P·H·S·R·

PROGRAM HOSPODÁRSKEHO A SOCIÁLNEHO ROZVOJA HLAVNÉHO MESTA SR BRATISLAVY

NA ROKY 2010 – 2020

Obstarávateľ: Hlavné mesto SR Bratislava

Zhotoviteľ: Academia Istropolitana Nova

Dátum: júl 2010

Zhovoviteľ:

Academia Istropolitana Nova

Prostredná 47/A

900 21 Svätý Jur

Spracovateľský kolektív:

Ing. arch. Jaroslav Kilián, AINova, výkonný riaditeľ

Ing. arch. Erika Horanská, AINova, odborný konzultant

Ing. Tomáš Vlasák, Berman Group, s.r.o., odborný konzultant

Dušan Kulka, Berman Group, s.r.o., odborný konzultant

RNDr. Jan Vozáb, PhD.,Berman Group, s.r.o., odborný konzultant

Ing. Petr Adámek, Berman Group, s.r.o., odborný konzultant

Spracovatelia odborných analýz:

Mgr. Branislav Bleha, PhD.

Doc. RNDr Ján Buček, CSc.,

Prof. RNDr. Pavol Korec, CSc.

Mgr. Marcel Horňák, PhD.,

RNDr. Peter Tremboš, PhD.

Text neprešiel jazykovou a grafickou úpravou.

Obsah

ÚVOD **4**

Strategická vízia Bratislavy **11**

Strategické témy rozvoja **12**

A. BRATISLAVA – NADREGIONÁLNE CENTRUM 12

B. ZNALOSTNÁ EKONOMIKA 22

C. KVALITA ŽIVOTA A ĽUDSKÝ POTENCIÁL 31

D. KVALITA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA A MESTSKÉHO PRIESTORU 41

E. DOPRAVA A TECHNICKÁ INFRAŠTRUKTÚRA 52

F. SPRÁVA A RIADENIE MESTA 63

Systém riadenia realizácle PHSR **72**

Prioritizácia opatrení **81**

Akčné plány **87**

PRÍLOHY **144**

A. SOCIO-EKONOMICKÁ ANALÝZA **145**

A. Pozícia Bratislavy v strednej Európe a v rámci siete európskych metropol 145

B.1 Ekonomika a podnikanie 170

B.2 Priestorový a stavebný rozvoj Bratislavy 235

B.3 Demografický vývoj 268

B.4 Bývanie, zdravie a sociálna situácia 287

B.5 Doprava a technická infraštruktúra 302

B.6 Kultúra, umenie, šport a voľný čas 326

B.7 Prírodné a environmentálne limity 340

C. Riadenie mesta a samospráva 380

B. ANALÝZA SWOT **399**

Vnútorná analýza (SW) 399

Analýza vonkajších faktorov (OT) 405

C. METODIKA TVORBY PROGRAMU HOSPODÁRSKEHO ROZVOJA A SOCIÁLNEHO ROZVOJA HLAVNÉHO MESTA SR BRATISLAVY NA ROKY 2010 – 2020 ..... **408**

D. ZOZNAM HLAVNEJ PLÁNOVACEJ SKUPINY **425**

ÚVOD

Hlavné mesto SR Bratislava v zmysle zákona NR SR č 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja vo februári 2009 zahájilo práce na spracovaní Programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja Hlavného mesta SR Bratislavy (ďalej len „PHSR“) na roky 2010 – 2020. Ambíciou rozvojového programu Bratislavy je vytvoriť organizačne aj finančne realizovateľný program rozvoja s maximálnou podporou všetkých zainteresovaných partnerov, vrátane samospráv jednotlivých mestských častí.

V zmysle zákona NR SR č 539/2008 Z.z. o podpore regionálneho rozvoja je Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce strednodobý rozvojový dokument, ktorý je vypracovaný v súlade s cieľmi a prioritami ustanovenými v národnej stratégii a zohľadňuje ciele a priority ustanovené v programe hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja vyššieho územného celku, na území ktorého sa obec nachádza a je vypracovaný podľa záväznej časti územnoplánovacej dokumentácie obce. Vypracovanie programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce zabezpečuje obec pri uplatnení partnerstva.

Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce pozostáva z analyticko-strategickej časti a programovej časti.

Analyticko-strategická časť obsahuje najmä:

- súhrnnú geografickú, kultúrno-historickú a sociálno-ekonomickú charakteristiku obce a charakteristiku stavu vybavenosti a obsluhy územia obce;
- hodnotenie a analýzu hospodárskej situácie, sociálnej situácie, environmentálnej situácie a situácie v oblasti kultúry a vybavenosti a obsluhy územia obce;
- analýzu väzieb strategických dokumentov v oblasti regionálneho rozvoja s územím obce;
- určenie rozvojového potenciálu a limitov rozvoja územia obce, definovanie podmienok udržateľného rozvoja obce;
- stratégiu rozvoja obce, pri zohľadnení jej vnútorných špecifík, ktorá určí hlavné smery, priority a ciele rozvoja obce;
- analýzu finančných potrieb a možností financovania programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce.

Programová časť obsahuje najmä:

- zoznam opatrení a aktivít pre zabezpečenie realizácie programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce;

- inštitucionálne zabezpečenie a organizačné zabezpečenie realizácie programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce;
- finančné zabezpečenie jednotlivých opatrení a aktivít, inštitucionálnej a organizačnej stránky realizácie programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce;
- systém monitorovania a hodnotenia plnenia programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce s ustanovením merateľných ukazovateľov;
- časový harmonogram realizácie programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce.

PHSR hlavného mesta vychádza z osobitného postavenia Bratislavy ako hlavného mesta Slovenskej republiky, ktoré je definované predovšetkým Ústavou SR a zákonom č. 377/1990 Zb. o hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave v znení neskorších predpisov.

Hlavné mesto plní funkciu politického, kultúrneho, obchodného, vedeckého a spoločenského centra Slovenska so silným postavením a vzťahmi v širšom stredoeurópskom priestore. Ako najsilnejšia aglomerácia má Bratislava osobitný vzťah k Bratislavskému samosprávnemu kraju. PHSR preto musí zohľadňovať všetky tieto špecifiká s osobitnými hospodárskymi a sociálnymi danosťami a potrebami.

Na základe výsledku verejnej súťaže uzavrelo Hlavné mesto SR Bratislava dňa 6. februára 2009, podľa § 536 a nasl. zákona č. 513/1991 Z. Obchodného zákonníka v znení neskorších predpisov, zmluvu o dielo – vypracovanie Programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja Hlavného mesta SR Bratislavy na roky 2010 – 2020, so zhotoviteľom: Academia Istropolitana Nova, so sídlom: Prostredná 47/A, 900 21 Svätý Jur, zastúpenou: Ing. arch. Jaroslavom Kiliánom, výkonným riaditeľom a štatutárnym zástupcom. AINova realizovala proces zostavenia PHSR v spolupráci s českou konzultačnou spoločnosťou BERMAN GROUP – služby ekonomického rozvoje, s.r.o., so sídlom v Semíne 107, 535 01 pošta Přelouč, v Českej republike, zastúpenou Dušanom Kulkom, konateľom spoločnosti.

Základným cieľom Programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja Hlavného mesta SR Bratislavy, ako kľúčového strategického a rozvojového dokumentu v strednodobom horizonte, je analýza hospodárskych a sociálnych daností a potrieb Bratislavy a definovanie príslušných cieľov a opatrení, ktoré napomôžu rozvoju Bratislavy s ohľadom na potreby občanov hlavného mesta. Neoddeliteľnou súčasťou PHSR je návrh všeobecného organizačného zabezpečenia a systému monitorovania a hodnotenia jeho plnenia. Súčasťou dokumentu sú akčné plány zhotoviteľom navrhnutých prioritných opatrení v časovom horizonte zhodujúcim sa s programovým rozpočtovaním na roky 2011 – 2014.

Spracovanie PHSR prebiehalo kombináciou expertnej dodávky a participatívnej metódy, ktorá bola uplatnená v rozsahu, aký hlavné mesto doposiaľ nerealizovalo. V procese zostavovania PHSR boli zastúpené orgány mesta, poslanecké komisie, poslanecké kluby, Mestská rada hlavného mesta SR Bratislavy, Mestské zastupiteľstvo hlavného mesta SR Bratislavy, mestské časti, mestské organizácie, zástupcovia štátnych inštitúcií, verejného, súkromného a tretieho sektora, občianske iniciatívy. S jednotlivými fázami a výsledkami bola pravidelne oboznamovaná široká verejnosť a to aj vo forme verejných diskusií. Plánovacieho procesu sa zúčastnilo 60 členov hlavnej plánovacej skupiny v štruktúre: samospráva a jej organizácie - 17 členov, verejný sektor - 17 členov, mimovládne organizácie - 12 členov, súkromný sektor - 14 členov. Plánovacia skupina mala, v rozpätí september 2009 – máj 2010, 4 spoločné stretnutia. Popri hlavnej plánovacej skupine sa na procese tvorby PHSR podieľalo 6 tematických skupín s celkovým počtom 90 členov a 3 ad hoc pracovné skupiny (SWOT analýza, vízia). Tematické pracovné skupiny sa počas spracovania stretli spolu 24 krát. Uskutočnené boli 4 verejné prezentácie o priebehu a výsledkoch procesu. Celkovo bolo v procese prítomných 355 komunikujúcich osôb, vrátane poslancov mestského zastupiteľstva.

Pre účely spracovania PHSR hlavného mesta bola vypracovaná samostatná „Metodika tvorby Programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja Hlavného mesta SR Bratislavy na roky 2010 – 2020“ (ďalej len „Metodika“), ktorá bola súčasťou verejného obstarávania na spracovanie dokumentu. Metodika je uvedená ako samostatná príloha.

Vlastný proces tvorby a prerokúvania PHSR hlavného mesta je možné rozdeliť do 4 základných etáp:

1. zber dát, relevantných dokumentov a ich analýza;
2. zahájenie činnosti hlavnej plánovacej skupiny, stanovenie strategických tém rozvoja;
3. formulácia opatrení;
4. finálne spracovanie a prerokovanie dokumentu.

Etapa 1

V 1. fáze prebiehalo spracovanie PHSR nasledovne:

- zahájenie analytických prác (zber dát a relevantných dokumentov). Prebiehal zber dát a dokumentov na úrovni jednotlivých oddelení a útvarov Magistrátu. So žiadosťou

o súčinnosť pri tvorbe PHSR boli oslovené mestské časti a Bratislavský samosprávny kraj – *marec až jún 2009*.

- spracovanie základnej štruktúry analytického dokumentu – *apríl, máj 2009.*
- identifikácia stakeholderov. Cieľom bola identifikácia partnerov tvorby PHSR, ktorí v následnej fáze nominovali svojich zástupcov do hlavnej pracovnej skupiny a v ďalšej etape do pracovných skupín. Oslovení boli zástupcovia relevantných ministerstiev, ústredných štátnych orgánov, miestnej štátnej správy, vedeckej, vzdelávacej a odbornej sféry, ďalších verejných subjektov, zamestnávateľov, zástupcovia združení podnikateľov podľa jednotlivých sektorov, mimovládnych organizácií, občianskych iniciatív a pod. – *marec až jún 2009.*
- prizvanie stakeholderov k tvorbe PHSR – zostavenie tzv. hlavnej plánovacej skupiny. Hlavná plánovacia skupina bola tvorená najvýznamnejšími partnermi z verejného, súkromného a tretieho sektora, určenými na základe analýzy stakeholderov - *jún až september 2009.*
- nominácia zástupcov poslaneckých klubov a mestských častí do hlavnej plánovacej skupiny – *jún až september 2009.*
- dopracovanie základného analytického dokumentu – *jún až september 2009.*
- verejná prezentácia výsledkov analýz – *september 2009.*

Etapa 2

Najdôležitejšie činnosti a termíny 2. fázy spracovania PHSR:

- zahájenie činnosti hlavnej plánovacej skupiny a stanovenie strategických tém rozvoja Bratislavy – *október 2009*.
- prerokovanie a schválenie zvolených strategických tém rozvoja. Prerokovanie a schválenie bolo realizované na úrovni hlavnej plánovacej skupiny a orgánov hlavného mesta, mestského zastupiteľstva (vrátane komunikácie s verejnosťou) – *október 2009*.
- vytvorenie pracovných skupín pre: 1) tvorbu vízie mesta, 2) analýzu vnútorných silných a slabých stránok 3) analýzu vonkajších faktorov. Pracovné skupiny boli tvorené zástupcami hlavného mesta, poslaneckých komisií a partnerov, identifikovaných na základe analýzy stakeholderov – *október 2009*.
- spracovanie dodatočných analýz, ktorých potreba sa ukázala pri formulovaní strategických tém rozvoja – *október, november 2009*.

- formulácia vízie rozvoja mesta a stanovenie globálnych cieľov, analýzy vnútorných silných a slabých stránok a vonkajších faktorov formou komunitného plánovania a následné spracovanie výstupov – *november 2009*.
- zostavenie pracovných skupín pre jednotlivé strategické oblasti rozvoja mesta. Pracovné skupiny boli tvorené zástupcami hlavného mesta, poslaneckých komisií a partnerov identifikovaných na základe analýzy stakeholderov – *november 2009.*
- formulácia strategických cieľov pre jednotlivé strategické témy rozvoja formou komunitného plánovania (1 stretnutie pracovnej skupiny ku každej téme) – *december 2009.*
- spracovanie výsledkov stretnutí pracovných skupín, komunikácia s ďalšími dotknutými subjektmi a získanie spätnej väzby, resp. podnetov pre rozpracovanie strategických cieľov do úrovne priorít – *január 2010*; prerokovanie na mestskom zastupiteľstve a komunikácia s verejnosťou – *december 2009*.
- prerokovanie a odsúhlasenie výsledkov strategickej úrovne plánovacieho procesu; prerokovanie na úrovni hlavnej plánovacej skupiny – *január 2010*.

Etapa 3

Najdôležitejšie činnosti a termíny 3. fázy spracovania PHSR:

- formulácia tzv. priorít v rámci strategických cieľov formou komunitného plánovania (1 stretnutie pracovnej skupiny ku každej téme), následné spracovanie výstupov; rokovania na úrovni pracovných skupín – *január, február 2010*.
- komunikácia s hlavným mestom a ďalšími dotknutými, získanie podnetov pre formuláciu opatrení; prerokovanie na úrovni hlavnej plánovacej skupiny – *február, marec 2010.*
- formulácia tzv. opatrení v rámci strategických cieľov formou komunitného plánovania (1 stretnutie pracovnej skupiny ku každej téme), následné spracovanie; rokovania na úrovni pracovných skupín – *marec 2010*.
- komunikácia o opatreniach s hlavným mestom a ďalšími dotknutými; prerokovanie na úrovni hlavnej plánovacej skupiny – *marec, apríl 2010*.
- dopracovanie návrhu zabezpečenia realizácie a finančného plánu – *marec, máj 2010*.

Etapa 4

Najdôležitejšie činnosti a termíny 4. fázy spracovania PHSR:

- príprava a uskutočnenie verejnej prezentácie – *apríl, máj 2010*.

- finalizácia dokumentu – *máj 2010*.
- predloženie na rokovanie a schválenie PHSR mestským zastupiteľstvom – *jún 2010*.

Podstatné pre tvorbu PHSR bolo rozvrhnutie rozvoja mesta do nosných strategických tém. Na pracovnom stretnutí dňa 5.11. 2009 členovia hlavnej plánovacej skupiny sformulovali strategické témy rozvoja, formulácia ktorých bola nevyhnutným vstupom pre návrhy riešení v ďalších častiach procesu. Strategické témy, na ktorých sa hlavná plánovacia skupina zhodla, boli vybrané s ohľadom na celkové strategické zameranie programu rozvoja, ako napríklad zlepšenie konkurenčného postavenia Bratislavy voči najbližším veľkým mestám, ale aj riešenie kľúčových sociálnych a hospodárskych potrieb Bratislavy.

Za strategické témy rozvoja Bratislavy boli vybrané prierezové témy, ktoré sú navzájom previazané. Nie sú medzi nimi jednoznačné hranice. Zahŕňajú ekonomické aj sociálne aspekty. Riešiť ich separátne, bez chápania súvislostí a potrieb zmien v súvisiacich oblastiach by nebolo efektívne, preto sú do programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta zaradené rovnocenne a tvoria jeho jadro. Strategické rozvojové témy pre obdobie 2010 – 2020 sú:

- Bratislava – nadregionálne centrum
- Znalostná ekonomika
- Kvalita života a ľudské zdroje
- Kvalita životného prostredia a mestského priestoru
- Doprava a technická infraštruktúra
- Správa a riadenie mesta

Napriek tomu, že všetky zvolené témy sú rovnocenné, majú vo svojej podstate odlišný charakter. Zatiaľ čo témy „Bratislava – nadregionálne centrum“, „Znalostná ekonomika“ a „Kvalita života a ľudské zdroje“ sa dajú chápať ako tzv. vertikálne, unikátne iba pre Bratislavu, témy, na ktorých mesto zakladá svoju budúcu konkurencieschopnosť ako „Kvalita životného prostredia a mestského priestoru“ a „Doprava a technická infraštruktúra“ sú témami horizontálnymi, ktorými sa bežne zaoberajú všetky väčšie mestá. V prípade Bratislavy je doplnkovou strategickou témou „Správa a riadenie mesta“, ktorá bola vybratá najmä vzhľadom na skutočnosť, že samospráva mesta pozostáva z viacerých úrovní a proces zefektívňovania a zapájania občanov sa zdá byť pre budúci úspešný rozvoj veľmi dôležitý.

Prehľadná štruktúra PHSR:

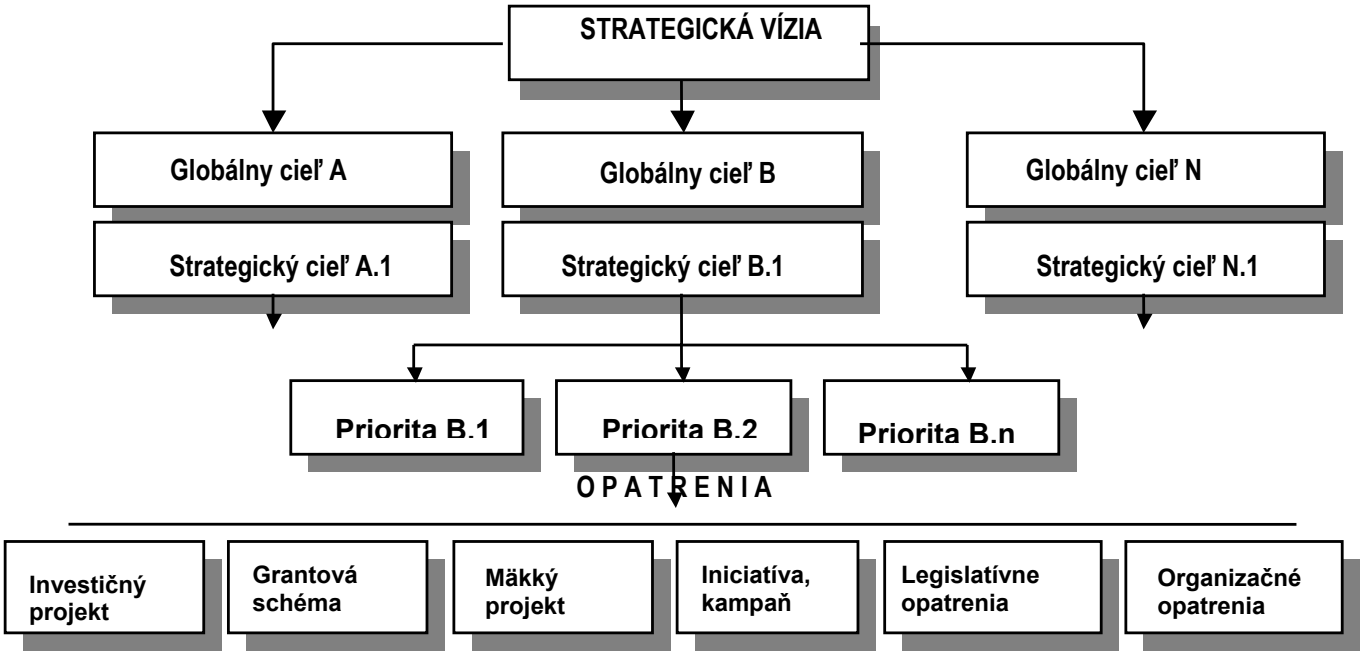

STRATEGICKÁ VÍZIA BRATISLAVY

Bratislava má ambíciu rozvíjať sa ako moderná a konkurencieschopná európska metropola vytvárajúca priaznivé podmienky pre plnohodnotný a harmonický život občanov všetkých generácií a atraktívne prostredie pre návštevníkov, študentov a investorov.

Bratislava pre svoj rozvoj aktívne a zodpovedne využije hodnoty vytvorené v bohatej a slávnej minulosti, multikultúrnu skúsenosť, dynamický vývoj posledných období, výnimočný ľudský potenciál, unikátne polohové danosti, prírodné a kultúrne bohatstvo.

Bratislava chce byť:

- **mestom, ktoré rešpektuje zásady udržateľného rozvoja, zodpovedne pristupuje k životnému prostrediu a kultúrnemu dedičstvu;**
- **mestom, ktoré sa efektívne vyrovnáva s nárokmi na bezpečnosť, sociálnu, technickú a dopravnú infraštruktúru a zlepšuje kvalitu života obyvateľov;**
- **mestom, ktoré umožňuje rovnosť príležitostí, poskytuje profesionálnu a občanom otvorenú správu a riadenie;**
- **mestom, ktorého prosperita je postavená na vysokej efektivite, poznatkovo orientovanej ekonomike a znalostnej spoločnosti;**
- **úspešne spolupracujúcim mestom, ktoré je dobrým a spoľahlivým susedom a partnerom pre okolité obce, mestá a regióny.**

STRATEGICKÉ TÉMY ROZVOJA

A. BRATISLAVA – NADREGIONÁLNE CENTRUM

Bratislava má v štruktúre sídiel Slovenska dlhodobo výnimočné a dominantné postavenie, ktoré sa v uplynulých 20 rokoch ešte viac upevnilo. Politická a ekonomická transformácia spôsobila dramatické zmeny aj z hľadiska medzinárodného postavenia mesta. Bratislava sa z periférnej pozície na hranici upadajúceho bloku socialistických krajín ocitla na priesečníku stredoeurópskych ekonomických a rozvojových koridorov. Uvedené geopolitické zmeny priniesli množstvo rozvojových impulzov, z ktorých Bratislava významne profituje.

Pre obyvateľov Slovenska plní Bratislava množstvo funkcií vyplývajúcich z postavenia hlavného mesta a pre celú krajinu je dôležité, aby tieto funkcie plnila kvalitne. Vo svojej novej funkcii národnej metropoly v zjednocujúcom sa európskom priestore na mesto vplývajú pozitívne, ale aj problematické efekty, ktoré prinášajú procesy politickej integrácie a ekonomickej globalizácie. Z titulu svojich metropolitných funkcií nemôže byť Bratislava týmto procesom iba pasívne vystavená, ale úmerne svojím možnostiam by mala byť aj ich aktívnym účastníkom a spolutvorcom. Ďalšie posilňovanie mesta ako stredoeurópskej metropoly, postavenie v rámci Slovenska a Európy, je do značnej miery závislé na schopnostiach a ochote kľúčových politických, ekonomických, či spoločenských subjektov vzájomne koordinovať svoje aktivity v záležitostiach strategického významu tak, aby boli unikátne danosti Bratislavy čo najlepšie zúročené.

Z dôvodu excentrického umiestnenia Bratislavy v štruktúre Slovenska, v blízkosti štátnych hraníc s Rakúskom a Maďarskom, je hlavné mesto odkázané na efektívnu zahraničnú spoluprácu už pri plánovaní svojho ekonomického, sociálneho a priestorového rozvoja. Nevyhnutným predpokladom zodpovedného vývoja je koordinácia s okolitými obcami na území SR, ale aj v zahraničí, ktoré spolu tvoria bezprostredné zázemie hlavného mesta.

Významným atribútom Bratislavy je vysoká koncentrácia hodnôt kultúrneho a prírodného dedičstva, ktoré je potrebné chrániť a zveľaďovať. Mesto je sídlom mnohých kultúrnych subjektov a dejiskom rôznorodých kultúrnych a umeleckých podujatí medzinárodného formátu. Všetky tieto danosti, popri ich veľkom vplyve na kvalitu života v meste, môžu byť, ako integrálna súčasť odvetvia cestovného ruchu, zároveň aj ekonomicky významne zhodnotené.

Nedostatočne rozvinutou zložkou cestovného ruchu, v ktorej Bratislava zatiaľ prichádza o príjmy, je kongresový cestovný ruch. Táto skutočnosť tiež znižuje prestíž Bratislavy ako mesta vedy, výskumu, ale aj centra podnikania a politiky. Mesto je v tomto smere v súčasnosti vybavené nekompletne, chýbajú kvalitné kongresové kapacity. Zaostávanie Bratislavy je zároveň celoštátnym deficitom, keďže kongresové kapacity nie sú vybudované ani v iných mestách Slovenska.

Špecifickým aspektom metropolitného postavenia Bratislavy je funkcia centra vzdelávania, vedy a výskumu. Na území mesta sú sústredené celoštátne významné vzdelávacie a vedecké inštitúcie, ktoré by mali rozvíjať a upevňovať svoj význam nielen v slovenskom, ale aj širšom medzinárodnom kontexte.

Strategická téma rozvoja Bratislavy ako nadregionálneho centra nevyhnutne presahuje do všetkých ostatných zvolených tém. Nielen pre Bratislavu, ale pre celé Slovensko je nesmierne dôležité, či hlavné mesto dokáže udržať tempo a prispôsobovať sa meniacim sa globálnym podmienkam, čo však bez aktívnej komunikácie a spolupráce všetkých zložiek samosprávy, verejnej správy, ale aj širšieho zázemia mesta nie je možné.

Globálny cieľ:

pomocou premyslených a koordinovaných aktivít relevantných partnerov z verejného aj súkromného sektora posilniť postavenie Bratislavy ako významnej a vyhľadávanej stredoeurópskej metropoly;

trvalo posilňovať úlohu Bratislavy ako hlavného rozvojového pólu Slovenska, centra zamestnanosti, služieb, vzdelanosti a kultúry;

lepšie zhodnotiť atraktivitu mesta a jeho prírodného prostredia pre návštevníkov a turistov, výrazne a viditeľne posilniť odvetvie cestovného ruchu.

Strategické ciele:

A. 1. posilňovaním Bratislavy ako rozhodujúceho generátora ekonomického rozvoja dosiahnuť zvýšenie životnej úrovne celého Slovenska;

A. 2. vytvoriť vitálne prostredie pre prilákanie medzinárodných inštitúcií a centrál nadnárodných spoločností;

A. 3. posilňovať Bratislavu ako nadregionálne centrum vzdelávania, vedy, výskumu a strategických služieb[1];

A. 4. prilákať návštevníkov zo susedných regiónov a štátov organizovaním, podporovaním a propagovaním významných kultúrnych, umeleckých, športových, vedeckých a spoločenských podujatí;

[1] služby, ktoré majú vysokú pridanú hodnotu, podporujú zamestnanosť kvalifikovaných expertov, v optimálnom prípade sú exportne orientované, podporujú hodnotové reťazce národnej ekonomiky a prispievajú k rozvoju kľúčovej infraštruktúry, či už technickej alebo vedomostnej.

A. 5. definovať celosvetovo a celoeurópsky ľahko zrozumiteľné, ale zároveň špecifické a unikátne ťažiskové témy na propagáciu mesta v oblasti cestovného ruchu a s ich pomocou vybudovať pozíciu Bratislavy ako atraktívnej a dobre manažovanej turistickej destinácie.

Priority, opatrenia, aktivity:

A. I) Posilnenie vitálneho podnikateľského prostredia, vďaka ktorému bude v záujme investorov v Bratislave zostať, čím si mesto udrží konkurencieschopnú pozíciu aj voči okolitým metropolám ako Viedeň a Budapešť, ale aj posilní atraktivitu pre nových investorov.

Bratislava bude aj naďalej ťažiť zo svojej dobrej polohy a vzdelanej pracovnej sily, zároveň však bude cielene zvyšovať atraktivitu pre existujúcich podnikateľov a bude sa uchádzať o umiestnenie sídiel podnikateľských subjektov v žiaducich odboroch znalostnej ekonomiky a v tomto ohľade zlepšovať svoje perspektívy. Fakt, že ekonomika Bratislavy je vo veľkej miere závislá na rozhodovaní centrál spoločností lokalizovaných inde spôsobuje, že ekonomické aktivity umiestnené v meste sú potenciálne ohrozené. Mesto preto bude pozorne sledovať potreby tu pôsobiacich nadnárodných spoločností a vytvárať podmienky výhodné pre ich trvalé pôsobenie v meste.

Pozn.: Totožná priorita je súčasťou strategickej témy B. Znalostná ekonomika. Táto priorita je pre obidve témy rovnako dôležitá a napĺňa definované strategické ciele, v tejto téme konkrétne cieľ č. A.1.

Opatrenia:

A,B.I.a) aktívna pro-podnikateľská politika mesta:

i. analýza prijatých opatrení z hľadiska dopadu na podnikateľské prostredie;

ii. analýzy dopadu významných investícií.

A,B.I.b) profesionálny asistenčný servis pre znalostne náročných investorov a pre inovačné aktivity firiem:

i. rozhodnutie o forme podpory (napr. vytvorenie verejnej profesionálnej asistenčnej agentúry typu Juhomoravské inovačné centrum);

ii. realizácia podpory.

A,B.I.c) ponuka voľných plôch na podnikanie:

i. súpis nehnuteľností vo vlastníctve mesta vhodných na podnikanie (predaj alebo prenájom);

ii. aktívna propagácia databázy;

iii. získavanie informácií o potrebách podnikateľov a ich poskytovanie ďalším vlastníkom vhodných plôch.

A,B.I.d) verejne deklarovaná podpora férového transparentného a protikorupčného podnikateľského prostredia, transparentného verejného obstarávania, aj nad rámec zákonných noriem:

i. deklarácia „Bratislava – mesto bez korupcie“;

ii. prijatie a realizácia protikorupčnej stratégie.

A,B.I.e) elektronizácia verejnej správy:

Pozn.: Elektronizácia verejnej správy je zaradená v oblasti „F. Správa a riadenie mesta“, ale tu sa uvádza ako nástroj zlepšenia podnikateľského prostredia.

i. rozširovanie elektronizácie verejnej správy;

ii. používanie geografického informačného systému;

iii. školenia pracovníkov mesta v oblasti elektronizácie verejnej správy.

A,B.I.f) cielený marketing mesta smerom k potenciálnym investorom, aktívne vyhľadávanie investorov:

i. identifikácia cieľových skupín investorov;

ii. identifikácia marketingových nástrojov pre lákanie žiaducich investorov;

iii. prijatie a realizácia marketingovej stratégie.

A,B.I.g) program podpory mládežníckych inkubátorov:

i. dohoda o cieľoch programu;

ii. vyhľadanie partnerov pre realizáciu;

iii. realizácia programu.

A. II) Vytváranie aktívnych sietí a partnerstiev, v ktorých bude mať mesto úlohu aktívneho hráča, lídra, koordinátora alebo facilitátora.

Mesto Bratislava bude iniciovať, resp. zakladať, či pristupovať k nadnárodným, regionálnym, tematickým, krátkodobým aj dlhodobým efektívnym partnerstvám alebo sieťam, zloženým z partnerov z verejného aj súkromného sektora, ktoré prispejú k naplneniu tohto programu. Mesto sa okrem dobrých vzťahov s partnermi zasadí o udržateľnosť týchto väzieb a nájde konsenzus v rámci rozvojových zámerov. S využitím metód marketingu a propagácie sa bude usilovať získať dôveryhodnosť medzi súkromnými investormi a podporu verejnosti s využitím jej aktívnej participácie na realizácii konkrétnych krokov programu. Bude reagovať na potreby súvisiace s úlohou hlavného mesta a reprezentanta štátu, pričom zvláštnu pozornosť bude venovať spolupráci so samosprávnym krajom a centrálnymi orgánmi štátu, aby bolo možné presadiť aj finančné zabezpečenie týchto úloh.

Pozn.: Priorita je úzko zviazaná s prioritou „F. VII - posilnenie legislatívneho postavenia Bratislavy v rámci Slovenska“ v strategickej téme F. Správa a riadenie mesta.

Opatrenia:

A.II.a) participácia na spoločných projektoch a aktivitách, aktívne členstvo v medzinárodných organizáciách:

i. zmapovanie existujúcich sietí a partnerstiev;

ii. identifikácia aktérov vrátane zahraničných, ktorí sa podieľajú na rozvoji regiónu funkčne spojeného s Bratislavou;

iii. vypracovanie a realizácia plánu aktívnej medzinárodnej, medzimestskej a regionálnej spolupráce a rozvoja zahraničných kontaktov.

A. III) Program „Bratislava - centrum cudzojazyčného, celoživotného vzdelávania“.

Mesto sa bude aktívne podieľať na rozvoji inštitúcií prispievajúcich k zlepšeniu vzdelanostnej úrovne obyvateľov mesta a vytvárajúcich atraktívnu ponuku vzdelávania, nielen pre ľudí zo Slovenska, ale aj zo zahraničia. Zvláštny dôraz a dlhodobé úsilie bude venované zvýšeniu medzinárodnej prestíže a konkurencieschopnosti bratislavského terciálneho[2] a celoživotného vzdelávania.

[2] Terciálne vzdelávanie je štúdium nadväzujúce na stredné štúdium s maturitou, zaraďuje sa sem vyššie odborné a vysokoškolské vzdelanie.

Opatrenia:

A.III.a) podpora vysokého školstva:

i. identifikácia atraktívnych cudzojazyčných programov;

ii. dohoda o podpore škôl poskytujúcich tieto programy.

A.III.b) podpora celoživotného vzdelávania:

i. identifikácia partnerov poskytujúcich celoživotné vzdelávanie;

ii. dohoda s partnermi o forme podpory.

A. IV) Destinačný manažment Bratislavy[3].

Bratislava bude presadzovať princíp destinačného manažmentu (spoluprácu, komunikáciu, marketing) všetkých v regióne mesta (z angl. city region) zainteresovaných poskytovateľov služieb (komerčných subjektov, neziskových organizácií, verejných inštitúcií) vedúci k ucelenej atraktívnej ponuke produktov a služieb cestovného ruchu, výsledkom ktorej bude zvýšenie počtu návštevníkov, počtu prenocovaní a zlepšenie ďalších ukazovateľov výkonnosti cestovného ruchu.

Opatrenia:

A.IV.a) systém koordinovanej spolupráce (oblastná organizácia na podporu cestovného ruchu v zmysle zákona NR SR č. 91/2010) s vedúcou úlohou Bratislavy:

i. identifikácia partnerov pre spoluprácu;

ii. inštitucionálna dohoda o spôsobe spolupráce.

A.IV.b) alokácia zdrojov na podporu príjazdového turizmu (napr. zvýšenie podielu časti vybranej dane z ubytovania na podporu turizmu):

i. identifikácia možných zdrojov na podporu turizmu;

ii. alokácia získaných zdrojov na podporu príjazdového turizmu.

---

[3] Spoločný postup podnikateľskej sféry a verejného sektora v oblasti usmerňovania cestovného ruchu.

A.IV.c) marketingová stratégia cestovného ruchu:

i. definovanie zrozumiteľných, ale zároveň špecifických a unikátnych ťažiskových tém na propagáciu mesta v oblasti cestovného ruchu;

ii. definovanie cieľových skupín - návštevníkov, o ktorých má mesto záujem;

iii. identifikácia produktov cestovného ruchu a tvorba nových.

A.IV.d) program rozvoja konferenčného turizmu:

i. zmapovanie existujúcich a potenciálnych konferenčných priestorov, vrátane ubytovacích zariadení;

ii. spoločný marketing s ostatnými aktérmi v konferenčnom turizme;

iii. podpora vybudovania nového kongresového centra s kapacitou umožňujúcou usporiadať v Bratislave podujatia konferenčného turizmu s účasťou cca. 2 000 delegátov.

A.IV.e) aktívne zapojenie sa do spracovania jednotnej marketingovej stratégie pre širší medzinárodný priestor (napr. CENTROPE) a podpora spoločných pilotných projektov:

i. analýza marketingových stratégií okolitých obcí, miest a regiónov, vrátane zahraničných;

ii. identifikácia spoločných pilotných projektov;

iii. vytvorenie medzinárodne známej značky širšieho regiónu.

A.IV.f) vhodné využívanie licencie na používanie oficiálneho loga a vizuálnej identity hlavného mesta s cieľom skvalitniť ponuku suvenírových merkantilných predmetov:

i. analýza ponuky suvenírových merkantilných predmetov.

A. V) Organizovanie kultúrnych, športových a ďalších podujatí.

Keďže Bratislava nemôže plnohodnotne konkurovať susedným metropolám (Viedeň, Budapešť, Praha) v usporadúvaní masových kultúrnych podujatí (napríklad koncertov rockovej a populárnej hudby) európskeho významu s vysokou návštevnosťou a má v porovnaní s inými európskymi metropolami aj obmedzené možnosti uchádzať sa o organizovanie športových udalostí európskeho, či celosvetového významu, ktoré by propagovali mesto a Slovensko na celoeurópskej či globálnej úrovni, bude sa okrem podpory súčasného kultúrneho a športového diania snažiť organizovať ďalšie významné

akcie. Príspevok mesta bude nielen vo forme investícií do infraštruktúry, športových a kultúrnych zariadení, ale najmä aktívny marketing a podpora usporiadateľských inštitúcií.

Opatrenia:

A.V.a) profesionálny marketing pre vyhľadávanie a uchádzanie sa o „globálne podujatia“ (veľké medzinárodné podujatia), a zároveň aktívne organizovanie vlastných podujatí:

i. zostavenie tímu pre vyhľadávanie a uchádzanie sa o „globálne podujatia“;

ii. plán práce tohto tímu;

iii. kalendár vlastných akcií organizovaných alebo spoluorganizovaných mestom.

A.V.b) úspešná realizácia procesu zápisu rímskeho kastelu Antická Gerulata v Rusovciach do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO (transnárodná nominácia v rámci Limes Romanus) a následné aktívne využitie tejto pozície:

i. zápis do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO;

ii. využitie zápisu v marketingovej stratégii.

A.V.c) realizácia prestavby zimného štadióna Ondreja Nepelu na modernú viacúčelovú arénu s kapacitou 10 tisíc divákov a jej následné využívanie na organizovanie lokálnych, regionálnych a medzinárodných športových, kultúrnych a spoločenských podujatí:

i. ukončenie prestavby zimného štadióna Ondreja Nepelu na modernú viacúčelovú arénu s kapacitou 10 tisíc divákov;

ii. každoročná príprava a realizácia plánu akcií v nadväznosti na marketingovú stratégiu.

A.V.d) dobudovanie a využívanie vodného areálu Čunovo v rámci verejno-súkromného partnerstva (PPP projekt):

i. identifikácia partnerov pre PPP projekt;

ii. dobudovanie areálu Čunovo;

iii. každoročný plán aktivít a využitia.

A.V.e) presadzovanie atraktívneho riešenia nových expozícií Slovenského národného múzea na Bratislavskom hrade s tematikou významu Bratislavy pre stredoeurópske dejiny a jej dôležitého postavenia v regióne Karpatskej kotliny, dramaturgicky precízne využívanie areálu exteriéru hradného kopca pre veľkorysé kultúrno-spoločenské podujatia:

i. návrh nových expozícií na Bratislavskom hrade;

ii. plán a realizácia kultúrno-spoločenských podujatí.

A.V.f) podpora ďalšieho rozširovania lodnej osobnej dopravy po Dunaji, najmä lodné spojenie turisticky zaujímavých a hodnotných miest (Devín – Staré Mesto – Čunovo):

i. návrh nových vodných trás;

ii. identifikácia partnerov pre prevádzkovanie vodnej osobnej dopravy.

A.V.g) komplexná rekonštrukcia priestoru pod Novým mostom tak, aby zároveň spĺňal úlohu kľúčového nástupného miesta do centra mesta, na Bratislavský hrad ako aj pre národnú kultúrnu pamiatku Devín:

i. architektonická súťaž na riešenie priestoru;

ii. výber dodávateľa;

iii. realizácia.

A.V.h) podpora gastronomických zariadení, ponúkajúcich regionálnu slovenskú, resp. prešporskú kuchyňu:

i. dohoda o spôsobe podpory (finančná podpora, certifikácia a pod.);

ii. analýza a monitoring kvality kontroly gastronomických zariadení.

A.V.i) aktívna spoluúčasť na ďalšom rozvoji produktu malokarpatskej vínnej cesty:

i. plán rozvoja a propagácie Malokarpatskej vínnej cesty na území Bratislavy.

A. VI) Spolupráca s okolitými regiónmi, mestami, obcami v oblasti ochrany prírody, dopravy a koncepcie územného rozvoja v prihraničnom regióne.

Bratislava nadviaže a prehĺbi spoluprácu s okolitými regiónmi, mestami a obcami na základe vymedzenia konkrétnych oblastí spoločného záujmu a overí možnosti spoločných projektov za pomoci využitia finančných zdrojov EÚ na ich realizáciu.

Opatrenia:

A.VI.a) aktívna účasť na procese spracovania a realizácie Dunajskej stratégie:

i. rozpracovanie pre Bratislavu zaujímavých zámerov a cieľov stratégie;

ii. aktívna účasť zástupcov mesta na príprave a vyjednávaní o stratégii;

iii. prijatie stratégie zastupiteľstvom mesta.

A.VI.b) vytvorenie platformy pre koordináciu územného rozvoja Bratislavy a okolitých obcí s prihliadnutím na špecifické rozdelenie okolia Bratislavy na časť východnú (V tomto území neexistujú prekážky na zrastanie Bratislavy s okolitými obcami, suburbanizácia pomaly zotiera hranice medzi mestom a okolitými obcami. Je treba predchádzať neželeným javom.) a západnú (Okrem fyzických bariér, ako rieka Morava a Dunaj, či štátna hranica s Rakúskom, tu existuje aj jazyková a národnostná bariéra, čo spoločne vytvára mentálnu bariéru pre ďalší rozvoj, preto je nevyhnutné tvoriť víziu o budúcnosti tohto územia v spolupráci s rakúskymi obcami):

i. identifikácia partnerov pre spoluprácu na tomto rozvoji;

ii. dohoda o spôsobe a metódach spolupráce;

iii. spracovanie spoločnej stratégie rozvoja Bratislavy a okolitých obcí, ktorá bude konkretizovať predstavy o rozvoji Bratislavy a okolitých obcí;

iv. pravidelná aktualizácia spoločnej stratégie rozvoja Bratislavy a okolitých obcí;

v. využitie stratégie ako podkladu pri spracovávaní a aktualizácii územnoplánovacích podkladov a územnoplánovacej dokumentácie.

A.VI.c) rozvoj projektu tzv. 4. kvadrantu (otvorený priestor, krajina plná vody a zelene s mimoriadnymi možnosťami na bývanie, rekreáciu a šport):

i. dohoda o zámeroch a cieľoch rozvoja území tzv. 4. kvadrantu;

ii. postupná realizácia projektu.

B. ZNALOSTNÁ EKONOMIKA

Bratislava disponuje najvyššou koncentráciou populácie a ekonomických aktivít na Slovensku. Miestna ekonomika prešla úspešne transformačným procesom a v súčasnosti jednoznačne patrí k hlavným generátorom modernizácie a expanzie slovenskej ekonomiky. Voči významným európskym metropolám však v niektorých charakteristikách stále zaostáva. Mení sa aj jej konkurenčná pozícia voči iným metropolám. Charakteristiky vývoja miestnej ekonomiky nie sú jednoznačné, avšak vzhľadom ku globálnym trendom sa dá očakávať, že Bratislava bude strácať svoje nákladové prednosti (napr.: stále výrazne nižšie mzdy v porovnaní s inými metropolami) a vyčerpá zdroje voľnej pracovnej sily pre priemyselný rozvoj.

Vysoká efektivita výroby a vzdelaná pracovná sila bude aj naďalej patriť k zdrojom bratislavskej konkurencieschopnosti. Je však potrebné hľadať nové rozvojové impulzy, predovšetkým v lepšom využití intelektuálneho a kreatívneho potenciálu mesta. Budúcu konkurencieschopnosť a ďalšie posilňovanie ekonomiky Bratislavy je potrebné hľadať v postupnom raste podielu sektora strategických služieb, ale najmä v celkovom rozvoji znalostnej ekonomiky[4], a to tak v produkcii a manažmente znalostí, ako aj vo vyššom kreatívnom využití znalostí pre zvýšenie výkonnosti tradičných odvetví miestnej ekonomiky. Za strategické služby sa považujú také služby, ktoré majú vysokú pridanú hodnotu, podporujú zamestnanosť kvalifikovaných expertov, v optimálnom prípade sú exportne orientované, podporujú hodnotové reťazce národnej ekonomiky (napríklad automobilový priemysel) a prispievajú k rozvoju kľúčovej infraštruktúry, či už technickej, alebo vedomostnej.

Predpokladom rozvoja znalostnej ekonomiky je fakt, že Bratislava je najvýznamnejším centrom vzdelávania, vedy a výskumu Slovenska. V Bratislave, resp. v jej regióne, je najvyššia koncentrácia vysokých škôl a výskumných zariadení, vrátane Slovenskej akadémie vied. Bratislavský potenciál vedy a výskumu, napriek jeho jednoznačne dominantnej pozícii v rámci Slovenska zatiaľ nie je primerane využitý. Výskumná a vývojová báza nie je dostatočne financovaná a podľa viacerých ukazovateľov na strane výstupov nepreukazuje vysokú efektivitu. Zatiaľ neslúži ako významný impulz pre rozvoj odvetví založených na vysokých technológiách a kreativite. Extrémna závislosť iba na obmedzených zdrojoch štátu nedovoľuje rozmach a dostatočnú koncentráciu zdrojov do vybraných oblastí. Vo všeobecnosti súčasná slovenská vedecko-výskumná základňa nie je zatiaľ zaujímavá pre privátne financovanie z podnikateľského sektora, ktoré má vysoké požiadavky najmä na výstupy a bádateľskú podporu svojich úzko chápaných podnikateľských zámerov. Ak sa situácia nezmení, bude veda a výskum v Bratislave aj naďalej čeliť absencii zahraničných investícii, čo znamená nedostatočný rozvoj tohto odvetvia a veľké riziko zaostávania. Pre rozvoj Bratislavy a celého Slovenska je tiež dôležité, aby odborníci s vedeckými a výskumnými ambíciami v meste našli

[4] Znalostná ekonomika je ekonomika, v ktorej zohráva prioritnú úlohu schopnosť ekonomických subjektov zhodnotiť svoj "kapitál znalostí", t.j. vytváranie pridanej hodnoty vďaka zužitkovaniu spoločne získaných vedomostí a skúseností a ich ďalšie rozvíjanie a výmena s ostatnými.

uplatnenie a zostali v ňom pôsobiť. Prospešné pre vedu a výskum by bolo, aby Bratislava prilákala aj zahraničných expertov na báze dvojsmerných vedecko-výskumných mobilít.

Vysoké školy pôsobiace na území mesta prinášajú ekonomike bezprostredný úžitok nielen tým, že vytvárajú a poskytujú pracovné príležitosti, ale osožia aj sekundárne, keďže študenti spotrebúvajú na území mesta množstvo služieb, z čoho sa odvíja sekundárna zamestnanosť a zvýšenie obratu. Pôsobenie vysokých škôl má dopad na celkovú kvalifikačnú štruktúru disponibilnej pracovnej sily mesta a zároveň pozitívne ovplyvňuje aj demografickú skladbu. Podpora terciálneho vzdelávania preto bezprostredne súvisí nielen s rozvojom znalostnej ekonomiky, ale aj s celkovým hospodárskym vývojom mesta.

Problémom efektívnejšieho rozvoja znalostnej ekonomiky je prenos poznatkov a technológií do podnikateľského prostredia. Ak sa má slovenská veda efektívne prepojiť s praxou, bude dôležité vytvoriť ucelený systém, ktorý by takýmto procesom pomohol. Mesto spolu s Bratislavským samosprávnym krajom, Ministerstvom školstva SR, univerzitami a súkromným sektorom stoja pred významným krokom spojenia síl v prospech realizácie konkrétnych projektov na prenos výsledkov vedy do praxe a v prospech rozvoja na poznatky náročných odvetví.

Globálny cieľ:

zhodnotiť ľudský potenciál Bratislavy, regiónu a dostupnej infraštruktúry v prospech budovania znalostnej spoločnosti;

vybudovať ekonomiku Bratislavy ako kvartérneho[5] centra Slovenska a pre Slovensko, a zároveň kľúčového bodu pre prenos technológií a rozvoj inovácií.

Strategické ciele:

B. 1. systematicky zlepšovať infraštruktúru a rozsah služieb pre rozvoj znalostnej ekonomiky v meste, najmä podporovať rozvoj vysokých škôl a výskumných inštitúcií a ich spoluprácu s ekonomickými subjektmi, napomáhať vytváraniu strategických partnerstiev;

B. 2. iniciovať a napomáhať rozvoju infraštruktúry, domácich a medzinárodných sietí subjektov znalostnej ekonomiky, prenosu a zavádzaniu poznatkov a technológií do praxe;

B. 3. vytvárať stimulujúcu podnikateľskú atmosféru v prospech usídľovania sa spoločností, zameraných na rozvoj znalostnej ekonomiky;

[5] Kvartérny sektor ekonomiky sústreďuje činnosti zaoberajúce sa intelektuálnou prácou – verejná správa, kultúra, školstvo, veda, výskum, informačné technológie.

B. 4. budovať pozíciu a posilňovať vnímanie Bratislavy ako prestížnej lokality pre investície v oblasti strategických služieb;

B. 5. cielenými aktivitami podporovať podnikateľského ducha obyvateľov, s dôrazom na mladú generáciu.

Priority, opatrenia, aktivity:

Posilnenie vitálneho podnikateľského prostredia, vďaka ktorému bude v záujme investora v Bratislave zostať, čím si mesto udrží konkurencieschopnú pozíciu aj voči okolitým metropolám ako Viedeň a Budapešť, ale aj posilní atraktivitu pre nových investorov.

Bratislava bude aj naďalej ťažiť zo svojej dobrej polohy a vzdelanej pracovnej sily, zároveň však bude cielene zvyšovať atraktivitu pre existujúcich podnikateľov a bude sa uchádzať o umiestnenie sídiel podnikateľských subjektov v žiaducich odboroch znalostnej ekonomiky a v tomto ohľade zlepšovať svoje perspektívy. Fakt, že ekonomika Bratislavy je vo veľkej miere závislá na rozhodovaní centrál spoločností lokalizovaných inde, spôsobuje, že ekonomické aktivity umiestnené v meste sú potenciálne ohrozené. Mesto bude preto pozorne sledovať potreby tu pôsobiacich nadnárodných spoločností a vytvárať podmienky výhodné pre ich trvalé pôsobenie v meste.

Pozn.: Totožná priorita je súčasťou strategickej témy A. Znalostná ekonomika. Táto priorita je pre obidve témy rovnako dôležitá a napĺňa definované strategické ciele.

Opatrenia:

A,B.I.a) aktívna pro-podnikateľská politika mesta:

i. analýza prijatých opatrení z hľadiska dopadu na podnikateľské prostredie;

ii. analýzy dopadu významných investícií.

A,B.I.b) profesionálny asistenčný servis pre znalostne náročných investorov a pre inovačné aktivity firiem:

i. rozhodnutie o forme podpory (napr. vytvorenie verejnej profesionálnej asistenčnej agentúry typu Juhomoravské inovačné centrum);

ii. realizácia podpory.

A,B.I.c) ponuka voľných plôch na podnikanie:

i. súpis nehnuteľností vo vlastníctve mesta vhodných na podnikanie (predaj alebo prenájom);

ii. aktívna propagácia databázy;

iii. získavanie informácií o potrebách podnikateľov a ich poskytovanie ďalším vlastníkom vhodných plôch.

A,B.I.d) verejne deklarovaná podpora férového transparentného a protikorupčného podnikateľského prostredia, transparentného verejného obstarávania, aj nad rámec zákonných noriem:

i. deklarácia „Bratislava – mesto bez korupcie“;

ii. prijatie a realizácia protikorupčnej stratégie.

A,B.I.e) elektronizácia verejnej správy:

Pozn.: Elektronizácia verejnej správy je zaradená v oblasti „F. Správa a riadenie mesta“, ale tu sa uvádza ako nástroj zlepšenia podnikateľského prostredia.

i. rozširovanie elektronizácie verejnej správy;

ii. používanie geografického informačného systému;

iii. školenia pracovníkov mesta v oblasti elektronizácie verejnej správy.

A,B.I.f) cielený marketing mesta smerom k potenciálnym investorom, aktívne vyhľadávanie investorov:

i. identifikácia cieľových skupín investorov;

ii. identifikácia marketingových nástrojov pre lákanie žiaducich investorov;

iii. prijatie a realizácia marketingovej stratégie.

A,B.I.g) program podpory mládežníckych inkubátorov:

i. dohoda o cieľoch programu;

ii. vyhľadanie partnerov pre realizáciu;

iii. realizácia programu.

B. II) Program rozvoja inštitúcií, kľúčových pre znalostnú ekonomiku.

Mesto bude systematicky podporovať vysoké školy a ďalšie pracoviská zamerané na vedu a výskum. Bude sa snažiť vychádzať v ústrety ich potrebám a bude pomáhať

pri zabezpečovaní prostriedkov nevyhnutných pre ich rozvoj. Legitimita takéhoto prístupu vychádza z predpokladu, že nedostatočne kvalitný systém vzdelávania limituje základňu mesta pre budovanie znalostnej ekonomiky a kreatívnych odvetví ekonomiky.
Bez kvalitných vysokých škôl, špičkových absolventov sa nedá následne rozvíjať špičková veda a miestna znalostná ekonomika.

Opatrenia:

B.II.a) profesionálny asistenčný servis pre všetky vysoké školy a vedecko-výskumné pracoviská:

i. dohoda s vysokými školami o spoločných cieľoch;

ii. prepájanie vysokých škôl, vedecko-výskumných pracovísk a podnikov do sietí spolupráce;

iii. konzultačná podpora najmä v aktivitách transferu technológií, podpora spin-off[6] firiem a spolupráca s podnikmi v oblasti inovácií.

B.II.b) systematická spolupráca mesta, kľúčových vzdelávacích a vedecko-výskumných inštitúcií:

i. vzájomné zapájanie subjektov do tvorby stratégií rozvoja;

ii. realizácia spoločných projektov (napr. Dunajský vedomostný klaster).

B.II.c) podpora rozvojových projektov vysokých škôl a znalostných inštitúcií, napr. majetkom mesta (budovy, prenájmy, pozemky):

i. identifikácia spoločných cieľov a spôsobov podpory;

ii. podpora budovania študentských internátov alebo využitie v súčasnosti prázdnych objektov (napr. aj nájomné bývanie), pričom mesto zohrá úlohu iniciátora.

B. III) Program spolupráce akademických a výskumných inštitúcií s podnikmi.

Mesto bude koordinovať spoluprácu inštitúcií vedy a výskumu s podnikmi a všeobecne so súkromným sektorom (napr. klastre[7] v perspektívnych odboroch ako sú informačné

[6] Spin-off firma je firma, ktorá na zahájenie svojej podnikateľskej činnosti využíva hmotný alebo nehmotný majetok iného právneho subjektu.

[7] Klaster je skupina prepojených firiem a inštitúcií v určitej (priemyselnej) oblasti a v určitej lokalite (Porter, 1998).

a komunikačné technológie, kreatívny priemysel[8], biotechnológie, environmentálne technológie, logistika s vyššou pridanou hodnotou a pod.). Bude napomáhať podpore prenosu výsledkov vedy a výskumu do praxe. Bude motivovať k vzájomnej spolupráci verejného (akademického a vedecko-výskumného) a súkromného sektora. Bude vytvárať podmienky pre prenos znalostí z výskumu do praxe, podporovať vznik a rozvoj malých a stredných inovačných podnikov (spin-off) a centier excelencie na základe definovaného programu podpory (rešpektujúceho a kooperujúceho s regionálnymi a národnými inovačnými stratégiami), formou poradenstva, inovačných centier, inkubátorov, vedecko-technických parkov, klastrových iniciatív a pod.

Opatrenia:

B.III.a) podpora vzniku partnerstiev, sieťovania, profesionálny servis klastrovým organizáciám:

i. štúdie klastrovania v kľúčových odboroch, ktoré budú obsahovať mapovanie hodnotových reťazcov a globálnych produkčných sietí pre kľúčové súčasné a perspektívne odbory bratislavskej ekonomiky;

ii. návrh na vznik klastrov vo vytipovaných oblastiach;

iii. spolupráca s existujúcimi klastrami.

B.III.b) podpora vzniku pro-inovačných inštitúcií:

i. podpora vzniku „centra transferu technológií“ (optimálne pri niektorej z vysokých škôl);

ii. podpora vzniku inkubátora[9] pre technologické (spin-off) firmy.

B.III.c) vyhľadávanie a podpora už existujúcich aktívnych subjektov pre zvyšovanie absorpčnej kapacity Bratislavy, posilňovanie znalostnej ekonomiky a finančná podpora transferu technológií zo sféry výskumu do praxe:

i. vytvorenie „patentového fondu“ (vrátane stanovenia cieľov a podmienok fungovania);

[8] Kreatívny priemysel je priemysel, ktorého obsahom je obchodovanie s tovarmi alebo službami, ktoré majú kultúrny, zábavný alebo umelecký obsah (napr. výtvarné umenie, herecké umenie, hudobné umenie, kultúrne dedičstvo a televízne a rozhlasové vysielanie, kinematografia, audiovízia, počítačové a konzolové hry, knižné vydavateľstvá vrátane reklamy, dizajnu a architektúry s prepojením na pridružené oblasti, ako napr. výroba hardvéru, mobilných telefónov, MP3 playerov a pod.)

[9] Inkubátor poskytuje začínajúcim podnikateľom priestory na realizáciu ich podnikateľských zámerov spolu s príslušenstvom, pomocnými, školiacimi a poradenskými službami, prísunom informácií a zabezpečením potrebných kontaktov

ii. vytvorenie „fondu na overovanie výsledkov výskumu v praxi“ (vrátane stanovenia cieľov a podmienok fungovania).

B.III.d) projekt metodiky transferu technológií:

i. v spolupráci s vysokými školami a vedecko-výskumnými inštitúciami vytvoriť metodiku pre transfer technológií;

ii. vytvoriť vzorové zmluvy, postupy, vrátane vyškolenia osôb na kľúčových vysokých školách a vedecko-výskumných inštitúciách v meste.

B.III.e) pomoc pri zakladaní inovačných firiem:

i. zjednodušenie administratívy, potrebnej pre založenie firmy, zo strany mesta;

ii. ponuka pozemkov a nehnuteľností pre inovačné firmy;

iii. hľadanie strategických partnerov (PPP projekty).

B.III.f) aktívne zapojenie sa do programu Centrope a ďalších programov zahraničnej spolupráce:

i. dohoda o cieľoch zapojení sa do programov zahraničnej spolupráce;

ii. identifikácia možných programov zahraničnej spolupráce vhodných pre Bratislavu.

B. IIII) Profilovanie Bratislavy ako mesta kultúry a kreatívneho priemyslu.

Vzhľadom k ambícii mesta posilniť jedno zo špecifík, ktorým sa Bratislava hodlá odlišovať od iných metropol a konkurenčných miest – profilácia Bratislavy ako mesta kultúry, mesto vytvorí priestor pre ďalší rozvoj kultúry a na ňom založenom kreatívnom priemysle. Sektor opierajúci sa o tvorivosť a kultúru je v súčasnosti jedným z najsledovanejších v ekonomikách miest. V Bratislave sa najviac presadzuje tvorba softvéru, architektonické, vydavateľské, reklamné, rozhlasové a televízne činnosti. Váha týchto odvetví je zatiaľ menšia, čo súvisí s prevažujúcou orientáciou na slovenský trh, nedostatkom komerčných aktivít v oblasti kultúry, umenia, filmu, galérii a múzeí (napr. v porovnaní s Viedňou či Prahou). Zatiaľ chýba výraznejšie uplatnenie sa na medzinárodných trhoch, či pôsobenie zahraničných investorov.

Opatrenia:

B.IV.a) implementácia nástrojov na podporu kreatívneho priemyslu do politík a plánov mesta v súlade so zelenou knihou EÚ[10]:

i. spracovanie kreatívneho indexu mesta;

ii. analýza kreatívneho potenciálu mesta;

iii. vytváranie projektov podpory kreatívneho priemyslu.

B.IV.b) primárna podpora projektov zameraných na obnovu a využitie kultúrneho dedičstva, nachádzajúceho sa na území Bratislavy:

i. databáza a analýza projektov realizovaných v Bratislave;

ii. dohoda o vhodných spôsoboch podpory projektov kultúrneho dedičstva;

iii. klastrová podpora remesiel súvisiacich s ochranou a využitím kultúrneho dedičstva.

B.IV.c) program rozvoja podmienok pre popularizáciu mesta a regiónu smerom k audiovizuálnemu priemyslu:

i. založenie a prevádzkovanie „regionálneho fondu na podporu audiovizuálnej tvorby“;

ii. spracovanie komplexného sprievodcu pre audiovizuálnych producentov.

B.IV.d) klastrová podpora umenia (vrátane komunitnej a minoritnej kultúry):

i. integrácia kultúrneho a umeleckého života mimo centra do priemyselných a podnikateľských zón;

ii. prepojenia športových zón (napr. Pasienky) s kultúrou a umením;

iii. prepojenia športovo-oddychových zón (Horský park, hrádza, Zlaté Piesky) s kultúrou a umením;

B.IV.e) systematická podpora nezávislých priestorov pre kultúru, ktoré významným spôsobom spoluvytvárajú kultúrnu ponuku hlavného mesta, vyvíjajú kontinuálnu a dlhodobú činnosť na poli profesionálneho umenia:

[10] Európska komisia otvorila dňa 27. apríla 2010 verejnú konzultáciu o zelenej knihe „Uvoľnenie potenciálu kultúrneho a kreatívneho priemyslu". Cieľom verejnej diskusie je zozbierať názory o viacerých otázkach, ktoré majú dopad na kultúrny a kreatívny priemysel v Európe, od podnikateľského prostredia po potrebu otvoriť spoločný európsky priestor pre kultúru, cez budovanie kapacít, rozvíjanie zručností a podporu pre európskych tvorcov na svetovej scéne. Odpovede na otázky, ktoré zelená kniha obsahuje, pomôžu Komisii pri príprave novej generácie európskych programov zameraných na kultúru. http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/doc2577_en.htm

i. dohoda o cieľoch a spôsoboch podpory;

ii. realizácia podpory pre galérie, kultúrne centrá, filmové kluby a pod.

B.IV.f) opatrenia na podporu rozvoja informačných technológií a tvorby softvéru:

i. prilákanie vývojových aktivít zahraničných softvérových firiem (napr. Microsoft Competence Center);

ii. uskutočnenie súťaže pre mladých vývojárov v spolupráci s firmami;

III. podpora škôl pre odbornú prípravu špecialistov v oblasti informačných technológií.

C. KVALITA ŽIVOTA A ĽUDSKÝ POTENCIÁL

Kvalita života je pojem veľmi ťažko uchopiteľný a merateľný. Kvalita života zahŕňa environmentálne, ekonomické, sociálne, kultúrne, psychologické, duchovné a ďalšie podmienky pre zdravý a šťastný život. Z mnohých definícií, ktoré sa k tejto téme viažu vyplýva, že na kvalitu života je možné sa pozerať subjektívne ako na spokojnosť s vlastným životom a zároveň, z hľadiska vonkajších faktorov, ako na kvalitu životných podmienok.

Bratislava celkom jednoznačne patrí k regiónom Slovenska s najvyššou kvalitou podmienok pre život, a to najmä, čo sa týka sociálnych a ekonomických aspektov. Napriek tomu, že Bratislava je v rámci Slovenska ekonomicky najúspešnejšia, pri poskytovaní mnohých verejných služieb existuje stále priestor na ich zlepšovanie. Hoci na niektoré verejné služby má mesto iba nepriamy vplyv, keďže zriaďovateľom zariadení sú iné štruktúry, je dôležité hľadať spôsoby ako dosiahnuť kvalitnejšie a dostupnejšie verejné služby.

Významným faktorom, ktorý vyvolá tlak na kvantitatívny ale aj kvalitatívny nárast poskytovaných sociálnych i zdravotných služieb, je rastúci počet seniorov. Zároveň sa očakáva, že celková spoločenská váha seniorov sa vďaka ich predpokladanej vyššej vitalite a spoločenskej aktivite v budúcnosti posilní. Preto je dôležité pripravovať podmienky pre ich aktívne zaradenie do spoločenského, ale aj ekonomického diania v meste.

Významným faktorom kvality života sú možnosti pre aktívne a plnohodnotné využívanie voľného času. Mesto Bratislava disponuje veľkým potenciálom najmä prírodných, ale aj umelých areálov vhodných pre športovo-rekreačné využitie. Kým potenciál lesných plôch na výbežkoch Malých Karpát je už v súčasnosti relatívne dobre využitý, potenciál vodných plôch na území mesta nie je pre účely sezónnej, najmä letnej rekreácie, dostatočne zhodnotený. Súčasne existujú výrazné vnútromestské priestorové disproporcie v rozmiestnení niektorých populárnych zariadení rekreačného športu, ale tiež v rozmiestnení a kvalite športovísk pre deti a mládež v obytnom území. Absentuje tiež systémová podpora vrcholového športu, koncepciu ktorej by bolo vhodné v súčinnosti s ďalšími kompetetnými orgnámni rozpracovať. V meste nastáva všeobecný trend poklesu záujmu obyvateľov o “tradičné” kultúrne zariadenia (divadlá, kiná, verejné knižnice, koncerty). Rastúci tlak kultúry distribuovanej prostredníctvom elektronických médií (televízia, DVD nosiče, internet) je novou výzvou pre kultúrne zariadenia v meste.

Na kvalitu života v meste nepochybne vplýva aj celková spoločenská atmosféra. Bratislava sa tradične prezentuje ako kultúrne, etnicky a nábožensky rôznorodá, preto je posilňovanie vzájomnej tolerancie logickým očakávaním obyvateľov aj návštevníkov mesta. Celková spokojnosť obyvateľov je zároveň najlepšou propagáciou mesta, ktorá má spätný dopad na prílev investícií, stabilizáciu resp. zvyšovanie počtu obyvateľov. Osobitne je potrebné zdôrazniť a venovať sa sociálnej spravodlivosti, prístupu k službám, kultúrnym a športovým podujatiam aj pre znevýhodnené skupiny (napr. zdravotne) ako aj rodovej problematike.

Globálny cieľ:

trvalo zvyšovať kvalitu života všetkých a rozvíjať ľudský potenciál v meste smerom k znalostnej spoločnosti ako základného predpokladu progresívneho rozvoja mesta;

rozvíjaním bývania, sociálneho zázemia, služieb a príležitostí pre aktívny občiansky život dosiahnuť, aby sa Bratislava stala príťažlivým, otvoreným a vitálnym mestom, so všetkými podmienkami pre aktívny a zaujímavý život.

Strategické ciele:

C.1. prispievať k tvorbe priaznivých životných podmienok pre rodiny s deťmi, ale aj pre seniorov[11], usilovať sa o zbližovanie a výmenu skúseností medzi generáciami;

C.2. stať sa atraktívnym miestom pre usídľovanie nových občanov, najmä mladých absolventov bratislavských škôl;

C.3. napomáhať rozvoju komunít a zapájaniu sa občanov do aktivít záujmových, spoločenských a občianskych organizácií;

C.4. uskutočňovať programy, ktoré prispejú k budovaniu Bratislavy ako „zdravého mesta“, podporujúceho zdravý životný štýl;

C.5. zachovať a rozvíjať podmienky pre rozmanité kultúrne, športové, rekreačné aktivity a ďalšie nové formy aktívneho trávenia voľného času detí, mládeže a dospelých;

C.6. napomáhať dôstojnému životu aj pre nízkopríjmové a inak sociálnym vylúčením ohrozené skupiny obyvateľov;

C.7. spoluprácou rodiny, občianskej spoločnosti a vzdelávacích inštitúcií trvalo zvyšovať kvalitu výchovy a vzdelávania v meste a prispievať k rozvoju multikultúrnej a tolerantnej spoločnosti;

C.8. trvalo zvyšovať bezpečnosť obyvateľov a návštevníkov Bratislavy a dosiahnuť, aby sa Bratislava stala „bezpečným mestom“.

[11] Doteraz neexistuje jednotná definícia seniorov, t.j. osôb „staršieho veku“. Spravidla sa uznáva, že biologickou hranicou nástupu staroby je vek 65 rokov. Vo všeobecnosti však platí názor, že človek sa stáva starým až od 75. roku svojho života, teda 15-20 rokov po odchode do dôchodku.

Priority, opatrenia, aktivity:

C. I) Preventívna a prorodinná politika mesta.

Mesto bude trvalo podporovať školy a mimoškolské organizácie vychovávajúce a vzdelávajúce deti a mládež s cieľom aktívneho napĺňania voľného času a osobnostného rozvoja. Zapojí školy do programov „Zdravé mesto“, „Bezpečné mesto“. Zároveň prijme pravidlá prorodinnej politiky s cieľom zvýšiť kvalitu života rodín s deťmi. Navrhne a zrealizuje opatrenia v rámci predškolskej starostlivosti o deti a mimoškolských aktivít detí a mládeže.

Opatrenia:

C.I.a) koordinácia aktivít organizácií poskytujúcich vzdelávacie a mimoškolské aktivity:

i. komplexné zmapovanie poskytovateľov školských a mimoškolských aktivít;

ii. interaktívny elektronický portál, otvorený potenciálnym užívateľom, napĺňaný poskytovateľmi.

C.I.b) rozširovanie a skvalitnenie služieb pre rodiny s deťmi s cieľom napomáhať zosúladeniu pracovných a rodinných funkcií členov rodiny:

i. prieskum potrieb v spolupráci so zamestnávateľmi a mimovládnymi organizáciami (napr. materské centrá);

ii. formulácia a uskutočnenie opatrení v spolupráci s mestskými časťami, ktorými sa doplnia chýbajúce služby.

C. II) Politika podpory mimovládnych organizácií.

Mesto rozšíri grantovú politiku podpory občianskych združení a mimovládnych organizácií. Zároveň bude vytvárať podmienky pre činnosť týchto organizácií tak, aby sa mohli aktívne zúčastňovať verejného života.

Opatrenia:

C.II.a) vytvorenie ponuky mestských priestorov a plôch na nekomerčné projekty, ako aj na ich využitie neziskovými organizáciami na verejnoprospešné účely:

i. identifikácia mestských priestorov a plôch vhodných na nekomerčné projekty;

ii. prieskum názorov a potrieb neziskových organizácií a stanovenie podmienok poskytovanie priestorov a plôch na neziskové aktivity;

iii. vypísanie a zrealizovanie výziev na prenájom za stanovených podmienok;

iv. aktualizácia prenájmov v zmysle pravidiel poskytovania.

C.II.b) skvalitnenie grantovej politiky mesta:

i. verejná diskusia o podobe grantového systému mesta;

ii. stanovenie pravidiel, prizvanie odborníkov z praxe do výberových komisií;

iii. vyhlasovanie výziev a zverejňovanie výsledkov podporených projektov.

C. III) Skvalitňovanie infraštruktúry pre šport, kultúru, umenie a voľný čas.

Po uskutočnení inventarizácie existujúcich zariadení pre šport (vrátane vrcholového), kultúru, umenie a voľný čas mesto pripraví program doplnenia tejto infraštruktúry vrátane modernizácie a zvýšenia kvality existujúcich zariadení. Zároveň bude realizovaný program sprístupnenia športovísk škôl pre verejnosť.

Opatrenia:

C.III.a) v spolupráci so zainteresovanými aktérmi spracovať komplexný prehľad infraštruktúry pre šport (vrátane vrcholového), kultúru, umenie a voľný čas:

i. identifikácia druhov infraštruktúry a poskytovateľov služieb;

ii. spracovanie štruktúry interaktívnej databázy, dohoda o jej zdieľaní s ostatnými aktérmi;

iii. naplnenie a prevádzkovanie databázy ako podkladu pre rozhodovanie.

C.III.b) budovanie nových športovísk pre širokú verejnosť:

i. prieskum potrieb, uskutočnený v spolupráci s mestskými časťami a prevádzkovateľmi;

ii. identifikácia deficitov (s využitím interaktívnej databázy, prevádzkovanej v zmysle C.III.a);

iii. príprava a realizácia plánu dopĺňania infraštruktúry, vrátane identifikácie finančných zdrojov.

C.III.c) budovanie kvalitných kultúrnych a umeleckých zariadení a podpora ich činnosti:

i. prieskum potrieb uskutočnený v spolupráci s mestskými časťami a prevádzkovateľmi;

ii. identifikácia deficitov (s využitím interaktívnej databázy, prevádzkovanej v zmysle C.III.a);

iii. príprava a realizácia plánu dopĺňania infraštruktúry, vrátane identifikácie finančných zdrojov.

C.III.d) sprístupnenie športovísk škôl verejnosti:

i. prieskum potenciálu, uskutočnený v spolupráci s mestskými časťami a ďalšími zriaďovateľmi a školami;

ii. dohoda o podmienkach sprístupňovania športovísk;

iii. uzatváranie zmlúv a monitoring využívania, aktualizácia programu a dohôd.

C. IV) Programy zdravého životného štýlu, „Zdravé mesto“, „Mesto bez stresu“.

Mesto posilní svoje postavenie v projekte „Zdravé mesto“, ktorý iniciovala Svetová zdravotnícka organizácia s cieľom zlepšiť zdravie a kvalitu života obyvateľov miest. Vychádza zo stratégie Svetovej zdravotníckej organizácie „Zdravie 21“ a dokumentu OSN „Agenda 21“. Medzi hlavné činnosti projektu bude patriť účasť na komunitnom plánovaní ozdravení mesta, iniciovaní a realizácii preventívnych programov zameraných napr. na prevenciu úrazov, zvyšovanie bezpečnosti v doprave, podporu pohybových aktivít, či zdravého starnutia.

Opatrenia:

C.IV.a) zlepšenie dostupnosti zdravotných služieb v rozsahu, ktorý mestu umožňujú kompetencie a zdroje:

i. uskutočnenie prieskumu pokrytia obyvateľov mesta a širšieho regiónu (podľa povahy služieb) službami zdravotnej starostlivosti v spolupráci s Ministerstvom zdravotníctva SR a profesijnými organizáciami lekárov;

ii. zahájenie rokovaní, schválenie a napĺňanie dohody o spolupráci pre zabezpečenie adekvátnej zdravotnej starostlivosti.

C.IV.b) zabezpečenie čistoty mesta vrátane odstraňovania alergénov:

i. identifikácia deficitov v oblasti čistoty mesta, vrátane aktívneho zapojenia občanov;

ii. príprava, schválenie a realizácia opatrení na zlepšenie stavu spolupráce s mestskými časťami.

C.IV.c) koncepcia udržania a zachovania rekreačných oblastí a jej následná realizácia:

i. zhodnotenie rekreačných oblastí mesta za aktívnej účasti mestských častí, občanov a poskytovateľov služieb;

ii. spracovanie, schválenie a realizácia koncepcie.

C.IV.d) iniciovanie odbornej diskusie a príprava koncepcie prevencie drogových závislostí:

i. realizácia série verejných diskusií s odborníkmi v oblasti liečenia a prevencie látkových a nelátkových závislosti a zbieranie podnetov na prijatie zlepšení v legislatíve a praktických oblastiach prevencie;

ii. iniciovanie (v spolupráci so zainteresovanými subjektmi) prijatia opatrení, na úrovni štátu, na predchádzanie drogových závislostí, pričom legitimita tejto iniciatívy vychádza z pozície Bratislavy v oblasti drogových deliktov;

iii. uskutočnenie a vyhodnotenie pilotných projektov v oblasti predchádzania a eliminácie drogových závislostí.

C. V) Program „Bezpečné mesto“.

Kombináciou spolupráce mesta, škôl, občianskych organizácií, polície SR a mestskej polície je cieľom vytvoriť a realizovať program „Bezpečné mesto“, zameraný v prvom rade na predchádzanie trestným činom a prevenciu kriminality, ktorá je podobne ako v ostatných veľkých a metropolitných mestách v Bratislave vysoká.

Opatrenia:

C.V.a) uskutočňovanie prevencie a osvety:

i. v spolupráci s Políciou SR, Štatistickým úradom SR a mestskými časťami uskutočniť analýzu kriminality na území mesta s cieľom identifikovať ich najzávažnejšie formy a ich faktory;

ii. v spolupráci so zainteresovanými subjektmi podnietiť prijatie opatrení na predchádzanie kriminality, pripraviť pilotné projekty na zlepšenie stavu

za súčasnej aktívnej osvety, ktorá by mala priniesť zvýšenie pozornosti verejnosti;

iii. uskutočniť a vyhodnotiť pilotné projekty v oblasti predchádzania a eliminácie kriminality.

C.V.b) posilnenie policajných hliadok na uliciach:

i. identifikácia oblastí najvážnejšie postihnutých kriminalitou;

ii. cielené posilnenie policajných hliadok v problematických územiach za súčasného aktívneho získavania verejnej podpory formou informovanosti občanov a vyzývaním k spolupráci;

iii. vyhodnocovanie efektivity posilnenia hliadok na základe štatistiky kriminality.

C.V.c) rozšírenie bezpečnostného kamerového systému na území mesta v spolupráci s mestskými časťami:

i. prieskum potrieb mestských častí s využitím štatistík kriminality;

ii. príprava a realizácia programu rozširovania kamerového systému s aktívnym zapojením mestských častí a podnikateľských subjektov;

iii. vyhodnocovanie efektivity posilnenia hliadok na základe sledovania štatistiky kriminality.

C. VI) Program rozvoja sociálnych služieb.

Mesto prijme komunitný plán sociálnej starostlivosti a v jeho rámci zvýši podporu terénnych a ambulantných sociálnych služieb s cieľom poskytovať čo najviac služieb občanom v rámci prirodzeného prostredia ich domovov a preferovať tieto služby pred umiestňovaním občanov do zariadení sociálnych služieb, ktorých kvalitu sa však rovnako bude snažiť zvyšovať.

Opatrenia:

C.VI.a) komunitný plán sociálnych služieb:

i. príprava zadania pre verejné obstaranie komunitného plánu sociálnych služieb v spolupráci so zainteresovanými subjektmi (Bratislavský samosprávny kraj, mestské časti a iní poskytovatelia sociálnych služieb z verejného aj mimovládneho sektora);

ii. uskutočnenie verejného obstarávania komunitného plánu sociálnych služieb;

iii. spracovanie, prijatie a realizácia plánu.

C.VI.b) posilňovanie terénnych a ambulantných služieb, vytváranie komplexných sietí služieb pre jednotlivé komunity (časti) mesta, personálne posilnenie terénnych služieb:

i. spracovanie podrobného harmonogramu posilňovania terénnych služieb, vychádzajúceho z analýz komunitného plánu sociálnych služieb;

ii. finančná príprava a realizácia harmonogramu posilňovania terénnych služieb;

iii. sledovanie spokojnosti s terénnymi a ambulantnými službami a uskutočňovanie korekcie plánu a harmonogramu.

C.VI.c) zlepšenie koordinácie mesta a samosprávneho kraja pri zabezpečovaní služieb krízovej intervencie pre ohrozené skupiny (bezdomovci, obete domáceho násilia a pod.):

i. založenie akčnej pracovnej skupiny, zloženej zo zástupcov samosprávneho kraja, mesta, mestských častí a mimovládnych organizácií, ktorá bude pravidelne vyhodnocovať situáciu v oblasti krízovej intervencie, pripravovať návrhy na zlepšenie stavu;

ii. spracovanie, prijatie, realizácia a vyhodnocovanie harmonogramu nápravných a preventívnych opatrení na zlepšenie stavu v oblasti krízovej intervencie.

C.VI.d) prístavby a rekonštrukcie existujúcich zariadení prevádzkovaných mestom:

i. spracovanie a schválenie harmonogramu skvalitňovania materiálneho a priestorového vybavenia existujúcich zariadení sociálnych služieb, vrátane ich debarierizácie a humanizácie, ktorý bude vychádzať z komunitného plánu sociálnych služieb;

ii. finančná príprava a realizácia harmonogramu skvalitňovania zariadení;

iii. zabezpečenie sledovanosti spokojnosti so stavom zariadení, zbieranie podnetov a uskutočňovanie permanentnej údržby.

C. VII) Mestské nájomné byty pre nízkopríjmové skupiny a pre mladé rodiny.

Mesto vytvorí koncepciu výstavby a prenájmu mestských nájomných bytov pre nízkopríjmové skupiny a pre mladé rodiny vrátane zdrojov a pravidiel financovania a túto koncepciu bude realizovať. Stanoví počet potrebných bytov, ich veľkostnú skladbu, umiestenie na území mesta a pravidlá pre ich prenájom.

Opatrenia:

C.VII.a) vypracovanie zásad programu mestských nájomných bytov:

i. zostavenie pracovnej skupiny, pozostávajúcej zo zástupcov mesta, mestských častí a občanov na vypracovanie zásad programu;

ii. vypracovanie a prijatie transparentných zásad programu na základe finančných možností a dostupných zdrojov.

C.VII.b) realizácia programu výstavby mestských nájomných bytov:

i. uskutočnenie verejného obstarávania na výstavbu pilotného projektu;

ii. realizácia a vyhodnotenie pilotného projektu;

iii. príprava a systematická realizácia dlhodobého projektu výstavby nájomných bytov;

C.VII.c) príprava alternatívnych programov pre využitie existujúcich, avšak nevyužívaných bytových kapacít v spolupráci s bankovým sektorom a ďalšími vlastníkmi:

i. uskutočnenie verejných odborných diskusií o problémoch vyplývajúcich z neobsadených zrealizovaných bytových priestorov, zbieranie a vyhodnocovanie podnetov na riešenie situácie;

ii. príprava plánu riešenia problémov, zapríčinených neobsadenými bytovými kapacitami na území mesta, ak sa tieto preukážu;

iii. realizácia plánu, ktorý bude korešpondovať s politikou výstavby mestských nájomných bytov.

C. VIII) Dobudovávanie občianskej vybavenosti celomestského významu.

Mesto na základe podnetov vzniknutých buď z požiadaviek občanov, alebo odborníkov z oblasti územného plánovania a v úzkej súčinnosti s mestskými časťami bude plánovať a realizovať dobudovávanie občianskej vybavenosti celomestského významu, pričom pilotným projektom bude výstavba aktuálne chýbajúceho mestského cintorína.

Opatrenia:

C.VIII.a) vybudovanie nového mestského cintorína:

i. uskutočnenie verejného obstarávania na výstavbu cintorína;

ii. realizácia výstavby.

D. KVALITA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA A MESTSKÉHO PRIESTORU

Ľudia majú rôzne typy potrieb a záujmov. Okrem uspokojovania primárnych typov potrieb ako sú potrava, odev či bývanie, majú občania prospech aj z toho, že ulica, na ktorej bývajú je bezpečná, upravená, v dostupnej vzdialenosti si môžu uspokojiť aj svoje nadstavbové potreby vrátane možnosti ísť na prechádzku do prostredia s upravenou zeleňou. Toto všetko sú statky, ktoré slúžia na uspokojovanie potrieb. Kvalitný život v Bratislave je nemysliteľný bez splnenia základných podmienok kvalitného životného prostredia, charakterizovaného dostatočným množstvom a kvalitou zelene, rovnako aj kvalitných verejných priestorov priateľských voči ich užívateľom. Ochrana a tvorba parkov, plôch zelene a mestských odpočinkových zón, ich prepojenie do funkčného celku, revitalizácia zanedbaných plôch, budovanie územného systému ekologickej stability, ochrana biodiverzity, trvalý súlad medzi mestským a prírodným prostredím, rovnako ako zachovanie kultúrno-historických prvkov, patria medzi typické projekty, ktoré spadajú do tejto strategickej témy.

Bytová výstavba, ktorá sa v Bratislave významne posilnila najmä po roku 2000 spôsobuje viaceré problémy. Snaha mnohých investorov o maximalizáciu zisku a o využitie výrazného nárastu v dopyte po komerčných priestoroch a predovšetkým bytoch, vyústila do niekoľkých sporov so samosprávami aj občanmi. Často je im vytýkaný najmä nesúlad urbanistického riešenia s okolím, nesúlad s územným plánom, s charakterom predmetného územia (najmä účel a výška zástavby), úbytok parkovacích plôch a zároveň zvýšené nároky na statickú dopravu. S výstavbou je spojená často nedostatočná vybavenosť, dopravná a iná obslužnosť predmetných území. Na druhej strane, mnohé projekty revitalizujú prostredie, prinášajú podzemné parkovacie kapacity, služby. V Bratislave sú a stále sa stavajú čierne stavby. Mnohé sú dodatočne legalizované. Problémom sú najmä nejasné kompetencie a priveľa aktérov (stavebný úrad, mesto, mestské časti, veľa dotknutých organizácií) vstupujúcich do povoľovacieho procesu.

Veľkomestský charakter Bratislavy a množstvo, v rámci jej územia, koncentrovaných nadregionálnych funkcií negatívne dopadajú na všetky zložky životného prostredia. Predovšetkým nadmerná doprava, znečistené ovzdušie a vysoká hluková záťaž patria dlhodobo medzi hlavné faktory znižujúce kvalitu života v meste. Znižovanie hlukovej záťaže je dôležitým aspektom skvalitňovania životného prostredia, hoci časovo a finančne je realizácia opatrení veľmi náročná a nie je možná bez spolupráce s ďalšími subjektmi.

Strategický dokument, zaoberajúci sa budúcnosťou tak veľkého a významného mesta, akým je Bratislava, musí riešiť otázku takého zabezpečenia a správy budúcich zdrojov, najmä vody, energií a pôdy, aby kvalita života v meste bola udržaná a zvyšovaná aj v budúcich rokoch. Tieto otázky nie sú riešiteľné vlastnými silami mesta. Závisia, okrem iného, aj od energetickej koncepcie štátu, či Európskej únie. Mesto by však malo realizáciou vlastných opatrení (zvyšovanie energetickej efektivity objektov, zabezpečenie rezervných a diverzifikovaných zdrojov) aktívne niesť svoj diel zodpovednosti.

Z dlhodobého hľadiska je potrebné pripravovať a realizovať adaptačné opatrenia v súvislosti s hroziacimi negatívnymi dopadmi zmeny klímy v urbánnom prostredí. V medzinárodných aj domácich kruhoch je táto téma široko diskutovaná a ponúka sa veľa námetov na adaptačné opatrenia. Jedná sa najmä o zvyšovanie retenčnej schopnosti územia, zachytávanie dažďových vôd, zvyšovanie podielu vegetácie aj za pomoci využívania tzv. alternatívnych druhov zelene. Klimatickým zmenám by sa mala prispôsobovať aj celková koncepcia plánovania rozvoja urbanistickej štruktúry mesta.

Globálny cieľ:

udržiavať prírodné a humánne ekologické prostredie, zvyšovať kvalitu životného prostredia v meste, vytvárať atraktívny mestský priestor zohľadňujúci potreby užívateľov;

v spolupráci so susediacimi regiónmi a partnermi chrániť, užívať a zveľaďovať kultúrne dedičstvo, prírodné bohatstvo a zdroje, s ohľadom na ich zachovanie pre budúce generácie.

Strategické ciele:

D.1. vytvárať priateľský verejný priestor s využitím princípov „dizajnu pre všetkých“[12]; humanizovať obytné prostredie, s osobitným zameraním na priestor vnútroblokov a revitalizáciu ulíc, budovať fyzické prostredie vhodné pre vytváranie a rozvoj života komunít;

D.2. chrániť a obnovovať kultúrne, historické a architektonické hodnoty vrátane urbanistickej mestskej štruktúry;

D.3. zabezpečovať systematický manažment zelene, jej plôch a prírodných prvkov vrátane ochrany prírody a krajiny a realizácie územného systému ekologickej stability;

D.4. chrániť a zveľaďovať všetky prírodné zdroje a zložky životného prostredia so zvláštnym dôrazom na ochranu ovzdušia, integrovane pristupovať k problematike vôd, preferovať intenzifikáciu pred extenzívnym rozvojom mesta;

[12] Dizajn pre všetkých (tiež „universal design“, „design for all“, „inclusive design“, „friendly design“, „architektúra pre všetkých“) - všetky tieto označenia znamenajú také riešenia okolitého prostredia (zahŕňajúc akúkoľvek oblasť života – t.j. architektúru, dopravné prostriedky, dizajn výrobkov, softvéru, oblasť služieb, atď.), ktoré môžu slúžiť čo najväčšiemu počtu ľudí bez akéhokoľvek obmedzenia užívania.

D.5. uskutočňovať prevenciu a zmierňovanie dopadov klimatických zmien vrátane zvyšovania energetickej efektivity urbanistickej štruktúry a budov, ako aj podielu využívania obnoviteľných zdrojov energie;

D.6. realizovať postupnú debarierizáciu verejných priestorov a budov.

Priority, opatrenia, aktivity:

D. I) Program vytvárania mestského prostredia, revitalizácia verejných priestorov a zachovanie charakteru špecifických častí mesta.

Mesto v spolupráci s ostatnými dotknutými subjektmi schváli „koncepciu resp. program vytvárania humanizácie verejného priestoru na princípe trvalo udržateľného rozvoja“ a v rámci nej spracuje a schváli program revitalizácie ulíc, námestí a vnútroblokov, stanoví priority a zaháji jeho realizáciu. S využitím nástrojov územného plánovania bude chrániť charakter špecifických častí mesta.

Opatrenia:

D.I.a) pasportizácia verejných priestranstiev, spracovanie a realizácia koncepcie revitalizácie verejných priestorov (vrátane chodníkov, parkovísk, ihrísk, pieskovísk, terás, podchodov, mestského mobiliáru) tak, aby umožňovali zvyšovať kvalitu života:

i. vypracovanie štruktúry elektronickej databázy verejných priestranstiev, prepojiteľnej s geografickým informačným systémom mesta;

ii. naplnenie a prevádzkovanie elektronickej databázy verejných priestranstiev;

iii. vypracovanie a schválenie koncepcie revitalizácie verejných priestorov vrátane časového a finančného harmonogramu;

iv. realizácia projektov revitalizácie verejných priestorov.

D.I.b) vytváranie nových verejných priestranstiev:

i. vypracovanie a schválenie programu tvorby nových verejných priestorov, vrátane požiadaviek na komerčné investičné projekty vytvárať verejné priestory;

ii. vypracovanie a schválenie zoznamu prioritných projektov tvorby verejných priestorov, vrátane identifikácie finančných zdrojov s preferenciou verejno-súkromnej finančnej schémy;

iii. realizácia vybraných projektov.

D.I.c) schválenie Zásad ochrany pamiatkového fondu prioritne pre územie pamiatkovej rezervácie a následne pre pamiatkové zóny:

i. schválenie Zásad ochrany pamiatkového fondu na území pamiatkovej rezervácie;

ii. prijatie harmonogramu spracovania zásad ochrany pamiatkového fondu pre jednotlivé pamiatkové zóny v Bratislave vrátane komunikačného plánu s dotknutými a verejnosťou;

iii. spracovanie a schválenie zásad pre pamiatkové zóny.

D.I.d) pokračovanie v pamiatkovej obnove a prezentácii najvzácnejších architektonických objektov:

i. výber objektov určených pre pamiatkovú obnovu vrátane finančného zabezpečenia;

ii. realizácia projektov pamiatkovej obnovy;

iii. zatraktívnenie a sprístupnenie nevyužitých významných historických priestorov, ktoré sú ťažiskové pre históriu mesta (napr. západné hradby, Michalská priekopa, Villa rustica v Dúbravke, dom s hypocaustom v Rusovciach).

D.I.e) spracovanie koncepcie výškovej zástavby Bratislavy:

i. iniciovanie odbornej diskusie o regulácii hladiny výškovej zástavby s ohľadom na zaťaženosť územia a panorámu mesta;

ii. spracovanie a schválenie koncepcie výškovej zástavby, opierajúcej sa o výsledky odborných diskusií;

iii. využívanie koncepcie pri územnom plánovaní a schvaľovaní rozhodnutí o umiestnení stavieb.

D.I.f) skvalitnenie tvorby mestského prostredia formou výberu architektonických návrhov na základe verejných súťaží:

i. prijatie vyhlásenia mesta o využívaní súťaže architektonických návrhov aj nad rámec legislatívy v oblasti verejného obstarávania. Súťaže sa tak stanú súčasťou postupu, vedúceho k zadaniu zákazky na poskytnutie služby (teda následných stupňov projektovej dokumentácie), čím obstarávateľ zadá zákazku v súťaži ocenenému uchádzačovi prakticky až

do ukončenia autorského dozoru a získa tak stabilného partnera pre celý proces investičnej výstavby;

ii. organizovanie architektonických súťaží v spolupráci s odbornou verejnosťou.

D.I.g) oceňovanie príkladov kvalitnej architektúry:

i. stanovenie pravidiel udeľovania ocenenia za kvalitné architektonické riešenia objektov na území mesta;

ii. pravidelné (napr. každoročné) udeľovanie ocenenia a príslušnej publicity.

D. II) Politika udržania a rozvoja plôch zelene.

Mesto uskutoční inventarizáciu zelených plôch, ktoré sú v jeho správe a vlastníctve, uskutoční ich kategorizáciu a stanoví pravidlá pre udržanie a rozvoj príslušných plôch vrátane prípadnej náhrady existujúcich a vzniku nových, pričom bude podporovať aj zväčšovanie plochy zelených striech. Zároveň identifikuje kroky vedúce k ochrane biodiverzity.

Opatrenia:

D.II.a) evidencia prvkov zelene v spolupráci s mestskými časťami, vrátane určenia pozemkov pre náhradnú výsadbu a nutnú obnovu stromov:

i. zostavenie zdieľanej elektronickej databázy, kompatibilnej s geografickým informačným systémom mesta;

ii. napĺňanie a pravidelná aktualizácia databázy v spolupráci s mestskými časťami a organizáciami zabezpečujúcimi starostlivosť o zeleň v meste.

D.II.b) spracovanie a schválenie programu starostlivosti o dreviny:

i. spracovanie programu starostlivosti o dreviny v meste (vrátane prevádzkovej bezpečnosti a oceňovania drevín) v spolupráci s mestskými časťami a organizáciami zabezpečujúcimi starostlivosť o zeleň v meste;

ii. starostlivosť o dreviny v zmysle schváleného dokumentu.

D.II.c) aktívna politika mesta smerom k ochrane zelených plôch:

i. spracovanie inventarizácie zelených plôch;

ii. spracovanie kategorizácie zelených plôch, ktorá bude obsahovať aj nezastaviteľné plochy.

D.II.d) aktívna politika mesta smerom k zachovaniu vinohradov, vrátane možnosti, že mesto bude, napr. v rámci mestských lesov, obhospodarovať vlastné vinohrady:

i. zostavenie zdieľanej elektronickej databázy, kompatibilnej s geografickým informačným systémom mesta, mapujúcej existujúce vinohrady;

ii. aktívna kampaň mesta smerom k vlastníkom a verejnosti o dôležitosti zachovania vinohradov pre obraz mesta a biodiverzitu;

iii. iniciovanie legislatívy podporujúcej udržanie vinohradov v meste vrátane kompenzačných nástrojov pre vlastníkov a užívateľov vinohradov;

iv. identifikácia vinohradov, ktoré mesto považuje za kľúčové pre udržanie obrazu mesta a prijatie opatrení na ich zachovanie, vrátane možnosti ich odkúpenia a prevádzkovania mestom.

D. III) Environmentálna politika mesta a obnoviteľné zdroje.

Mesto spracuje a bude realizovať environmentálnu politiku s ohľadom na územný systém ekologickej stability. V spolupráci s ďalšími subjektmi bude realizovať kroky k výraznejšiemu využívaniu obnoviteľných zdrojov.

Opatrenia:

D.III.a) zavedenie komplexného monitorovacieho systém kvality životného prostredia a stanovenie limitov jeho zaťaženia:

i. zostavenie a prevádzkovanie zdieľanej elektronickej databázy kvality životného prostredia, kompatibilnej s mestským geografickým informačným systémom;

ii. analýza zdrojov znečistenia (doplnenie chýbajúcich údajov za dopravu) a následný program redukcie znečistenia zložiek životného prostredia - ovzdušia, hlukového, odpadov;

iii. sprístupnenie údajov verejnosti.

D.III.b) vyhodnotenie súčasného stavu a možností využívania obnoviteľných zdrojov energie a návrh technického riešenia zintenzívnenia ich využitia:

i. štúdia o situácii využívania obnoviteľných zdrojov energie na území mesta, spracovaná v spolupráci s relevantnými vzdelávacími a výskumnými inštitúciami;

ii. návrh na zintenzívnenie využitia obnoviteľných zdrojov vrátane technických riešení, spracovaný v úzkej súčinnosti s relevantnými vzdelávacími a výskumnými inštitúciami;

iii. realizácia vybraných pilotných projektov a ich medializácia.

D. IV) Zachovanie kvality a výdatnosti vôd a vodárenských zdrojov.

Mesto posilní politiku ochrany vodárenských zdrojov a zabezpečí ich racionálne využívanie. Identifikuje nové možnosti rozšírenia dostupných zdrojov, zabezpečí vhodné nakladanie s dažďovými a odpadovými vodami. V záujme zvýšenia kapacity vodárenských zdrojov mesto prispeje k racionálnemu využitiu potenciálu podzemných vôd a to, aj s ohľadom na dotáciu susedných regiónov.

Opatrenia:

D.IV.a) zavádzanie integrovaného manažmentu vodných zdrojov:

i. príprava a schválenie metodiky na prípravu plánu integrovaného manažmentu vodných zdrojov, zohľadňujúceho dôsledky očakávaných klimatických zmien na vodný režim mesta;

ii. zriadenie multisektorového koordinačného orgánu pre oblasť integrovaného manažmentu vodných zdrojov na úrovni mesta;

iii. zriadenie a využitie informačného systému pre priestorovú koordináciu aktérov na území povodia Dunaja;

iv. priemet plánov integrovaného manažmentu vodných zdrojov mesta do ÚPD a rozpočtu, prípadne do VZN.

D.IV.b) zachovanie vysokej kvality podzemnej vody v území vodárenských zdrojov:

i. prijatie principiálneho stanoviska mesta k riešenie projektu ropovodu na základe otvorenej odbornej diskusie o ropovodnom prepojení medzi Bratislavou a rakúskym Schwechatom;

ii. spracovanie a schválenie dokumentu Generel ochrany existujúcich a zdokumentovaných vodárenských zdrojov Bratislavy, vrátane špecifikácie nezastaviteľných a inak chránených plôch.

D.IV.c) využitie výdatnosti vodárenských zdrojov na území mesta prevyšujúceho vlastné potreby:

i. uskutočnenie prieskumu možností v oblasti ponuky potenciálu kvality podzemných vôd z vodárenských zdrojov mesta, prevyšujúcich vlastné potreby a ich zhodnotenie formou ponuky pre okolitý región;

ii. spracovanie matematického modelu vodárenskej sústavy mesta Bratislavy pre potreby rozhodovania o racionálnom využívaní vodárenských zdrojov.

D. V) Program efektívneho nakladania s odpadmi.

Mesto zaktualizuje „Program odpadového hospodárstva“ s cieľom zvýšiť využiteľnosť odpadov a znížiť skládkovanie. K tomu využije jednak celkové znižovanie produkcie odpadu, ako aj jeho recykláciu a druhotné využitie, vzhľadom k tomu, že zvyšovanie objemu komunálneho odpadu, nedostatok vhodných kapacít na jeho likvidáciu, problémy s jeho zhodnocovaním a podobne, vedú nielen k rastu nákladov na túto aktivitu, ale aj k ohrozeniu životného prostredia.

Opatrenia:

D.V.a) aktualizácia Programu odpadového hospodárstva:

i. výber spracovateľa aktualizácie Programu odpadového hospodárstva mesta;

ii. spracovanie a schválenie programu;

iii. realizácia programu vrátane zverejňovania výsledkov realizácie.

D.V.b) dobudovávanie siete zberných dvorov:

i. identifikácia deficitov siete zberných dvorov;

ii. spracovanie projektov na dobudovanie siete vrátane zabezpečenia financovania realizácie;

iii. realizácia – výstavba a prevádzkovanie zberných dvorov.

D.V.c) sanácia nelegálnych skládok a starých environmentálnych záťaží:

i. identifikácia nelegálnych skládok a starých environmentálnych záťaží;

ii. spracovanie harmonogramu odstraňovania záťaží v spolupráci s dotknutými subjektmi;

iii. realizácia harmonogramu.

D.V.d) budovanie podzemných kontajnerov na separovaný zber:

i. spracovanie a schválenie projektu na budovanie podzemných kontajnerov;

ii. výber dodávateľa a realizácia pilotného projektu.

D.V.e) využívanie energetického potenciálu spaľovne OLO, a.s. v systéme mesta:

i. identifikácia potenciálu lepšieho zapojenia spaľovne do energetického systému mesta;

ii. návrh, schválenie a realizácia opatrení.

D.V.f) vybudovanie nového areálu služieb v odpadovom hospodárstve:

i. príprava výstavby areálu s komplexnými službami v oblasti nakladania s komunálnym odpadom, vrátane zabezpečenia finančných zdrojov;

ii. realizácia projektu.

D. VI) Regenerácia resp. revitalizácia brownfieldov[13].

Mesto spracuje inventarizáciu brownfieldov na svojom území a navrhne ich využitie. Aktívne bude vyhľadávať investorov do týchto území a bude preferovať umiestňovanie aktivít do existujúcich areálov pred zaberaním tzv. „zelených“, teda nezastavaných plôch.

Opatrenia:

D.VI.a) spracovanie generelu priemyslu, v rámci ktorého sa vytipujú disponibilné plochy brownfieldov, zhodnotia analýzy území a vytvorí sa návrh vhodných funkcií:

i. spracovanie zadania generelu priemyslu, výber spracovateľa;

ii. schválenie generelu ako podkladu pre ďalší postup, vrátane priemetu do ÚPD mesta.

D.VI.b) podpora a príprava projektov na využívanie externých finančných zdrojov v oblasti revitalizácie brownfieldov:

[13] Brownfield je nehnuteľnosť v už urbanizovanom území, ktorá nie je efektívne využívaná, zanedbaná, prípadne kontaminovaná, efektívne ju možno využívať až po revitalizácii. Vzniká obvykle ako pozostatok priemyselnej, poľnohospodárskej, rezidenčnej či inej aktivity.

i. identifikácia území a objektov, vhodných na prípravu projektov revitalizácie na základe spracovaného generelu;

ii. rokovania s vlastníkmi a dohoda o postupe;

iii. iniciovanie prípravy vybraných projektov.

D. VII) Program zvyšovania energetickej efektívnosti mesta.

Problém energetickej efektívnosti mesta je hierarchický. Od energeticky neefektívnych stavebných riešení budov až k energeticky neefektívnemu usporiadaniu častí mesta a mesta ako celku. Za predpokladu rastúcich nákladov na energie v budúcnosti sa jedná o kritický moment trvalej udržateľnosti sídla ako takého. Mesto preto prijme politiku smerujúcu k znižovaniu energetickej náročnosti budov a objektov v majetku mesta a za predpokladu získania zdrojov, tento program bude realizovať – zvyšovanie energetickej účinnosti budov škôl a iných mestských inštitúcií. Program bude realizovať s ohľadom na kultúrne a prírodné hodnoty.

Opatrenia:

D.VII.a) postupná realizácia opatrení na zlepšovanie energetickej účinnosti budov:

i. spracovanie energetického auditu objektov vo vlastníctve mesta;

ii. stanovenie harmonogramu uskutočňovania opatrení na zlepšovanie energetickej účinnosti;

iii. realizácia opatrení, vyhodnocovanie efektivity.

D.VII.b) príprava projektov na využívanie externých finančných zdrojov v oblasti zvyšovania energetickej účinnosti budov:

i. identifikácia využiteľných externých zdrojov;

ii. príprava projektov v zmysle harmonogramu;

iii. realizácia projektov.

D. VIII) Podpora vzdelávania a výchovy verejnosti v environmentálnej oblasti a oblasti ochrany kultúrneho dedičstva.

Mesto prijme program ekologickej výchovy a vzdelávania a program vzdelávania v oblasti ochrany kultúrneho dedičstva. V spolupráci so školami a mimoškolskými zariadeniami zaháji jeho realizáciu.

Opatrenia:

D. IX) Plán prispôsobenia sa mesta na klimatické zmeny.

Mesto bude iniciovať a podporovať odborné diskusie o možnostiach adaptačných opatrení v súvislosti s hroziacimi negatívnymi dopadmi zmeny klímy v urbánnom prostredí, na základe ktorých pripraví program prispôsobovania sa následkom klimatických zmien a preventívnych opatrení.

Opatrenia:

D.IX.a) program adaptačných opatrení voči negatívnym dopadom klimatických zmien:

i. zapojenie odborných zložiek mesta do diskusie o vývoji klímy a dopadov na urbánne prostredie;

ii. príprava a schválenie programu adaptačných opatrení.

E. DOPRAVA A TECHNICKÁ INFRAŠTRUKTÚRA

Spoľahlivo fungujúca, kvalitná a kapacitne adekvátna doprava je kľúčová pre rozvoj každého mesta. Nová ekonomika je postavená na skracovaní vzdialenosti medzi dodávateľmi a ich zákazníkmi, na podpore miestnej výroby a rozvoji sebestačnosti regiónov, ktorá znižuje environmentálnu záťaž. Dostupnosť a mobilita vedie k rýchlejšiemu preberaniu a využívaniu poznatkov a v konečnom dôsledku napomáha znižovaniu rozdielov medzi regiónmi.

Na území mesta sa koncentrujú funkcie a aktivity nadregionálneho významu, pracovné príležitosti a služby pre vysoký počet dochádzajúcich osôb. Bratislava využíva pozíciu mesta na križovatkách 4 druhov dopravy – cestnej, železničnej, leteckej a vodnej. Vzhľadom na blízkosť štátnych hraníc s Maďarskom, Rakúskom a ČR znamená dopravná dostupnosť integráciu do európskych dopravných sietí.

Významnou časťou tejto strategickej témy je oblasť dopravných stavieb a riadenia dopravy. V rámci nej bude dôležité v prvom rade realizovať také systémové riešenia, ktoré zabezpečia mobilitu, ale aj udržateľný rozvoj – dobudovanie mestskej dopravnej infraštruktúry, budovanie dopravnej infraštruktúry pre kapacitné a ekologicky prijateľné druhy verejnej dopravy vrátane mestskej hromadnej dopravy (MHD), ako aj prestupných terminálov verejnej dopravy, budovanie dopravnej infraštruktúry statickej dopravy (záchytné parkoviská, hromadné garáže a pod.), budovanie zariadení nemotorickej dopravy. Rovnako je nevyhnutné skvalitniť organizáciu dopravy – prejazd mestom pre preferované vybrané druhy verejnej dopravy, ako aj vjazd a podmienky pre cieľovú dopravu, s prihliadnutím na utlmovanie automobilovej dopravy v centrálnej mestskej oblasti. Bratislava bude konkrétnymi opatreniami organizácie dopravy systematicky podporovať preferenciu systémov verejnej a nemotorickej dopravy.

Ciele v oblasti kvality života a životného prostredia sa v dopravnej oblasti sústreďujú okolo hľadania možností pre obmedzovaniu automobilizmu a jeho negatívnych dopadov. V snahe znižovať rast automobilizmu mesto musí podporovať ostatné druhy dopravy, najmä verejnú hromadnú dopravu, vrátane zvýšenia jej kvality a výkonov, taktiež pešiu a cyklistickú a tieto zároveň prezentovať ako súčasť zdravého životného štýlu. Kľúčom k riešeniu narastajúcich problémov s prímestskou dopravou je urýchlené spustenie integrovaného dopravného systému v Bratislavskom kraji, taktiež však udržateľná forma urbanizácie nových oblastí (kompaktný rozvoj pozdĺž osí verejnej dopravy) a prevencia živelnej suburbanizácie.

Dlhodobé a koncepčné riešenie statickej dopravy musí vychádzať zo systémových riešení, zameraných na znižovanie objemov automobilovej dopravy (budovanie záchytných parkovísk, hromadných garáží, obmedzovanie parkovacích miest v CMO, efektívna parkovacia politika, vrátenie chodníkov chodcom).

Kvalitu dopravného systému nemožno oddeliť od kvality verejného priestoru ulíc a bezbariérovosti mesta. Preto bude náležitá pozornosť venovaná debarierizácii, ktorá je dôležitou súčasťou

humanizácie, najmä pre vybrané skupiny obyvateľov (rodičia s kočíkmi alebo malými deťmi, osoby s trvalo alebo dočasne obmedzenou alebo sťaženou pohyblivosťou, cyklisti alebo korčuliari). Po odstránení bariér môžu chodníky v meste znovu ožiť ako funkčné pešie trasy a zároveň atraktívne verejné priestory.

Pre kvalitný život mesta je nevyhnutný spoľahlivý a kapacitne vyhovujúci transport médií. Vodovodné, kanalizačné a ďalšie siete musia zabezpečiť zásobovanie obyvateľov a podnikov potrebnými médiami a súčasne prispievať k ochrane a zodpovednému nakladaniu so zdrojmi. Technická infraštruktúra budovaná od začiatku 20. storočia je v súčasnosti v mnohých častiach mesta funkčná len s ťažkosťami a veľkým vypätím prevádzkovateľa (zariadenia po dobe životnosti a pod.). Posledné desaťročia výrazne zaostávala obnova infraštruktúry, čím nastáva situácia čoraz väčšieho podielu „zanedbanej“ obnovy. Pre zlepšenie situácie bude potrebná obnova a modernizácia sietí a súvisiacich zariadení (vrátane systému náhradného zásobovania v prípade výpadkov a havárií).

Globálny cieľ:

využívajúc energeticky efektívne a k životnému prostrediu šetrné dopravné systémy, zlepšiť napojenie mesta na vonkajšie dopravné siete a skvalitniť vnútornú mobilitu;

poskytnúť modernú, kapacitne aj kvalitatívne dostatočnú technickú infraštruktúru pre súčasné potreby a budúci rozvoj.

Strategické ciele:

E. 1. zabezpečiť bezpečnú, bezbariérovú, bezkolíznu a ekologicky prijateľnú a dostupnú prepravu osôb a tovarov na území mesta, pri rešpektovaní humanizácie priestoru;

E. 2. zvyšovať podiel hromadnej dopravy voči individuálnej automobilovej doprave, vybudovať atraktívny integrovaný systém verejnej hromadnej dopravy;

E. 3. vytvoriť v meste priaznivé podmienky pre peších a cyklistov, v nadväznosti na oživenie verejných priestorov;

E. 4. redukovať a efektívne organizovať používanie automobilov, so špeciálnym zreteľom na obmedzovanie tranzitnej dopravy cez zastavané územie mesta;

E. 5. zabezpečiť systémové riešenie statickej dopravy v meste vrátane nutných legislatívnych zmien;

E. 6. funkčným riešením mesta znižovať objem prepravy a záťaž z dopravy;

E. 7. riadenie dopravy na území mesta riešiť na báze inteligentných dopravných systémov;

E. 8. dosiahnuť vyvážený stav medzi starnutím technickej infraštruktúry a jej obnovy permanentnou obnovou vrátane dostatočného zabezpečenia energetických zdrojov;

E. 9. modernizáciou a dobudovávaním technickej infraštruktúry pripravovať podmienky pre budovanie rozvojových území.

Priority, opatrenia, aktivity:

E. I) Systém mestskej hromadnej dopravy.

Mesto rozhodne o praktických krokoch vedúcich k realizácii projektu nosného dopravného systému, ktorý bude vytvárať zvýhodnené podmienky pre mestskú hromadnú dopravu. Realizácia tohto projektu je pre ďalší vývoj mesta kľúčový vzhľadom k tomu, že dlhodobé zaostávanie riešenia modernizácie a reorganizácie systému vnútromestskej hromadnej prepravy osôb a chýbajúci nosný systém MHD v Bratislave majú za následok sústavný nárast miery využívania individuálnej automobilovej dopravy vo vnútromestskej doprave.

Opatrenia:

E.I.a) schválenie a realizácia programu rozvoja systémov MHD na báze elektrickej trakcie (električková a trolejbusová sieť) v súlade s platným územným plánom schválenie a realizácia rozvoja systémov MHD na báze elektrickej trakcie, v Mestskej časti Bratislava – Petržalka v podobe duálneho systému v nadväznosti na železničnú sieť:

i. vypracovanie harmonogramu realizácie programu rozvoja mestskej hromadnej dopravy;

ii. realizácia programu v zmysle harmonogramu vrátane verejného obstarávania.

E.I.b) schválenie a realizácia programu preferencie električkovej dopravy (znižovanie počtu kolíznych bodov, dynamické riadenie dopravy s preferenciou električiek, prejazdnosť križovatiek a priecestí električkovou dopravou:

i. vypracovanie podrobného programu preferencie električkovej dopravy vrátane harmonogramu prác;

ii. realizácia programu v zmysle harmonogramu vrátane verejného obstarávania.

E.I.c) schválenie a realizácia programu preferencie ostatných subsystémov MHD (vyhradené jazdné pruhy pre MHD tzv. „bus“ pruhy, úpravy cestných svetelných signalizácií

v prospech MHD, spoločné zastávky pre električky, trolejbusy a autobusy t.j.“prestupné terminály“):

i. vypracovanie podrobného programu preferencie ostatných subsystémov vrátane harmonogramu prác;

ii. realizácia programu v zmysle harmonogramu vrátane verejného obstarávania.

E.I.d) vyhodnocovanie všetkých plánovaných zmien v doprave z hľadiska dopadov na MHD (eliminácia negatívnych dopadov ako predlžovanie jazdnej doby):

i. spracovanie a schválenie metodiky vyhodnocovania plánovaných zmien v doprave z hľadiska dopadov na MHD;

ii. používanie metodiky pri vyjadrovaní sa mesta k zmenám v doprave.

E.I.e) obnova a ekologická modernizácia vozového parku MHD:

i. vypracovanie podrobného harmonogramu obnovy vozového parku vrátane zabezpečenia zdrojov financovania;

ii. realizácia programu v zmysle harmonogramu vrátane verejného obstarávania.

E. II) Integrovaný systém verejnej hromadnej dopravy.

Mesto v spolupráci so všetkými zainteresovanými partnermi zrealizuje moderný a s mestskou hromadnou dopravou kooperatívny systém integrovanej verejnej dopravy, ktorý prispeje k znižovaniu objemov automobilovej dopravy a preťaženia cestnej siete na vstupoch a výstupoch do a z mesta, súvisiacim s intenzívnym procesom suburbanizácie a rastúcim objemom obyvateľstva denne dochádzajúceho spoza hraníc mesta.

0patrenia:

E.II.a) realizácia integrácie dopravy v regióne tak, aby si rôzne druhy dopravy navzájom nekonkurovali, ale sa dopĺňali dopravne (nadväzujúce linky, jednotné označovanie, pravidelné intervaly, jednotný prepravný poriadok, vychádzajúci zo schváleného Plánu dopravnej obslužnosti Bratislavského kraja) a aj v tarifách (jednotné cestovné lístky, ceny a zľavy, predplatné cestovné lístky, možnosť použiť ktoréhokoľvek dopravcu v rámci integrovaného dopravného systému a zároveň sú

kompatibilné s Bratislavskou mestskou kartou, ktorá poskytuje široké využitie najmä v kultúrnych službách mesta):

i. vypracovanie podrobného harmonogramu realizácie programu integrovanej dopravy, zabezpečenia dohôd o spolupráci s partnermi (vrátane prepojenia integrovanej dopravy so systémom Bratislavskej mestskej karty) a zdrojov financovania;

ii. realizácia programu v zmysle harmonogramu vrátane verejného obstarávania.

E.II.b) posilňovanie železničnej dopravy v preprave osôb (využitie železničnej dopravy na prepravu v rámci mesta, v prípade súbehov autobusov a vlakov uprednostniť vlakovú dopravu) s prihliadnutím na realizáciu projektu TEN-T 17:

i. v spolupráci so Železnicami SR pripraviť podrobný plán krokov pre väčšie zapojenie železničnej prepravy do prepravnej práce v meste;

ii. realizácia plánu.

E.II.c) budovanie podmienky pre preferenciu cestnej verejnej hromadnej dopravy pri vstupoch do mesta v úzkej súčinnosti s Bratislavským samosprávnym krajom:

i. vypracovať a schváliť spoločný postup v prospech preferencie verejnej hromadnej dopravy vrátane dohody o financovaní;

ii. realizácia dohodnutých krokov.

E.II.d) budovanie záchytných parkovísk v nadväznosti na verejnú hromadnú dopravu:

i. vypracovanie podrobného harmonogramu realizácie programu integrovanej dopravy, zabezpečenia dohôd o spolupráci s partnermi a zdrojov financovania;

ii. realizácia programu v zmysle harmonogramu vrátane verejného obstarávania.

E. III) Koncepcia bezbariérového pohybu.

Mesto zabezpečí spracovanie koncepcie bezbariérového pohybu, ktorá bude zahŕňať bezbariérové trasy pre peších so zreteľom na zdravotne postihnuté osoby, či ďalšie skupiny so zníženou pohyblivosťou (seniori, rodičia s kočíkmi) a bezbariérovosť verejnej dopravy (najmä technické opatrenia, týkajúce sa dostupných dopravných prostriedkov

a cyklistickej dopravy). Táto koncepcia bude realizovaná jednak investičnými stavebnými opatreniami, ale aj opatreniami v oblasti organizácie dopravy.

Opatrenia:

E.III.a) spracovanie územného generelu pešieho pohybu vrátane identifikácie bariérovosti:

i. spracovanie zadania územného generelu pešieho pohybu v spolupráci s relevantnými organizáciami (napr. aktívnymi v oblasti zdravotne postihnutých);

ii. spracovanie a schválenie územného generelu pešieho pohybu vrátane identifikácie bariérovosti;

iii. zapracovanie generelu do územno-plánovacej dokumentácie.

E.III.b) zvyšovanie bezbariérovosti verejných priestorov vrátane prístupu k verejnej hromadnej doprave:

i. identifikácia problémov bariérovosti verejných priestorov v spolupráci s relevantnými organizáciami;

ii. príprava podrobného plánu znižovania bariérovosti vrátane finančného zabezpečenia;

iii. realizácia plánu s mediálnou podporou.

E. IV) Cyklistická doprava.

Mesto v spolupráci Bratislavským samosprávnym krajom zaktualizuje koncepciu cyklodopravy v Bratislave z hľadiska napojenia na cyklotrasy v regióne a širšom okolí. Navrhne cyklotrasy a cyklistické chodníky pre čo najbezkolíznejšiu cyklistickú dopravu a zároveň bude riešiť infraštruktúru (napr. odstavné stojany pre bicykle, resp. parkoviská pre bicykle najmä na miestach s veľkou koncentráciou cyklistov, uzamkýnateľné a bezpečné odkladanie bicyklov, umiestnenie nosičov na bicykle v autobusoch, zariadenia pre údržbu a servis ako napríklad dofúknutie prázdneho kolesa, občerstvenie, požičovne bicyklov a pod.), keďže sa bude usilovať, aby doprava bicyklom odľahčila ostatné subsystémy dopravy v meste a stala sa alternatívou k motorickej doprave.

Opatrenia:

E.IV.a) aktualizácia koncepcie cyklistickej dopravy na území mesta, v nadväznosti na regionálne súvislosti, s dôrazom na komplexnosť riešení pre cyklistov a dopravnú funkciu cyklistiky (návrh cyklistických trás vrátane cyklociest, cyklopruhov, spoločného pohybu s ostatnou dopravou, sprejazdňovanie jednosmeriek), vrátane identifikácie problémov v legislatíve a návrhu zmien v prospech cyklistov, spracovanie územného generelu cyklistickej dopravy:

i. aktualizácia koncepcie cyklistickej dopravy v spolupráci s Bratislavským samosprávnym krajom a ďalšími relevantnými partnermi;

ii. spracovanie a schválenie územného generelu cyklistickej dopravy.

E.IV.b) postupná realizácia koncepcie rozvoja cyklodopravy:

i. zabezpečenie finančných prostriedkov na realizáciu opatrení na rozvoj cyklistickej infraštruktúry;

ii. realizácia opatrení.

E.IV.c) budovanie cyklistickej infraštruktúry (parkoviská pre bicykle na miestach s potenciálne veľkou koncentráciou cyklistov napr. školy, verejné inštitúcie, železničné a autobusové stanice, obchodné centrá, športové zariadenia a iné):

i. identifikácia opatrení na budovanie cyklistickej infraštruktúry v spolupráci s relevantnými organizáciami;

ii. príprava podrobného plánu realizácie opatrení vrátane finančného zabezpečenia;

iii. postupná realizácia plánu.

E. V) Plánovanie dopravy v kontexte urbanizmu a funkcií mesta.

Mesto sa pomocou dostupných nástrojov (najmä územného plánovania, územného a stavebného konania) bude usilovať o to, aby zariadenia a inštitúcie občianskej vybavenosti boli budované čo najbližšie k občanom, a teda v pešej dostupnosti. Mesto bude taktiež dbať na to, aby novourbanizované územia boli adekvátne obslúžené dopravnou infraštruktúrou (vrátane reálne potrebných kapacít statickej dopravy), verejnou dopravou a boli v nich vytvorené podmienky pre peších a cyklistov. Mesto tiež prispeje k obnoveniu systematického a kontinuálneho zisťovania zaťaženosti jednotlivých dopravných subsystémov mesta, keďže absencia niektorých dôležitých kontinuálnych dát o vývoji prepravnej práce na území mesta predstavuje riziko, že systém verejnej dopravy

ani cestnú sieť nebude možné optimálne dimenzovať vo vzťahu k ostatným funkciám mesta.

Opatrenia:

E.V.a) podpora rozvoja na princípe polycentrického mesta (pešia dostupnosť občianskej vybavenosti):

i. iniciovanie odbornej diskusie o metodike podpory rozvoja na princípe polycentrického mesta;

ii. spracovanie metodiky podpory rozvoja na princípe polycetrického mesta a jej uplatnenie v pripravovanej územno-plánovacej dokumentácii.

E.V.b) spracovanie a uplatňovanie metodiky pre hodnotenie stavebných projektov, ktorá bude zahŕňať kritériá pre obsluhu dopravnou infraštruktúrou (vrátane kapacít statickej dopravy), verejnou hromadnou dopravou, pešiu a cyklistickú dopravu:

i. spracovanie a schválenie metodiky pre posudzovanie rozvojových projektov z hľadiska dopravnej obslužnosti;

ii. používanie metodiky pri vyjadrovaní sa mesta k novým investičným projektom.

E.V.c) pripraviť a realizovať program revitalizácie ulíc (na vybraných komunikáciách, prioritne v širšom centre mesta, realizovať opatrenia na doplnenie uličnej zelene, oživenie verejných priestorov, zvýšenie estetiky a zlepšenie podmienok pre chodcov a cyklistov):

i. príprava plánu realizácie opatrení vrátane finančného zabezpečenia;

ii. postupná realizácia plánu.

E. VI) Plán strategických dopravných stavieb 2011-2025.

Mesto spracuje plán vybraných strategických dopravných stavieb na roky 2011 – 2025 v zmysle platného územného plánu. Jednou z priorít plánu by mali byť stavby smerujúce k odvedeniu tranzitnej dopravy z mesta. Mesto bude zároveň systematicky vyhodnocovať nové podnety na realizáciu veľkých dopravných stavieb tak, aby bolo možné ich eventuálne zaraďovať do územno-plánovacej dokumentácie.

Opatrenia:

E.VI.a) posúdenie zoznamu dopravných stavieb základného komunikačného systému (ZAKOS) mesta, výber strategických stavieb vrátane stavieb tzv. vybraných investičných projektov:

i. usporiadanie odborných diskusií o prioritizácii dopravných stavieb ZAKOS;

ii. vypracovanie podrobného harmonogramu realizácie vybraných stavieb vrátane zabezpečenia zdrojov financovania;

iii. realizácia v zmysle harmonogramu vrátane verejného obstarávania.

E.VI.b) budovanie nosného dopravného systému:

i. schválenie uznesenia o postupe pri budovaní nosného dopravného systému;

ii. vypracovanie podrobného harmonogramu realizácie vybraných stavieb vrátane zabezpečenia zdrojov financovania;

iii. realizácia v zmysle harmonogramu vrátane verejného obstarávania.

E.VI.c) prestavba Starého mosta ako súčasti realizácie nosného dopravného systému:

i. vypracovanie podrobného harmonogramu realizácie prác vrátane projektovej prípravy a zabezpečenia zdrojov financovania;

ii. realizácia v zmysle harmonogramu vrátane verejného obstarávania.

E. VII) Mestská parkovacia politika.

Mesto, v nadväznosti na schválenú koncepciu parkovania v meste, schváli priority a princípy, ktorými sa má parkovanie riadiť, s orientáciou na systém „PARK & RIDE“ založený na tom, že v bezprostrednej blízkosti prepravného terminálu sú vybudované záchytné parkoviská, na ktoré príde klient svojím motorovým vozidlom a odtiaľ pokračuje verejnou dopravou. Pri využití systému musí verejná doprava poskytovať určité výhody, ktoré odrážajú zníženie dopravnej záťaže v meste (napr. možnosť pokračovať verejnou dopravou na parkovací lístok z parkoviska zaradeného do systému ako na cestovný lístok).

Opatrenia:

E.VII.a) spracovanie územného generelu statickej dopravy:

i. spracovanie zadania územného generelu statickej dopravy v nadväznosti na schválenú koncepciu parkovania v meste;

ii. spracovanie a schválenie územného generelu statickej dopravy;

iii. zapracovanie generelu do územno-plánovacej dokumentácie.

E.VII.b) pripraviť a realizovať zásady dopravnej politiky a osobitne parkovacej politiky:

i. spracovanie zásad dopravnej a osobitne parkovacej politiky;

ii. schválenie zásad a následné zapracovanie do VZN mesta;

iii. spracovanie územného generelu dopravy (za súčasného spracovania čiastkových územných generelov, ktoré najurgentnejšie potrebujú riešenie –statická doprava, cyklistická, pešia) a jeho zaradenie do územno-plánovacej dokumentácie.

E.VII.c) budovanie parkovacích kapacít na vstupoch do mesta v nadväznosti na verejnú hromadnú dopravu (napr. záchytné parkoviská pre zabezpečenie funkčnosti systému integrovanej hromadnej dopravy):

i. dohoda s partnermi o projektoch parkovacích kapacít;

ii. vypracovanie podrobného harmonogramu realizácie prác vrátane projektovej prípravy a zabezpečenia zdrojov financovania;

iii. realizácia v zmysle harmonogramu vrátane verejného obstarávania.

E. VIII) systém organizácie a riadenia dopravy.

Na vybranej komunikačnej sieti bude mesto preferovať riadenie dopravy pomocou inteligentných dopravných systémov s cieľom dosiahnutia optimalizácie využitia cestnej infraštruktúry. Navyše, mesto zintenzívni monitoring a vyhodnocovanie aktuálnej dopravnej situácie pomocou moderných nástrojov.

Opatrenia:

E.VIII.a) rozširovanie zón s voľným pohybom chodcov a osobitným režimom dopravnej obsluhy:

i. identifikácia zón, ktoré bude vyhlásené za zóny s voľným pohybom chodcov;

ii. uskutočnenie informačnej kampane pre verejnosť v dotknutých zónach;

iii. vyhlasovanie zón.

E.VIII.b) riadenie dopravy na báze inteligentných dopravných systémov:

i. spracovanie a schválenie metodiky riadenia dopravy na báze inteligentných dopravných systémov;

ii. identifikácia území vhodných na zavádzanie riadenia dopravy na báze inteligentných systémov;

iii. používanie metodiky a zavádzanie systémov vrátane výberu dodávateľa verejným obstarávaním.

E. IX) Technická infraštruktúra.

Koordinácia budovania nových a rekonštrukcia starých technických sietí a informačných sietí. Predchádzanie časovému nesúladu medzi týmito aktivitami tak, aby bola zabezpečená plynulá distribúcia médií a nedochádzalo k nežiaducemu zníženiu kvality povrchu cestných komunikácií a chodníkov.

Opatrenia:

E.IX.a) koordinácia výstavby a rekonštrukcie sietí technickej infraštruktúry:

i. založenie spoločnej koordinačnej jednotky, zloženej zo správcov a vlastníkov sietí, zástupcov mesta a mestských častí;

ii. dohoda o spoločnej databáze v rámci geografického informačného systému mesta;

iii. pravidelné stretnutia a koordinácii aktivít.

F. SPRÁVA A RIADENIE MESTA

Pokračovanie racionalizácie správy mesta a skvalitňovanie jeho riadenia, zlepšenie dostupnosti a zvýšenie kvality služieb poskytovaných samosprávou, znižovanie administratívnej záťaže, elektronizácia verejnej správy sú úlohy, ktoré bude nutné v blízkej budúcnosti v Bratislave riešiť, aby mesto mohlo plniť stále náročnejšie úlohy, fungovať efektívne a vytvárať podmienky pre udržanie kvality života.

Časť potrieb ľudí je uspokojovaná ingerenciou verejného sektora. Často sa používa pojem „verejné služby“, ustálený výpočet ktorých však neexistuje. Viaceré právne predpisy vo svojej oblasti regulácie explicitne hovoria o tom, ktoré služby sú považované za verejné či verejno-prospešné, resp. ukladajú napríklad mestám povinnosť zabezpečovať ich najmä v rámci pôsobnosti originálnych kompetencií, definovaných v zákone o obecnom zriadení. Aj keď zákon nestanovuje verejnému subjektu explicitne povinnosť venovať sa zabezpečeniu niektorej služby alebo činnosti (ekonomický rozvoj, príspevok k budovaniu informačnej spoločnosti, zabezpečovanie podujatí nadnárodného charakteru), v prípade hlavného mesta majú predstavitelia mesta prirodzenú nielen spoločenskú, ale aj ekonomickú potrebu a povinnosť venovať im pozornosť, čo ale so sebou prináša aj nároky na zabezpečenie zdrojov.

Zabezpečenie väčšej účasti občanov na rozhodovaní, rozvoj občianskych iniciatív a celkové zlepšenie komunikácie s obyvateľmi mesta môžu prispieť nielen k lepším výsledkom pri správe mesta, ale aj k želanej väčšej aktivite občanov, ich stotožneniu sa s mestom a využitie občianskeho potenciálu pre rozvoj Bratislavy. Samospráva hlavného mesta musí plniť úlohy hlavného mesta niekedy aj na úkor vlastných obyvateľov, čo kladie väčšie nároky na kvalitnú komunikáciu s občanmi. Okrem toho je postavenie občana ako aktívneho spolutvorcu politík mesta kľúčovým predpokladom pre budovanie emancipovanej európskej metropoly, efektívne nakladajúcej so zdrojmi vrátane ľudského kapitálu.

Bratislava nie je izolovaným ostrovom, ale neoddeliteľnou súčasťou Bratislavského kraja, Slovenskej republiky, Európskej únie. Na území mesta pôsobí niekoľko úrovní verejnej správy, ktoré nevyhnutne musia medzi sebou spolupracovať, ale aj koordinovať vlastné politiky a projekty. Mesto súčasne potrebuje k svojmu rozvoju zázemie, preto bude vhodné pristúpiť k iniciovaniu koordinácie činností a záujmov na všetkých úrovniach spolupráce s jednotlivými partnermi.

Globálny cieľ:

spravovať mesto a usmerňovať jeho rozvoj zodpovedne, profesionálne, efektívne a transparentne, zvyšovať kvalitu a dostupnosť služieb samosprávy;

vytvárať podmienky na aktívne občianstvo s osobitným zreteľom na mladých ľudí, využívať potenciál občanov, komunikovať s nimi, reagovať na ich podnety, potreby a aktívne ich zapájať do rozhodovania.

Strategické ciele:

1. skvalitňovať dostupnosť služieb samosprávy aj prostredníctvom elektronizácie samosprávy, zavádzania a rozvoja elektronických služieb;
2. pri využití princípov subsidiarity posilňovať spoluprácu a dosiahnuť synergiu rôznych úrovní samosprávy a štátnej správy;
3. posilňovať efektívnosť a profesionalitu riadenia a verejného rozhodovania, vyhodnocovať mieru účinnosti vynaložených prostriedkov v porovnaní s dosiahnutými výsledkami;
4. zavádzať a upevňovať princípy otvorenej demokratickej samosprávy, efektívne, úplne a včas informovať občanov, aktívne využívať podnety a spätnú väzbu;
5. skvalitňovať rozhodovanie o verejných záležitostiach prostredníctvom aktívnej spolupráce s občanmi a ďalšími právnickými subjektmi, vrátane zohľadnenia podmienok pre bezbariérovosť a rovnosť príležitostí;
6. vypracovať transparentné, kontrolovateľné nástroje na usmerňovanie rozvoja vrátane systémových väzieb medzi strategickými cieľmi územného, sociálneho, hospodárskeho rozvoja a nakladania s majetkom mesta.

Priority, opatrenia, aktivity:

F. I) Zavádzanie eGovernmentu na mestskej úrovni v prospech občanov, podnikateľov a ďalších subjektov pôsobiacich na území mesta.

Zavádzaním a rozširovaním eGovernmentu, využívajúceho informačné a komunikačné technológie pre rýchlejšie poskytovanie služieb verejnej správy, samospráva hlavného mesta zníži občanovi neproduktívny čas strávený vybavovaním úradných záležitostí, minimalizuje chybovosť či viacnásobnú realizáciu rovnakých úkonov. Zároveň tým umožní kvalitnejšie a rýchlejšie poskytovanie informácií o verejných záležitostiach občanom, podnikateľom a ďalším subjektom, ako aj ich zapájanie do správy vecí verejných. V nadväznosti na potrebné legislatívne zmeny sa predpokladá zavedenie ústredného portálu – verejnej podateľne, pomocou ktorého bude samospráva postupne schopná prejsť k elektronickej forme spracovania dokumentov a komunikácie (on-line), čím sa znížia náklady a možnosť korupcie. Optimálna efektívnosť eGovernmentu

v prospech užívateľov služieb samosprávy bezprostredne súvisí s ďalšou prioritou – zriadením digitálneho úradu.

Opatrenia:

F.I.a) spoločný projekt mesta, mestských častí a mestských organizácií:

i. dohoda o spoločnom postupe pri zavádzaní eGovernmentu a podmienkach zefektívnenia podmienky informačných tokov;

ii. spracovanie podrobného projektu vrátane finančného zabezpečenia;

iii. realizácia projektu vrátane realizácie verejného obstarávania na dodanie služieb.

F.I.b) vytvorenie a aktívne využívanie geografického informačného systému mesta:

i. vytvorenie štruktúry a architektúry informačného systému, vrátane všetkých prvkov a elektronických databáz;

ii. vytvorenie a zavedenie geografického systému dodávateľom, vybraným v rámci verejného obstarávania;

iii. používanie systému vrátane systematickej a pravidelnej aktualizácie dát.

F.I.c) projekt školení a e-learningu o využívaní digitálnych nástrojov správy mesta pre užívateľov služieb:

i. identifikácia potrieb školení;

ii. zostavenie plánu školení;

iii. realizácia školení s následným vyhodnocovaním efektivity.

F. II) Zefektívnenie administratívnych výkonov prostredníctvom zriadenia digitálneho úradu.

Aktivity budú zamerané na vytvorenie a udržateľný rozvoj kvalitného interného administratívneho zabezpečenie úradu samosprávy, prostredníctvom zdieľaného hardvéru a softvéru podporujúceho výkon kľúčových procesov v súlade s koncepciou rozvoja informačných systémov verejnej správy. Najpriamejším dopadom digitálneho úradu bude automatizovaný systém správy registratúry a archivácie, digitalizácia a úložisko digitálnych dokumentov - prevod dokumentov do elektronickej formy, definovanie procesov nakladania s elektronickými dokumentmi, vytvorenie zdieľaného portálu na magistráte, ktorý bude slúžiť pre potreby dátového skladu, internej pošty, zdieľaného kalendára, jednotného užívateľského rozhrania, integráciu s existujúcimi prevádzkovými a ekonomickými systémami

úradu vrátane elektronického prepojenia s podriadenými organizáciami. Digitálny úrad umožní jednotnú správu a prevádzku IT, spoločné rozpočtovanie, personalistiku, účtovníctvo, projektové riadenie a podobne. Významným prínosom tiež bude spoločné a transparentnejšie verejné obstarávanie a správa majetku. Zriadenie digitálneho úradu by mohlo nájsť uplatnenie aj pri zefektívňovaní činnosti mestského zastupiteľstva vo forme centrálneho archívu materiálov a uznesení, kvalitnej príprave materiálov pre rokovanie zastupiteľstva, rýchlej, jednoduchej a bezpečnej distribúcii materiálov z magistrátu k poslancom a naopak, presných a kvalifikovaných výstupoch z rokovania zastupiteľstva a účinnej kontrole rozhodnutí a úloh zastupiteľstva, nižších nákladoch spojených s distribúciou materiálov (šetriace čas, peniaze a životné prostredie).

Opatrenia:

F.II.a) otvorená samospráva - zverejňovanie informácií nad rámec zákona (faktúry, zmluvy a pod.) – transparentné nakladanie s verejnými zdrojmi:

i. spracovanie a schválenie koncepcie otvorenej samosprávy;

ii. identifikácia jednotlivých krokov, vedúcich k otvorenej samospráve, schválenie harmonogramu a finančných zdrojov;

iii. realizácia krokov v zmysle harmonogramu.

F.II.b) digitálny úrad:

i. spracovanie a schválenie projektu otvoreného digitálneho úradu;

ii. schválenie harmonogramu a finančných zdrojov;

iii. realizácia krokov v zmysle harmonogramu.

F.II.c) projekt elektronickej evidencie majetku mesta a mestských častí, vrátane údajov o zverení do správy, nájme alebo výpožičke a jej sprístupnenie prostredníctvom internetových stránok mesta a mestských častí:

i. spracovanie a schválenie projektu elektronickej evidencie majetku mesta;

ii. schválenie harmonogramu a finančných zdrojov;

iii. realizácia krokov v zmysle harmonogramu.

F.II.d) verejné obstarávanie prostredníctvom elektronickej aukcie s cieľom šetrenia verejných zdrojov:

i. spracovanie a schválenie projektu elektronickej aukcie;

ii. schválenie harmonogramu a finančných zdrojov;

iii. realizácia krokov v zmysle harmonogramu.

F.II.e) projekt priamych prenosov z rokovaní zastupiteľstiev prostredníctvom televízie, ich archivovaní a sprístupňovaní prostredníctvom internetových stránok mesta alebo mestských častí:

i. spracovanie a schválenie projektu priamych prenosov, ich archivácie a sprístupňovania vrátane komunikačného plánu;

ii. schválenie harmonogramu a finančných zdrojov;

iii. realizácia krokov v zmysle harmonogramu.

F.II.f) výročné správy o meste a MČ; pravidelné informovanie verejnosti o fungovaní rôznych úrovní samosprávy a štátnej správy, závažných pripravovaných projektoch a iných dôležitých aspektoch života mesta, v nadväznosti aj skvalitnenie diskusného fóra na webovej stránke mesta:

i. spracovanie a schválenie komunikačnej stratégie o fungovaní rôznych úrovní samosprávy na základe dohody s partnermi;

ii. schválenie harmonogramu a finančných zdrojov;

iii. realizácia krokov v zmysle harmonogramu.

F. III) Zavedenie klientského prístupu samosprávy k občanom a právnym subjektom.

Občania a právne subjekty (inštitúcie, podniky, mimovládne organizácie) sú klientmi systému verejnej správy. Ich spokojnosť je meradlom hodnotenia kvality. Zamestnanci úradu a ďalších mestských organizácií budú preto nielen motivovaní, ale aj profesionálne pripravovaní k takémuto postoju. Názor „klientov“ samosprávy bude trvalo monitorovaný a výsledky využívané pre zlepšovanie služieb. Súčasťou procesu bude okrem kódexu postoja pracovníka mesta ku občanom aj právnickým osobám ako svojim klientov, aj poskytovanie informácií o právach a povinnostiach občanov ako klientov samosprávy.

Opatrenia:

F.III.a) profesionalita riadenia:

i. schválenie parametrov na meranie profesionality riadenia;

ii. identifikácia deficitov a plánovanie nápravných opatrení;

iii. realizácia nápravných opatrení.

F.III.b) efektívnejšie využívanie programového rozpočtovania ako zákonného nástroja slúžiaceho na vyhodnocovanie a meranie dosiahnutých efektov:

i. identifikácia deficitov efektívneho programového rozpočtovania a plánovanie nápravných opatrení;

ii. realizácia nápravných opatrení.

F.III.c) komunikačný manuál obsahujúci princípy jednania s občanom:

i. spracovanie komunikačného manuálu a školenie pracovníkov;

ii. informovanosť občanov o používaní komunikačného manuálu;

iii. vyhodnocovanie stavu spokojnosti občanov s komunikačnými zručnosťami pracovníkov mesta.

F.III.d) zvyšovanie kvality existujúceho kontaktného pracoviska služieb pre občanov:

i. schválenie parametrov na meranie spokojnosti s kvalitou práce kontaktného pracoviska;

ii. identifikácia deficitov a plánovanie nápravných opatrení;

iii. realizácia nápravných opatrení.

F.III.e) zavedenie merateľného systému spokojnosti občanov vrátane skvalitnenia diskusného fóra na webových stránkach:

i. schválenie parametrov na meranie spokojnosti s kvalitou práce orgánov mesta;

ii. identifikácia deficitov a plánovanie nápravných opatrení;

iii. realizácia nápravných opatrení.

F.III.f) posilnenie aktívneho občianstva mladých:

i. v spolupráci s relevantnými partnermi vypracovať a schváliť koncepciu programu posilnenia aktívneho občianstva mladých;

ii. identifikácia jednotlivých krokov vedúcich k otvorenej samospráve, schválenie harmonogramu a finančných zdrojov;

iii. realizácia krokov v zmysle harmonogramu.

F. IV) Spoluúčasť občanov na rozhodovaní – participácia.

Mesto zavedie metódy tvorby materiálov tak, aby sa občania mohli na nich aktívne podieľať už v ranných štádiách ich prípravy. Využije pritom aj formy elektronických verejných diskusií prostredníctvom otvárania špecializovaných diskusných fór.

Opatrenia:

F.IV.a) komunikačná stratégia mesta definujúca, ako často sa stretávať občanmi, podnikateľmi, NGO, ako s nimi komunikovať:

i. spracovanie a schválenie komunikačnej stratégie;

ii. realizácia aktivít komunikačnej stratégie;

iii. vyhodnocovanie efektivity komunikačnej stratégie.

F.IV.b) zapájanie občanov do rozhodovania už v etape prípravy projektov – pred schválením zámerov – Arhuský dohovor; participácia občanov, aby diskutovali o veľkých investičných zámeroch, zapojenie občanov do odborných komisií zastupiteľstiev:

i. spracovanie a schválenie metodiky zapájania občanov v zmysle Arhuského dohovoru;

ii. používanie metodiky v procese schvaľovania investičných zámerov.

F.IV.c) verejné zhromaždenia na podporu participatívnosti, zavádzanie princípov asociačného manažmentu (združovania sa, podpora komunitných centier):

i. spracovanie a schválenie programu na podporu participatívnosti;

ii. realizácia aktivít plánu.

F.IV.d) periodické stretnutia obyvateľov, neziskových organizácií a podnikateľov s predstaviteľmi mesta na vybrané témy (fungovanie samosprávy a verejnej správy, životné prostredie, mládež, sociálna oblasť, bezpečnosť, kultúra):

i. spracovanie a schválenie programu periodických stretnutí;

ii. realizácia aktivít plánu.

F. V) Synergia a spolupráca rôznych úrovní samosprávy.

Samospráva hlavného mesta bude iniciovať a realizovať opatrenia vedúce k efektívnejšej spolupráci medzi hlavným mestom a mestskými časťami, a to najmä skvalitnením činnosti mestskej rady a tých aktivít, ktoré najvýraznejšie ovplyvňujú rozvoj mesta (konkrétne napr.: vydávanie stanovísk k investičnej činnosti).

Opatrenia:

F.V.a) využitie koordinačnej úlohy Mestskej rady pre efektívnejšie zosúladenie aktivít mesta a mestských častí:

i. identifikácia deficitov a plánovanie nápravných opatrení;

ii. realizácia nápravných opatrení.

F.V.b) vnútorný mechanizmus v meste, spolupráca pri vydávaní stanovísk (ex ante):

i. identifikácia deficitov a plánovanie nápravných opatrení;

ii. realizácia nápravných opatrení.

F. VI) Systémové prepojenie územného a socio-ekonomického plánovania rozvoja mesta.

Schválenie programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta by malo byť smerodajným podkladom pre prípravu či už zmien a doplnkov územno-plánovacej dokumentácie, alebo prijatia rozhodnutia o príprave nového územného plánu. Na druhej strane PHSR by malo byť schopné reagovať na nové výzvy územného rozvoja. V prípade územno-plánovacej dokumentácie je nesmierne dôležité detailizovať využitie územia a v oveľa širšom rozsahu využívať nástroj územných plánov zón, pomocou ktorých sa budú regulovať a vytvárať podmienky pre udržateľný rozvoj vybraných území.

Opatrenia:

F.VI.a) systematická tvorba ÚP zón vrátane aktívnej komunikácie s verejnosťou v úzkej súčinnosti hlavného mesta a mestských častí:

i. spracovanie a schválenie harmonogramu tvorby územno-plánovacej dokumentácie zón vrátane zabezpečenia financovania;

ii. realizácia harmonogramu za aktívnej komunikácie s verejnosťou.

F.VI.b) implementácia PHSR a jeho premietanie do tvorby ÚPN:

i. schválenie PHSR, spracovanie a schválenie metodiky premietania do územno-plánovacej dokumentácie;

ii. používanie metodiky.

F. VII) Posilnenie legislatívneho postavenia Bratislavy v rámci Slovenska.

Mesto opätovne vynaloží úsilie, zhromaždí argumenty a obnoví politické rokovania o špecifickom postavení Bratislavy a takom legislatívnom usporiadaní, ktoré by tieto špecifiká plne rešpektovali a Bratislavu, ako hlavné mesto Slovenska, zvýhodňovali (podobne ako hlavné mestá okolitých štátov napr. samostatná kapitola v rozpočte Slovenské republiky, mesto so špeciálnym statusom).

Opatrenia:

F.VII.a) upravenie legislatívneho postavenia hlavného mesta:

i. iniciovanie verejnej a odbornej diskusie o postavení hlavného mesta;

ii. rokovania s kompetentnými partnermi;

iii. realizácia optimálneho modelu postavenia Bratislavy ako hlavného mesta Slovenska.

SYSTÉM RIADENIA REALIZÁCIE PHSR

Medzi tvorbou PHSR a jeho realizáciou je zásadný rozdiel. Zatiaľ čo príprava PHSR je kreatívny proces, ktorý vyžaduje zapojenie čo najširšieho okruhu zástupcov verejného aj súkromného sektora s potrebnými vedomosťami, skúsenosťami a rozdielnymi pohľadmi na budúcnosť mesta, zabezpečenie realizácie je manažérskou úlohou, vyžadujúcou podrobný dohľad nad aktivitami mnohých jednotlivcov, súkromných aj verejných organizácií. Pre úspešné naplnenie tejto úlohy je najvýhodnejšia skôr jednoduchá a akčná štruktúra, využívajúca moderné metódy projektového riadenia.

Typický systém riadenia realizácie strategických rozvojových dokumentov má najmenej dve zložky: riadiacu a výkonnú.

Náplňou práce ***riadiacej zložky*** je najmä:

- rozhodovať, presadzovať a zadávať úlohy, lobovať smerom k nadriadeným orgánom a zabezpečovať politickú podporu realizácie plánu.

V Bratislave by touto riadiacou úlohou mal byť poverený tzv***. Riadiaci a monitorovací výbor*** pre realizáciu PHSR (RMV), zloženie ktorého by malo byť navrhnuté a schválené následne po prerokovaní PHSR v orgánoch mesta. RMV by mal mať primeranú veľkosť, aby bol operatívny a zároveň v ňom boli zastúpené všetky dôležité osoby, ktoré sa jednak podieľali na tvorbe PHSR, a súčasne zohrávajú kľúčovú úlohu pri jeho realizácii. Odporúča sa, aby v RMV boli zástupcovia vedenia mesta resp. magistrátu, ktorí majú politickú alebo odbornú zodpovednosť za realizáciu stratégie, zástupcovia hlavnej plánovacej komisie, ktorí sú garantmi kontinuity plánovacieho a realizačného procesu. Každý člen RMV by mal byť kompetentný prijímať rozhodnutia, v rámci realizácie intervenovať, riešiť vzniknuté problémy.

Náplňou práce ***výkonnej zložky*** je:

- zabezpečovať realizáciu po odbornej stránke, umožňovať hladký priebeh každodenných aktivít spojených s realizáciou, zakladať informácie o priebehu realizácie do informačného systému a zabezpečovať jeho prevádzku, koordinovať prípravu výberových riadení na dodávateľov, podporovať spolupracujúce osoby a organizácie pri realizácii, pripravovať súhrnné správy o realizácii pre mestskú radu a zastupiteľstvo mesta, poskytovať servis RMV apod. Vhodné je vytvoriť v rámci organizačnej štruktúry magistrátu pozíciu s osobnou zodpovednosťou, vyplývajúcou z náplne práce. Odporúčaný titul pozície je ***„projektový manažér PHSR“*** resp. pre efektívnu realizáciu PHSR. Optimálne je založenie ***„referátu realizácie PHSR“***.

U týchto osôb nie je možné predpokladať zapojenie do plnenia jednotlivých aktivít PHSR, majú skôr koordinačnú a informačnú úlohu, motivujú a poskytujú podporu.

Projektový manažér PHSR komunikuje pravidelne so zodpovednými organizáciami a osobami a tvorí rozhranie medzi realizátormi, RMV a mestom. Je zodpovedný za aktuálnosť informácií v informačnom systéme a za iniciáciu riešení prípadných zmien. Zároveň pripravuje pravidelné správy o priebehu realizácie pre RMV, mestskú radu a zastupiteľstvo. V spolupráci s marketingovým oddelením mesta zhromažďuje spätnú väzbu od občanov a cieľových skupín, pripravuje námety na zmeny a doplnky PHSR o nové ciele, priority a opatrenia. V spolupráci s finančným oddelením pomáha pri príprave rozpočtu na realizáciu jednotlivých projektov plánu a všeobecne, na podporu realizácie plánu (napr. žiadosti o spolufinancovanie, verejné obstarávanie a pod.). Komunikuje s organizáciami a osobami mimo štruktúry mesta a podporuje ich zapojenie do realizácie PHSR.

Skúsenosti z riadenia realizácie stratégií iných miest ukazujú, že ide o činnosť náročnú a systematickú, úspešnosť ktorej môže byť ohrozená najmä nasledujúcimi faktormi a situáciami:

- pokles záujmu organizácií z externého prostredia (mimo hlavného mesta) o účasť na realizácii;
- vysoká náročnosť prípravy podkladov (bez pridanej hodnoty) pre jednania RMV;
- zodpovednosť za prípravu materiálov zverená iba jedinému pracovníkovi – projektový manažér;
- absencia poradných tímov resp. jednotlivcov z externého prostredia, ktorí by podporili realizáciu jednotlivých projektov;
- zdĺhavý (až demotivujúci) priebeh jednaní RMV, ktorý musí prediskutovať stav realizácie (naraz niekoľko desiatok projektov, čo znamená že napr. pri 50 projektoch a pri 3 – 5 minútach na každý projekt by trvalo jednanie tri až šesť hodín), pričom členovia môžu mať oprávnený pocit straty času.
- absencia prvkov predvýberu a prípravy nových projektov a ich zaraďovanie do plánu, prípadne vyraďovanie z plánu, z čoho vyplýva že po istom čase plán nemusí zodpovedať „novej“ realite.
- absencia každoročných finančných alokácií z rozpočtu mesta na riadenie a podporu realizácie jednotlivých projektov – plán schválený iba ako „rámcový rozvojový dokument“, ale príprava rozpočtu sa deje obvyklým procesom – v rozpočte neexistuje ročná súhrnná položka „realizácia PHSR”.

Dôležité je byť si týchto komplikácií vedomý a podľa možností sa im vyhnúť. Vzhľadom na predchádzajúce skúsenosti navrhuje spracovateľ PHSR nasledovné jednoduché, ale zatiaľ odskúšané opatrenia na elimináciu vyššie uvedených rizík:

- **sektorové (tematické) zameranie podskupín RMV.** Nie je vhodné, aby celú realizáciu riadil jediný výbor (RMV), keďže tento nemôže sledovať detaily všetkých opatrení resp. projektov. Praktickým riešením je na pôdoryse pracovných skupín vytvoriť realizačné tímy resp. akčné skupiny. Frekvencia ich stretnutí by mala byť v kompetencii samotnej skupiny podľa potreby konkrétnych opatrení, ktorými sa bude skupina zaoberať. Možné sú aj ad-hoc stretnutia ohľadne konkrétnej *integrovanej* skupiny navzájom previazaných projektov alebo nad jediným dôležitým projektom s presahom do všetkých oblastí.
- **organizácie zodpovedné za realizáciu konkrétnych alebo navzájom previazaných opatrení.** V ideálnom prípade by zodpovednosť za realizáciu PHSR nemala zostať iba na magistráte mesta. Odporúčame, pokiaľ je to možné, udeliť zodpovednosť za ucelené časti PHSR napr. mestským podnikom. Viacero opatrení je možné tiež subkontrahovať, napr. so zapojením spolufinancujúceho subjektu. Viacero opatrení tiež bude musieť byť realizovaných na základe výberového konania na dodávateľa.
- **informačný systém,** ktorý sa nepodarilo vybudovať v priebehu spracovania PHSR, by mal byť k dispozícii 24 hodín denne a mal by slúžiť ako systém správy informácií o opatreniach PHSR. Mesto ho môže buď „*outsourcovať*“, alebo spravovať v rámci vlastných kapacít. K systému by mali mať prístupové práva a oprávnenia osoby poverené riadením, resp. kontrolou jednotlivých opatrení, zodpovední za obsah projektových informácií vrátane príloh a informácií o výsledkoch. Ku každému opatreniu by mala byť umožnená verejná diskusia. Praktické sa zatiaľ na základe skúseností ukázalo, aby každé opatrenie svojho „garanta“ z RMV. Úlohou garanta nebude vlastná realizácia, ale dohľad nad ňou, monitoring a asistencia zodpovednej osobe.
- **zapojenie súkromného sektora** sa predpokladá prostredníctvom zúčastnených súkromných firiem, ktoré mali podiel na formulácii PHSR. Dá sa preto očakávať, že vidia nielen svoje záujmy a príležitosť ovplyvniť množstvo javov, ktoré ich trápia, ale zároveň aj podiel zodpovednosti za rozvoj mesta a možnosť prispieť k lepšiemu podnikateľskému prostrediu v Bratislave. Projektový manažér by sa mal špeciálne snažiť o zapojenie a udržanie záujmu súkromného sektora na realizácii PHSR.
- **lobing** je špecializovanou kategóriou činností v prospech realizácie PHSR. Spracovateľ navrhuje vytvoriť resp. zorganizovať skupinu lobistov, zostaviť zoznam tém a priorít mesta Bratislavy vyplývajúcich z PHSR a dlhodobých záujmov mesta, stanoviť ciele lobingu, vybaviť skupinu informáciami, zabezpečiť jej podporu a koordinovať aktivity.
- **financovanie** je kľúčovou podmienkou realizácie PHSR. Spracovateľ odporúča, aby sa prejednávanie prostriedkov na realizáciu PHSR stalo štandardnou súčasťou prípravy programového rozpočtu mesta. Ak bude príprava rozpočtu prebiehať obvyklým spôsobom (zber požiadaviek, výhľad na ďalšie programovacie obdobie) bude vhodné špeciálne označiť položky, ktoré sa priamo viažu na realizáciu PHSR. Tak bude mať mesto prehľad, koľko

prostriedkov z každoročného rozpočtu sa vynakladá na implementáciu PHSR. Zároveň by sa tieto položky v poradí dôležitosti nemali dostávať na posledné miesta, pretože z povahy PHSR vyplýva, že sa jedná o položky „strategické“. Okrem každoročného a viacročného projektového financovania s väzbou na PHSR bude dobré do rozpočtu vložiť aj náklady na prípravu projektov, štúdií a rezervy na „naštartovanie“ opatrení.

- pre potreby **naštartovania realizácie PHSR** spracovateľ vypracoval poradie opatrení, ktoré vzišlo z multikriteriálnej analýzy. Kritériá, podľa ktorých boli opatrenia hodnotené sú: 1) dôležitosť pre strategickú tému; 2) prepojenosť s ďalšími opatreniami; 3) načasovanie; 4) existencia partnerstva s verejným, súkromným alebo mimovládnym sektorom; 5) externá financovateľnosť a 6) realizovateľnosť, pričom táto má oproti ostatným kritériám dvojnásobnú váhu. Táto je zradená ako ďalšia kapitola. Na jej základe boli navrhnuté akčné plány na obdobie rokov 2010 – 2014. Objednávateľ môže tento návrh prehodnotiť a pripraviť vlastné poradie dôležitosti. Keďže akčné plány vychádzajúce z prioritizácie, ktorú navrhol spracovateľ sú najoperatívnejšou časťou PHSR, sú tieto zaradené na konci programovacieho dokumentu.

Celkovo musí byť PHSR mesta Bratislavy živým dokumentom. Realizácia by mala byť starostlivo sledovaná a program podľa potreby dopĺňaný a upravovaný. Nové opatrenia, hneď ako sa objavia námety na ich zaradenie, by mali prejsť štandardizovanou procedúrou prípravy a zaradenia do aktualizovaného plánu. Zodpovednosťou projektového manažéra PHSR a všetkých, ktorí sa na tvorbe PHSR podieľali, bude zabezpečiť, aby ciele, priority, opatrenia a aktivity zostali vierohodné, relevantné a boli naplnené.

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja hlavného mesta SR Bratislavy na roky 2010-2020 obsahuje v jednotlivých strategických témach nasledovné opatrenia:

A. Bratislava – nadregionálne centrum

A,B.I.a) aktívna pro-podnikateľská politika mesta
A,B.I.b) profesionálny asistenčný servis pre investorov
A,B.I.c) ponuka voľných plôch na podnikanie
A,B.I.d) férové a transparentné podnikateľské prostredie
A,B.I.e) elektronizácia verejnej správy
A,B.I.f) cielený marketing mesta smerom k potenciálnym investorom
A,B.I.g) program podpory mládežníckych inkubátorov
A.II.a spoločné projekty, aktivity, členstvo
A.III.a) podpora vysokého školstva

A.III.b) podpora celoživotného vzdelávania
A.IV.a) systém koordinovanej spolupráce v cestovnom ruchu
A.IV.b) alokácia zdrojov na podporu príjazdového asi turizmu
A.IV.c) marketingová stratégia cestovného ruchu
A.IV.d) program rozvoja konferenčného turizmu
A.IV.e) marketing pre širší medzinárodný priestor
A.IV.f) vhodné využívanie loga hlavného mesta
A.V.a) marketing „globálnych podujatí“
A.V.b) zápis Gerulaty v Rusovciach do Zoznamu UNESCO
A.V.c) prestavba zimného štadiónu
A.V.d) dobudovanie a využívanie vodného areálu Čunovo
A.V.e) nové expozície na Bratislavskom hrade
A.V.f) lodná osobná doprava po Dunaji
A.V.g) rekonštrukcia priestoru pod Novým mostom
A.V.h) podpora gastronomických zariadení
A.V.i) rozvoj produktu malokarpatskej vínnej cesty
A.VI.a) účasť na procese spracovania a realizácie Dunajskej stratégie
A.VI.b) platforma pre koordináciu územného rozvoja Bratislavy a okolia
A.VI.c) rozvoj projektu tzv. 4. kvadrantu

Spolu: *6 priorít, 28 opatrení (z toho 8 spoločných s B.)*

B. Znalostná ekonomika

A,B.I.a) aktívna pro-podnikateľská politika mesta
A,B.I.b) profesionálny asistenčný servis pre investorov
A,B.I.c) ponuka voľných plôch na podnikanie
A,B.I.d) férové a transparentné podnikateľské prostredie
A,B.I.e) elektronizácia verejnej správy
A,B.I.f) cielený marketing mesta smerom k potenciálnym investorom
A,B.I.g) program podpory mládežníckych inkubátorov
B.II.a) asistenčný servis vysokým školám a vedecko-výskumným pracoviskám
B.II.b) systematická spolupráca mesta, vzdelávacích a vedecko-výskumných inštitúcií
B.II.c) podpora rozvojových projektov škôl
B.III.a) podpora vzniku partnerstiev
B.III.b) podpora vzniku pro-inovačných inštitúcií
B.III.c) podpora kapacity Bratislavy vo sfére prenosu výsledkov výskumu do praxe
B.III.d) projekt metodiky transferu technológií

B.III.e) pomoc pri zakladaní inovačných firiem

B.III.f) zapojenie sa do programov zahraničnej spolupráce

B.IV.a) implementácia nástrojov na podporu kreatívneho priemyslu

B.IV.b) podpora projektov kultúrneho dedičstva

B.IV.c) popularizácia mesta a regiónu smerom k audiovizuálnemu priemyslu

B.IV.d) klastrová podpora umenia

B.IV.e) systematická podpora nezávislých priestorov pre kultúru

B.IV.f) podpora rozvoja informačných technológií a tvorby softvéru

Spolu: *4 priority, 22 opatrení (z toho 8 spoločných s A)*

C. Kvalita života a ľudské zdroje

C.I.a) koordinácia organizácií poskytujúcich vzdelávacie a mimoškolské aktivity

C.I.b) služby pre rodiny s deťmi

C.II.a) ponuka mestských priestorov a plôch na nekomerčné projekty

C.II.b) skvalitnenie grantovej politiky mesta

C.III.a) komplexný prehľad infraštruktúry pre šport, kultúru, umenie a voľný čas

C.III.b) budovanie nových športovísk pre širokú verejnosť

C.III.c) budovanie kvalitných kultúrnych a umeleckých zariadení

C.III.d) sprístupnenie športovísk škôl verejnosti

C.IV.a) zlepšenie dostupnosti zdravotných služieb

C.IV.b) zabezpečenie čistoty mesta

C.IV.c) udržanie a zachovania rekreačných oblastí

C.IV.d) príprava koncepcie prevencie drogových závislostí

C.V.a) prevencia a osveta v oblasti bezpečnosti

C.V.b) posilnenie policajných hliadok na uliciach

C.V.c) rozšírenie bezpečnostného kamerového systému na území mesta

C.VI.a) komunitný plán sociálnych služieb

C.VI.b) posilňovanie terénnych a ambulantných služieb

C.VI.c) koordinácia pri zabezpečovaní služieb krízovej intervencie

C.VI.d) prístavby a rekonštrukcie existujúcich zariadení sociálnych služieb

C.VII.a) zásady programu mestských nájomných bytov

C.VII.b) realizácia programu výstavby mestských nájomných bytov

C.VII.c) alternatívne programy pre existujúce nevyužívané bytové kapacity

C.VII.d) vybudovanie nového mestského cintorína

Spolu: *7 priorít, 23 opatrení*

D. Kvalita životného prostredia a mestského priestoru

D.I.a) pasportizácia verejných priestranstiev
D.I.b) vytváranie nových verejných priestranstiev
D.I.c) schválenie Zásad ochrany pamiatkového fondu
D.I.d) pokračovanie v pamiatkovej obnove a prezentácii objektov
D.I.e) spracovanie koncepcie výškovej zástavby Bratislavy
D.I.f) skvalitnenie tvorby mestského prostredia formou súťaží
D.I.g) oceňovanie príkladov kvalitnej architektúry
D.II.a) evidencia prvkov zelene
D.II.b) spracovanie a schválenie programu starostlivosti o dreviny
D.II.c) aktívna politika mesta smerom k ochrane zelených plôch
D.II.d) aktívna politika mesta smerom k zachovaniu vinohradov
D.III.a) komplexný monitorovací systém kvality životného prostredia
D.III.b) zintenzívnenie využívania obnoviteľných zdrojov energie
D.IV.a) zavádzanie integrovaného manažmentu vodných zdrojov:
D.IV.b) zachovanie kvality podzemnej vody
D.IV.c) výdatnosť vodárenských zdrojov
D.V.a) aktualizácia Programu odpadového hospodárstva
D.V.b) dobudovávanie siete zberných dvorov
D.V.c) sanácia nelegálnych skládok a starých environmentálnych záťaží
D.V.d) budovanie podzemných kontajnerov na separovaný zber
D.V.e) energetický potenciál spaľovne OLO, a.s. v systéme mesta
D.V.f) nový areál služieb v odpadovom hospodárstve
D.VI.a) generel priemyslu, v rámci neho aj brownfieldy
D.VI.b) podpora a príprava projektov na revitalizáciu brownfieldov
D.VII.a) zlepšovanie energetickej účinnosti budov
D.VII.b) využívanie externých finančných zdrojov
D.VIII.a) podpora a organizovanie náučno-zábavných podujatí a programov pre mládež
D.VIII.b) mikrogranty pre environmentálne dobrovoľnícke akcie
D.VIII.c) zvýšenie informovanosti verejnosti o významných pamiatkach
D.IX.a) program adaptačných opatrení voči negatívnym dopadom klimatických zmien

Spolu: *9 priorít, 30 opatrení*

E. Doprava a technická infraštruktúra

E.I.a) program rozvoja systémov MHD na báze elektrickej trakcie
E.I.b) program preferencie električkovej dopravy
E.I.c) schválenie a realizácia programu preferencie ostatných subsystémov MHD

E.I.d) vyhodnocovanie plánovaných zmien v doprave z hľadiska dopadov na MHD
E.I.e) obnova a ekologická modernizácia vozového parku MHD
E.II.a) realizácia integrácie dopravy v regióne
E.II.b) posilňovanie železničnej dopravy v preprave osôb
E.II.c) preferencia cestnej verejnej hromadnej dopravy pri vstupoch do mesta
E.II.d) záchytné parkoviská v nadväznosti na verejnú hromadnú dopravu
E.III.a) územný generel pešieho pohybu vrátane identifikácie bariérovosti
E.III.b) zvyšovanie bezbariérovosti verejných priestorov
E.IV.a) aktualizácia koncepcie cyklistickej dopravy na území mesta
E.IV.b) postupná realizácia koncepcie rozvoja cyklodopravy
E.IV.d) budovanie cyklistickej infraštruktúry
E.V.a) podpora rozvoja na princípe polycentrického mesta
E.V.b) metodika pre hodnotenie stavebných projektov na dopravu
E.V.c) program revitalizácie ulíc
E.VI.a) výber dopravných strategických stavieb
E.VI.b) budovanie nosného dopravného systému
E.VI.c) prestavba Starého mosta ako súčasti realizácie nosného dopravného systému
E.VII.a) rozširovanie zón s voľným pohybom chodcov
E.VII.b) riadenie dopravy na báze inteligentných dopravných systémov
E.VII.c) budovanie parkovacích kapacít na vstupoch do mesta
E.VIII.a) územný generel statickej dopravy
E.VIII.b) zásady dopravnej politiky a osobitne parkovacej politiky
E.IX.a) koordinácia výstavby a rekonštrukcie sietí technickej infraštruktúry

Spolu: *9 priorít, 26 opatrení*

F. Správa a riadenie mesta

F.I.a) spoločný projekt eGovernmentu mesta
F.I.b) vytvorenie a aktívne využívanie geografického informačného systému mesta
F.I.c) projekt školení o využívaní digitálnych nástrojov správy mesta
F.II.a) otvorená samospráva - zverejňovanie informácií nad rámec zákona
F.II.b) skvalitňovanie administratívy cez digitálny úrad
F.II.c) elektronická evidencia majetku mesta
F.II.d) verejné obstarávanie cez elektronickú aukciu
F.II.e) priame prenosy z rokovaní zastupiteľstiev
F.II.f) výročné správy o meste a MČ
F.III.a) profesionalita riadenia
F.III.b) programové rozpočtovanie na vyhodnocovanie dosiahnutých efektov

F.III.c) komunikačný manuál – ako jednať s občanom

F.III.d) zvyšovanie kvality kontaktného pracoviska služieb pre občanov

F.III.e) merateľný systém spokojnosti občanov

F.III.f) posilnenie aktívneho občianstva mladých

F.IV.a) komunikačná stratégia mesta smerom k občanom, podnikateľom, NGO

F.IV.b) zapájanie občanov do rozhodovania už v etape prípravy projektov

F.IV.c) verejné zhromaždenia na podporu participatívnosti

F.IV.d) periodické stretnutia na vybrané témy

F.V.a) využitie koordinačnej úlohy Mestskej rady pre zlepšenie aktivít mesta a MČ

F.V.b) spolupráca pri vydávaní stanovísk

F.VI.a) systematická tvorba ÚP zón vrátane aktívnej komunikácie s verejnosťou

F.VI.b) implementácia PHSR a jeho premietanie do tvorby ÚPN

F.VII.a) upravenie legislatívneho postavenia hlavného mesta

Spolu: *7 priorít, 24 opatrení*

PRIORITIZÁCIA OPATRENÍ

Pre potreby **naštartovania realizácie PHSR** spracovateľ vypracoval poradie opatrení, ktoré vzišlo z multikriteriálnej analýzy. Kritériá, podľa ktorých boli opatrenia hodnotené sú:

1) dôležitosť pre strategickú tému;
2) prepojenosť s ďalšími opatreniami;
3) načasovanie;
4) existencia partnerstva s verejným, súkromným alebo mimovládnym sektorom;
5) externá financovateľnosť;
6) realizovateľnosť – pričom táto má oproti ostatným kritériám dvojnásobnú váhu.

Opatrenia sú následne zoradené podľa spracovateľom vyhodnotenej dôležitosti a uskutočniteľnosti v percentuálnom vyjadrení. Vyznačené sú tie, ktoré by sa mali zrealizovať v prvom období (2010 – 2014). Vyznačené priority by sa mali zrealizovať v prvej etape, avšak zároveň by bolo vhodné, posúdiť ktoré ďalšie opatrenia by mali byť aspoň zahájené.

A. Bratislava – nadregionálne centrum

A.IV.c)	**marketingová stratégia cestovného ruchu**	**88,10 %**
A.VI.a)	**účasť na procese spracovania a realizácie Dunajskej stratégie**	**85,71 %**
A.IV.a)	**systém koordinovanej spolupráce v cestovnom ruchu**	**80,95 %**
A.IV.e)	**marketing pre širší medzinárodný priestor**	**80,95 %**
A.V.i)	**rozvoj produktu malokarpatskej vínnej cesty**	**78,57 %**
A.VI.b)	**platforma pre koordináciu územného rozvoja mesta a okolia**	**78,57 %**
A,B.I.d)	**férové a transparentné podnikateľské prostredie**	**77,38 %**
A,B.I.f)	**cielený marketing mesta k potenciálnym investorom**	**76,19 %**
A.V.a)	**marketing „globálnych podujatí“**	**76,19 %**
A,B.I.b)	**profesionálny asistenčný servis pre investorov**	**75,00 %**
A.IV.d)	**program rozvoja konferenčného turizmu**	**75,00 %**
A.V.c)	**prestavba zimného štadiónu**	**73,81 %**
A,B.I.a)	aktívna pro-podnikateľská politika mesta	72,62 %
A.III.a)	podpora vysokého školstva	72,62 %
A.II.a)	spoločné projekty, aktivity, členstvo	71,43 %
A.IV.f)	vhodné využívanie loga hlavného mesta	69,05 %
A,B.I.e)	elektronizácia verejnej správy	66,67%
A.IV.b)	alokácia zdrojov na podporu príjazdového turizmu	66,67%
A.V.e)	nové expozície na Bratislavskom hrade	65,48 %
A.III.b)	podpora celoživotného vzdelávania	64,29 %

A.V.b)	zápis Gerulaty v Rusovciach do Zoznamu UNESCO	61,90 %
A.V.d)	dobudovanie a využívanie vodného areálu Čunovo	61,90 %
A,B.I.g)	program podpory mládežníckych inkubátorov	60,71 %
A.V.h)	podpora gastronomických zariadení	59,52 %
A.VI.c)	rozvoj projektu tzv. 4. kvadrantu	58,33 %
A,B.I.c)	ponuka voľných plôch na podnikanie	55,95 %
A.V.f)	lodná osobná doprava po Dunaji	55,95 %
A.V.g)	rekonštrukcia priestoru pod Novým mostom	53,57 %

B. Znalostná ekonomika

B.III.f)	**zapojenie do programov zahraničnej spolupráce**	**82,86 %**
A,B.I.f)	**cielený marketing mesta k potenciálnym investorom**	**79,05 %**
B.II.b)	**spolupráca mesta, vzdelávacích a výskumných inštitúcií**	**78,10 %**
B.II.c)	**podpora rozvojových projektov škôl**	**78,10 %**
A,B.I.d)	**férové a transparentné podnikateľské prostredie**	**76,19 %**
A,B.I.a)	**aktívna pro-podnikateľská politika mesta**	**75,24 %**
A,B.I.b)	**profesionálny asistenčný servis pre investorov**	**74,29 %**
B.III.d)	**projekt metodiky transferu technológií**	**71,43 %**
A,B.I.e)	elektronizácia verejnej správy	70,48 %
B.IV.d)	klastrová podpora umenia	70,48 %
B.II.a)	asistenčný servis vysokým školám a výskumným pracoviskám	69,52 %
B.III.c)	podpora prenosu výsledkov výskumu do praxe	69,52 %
B.IV.e)	systematická podpora nezávislých priestorov pre kultúru	68,57 %
B.III.e)	pomoc pri zakladaní inovačných firiem	67,62 %
B.IV.a)	implementácia nástrojov na podporu kreatívneho priemyslu	66,67 %
B.IV.c)	popularizácia mesta a regiónu k audiovizuálnemu priemyslu	65,71 %
B.IV.b)	podpora projektov kultúrneho dedičstva	64,76 %
B.IV.f)	podpora rozvoja informačných technológií a tvorby softvéru	64,76 %
B.III.a)	podpora vzniku partnerstiev	61,90 %
A,B.I.g)	program podpory mládežníckych inkubátorov	60,95 %
A,B.I.c)	ponuka voľných plôch na podnikanie	58,10 %
B.III.b)	podpora vzniku pro-inovačných inštitúcií	52,38 %

C. Kvalita života a ľudské zdroje

C.VI.a)	**komunitný plán sociálnych služieb**	**85,71 %**
C.II.b)	**skvalitnenie grantovej politiky mesta**	**82,86 %**
C.I.a)	**koordinácia organizácií pre vzdelávacie a mimoškolské aktivity**	**77,14 %**

C.III.a)	**prehľad infraštruktúry pre šport, kultúru, umenie a voľný čas**	**76,19 %**
C.II.a)	**ponuka mestských priestorov a plôch na nekomerčné projekty**	**74,29 %**
C.VI.b)	**posilňovanie terénnych a ambulantných služieb**	**74,29 %**
C.I.b)	**služby pre rodiny s deťmi**	**70,48 %**
C.IV.c)	**udržanie a zachovania rekreačných oblastí**	**70,48 %**
C.VI.c)	koordinácia pri zabezpečovaní služieb krízovej intervencie	69,52 %
C.IV.d)	príprava koncepcie prevencie drogových závislostí	67,62 %
C.IV.b)	zabezpečenie čistoty mesta	66,67 %
C.III.d)	sprístupnenie športovísk škôl verejnosti	63,81 %
C.IV.a)	zlepšenie dostupnosti zdravotných služieb	62,86 %
C.V.a)	prevencia a osveta v oblasti bezpečnosti	62,86 %
C.V.b)	posilnenie policajných hliadok na uliciach	62,86 %
C.V.c)	rozšírenie bezpečnostného kamerového systému na území mesta	62,86 %
C.VII.a)	zásady programu mestských nájomných bytov	61,90 %
C.III.b)	budovanie nových športovísk pre širokú verejnosť	60,95 %
C.III.c)	budovanie kvalitných kultúrnych a umeleckých zariadení	57,14 %
C.VI.d)	prístavby a rekonštrukcie existujúcich zariadení sociálnych služieb	57,14 %
C.VII.c)	alternatívne programy pre existujúce nevyužívané bytové kapacity	52,38 %
C.VII.d)	vybudovanie nového mestského cintorína	52,38 %
C.VII.b)	realizácia programu výstavby mestských nájomných bytov	50,48 %

D. Kvalita životného prostredia a mestského priestoru

D.I.g)	**oceňovanie príkladov kvalitnej architektúry**	**78,10 %**
D.I.c)	**schválenie Zásad ochrany pamiatkového fondu**	**73,33 %**
D.VIII.b)	**mikrogranty pre environmentálne dobrovoľnícke akcie**	**73,33 %**
D.V.a)	**aktualizácia Programu odpadového hospodárstva**	**70,48 %**
D.VIII.c)	**zvýšenie informovanosti verejnosti o významných pamiatkach**	**70,48 %**
D.I.e)	**spracovanie koncepcie výškovej zástavby Bratislavy**	**69,52 %**
D.I.a)	**pasportizácia verejných priestranstiev**	**68,57 %**
D.I.f)	**skvalitnenie tvorby mestského prostredia formou súťaží**	**68,57 %**
D.I.d)	**pokračovanie v pamiatkovej obnove a prezentácii objektov**	**67,62 %**
D.III.c)	**aktívna politika mesta smerom k zachovaniu vinohradov**	**67,62 %**
D.VI.a)	**generel priemyslu, v rámci neho aj brownfields**	**67,62 %**
D.IV.a)	**zavádzanie integrovaného manažmentu vodných zdrojov**	**66,67 %**
D.VIII.a)	náučno-zábavné podujatia a programy pre mládež	66,62%
D.VII.a)	zlepšovanie energetickej účinnosti budov	66,62%
D.IV.b)	zachovanie kvality podzemnej vody	66,62%
D.VII.b)	využívanie externých finančných zdrojov	65,71%

D.II.a)	evidencia prvkov zelene	65,71%
D.II.c)	aktívna politika mesta smerom k ochrane zelených plôch	65,71%
D.II.b)	spracovanie a schválenie programu starostlivosti o dreviny	65,71%
D.I.b)	vytváranie nových verejných priestranstiev	63,81%
D.V.c)	sanácia nelegálnych skládok a starých environmentálnych záťaží	62,86%
D.V.b)	dobudovávanie siete zberných dvorov:	62,86%
D.III.b)	zintenzívnenie využívania obnoviteľných zdrojov energie	61,90%
D.III.a)	komplexný monitorovací systém kvality životného prostredia	61,90%
D.IX.a)	adaptačné opatrení voči negatívnym dopadom klimatických zmien	61,90%
D.V.e)	energetický potenciál spaľovne OLO a.s. v systéme mesta	59,05%
D.VI.b)	podpora a príprava projektov na revitalizáciu brownfieldov	59,05%
D.V.f)	nový areál služieb v odpadovom hospodárstve	54,29%
D.V.d)	budovanie podzemných kontajnerov na separovaný zber	53,33%
D.IV.c)	výdatnosť vodárenských zdrojov	52,38%

E. Doprava a technická infraštruktúra

E.II.a)	**realizácia integrácie dopravy v regióne**	**76,19 %**
E.VIII.a)	**územný generel statickej dopravy**	**74,29 %**
E.VI.a)	**výber dopravných strategických stavieb**	**74,29 %**
E.IV.a)	**aktualizácia koncepcie cyklistickej dopravy na území mesta**	**74,29 %**
E.VII.b)	**zásady dopravnej politiky a osobitne parkovacej politiky**	**73,33 %**
E.III.a)	**územný generel pešieho pohybu vrátane identifikácie bariérovosti**	**72,38 %**
E.I.d)	**vyhodnocovanie plánovaných zmien z hľadiska dopadov na MHD**	**72,38 %**
E.V.c)	**program revitalizácie ulíc**	**70,48 %**
E.VII.b)	riadenie dopravy na báze inteligentných dopravných systémov	69,52 %
E.I.a)	program rozvoja systémov MHD na báze elektrickej trakcie	69,52 %
E.V.b)	metodika pre hodnotenie stavebných projektov na dopravu	68,57 %
E.III.b)	zvyšovanie bezbariérovosti verejných priestorov	67,62 %
E.I.b)	program preferencie električkovej dopravy	67,62 %
E.IX.a)	koordinácia výstavby a rekonštrukcie sietí technickej infraštruktúry	66,67 %
E.IV.b)	postupná realizácia koncepcie rozvoja cyklodopravy;	66,67 %
E.VII.c)	budovanie parkovacích kapacít na vstupoch do mesta	65,71 %
E.I.e)	obnova a ekologická modernizácia vozového parku MHD	64,76 %
E.I.c)	program preferencie ostatných subsystémov MHD	64,76 %
E.II.d)	záchytné parkoviská v nadväznosti na verejnú hromadnú dopravu	63,81 %
E.II.c)	preferencia verejnej hromadnej dopravy pri vstupoch do mesta	62,86 %
E.VIII.a)	rozširovanie zón s voľným pohybom chodcov	61,90 %

E.VI.c)	prestavba Starého mosta	61,90 %
E.IV.d)	budovanie cyklistickej infraštruktúry.	60,95 %
E.V.a)	podpora rozvoja na princípe polycentrického mesta	60,00 %
E.II.b)	posilňovanie železničnej dopravy v preprave osôb	60,00 %
E.VI.b)	budovanie nosného dopravného systému:	52,38 %

F. Správa a riadenie mesta

F.VI.b)	**implementácia PHSR a jeho premietanie do tvorby ÚPN**	**79,05 %**
F.III.b)	**programové rozpočtovanie, vyhodnocovanie dosiahnutých efektov**	**72,38 %**
F.II.f)	**výročné správy o meste a MČ**	**72,38 %**
F.IV.a)	**komunikačná stratégia mesta k občanom, podnikateľom, NGO**	**71,43 %**
F.II.a)	**otvorená samospráva - zverejňovanie informácií nad rámec zákona**	**71,43 %**
F.I.c)	**projekt školení o využívaní digitálnych nástrojov správy mesta**	**71,43 %**
F.I.a)	**spoločný projekt eGovernmentu mesta**	**71,43 %**
F.II.d)	**verejné obstarávanie cez elektronickú aukciu**	**70,48 %**
F.III.a)	profesionalita riadenia	69,52 %
F.I.b)	využívanie geografického informačného systému mesta	69,52 %
F.IV.b)	zapájanie občanov do rozhodovania už v etape prípravy projektov	68,57 %
F.III.c)	komunikačný manuál – ako jednať s občanom	68,57 %
F.VI.a)	systematická tvorba ÚP zón	67,62 %
F.V.a)	využitie koordinačnej úlohy Mestskej rady	67,62 %
F.II.c)	elektronická evidencia majetku mesta	66,67 %
F.IV.d)	periodické stretnutia na vybrané témy	65,71 %
F.IV.c)	verejné zhromaždenia, pre podporu participatívnosti	63,81 %
F.III.d)	zvyšovanie kvality kontaktného pracoviska služieb pre občanov	63,81 %
F.II.b)	skvalitňovanie administratívy cez digitálny úrad	62,86 %
F.VII.a)	upravenie legislatívneho postavenia hlavného mesta	60,95 %
F.II.e)	priame prenosy z rokovaní zastupiteľstiev	60,95 %
F.V.b)	spolupráca pri vydávaní stanovísk	60,00 %
F.III.f)	posilnenie aktívneho občianstva mladých	59,05 %
F.III.e)	merateľný systém spokojnosti občanov	59,05 %

Hlavné mesto SR Bratislava môže tento návrh prehodnotiť a pripraviť vlastné poradie dôležitosti.

AKČNÉ PLÁNY

Strategická rozvojová téma: A. Bratislava – nadregionálne centrum			
Priorita IV	**Destinačný manažment Bratislavy**		
Opatrenie c	marketingová stratégia cestovného ruchu		
Stručný popis: spracovanie marketingovej stratégie CR			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy (resp. oblastná organizácia cestovného ruchu)	
Zodpovedná osoba:		Vedúci príslušného oddelenia magistrátu (resp. riaditeľ oblastnej organizácie cestovného ruchu)	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		Vybraný dodávateľ, relevantné subjekty v CR	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: marketingová stratégia			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta (resp. oblastnej organizácie cestovného ruchu)	
Odhadovaná finančná náročnosť:		100 000 EUR	
Trvanie realizácie:	1 rok	**Dátum zahájenia:**	10/2010
Etapy: i. definovanie zrozumiteľných, ale zároveň špecifických a unikátnych ťažiskových tém na propagáciu mesta v oblasti cestovného ruchu; ii. definovanie cieľových skupín - návštevníkov, o ktorých má mesto záujem; iii. identifikácia produktov cestovného ruchu a tvorba nových.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: A. Bratislava – nadregionálne centrum			
Priorita VI	**Spolupráca s okolitými regiónmi, mestami, obcami v oblasti ochrany prírody, dopravy a koncepcie územného rozvoja v prihraničnom regióne**		
Opatrenie a	Účasť na procese spracovania a realizácie Dunajskej stratégie		
Stručný popis: aktívne zapojenie sa Bratislavy do procesu formulácie Dunajskej stratégie			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		partneri spolupodieľajúci sa na vypracovaní Dunajskej stratégie	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: Dunajská stratégia schválená vládou SR a Európskou komisiou			
Finančné zdroje:		prevádzkové náklady magistrátu	
Odhadovaná finančná náročnosť:			
Trvanie realizácie:	1 rok	**Dátum zahájenia:**	09/2010
Etapy: aktívna účasť na procese spracovania a realizácie Dunajskej stratégie: i. rozpracovanie pre Bratislavu zaujímavých zámerov a cieľov stratégie; ii. aktívna účasť zástupcov mesta na príprave a vyjednávaní o stratégii; iii. prijatie stratégie zastupiteľstvom mesta.			
Poznámky:.			

Strategická rozvojová téma: A. Bratislava – nadregionálne centrum			
Priorita IV	**Destinačný manažment Bratislavy**		
Opatrenie a	systém koordinovanej spolupráce (oblastná organizácia na podporu cestovného ruchu v zmysle zákona NR SR č. 91/2010) s vedúcou úlohou Bratislavy		
Stručný popis: založenie a následná prevádzka oblastnej organizácie na podporu cestovného ruchu (v zmysle zákona NR SR č. 91/2010) s vedúcou úlohou Bratislavy			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		partneri spolupodieľajúci sa na založení oblastnej organizácie	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: spracovanie a schválenie stanov, založenie organizácie			
Finančné zdroje:		rozpočet hlavného mesta SR Bratislavy	
Odhadovaná finančná náročnosť:		10 000 EUR (právna pomoc)	
Trvanie realizácie:	3 mesiace	**Dátum zahájenia:**	06/2010
Etapy: i. identifikácia partnerov pre spoluprácu; ii. inštitucionálna dohoda o spôsobe spolupráce			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: A. Bratislava – nadregionálne centrum			
Priorita VI	**Spolupráca s okolitými regiónmi, mestami, obcami v oblasti ochrany prírody, dopravy a koncepcie územného rozvoja v prihraničnom regióne**		
Opatrenie a	aktívne zapojenie sa do spracovania jednotnej marketingovej stratégie pre širší medzinárodný priestor (napr. CENTROPE) a podpora spoločných pilotných projektov		
Stručný popis: mesto identifikuje vhodných partnerov a bude iniciovať spracovanie marketingovej stratégie pre širší región, pričom sa zaviaže realizovať pilotné projekty			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		partneri spolupodieľajúci sa na založení oblastnej organizácie	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: marketingová stratégia širšieho regiónu, pilotné projekty			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta, EU fondy (cezhraničná spolupráca)	
Odhadovaná finančná náročnosť:			
Trvanie realizácie:	3 roky	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. analýza marketingových stratégií okolitých obcí, miest a regiónov vrátane zahraničných; ii. identifikácia spoločných pilotných projektov; iii. vytvorenie medzinárodne známej značky širšieho regiónu			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: A. Bratislava – nadregionálne centrum			
Priorita V	**Organizovanie kultúrnych, športových a ďalších podujatí**		
Opatrenie i	aktívna spoluúčasť na ďalšom rozvoji produktu Malokarpatskej vínnej cesty		
Stručný popis: mesto v spolupráci s Malokarpatskou vínnou cestou n.o. zefektívni využívanie produktov Malokarpatskej vínnej cesty			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy (resp. oblastná organizácia cestovného ruchu)	
Zodpovedná osoba		Vedúci príslušného oddelenia magistrátu (resp. riaditeľ oblastnej organizácie cestovného ruchu)	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		Združenie Malokarpatská vínna cesta n.o.	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: zvýšenie zapojenia bratislavských subjektov do aktivít Malokarpatskej vínnej cesty			
Finančné zdroje:			
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady magistrátu (resp. oblastnej organizácie cestovného ruchu)	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	03/2011
Etapy: i. plán rozvoja a propagácie malokarpatskej vínnej cesty na území Bratislavy.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: A. Bratislava – nadregionálne centrum			
Priorita VI	**Spolupráca s okolitými regiónmi, mestami, obcami v oblasti ochrany prírody, dopravy a koncepcie územného rozvoja v prihraničnom regióne**		
Opatrenie b	platforma pre koordináciu územného rozvoja mesta a okolia		
Stručný popis: vytvorenie platformy pre koordináciu územného rozvoja Bratislavy a okolitých obcí s prihliadnutím na špecifické rozdelenie okolia Bratislavy na časť východnú (V tomto území neexistujú prekážky na zrastanie Bratislavy s okolitými obcami, suburbanizácia pomaly zotiera hranice medzi mestom a okolitými obcami. Je treba predchádzať neželeným javom.) a západnú (Okrem fyzických bariér ako rieka Morava a Dunaj, či štátna hranica s Rakúskom, tu existuje aj jazyková a národnostná bariéra, čo spoločne vytvára mentálnu bariéru pre ďalší rozvoj, preto je nevyhnutné tvoriť víziu o budúcnosti tohto územia v spolupráci s rakúskymi obcami)			
Zodpovedná organizácia:	Magistrát hl. m. SR Bratislavy		
Zodpovedná osoba:	poverený pracovník magistrátu		
Spolupracujúce organizácie/osoby:	partneri spolupodieľajúci sa na založení oblastnej organizácie		
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: spoločná stratégia rozvoja			
Finančné zdroje:	Rozpočet mesta		
Odhadovaná finančná náročnosť:	100 000 EUR		
Trvanie realizácie:	3 roky	**Dátum zahájenia:**	03/2011
Etapy: i. identifikácia partnerov pre spoluprácu na tomto rozvoji; ii. dohoda o spôsobe a metódach spolupráce; iii. spracovanie spoločnej stratégie rozvoja Bratislavy a okolitých obcí, ktorá bude konkretizovať predstavy o rozvoji Bratislavy a okolitých obcí; iv. pravidelná aktualizácia spoločnej stratégie rozvoja Bratislavy a okolitých obcí; v. využitie stratégie ako podkladu pri spracovávaní a aktualizácií územnoplánovacích podkladov a územnoplánovacej dokumentácie.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: A. Bratislava – nadregionálne centrum			
Priorita A,B.I	**Posilnenie vitálneho podnikateľského prostredia, vďaka ktorému bude v záujme investorov v Bratislave zostať, čím si mesto udrží konkurencieschopnú pozíciu aj voči okolitým metropolám ako Viedeň a Budapešť, ale aj posilní atraktivitu pre nových investorov**		
Opatrenie b	férové a transparentné podnikateľské prostredie		
Stručný popis: verejne deklarovaná podpora férového transparentného a protikorupčného podnikateľského prostredia, transparentného verejného obstarávania, aj nad rámec zákonných noriem			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		partneri zo súkromného sektora	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: protikorupčná stratégia			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	1 rok + priebežne	**Dátum zahájenia:**	03/2011
Etapy: i. deklarácia „Bratislava – mesto bez korupcie“; ii. prijatie a realizácia protikorupčnej stratégie.			
Poznámky: podľa skúseností z iných miest by realizácia protikorupčnej stratégie mala mať za následok pozitívne dopady aj na rozpočet mesta, najmä v oblasti verejného obstarávania.			

Strategická rozvojová téma: A. Bratislava – nadregionálne centrum			
Priorita V	**Organizovanie kultúrnych, športových a ďalších podujatí**		
Opatrenie a	profesionálny marketing pre vyhľadávanie a uchádzanie sa o „globálne podujatia“ (veľké medzinárodné podujatia), a zároveň aktívne organizovanie vlastných podujatí		
Stručný popis: mesto spracuje a bude realizovať plán na organizovanie globálnych podujatí			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		SARIO	
Kvantifikácia/ popis výstupov: plán podujatí			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. zostavenie tímu pre vyhľadávanie a uchádzanie sa o „globálne podujatia“; ii. plán práce tohto tímu; iii. kalendár vlastných akcií organizovaných alebo spoluorganizovaných mestom.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: A. Bratislava – nadregionálne centrum			
Priorita A,B.I	**Posilnenie vitálneho podnikateľského prostredia, vďaka ktorému bude v záujme investorov v Bratislave zostať, čím si mesto udrží konkurencieschopnú pozíciu aj voči okolitým metropolám ako Viedeň a Budapešť, ale aj posilní atraktivitu pre nových investorov**		
Opatrenie b	profesionálny asistenčný servis pre znalostne náročných investorov a pre inovačné aktivity firiem		
Stručný popis: vytvorenie verejnej profesionálnej asistenčnej agentúry typu Juhomoravské inovačné centrum „BIC – Bratislavské inovačné centrum“ alebo referátu na magistráte alebo kapitálový vstup mesta do agentúry			
Zodpovedná organizácia:	Magistrát hl. m. SR Bratislavy		
Zodpovedná osoba:	poverený pracovník magistrátu		
Spolupracujúce organizácie/osoby:	partneri z akademického a vedecko-výskumného prostredia		
Kvantifikácia/ popis výstupov: podporná inštitúcia			
Finančné zdroje:	OP Výskum a vývoj		
Odhadovaná finančná náročnosť:	v prípade BIC odhad podľa rozsahu a náplne práce cca 100 - 500,000 € ročne		
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. rozhodnutie o forme podpory ii. založenie inštitúcie / organizačnej jednotky iii. zahájenie činnosti			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: A. Bratislava – nadregionálne centrum			
Priorita IV	**Destinačný manažment Bratislavy**		
Opatrenie d	program rozvoja konferenčného turizmu		
Stručný popis: mesto zmapuje možnosti rozvoja konferenčného turizmu a rozhodne o forme podpory			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		partneri spolupodieľajúci sa na založení oblastnej organizácie	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: databáza, rozhodnutie o forme podpory			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	1 rok	**Dátum zahájenia:**	03/2011
Etapy: i. zmapovanie existujúcich a potenciálnych konferenčných priestorov, vrátane ubytovacích zariadení; ii. spoločný marketing s ostatnými aktérmi v konferenčnom turizme; iii. podpora vybudovania nového kongresového centra s kapacitou umožňujúcou usporiadať v Bratislave podujatia konferenčného turizmu s účasťou cca. 2 000 delegátov.			
Poznámky: súčasťou tohto projektového listu nie je priama finančná účasť mesta na výstavbe kongresového centra, hoci takéto rozhodnutie mesto môže prijať.			

Strategická rozvojová téma: A. Bratislava – nadregionálne centrum			
Priorita V	**Organizovanie kultúrnych, športových a ďalších podujatí**		
Opatrenie c	realizácia prestavby zimného štadióna Ondreja Nepelu na modernú viacúčelovú arénu s kapacitou 10 tisíc divákov a jej následné využívanie na organizovanie lokálnych, regionálnych a medzinárodných športových, kultúrnych a spoločenských podujatí:		
Stručný popis: prestavba Zimného štadióna O. Nepelu, ktorý má slúžiť ako miesto konania MS 2011 v ľadovom hokeji			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		koordinačná skupina	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: obnovený štadión s rozšírenou kapacitou			
Finančné zdroje:		Štátny rozpočet (MŠ SR) Rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		62 875 788 EUR	
Trvanie realizácie:	12/2010+ priebežne	**Dátum zahájenia:**	*05/2009*
Etapy: i. ukončenie prestavby zimného štadióna Ondreja Nepelu na modernú viacúčelovú arénu s kapacitou 10 tisíc divákov; ii. každoročná príprava a realizácia plánu akcií v nadväznosti na marketingovú stratégiu.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: B. Znalostná ekonomika			
Priorita III	**Program spolupráce akademických a výskumných inštitúcií s podnikmi**		
Opatrenie f	aktívne zapojenie do programu Centrope a ďalších programov zahraničnej spolupráce		
Stručný popis: mesto sa bude aktívne podieľať na cezhraničných projektoch EU zameraných na podporu inovácií a transferu technológií.			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		vysoké školy, SARIO	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: konkrétne projekty spolupráce financované z externých zdrojov			
Finančné zdroje:		OP Výskum a vývoj	
Odhadovaná finančná náročnosť:		Prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. dohoda o cieľoch zapojení sa do programov zahraničnej spolupráce; ii. identifikácia možných programov zahraničnej spolupráce vhodných pre Bratislavu.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: B. Znalostná ekonomika			
Priorita A,B.I	**Posilnenie vitálneho podnikateľského prostredia, vďaka ktorému bude v záujme investorov v Bratislave zostať, čím si mesto udrží konkurencieschopnú pozíciu aj voči okolitým metropolám ako Viedeň a Budapešť, ale aj posilní atraktivitu pre nových investorov**		
Opatrenie f	cielený marketing mesta smerom k potenciálnym investorom, aktívne vyhľadávanie investorov		
Stručný popis projektu: mesto si na základe analýzy hodnotových reťazcov a ekonomického potenciálu Bratislavy vytipuje oblasti ekonomiky, do ktorých chce prilákať investorov			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		SARIO	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: marketingová stratégia			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. identifikácia cieľových skupín investorov; ii. identifikácia marketingových nástrojov pre lákanie žiaducich investorov; iii. prijatie marketingovej stratégie do 12/2011; iv. realizácia marketingových aktivít.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: B. Znalostná ekonomika			
Priorita II	**Program rozvoja inštitúcií kľúčových pre znalostnú ekonomiku**		
Opatrenie c	podpora rozvojových projektov vysokých škôl a znalostných inštitúcií		
Stručný popis projektu: mesto bude systematicky podporovať vysoké školy a ďalšie pracoviská, zamerané na vedu a výskum; bude sa snažiť vychádzať v ústrety ich potrebám a bude pomáhať pri zabezpečovaní prostriedkov nevyhnutných pre ich rozvoj, napr. s pomocou majetku mesta. Bude podporovať budovanie študentských internátov alebo využitie v súčasnosti prázdnych objektov (napr. aj nájomné bývanie), pričom mesto zohrá úlohu iniciátora			
Zodpovedná organizácia:	Magistrát hl. m. SR Bratislavy		
Zodpovedná osoba:	poverený pracovník magistrátu		
Spolupracujúce organizácie/osoby:	vysoké školy		
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: spoločné projekty mesta a vysokých škôl			
Finančné zdroje:	rozpočet mesta		
Odhadovaná finančná náročnosť:	prevádzkové náklady		
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. identifikácia spoločných cieľov a spôsobov podpory; ii. mechanizmus riešenia problémov VŠ - pravidelné spoločné rokovania; iii. presadenie možnosti financovania a rozvíjania činnosti a aktivít klastrov orientovaných na podporu vedomostnej spoločnosti prostredníctvom Operačného programu konkurencieschopnosť a hospodársky rast.			
Poznámky: zatiaľ nie sú plánované iné než prevádzkové náklady. Každý konkrétny projekt pre realizáciu by musel riešiť vlastné financovanie.			

Strategická rozvojová téma: B. Znalostná ekonomika			
Priorita II	**Program rozvoja inštitúcií kľúčových pre znalostnú ekonomiku**		
Opatrenie b	systematická spolupráca mesta, kľúčových vzdelávacích a vedecko-výskumných inštitúcií		
Stručný popis: mesto bude koordinovať účasť akademických a výskumných inštitúcií a podnikov v programoch EU zameraných na podporu inovácií a transféru technológií			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		vysoké školy, partneri v rámci Dunajského vedomostného klastra	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: konkrétne projekty spolupráce			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. vzájomné zapájanie subjektov do tvorby stratégií rozvoja; ii. realizácia spoločných projektov (napr. Dunajský vedomostný klaster); iii. príprava projektu „Dunajský vedecko-technologický park“ so sídom v Bratislave			
Poznámky: vlastná realizácia Dunajského VTP bude financovaná zo zdrojov partnerov, ktorí sa na ňom budú podieľať. Finančné náklady zatiaľ nie je možné určiť.			

Strategická rozvojová téma: B. Znalostná ekonomika			
Priorita A,B.I	**Posilnenie vitálneho podnikateľského prostredia, vďaka ktorému bude v záujme investorov v Bratislave zostať, čím si mesto udrží konkurencieschopnú pozíciu aj voči okolitým metropolám ako Viedeň a Budapešť, ale aj posilní atraktivitu pre nových investorov**		
Opatrenie b	férové a transparentné podnikateľské prostredie		
Stručný popis: verejne deklarovaná podpora férového transparentného a protikorupčného podnikateľského prostredia, transparentného verejného obstarávania, aj nad rámec zákonných noriem			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		partneri zo súkromného sektora	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: protikorupčná stratégia			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	1 rok +priebežne	**Dátum zahájenia:**	03/2011
Etapy: i. deklarácia „Bratislava – mesto bez korupcie“; ii. prijatie a realizácia protikorupčnej stratégie.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: B. Znalostná ekonomika			
Priorita A,B.I	**Posilnenie vitálneho podnikateľského prostredia, vďaka ktorému bude v záujme investorov v Bratislave zostať, čím si mesto udrží konkurencieschopnú pozíciu aj voči okolitým metropolám ako Viedeň a Budapešť, ale aj posilní atraktivitu pre nových investorov**		
Opatrenie b	profesionálny asistenčný servis pre znalostne náročných investorov a pre inovačné aktivity firiem		
Stručný popis: vytvorenie verejnej profesionálnej asistenčnej agentúry typu Juhomoravské inovačné centrum „BIC – Bratislavské inovačné centrum“ alebo referátu na magistráte alebo kapitálový vstup mesta do agentúry			
Zodpovedná organizácia:	Magistrát hl. m. SR Bratislavy		
Zodpovedná osoba:	poverený pracovník magistrátu		
Spolupracujúce organizácie/osoby:	partneri z akademického a vedecko-výskumného prostredia		
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: podporná inštitúcia			
Finančné zdroje:	OP Výskum a vývoj		
Odhadovaná finančná náročnosť:	v prípade BIC odhad podľa rozsahu a náplne práce cca 100 - 500,000 € ročne		
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. rozhodnutie o forme podpory; ii. založenie inštitúcie / organizačnej jednotky; iii. zahájenie činnosti.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: B. Znalostná ekonomika			
Priorita A,B I	**Posilnenie vitálneho podnikateľské prostredie, vďaka ktorému bude v záujme investora v Bratislave zostať, čím si mesto udrží konkurencieschopnú pozíciu aj voči okolitým metropolám ako Viedeň a Budapešť, ale aj posilní atraktivitu pre nových investorov**		
Opatrenie a	aktívna pro-podnikateľská politika mesta		
Stručný popis: mesto bude pozorne sledovať potreby tu pôsobiacich spoločností a vytvárať podmienky výhodné pre ich trvalé pôsobenie v meste; zavedie systém „after care“, tj. následnej starostlivosti o investorov a kľúčových zamestnávateľov			
Zodpovedná organizácia:	Magistrát hl. m. SR Bratislavy (resp. asistenčná agentúra BIC)		
Zodpovedná osoba:	poverený pracovník magistrátu (resp. asistenčnej agentúry)		
Spolupracujúce organizácie/osoby:	podnikateľské organizácie (asociácia zamestnávateľov, hospodárska komora)		
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: systém následnej starostlivosti o podniky na území mesta			
Finančné zdroje:	rozpočet mesta		
Odhadovaná finančná náročnosť:	prevádzkové náklady		
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. analýza prijatých opatrení z hľadiska dopadu na podnikateľské prostredie; ii. analýzy dopadu významných investícií.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: B. Znalostná ekonomika			
Priorita III	**Program spolupráce akademických a výskumných inštitúcií s podnikmi**		
Opatrenie d	projekt metodiky transferu technológií		
Stručný popis projektu: mesto, resp. ním zriadená inštitúcia („BIC viď A.B.I.b) vytvorí metodiku potrebnú pre prenos výstupov akademických inštitúcií do praxe			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy (resp. asistenčná agentúra BIC)	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu (resp. asistenčnej agentúry)	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		vysoké školy a výskumné inštitúcie	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: metodika transféru technológií			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta resp. rozpočet BIC	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady BIC	
Trvanie realizácie:	1 rok	**Dátum zahájenia:**	06/2011
Etapy: i. analýza metodík používaných v rámci regiónu Centrope ii. v spolupráci s vysokými školami a vedecko-výskumnými inštitúciami vytvoriť metodiku pre transfer technológií; iii. vytvoriť vzorové zmluvy, postupy, vrátane vyškolenia osôb na kľúčových vysokých školách a vedecko-výskumných inštitúciách v meste			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: C. Kvalita života a ľudské zdroje			
Priorita VI	**Program rozvoja sociálnych služieb**		
Opatrenie a	komunitný plán sociálnych služieb		
Stručný popis: mesto v spolupráci so zainteresovanými subjektmi pripraví a schváli komunitný plán sociálnych služieb			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		Bratislavský samosprávny kraj, mestské časti, neverejní poskytovatelia	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: komunitný plán sociálnych služieb			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		100 000 EUR	
Trvanie realizácie:		**Dátum zahájenia:**	
Etapy: i. príprava zadania pre verejné obstaranie komunitného plánu sociálnych služieb v spolupráci so zainteresovanými subjektmi (Bratislavský samosprávny kraj, mestské časti a iní poskytovatelia sociálnych služieb z verejného aj mimovládneho sektora); ii. uskutočnenie verejného obstarávania komunitného plánu sociálnych služieb; iii. spracovanie, prijatie a realizácia plánu.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: C. Kvalita života a ľudské zdroje			
Priorita II	**Politika podpory mimovládnych organizácií**		
Opatrenie b	skvalitnenie grantovej politiky mesta		
Stručný popis: mesto skvalitní vlastný grantový systém a do grantových komisií prijme odborníkov z praxe			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		Bratislavský samosprávny kraj, mestské časti, neverejní poskytovatelia	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: skvalitnený grantový systém mesta			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	10/2010
Etapy: i. verejná diskusia o podobe grantového systému mesta; ii. stanovenie pravidiel, prizvanie odborníkov z praxe do výberových komisií; iii. vyhlasovanie výziev a zverejňovanie výsledkov podporených projektov.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: C. Kvalita života a ľudské zdroje			
Priorita I	**Preventívna a prorodinná politika mesta**		
Opatrenie a	koordinácia organizácií pre vzdelávacie a mimoškolské aktivity		
Stručný popis: mesto spracuje databázu a spustí elektronický portál pre vzdekávacie e mimoškolské aktivity			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		Bratislavský samosprávny kraj, mestské časti, neverejní poskytovatelia	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: interaktívny elektronický portál			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		20 000 EUR	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. komplexné zmapovanie poskytovateľov školských a mimoškolských aktivít; ii. interaktívny elektronický portál, otvorený potenciálnym užívateľom, napĺňaný poskytovateľmi.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: C. Kvalita života a ľudské zdroje			
Priorita III	**Skvalitňovanie infraštruktúry pre šport, kultúru, umenie a voľný čas**		
Opatrenie a	prehľad infraštruktúry pre šport, kultúru, umenie a voľný čas		
Stručný popis : mesto v spolupráci so zainteresovanými aktérmi spracuje komplexný prehľad infraštruktúry pre šport, kultúru, umenie a voľný čas			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		Bratislavský samosprávny kraj, mestské časti, neverejní poskytovatelia	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: interaktívny elektronický portál			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		20 000 EUR	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. identifikácia druhov infraštruktúry a poskytovateľov služieb; ii. spracovanie štruktúry interaktívnej databázy, dohoda o jej zdieľaní s ostatnými aktérmi; iii. naplnenie a prevádzkovanie databázy ako podkladu pre rozhodovanie.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: C. Kvalita života a ľudské zdroje			
Priorita II	**Politika podpory mimovládnych organizácií**		
Opatrenie a	ponuka mestských priestorov a plôch na nekomerčné projekty		
Stručný popis: vytvorenie ponuky mestských priestorov a plôch na nekomerčné projekty ako aj na ich využitie neziskovými organizáciami na verejnoprospešné účely			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:			
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: v pravidelných intervaloch aktualizovaná databáza priestorov a plôch pre neziskové organizácie			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	10/2010
Etapy: i. identifikácia mestských priestorov a plôch vhodných na nekomerčné projekty; ii. prieskum názorov a potrieb neziskových organizácií a stanovenie podmienok poskytovanie priestorov a plôch na neziskové aktivity; iii. vypísanie a zrealizovanie výziev na prenájom za stanovených podmienok.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: C. Kvalita života a ľudské zdroje			
Priorita VI	**Program rozvoja sociálnych služieb**		
Opatrenie b	posilňovanie terénnych a ambulantných služieb		
Stručný popis: posilňovanie terénnych a ambulantných služieb, vytváranie komplexných sietí služieb pre jednotlivé komunity (časti) mesta, personálne posilnenie terénnych služieb			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		Bratislavský samosprávny kraj, mestské časti, neverejní poskytovatelia	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: systematicky uskutočňovaná a v pravidelných intervaloch monitorované skvalitňovanie služieb podľa dohodnutých parametrov			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	11/2010
Etapy: i. spracovanie podrobného harmonogramu posilňovania terénnych služieb, vychádzajúceho z analýz komunitného plánu sociálnych služieb; ii. finančná príprava a realizácia harmonogramu posilňovania terénnych služieb; iii. sledovanie spokojnosti s terénnymi a ambulantnými službami a uskutočňovanie korekcie plánu a harmonogramu.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: C. Kvalita života a ľudské zdroje			
Priorita I	**Preventívna a prorodinná politika mesta**		
Opatrenie a	služby pre rodiny s deťmi		
Stručný popis: rozširovanie a skvalitnenie služieb pre rodiny s deťmi s cieľom napomáhať zosúladeniu pracovných a rodinných funkcií členov rodiny			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		Materské centrá	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: doplnenie chýbajúcich služieb			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		20 000 EUR (prieskum) + prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	2 roky	**Dátum zahájenia:**	06/2011
Etapy: i. prieskum potrieb v spolupráci so zamestnávateľmi a mimovládnymi organizáciami (napr. materské centrá); ii. formulácia a uskutočnenie opatrení v spolupráci s mestskými časťami, ktorými sa doplnia chýbajúce služby.			
Poznámky: opatrenie nezahŕňa investičné a prevádzkové náklady potrebné na doplnenie chýbajúcich služieb, keďže takúto špecifikáciu bez prieskumu nie je možné vykonať			

Strategická rozvojová téma: C. Kvalita života a ľudské zdroje			
Priorita IV	**Programy zdravého životného štýlu, „Zdravé mesto“, „Mesto bez stresu“**		
Opatrenie c	udržanie a zachovanie rekreačných oblastí		
Stručný popis: mesto spracuje koncepciu udržania a zachovania rekreačných oblastí a bude ju realizovať			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		Materské centrá	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: koncepcia			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		20 000 EUR (prieskum) + prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	2 roky	**Dátum zahájenia:**	06/2011
Etapy: i. zhodnotenie rekreačných oblastí mesta za aktívnej účasti mestských častí, občanov a poskytovateľov služieb; ii. spracovanie, schválenie a realizácia koncepcie			
Poznámky: realizácia koncepcie si vyžiada ďalšie náklady, objem ktorých však momentálne nie je možné kvantifikovať			

Strategická rozvojová téma: D. Kvalita životného prostredia a mestského priestoru			
Priorita I	**Program vytvárania mestského prostredia, revitalizácia verejných priestorov a zachovanie charakteru špecifických častí mesta**		
Opatrenie g	oceňovanie príkladov kvalitnej architektúry		
Stručný popis: mesto vytvorí komisiu, resp. inštitúciu, ktorá bude každoročne navrhovať ocenenie príkladov kvalitnej novej architektúry.			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		komora architektov a relevantné akademické a mediálne subjekty	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: každoročné udeľovanie ocenenia			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	06/2011
Etapy: i. stanovenie pravidiel udeľovania ocenenia za kvalitné architektonické riešenia objektov na území mesta; ii. pravidelné (napr. každoročné) udeľovanie ocenenia a príslušnej publicity.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: D. Kvalita životného prostredia a mestského priestoru			
Priorita I	**Program vytvárania mestského prostredia, revitalizácia verejných priestorov a zachovanie charakteru špecifických častí mesta**		
Opatrenie a	pasportizácia verejných priestranstiev, spracovanie a realizácia koncepcie revitalizácie verejných priestorov (vrátane chodníkov, parkovísk, ihrísk, pieskovísk, terás, podchodov, mestského mobiliáru) tak, aby umožňovali zvyšovať kvalitu života		
Stručný popis: mesto najskôr zanalyzuje situáciu a následne pripraví koncepciu revitalizácie verejných priestorov tak, aby od roku 2012 mohli podľa tejto koncepcie byť revitalizované vybrané priestranstvá			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		mestské časti, súkromní investori	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: pasportizácia verejných priestranstiev; koncepcie revitalizácie verejných priestorov; revitalizované verejné priestory (jeden ročne)			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta + súkromní investori	
Odhadovaná finančná náročnosť:		v prvom roku prevádzkové náklady, následne náklady na vlastnú revitalizáciu	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	06/2011
Etapy: i. vypracovanie štruktúry elektronickej databázy verejných priestranstiev, prepojiteľnej s geografickým informačným systémom mesta; ii. naplnenie a prevádzkovanie elektronickej databázy verejných priestranstiev; iii. vypracovanie a schválenie koncepcie revitalizácie verejných priestorov vrátane časového a finančného harmonogramu; iv. realizácia projektov revitalizácie verejných priestorov.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: D. Kvalita životného prostredia a mestského priestoru			
Priorita I	**Program vytvárania mestského prostredia, revitalizácia verejných priestorov a zachovanie charakteru špecifických častí mesta**		
Opatrenie c	schválenie Zásad ochrany pamiatkového fondu prioritne pre územie pamiatkovej rezervácie a následne pre pamiatkové zóny		
Stručný popis: schválenie Zásad ochrany pamiatkového fondu prioritne pre územie pamiatkovej rezervácie a následne pre pamiatkové zóny			
Zodpovedná organizácia:		Mestský ústav ochrany pamiatok	
Zodpovedná osoba:		riaditeľ	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		Pamiatkový úrad SR	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: Zásady ochrany pamiatkového fondu			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	12/2011	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. schválenie Zásad ochrany pamiatkového fondu na území pamiatkovej rezervácie; ii. prijatie harmonogramu spracovania zásad ochrany pamiatkového fondu pre jednotlivé pamiatkové zóny v Bratislave vrátane komunikačného plánu s dotknutými a verejnosťou;¨ iii. spracovanie a schválenie zásad pre pamiatkové zóny			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: D. Kvalita životného prostredia a mestského priestoru			
Priorita I	**program vytvárania mestského prostredia, revitalizácia verejných priestorov a zachovanie charakteru špecifických častí mesta**		
Opatrenie d	pokračovanie v pamiatkovej obnove a prezentácii najvzácnejších architektonických objektov:		
Stručný popis: mesto bude priebežne obnovovať najvýznamnejšie pamiatky a sprístupní doposiaľ nevyužívané historické objekty			
Zodpovedná organizácia:		PAMING	
Zodpovedná osoba:		riaditeľ	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		Pamiatkový úrad SR	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: zoznam objektov pre pamiatkovú obnovu, ročne obnovený aspoň jeden objekt			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta, Ministerstvo kultúry SR	
Odhadovaná finančná náročnosť:		v prvom roku prevádzkové náklady, následne náklady na vlastnú realizáciu	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. výber objektov určených pre pamiatkovú obnovu vrátane finančného zabezpečenia; ii. realizácia projektov pamiatkovej obnovy od roku 2012; iii. zatraktívnenie a sprístupnenie nevyužitých významných historických priestorov, ktoré sú ťažiskové pre históriu mesta (napr. západné hradby, Michalská priekopa, Villa rustica v Dúbravke, dom s hypocaustom v Rusovciach)			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: D. Kvalita životného prostredia a mestského priestoru			
Priorita I	**Program vytvárania mestského prostredia, revitalizácia verejných priestorov a zachovanie charakteru špecifických častí mesta**		
Opatrenie e	spracovanie koncepcie výškovej zástavby Bratislavy		
Stručný popis: mesto v spolupráci s odbornou verejnosťou spracovanie koncepcie výškovej zástavby Bratislavy.			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:			
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: výšková koncepcia zástavby			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	12/2011	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. iniciovanie odbornej diskusie o regulácii výškovej zástavby s ohľadom na zaťaženosť územia a panorámu mesta; ii. spracovanie a schválenie koncepcie výškovej zástavby, opierajúcej sa o výsledky odborných diskusií; iii. využívanie koncepcie pri územnom plánovaní a schvaľovaní rozhodnutí o umiestnení stavieb.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: D. Kvalita životného prostredia a mestského priestoru			
Priorita I	**Program vytvárania mestského prostredia, revitalizácia verejných priestorov a zachovanie charakteru špecifických častí mesta**		
Opatrenie f	skvalitnenie tvorby mestského prostredia formou súťaží návrhov pri hľadaní architektonických riešení		
Stručný popis projektu: mesto bude pravidelne využívat súťaže, ktoré sa stanú súčasťou postupu vedúceho k zadaniu zákazky na poskytnutie služby (teda následných stupňov projektovej dokumentácie), čím obstarávateľ zadá zákazku v súťaži ocenenému uchádzačovi prakticky až do ukončenia autorského dozoru a získa tak stabilného partnera pre celý proces investičnej výstavby			
Zodpovedná organizácia:	Magistrát hl. m. SR Bratislavy		
Zodpovedná osoba:	poverený pracovník magistrátu		
Spolupracujúce organizácie/osoby:	komora architektov a relevantné akademické a mediálne subjekty		
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: pravidlá o využívaní súťaže architektonických návrhov , architektonické súťaže			
Finančné zdroje:	rozpočet mesta		
Odhadovaná finančná náročnosť:	prevádzkové náklady		
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. prijatie vyhlásenia mesta o využívaní súťaže architektonických návrhov aj nad rámec legislatívy v oblasti verejného obstarávania; ii. organizovanie architektonických súťaží v spolupráci s odbornou verejnosťou.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: D. Kvalita životného prostredia a mestského priestoru			
Priorita VIII	**Podpora vzdelávania a výchovy verejnosti v environmentálnej oblasti a oblasti ochrany kultúrneho dedičstva**		
Opatrenie b	zavedenie grantového systému mesta – mikrogranty pre environmentálne dobrovoľnícke akcie		
Stručný popis: mesto zabezpečí finančné prostriedky a schváli grantový systém, ktorý umožní financovať dobrovoľnícke projekty v oblasti ochrany životného prostredia			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		relevantné subjekty neziskového sektora	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: grantový systém			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta + externé zdroje	
Odhadovaná finančná náročnosť:		podľa rozhodnutia mesta (cca 100 000 EUR)	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. zabezpečenie finančných prostriedkov na financovanie mikrograntov; ii. vypísanie výziev a pridelenie finančných prostriedkov; iii. realizácia projektov za mediálnej podpory zo strany mesta; iv. monitorovanie výsledkov projektov.			
Poznámky: bezprostredný súvis s opatrením 2.b. v oblasti Kvalita života a ľudský potenciál			

Strategická rozvojová téma: D. Kvalita životného prostredia a mestského priestoru			
Priorita VIII	**Podpora vzdelávania a výchovy verejnosti v environmentálnej oblasti a oblasti ochrany kultúrneho dedičstva**		
Opatrenie c	zvýšenie informovanosti verejnosti o významných pamiatkach a pamätihodnostiach mesta a zlepšenie ich prístupnosti formou dohôd s ich majiteľmi o vstupe		
Stručný popis: mesto prijme program vzdelávania v oblasti ochrany kultúrneho dedičstva, v spolupráci so školami a mimoškolskými zariadeniami zaháji jeho realizáciu			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		relevantné subjekty neziskového sektora	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: program informovanosti o významných pamiatkach + sprístupnenie jednotlivých objektov			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta + externé zdroje	
Odhadovaná finančná náročnosť:		podľa rozhodnutia mesta (cca 100 000 EUR)	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. spracovanie a schválenie komunikačného plánu na zvýšenie informovanosti v spolupráci s odborníkmi v oblasti pamiatkovej starostlivosti vrátane finančného zabezpečenia; ii. realizácia jednotlivých aktivít komunikačného plánu vrátane dohôd s vlastníkmi objektov o spôsobe a forme prezentácie a interpretácie.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: D. Kvalita životného prostredia a mestského priestoru			
Priorita II	**Program vytvárania mestského prostredia, revitalizácia verejných priestorov a zachovanie charakteru špecifických častí mesta**		
Opatrenie c	aktívna politika mesta smerom k zachovaniu vinohradov, vrátane možnosti, že mesto bude napr. v rámci mestských lesov obhospodarovať vlastné vinohrady		
Stručný popis projektu: mesto zinventarizuje existujúce vinohrady a využije všetky dostupné nástroje vrátane legislatívnych a finančných k ich udržaniu a prípadne rozvoju			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		Mestské lesy	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: vinohrady na území Bratislavy v rovnakej výmere ako v roku 2010			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta + mestských lesov	
Odhadovaná finančná náročnosť:		v prvých troch etapách prevádzkové náklady; zdroje potrebné na odkúpenie vinohradov do majetku mesta by boli rádovo v státisícoch EUR	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. zostavenie zdieľanej elektronickej databázy, kompatibilnej s geografickým informačným systémom mesta, mapujúcej existujúce vinohrady; ii. aktívna kampaň mesta smerom k vlastníkom a verejnosti o dôležitosti zachovania vinohradov pre obraz mesta a biodiverzitu; iii. iniciovanie legislatívy podporujúcej udržanie vinohradov v meste vrátane kompenzačných nástrojov pre vlastníkov a užívateľov vinohradov; iv. identifikácia vinohradov, ktoré mesto považuje za kľúčové pre udržanie obrazu mesta a prijatie opatrení na ich zachovanie vrátane možnosti ich odkúpenia a prevádzkovania mestom.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: D. Kvalita životného prostredia a mestského priestoru			
Priorita V	**Program efektívneho nakladania s odpadmi**		
Opatrenie a	aktualizácia Programu odpadového hospodárstva		
Stručný popis: mesto zaktualizuje „Program odpadového hospodárstva“ s cieľom zvýšiť využiteľnosť odpadov a znížiť skládkovanie odpadu; k tomu využije jednak celkové znižovanie produkcie odpadu ako aj jeho recykláciu a druhotné využitie, vzhľadom k tomu, že zvyšovanie objemu komunálneho odpadu, nedostatok vhodných kapacít na jeho likvidáciu, problémy s jeho zhodnocovaním a pod. vedie nielen k rastu nákladov na túto aktivitu, ale aj k ohrozeniu životného prostredia			
Zodpovedná organizácia:	OLO a.s.		
Zodpovedná osoba:	riaditeľ		
Spolupracujúce organizácie/osoby:			
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: programový dokument - Program odpadového hospodárstva			
Finančné zdroje:	rozpočet mesta + OLO a.s.		
Odhadovaná finančná náročnosť:	20 000 EUR na aktualizáciu programu + prevádzkové náklady		
Trvanie realizácie:	12/2011 priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. výber spracovateľa aktualizácie Programu odpadového hospodárstva mesta; ii. spracovanie a schválenie programu; iii. realizácia programu vrátane zverejňovania výsledkov realizácie			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: D. Kvalita životného prostredia a mestského priestoru			
Priorita VI	**Regenerácia, resp. revitalizácia brownfieldov**		
Opatrenie a	spracovanie generelu priemyslu, v rámci ktorého sa vytipujú disponibilné plochy brownfields, zhodnotia analýzy území a vytvorí sa návrh vhodných funkcií		
Stručný popis projektu: mesto spracuje inventarizáciu brownfieldov na svojom území a navrhne ich využitie; aktívne bude vyhľadávať investorov do týchto území a bude preferovať umiestňovanie aktivít do existujúcich areálov pred zaberaním tzv „zelených“, teda nezastavaných plôch			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:			
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: generel priemyslu, databáza brownfieldov, ponuka brownfieldov investorom			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta + externé zdroje	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. spracovanie zadania generelu priemyslu, výber spracovateľa; ii. schválenie generelu ako podkladu pre ďalší postup, vrátane priemetu do ÚPD mesta. iii. identifikácia brownfieldov ako ponuka pre investorov			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: D. Kvalita životného prostredia a mestského priestoru			
Priorita VII	**Program zvyšovania energetickej efektívnosti mesta**		
Opatrenie a	postupná realizácia opatrení na zlepšovanie energetickej účinnosti budov v majetku mesta		
Stručný popis projektu: mesto prijme politiku smerujúcu k znižovaniu energetickej náročnosti budov a v objektoch v majetku mesta a za predpokladu získania zdrojov tento program bude realizovať – zvyšovanie energetickej účinnosti budov škôl a iných mestských inštitúcií; program bude realizovať s ohľadom na kultúrne a prírodné hodnoty			
Zodpovedná organizácia:	Magistrát hl. m. SR Bratislavy		
Zodpovedná osoba:	poverený pracovník magistrátu		
Spolupracujúce organizácie/osoby:	GIB		
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: energetický audit objektov mesta, realizácia opatrení na znižovanie energetickej náročnosti týchto objektov v počte aspoň 5 (10) ročne			
Finančné zdroje:	rozpočet mesta + externé zdroje		
Odhadovaná finančná náročnosť:	na jeden objekt minimálne 100 000 podľa veľkosti		
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. spracovanie energetického auditu objektov vo vlastníctve mesta; ii. stanovenie harmonogramu uskutočňovania opatrení na zlepšovanie energetickej účinnosti; iii. realizácia opatrení, vyhodnocovanie efektivity			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: E. Doprava a technická infraštruktúra			
Priorita II	**Integrovaný systém verejnej hromadnej dopravy**		
Opatrenie a	realizácia integrácie dopravy v regióne		
Stručný popis: realizácia integrácie dopravy v regióne tak, aby si rôzne druhy dopravy navzájom nekonkurovali, ale sa dopĺňali dopravne (nadväzujúce linky, jednotné označovanie, pravidelné intervaly, jednotný prepravný poriadok, vychádzajúci zo schváleného Plánu dopravnej obslužnosti Bratislavského kraja) a aj v tarifách (jednotné cestovné lístky, ceny a zľavy, predplatné cestovné lístky, možnosť použiť ktoréhokoľvek dopravcu v rámci integrovaného dopravného systému a zároveň sú kompatibilné s Bratislavskou mestskou kartou, ktorá poskytuje široké využitie najmä v kultúrnych službách mesta)			
Zodpovedná organizácia:	BID		
Zodpovedná osoba	riaditeľ		
Spolupracujúce organizácie/osoby:	Bratislavský samosprávny kraj, Dopravný podnik Bratislava, Slovak Lines, Železničná spoločnosť Slovensko a Železnice Slovenskej republiky		
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: integrácia rôznych druhov dopravy, zavedenie Bratislavskej mestskej karty			
Finančné zdroje:	OP Bratislavský kraj + rozpočet mesta + rozpočty prepravcov		
Odhadovaná finančná náročnosť:			
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	09/2010
Etapy: i. vypracovanie podrobného harmonogramu realizácie programu integrovanej dopravy, zabezpečenia dohôd o spolupráci s partnermi (vrátane prepojenia integrovanej dopravy so systémom Bratislavskej mestskej karty) a zdrojov financovania; ii. realizácia programu v zmysle harmonogramu vrátane verejného obstarávania.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: E. Doprava a technická infraštruktúra			
Priorita VII	**Mestská parkovacia politika**		
Opatrenie a	územný generel statickej dopravy		
Stručný popis: mesto zabezpečí spracovanie a schválenie územného generelu statickej dopravy			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:			
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: územný generel statickej dopravy			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		100 000 EUR	
Trvanie realizácie:	06/2011	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. spracovanie zadania územného generelu statickej dopravy v nadväznosti na schválenú koncepciu parkovania v meste; ii. spracovanie a schválenie územného generelu statickej dopravy; iii. zapracovanie generelu do územno-plánovacej dokumentácie.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: E. Doprava a technická infraštruktúra			
Priorita VI	**Plán strategických dopravných stavieb 2011-2025**		
Opatrenie a	výber dopravných strategických stavieb		
Stručný popis: posúdenie zoznamu dopravných stavieb základného komunikačného systému (ZAKOS) mesta, výber strategických stavieb vrátane stavieb tzv. vybraných investičných projektov			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:			
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: výber strategických dopravných stavieb a ich realizácia			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		v zmysle rozpočtov jednotlivých stavieb	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	09/2010
Etapy: i. usporiadanie odborných diskusií o prioritizácii dopravných stavieb ZAKOS; ii. vypracovanie podrobného harmonogramu realizácie vybraných stavieb vrátane zabezpečenia zdrojov financovania; iii. realizácia v zmysle harmonogramu vrátane verejného obstarávania.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: E. Doprava a technická infraštruktúra			
Priorita IV	**Cyklistická doprava**		
Opatrenie a	aktualizácia koncepcie cyklistickej dopravy na území mesta		
Stručný popis: aktualizácia koncepcie cyklistickej dopravy na území mesta v nadväznosti na regionálne súvislosti, s dôrazom na komplexnosť riešení pre cyklistov a dopravnú funkciu cyklistiky (návrh cyklistických trás vrátane cyklociest, cyklopruhov, spoločného pohybu s ostatnou dopravou, sprejazdňovanie jednosmeriek), vrátane identifikácie problémov v legislatíve a návrhu zmien v prospech cyklistov, spracovanie územného generelu cyklistickej dopravy			
Zodpovedná organizácia:	Magistrát hl. m. SR Bratislavy		
Zodpovedná osoba:	poverený pracovník magistrátu		
Spolupracujúce organizácie/osoby:	Bratislavský samosprávny kraj, Mestské časti		
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: aktualizovaná koncepcia cyklistickej dopravy, územný generel cyklistickej dopravy			
Finančné zdroje:	rozpočet mesta		
Odhadovaná finančná náročnosť:	50 000 EUR		
Trvanie realizácie:	12/2011	**Dátum zahájenia:**	06/2011
Etapy: i. aktualizácia koncepcie cyklistickej dopravy v spolupráci s Bratislavským samosprávnym krajom a ďalšími relevantnými partnermi; ii. spracovanie a schválenie územného generelu cyklistickej dopravy.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: E. Doprava a technická infraštruktúra			
Priorita VII	**Mestská parkovacia politika**		
Opatrenie b	zásady dopravnej politiky a osobitne parkovacej politiky		
Stručný popis: pripraviť a realizovať zásady dopravnej politiky a osobitne parkovacej politiky			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:			
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: schválenie zásad dopravnej politiky			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	12/2010	**Dátum zahájenia:**	01/2010
Etapy: i. spracovanie zásad dopravnej a osobitne parkovacej politiky; ii. schválenie zásad a následné zapracovanie do VZN mesta; iii. spracovanie územného generelu dopravy (za súčasného spracovania čiastkových územných generelov, ktoré najurgentnejšie potrebujú riešenie –statická doprava, cyklistická, pešia) a jeho zaradenie do územno-plánovacej dokumentácie.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: E. Doprava a technická infraštruktúra			
Priorita III	**Koncepcia bezbariérového pohybu**		
Opatrenie a	územný generel pešieho pohybu vrátane identifikácie bariérovosti		
Stručný popis: spracovanie a schválenie územného generelu pešieho pohybu			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		relevantné mimovládne organizácie	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: generel			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		20 000 EUR	
Trvanie realizácie:	12/2012	**Dátum zahájenia:**	01/2012
Etapy: i. spracovanie územného generelu pešieho pohybu vrátane identifikácie bariérovosti: ii. spracovanie zadania územného generelu pešieho pohybu v spolupráci s relevantnými organizáciami (napr. aktívnymi v oblasti zdravotne postihnutých); iii. spracovanie a schválenie územného generelu pešieho pohybu vrátane identifikácie bariérovosti; iv. zapracovanie generelu do územno-plánovacej dokumentácie.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: E. Doprava a technická infraštruktúra			
Priorita I	**Systém mestskej hromadnej dopravy**		
Opatrenie d	vyhodnocovanie plánovaných zmien z hľadiska dopadov na MHD		
Stručný popis: vyhodnocovanie všetkých plánovaných zmien v doprave z hľadiska dopadov na MHD (eliminácia negatívnych dopadov ako predlžovanie jazdnej doby)			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		Dopravný podnik mesta Bratislavy	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: skvalitnenie MHD			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2011
Etapy: i. spracovanie a schválenie metodiky vyhodnocovania plánovaných zmien v doprave z hľadiska dopadov na MHD; ii. používanie metodiky pri vyjadrovaní sa mesta k zmenám v doprave.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: E. Doprava a technická infraštruktúra			
Priorita V	**Plánovanie dopravy v kontexte urbanizmu a funkcií mesta**		
Opatrenie c	program revitalizácie ulíc		
Stručný popis: pripraviť a realizovať program revitalizácie ulíc (na vybraných komunikáciách, prioritne v širšom centre mesta, realizovať opatrenia na doplnenie uličnej zelene, oživenie verejných priestorov, zvýšenie estetiky a zlepšenie podmienok pre chodcov a cyklistov)			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		Mestské časti	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: skvalitnenie mestských priestranstiev			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady na prípravu plánu + realizácia v zmysle rozpočtov jednotlivých projektov	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2013
Etapy: i. príprava plánu realizácie opatrení vrátane finančného zabezpečenia; ii. postupná realizácia plánu.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: F. Správa a riadenie mesta			
Priorita I	**Zavádzanie e-Governmentu na mestskej úrovni v prospech občanov, podnikateľov a ďalších subjektov pôsobiacich na území mesta**		
Opatrenie a	spoločný projekt mesta a mestských častí a mestských organizácií		
Stručný popis projektu: predpokladá sa v nadväznosti na potrebné legislatívne zmeny zavedenie ústredného portálu – verejnej podateľne, pomocou ktorého bude samospráva postupne schopná prejsť k elektronickej forme spracovania dokumentov a komunikácie (on-line)			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		Mestské časti, mestské organizácie	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: ústredný portál – verejná podateľňa; on-line komunikácia fyzických a právnických osôb s úradmi			
Finančné zdroje:		OP Bratislavský kraj + rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		v zmysle konkrétneho projektu cca 1 000 000 EUR	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	01/2013
Etapy: i. dohoda o spoločnom postupe pri zavádzaní e-Governmentu a podmienkach zefektívnenia podmienky informačných tokov; ii. spracovanie podrobného projektu vrátane finančného zabezpečenia; iii. realizácia projektu vrátane realizácie verejného obstarávania na dodanie služieb.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: F. Správa a riadenie mesta			
Priorita I	**Zavádzanie e-Governmentu na mestskej úrovni v prospech občanov, podnikateľov a ďalších subjektov pôsobiacich na území mesta**		
Opatrenie c	projekt školení a e-learningu o využívaní digitálnych nástrojov správy mesta pre užívateľov služieb		
Stručný popis projektu: projekt školení a e-learningu o využívaní digitálnych nástrojov správy mesta pre užívateľov služieb.			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		Mestské časti, mestské organizácie	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: preškolenie zamestnancov mesta			
Finančné zdroje:		OP Bratislavský kraj + rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		v zmysle konkrétneho projektu	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	07/2011
Etapy: i. identifikácia potrieb školení; ii. zostavenie plánu školení; iii. realizácia školení s následným vyhodnocovaním efektivity			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: F. Správa a riadenie mesta			
Priorita II	**Zriadenie digitálneho úradu vrátane zdieľaných služieb samosprávy na celomestskej, miestnej a optimálne aj regionálnej úrovni**		
Opatrenie a	otvorená samospráva - zverejňovanie informácií nad rámec zákona (faktúry, zmluvy a pod.) – transparentné nakladanie s verejnými zdrojmi		
Stručný popis: mesto pripraví koncepciu otvorenej samosprávy a bude ju realizovať najmä s ohľadom na zverejňovanie informácií o majetku, hospodárení a rozhodovaní mesta			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		Mestské časti, mestské organizácie	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: webová stránka mesta s dostupnými informáciami			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	10/2011
Etapy: i. spracovanie a schválenie koncepcie otvorenej samosprávy; ii. identifikácia jednotlivých krokov vedúcich k otvorenej samospráve, schválenie harmonogramu a finančných zdrojov; iii. realizácia krokov v zmysle harmonogramu.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: F. Správa a riadenie mesta			
Priorita II	**Zriadenie digitálneho úradu vrátane zdieľaných služieb samosprávy na celomestskej, miestnej a optimálne aj regionálnej úrovni**		
Opatrenie d	verejné obstarávanie - elektronická aukcia		
Stručný popis projektu: mesto ako primárny nástroj na obstarávanie predaje a pod. využije elektronickú aukciu, čím sa dosiahne šetrenie verejných zdrojov			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		Mestské časti, mestské organizácie	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: elektronická aukcia ako nástroj verejných súťaží			
Finančné zdroje:		OP Bratislavský kraj + rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		v zmysle konkrétneho projektu	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	10/2010
Etapy: i. spracovanie a schválenie projektu elektronickej aukcie; ii. schválenie harmonogramu a finančných zdrojov; iii. realizácia krokov v zmysle harmonogramu.			
Poznámky: očakáva sa, že elektronická aukcia ako spôsob verejného obstarávania prinesie prostriedky do rozpočtu mesta formou úspor.			

Strategická rozvojová téma: F. Správa a riadenie mesta			
Priorita II.	**Zriadenie digitálneho úradu vrátane zdieľaných služieb samosprávy na celomestskej, miestnej a optimálne aj regionálnej úrovni**		
Opatrenie f	pravidelné informovanie verejnosti o fungovaní rôznych úrovní samosprávy a štátnej správy, závažných pripravovaných projektoch a iných dôležitých aspektoch života mesta		
Stručný popis projektu: mesto prijme komunikačnú stratégiu, v rámci ktorej zabezpečí pravidelné, včasné, úplné a presné informovanie občanov			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:		Mestské časti, mestské organizácie	
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: komunikačná stratégia mesta; výročné správy o meste a MČ; skvalitnenie diskusného fóra na webovej stránke mesta			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	10/2011
Etapy: i. spracovanie a schválenie komunikačnej stratégie o fungovaní rôznych úrovní samosprávy na základe dohody s partnermi; ii. schválenie harmonogramu a finančných zdrojov; iii. realizácia krokov v zmysle harmonogramu.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: F. Správa a riadenie mesta			
Priorita III	**Zavedenie klientského prístupu samosprávy k občanom a právnym subjektom**		
Opatrenie b	programové rozpočtovanie – zákonný nástroj, ktorý sa bude vyhodnocovať, meranie dosiahnutých efektov		
Stručný popis: optimalizácia využitia programového rozpočtovania; jednoznačné priradenie indikátorov k zámerom a cieľom samosprávy a sledovanie ich dosahovania s využitím vynaložených finančných prostriedkov			
Zodpovedná organizácia:	Magistrát hl. m. SR Bratislavy		
Zodpovedná osoba:	poverený pracovník magistrátu		
Spolupracujúce organizácie/osoby:	Mestské časti, mestské organizácie		
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: optimalizácia zavedenia programového rozpočtovania, jednoznačná závislosť medzi zámermi a cieľmi samosprávy a vynaloženými finančnými prostriedkami			
Finančné zdroje:	rozpočet mesta		
Odhadovaná finančná náročnosť:	prevádzkové náklady		
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	10/2011
Etapy: i. analýza súčasneho stavu, identifikácia deficitov efektívneho programového rozpočtovania a plánovanie nápravných opatrení; ii. realizácia nápravných opatrení.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: F. Správa a riadenie mesta			
Priorita IV	**Spoluúčasť občanov na rozhodovaní, participácia**		
Opatrenie a	komunikačná stratégia mesta		
Stručný popis projektu: mesto vytvorí komunikačnú stratégiu, ktorá určí, akým spôsobom sa bude zabezpečovať participácia občanov na rozhodovaní, ako často sa stretávať s občanmi, podnikateľmi, NGO a ako komunikovať			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:			
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: komunikačná stratégia mesta; počet stretnutí s občanmi a záujmovými skupinami			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	10/2010
Etapy: i. spracovanie a schválenie komunikačnej stratégie; ii. realizácia aktivít komunikačnej stratégie; iii. vyhodnocovanie efektivity komunikačnej stratégie.			
Poznámky:			

Strategická rozvojová téma: F. Správa a riadenie mesta			
Priorita VI.	**Systémové prepojenie územného a socio-ekonomického plánovania rozvoja mesta**		
Opatrenie b	implementácia PHSR a jeho premietanie do tvorby ÚPD		
Stručný popis opatrenia: spracované budú dopady a priemety PHSR do územno-plánovacej dokumentácie			
Zodpovedná organizácia:		Magistrát hl. m. SR Bratislavy	
Zodpovedná osoba:		poverený pracovník magistrátu	
Spolupracujúce organizácie/osoby:			
Gescia v rámci riadiaceho a monitorovacieho výboru:			
Kvantifikácia/ popis výstupov: identifikácia územno - priestorových výstupov PHSR a ich dopadov na územný plán			
Finančné zdroje:		rozpočet mesta	
Odhadovaná finančná náročnosť:		prevádzkové náklady	
Trvanie realizácie:	priebežne	**Dátum zahájenia:**	10/2011
Etapy: i. schválenie PSHR, spracovanie a schválenie metodiky premietania do územno-plánovacej dokumentácie; ii. používanie metodiky.			
Poznámky:			

PROGRAM HOSPODÁRSKEHO A SOCIÁLNEHO ROZVOJA HLAVNÉHO MESTA SR BRATISLAVY

NA ROKY 2010 – 2020

PRÍLOHY

PRÍLOHY

A. SOCIO-EKONOMICKÁ ANALÝZA 145

A. Pozícia Bratislavy v strednej Európe a v rámci siete európskych metropol 145

B.1 Ekonomika a podnikanie 170

B.2 Priestorový a stavebný rozvoj Bratislavy 235

B.3 Demografický vývoj 268

B.4 Bývanie, zdravie a sociálna situácia 287

B.5 Doprava a technická infraštruktúra 302

B.6 Kultúra, umenie, šport a voľný čas 326

B.7 Prírodné a environmentálne limity 340

C. Riadenie mesta a samospráva 380

B. ANALÝZA SWOT 399

Vnútorná analýza (SW) 399

Analýza vonkajších faktorov (OT) 405

C. METODIKA TVORBY PROGRAMU HOSPODÁRSKEHO ROZVOJA A SOCIÁLNEHO ROZVOJA HLAVNÉHO MESTA SR BRATISLAVY NA ROKY 2010 – 2020 408

D. ZOZNAM HLAVNEJ PLÁNOVACEJ SKUPINY 425

A. SOCIO-EKONOMICKÁ ANALÝZA

A. Pozícia Bratislavy v strednej Európe a v rámci siete európskych metropol

Autor: Prof. RNDr. Pavol Korec,. CSc.

A.1 Poloha mesta v širšom kontexte Európy, Strednej a Východnej Európy, cezhraničné väzby

A.1.1 Všeobecná geografická charakteristika Bratislavy

Bratislava predstavuje osobitnú urbánnu štruktúru, s jedinečnou fyzicko-geografickou, morfologicko-urbanistickou, hospodárskou a sociálno-demografickou štruktúrou. Predmetné územie je vymedzené na základe administratívnych hraníc. Zahŕňa územno-správnu jednotku Bratislava, v rámci ktorej sa nachádza 17 mestských častí so štatútom obce a 5 obvodov so štatútom okresov (Bratislava I, Bratislava II, Bratislava III, Bratislava IV a Bratislava V, podľa zákonov týkajúcich sa nového územno-správneho členenia Slovenska č. 221/96 a 222/96, ktoré nadobudli účinnosť dňom uverejnenia v Zbierke zákonov dňa 24.7.1996). Podľa týchto zákonov mesto Bratislava spolu so susednými okresmi Malacky, Pezinok a Senec vytvorili Bratislavský kraj a neskôr v roku 2001 samosprávny Veľký územný celok Bratislava. Okresy medzitým stratili funkciu správnych celkov, podobne ako kraj funkciu územnej jednotky štátnej správy. Dnes existujú okresy viac menej ako štatistické jednotky na úrovni NUTS IV a územie kraja ako štatistická jednotka, jednak na úrovni NUTS III, ako aj na úrovni NUTS II. Na území Bratislavy tak vznikla zo štatistického hľadiska veľmi zaujímavá situácia. Samotné mesto Bratislava nepredstavuje žiadnu štatistickú jednotku v postupnosti NUTS I, NUTS II, NUTS III, NUTS IV a NUTS V, jeho 17 mestských častí predstavuje štatistické jednotky NUTS V, 5 obvodov Bratislavy sú štatistické jednotky NUTS IV a mesto Bratislava spolu s okresmi Malacky, Pezinok a Senec je zároveň štatistickou jednotkou NUTS III aj štatistickou jednotkou NUTS II. Takýto stav spôsobuje pri hodnotení úrovne sociálno-ekonomického rozvoja Slovenska podľa jednotlivých regiónov (jednotlivých úrovní NUTS) celý rad paradoxov a nesprávnych interpretácií, na ktoré neskôr poukážeme.

Tab. A.1: Základné geografické charakteristiky Bratislavy podľa obvodov a mestských častí.

	Mestská časť	Rozloha v km^2	Hustota obyvateľstva na km^2	Počet obyvateľov 31.12.2007	SODB 1991	SODB 2001
Okres BA I	Staré mesto	9,59	4 302	41 255	49 018	44 798
BA I spolu		9,59	4 302	41 255	49 018	44 798
Okres BA II	Vrakuňa	10,30	1 876	19 320	18 201	18 386
	Ružinov	39,70	1 781	70 692	73 131	70 004
	Podunajské Biskupice	42,49	488	20 717	21 087	19 749
BA II spolu		92,49		110 729	112 419	108 139
Okres BA III	Vajnory	13,53	344	4 659	3 384	3 828
	Rača	23,66	864	20 438	20 784	20 172
	Nové mesto	37,48	988	37 048	40 317	37 418
BA III spolu		74,67		62 145	64 485	61 418
Okres BA IV	Záhorská Bystrica	32,30	88	2 852	1 731	2 086
	Lamač	6,54	1 006	6 580	7 004	6 544
	Devín	13,96	74	1 040	771	884
	Karlova Ves	10,95	3 094	33 876	22 154	32 843
	Dúbravka	8,65	3 978	34 405	37 442	35 199
	Devínska Nová Ves	24,22	658	15 948	15 223	15 502
BA IV spolu		96,62		94 701	84 325	93 058
Okres BA V	Rusovce	25,56	95	2 422	1 759	1 922
	Petržalka	28,68	3 955	113 443	128 251	117 227
	Čunovo	18,62	50	936	816	911
	Jarovce	21,34	61	1 296	1 124	1 199
BA V spolu		94,20		118 097	131 950	121 259

Zdroj: Štatistická ročenka hlavného mesta SR Bratislavy, ŠÚ SR, 2008 SOBD 1991, 2001.

Rozloha Bratislavy je 367,6 km^2 a k 31.12.2006 tu žilo 426 091 obyvateľov. Hustota zaľudnenia bola v uvedenom čase 1159 obyv./km². Vzhľadom na veľmi diferencované územie mesta

sa hustota zaľudnenia jeho jednotlivých oblastí výrazne líši. V tabuľke A.1 sú uvedené hodnoty rozlohy, počtu obyvateľov a hustoty zaľudnenia podľa obvodov a mestských častí. Najvyššiu hustotu zaľudnenia má mestská časť Staré Mesto (4302 obyv./km²), z ostatných mestských častí Bratislave sa jej približujú mestské časti Dúbravka (3978), Petržalka (3955) a Karlova Ves (3094). Naopak najnižšiu hustotu zaľudnenia majú bývalé samostatné vidiecke obce, ktorých sa v období socializmu nedotkla rozsiahla komplexná bytová výstavba (Devín, Záhorská Bystrica, Čunovo, Jarovce a Rusovce). Vo všetkých týchto mestských častiach je hodnota hustoty zaľudnenia menšia ako 100 obyv./km^2.

A.1.2 Poloha Bratislavy

Hodnotenie polohy mesta patrí medzi dôležité charakteristiky študovaného územia. Polohe priznávajú dôležitú úlohu pri vzniku sídla, jeho rozvoji v jednotlivých historických obdobiach a súčasných rozvojových možnostiach všetci autori, ktorí sa zaoberajú mestami. Význam polohy sídla sa mení v období radikálnych politicko-spoločenských zmien prebiehajúcich v štáte, prípadne v širšom priestore štátu. Pre Bratislavu znamenala zmena v roku 1989 výrazný vzostup významu polohy v súvislosti s jej rozvojovým potenciálom. Pri hodnotení geografickej polohy sídla sa z hľadiska kvality javov, ku ktorým sídlo priraďujeme, zvyknú rozoznávať tri druhy polohy: matematicko-geografická poloha, fyzicko-geografická poloha a sociálnoekonomicko-geografická poloha. Práve posledne menovaná zložka polohy nás oprávňuje povedať, že geografická poloha sídla je dynamická kategória. Matematicko-geografickú polohu Bratislavy môžeme popísať súradnicami 48º 09´ severnej geografickej šírky (SŠ) a 17º 07´ východnej geografickej dĺžky (VD). Uvedené súradnice sa vzťahujú k budove Magistrátu na Primaciálnom námestí. Najsevernejší bod má súradnice 48 16’ SŠ a 16 58’ VD (Devínska Nová Ves - Devínske jazero, rameno Moravy), najjužnejší bod 48 01’ SŠ a 17 14’ VD (Čunovo - štátna hranica), najvýchodnejší bod 48 07’ SŠ a 17 17’ VD (Podunajské Biskupice - v poli) a najzápadnejší bod 48 14’ SŠ a 16 57’ VD (Devínska Nová Ves - prechod cez Moravu).

Fyzicko-geografickú polohu Bratislavy je vhodné hodnotiť v dvoch rovinách, a to v rovine makropolohy a mikropolohy. Z hľadiska makropolohy sa pri vzniku prvých sídiel na území mesta, jeho vývoji v stredoveku, ale aj v období posledných 100 až 150 rokov významne uplatnil fakt, že v jej širšom priestore mesta sa stretávajú štyri veľké prírodné celky – Alpy, Karpaty, Panónska panva a Viedenská kotlina (obr. A.1). Hrebene Álp a Karpát patrili v minulosti a patria aj dnes k najväčším bariéram komplikujúcim kontakty v rámci Európy. Predmetné územie bolo prirodzeným miestom, križovatkou, kde sa stretávali cesty smerujúce z východnej a juhovýchodnej časti Európy na západ a severozápad. Pozitívnu úlohu v začiatkoch osídľovania mesta, ako aj v neskoršom vývoji mala aj rieka Dunaj, ktorá bola nielen prirodzenou dopravnou cestou, ale viaceré brodové úseky v tomto priestore umožňovali prechod cez rieku a kontakty medzi jej pravobrežnou a ľavobrežnou časťou. Z hľadiska fyzicko-geografickej mikropolohy je dôležitá skutočnosť, že Bratislava má veľmi členitý povrch a rozkladá sa na troch geomorfologicky odlišných celkoch. Východná časť mesta leží na Podunajskej nížine, jej celku Podunajská rovina a západná časť na Záhorskej nížine. Tieto dve nížinné časti mesta sú oddelené južnou časťou pohoria Malé Karpaty, ktoré sú na území mesta výrazne členité. Ich najnižšie časti Lamačská a Devínska brána sú dôležité nielen z dopravného hľadiska, ale aj v súvislosti s výmenou vzdušných más medzi západnou a východnou časťou. Rozšírené údolia Malých Karpát boli v období socializmu využité pre rozvoj rozsiahlej komplexnej bytovej výstavby. Vyvýšené časti Bratislavského predhoria boli významné v začiatkoch osídľovania Bratislavy, rovinaté územie na východe sa stalo kľúčovým priestorom pre rozvoj od stredoveku cez obdobie industrializácie až po súčasnosť, rovinatá Záhorská nížina na západe zohráva dôležitú úlohu v rozvoji mesta od 80-tych rokov minulého storočia. Z hľadiska fyzicko-geografickej mikropolohy treba upozorniť na výrazný bariérny efekt Malých Karpát v priestorovom rozvoji mesta a takisto aj na rieku Dunaj ako na prekážku spojenia častí mesta nachádzajúcich sa na jeho ľavom a pravom brehu. Dunaj sa ako významná prekážka spojenia jednotlivých častí mesta začal prejavovať najmä po dobudovaní veľkého sídliska Petržalka nachádzajúceho sa na jeho pravom brehu. Najvyšší bod Bratislavy Devínska kobyla má nadmorskú výšku 514 m, najnižší bod leží 126 m nad úrovňou mora a nachádza sa v Petržalke.

Obr. A.1: Fyzicko-geografická makropoloha Bratislavy.

Z hľadiska sociálnoekonomicko-geografickej polohy v makromierke sú pre Bratislavu dôležité tri skutočnosti. Po prvé, územie mesta sa, aj v dôsledku spomínaných prírodných podmienok, stalo v historickom vývoji kontaktným priestorom západných a východných kultúr. V širšom priestore mesta v dôsledku toho v historickom vývoji často oscilovala kooperácia a konfrontácia rôznych „svetov“. Už v 5. storočí nášho letopočtu bol širší priestor Bratislavy miestom, kde sa stretli a oddelili od seba Germáni, Rimania, Slovania a Avari. Najlepším príkladom ostrej konfrontácie v tomto priestore je „železná opona“ z obdobia 1948 – 1989, oddeľujúca komunistický svet od kapitalistického. Veľmi dobrým príkladom kooperácie je vývoj po roku 1989. Marginálna poloha Bratislavy v období 40 rokov socialistického rozvoja sa výrazne premietla ako do vývoja jej ekonomickej bázy, tak aj do rozvoja jej priestorovej štruktúry. Po roku 1989 sa „dostala“ Bratislava do stredu Európy aj zo spoločenského a ekonomického hľadiska a navyše získala efekt „bránovej polohy“ medzi západnou a východnou Európou, čo sa pozitívne prejavilo v rozvoji jej ekonomickej bázy. Po druhé, územie Bratislavy v historickom vývoji, vrátane súčasného obdobia, významne ťaží z polohy v blízkosti dvoch dôležitých politicko-kultúrnych a hospodárskych centier Európy – Viedne a Budapešti. Stavebný a funkčný rozvoj mestskej časti v období, keď bola od roku 1536 po dobytí Budína tureckými vojskami hlavným mestom Uhorska, do roku 1830 korunovačným a do roku 1848 snemovným mestom Uhorska bol pozoruhodný. Dnes môžeme veľmi dobre sledovať pozitívne efekty prejavujúce sa vo vývoji Bratislavy v kontexte vývoja vzťahov medzi Bratislavou a Viedňou.

Obr. A.2: Excentrická poloha Bratislavy vzhľadom k územiu Slovenska.

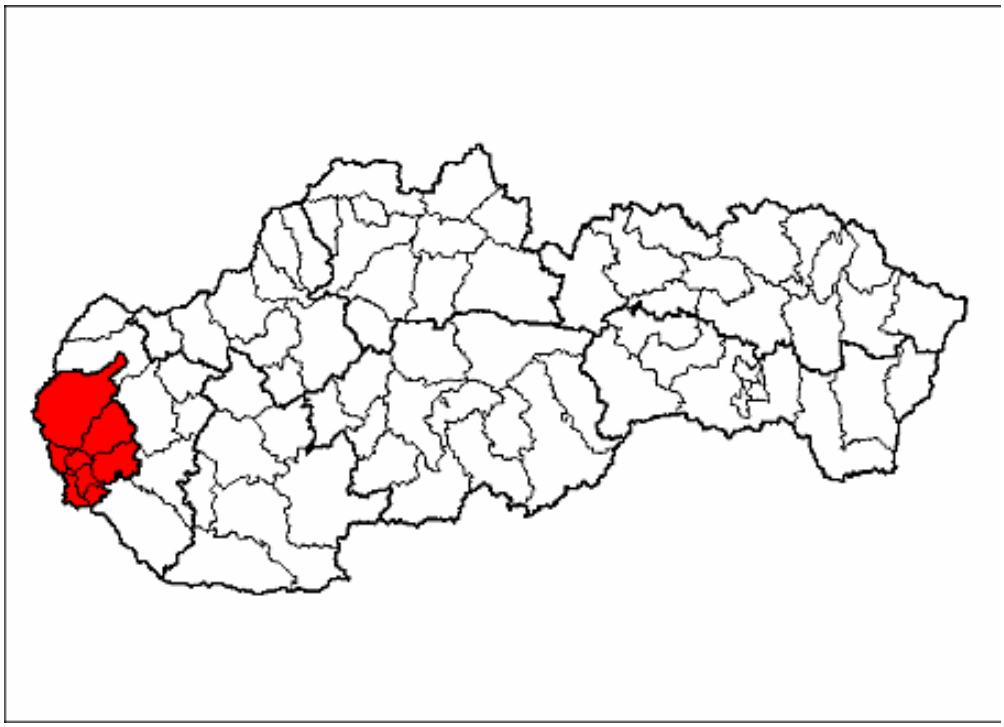

Po tretie, dôležitou črtou socioekonomicko-geografickej makropolohy mestskej časti je jej výrazne excentrická poloha k ostatnému územiu Slovenska (obr. A.2). Aj napriek tejto excentrickosti si Bratislava dlhodobo udržiava pozíciu hlavného politického, hospodárskeho a kultúrneho centra územia Slovenska. Získanie štatútu hlavného mesta nezávislého štátu 1.1.1993 prinieslo Bratislave celý rad rozvojových impulzov, ale aj „povinností". Bratislava je vzhľadom na túto črtu polohy napr. dôležitým tranzitným priestorom medzi Slovenskom a západnou Európou, čo kladie nároky nielen na dopravnú infraštruktúru, ale aj na sféru služieb a obchodu.

Krátko po roku 1989, po páde politických a ekonomických bariér medzi „východom" a „západom" bolo napísaných pomerne veľa štúdií, ktoré hodnotili nové možnosti Bratislavy. Všetci autori zaoberajúci sa novou geografickou polohou Bratislavy konštatovali, že Bratislava získala po roku 1989 vďaka polohe významný rozvojový potenciál. Na obr. A.3 sú ukázané niektoré nové vzťahy v priestore strednej Európy s pozitívnymi efektmi pre Bratislavu. Dostál a Hampl (1992) poukázali na skutočnosť, že Bratislava sa môže stať súčasťou východoeurópskej geoekonomickej zóny ako druhého jadrového priestoru Európy.

Gorzelak a kol. (1994) zdôraznili, že región „Bratislava – Budapešť" sa stane jedným z troch hlavných inovačných centier východnej Európy. Musil, Illner (1994) a Paulov (1996) považovali práve „bránovú polohu" Bratislavy na kontakte bývalého kapitalistického a socialistického sveta za dôležitý rozvojový impulz mesta. Viac prác mimoriadne kladne hodnotili možnosti Bratislavy v súvislosti s jej novými vzťahmi k Viedni. Podľa štúdie nemeckého výskumného inštitútu Empirica sídliacom v Bonne „Kde sa oplatí v Európe investovať" (Trend 1993) je práve región Bratislavy najperspektívnejší z hľadiska investovania spomedzi 471 hodnotených regiónov Európy a trojuholník „Bratislava – Viedeň – Györ" lokalizovaný na hraniciach troch štátov bol vyhodnotený ako „zlatý trojuholník" podnikania v Európe.

Obr. A.3: Rozvojový potenciál novej geografickej polohy Bratislavy.

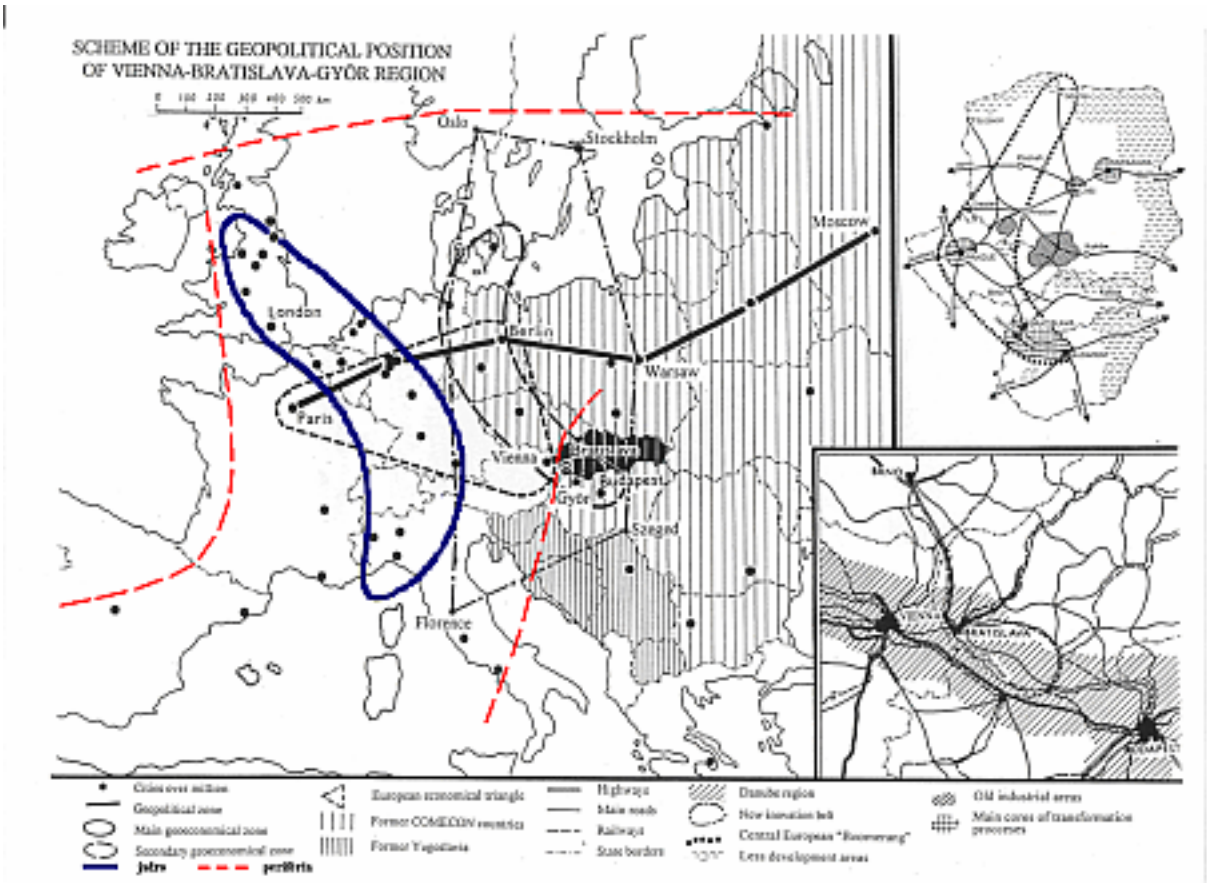

Z vyššie urobeného hodnotenia polohy Bratislavy možno poukázať na nasledovné hlavné črty výnimočnej lokalizácie Bratislavy s priamymi dôsledkami na jej rozvoj:

a) historicky permanentne významná geostrategická a geopolitická poloha, poloha priamo na mieste, kde sa stretávajú hranice troch štátov – Rakúska, Slovenska a Maďarska,

b) vstupná brána zo západnej (bývalej kapitalistickej) do východnej (socialistickej) Európy,

c) región Viedeň – Bratislava (- Budapešť) má ambície stať sa jadrovým (inovačným) priestorom východoeurópskej časti kontinentu, Bratislava leží len 65 km od Viedne, hlavného mesta Rakúska,

d) excentrická poloha v rámci Slovenska, cez územie mesta sa realizuje veľký objem prepráv medzi ostatným územím Slovenska a západnou Európou,

e) v kontexte s veľkou dopravnou infraštruktúrou veľmi dobrá poloha k Českej republike,

f) potenciál stať sa významnou európskou dopravnou križovatkou so všestranným využitím potenciálu Dunaja a letiska,

g) osobitné prírodné a politické bariéry (možnosti) priestorového rozvoja mesta (Malé Karpaty, Dunaj, hranica s Rakúskom a Maďarskom)

A.1.3 Pozícia Bratislavy v širšom priestore strednej Európy

Vývoj po roku 1989 vyvolal procesy rušiace hranice národných ekonomík aj v regióne strednej a východnej Európy. Politické zmeny umožnili nástup internacionalizácie a globalizácie ekonomík štátov strednej a východnej Európy. Možnosť prakticky voľného pohybu osôb, finančného kapitálu, tovarov a informácii má okrem iného za následok aj zmeny významu, resp. pozície jednotlivých miest ako v národnej, tak aj medzinárodnej mierke. Mestá, predovšetkým však dôležité centrá štátov, sú konfrontované s dôležitou otázkou ich budúcej funkcie (-ií) a prosperitou všeobecne. Veľké mestá štátov sa v súčasnosti vyznačujú nebývalou dynamikou vnútornej reštrukturalizácie (ekonomickej, funkčno-priestorovej i sociálno-demografickej), ktorá je významne formovaná internacionalizáciou

a globalizáciou a ich vzájomnou konkurenciou. Vplyv globalizácie vytvára predpoklady pre určité podobnosti v rozvoji miest, pod vplyvom internacionalizácie a globalizácie sa vytvára nový spôsob urbanizácie. Súčasné premeny miest ovplyvňuje niekoľko všeobecných trendov spoločenských zmien, ktorých korene možno hľadať v odstraňovaní politických a ekonomických bariér: (1) internacionalizácia z hľadiska kapitálu i pracovných síl, (2) deregulácia vplyvu verejného sektora, (3) ekonomická reštrukturalizácia, charakterizovaná deindustrializáciou a rozvojom aktivít terciérneho a kvartérneho sektora, (4) sociálna polarizácia a (5) postmoderný spôsob mestského života.

Z hľadiska hodnotenia pozície Bratislavy v systéme miest strednej a východnej Európy si pozornosť zasluhujú nasledovné skutočnosti:

a) V súčasnom období sú rozdiely v pozícii miest v sídelnom systéme len čiastočne výsledkom ich veľkosti meranej iba počtom obyvateľov. Na pozíciu mesta väčšou mierou vplývajú jeho funkcie, predovšetkým funkcia riadiaceho centra určitého regiónu, ktorá vedie k dominantnej pozícii mesta v sídelnej a regionálnej štruktúre územia danej hierarchickej veľkosti. Táto kľúčová funkcia riadiaceho centra je úzko spojená s vývojom jeho ekonomickej bázy. Pochopiteľne, z tohto pohľadu majú najlepšie možnosti práve hlavné mestá štátov, s istou dávkou tolerancie možno povedať, že majú významnú pridanú hodnotu rozvojového potenciálu.
b) Ak by sme chceli ukázať poradie významnosti základných funkcií mesta, odhliadnuc od funkcie bývania, tak potom na prvej pozícii by bola práve funkcia vedúceho riadiaceho centra regiónu (štátu) alebo funkcia „kontroly“ nad určitým územím, ktorá najmä prostredníctvom „prirodzeného prísunu“ inovačných aktivít prináša mestu väčšiu váhu a status. Na druhé miesto treba zaradiť obchod a podnikanie a s tým súvisiaci rozvoj výrobných služieb, zahrňujúce služby finančné (banky, poisťovne, investičné spoločnosti a i.) a ďalšie služby pre podnikanie (realitné, poradenské, právne a účtovné firmy, reklamné agentúry a pod.) a až na tretie miesto výrobnú funkciu, teda priemysel. Pochopiteľne, významná je aj kultúrno-historická funkcia mesta, ktorá má vplyv nielen na cestovný ruch, ale aj na hodnotové vnímanie mesta.
c) Vzájomné vzťahy medzi mestami, a tak aj pozícia jednotlivých miest v sídelnom systéme, majú veľkú dynamiku ako dôsledok neustáleho tlaku inovačných aktivít, nových myšlienok a všeobecnej snahy miest získavať profit. V tomto smere sú veľmi potentné najmä aktivity spojené s rozvojom znalostnej ekonomiky a aktivity kreatívneho sektora. Súčasná hierarchia sídiel je preto menej stabilná než boli staršie sídelné systémy, založené na dominancii priemyslu alebo ešte dávnejšie na agrárnej spoločnosti.
d) V súčasnosti musia mestá počítať s konkurenciou miest podstatne vzdialenejších ako tomu bolo v minulosti. Toto platí dvojnásobne hlavne pre hlavné mestá štátov, ktoré „súťažia“ nielen v ekonomických dimenziách, hoci sektorová štruktúra ekonomiky mesta je veľmi dôležitá (pozitívne sú hodnotené najmä aktivity podporujúce rozvoj znalostnej ekonomiky v meste), ale aj mierou politického vplyvu, kultúrno-historickej pozície a dokonca aj symbolickým významom a „imidžom“ (geniusom loci, vnímaním mesta).
e) Aj napriek vyššie uvedenému treba poznamenať, že pozícia „politických hlavných miest“ je oveľa stabilnejšia ako pozícia „ekonomických hlavných centier“. Ekonomické hlavné centrá sú vo väčšej miere vystavované zmenám na trhu a musia neustále hľadať nové zdroje vývoja.
f) Bratislava disponuje kľúčovou funkciou hlavného mesta štátu, ku ktorej sa pripájajú unikátna geografická poloha a osobitosti historicko-geografického vývoja (vrátane vývoja ekonomiky mesta) v národnej i v nadnárodnej mierke. Pozícia Bratislavy v sídelnom systéme miest strednej Európy sa začala prudko meniť po roku 1989. Všeobecné globálne vývojové trendy ekonomiky nahrávali Bratislave v uplynulých 20 rokoch práve vďaka trom jej hore uvedeným pozitívam.
g) Dôležitou črtou súčasného vývoja sídelného systému v globálnej mierke je proces formovania metropol. Podstatou metropoly je jej vplyv na široký región, ktorý je založený na tokoch myšlienok, informácií, financií, tovarov, služieb, osôb a aj iných javov. Týmito tokmi metropola ovplyvňuje a stimuluje rozvoj regiónu. Dnes sa metropoly stávajú kľúčovými uzlami nielen sídelného systému, ale aj širšie chápanej regionálnej štruktúry v národnej i v nadnárodnej mierke. Všeobecne sa rozlišujú štyri hierarchické úrovne metropol: celosvetové metropoly, kontinentálne metropoly, subkontinentálne metropoly a národné metropoly (Parysek 2004).
h) Viacerí autori, napr. Grimm (1994), Musil (2000), Parysek (2005) a iní, hovoria, že pozícia Bratislavy je porovnateľná s významom iných hlavných miest malých východoeurópskych

štátov (Ljubljana, Záhreb, Vilňus, Riga a Tallin). Významovo sa dajú k týmto hlavným mestám podľa uvedených autorov priradiť v hodnotenom priestore ešte aj Brno, Kluž, Poznaň, Vroclav, Krakov alebo Katovice. Miliónové hlavné mestá strednej Európy, Viedeň, Prahu, Budapešť a Varšavu stavajú rádovo na vyššiu úroveň. Podľa nášho názoru možno Bratislavu vďaka svojej polohe v stredoeurópskom priestore (okrem iného v jej širšom zázemí sa nachádzajú Viedeň, Budapešť, Györ, Praha a Brno), historickej multikultúrnosti, prípadne ďalším javom, zaradiť o stupeň vyššie ako spomínané malé hlavné mestá a ďalšie centrá, pričom rešpektujeme, že je v tieni Viedne, Budapešti a Prahy. Bratislavu možno v zmysle vyššieho bodu považovať za subkontinentálnu metropolu, Viedeň, Budapešť a Praha majú ambície kontinentálnych metropol.

A.2 Poloha a väzby voči SR – váha v rámci SR, úloha pre SR (len vybrané – HDP, pridaná hodnota, zahraničné investície, EA a pod.), vzťah Bratislava a SR, dôsledky – hlavné mesto

A.2.1 Rámcové východiská a všeobecné poznámky

Bratislava predstavuje v regionálnej štruktúre Slovenska osobitnú kategóriu zreteľne dominujúcu ako v sídelnom systéme, tak aj v širšie chápanej regionálnej štruktúre. Spoločenský vývoj po roku 1989 zvýraznil postavenie a význam Bratislavy nielen v ekonomike Slovenska ale aj v celospoločenskom kontexte. Zásadná politická zmena v roku 1989 sa významne premietla do všeobecných tendencií vývoja spoločnosti na Slovensku, vrátane zmien hierarchie jeho sídelnej siete a diferenciácie regionálnej štruktúry. Z nových tendencií, ktoré začali ovplyvňovať vývoj jednotlivých miest a regiónov na Slovensku je dôležité upozorniť najmä na tri: (i) realizácia nápravných procesov ekonomiky a regionálnej štruktúry Slovenska deformovanej počas komunistického vývoja; (ii) zvýšenie významu kvalitatívne nových tendencií vývoja ekonomiky spojených s nástupom post-industriálneho štádia vývoja spoločnosti (ústup priemyslu a zvyšovanie významu aktivít terciérneho a kvartérneho sektora) a (iii) vplyv rôznych procesov spojených s globalizáciou.

Dôležitou skutočnosťou je konštatovanie, že všetky tieto tri tendencie mimoriadne priaznivo ovplyvňujú sociálno-ekonomický vývoj Bratislavy. Predikujeme, keď upozorňujeme, že mimoriadne „vzdialenie sa“ Bratislavy a regiónu Bratislavy (regiónu na úrovni NUTS II a NUTS III) od ostatných miest a regiónov Slovenska je tým najprirodzenejším javom, čo sme mohli očakávať vo vývoji miest a regionálnej štruktúry Slovenska po roku 1989.

Pri hodnotení regionálneho vývoja v období spoločenskej transformácie sa prekvapujúco málo zdôrazňuje skutočnosť, že Slovensko po roku 1989 vstúpilo po do post-industriálneho štádia vývoja spoločnosti. Tento fakt je veľmi dôležitý, pretože pre posun z industriálneho do post-industrálneho štádia je charakteristická nielen zmena vedúceho sektora hospodárstva, sekundárny sektor (priemysel) striedajú terciér a kvartér (služby v širokom slova zmysle), ale z pohľadu samotného regionálneho vývoja sú dôležité aj ďalšie zmeny. Vo vzťahu k Bratislave je potrebné upozorniť najmä na nasledovné:

(1) v post-industriálnom štádiu sa zvyšuje selektívnosť procesu koncentrácie a súčasne aj intenzita tohto procesu, čomu prirodzene zodpovedá aj prudký rast ekonomiky vybraných miest a regiónov a prirodzené zvyšovanie regionálnych rozdielov,

(2) v post-industriálnom štádiu sa zvyšuje dominantnosť a úloha metropolitných regiónov hlavných miest v regionálnej štruktúre štátu (toto je dôležité rešpektovať pri úvahách o pozícii regiónu Bratislavy v regionálnej štruktúre Slovenska, pretože vzhľadom na veľkosť, teda, skôr „malosť“ Slovenska, podľa počtu obyvateľov aj podľa rozlohy, necháva Bratislava absorbovaním kľúčových aktivít terciérneho a kvartérneho sektoru pre ostatné mestá veľmi málo priestoru),

(3) povaha významovej polarizácie ekonomických a aj všeobecne spoločenských systémov sa výrazne posúva z typu „bohatý – chudobný“ na typ „riadiaci – riadený“ a nakoniec,

(4) pre niekoho je možno paradoxnou skutočnosťou, že v post-industriálnom štádiu sa distribúcia obyvateľstva medzi mestami a regiónmi prakticky nemení, zvyšuje sa však koncentrácia pracovných príležitosti a k mimoriadne výraznému zvýšeniu prichádza v koncentrácii ekonomiky predovšetkým aktivít terciérneho a kvartérneho sektora.

Jednu poznámku je vhodné urobiť aj v súvislosti s globalizáciou. Prakticky všetci autori píšuci o globalizácii konštatujú, že globalizácia nahráva „trhovému fundamentalizmu“. Trhový fundamentalizmus je, ako uviedol Soros (2002), schopnosť súkromného kapitálu umiestňovať sa z hľadiska efektívnosti investícií v najvýhodnejších lokalitách. Bez diskusie treba rešpektovať

skutočnosť, že v uplynulých dvadsiatich rokoch bol takouto lokalitou na Slovensku najmä región Bratislavy a v druhej úrovni potom regióny juhozápadného Slovenska, stredného Považia a regióny vybraných metropolitných miest ležiacich mimo týchto oblastí (Banská Bystrica a Košice).

Za veľmi vhodný ukazovateľ rozvoja ekonomiky, resp. dosiahnutej ekonomickej úrovne mesta a regiónu sa vo všeobecnosti považuje ekonomický agregát (EA). EA získame ako súčin počtu pracovných príležitostí regiónu a priemernej mesačnej mzdy zamestnanca regiónu. EA možno prisudzovať podobnú vypovedaciu schopnosť ako tradičnému makroekonomickému ukazovateľu HDP. Podrobnejšie zdôvodňuje použitie EA pri výskume rozvoja ekonomiky miest a regiónov vo svojej práci Hampl (2005). Vzhľadom na sociálnu a kulúrnu homogenitu Slovenska možno EA nielen ekonomickú, ale aj komplexne spoločenskú povahu. Z tohto dôvodu je vhodný aj pre syntetické hodnotenie rozvinutosti územných jednotiek. Tab. A.2 ukazuje vývoj EA podľa jednotlivých funkčných mestských regiónov Slovenska v období 1997 – 2006. Funkčný mestský región (FMR), ktorý sa nazýva aj denný urbánny systém, predstavuje relatívne uzavreté územie z hľadiska denného pohybu obyvateľov za prácou, do škôl a za službami. Z uvedeného dôvodu predstavujú FMR akési prirodzené územné jednotky regionálnej štruktúry štátu a preto má zmysel ich vzájomne porovnávať. FMR Bratislava vytvára 8 okresov bratislavského VÚC. Z predloženej tabuľky je zrejmá mimoriadna prevaha FMR Bratislavy nad ostatnými regiónmi Slovenska. Výrazná polarita medzi regiónom Bratislavy a ostatným územím Slovenska je základná črta súčasnej regionálnej štruktúry Slovenska. Skutočnosť, že v roku 2006 zvýšil FMR Bratislava svoj podiel na EA Slovenska v porovnaní s rokom 1997 až o 7,07% je zákonitým odrazom podmienok rozvoja ekonomiky v tomto období. Zvýšenie podielu o 7,07% v priebehu 10 rokov, z 20,51% na 27,58% je skutočne obrovské. V regióne Bratislavy sa v transformačnom období po roku 1989 akumulovali v extrémne pozitívnej polohe prakticky všetky faktory ovplyvňujúce sociálno-ekonomický vývoj (faktor sídelnej hierarchie zvýraznený štatútom hlavného mesta štátu, makropolohová atraktivita podporovaná veľkou dopravnou infraštruktúrou, diverzifikovaná ekonomika, ľudský potenciál a ďalšie). Región Bratislavy bol veľmi atraktívny pre nové ekonomické aktivity spojené s nástupom post-industriálneho štádia vývoja spoločnosti (koncentrácia finančníctva, firiem pracujúcich v oblasti IT, obchodných „bussines“ spoločností, mediálnych aktivít, firem podnikajúcich s realitami a pod.), ako aj s procesmi spojenými s globalizáciou (predovšetkým koncentrácia centrál – „headquarters“ medzinárodných spoločností a prílev priamych zahraničných investícií). Razantný vývoj ekonomiky Bratislavy po roku 1989 a jej dominancia v regionálnej štruktúre Slovenska je preto prirodzená o bola očakávaná.

Z priloženej tabuľky môžeme vybrať aj celý rad ďalších poznatkov o pozícii Bratislavy v regionálnej štruktúre Slovenska. Napríklad, zatiaľ čo v roku 1997 bola hodnota EA FMR Bratislava vyššia od druhého FMR v poradí Košíc len o 20 %, v roku 2006 zaostával druhý FMR Trnava už o 60 %. Kým v roku 1997 dosiahla relatívna hodnota EA na obyvateľa pri FMR Bratislavy 178, v roku 2006 to bolo už 245. Rozdiel medzi FMR Bratislavy a druhým v poradí – Košíc, sa zvýšil zo 41 (FMR Košice 137) na rovných 100 (FMR Trnava 145). FMR Bratislavy, “de facto” aglomerácia Bratislavy má v súčasnosti zreteľne dominatnú pozíciu v sídelnej a regionálnej štruktúre Slovenska. Túto pozíciu však treba chápať najmä vo vzťahu “riadiaci” región (aglomerácia Bratislavy) a “riadené” územie (ostatné územie Slovenska) a nie ako sa to často prezentuje “bohatá Bratislava” a “chudobné Slovensko”.

Tab. A.2: Ekonomický agregát Slovenskej republiky podľa funkčných mestských regiónov

ID	FMR	EA na obyvateľa		Vývoj EA 1997-2006	Podiel na EA SR 2006	Zmeny podielu 1997-2006	Relatívny EA, SR = 100	
		1997	2006				1997	2006
BA	Bratislava	4467	19547	4,3	27,58	7,07	178	245
BB	Banská Bystrica	3213	10477	3,2	2,7	0,01	128	131
BJ	Bardejov	1357	4033	3	0,72	-0,03	54	51
BN	Bánovce nad Bebravou	1958	6267	3,2	0,55	-0,01	78	79
BR	Brezno	2327	5312	2,2	0,8	-0,34	93	67
CA	Čadca	1428	4023	2,8	0,87	-0,11	57	50
DK	Dolný Kubín	2498	5616	2,3	0,52	-0,21	100	70
DS	Dunajská Streda	1646	5759	3,6	1,55	0,18	66	72
GA	Galanta	1663	5833	3,5	2,02	0,19	66	73
HC	Hlohovec	2349	6713	2,8	0,71	-0,09	94	84
HE	Humenné	2064	5570	2,6	0,99	-0,2	82	70
IL	Ilava	2239	7239	3,2	1,03	-0,01	89	91
KE	Košice	3419	9655	2,8	7,78	-0,97	137	121
KN	Komárno	1921	5425	2,8	1,35	-0,21	77	68
LC	Lučenec	1958	4367	2,2	0,97	-0,43	78	55
LM	Liptovský Mikuláš	2674	7642	2,8	1,31	-0,18	107	96
LV	Levice	2415	6002	2,4	1,65	-0,52	96	75
MI	Michalovce	2249	5228	2,3	1,62	-0,58	90	66
MT	Martin	2729	7368	2,7	1,96	-0,37	109	92
NM	Nové Mesto nad Váhom	2471	8088	3,2	1,18	0,01	99	101
NO	Námestovo	1131	5001	4,8	0,68	0,22	45	63
NR	Nitra	2368	8228	3,5	3,13	0,27	95	103
NZ	Nové Zámky	1765	5312	2,9	1,82	-0,17	70	67
PB	Považská Bystrica	1830	6884	3,7	1,03	0,14	73	86
PD	Prievidza	2681	7196	2,6	2,33	-0,48	107	90
PN	Piešťany	1999	7832	3,9	1,17	0,22	80	98
PO	Prešov	1839	5359	3	2,75	-0,13	73	67
PP	Poprad	2203	5915	2,8	2,35	-0,32	88	74
PU	Púchov	3177	10759	3,4	1,14	0,06	127	135
RK	Ružomberok	2393	6929	2,9	0,95	-0,11	96	87
RS	Rimavská Sobota	1778	3309	1,9	0,63	-0,45	71	41
RV	Rožňava	1992	4339	2,2	1,03	-0,48	80	54
SE	Senica	2582	6075	2,3	1,26	-0,47	103	76
SI	Skalica	1997	7933	4	0,87	0,18	80	99
SK	Svidník	1418	4205	3	0,53	-0,03	57	53
SL	Stará Ľubovňa	1412	4000	3	0,48	-0,04	56	50
SN	Spišská Nová Ves	1775	5107	3	1,89	-0,1	71	64
SV	Snina	1507	4711	3,1	0,43	-0,01	60	59
TN	Trenčín	2729	8108	3	2,13	-0,17	109	102
TO	Topoľčany	1881	5394	2,8	1,52	-0,19	75	68
TS	Tvrdošín	2060	4194	2,1	0,35	-0,18	82	53
TT	Trnava	3205	11575	3,6	3,43	0,42	128	145
TV	Trebišov	1755	4395	2,6	1,07	-0,25	70	55
VK	Veľký Krtíš	1846	3480	1,9	0,37	-0,27	74	44
VT	Vranov nad Topľou	1470	3665	2,6	0,67	-0,15	59	46
ZA	Žilina	2527	8536	3,4	4,42	0,3	101	107
ZH	Žiar nad Hronom	2587	5934	2,3	1,27	-0,52	103	74
ZM	Zlaté Moravce	1847	4179	2,2	0,42	-0,18	74	52
ZV	Zvolen	2531	7123	2,8	2,04	-0,31	101	89
SR	Slovak Republic	2504	7974	3,2	100	0	100	100

Zdroj: Regionálne porovnávania v Slovenskej republike, Štatistický úrad SR, 2007

Priložený obr. A.4 dokumentuje dve základné skutočnosti vývoja sídelného systému a regionálnej štruktúry Slovenska. Po prvé, väčšina FMR znížila v roku 2006 svoju relatívnu hodnotu v porovnaní s rokom 1997. Počet FMR, ktoré presahovali priemer Slovenska bol v roku 2006 už len 7, zatiaľ čo v roku 1997 bolo takýchto FMR 13. Po druhé, zreteľne sa zvýšila polarizácia "západ –

východ". FMR s vyššími hodnotami boli "pritlačené" k západným hraniciam štátu (k týmto sa pridali FMR troch veľkých miest, Košíc, Nitry a Banskej Bystrice), juh a najmä východ Slovenska významovo výrazne poklesol.

Obr. A.4: Ekonomický agregát podľa funkčných mestských regiónov: (a) relatívna hodnota na 1 obyvateľa v roku 1997, (b) relatívna hodnota na 1 obyvateľa v roku 2006.

(a)

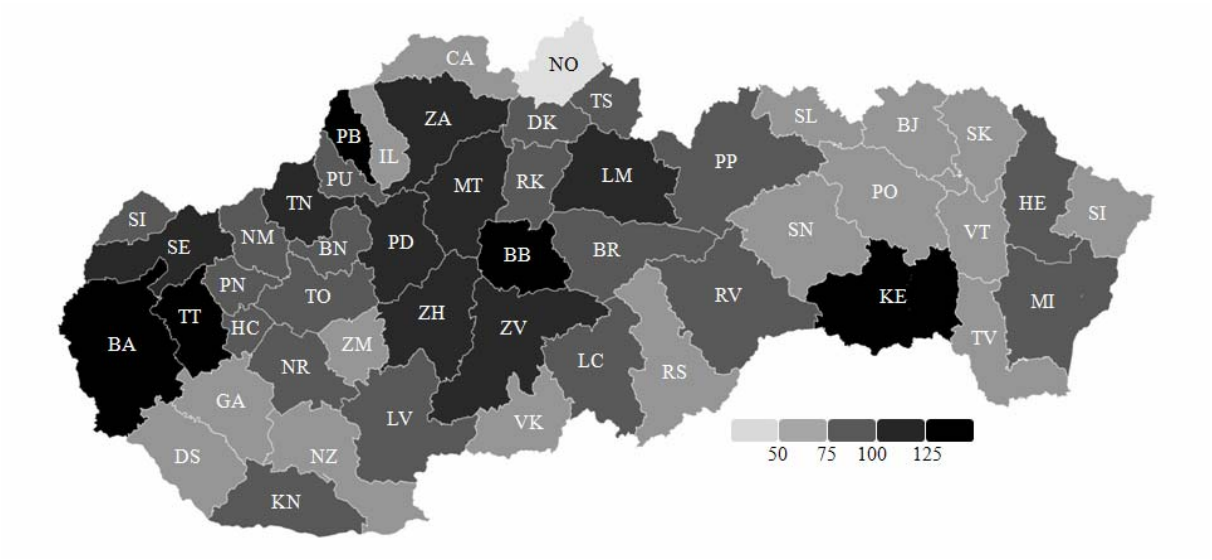

(b)

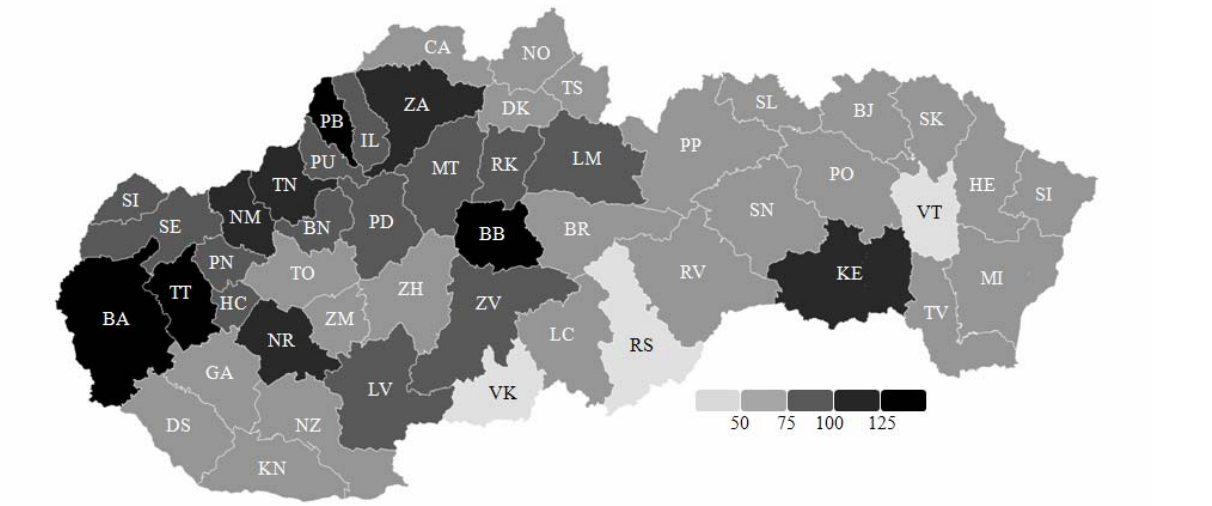

Zdroj: Regionálne porovnávania v Slovenskej republike, Štatistický úrad SR, 2007

Na záver urobeného hodnotenia novej geografickej polohy Bratislavy a pozície mesta v regionálnej štruktúre Slovenska je vhodné uviesť niekoľko syntetizujúcich poznámok:

a) Po roku 1989 získala Bratislava vďaka svojej „novej geografickej polohe" významný rozvojový potenciál. Z okrajovej polohy, ktorú mala na hraniciach komunistického a kapitalistického sveta pred rokom 1989, získala po spoločenských zmenách významnú centrálnu polohu v rámci strednej a východnej Európy. Ďalším mimoriadne dôležitým atribútom novej geografickej polohy Bratislavy je bránový efekt, keď sa mesto stalo vstupnou bránou pre podnikateľské aktivity zo západných krajín nielen vo vzťahu k Slovensku, ale aj pre širší priestor strednej a východnej Európy.
b) Po roku 1989 sa začali mestá a regionálna štruktúra v strednej Európe, ako aj regionálna štruktúra na Slovensku transformovať v prostredí troch nových procesov:

(i) demokratizácie spoločnosti a nástupu trhovej ekonomiky, (ii) posunu spoločnosti do post-industriálneho štádia vývoja a (iii) globalizácie. Charakter všetkých týchto troch procesov bol mimoriadne priaznivý pre transformáciu ekonomiky Bratislavy a celej jej aglomerácie. Popri troch hore uvedených procesoch mimoriadne pozitívny vplyv na transformáciu sociálnej štruktúry a ekonomiky Bratislavy malo získanie štatútu hlavného mesta nezávislého štátu 1. januára 1993.

c) Po roku 1989 sa v regióne Bratislavy spojili extrémne pozitívne efekty všetkých základných faktorov podmieňujúcich úspešnosť transformačného procesu: (i) faktor sídelnej hierarchie, (ii) faktor makropolohovej atraktivity, (iii) faktor dopravnej dostupnosti a veľkej dopravnej infraštruktúry – diaľnice a rýchlostné komunikácie, dvojkoľajové elektrifikované železnice, letisko, prístav na Dunaji a prekladisko kombinovanej dopravy, (iv) diverzifikovaná ekonomika, (v) ľudský potenciál, (vi) pozícia v administratívnom členení a riadení štátu, (vii) historicko-geografický vývoj a iné. V dôsledku tejto skutočnosti získala v priebehu uplynulých 20 rokoch Bratislava výrazne dominantnú pozíciu v regionálnej štruktúre Slovenska. Táto dominancia sa neprejavuje rastom počtu obyvateľov, ale zvyšovaním podielu Bratislavy na HDP Slovenska, ekonomickom agregáte Slovenska i iných komplexných ukazovateľoch zohľadňujúcich ekonomickú výkonnosť.

d) Mnohí autori zaoberajúci sa súčasnou regionálnou štruktúrou Slovenska poukazujú na skutočnosť, že na prvej úrovni sa výrazne prejavuje polarizácia „región Bratislavy – ostatné územie Slovenska“, a až na druhej úrovni polarizácia „rozvinutejší západ – zaostávajúcejší východ“. Títo autori súčasne upozorňujú na skutočnosť, že v súvislosti s pozíciou Bratislavy v regionálnej štruktúre je v súčasnosti potrebné hovoriť o nej skôr ako o riadiacom regióne ostatného územia Slovenska, než ako o bohatom regióne. Nie je nič prirodzenejšie v súčasnej regionálnej štruktúre Slovenska ako táto dominantná pozícia Bratislavy.

e) V súvislosti s hodnotením pozície v hierarchii stredoeurópskych miest sa väčšina autorov zhoduje v tom, že Bratislavu nie je možné zaradiť na úroveň kontinentálnych metropol akými sú Praha, Viedeň a Budapešť, ale prisudzujú jej pozíciu subkontinentálneho centra s významným politickým, kultúrnym a ekonomickým potenciálom pre ďalší rozvoj.

A.3 Poloha a väzby k zázemiu mesta (dôraz na suburbanizáciu – rezidenčná a komerčná, cezhraničné zázemie, dopravné napojenie, diferenciácia územia v zázemí – investície, vybavenosť, možnosti „suburbanizácie v rámci územia mesta“, dopady pre mesto – napr. doprava)

Skôr ako začneme analyzovať vzťahy Bratislavy k zázemiu mesta, považujeme za vhodné objasniť niektoré pojmy týkajúce sa priestorového vymedzenia skúmaného územia. V odbornej literatúre, ale aj pri riešení praktických úloh sa často požíva celý rad pojmov, ktoré nie sú vždy jednoznačne chápané. Z toho dôvodu, ale pochopiteľne aj vzhľadom na čitateľnosť tejto štúdie je dobré poznať obsah používaných pojmov.

Najjednoduchšie sú chápané pojmy, pri ktorých sú hranice v priestore stanovené územnosprávnym člením. V tomto zmysle nemôže prísť k omylu, keď hovoríme o **hlavnom meste SR – Bratislave** alebo jednoducho „len“ o **Bratislave.** Týmito dvoma pojmami rozumieme teritórium, ktoré bolo určené pri poslednom pričlenení 7 vidieckych obcí k Bratislave k 1. januáru 1972. Dnes má územie Bratislavy rozlohu 367,6 km^2 (často sa používa zaokrúhlená hodnota 368 km^2). Takisto nevznikajú žiadne problémy pri identifikácii vnútromestského územno-správneho členenia Bratislavy. Päť bratislavských obvodom, ktoré mali donedávna štatút okresov a 17 mestských častí, ktoré majú štatút obce, sú jednoznačne v priestore mesta určené svojimi hranicami. Druhým územným pojmom, ktorého hranice sú takisto jednoznačne určené hranicami územnosprávneho členenia, je samosprávne územie **Vyššieho územného celku Bratislava (VÚC Bratislava)** alebo „zľudovelo“ **Bratislavský kraj.** Tento územný celok zahrňuje okrem hlavného mesta SR Bratislavy ešte tri s ním susediace bývalé okresy – Malacky, Pezinok a Senec.

Pri všetkých ďalších používaných pojmoch už takáto jednoznačnosť ich priestorového vymedzenia neexistuje. Často používaným pojmom v texte je **kompaktné urbanizované územie Bratislavy** alebo jednoducho **urbanizovaná Bratislava**. Tento pojem sa začal objavovať v súvislosti s viacerými požiadavkami hodnotenia mesta, napr. veľmi často sa používa (ako synonymum

Bratislavy) pri medzinárodných porovnávaniach. Štandardne používané ukazovatele kvalitatívnej štruktúry mesta (hustota zaľudnenia, podiel „zelených" plôch z celkovej rozlohy územia a iné) boli pri Bratislave v jej územno-správnych hraniciach veľmi skreslené. Z toho dôvodu sa často využíva pojem **urbanizovaná Bratislava**, ktorým sa rozumie súvislé kompaktne zastavané územie 11 centrálnych mestských častí, extrahujúce mestské časti Devín, Devínska Nová Ves, Záhorská Bystrica, Jarovce, Rusovce a Čunovo. V prípade chápania tohto pojmu už existujú medzi jednotlivými autormi malé rozdiely, ktoré vznikajú najmä v rozdielnosti názorov na začlenenie alebo nezačlenenie, resp. mieru začlenenia rozsiahlych lesných a poľnohospodárskych území centrálnych mestských častí do **urbanizovanej Bratislavy**. Pochopiteľne aj používanie tohto pojmu niekedy skresľuje pohľad na Bratislavu. Dnes je veľmi aktuálne používanie, resp. rešpektovanie takejto Bratislavy, urbanizovanej – súvisle zastavanej a v územno-správnych hraniciach v kontexte s procesmi suburbanizácie.

Nielen v odbornej literatúre, ale aj v laickej verejnosti je pomerne frekventovaným pojmom **aglomerácia Bratislavy**. Pod týmto pojmom rozumieme územie nachádzajúce sa okolo územno-správnych hraníc, ktoré je funkčne úzko spojené s Bratislavou. Používaním tohto pojmu sa naznačuje, že tento priestor žije akoby „jedným životom". Na priestorové vymedzenie aglomerácie mesta sa používa celý rad kritérií, najčastejšie spojených s intenzitou dochádzky do zamestnania a využívaním služieb centrálneho mesta. Aglomerácia mesta je dynamický pojem, v čase sa spravidla územný rozsah aglomerácie zväčšuje. Vymedzenie **aglomerácie Bratislavy** nie je jednoznačné, je výsledkom použitých metód identifikácie. Územne však viacerí/mnohí autori kladú hranice **aglomerácie Bratislavy** až za hranice Bratislavského kraja.

Menej frekventovaným pojmom je **metropola Bratislava**. Pri tomto pojme nie je dôležité územné vymedzenie, dôraz je položený na funkcie mesta. Spravidla sa územne chápe ako mesto v územnosprávnych hraniciach, ale slovo metropola poukazuje na mimoriadne intenzívny a priestorovo široký vplyv jej funkcií na okolie. Najčastejšie sa **metropola Bratislava** spomína v súvislosti s jej výrazným vplyvom na celé územie Slovenska a jej výrazne dominantnou pozíciou v regionálnej štruktúre štátu. V posledných rokoch, po odstránení politických bariér v strednej Európe sa pojem **metropola Bratislava** zvykne objavovať aj v kontexte pozície mesta v širšom priestore strednej a východnej Európy.

Posledným objasňovaným pojmom je **funkčný mestský región Bratislavy (FMR Bratislavy)**. Funkčný mestský región (FMR) vo všeobecnosti predstavuje vnútorne integrovaný a navonok uzavretý celok v súvislosti s denným pohybom jeho obyvateľov. Z tohto dôvodu sa často nazýva aj denný urbánny systém. Do jednoduchej reči preložené to znamená, že funkčný mestský región má svoje jadro, centrum regiónu a na území, ktoré určujú hranice FMR sa odohráva denný život jeho obyvateľov (dochádzajú za prácou, do škôl, za službami, kultúrou prípadne inými cieľmi). Teoretické základy a metodiku identifikácie FMR Slovenska, ako aj ich základnú charakteristiku predstavil vo viacerých svojich prácach Bezák (1990, 2000). **FMR Bratislava** vymedzený Bezákom územne presahuje hranice Bratislavského kraja. Okrem Bratislavského kraja zahŕňa napr. ešte západnú časť okresu Dunajská Streda a priliehajúcu časť okresu Senica. Vzhľadom na možnosti štatistických zdrojov autori využívajú pri výskume delimitáciu Slovenska na FMR a **FMR Bratislava** chápu ako územnú jednotku totožnú s Bratislavským krajom, čo nakoniec robíme v tejto štúdii aj my. V prísne vedeckých štúdiách je preto lepšie v takýchto prípadoch používať pojem aproximatívny funkčný mestský región (AFMR).

A.3.1 Suburbanizácia v aglomerácii Bratislavy

Už viackrát sme v práci spomínali, že aglomerácia Bratislavy je v súčasnosti najdynamickejšie sa rozvíjajúcim regiónom na Slovensku, čo sa prejavuje okrem iného aj vo zvýšených nárokoch na kvalitu bývania obyvateľov, ktorí v Bratislave žijú, resp. pracujú. Bratislava zaznamenáva od konca 20. storočia dekoncentračné tendencie z hľadiska funkcie bývania, čo je sprevádzané migračným úbytkom. Naopak, výrazné migračné prírastky zaznamenávajú obce troch priľahlých okresov Malacky, Pezinok a Senec. Okrem samotného bývania možno pozorovať v obciach týchto okresov aj nebývalý rozvoj komerčných aktivít. Tri uvedené okresy boli v uplynulých rokoch jednoznačne migračne najziskovejším územím na Slovensku. Proces premiestňovania obyvateľstva a podnikateľských aktivít z centrálnych častí mesta do jeho bezprostredného vidieckeho, prípadne mestského priestoru sa nazýva suburbanizácia.

Suburbanizácia je jedným z prejavov, resp. jedným zo štádií komplexne chápaného procesu urbanizácie, t.j. vývoja miest a mestských systémov. Pri suburbanizácii dochádza spravidla k enklávovitému územnému rozširovaniu mestského typu zástavby, mestského obyvateľstva a mestského spôsobu života, prípadne aj priemyselných a skladových plôch a zariadení mestských služieb. Týmto spôsobom vznikajú za katastrálnymi hranicami mesta, v jeho tesnom zázemí, územne od kompaktnej zástavby mesta oddelené suburbanizované sídla (suburbiá), ktoré sú však s mestom spojené intenzívnymi dochádzkovými i inými väzbami. Suburbiá sa najčastejšie vyvíjajú z už existujúcich vidieckych sídiel, niekedy však vznikajú aj ako samostatné nové sídla. Suburbiá (suburbanizované sídla, suburbanizované územia) sú od mesta oddelené nezastavaným priestorom. Ak v priebehu vývoja suburbia a mesta nastane územné prepojenie zástavby mesta a suburbia, potom sa suburbium z geografického hľadiska stáva predmestím mesta, aj keď z územno-správneho hľadiska k mestu nepatrí.

Z hľadiska charakteru teda rozoznávame suburbanizáciu (suburbiá) rezidenčnú a komerčnú. O rezidenčnej suburbanizácii hovoríme v prípade, keď sa z centrálnych oblastí mesta premiestňuje do jeho zázemia obyvateľstvo z cieľom získať nové, lepšie bývanie a v suburbiách je potom výrazná prevaha rodinných alebo bytových domov postavených pre migrujúce mestské obyvateľstvo. Je zrejmé, že tieto suburbiá sú s mestom spojené intenzívnymi každodennými dochádzkovými väzbami (do práce, do škôl, za službami, za kultúrou a iné). Suburbánni migranti sú v dobe presťahovania z mesta do suburbia väčšinou mladší rodičia s deťmi, príjmovo a majetkovo sú to dobre zabezpečení ľudia a mávajú spravidla vyššie vzdelanie. Suburbánni migranti chcú zmenou bývania zmeniť (zlepšiť) životné podmienky (žiť v samostatnom dome, byť bližšie k prírode, vzdialiť sa od hlučného mesta a iné). S odstupom času však viacerí z nich pociťujú, že v čase keď bývali v meste, boli pre nich práca, školy a služby ľahšie dosiahnuteľné, strácali podstatne menej času pri presunoch a takisto majú pocit, že keď bývali v meste prežívali rozmanitejší a bohatší spoločenský a kultúrny život. Túto situáciu je možné pozorovať v súčasnosti aj medzi emigrantmi Bratislavy, pričom veľa z nich uvažuje o návrate do mesta.

Komerčná suburbanizácia vytvára v zázemí mesta enklávy priemyselných, skladových, obslužných plôch, prípadne plôch supermarketov, hypermarketov alebo komplexných obchodno-zábavno-podnikateľských centier. Tieto plochy sa lokalizujú mimo rezidenčnej zástavby, spravidla v blízkosti významných cestných, najmä diaľničných komunikácií. Veľmi častým javom je situácia, keď do pôvodne rezidenčných suburbií prichádzajú za obyvateľmi komerčné služby (obchod, finančníctvo, reštaurácie a kaviarne, školy a ďalšie) a suburbium získava polyfunkčný charakter.

Migračný úbytok obyvateľstva sme zaznamenali v Bratislave prvýkrát v roku 1997. Odvtedy je to štandardný jav aj v dôsledku ktorého počet trvalo bývajúcich obyvateľov v Bratislave ubúda. Pochopiteľne, kľúčom k migračnému úbytku Bratislavy je suburbanizácia. V prípade Bratislavy môžeme konštatovať, že po roku 1989 začali s miernym časovým posunom razantne pôsobiť prakticky všetky základné faktory podporujúce suburbanizáciu:

a) Zlé životné, obytné a sociálne prostredie v meste, predovšetkým v jeho panelových sídliskách a hľadanie lepšieho bývania vzhľadom na kvalitu bytu a stav životného prostredia.
b) Zvyšovanie životnej úrovne, rozširovanie vyššej strednej vrstvy a etablovanie sa početnej, ekonomicky silnej vyššej triedy v Bratislave, vrátane zahraničných manažérov a pracovníkov zahraničných diplomatických služieb.
c) Vytvorenie ponuky bankových finančných produktov a štátnych finančných podpôr zameraných na podporu výstavby bytových domov a rodinných domov.
d) Vzhľadom na nerovnováhu na trhu sa rozvinula rozsiahla aktivita developerov a niektorých obecných samospráv smerom k rozvoju suburbánnej výstavby, k čomu treba prirátať aj individuálnu aktivitu samotných záujemcov o bývanie na vidieku.
e) Relatívne nízka cena poľnohospodárskej pôdy a stavebných pozemkov v zázemí mesta a do určitej miery zmiernenie ochrany poľnohospodárskeho pôdneho fondu.
f) Zlepšenie trhu s nehnuteľnosťami, uľahčenie predaja bytu v meste a následne kúpy pozemku alebo hotového rodinného domu, resp. bytového domu na vidieku.
g) Zvyšovanie stupňa individuálneho automobilizmu a zlepšovanie cestných komunikácií umožňujúcich dennú dochádzku zo suburbií do centrálneho mesta.
h) Dobré územné možnosti suburbanizácie, keď sa emigranti z Bratislavy mohli sťahovať nielen do blízkych voľných vidieckych oblastí, ale aj menších miest (Svätý Jur, Senec, Pezinok, Stupava, Malacky).

A.3.2 Pozitíva a negatíva suburbanizácie

Paradoxne treba konštatovať, že negatíva suburbanizácie prevažujú nad jej pozitívami aj vo vzťahu k samotnému mestu, v našom prípade. Pozitíva suburbanizácie požívajú predovšetkým samotní suburbánni migranti a čiastočne dotknuté vidiecke obce. Migranti spravidla nájdu na novom mieste to čo hľadali, väčší lepší byt alebo rodinný dom, kľudnejšie prostredie s nižšou intenzitou zástavby a lepšie životné prostredie. „Nadrozmerné“ aktivity developerov však vo viacerých prípadoch významne znižujú tieto benefity migrantov. Dobrým príkladom je prebiehajúca výstavba rozsiahleho suburbia v lokalite Chorvátsky Grob – Čierna voda. Pocit voľnejšej zástavby, kľudnejšieho prostredia a lepšieho životného prostredia je tu vplyvom mohutnosti výstavby potlačený. Pokiaľ je suburbanizácia dobre urbanisticky zvládnutá, môže priniesť dotknutej obci významný prospech – finančné príjmy (príjmy zo štátneho rozpočtu na obyvateľa, dane z podnikania), lepšie zhodnotenie technickej infraštruktúry, oživenie spoločenského života, spravidla nových žiakov do materskej a základnej školy i iné.

Doteraz publikované štúdie sa v prevažnej miere zaoberajú negatívnymi vplyvmi suburbanizácie na vidiecke obce a vidiecky priestor všeobecne, kde sa suburbánne aktivity realizujú. Poukazujú pritom predovšetkým na negatívne efekty vyplývajúce z chaotickej neusmerňovanej suburbanizácie, jednak v súvislosti s lokalitami, kde sa výstavba realizuje, jednak so samotnou urbanistickou koncepciou budovaných suburbií. V prvom prípade sa kritizuje neriadené priestorové rozširovanie zastavaných území, v literatúre označovaných ako „urban sprawl“ (rozvaľovanie mesta), v slovenskej odbornej literatúre často označované ako „roztekanie suburbánnej kaše“. Nerešpektujú sa pritom prírodné a estetické hodnoty miestnej vidieckej krajiny, často sa neberie ohľad na možnosti usporiadania technickej a dopravnej infraštruktúry. Ak je nová výstavba rodinných domov, prípadne bytových domov v meste územne plánovacími dokumentmi regulovaná nedostatočne (bývajú tu však špecifikované požiadavky na maximálnu zastavanosť, podlažnosť, orientáciu hrebeňov striech, lokalizáciu domov na parcele i iné), v suburbánnych priestoroch je týchto regulácií ešte menej. Urbanistické a architektonické charakteristiky danej vidieckej krajiny sa rešpektujú minimálne, značný architektonický nesúlad vzniká medzi pôvodnou zástavbou vidieckych obcí a zástavbou nových rodinných domov, ktoré majú prakticky všetky špecifickú modernú mestskú architektúru.

Druhým často diskutovaným negatívnym fenoménom, vznikajúcim v nových suburbánnych zónach, je nová sociálna štruktúra obyvateľstva, napätie v sociálnom spolunažívaní pôvodného a nového obyvateľstva a dôsledky nového životného štýlu obyvateľov suburbií. Ďalšími negatívami je úbytok poľnohospodárskej pôdy a výrazná zmena prírodnej, prípadne málo zmenenej prírodnej krajiny (likvidácia stromov, kvalitnej krovinatej a bylinnej zelene, vytláčanie pôvodných živočíchov, prerušenie prirodzených biotických ciest v krajine, narušenie vodného režimu a iné). V prímestskej krajine sa výrazne znižuje jej rekreačný potenciál. Uvedené negatívne vplyvy v nových suburbánnych oblastiach sa sprostredkovane prejavujú aj v samotnom meste, okrem iného aj z toho dôvodu, že Bratislava vytvára s týmito oblasťami jeden vnútorne integrovaný funkčný mestský región, v ktorom sú jednotlivé územia prepojené množstvom priamych a nepriamych väzieb. Je zrejmé, že jadro tohto regiónu mesto Bratislava má centrálnu pozíciu a kľúčovú úlohu v jeho rozvoji. Ale takisto je bez dlhej diskusie akceptované, že na kvalite života regiónu má nemalý vplyv aj jeho zázemie.

Pri poukazovaní na negatíva suburbanizácie spojené so samotným mestom sa zvyčajne konštatuje skutočnosť, že suburbanizácia neúmerne zaťažuje cestnú sieť nielen na okrajoch mesta, ale prakticky v celom meste. Drahý automobil a druhý lacnejší na bežný deň, v priečelí domov zvýraznená dvojgaráž, to sú nielen symboly, ale aj nevyhnutnosť životného štýlu obyvateľov suburbánnej zástavby. Mestská a prímestská doprava smerujúca do suburbií nemá potrebnú frekvenciu spojov a kapacitu, preto sa denné dopravné vzťahy medzi suburbiom a centrálnym mestom uskutočňujú takmer výlučne individuálnou automobilovou dopravou. V prípade Bratislavy sú touto dopravou postihnuté všetky radiály a ostatné cestné komunikácie smerujúce z Bratislavy do jej zázemia (hlavné radiály v smeroch – Stupava – Malacky, – Svätý Jur – Pezinok, – Senec, – Šamorín – Dunajská Streda, cestné komunikácie v smere – Vajnory – Chorvátsky Grob/Čierna Voda, – Most pri Bratislave – Malinovo – Tomášov) a samozrejme aj diaľnica D1. Vplyv zvýšenej intenzity dopravy zo suburbií pochopiteľne nie je možné obmedziť len na uvedené cestné komunikácie a na ich úseky po hranice Bratislavy. Disperzným efektom táto doprava zaťažuje celú cestnú sieť mesta. Už dnes je potrebné dôsledne riešiť problémy cestnej siete v súvislosti s potrebou dopravného spojenia suburbií s centrálnymi časťami mesta.

Menej preskúmaným negatívnym vplyvom suburbanizácie na mesto sú dôsledky zmeny sociálno-ekonomickej štruktúry sídelných areálov mesta odchodom vybraných sociálnych skupín ekonomicky dobre situovaného obyvateľstva a psychické dôsledky prejavujúce sa na „suburbantoch" v dôsledku zvýšených časových nárokov na prepravu do práce a späť do miesta bydliska, resp. zvýšených časových nárokov na organizáciu pracovného dňa všeobecne.

Suburbanizácia nenávratne mení krajinu. Vytvára nové vzťahy vo funkčnom mestskom regióne Bratislavy s významnými dôsledkami na samotné hlavné mesto. Menia sa spôsoby využívania jednotlivých území regiónu, mení sa vnímanie krajinného rázu. Z čisto environmentálneho pohľadu, využívanie územia krajiny sa mení k horšiemu, väčšina ľudí vníma novú krajinu horšieV tomto prípade skutočne netreba diskutovať o nevyhnutnosti koordinácie suburbánnych obcí v aglomerácii Bratislavy, magistrátu mesta, samosprávnych orgánov jednotlivých mestských častí Bratislavy a inštitúcií VÚC Bratislava. Suburbanizácia je spôsobená zmenami v spoločnosti a následne suburbanizácia mení spoločnosť. Druhá časť tohto konštatovania sa zatiaľ výrazne prejavuje na regionálnej úrovni a na tejto úrovni existujú aj nástroje na jej reguláciu.

A.4 Hodnotenie silných a slabých stránok

Napriek dlhodobosti a neukončenosti transformačných procesov je dnes žiadúce urobiť určitú bilanciu zmien, ktoré sa uskutočnili v uplynulých 20 rokoch (1989-2009). Možno konštatovať, že premena regionálnej štruktúry a základné prehĺbenie regionálnych rozdielov v rámci národných systémov (t.j. vo vnútri jednotlivých štátov) **už boli v prevažnej miere realizované**. Selektívne tendencie budú postupne zoslabovať, nastane určitá stabilizácia priestorových vzorcov ekonomickej a sociálnej diferenciácie (relatívne rozdiely v úrovni miezd, nezamestnanosti, produkcii HDP/obyv., ekonomického agregátu/obyv. a iné). Zdá sa, že nastupujúca druhá fáza transformácie bude v niektorých ohľadoch kvalitatívne odlišná od predchádzajúcej. Významnú úlohu v nasledujúcom období bude pravdepodobne zohrávať intenzívne prijímanie a následne realizovanie "pravidiel hry" Európskej únie v rámci jednotlivých národných systémov. To môže viesť a pravdepodobne aj povedie k významovým posunom uplatňovania jednotlivých faktorov podmieňujúcich regionálny rozvoj. Všeobecne možno očakávať **zvýšenie významu endogénnych, vnútorných faktorov regiónov (vnútorné zdroje a aktéri regiónu – inštitúcie verejnej správy, v súčasnosti najmä samosprávy, podnikateľské subjekty a iné).** V tejto etape regionálneho rozvoja pravdepodobne príde k prehĺbeniu mikroregionálnych rozdielov (v rámci krajov) pri relatívnom zachovaní makroregionálnych rozdielov (v rámci štátu).

V uplynulých 20 rokoch podmieňovali regionálny rozvoj Slovenska (ale aj Českej republiky, Maďarska a Poľska) na národnej úrovni, t.j. podmieňovali vývoj regionálnej diferenciácie na úrovni štátu, najmä **dva faktory, faktor sídelnej hierarchie a faktor makropolohovej atraktivity (tzv. západo-východný gradient)**. Interpretácia vplyvu týchto dvoch faktorov je vcelku jednoduchá a zrozumiteľná. Efekt **faktora sídelnej hierarchie**: „Hlavné mestá štátov a veľké mestá disponujú významným ekonomickým a sociálnym potenciálom. Ich ekonomická báza je diverzifikovaná so silným podielom progresívnych aktivít terciérneho a kvartérneho sektora. Tieto mestá sú súčasne územno-správnymi centrami a v dnešnom globalizujúcom sa svete sú pre jednotlivé regióny štátu sprostredkovateľmi „ideí" prichádzajúcich zvonku. Ich veľkou prednosťou je možnosť „face-to-face" kontaktov v obchode a podnikaní. Veľké mestá majú lepšiu sociálnu a technickú infraštruktúru a priaznivejšiu demografickú (vzdelanostnú) štruktúru. Je zrejmé, že veľké mestá a ich regióny majú veľa predností vo vzťahu k úspešnosti transformačného procesu."

Efekt faktora makropolohovej atraktivity: „Regióny, ktoré sa nachádzajú v blízkosti západnej štátnej hranice, resp. v blízkosti hraníc s bývalými štátmi západnej Európy (prípadne v blízkosti veľkých metropol štátu) mali po roku 1989 lepšie podmienky pre ekonomický a sociálny rozvoj a lepšie podmienky pre úspešné zvládnutie transformačného procesu, ako regióny s východnejšou (vzdialenejšou) lokalizáciou". Výsledky v tomto zmysle predložila aj štúdia nemeckého inštitútu Empirica sídliaceho v Bonne, ktorá analyzovala 471 regiónov celej Európy s cieľom odpovedať na otázku: „Kde investovať v Európe, s najefektívnejšou návratnosťou investícií?" Na prvých štyroch miestach sa umiestnili región Bratislavy, región západných Čiech, región Györ-Sopron a región Poznane.

Bolo by ale nesprávne chápať faktor makropolohovej atraktivity takto zjednodušene. V podstate sa jedná o komplexne podmienené usporiadanie aktivít (ekonomických i kultúrnych) formovaných dlhodobým, na území Slovenska možno bez váhania povedať asi 150 ročným vývojom.

Práve hlbšia sociálna a kultúrna podmienenosť schopnosti spoločnosti prijímať transformačné impulzy sa ukazuje ako výnimočne významná. V našej časti európskeho kontinentu má tento polohový gradient smerovanie západ – východ.

Dôležitým objektom regionálnej politiky sa musia stať v nasledujúcom období **mestá (nielen krajské mestá, ale aj centrá prirodzených regiónov), ktoré tvoria kostru nielen sídelnej, ale aj regionálnej štruktúry Slovenska** a predstavujú ťažiskové body ekonomickej stability a potencionálneho rozvoja jednotlivých regiónov. Pri formovaní stratégie regionálneho rozvoja a konkrétnej regionálnej politiky bude potrebné rešpektovať skutočnosť, že proces koncentrácie ekonomických aktivít, najmä aktivít terciérneho a kvartérneho sektoru, bude naďalej prebiehať do miest. Uvedené upozornenia sú vlastne nepriamym potvrdením pretrvávania faktora sídelnej hierarchie aj v budúcnosti. **Osobitnú pozíciu v tomto systéme má hlavné mesto štátu.**

Územná diferenciácia rozvojového potenciálu je objektívnej povahy, takže efektívny ekonomický rozvoj, resp. integrálny spoločenský rozvoj je prirodzene spojený s objavením sa regionálnych rozdielov. Práve skúsenosti z predchádzajúceho socialistického obdobia jednoznačne preukázali degeneratívne dôsledky nivelizačných tendencií na celú spoločnosť, a v konečnom dôsledku aj na regióny touto politikou podporované. Otázkou je pochopiteľne **„vhodná“ miera ekonomickej a sociálnej diferenciácie medzi regiónmi štátu**. V tejto súvislosti je nevyhnutné vytvárať také politické rozhodovacie mechanizmy, ktoré môžu (a vlastne aj musia) nachádzať kompromis medzi ekonomickým a sociálnym, medzi meritokratickým a solidárnym a pod. Všeobecne platí, že každá radikálna zmena (transformácia rovnako ako ekonomický boom, ale aj iný druh zmeny) vyvoláva, možno až povedať, že k svojej realizácii potrebuje, prenikavé zvýšenie regionálnej diferenciácie (určite aspoň dočasne). Špecificky to potom platí pre post-totalitné štáty, a pre Slovensko osobitne, kde nivelizácia regionálnych pomerov dosiahla za socializmu neobyčajnej (a neprirodzenej) miery, takže určitý nárast regionálnych rozdielov bol nielen ekonomicky nevyhnutný, ale aj sociálne prijateľný.

A.4.1 Prednosti a silné stránky regiónu Bratislavy

Výnimočná lokalizácia regiónu Bratislavy vzhľadom na fyzicko-geografické javy makropriestoru (reliéfno-hydrografický fenomén, styk nížin, pohoria a rieky: Malá Panonónska panva (Podunajská nížina), Viedenská panva (Záhorská nížina), Karpaty (Malé Karpaty), Alpy a Dunaj, poloha v prirodzenom kontaktnom priestore v európskom kontexte. **Historicky permanentne významná geostrategická a geopolitická poloha**. Kontaktná zóna západnej (germánskej) a východnej (slovanskej) Európy, v historickom pohľade veľmi častá poloha v bezprostrednom kontakte so štátnou hranicou. V širšom priestore Bratislavy častá oscilácia medzi konfrontáciou a kooperáciou.

Po roku 1989 sa región Bratislavy stáva **vstupnou bránou zo západnej (bývalej kapitalistickej) do východnej (socialistickej) Európy**. Výhody bránovej polohy si zachováva aj naďalej. Po rozšírení EÚ sa Bratislava so zázemím priestorovo dostáva do jadra integračného diania. Po prijatí Slovenska do EÚ má **región Viedeň – Bratislava (– Györ – Budapešť) ambície stať sa jadrovým (inovačným) priestorom východoeurópskej časti kontinentu**. V západnej časti sa takýto jadrový priestor sformoval už dávnejšie (geo-ekonomická zóna: severné Taliansko – Švajčiarsko – západné Nemecko – Belgicko – Holandsko – východné a stredné Anglicko).

Kvalitatívne aspekty polohy sa dominantne viažu na existenciu jadra a obklopujúceho priestoru hlavného mesta Bratislavy so širokým spektrom jeho funkcií. **Bratislava je ďaleko nadpriemerne ekonomicky výkonnou lokalitou Slovenska** s mimoriadne výhodnou silne diverzifikovanou ekonomickou bázou, s rozhodujúcim významom terciérnych a kvartérnych (a kvintérnych) aktivít. Mimoriadne **pozitívne efekty implikuje štatút hlavného mesta samostatného štátu**, ktorý získala Bratislava 1.1.1993. **V urbánnej štruktúre post-komunistických štátov sú rozdiely medzi hlavným mestom štátu a ostatnými mestami oveľa väčšie ako v západnej Európe.** Pozíciu v jadre prirodzeného spádového regiónu metropoly v stredoeurópskom kontexte znásobuje **významný potenciál miestnej a nadregionálnej dopravnej, a vlastne celej komunikačnej infraštruktúry**. Bratislava je jediným dopravným uzlom Slovenska, kde sa stretáva (je križovatkou) všetkých päť základných druhov dopravy (železničná, cestná, letecká, vnútrozemská vodná a potrubná). Územie regiónu mesta je silnými väzbami prepojené s ďalšími lokalitami na Slovensku a regiónmi v stredoeurópskom priestore.

Fyzickogeografické kvality územia vytvárajú **prírodný potenciál využiteľný ekonomicky** (poľnohospodárska pôda, lesy, nerastné suroviny, podpovrchové vody, geotermálne zdroje, historické poľnohospodárske štruktúry – vinohrady a na ne naviazané štruktúry, cestovný ruch a iné) **aj mimoekonomicky** (pozitívny ekologický vplyv, prírodné chránené oblasti, osobitné ekosystémy a pod). K jeho zvýšeniu môže prispieť realizácia obnovy vodných plôch, ochrannej zelene a rekultivácia nevyužívaných plôch. Územie má výhodné klimatické podmienky, je dobre zásobené povrchovými aj podpovrchovými vodami. Územie regiónu s významným podielom rovinatých plôch poskytuje dostatočné, ekonomicky výhodné, priestorové možnosti pre nové investície v rôznych oblastiach podnikania.

Z polohových a prírodných kvalít adíciou časovej dimenzie vychádza **historický potenciál regiónu** a na neho viazané ekonomické, sociálne, kultúrne a iné štruktúry, vyvíjajúce sa s rôznou mierou kontinuity do dnešného stavu. Nezanedbateľné je dobre rozvinuté lokálne povedomie.

Obyvateľstvo regiónu je nositeľom ľudského potenciálu. Vyniká **priaznivými vybranými štruktúrnymi charakteristikami** vo vzťahu k rozvojovému potenciálu (veková štruktúra, vzdelanostná úroveň), čo vytvorilo predpoklad k etablovaniu vysokokvalifikovanej pracovnej sily s vyústením do jej vysokej produktivity práce (v širšom slova zmysle je obyvateľstvo regiónu jedným zo základných predpokladov vysokej ekonomickej efektívnosti investícií v tomto priestore).

Veľkou prednosťou regiónu Bratislavy je vytváranie a samotná prítomnosť neziskových organizácií. Dobre rozvinuté je malé a stredné podnikanie. Bratislava a jej zázemie **je atraktívnym imigračným regiónom Slovenska**, nielen pre vnútroštátnych, ale aj zahraničných migrantov. Tento rozvoj, ale aj zvyšovanie ekonomickej sily obyvateľstva regiónu sa prejavil v intenzívnejších požiadavkách na nové priestory pre „nadštandarné“ bývanie a s tým spojené služby. Svetová finančná a ekonomická kríza spomalila dynamicky sa rozvíjajúci trh s bytmi v regióne Bratislavy.

Súčasťou ekonomického potenciálu regiónu Bratislavy je celý komplex kvalít, ktoré možno najvyššie rozdeliť na aspekty súvisiace s primárnym, sekundárnym a ďalšími sektormi. V primárnom sektore zohráva rozhodujúcu rolu **kvalita poľnohospodárskej, najmä ornej pôdy v Podunajskej a Záhorskej nížine**. Je tu dlhodobá tradícia pestovania plodín, ovocinárstva, zeleninárstva a vinohradníctva. Pestované produkty sú pritom výrazne trhovo orientované, čo zvyšuje konkurencieschopnosť lokálnej poľnohospodárskej výroby. Kombináciou atraktivít prírodného, ekonomického a ľudského potenciálu je možné získať relatívne dobré východisko pre rozvoj aj vidieckeho prostredia.

Priemysel má polyfunkčnú štruktúru (**najmä výroba automobilov, petrochémia, potravinárstvo a polygrafia)**. Tradičný (petro-)chemický a potravinársky priemysel dnes dopĺňa expandujúci strojársky, hlavne automobilový priemysel. Reštrukturalizácia sekundárneho sektora smeruje k cieľom znížiť energetickú, pracovnú a dopravnú náročnosť s pozitívnymi dôsledkami na vývoj životného prostredia. Možnosti rozvoja kooperačných domácich a zahraničných relácií sú v globalizovanej súčasnosti bezprecedentné a v blízkej budúcnosti sa očakáva ešte ich rast. **Stavebníctvo, ako druhé dôležité odvetvie, má v Bratislave veľmi dobrý rozvojový potenciál (dobrá inštitucionálna báza, veľa investičných možností rozličného charakteru)**.

Technická infraštruktúra umožňuje nielen dopravu (pohyb obyvateľov a tovaru) ale aj dostupnosť informácií, čím vytvára predpoklady pre rozvoj všetkých ostatných aktivít. V regióne sa stretáva niekoľko multimodálnych dopravných koridorov (cestné, železničné a vodné), zariadenia potrubnej a zariadenia leteckej dopravy. Systém diaľníc v regióne, prístavy na Dunaji, ukončenie ropovodu Družba, medzinárodné letisko, železničný uzol a prekladisko kombinovanej dopravy v Bratislave sú koncentráciou dopravnej infraštruktúry nadregionálneho významu. V ostatnej technickej infraštruktúre je pomerne priaznivá situácia, najmä vo vzťahu s dobudovávaním chýbajúcej kanalizácie, vodovodov a čistiarní odpadových vôd (najmä v komparácii s inými regiónmi Slovenska). Je tu aj vysoká plynofikácia a široké možnosti využitia sekundárnej suroviny, odpadov, minimálne ako zdroja energie.

Sociálna infraštruktúra, najmä školstvo, zdravotníctvo a sféra cestovného ruchu sa vyznačuje prítomnosťou **vysokošpecializovaných zariadení nadregionálneho a národného významu**, v súčasnosti už možno konštatovať, že aj medzinárodného významu. Špičková zdravotnícka technika, odborníci, ubytovacia kapacity, veda a výskum sú dôsledkom prítomnosti širokých vzdelávacích kapacít. Všetko uvedené vytvára predpoklady pre **záujem zdrojov zahraničného kapitálu o región mesta**. Lokalizuje sa tu stále vysoký podiel priamych zahraničných investícií nadnárodných spoločností. V istom smere kľúčový je **kultúrno-spoločenský význam centra regiónu v národnej**

dimenzii (kultúra, šport, duchovný život a verejná správa). V cestovnom ruchu je okrem nákupného, kongresového a kultúrneho potenciálu hlavného mesta vysoký aj jeho rekreačný potenciál so zjavne zlepšujúcim sa celkovým vzhľadom. **Vysoký rekreačný potenciál pre rôzne formy cestovného ruchu** majú aj ostatné oblasti regiónu a to nielen v Malých Karpatoch, ale aj na Záhorí a Podunajskej nížine. Potenciál pre cestovný ruch je dôležité hodnotiť vo vzťahu s koncentráciou obyvateľstva v Bratislave (samotný počet, ale aj charakter ekonomických aktivíty obyvateľov žijúcich v Bratislave).

A.4.2 Negatíva a slabé stránky regiónu

Na úvod tejto časti hodnotenia je možné urobiť krátku poznámku, že všeobecne sa môže konštatovať **suboptimálna**, t.j. nie najlepšia, **miera využívania** všetkých vyššie uvedených pozitívnych stránok regiónu. Toto platí ako pre urbanizované územie Bratislavy, tak aj pre ostatné územie mesta a jeho aglomerácie.

V regióne Bratislavy už dlhšiu dobu pozorujeme **negatívny vývoj základných demografických procesov**. Veľmi nepriaznivé dôsledky má najmä starnutie obyvateľstva, čo je vo veľkej miere dôsledkom negatívneho vývoja prirodzeného pohybu (najmä nízkej pôrodnosti) a migračného pohybu (dôsledok nízkej imigrácie). Tento vývoj **znižuje nielen ponuku vlastných pracovných zdrojov**, ale aj podnikateľskú aktivitu, ktorá je už dnes v mimobratislavských okresoch pomerne nízka. Objavujú sa už konštatovania o nedostatku špecialistov v niektorých odvetviach ekonomiky. Zaujímavé je napríklad konštatovanie manažérov v oblasti informačných technológií, že fluktuácia pracovníkov v existujúcich vývojových a servisných centrách IT firiem je síce zatiaľ nízka, no investori priznávajú, že „nábor“ nových ľudí pri rozširovaní kapacít je už dnes o niečo náročnejší jako pred piatimi rokmi. Pochopiteľne, toto súvisí aj s rezervami v kvalifikačnej štruktúre obyvateľstva a zle orientovaným stredným školstvom a univerzitným vzdelávaním.

Iným **problematickým aspektom Bratislavy je bývanie**, najmä problematická je nákladovo nie adekvátna dostupnosť bytov vyššej kvality (väčšie byty, lepšie lokality, menej intenzívny charakter zástavby) a lokálna úroveň údržby existujúceho bytového fondu. Citeľný sa stáva **nedostatok stavebných pozemkov na výstavbu rodinných domov**. Určité riešenie sa objavilo s možnosťou výstavby bytov, resp. rodinných domov v priľahlej časti rakúskeho pohraničia.

Negatívnou súčasťou kvality prírodnej časti krajiny územia regiónu mesta **je narušené životné prostredie** (ovzdušie kontaminované priemyslom a dopravou, lokálna kontaminácia povrchových a podpovrchových vôd z poľnohospodárstva a priemyselnej výroby, odpady, hluk, erózia pôdy, stav lesov, radiácia). Nepríjemnou súčasťou krajiny v tomto regióne sú aj **neriadené skládky odpadu**.

Zjavná **tendencia poklesu poľnohospodársky využívaných plôch, ornej pôdy i trvalých kultúr** sa odvíja najmä od trhových vzťahov vo sfére produkcie a odbytu poľnohospodárskych plodín, ako aj od zvyšujúcich sa nárokov nepoľnohospodárskych aktivít na plochy (bytová výstavba, služby, sklady a iné). Nároky nepoľnohospodárskych aktivít na plochy budú v Bratislave v nasledujúcich rokoch pravdepodobne stále rásť. Nič to však nemení na konštatovaní, že už dnes **hrozivo klesá výmera plôch zeleniny, ovocia a vinohradov v aglomerácii mesta**. Najmä v prípade vinohradov stráca územie aj na kultúrno-historickej hodnote.

Priemysel je v regióne rozmiestnený vysoko nerovnomerne. Výrazne je koncentrovaný na území hlavného mesta s určitými náznakmi tendencií transferu do suburbánneho priestoru. Priemysel je ešte z veľkej časti energeticky a surovinovo náročný s relatívne nízkym podielom pridanej hodnoty, čo má vzťah k potrebe transportu energií, životnému prostrediu i úrovni profitu pre spoločnosť. Veľká časť priemyslu je nevhodne lokalizovaná, **závody kolidujú s chránenými prírodnými prvkami, ale najmä s obytnou funkciou**. Viditeľné je pomalé zavádzanie nových technológií a slabý prienik progresívnych odvetví.

Existujúca dopravná infraštruktúra je preťažená a má dôsledky v negatívnom pôsobení na životné prostredie a zdravotný stav obyvateľstva. Veľké problémy vyvoláva **najmä vývoj cestnej dopravy**. V poslednom období narástol význam individuálnej automobilovej dopravy, prudko sa zvýšil stupeň automobilizmu i miera využívania osobného automobilu v priebehu roka. S týmto vývojom však koliduje **nedostatočná priepustnosť vstupných komunikácií do hlavného mesta a absentujú aj plochy pre statickú dopravu.** Miesta na parkovanie sú už problémom nielen centra Bratislavy. Veľmi negatívnou črtou cestnej dopravy je rozsiahle **vedenie hlavných tranzitných cestných komunikácií cez husto zastavané častí mestských i vidieckych sídiel**.

Bratislava osobitne má nedobudovaný systém dopravy a niektoré jeho súčasti sú investične zanedbané. Minimálne možnosti má cyklistická doprava.

Bratislava môže byť, v súčasných veľmi častých klimatických výkyvoch, konfrontovaná s dôsledkami nedobudovanej protipovodňovej ochrany. Chýba komplexný monitorovací a informačný systém ochrany životného prostredia.

Rezervy má BSK nielen v technickej, ale aj v sociálnej infraštruktúre. **Nedostatočné je prepojenie univerzít a výskumno-vývojových inštitúcií s požiadavkami praxe**. Nízka informatizácia, ale aj nízka interoperabilita izolovaných systémov, spôsobuje nefunkčnosť a nekomplexnosť celku. Informácie, najmä ich aktuálnosť a správne vyhodnotenie, sú pritom v podnikaní a investovaní kľúčové. Rýchlejšie by bolo potrebné realizovať aj **obnovu kultúrno-historických pamiatok**, prípadne aj využívanie zdrojov termálnych prameňov.

Osobitným problémom je **nedostatočná a nekoordinovaná prezentácia mesta**, čo má význam predovšetkým vo sfére cestovného ruchu, obchodu a služieb. Ani úroveň služieb ešte nie je všeobecne adekvátna deklarovanému záujmu o turistov. **Slabá koordinácia podpory vstupu zahraničných investícií a nízka pripravenosť územia v plánovacej sfére** môžu prevážiť nesporne silné stránky regiónu hlavného mesta.

A.4.3 Príležitosti rozvoja

V nastávajúcom období sa javí veľmi aktuálne stále **pripravovať rozvojové plochy pre suburbanizáciu**. Skúsenosti z ostatných post-komunistických krajín (regióny veľkých miest východného Nemecka, región poľského mesta Poznaň, región Prahy a iné) nás oprávňujú **očakávať razantnejší rozvoj vybraných aktivít** (obchod, služby, skladové hospodárstvo, výstavba „nadštandardných“ bytov, rozvoj areálov rekreácie a oddychu a iné), ktoré sa budú lokalizovať **najmä v suburbánnom priestore Bratislavy**, t.j. na území troch mimo-bratislavských okresov. Niektoré tieto aktivity (obchod, služby, okrem iných služby motoristom a skladové hospodárstvo) budú smerovať **najmä do území pozdĺž hlavných cestných komunikácií**, ďalšie (výstavba „nadštandardných“ bytov, rozvoj areálov rekreácie a oddychu) budú vyhľadávať skôr **rozsiahlejšie a „kľudnejšie“, z hľadiska životného prostredia veľmi vhodné lokalility**. Jednoznačne však treba očakávať **prudké zvýšenie urbanizovanosti**, t.j. zastavanosti územia bratislavskej metropoly a významné zvýšenie nárokov na dopravné prepojenie suburbánnych priestorov s centrálnymi obľasťami mesta.

Zefektívnenie využitia ľudského potenciálu je možné rastom počtu a kvality pracovných príležitostí, t.j. rozvojom jednotlivých ekonomických a sociálnych aktivít. Perspektívnymi projektmi je potrebné snažiť sa o udržanie absolventov škôl v regióne. Tento fakt je aktuálny samozrejme najmä s očakávaným zvýšeným odchodom absolventov vybraných profesií do zahraničia. V tomto kontexte je otázkou na zamyslenie aj **rozvoj vzdelávacích inštitúcií zameraných na nedostatkové a perspektívne profesie** (špecialisti v oblasti IT, špecialisti na sociálnu starostlivosť i iné). Suburbánny priestor Bratislavy, nielen za katastrálnymi hranicami mesta, ale aj vo vnútri katastra, je ideálnym miestom na lokalizáciu týchto vzdelávacích inštitúcií.

Udržanie mladého perspektívneho obyvateľstva v regióne je úzko spojené **s razantným zlepšením dostupnosti bytov**. Bývanie možno zlepšiť podporou a realizáciou výstavby nových nájomných bytov, rovnako ako aj zefektívnením trhu s bytmi. Ešte raz treba upozorniť na skutočnosť, že **bývanie bude v suburbanizovanom priestore Bratislavy čoraz významnejšou funkciou**. V tejto súvislosti sa treba dôraznejšie zaoberať otázkami výstavby **väčších obytných areálov s bytmi vysokého štandardu a potrebným vybavením s obchodmi a službami**. V Bratislave samotnej možno očakávať ďalšiu **intenzifikáciu, skompaktňovanie a regeneráciu stavebných hmotných štruktúr**.

Vo vzťaju k prírodnému prostrediu je významné znižovanie emisií, podobne obnova poškodených dunajských ramien, zalesňovanie nevyužitých plôch, ochrana a rozširovanie zelených plôch v mestách.

Pomerne rozsiahly prienik zásad správnej výživy a zvýšená pozornosť venovaná vlastnému zdraviu vytvára **dobré príležitosti pre využitie pôdy na pestovanie ekologických produktov**, rozširovanie plôch s pestovaním nových a trhovejších plodín. Región Bratislavy a aj región Viedne predstavuje veľký trh (nielen rozsahom, ale aj kvalitou) pre takto zameranú poľnohospodársku výrobu. Potrebná je efektivizácia a dobudovanie závlahového systému v širšom regióne Bratislavy.

Zdroje vidieka v spomínanej poľnohospodárskej produkcii, spracovateľskom priemysle, obchode, službách, prípadne v agroturistike len čakajú na svoj čas, o bývaní na vidieku však možno povedať, že ten čas je tu už dnes. Oživenie živností, rozvoj výroby, obchodu a služieb pre

podnikateľov v mimobratislavských okresoch súvisí aj s vytváraním kooperačných väzieb v odbyte a spracovaní poľnohospodárskych produktov. Zázemie Bratislavy, t.j. širší suburbánny priestor hlavného mesta, ale **nepochybne postihne aj plná suburbanizácia typicky mestských funkcií,** čo si vyžaduje primárne **zlepšovanie dopravnej dostupnosti** lokalít.

Vytvorenie **integrovaného dopravného systému s preferovanou hromadnou dopravou** (mestskou i prímestskou) je v Bratislave i v celom samosprávnom VÚC prioritou a nepochybne sa odrazí v mnohých kvalitatívnych aspektoch celého teritória. V Bratislave osobitne nebude možné obísť problém statickej dopravy, najmä parkovania v centre a iných preferovnaných lokalitách. Od vodnej dopravy možno očakávať pozitívny vývoj s kontajnerizáciou, napojením na integrované vodné cesty západnej Európy. Kooperácia letísk Bratislavy, Viedne, prípadne Budapešti a Prahy, rozširovanie ekologických druhov dopravy, očakávané zvýšenie medzinárodnej dopravy, nielen cestnej, smerujú **k ďalšiemu rastu významu dopravnej funkcie** a jej transnacionalizácii. Tento vývoj priestorovo postihne celé územie aglomerácie Bratislavy, aj keď najvýraznejšie prejavy bude mať pochopiteľne v Bratislave samotnej. Ďalšie možné zmeny možno očakávať vo vzťahu s diskutovaným splavnením Moravy a výstavbou prístavu v Devínskej Novej Vsi.

V najbližších rokoch možno očakávať zvýšenie významu Bratislavy ako kongresového centra, čo bude pozitívne ovplyvňovať rozvoj obchodu, služieb a cestovného ruchu v regióne.

Aj keď sa očakáva zvýšenie významu vedecko-výskumných a vývojových kapacít v regióne Bratislavy, vznik efektívnych inovačných priemyselných alebo vedecko-výskumných centier (informačné technológie, biotechnológie a genetika a pod.) medzinárodného významu v regióne nie je pravdepodobná.

Reštrukturalizácia sociálnych, predovšetkým zdravotníckych zariadení, prinesie zvýšenie efektívnosti poskytovania služieb. Takisto možno očakávať väčší vplyv inštitúcií majúcich v popise práce tvorbu a ochranu životného prostredia.

V odpadovom hospodárstve je už teraz prioritou separovanie a sekundárne využitie odpadu, úlohou do budúcnosti však ostáva aj znižovanie produkcie odpadov jednak z výrobných, jednak z komunálnych zdrojov. Výrazný praktický prínos, aj keď v iných súvislostiach, sa očakáva aj od dobudovania kanalizačných sietí a čistiarní odpadových vôd.

A.4.4 Riziká a ohrozenia

Jedným z hlavných rizík rozvoja je **zvyšovanie ekologického zaťaženia územia aglomerácie mesta záberom plochy pre dopravu, bývanie a ďalšie funkcie na úkor poľnohospodárskej a lesnej pôdy**. Konflikt rozvojových a environmentálnych záujmov je potrebné riešiť striktným **rešpektovaním urbanistických princípov**, ktoré ako jediný legitímny konsenzus môžu udržať ekologickú stabilitu územia. Podceňovať nemožno ani **havarijné situácie** spojené s únikom znečisťujúcich látok do ovzdušia a vôd, prípadne povodňové nebezpečenstvo, aj keď toto konktrétne hrozí len nízko položeným lokalitám Stále treba konštatovať zaostávanie likvidácie starých environmentálnych záťaží a neriadených skládok. **Mimoriadne rizikovým sa javí znižovanie hodnoty krajiny, prírodnej i urbanizovanej, v dôsledku intenzifikácie využívania územia**. Túto skutočnosť je potrebné pripomenúť aj vo vzťahu k historickým prírodným a kultúrnym hodnotám územia.

Negatívne dôsledky nepriaznivého demografického vývoja v regióne sú veľkým rizikom. Miernym optimizmom nás môže napĺňať vývoj v uplynulých 3-4 rokoch. Znižovanie bariér bývania všeobecne, výstavba nájomných bytov a rast ponuky atraktívnych pracovných príležitostí však môžu zabrániť už prebiehajúcemu odlivu kvalifikovaných pracovných síl do zahraničia, prípadne pritiahnuť perspektívne pracovné sily. Potenciál voľnej pracovnej sily s požadovanou kvalifikáciou je dnes, ako sme to uviedli už skôr, predsa len limitovaný. Neriešenie príčin emigračného toku z metropoly môže Bratislave priniesť **zhoršenie jej sociálnej štruktúry v jadrovom priestore** a na starnúcich neatraktívnych sídliskách. Tu možno očakávať **proces segregácie istých skupín a lokálnej getoizácii,** hlavne v súvislosti s neriadenou imigráciou obyvateľstva z menej rozvinutých krajín Ázie a Európy. Problémom je aj pasivita obyvateľov vo verejných otázkach. Nepriaznivým očakávaním je aj predpokladané **narastanie kriminality a zhoršenie bezpečnosti**.

Nedostatočná adaptácia poľnohospodárskych subjektov v regióne hlavného mesta na nové požiadavky po vstupe do EÚ je rizikom, ktoré bude mať pravdepodobne odraz v pokračovaní znižovania rozsahu a efektívnosti tradičných poľnohospodárskych výrob, vrátane vinohradníctva a vinárstva. Nedostatočná obnova ovocných sadov a vinohradov k tomu len prispeje.

Dôsledky **extenzívnej formy suburbanizačného procesu**, expanzie dopravných plôch, nových obytných areálov, areálov obchodu, služieb a skladových plôch sa môžu negatívne prejaviť tak v priestore hlavného mesta, ako aj vo vidieckom priestore. Rozvoj vidieckeho priestoru a jednotlivých podnikateľských aktivít v ňom ale skôr ohrozí **nevyriešené komplikované vlastníctvo pôdy, resp. málo rozvinutý trh s pôdou**.

Znížená tvorba atraktívnych pracovných miest a pokles príjmov v súvislosti s hospodárskou krízou môžu viesť k **polarizácii obyvateľstva v sociálnom i teritoriálnom rozmere**.

V priemysle je riziko v **spomalení štrukturálnych zmien** v ťažiskových odvetviach, v znižovaní konkurencieschopnosti výrobkov a neúspechu na donedávna zahraničnom, no po vstupe do EÚ aj na vnútornom trhu bezprecedentných dimenzií. Mnohé podniky nemusia prežiť konkurenčný tlak, ktorý nie je možné za súčasných okolností adekvátne odhadnúť.

Nedostatočné finančné prostriedky môžu ohroziť realizáciu viacerých projektov v technickej a sociálnej infraštruktúre. Plánované rozširovanie prevádzky letiska bude sprevádzané zvýšeným hlukovým zaťažením. Nedobudovaná protipovodňová ochrana na Dunaji a Morave sú skutočným rizikom pre ľudí i majetok.

Komplexné **nedoriešenie dopravného systému Bratislavy** (najmä nevytvorenie nosných systémov vnútromestskej a prímestskej dopravy a nedobudovanie tranzitných cestných komunikácií v regióne) **prinesie rad negatívnych efektov** aj vo vzťahovo veľmi vzdialených aktivitách. Intenzita automobilovej dopravy nebude určite klesať, riešenie uvedených otázok by mohlo výrazne zmierniť očakávané zvyšovanie záťaže celej aglomerácie Bratislavy.

Hlavné zistenia

Globálna pozícia Bratislavy

Hodnotenie polohy mesta a jeho pozície v štáte, prípadne širšom priestore štátu, patrí medzi dôležité charakteristiky študovaného územia. Polohe priznávajú dôležitú úlohu pri vzniku sídla, jeho rozvoji v jednotlivých historických obdobiach a súčasných rozvojových možnostiach všetci autori, ktorí sa zaoberajú mestami. Význam polohy sídla sa mení v období radikálnych politicko-spoločenských zmien prebiehajúcich v štáte, resp. zmien v nadnárodnej mierke. Pre Bratislavu znamenala zmena v roku 1989 výrazný vzostup významu polohy v súvislosti s jej rozvojovým potenciálom.

Pri hodnotení polohy Bratislavy, s priamymi dôsledkami na jej rozvojový potenciál, možno poukázať na nasledovné hlavné črty výnimočnej lokalizácie Bratislavy s priamymi dôsledkami na jej rozvoj:

a) historicky permanentne významná geostrategická a geopolitická poloha, poloha priamo na mieste stretávania viacerých kultúr, v priestore, kde sa stretávali (-jú) hranice viacerých štátnych útvarov (dnes hranice troch štátov, Rakúska, Slovenska a Maďarska),

b) excentrická poloha v rámci Slovenska, cez územie mesta sa realizuje veľký objem prepráv medzi ostatným územím Slovenska a západnou Európou, dominujúci smer kontaktov Bratislavy so Slovenskom je severovýchodný směr,

c) potenciál stať sa významnou európskou dopravnou križovatkou so všestranným využitím potenciálu Dunaja a letiska,

d) osobitné prírodné a politické bariéry (možnosti) priestorového rozvoja mesta (Malé Karpaty, Dunaj, hranica s Rakúskom a Maďarskom).

Pozícia Bratislavy v širšom priestore strednej Európy

Krátko po roku 1989, po páde politických a ekonomických bariér medzi „východom“ a „západom“ bolo napísaných pomerne veľa štúdií, ktoré hodnotili nové možnosti Bratislavy v súvislosti so zmenou jej geografickej polohy. Všetci autori zaoberajúci sa novou geografickou polohou Bratislavy konštatovali, že Bratislava získala po roku 1989 vďaka polohe významný rozvojový potenciál.

Vývoj po roku 1989 vyvolal procesy rušiace hranice národných ekonomík aj v regióne strednej a východnej Európy. Politické zmeny umožnili nástup internacionalizácie a globalizácie ekonomík štátov strednej a východnej Európy. Možnosť prakticky voľného pohybu osôb, finančného kapitálu, tovarov a informácii má za následok, okrem iného, aj zmeny významu, resp. pozície jednotlivých miest ako v národnej, tak aj medzinárodnej mierke. Mestá, predovšetkým však dôležité centrá štátov, sú konfrontované s dôležitou otázkou ich budúcej funkcie a s prosperitou všeobecne. Dobrá poloha môže významným spôsobom podporiť rozvoj mesta a jeho pozíciu v regionálnej štruktúre širšieho európskeho priestoru.

Po roku 1989 získala Bratislava vďaka svojej „novej geografickej polohe“ významný rozvojový potenciál. Z okrajovej polohy, ktorú mala na hraniciach komunistického a kapitalistického sveta pred rokom 1989, získala po spoločenských zmenách významnú centrálnu polohu v rámci strednej a východnej Európy. Za najdôležitejšie atribúty novej geografickej polohy Bratislavy možno považovať:

a) Bratislava sa pravdepodobne stane súčasťou východoeurópskej geoekonomickej zóny. Geopolitické zmeny v roku 1989 vytvorili predpoklady pre širšiu medzištátnu ekonomickú kooperáciu s možným formovaním výraznej geoekonomickej zóny aj v strednej a východnej Európe. V smere autormi predpokladanej novej geoekonomickej zóny Kodaň - Hamburg - Berlín - Lipsko - Drážďany - Praha - Brno - Viedeň - Bratislava - Budapešť sa dá očakávať intenzívnejšia urbanizácia ako v regiónoch, ktoré sa nachádzajú mimo nej.

b) Bratislava sa stala súčasťou jedného z jadier stredoeurópskeho priestoru. Aglomerácie hlavných miest transformujúcich sa krajín sa stanú významnými jadrami transformačných procesov, odkiaľ sa budú šíriť impulzy inovácie do ostatných regiónov štátu. Táto skutočnosť vyplýva podľa autorov priamo z funkcií hlavných miest. Úlohu Bratislavy v tomto kontexte zvýši susedstvo Viedne a Budapešti, čo vyvoláva multipolarizačné efekty.

c) Bratislava získala dôležitú bránovú polohu medzi západnou a východnou Európou. Vďaka tomuto získava Bratislava rad výhod a preferencií v súvislosti s lokáciou inštitúcií peňažného, investičného, obchodno-službového a iného charakteru, ktoré majú ambície pôsobiť v širšom európskom priestore. V Bratislave sa skutočne po roku 1990 etabloval celý rad firiem z krajín západnej Európy, ktorých teritórium pôsobenia ďaleko presahuje hranice Slovenska.

d) Bratislava je súčasť polarizačného priestoru regiónu Podunajska s ambíciami stať sa významným európskym dopravným uzlom s využitím dopravného potenciálu Dunaja. Rieka Dunaj je významným krajinotvorným prvkom, ktorý má vo vzťahu k hospodárskemu využívaniu územia silný polarizujúci účinok. Dunaj vysiela do svojho okolia impulzy, význam ktorých sa zvýšil po roku 1989. Vývoj oblastí pozdĺž Dunaja po politickom uvoľnení a nástupe trhovej ekonomiky by mohol vyústiť do vzniku súvislého hospodársky vyspelého a kooperujúceho pásu, regiónu Podunajsko.

e) Priestor Viedeň – Bratislava – Györ je považovaný za zlatý trojuholník Európy v súvislosti s možnosťami investovať. „Institute Empirica“ sídliaci v Bonne vyhodnotil možnosti rozvoja a perspektívy návratnosti investícií pre jednotlivé regióny Európy. Vyhodnotili 473 regiónov Európy, pričom vzali do úvahy 7 nasledujúcich faktorov ako predpokladov rozvoja týchto regiónov: polohový potenciál regiónu, potenciál pracovných síl, náklady na produkciu výroby resp. podnikania, kvalita životného prostredia, vedeckovýskumná základňa, dopravná infraštruktúra a vybavenosť službami. Spomedzi 473 dopredu vybraných regiónov Európy bol vyhodnotený ako najperspektívnejší región Bratislavy, pričom trojuholník medzi mestami Viedeň - Bratislava – Györ bol označený za „zlatý trojuholník Európy“.

f) Pozitívne efekty prináša pre Bratislavu blízkosť hlavného mesta Rakúska – Viedne. Veľmi dobré vzťahy medzi týmito dvoma mestami trvajúce vyše 400 rokov, keď v nich dominovala kooperácia, sa prudko zmenili po roku 1948. Dôsledkom komunistickej orientácie Československa sa medzi Bratislavou a Viedňou vytvorila ostrá hranica, ktorá znamenala prakticky ukončenie akejkoľvek ekonomickej i kultúrnej spolupráce. Možno konštatovať, že sa tu znovu prejavil strategický význam tohto priestoru, keď sa toto územie stalo na dlhých 40 rokov konfrontačným priestorom dvoch rozdielnych svetov, napriek neutralite Rakúska. Úplne nové podmienky rozvoja vzťahov medzi Bratislavou a Viedňou vznikli po roku 1989, keď sa otvorili možnosti pre spoluprácu medzi týmito mestami v širokom slova zmysle.

Z hľadiska hodnotenia pozície Bratislavy v systéme miest strednej a východnej Európy si pozornosť zasluhujú nasledovné skutočnosti:

a) V súčasnom období sú rozdiely v pozícii miest v sídelnom systéme len čiastočne výsledkom ich veľkosti meranej iba počtom obyvateľov. Na pozíciu mesta väčšou mierou vplývajú jeho funkcie.
b) Ak by sme chceli ukázať poradie významnosti základných funkcií mesta, odhliadnuc od funkcie bývania, tak potom na prvej pozícii by bola práve funkcia vedúceho riadiaceho centra regiónu (štátu) alebo funkcia „kontroly“ nad určitým územím, ktorá najmä prostredníctvom „prirodzeného prísunu“ inovačných aktivít prináša mestu väčšiu váhu a status. Pochopiteľne, významná je aj kultúrno-historická funkcia mesta, ktorá má vplyv nielen na cestovný ruch, ale aj na hodnotové vnímanie mesta.
c) Vzájomné vzťahy medzi mestami, a tak aj pozícia jednotlivých miest v sídelnom systéme majú veľkú dynamiku ako dôsledok neustáleho tlaku inovačných aktivít, nových myšlienok a všeobecnej snahy miest získavať profit. V tomto smere sú veľmi potentné najmä aktivity spojené s rozvojom znalostnej ekonomiky a aktivity kreatívneho sektora.
d) Bratislava disponuje kľúčovou funkciou hlavného mesta štátu, ku ktorej sa pripájajú unikátna geografická poloha a osobitosti historicko-geografického vývoja (vrátane vývoja ekonomiky mesta) v národnej i v nadnárodnej mierke. Pozícia Bratislavy v sídelnom systéme miest strednej Európy sa začala prudko meniť po roku 1989. Všeobecné globálne vývojové trendy ekonomiky „nahrávali“ Bratislave v uplynulých 20 rokoch práve vďaka trom jej vyššie uvedeným pozitívam.
e) Dôležitou črtou súčasného vývoja sídelného systému v globálnej mierke je proces formovania metropol. Podstatou metropoly je jej vplyv na široký región, ktorý je založený na tokoch myšlienok, informácií, financií, tovarov, služieb, osôb a aj iných javov. Týmito tokmi metropola ovplyvňuje a stimuluje rozvoj regiónu.
f) Viacerí autori, napr. Grimm (1994), Musil (2000) Parysek (2005) a iní, hovoria, že pozícia Bratislavy je porovnateľná s významom iných hlavných miest malých východoeurópskych

štátov (Ljubljana, Záhreb, Vilňus, Riga a Tallin). Významovo sa dajú v hodnotenom priestore, podľa uvedených autorov, k týmto hlavným mestám priradiť ešte aj Brno, Kluž, Poznaň, Vroclav, Krakov alebo Katovice. Miliónové hlavné mestá strednej Európy – Viedeň, Prahu, Budapešť a Varšavu stavajú rádovo na vyššiu úroveň.

g) Podľa nášho názoru možno Bratislavu vďaka svojej polohe v stredoeurópskom priestore (okrem iného, v jej širšom zázemí sa nachádzajú Viedeň, Budapešť, Györ, Praha a Brno), historickej multikultúrnosti, prípadne ďalším javom, zaradiť o stupeň vyššie ako spomínané malé hlavné mestá a ďalšie centrá, pričom rešpektujeme, že je v tieni Viedne, Budapešti a Prahy. Bratislavu možno chápať ako subkontinentálnu metropolu, Viedeň, Budapešť a Praha majú ambície kontinentálnych metropol.

Poloha a väzby Bratislavy v rámci Slovenskej republiky

Bratislava predstavuje v regionálnej štruktúre Slovenska osobitnú kategóriu zreteľne dominujúcu ako v sídelnom systéme, tak aj v širšie chápanej regionálnej štruktúre. Spoločenský vývoj po roku 1989 zvýraznil postavenie a význam Bratislavy nielen v ekonomike Slovenska ale aj v celospoločenskom kontexte.

Z nových tendencií, ktoré začali ovplyvňovať vývoj jednotlivých miest a regiónov na Slovensku po roku 1989 je dôležité upozorniť najmä na tri: (i) realizácia nápravných procesov ekonomiky a regionálnej štruktúry Slovenska deformovanej počas komunistického vývoja; (ii) zvýšenie významu kvalitatívne nových tendencií vývoja ekonomiky spojených s nástupom post-industriálneho štádia vývoja spoločnosti (ústup priemyslu a zvyšovanie významu aktivít terciérneho a kvartérneho sektora) a (iii) vplyv rôznych procesov spojených s globalizáciou. Dôležitou skutočnosťou je konštatovanie, že všetky tieto tri tendencie mimoriadne priaznivo ovplyvňujú sociálno-ekonomický vývoj Bratislavy.

Po roku 1989 sa v regióne Bratislavy vďaka extrémne pozitívnej polohe spojili efekty všetkých základných faktorov podmieňujúcich úspešnosť transformačného procesu mesta a regiónu: (i) faktor sídelnej hierarchie, (ii) faktor makropolohovej atraktivity, (iii) faktor dopravnej dostupnosti a veľkej dopravnej infraštruktúry – diaľnice a rýchlostné komunikácie, dvojkoľajové elektrifikované železnice, letisko, prístav na Dunaji a prekladisko kombinovanej dopravy, (iv) diverzifikovaná ekonomika, (v) ľudský potenciál, (vi) pozícia v administratívnom členení a riadení štátu, (vii) historicko-geografický vývoj a iné. V uplynulých 20 rokoch získala Bratislava výrazne dominantnú pozíciu v regionálnej štruktúre Slovenska. Táto dominancia sa neprejavuje rastom počtu obyvateľov, ale zvyšovaním podielu Bratislavy na HDP Slovenska, ekonomickom agregáte Slovenska i iných komplexných ukazovateľoch zohľadňujúcich ekonomickú výkonnosť.

Viacerí autori zaoberajúci sa súčasnou regionálnou štruktúrou Slovenska poukazujú na to, že v prvej úrovni sa výrazne prejavuje polarizácia „región Bratislavy – ostatné územie Slovenska“, a až v druhej úrovni polarizácia „rozvinutejší západ – zaostávajúcejší východ“. Títo autori súčasne upozorňujú na skutočnosť, že v súvislosti s pozíciou Bratislavy v regionálnej štruktúre je v súčasnosti potrebné hovoriť skôr ako o riadiacom regióne k ostatnému územiu Slovenska, než o bohatom regióne. Nie je nič prirodzenejšie v súčasnej regionálnej štruktúre Slovenska ako táto dominantná pozícia Bratislavy.

Skutočnosť, že v roku 2006 zvýšil región Bratislava svoj podiel na ekonomickom agregáte Slovenska v porovnaní s rokom 1997 až o 7,07 %, je zákonitým odrazom podmienok rozvoja ekonomiky Bratislavy v tomto období. Zvýšenie podielu o 7,07 % v priebehu 10 rokov, z 20,51 % na 27,58 % je skutočne obrovské. Druhý najúspešnejší región v tomto období bol región Trnavy, ten však zvýšil svoj podiel na ekonomickom agregáte Slovenska len o 0,42 %. Región Košíc znížil v tomto období 10 rokov svoj podiel na ekonomickom agregáte Slovenska o 0,97 %, z hodnoty 8,75 % v roku 1997 na hodnotu 7,78 % v roku 2006. Takisto zaujímavé je aj zistenie, že zatiaľ čo v roku 1997 bola hodnota ekonomického agregátu regiónu Bratislavy vyššia od druhého regiónu v poradí Košíc len o 20 %, v roku 2006 zaostával druhý región Trnava už o 60 %.

Kým v roku 1997 dosiahla relatívna hodnota ekonomického agregátu na obyvateľa pri regióne Bratislavy výšku 178 (hodnota Slovenska 100), v roku 2006 to bolo už 245. Rozdiel medzi FMR Bratislavy a druhým v poradí sa zvýšil zo 41 (FMR Košice mal v roku 1997 hodnotu 137) na rovných 100 (región Trnava mal túto relatívnu hodnotu v roku 2006 145). Pre porovnanie, relatívna hodnota ekonomického agregátu na obyvateľa sa pri Košiciach znížila z uvedenej hodnoty 137 v roku 1997 na hodnotu 121 v roku 2006.

Zoznam použtých skratiek

a pod. – a podobne
AFMR aproximatívny funkčný mestský región
EA – ekonomický agregát
EÚ – Európska únia
FMR – funkčný mestský región
HDP – hrubý domáci produkt
HDP/obyv. – hrubý domáci produkt na obyvateľa
kol. – kolektív
napr. – napríklad
obr. – obrázok
obyv. – obyvateľ (obyvatelia)
resp. – respektíve
SR – Slovenská republika
SŠ – severná šírka
t.j. – to je
VD – východná dĺžka

B.1 Ekonomika a podnikanie

Autori: Doc. RNDr Ján Buček, CSc., Prof. RNDr. Pavol Korec, CSc, Mgr. Ingrid Bučeková, PhD.

V prípade miestnej ekonomiky Bratislavy môžeme v súčasnosti konštatovať pomerne vysoký stupeň rozvoja nielen v kontexte Slovenska, ale už aj Európy. Miestna ekonomika prešla pomerne úspešnou transformáciou s využitím mnohých komparatívnych výhod, ktoré Bratislava mala a čiastočne aj stále má k dispozícii. Došlo pritom k významnej zmene štruktúry ekonomiky v prospech služieb, vrátane tých náročnejších, či jej výraznej internacionalizácii. Napriek významnému rastu sa ani Bratislave nevyhýbajú problémy stability rozvoja, v menšej miere i dôsledkov ekonomickej krízy. Podľa dostupných údajov dynamický rast Bratislavy kulminoval v r. 2005-2006, kým rok 2007 už naznačuje určitý pokles rastu. Negatívne tendencie môžeme očakávať aj v ukazovateľoch za r. 2008-2010. K vývojovým črtám patrí aj to, že jej výrazne dominantná pozícia voči ostatnému Slovensku sa postupne v niektorých aspektoch zmenšuje.

Postupne venujeme pozornosť základným črtám historického formovania miestnej ekonomiky, vybraným ukazovateľom charakterizujúcim súčasný vývoj ekonomiky. Podrobnejšiu pozornosť venujeme vybraným sektorom, vrátane priemyslu, služieb, cestovného ruchu, i problematiky poznatkovo náročnej časti miestnej ekonomiky. Pri spracúvaní hodnotenia miestnej ekonomiky sa s ohľadom na aktuálnosť a dostupnosť údajov sledoval vývoj najmä v období rokov 2004 – 2007, u časti analýz len vývoj do r. 2006. Zdrojmi vstupných informácii v tejto časti sú najmä Štatistický Úrad SR (prevažne údaje za podniky nad 20 zamestnancov), Eurostat, ÚPSVAR a v časti korporátnych informácii databázy Trend Analyses (podrobné údaje do r.2007, čiastočne 2008) a výročné správy jednotlivých spoločností. Dostupné databázy však neobsahujú kompletné a detailné informácie. Mnohé spoločnosti neposkytujú informácie o svojich aktivitách na Slovensku.

B.1.1 Historické formovanie a hlavné transformácie miestnej ekonomiky

Ekonomická báza Bratislavy sa z historického pohľadu formovala v jednotlivých etapách svojho vývoja pod vplyvom viacerých procesov. Z hľadiska mierky môžeme prakticky v každej etape rozlíšiť tri úrovne. Prvá, najvyššia, je úroveň štádií vývoja spoločnosti, prípadne jej rôzne modifikácie. Rozlíšenie troch vývojových štádií spoločnosti – predindustriálneho, industriálneho a postindustriálneho – je všeobecne akceptované bádateľmi viacerých vedných disciplín, pričom zdôrazniť treba integrálnu povahu kvalitatívnych zmien v spoločnosti (v štáte a aj v mestách samostatne) a časový súlad týchto zmien s jednotlivými vývojovými štádiami. Posun z pred-industriálneho do industriálneho a potom do post-industriálneho štádia, to nie je len nahradenie dominantnosti primárneho sektora (poľnohospodárstva) sekundárnym sektorom (priemyslom) a v ďalšom posune terciérnym (službami), ale ide predovšetkým o celý rad kvalitatívnych zmien, posunov v spoločnosti: poľnohospodárstvo – priemysel – služby, manuálna práca – strojová výroba – výskum a vývoj, dohliadanie – organizovanie – riadenie, stabilizovaný systém miest a vidieckych obcí – silná (moderná) urbanizácia – kvalitatívne procesy v urbanizácii, pomalý rast počtu obyvateľov – prvý demografický prechod – druhý demografický prechod, mierna ťažba surovín a mierne rozširovanie poľnohospodárskej pôdy – prudká exploatácia prírodných zdrojov – dôraz na trvalo udržateľný rozvoj, minimálne rozdiely v hierarchii sídiel a regiónov – vznik viacerých hierarchických úrovní v regionálnej štruktúre – zvyšovanie významu metropolitných regiónov v regionálnej štruktúre a i. Druhú úroveň predstavuje pozícia štátu z hľadiska dosiahnutej úrovne ekonomiky a spoločenského rozvoja všeobecne. Nakoniec treťou, najnižšou úrovňou, je úloha mesta a jeho regiónu v regionálnej štruktúre štátu.

Osobitosťou vývoja ekonomickej bázy Bratislavy je skutočnosť, že vo viacerých obdobiach jej historického vývoja je lepšie z metodologického hľadiska hovoriť o transformácii, t.j. radikálnej zmene v pomerne krátkom období, než ako o postupnom plynulom vývoji. Vzhľadom na súčasné problémy formovania ekonomickej bázy Bratislavy sú, pochopiteľne, dôležité najmä dve posledné vývojové etapy. V zmysle vyššie uvedeného sa jedná o kľúčové obdobia transformácie - obdobie „komunistickej transformácie“ v rokoch 1948 – 1989 a obdobie „spoločenskej transformácie“ po roku 1989.

Nebudeme sa bližšie zaoberať obdobím vývoja ekonomickej bázy Bratislavy v stredoveku, hoci aj vplyv tohto obdobia je dnes pozorovateľný. V stredoveku sa Bratislava rozvíjala najmä na báze troch ekonomických aktivít - remesiel, vinohradníctva a obchodu. Vtedy sa sformovala základná sieť ciest spájajúcich Bratislavu s okolím, vrátane sídiel pozdĺž nich a na svahoch Malých Karpát vznikli

rozsiahle vinohrady. Neskôr, v 17. a 18. storočí, keď boli do Bratislavy prenesené niektoré funkcie hlavného mesta Uhorska sa vybudovalo súčasné centrum mesta (píšeme o tom na inom mieste).

Obdobie od polovice 19. storočia má už významnejší vplyv na formovanie ekonomickej bázy Bratislavy. Mesto bolo súčasťou Uhorska až do roku 1918 a neskôr s výnimkou krátkeho obdobia 2. svetovej vojny, ktoré nepovažujeme vzhľadom na krátke obdobie 6 rokov a osobitnú politicko-spoločenskú situáciu za nutné podrobnejšie rozoberať, bolo až do roku 1992 súčasťou Československa. Jej riadiaca funkcia (dominancia, resp. kontrola nad územím) sa v tomto čase obmedzovala na župu, veľkú župu, Bratislavský kraj a Západoslovenský kraj. Po roku 1969, po vzniku Československej socialistickej republiky, získala Bratislava v obmedzenej miere funkcie riadenia vzhľadom k celému Slovensku. V období dynamického vývoja európskeho kontinentu po 2. svetovej vojne, Bratislava nemohla mať žiadne ambície získať významnejší status v rámci stredoeurópskych miest (aj vzhľadom na svoju okrajovú polohu, ležala 40 rokov na hranici medzi kapitalistickým a socialistickým svetom). Vyššie uvedené skutočnosti je nevyhnutné mať na zreteli pri úvahách a hodnotení vývoja základných funkcií a ekonomickej bázy Bratislavy v dlhom období jej vývoja v rokoch 1867 – 1992.

Za začiatok prvej etapy formovania súčasnej ekonomickej bázy Bratislavy možno považovať druhú polovicu 19. storočia, keď po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867 sa začína v Bratislave budovať moderný priemysel. Do roku 1918 sa Bratislava stala jedným z najpriemyselnejších miest Uhorska a najväčším priemyselným centrom na Slovensku. V priebehu tohto obdobia boli hlavnými mikro-lokalizačnými faktormi v Bratislave prístav a železnica, a tak sa veľké priemyselné závody vybudovali v tesnej blízkosti centra. Z najdôležitejších priemyselných závodov vybudovaných do roku 1918 možno uviesť pivovar Stein (1871), chemický závod Dynamit Nobel (1873), závod na výrobu káblov Kablo (1894), petrochemický závod Apollo (1895), závod na výrobu čokoládových výrobkov Stollwerck (1896), strojársky závod Westen Werke (1899), textilné závody Cvernovka (1900) a Danubius (1907), závod na výrobu gumy Gummi Werke (1904) a iné. Ekonomická báza mesta bola v tomto období založená na priemysle. V porovnaní s ostatnými mestami Slovenska bola Bratislava jediným mestom priemyslu s významným zastúpením obchodu a bankovníctva, čo boli v tom čase kľúčové rozvojové aktivity miest. V priebehu tohto obdobia, od prvého oficiálneho sčítania obyvateľstva v roku 1869 do oficiálneho sčítania v roku 1921, sa počet obyvateľov Bratislavy zdvojnásobil, vzrástol zo 46 540 na 93 189. Pri porovnaní s Prahou bolo tempo rastu Bratislavy pomalšie, Praha v uvedenom období počet obyvateľov takmer strojnásobila (nárast z 252 364 na 700 014). Tento vývoj zodpovedá významu týchto miest v tomto období a takisto je odrazom silnejšej industrializácie v západnej – rakúskej časti bývalej monarchie. Praha bola v tomto období hlavné politické, hospodárske a spoločenské centrum relatívne bohatých Čiech, kde okrem priemyslu boli dobre rozvinuté aj obchodné, finančné a kultúrne aktivity.

Vývoj ekonomickej bázy v druhej etape jej moderného formovania, od vzniku Československej republiky v roku 1918 do nástupu komunizmu v Československu v roku 1948, bol komplikovaný. Pred rokom 1918 bola ekonomika mesta tesne spojená z rozsiahlym trhom Rakúsko-Uhorska, veľké straty pre Bratislavu znamenalo prerušenie vzťahov k Viedni a Budapešti. Dá sa povedať, že ekonomika Bratislavy z veľkej časti „žila“ na rakúskom kapitále a uhorskom trhu. Vznik Československa mal však aj napriek tomuto niektoré pozitívne črty vplyvu na vývoj ekonomickej bázy mesta. Prvý krát sa na mape sveta objavili hranice Slovenska a Bratislava sa začína formovať ako kultúrne, ekonomické a neskôr aj politicko-administratívne centrum Slovenska. V 1919 bola v meste založená prvá slovenská univerzita Univerzita Komenského, v roku 1920 vzniklo Slovenské národné divadlo a v tom istom roku bola z Ružomberka do Bratislavy premiestnená známa Slovenská banka, založená už v roku 1879. Rozvojom obchodu a služieb sa začala Bratislava formovať ako typické multifunkčné mesto, kde priemysel bol dôležitou, ale len jednou z viacerých funkcií mesta. Vývoj počtu obyvateľov v tomto období bol ovplyvnený viacerými neštandardnými procesmi, akými boli emigrácia veľkého počtu Maďarov (po r. 1918) a Čechov po vzniku Slovenskej republiky v roku 1939 a pričlenenie 7 vidieckych obcí k Bratislave v rokoch 1943 a 1946. Ak by sme to zobrali v úvahu len štatisticky, tak môžeme konštatovať, že počet obyvateľov mesta sa medzi oficiálnymi sčítaniami v roku 1921 a 1950 opäť zdvojnásobil, vzrástol z 93 189 na 192 896. Praha pochopiteľne vzhľadom na početnosť populácie v roku 1921 už rástla pomalšie, index rastu medzi 1921 a 1950 bol „len“ 1,42 (nárast zo 700 014 na 999 682).

Mimoriadne dôležitým obdobím formovania ekonomickej bázy mesta bolo tretie „relatívne“ samostatné obdobie od roku 1948 do roku 1989. V tomto období komunistickej éry bol vývoj

ekonomickej bázy mesta ovplyvňovaný viacerými impulzmi: (i) silnou industrializáciou Slovenska, chápanou ako cesta hospodárskeho vyrovnávania Slovenska s českými krajinami, (ii) cieleným posilňovaním Bratislavy ako politicko-administratívneho, ekonomického a kultúrneho centra Slovenska a (iii) založením spoločného trhu medzi komunistickými štátmi v rámci Rady vzájomnej hospodárskej pomoci. Bratislava bola jedno z miest, kde bol vývoj ekonomickej bázy determinovaný byrokratizáciou nielen politicko-administratívnych, ale aj ekonomických podnikov. Pri všeobecnom hodnotení vývoja ekonomickej bázy a celej urbánnej štruktúry mesta sa dá s miernym nadsadením povedať, že Bratislava sa ako mesto rozvíjala prakticky už 700 rokov, ale rozhodujúce črty jej ekonomickej báze a vnútornej priestorovej štruktúre vtlačilo 40 rokov tzv. „komunistického rozvoja“. Mimoriadnu dynamiku mal v tomto období predovšetkým priemysel. V období rokov 1948-1980 bolo v Bratislave postavených 31 nových závodov a prakticky všetky staršie boli rekonštruované. Z nových závodov vybudovaných v prvej fáze do roku 1970 treba menovať Slovnaft (dokončenie výstavby v roku 1957), Vinárske závody-Rača (1962), Meopta-Rača (1962), Technografia-Rača (1962), Západoslovenské nábytkárske závody-Trnávka (1964), BEZ-Vajnory (1967), Sklárske stroje-Petržalka (1967), Technické-sklo-Dúbravka (1968) a iné, neskôr ešte pribudli Zornica, Tesla-Elektroakustika v Dúbravke, Mäsokombinát v Rači, Bratislavské automobilové závody v Devínskej Novej Vsi, druhá mliekareň v Trnávke a iné. V odvetvovej štruktúre priemyslu dominovali 4 odvetvia, strojársky (zamestnával 30,2 % zamestnaných v priemysle), elektrotechnický (19,6 %), chemický (13,1 %, vrátane Slovnaftu) a potravinársky (12,8 %). Tieto odvetvia zamestnávali až 75,7 % zamestnancov v priemysle. Intenzívny rozvoj po roku 1948 zaznamenalo aj druhé výrobné odvetvie, stavebníctvo. Z priloženej tabuľky vidíme, že v ňom bolo v roku 1985 zamestnaných až 16,68 % osôb zo všetkých zamestnaných v Bratislave. Rozvoj stavebníctva v tomto období podmieňovali najmä dva faktory, rozsiahla bytová výstavba v Bratislave (v rokoch 1969-1989 sa v Bratislave dokončilo priemerne 4 678 bytov ročne) a vysoká koncentrácia top-manažmentov veľkých stavebných podnikov v Bratislave. Z priloženej tabuľky vidíme, že v dvoch výrobných odvetviach, v priemysle a stavebníctve pracovalo v Bratislave v roku 1985 až 45,10 % zamestnancov, čo je pre mesto takejto hierarchickej veľkosti a úlohy v štáte netypické.

Na obdobie 1948-1989 sa musíme pozerať ako na éru komplexného rozvoja ekonomickej bázy Bratislavy, pričom zdôrazniť treba, že tento rozvoj mal špecifické črty socialistického mesta. Pozorovali sme tu síce „boom“ jednotlivých odvetví služieb, najmä univerzitného vzdelávania, vedy a výskumu, kultúry, zdravotníctva, maloobchodu a výrobných služieb, tieto však mali typické črty komunistického obdobia (absencia súkromného sektoru, veľké podniky, resp. inštitúcie, nízka disperzia ponuky a iné). Niektoré odvetvia služieb (terciéru, resp. kvartéru) boli nerozvinuté, resp. úplne absentovali (finančníctvo, reklama, médiá, cestovný ruch, hotely a reštaurácie a ďalšie). Možno však konštatovať, že v tomto období boli založené predpoklady pre nebývalú dynamiku aktivít terciérneho a kvartérneho sektora Bratislavy po roku 1989. Táto dynamika sa prejavila, ako uvedieme neskôr, aj vo vývoji vnútornej priestorovej štruktúry mesta. Index rastu počtu obyvateľov Bratislavy v komunistom období vývoja bol vysoký, v rokoch 1950 až 1991 dosiahol hodnotu 2,29 (zvýšenie zo 192 896 na 442 197). Praha vzrástla v tomto období len 1,21 krát, čo je neporovnateľne nižší index rastu. Počet obyvateľov Bratislavy v komunistickom období sa zvyšoval všetkými tromi základnými cestami typickými pre veľké slovenské mestá: (i) silnou migráciou z vidieka a ostatných miest Slovenska, (ii) vysokým prirodzeným prírastkom, najmä v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch a (iii) pričlenením 7 vidieckych obcí k Bratislave v roku 1972. Rozloha mesta sa v tomto období zvýšila zo 192 km^2 na 368,8 km^2. Na záver hodnotenia tohto obdobia možno skonštatovať dve základné skutočnosti. Po prvé, v tomto období došlo k skutočne komplexnému rozvoju ekonomickej bázy Bratislavy, keď v nej mali významné zastúpenie aj vybrané aktivity terciérneho sektoru. Po druhé, v kontexte vývoja ekonomickej bázy Bratislavy treba konštatovať, že v tomto veľmi dôležitom „povojnovom“ období vývoja zostalo nevyužité „genius loci“ mesta (osobitosti vyplývajúce z historického vývoja a polohy, určitý „duch miesta“), najmä v súvislosti s jej multikultúrnosťou, pozíciou v širšom priestore strednej Európy, pozíciou a úlohami vo vzťahu k Slovensku a inými skutočnosťami.

Za doteraz poslednú etapu formovania ekonomickej bázy Bratislavy možno považovať obdobie spoločenskej transformácie, ktoré začalo po roku 1989. Na transformáciu (pozor, nie na vývoj) ekonomickej bázy vplývali rámcovo tri už skôr spomínané procesy: (i) zmena totalitného režimu na demokratický a s tým spojený prechod centrálne riadenej ekonomiky na trhovú (súčasťou tohto procesu bolo aj uvoľnenie súkromného podnikania), (ii) posun spoločnosti z industriálneho do post-industriálneho vývojového štádia a (iii) globalizácia. V prípade Bratislavy treba k týmto trom procesom

prirátať aj získanie štatútu hlavného mesta suverénneho štátu 1. januára 1993. V kontexte rozvoja ekonomiky získala Bratislava a jej región po roku 1989 prakticky všetky komparatívne výhody, ktoré podmieňovali úspešnosť transformácie ekonomiky. Z najdôležitejších treba uviesť unikátnu geografickú polohu, štatút hlavného mesta, pozíciu najvyššie položeného sídla a regiónu v hierarchii regionálnej štruktúry Slovenska, dobré dopravné prepojenie v zahraničnom i vnútroštátnom hodnotení a iné. Z pozície najväčšieho mesta, hlavného mesta štátu a polohy vyplynuli napr. také prednosti ako je silná internacionalizácia kapitálu a pracovných síl, veľký potenciál z možností medzifiremných „face-to-face" kontaktov, dostupnosť špecializovaných informácii v oblasti podnikania (finančných, právnych, reklamných a iných), priamy kontakt s centrálnymi vládnymi a administratívnymi orgánmi majúcimi ďalekosiahle kompetencie, veľmi dobré napojenie na iné centrá Európy a iné. Bratislava sa vo vzťahu k Slovensku stala nielen jeho hlavným mestom a administratívnym centrom, ale aj mestom, ktoré má prinášať nové myšlienky, poznatky, skúsenosti a impulzy rozvoja. Toto je jej kľúčová úloha v rozvoji regionálnej štruktúry Slovenska, najmä z pohľadu rozvoja ekonomiky.

Tab. B.1.1: Zamestnanosť podľa odvetví ekonomiky v Bratislave.

Odvetvie	2006		1998		1985*	
	počet	%	počet	%	počet	%
Poľnohospodárstvo (A+B)	1 584	0,45	1 762	0,57	5 505	1,97
Priemysel (C+D+E)	47 109	13,29	48 827	15,89	73 818	26,45
Stavebníctvo (F)	18 397	5,19	24 513	7,98	46 548	16,68
Výrobné aktivity spolu	*67 090*	*18,93*	*75 102*	*24,44*	*125 871*	*45,10*
Obchod, oprava a predaj mot. voz. (G)	71 147	20,08	56 105	18,26	31 103	11,14
Hotely a reštaurácie (H)	7 950	2,24	6 361	2,07	4 218	1,51
Doprava, skladové hosp., telekom. (I)	29 628	8,36	31 041	10,10	24 892	8,92
Finančné sprostredkovanie (J)	18 452	5,21	13 900	4,52	1 956	0,70
Nehnuteľnosti, prenájom, obch. činnosti (K)	67 187	18,96	47 682	15,52	26 411	9,46
Ver.správa, obrana, soc.zabezpečenie (L)	32 253	9,10	18 174	5,91	9 851	3,53
Školstvo (M)	22 105	6,24	24 705	8,04	23 776	8,52
Zdravotníctvo, sociálna pomoc (N)	20 073	5,66	17 559	5,71	15 078	5,40
Ostatné spoloč., soc. a osobné služby (O)	18 487	5,22	16 629	5,41	15 966	5,72
Nevýrobné aktivity spolu	*287 282*	*81,07*	*232 156*	*75,56*	*153 251*	*54,90*
Spolu odvetvia ekonomickej činnosti	354 372	100,00	307 258	100,00	279 122	100,00

* Štatistické údaje sú upravené na systém OKEČ platný od roku 1994
Zdroj: Štatistická ročenka hl. m. SSR Bratislava. Mestská správa SŠÚ, Bratislava 1986.
Štatistická ročenka hl. m. SR Bratislavy. Krajská správa SŠÚ, Bratislava 1999.
Štatistická ročenka hl. m. SR Bratislavy. Štatistický úrad SR, Bratislava 2007.

Základné zmeny v ekonomickej báze Bratislavy dobre ukazuje priložená tabuľka B.1.1. Zvýšenie podielu nevýrobných aktivít v zamestnaneckej štruktúre mesta z 54,9 % v roku 1985 na 75,6 % v roku 1998 a na 81,1 % v roku 2006 zreteľne ukazuje na posun Bratislavy od priemyselného mesta k mestu široko chápaných služieb. Z jednotlivých odvetví je pozoruhodný vzostup finančného sprostredkovania z 0,7 % v roku 1985 na 5,2 % v roku 2006 (v absolútnych hodnotách z 1 956 zamestnaných na 18 452), obchodu z 11,1 % v roku 1985 na 20,1 % v roku 2006, nehnuteľností a prenájmu z 9,5 % v roku 1985 na 19 % v roku 2006 a iné. Na záver hodnotenia historického formovania ekonomickej bázy Bratislavy je vhodné uviesť niekoľko syntetizujúcich poznámok:

1. Vo formovaní ekonomickej bázy Bratislavy v období jej moderného vývoja môžeme identifikovať štyri relatívne samostatné etapy, v ktorých sa ekonomická báza rozvíjala v osobitných politicko-spoločenských podmienkach. Dve z týchto etáp (1948-1989 a 1989-2008) priniesli také prenikavé zmeny, že v týchto obdobiach je lepšie hovoriť o transformácii ekonomickej bázy ako o jej vývoji.
2. Bratislava v celom období od nástupu moderného priemyslu na Slovensku po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867 vystupuje ako líder a nositeľ inovácií aj v oblasti ekonomického rozvoja. Táto funkcia regionálneho lídra sa stala veľmi zreteľnou najmä v priebehu poslednej etapy, keď sa ekonomika v krajine dostala do post-industriálneho štádia vývoja spoločnosti.
3. V uplynulých 20 rokoch sa ekonomická báza Bratislavy razantne zmenila z výrobne orientovaných aktivít na nevýrobné, na široko chápané služby. Možno povedať, že ekonomická báza Bratislavy sa po roku 1989 úspešne transformovala. Bratislava v tomto období ťažila z celého radu komparatívnych výhod, ktoré získala po tomto roku.
4. Možno povedať, že Bratislava samotná (národné, regionálne, celomestské a miestne inštitúcie) nemusela viac-menej „nič urobiť" pre úspešnosť transformácie svojej ekonomiky. Kvalitatívne zmeny ekonomiky aj jej kvantitatívny rast išiel na konto atraktivity mesta. Teraz, zdá sa, je

potrebné urobiť niečo v smere progresívneho vývoja ekonomiky mesta aj zo strany samotného mesta. Bratislava by mala posunúť svoju ekonomiku smerom kreativite a na poznatkoch založených ekonomických aktivitách (univerzity, veda a výskum a ich prepojenie s praxou, podnikanie v oblasti informačných technológií a informačných služieb, rozvoj finančného sektora, aktivity v oblastiach právnej, auditorskej, marketingovej, prieskumoch trhu, reklamy a iných, rozvoj kultúry, umenia a architektúry, rozvoj cestovného ruchu, rozvoj vybraných priemyselných odvetví s vysokou pridanou hodnotou a iné).

B.1.2 Základné črty miestnej ekonomiky Bratislavy v súčasnosti

Bratislava prekonala významný posun v ekonomickom rozvoji najmä vďaka vývoju od prelomu tisícročia. Veľmi dobre to dokumentuje základný ukazovateľ *HDP na obyvateľa (Bratislavský kraj)*. Kým v r.2000 bol len 8900 EUR, v r. 2006 už dosiahol 19300 EUR (Eurostat, trhové ceny). Touto úrovňou predstihuje regióny Budapešti i Bukurešti, zaostáva však za Prahou (23200 EUR v r. 2006). Je však stále menej ako polovičný v porovnaní s Viedňou (41500 EUR v r. 2006). Napriek tomu sa podobným rastom môže pochváliť len málo regiónov v EÚ (graf B.1.1). Viac ako zdvojnásobenie HDP na obyvateľa je v kontraste s 10-15% rastom HDP na obyvateľa v sledovanom období v prípade Viedne a Štokholmu, či stagnácie HDP na obyvateľa v prípade Berlína (23700 EUR na obyv., 2006). Bratislavský kraj v tomto hodnotení dosiahol 81,9% priemeru EÚ (2006). Výstižnejší pohľad ponúka regionálny *HDP meraný paritou kúpnej sily na obyvateľa v percentách priemeru EÚ-27*. Kým v r. 2002 bol 122,4%, v r. 2006 už dosiahol 148,7%. Významne sa tým priblížil podobným ukazovateľom porovnávaných regiónov, kde tento ukazovateľ presahuje 160% (Praha, Viedeň, Štokholm), pričom ďaleko za ním zaostávajú regióny Budapešti, Lisabonu, či Bukurešti.

Graf B.1.1: Regionálny HDP v PKS na obyvateľa (v %) priemeru EÚ-27 podľa vybraných NUTS 2,3 regiónov

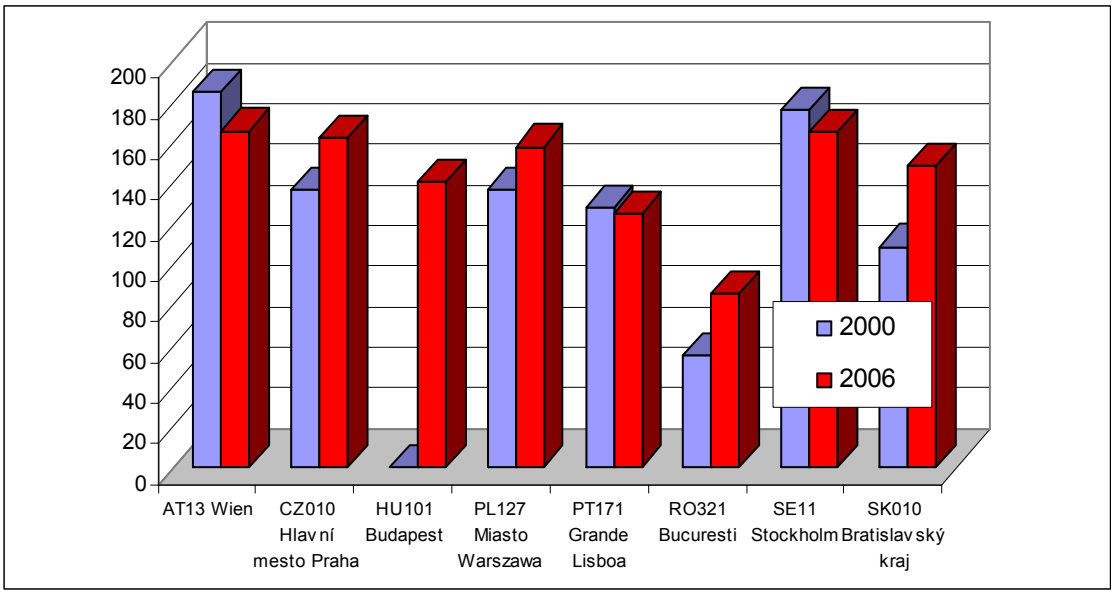

Zdroj: Eurostat, 2009.

Bratislava sa vyznačuje ekonomickým rozvojom úspešne transformovaným aj do *zamestnanosti.* Medzi rokmi 1999 – 2007 celkový nárast zamestnanosti v meste presiahol 60 tis. pracovných miest (tab. B.1.2). Z toho len za obdobie 2004-2007 narástol počet pracujúcich v Bratislave o 45 tis. a dosiahol takmer 360 tis. pracovníkov (31.12.2007, bilancia zamestnancov vrátane malých podnikov a fyzických osôb). To je 16,4% celkovej zamestnanosti v SR, kým v r. 2004 to bolo 15,7%. Miera ekonomickej aktivity (Bratislavský kraj) v r. 2007 dosiahla 64,4% (SR – 58,8%) a miera zamestnanosti (15+, Bratislavský kraj) dosiahla 61,7% (SR 52,3%). Podľa zamestnanosti (31. 12. 2007) sú najvýznamnejšími sektormi v súčasnosti veľko a maloobchod (a ostatné činnosti patriace do OKEČ – G) a verejný sektor (školstvo, zdravotníctvo, soc. služby, verejná správa, OKEČ – L, M, N), zamestnávajúce približne po 70 tis. zamestnancov a spolu tvoriace asi 40% zamestnanosti v meste. Pomerne prekvapivá je je veľmi významná rastúca zamestnanosť vo verejnej správe, čo však súvisí s úlohou hlavného mesta a dokončovaním formovania fungovania štátnych inštitúcií.

Zamestnanosť v priemysle bola v r. 2007 vyše 46 tis. a mala už len 12,9 % podiel na pracujúcich v meste (oproti 16,1% v r. 1999). Pomerne významnú úlohu hrá aj finančný sektor zamestnávajúci takmer 20 tis. pracovníkov (2007). Kým "službové" odvetvia výrazne napredujú vo svojej váhe v miestnej ekonomike, priemysel, stavebníctvo, doprava a skladovanie v sledovanom období skôr stagnujú. Bratislava je jedným z najvýznamnejších centier zamestnanosti na Slovensku. Pokles zamestnanosti v poľnohospodárstve, priemysle a stavebníctve pod úroveň 20% celkovej zamestnanosti v meste znamená, že Bratislava sa stáva aj v tejto oblasti porovnateľná s inými hlavnými mestami a metropolami Európy.

Tab. B.1.2: Vývoj bilancie zamestnanosti vo vybraných rokoch

odvetvie ekonomickej činnosti	31.12. 2007	31.12. 2004	31.12. 1999	2007	2004	1999	2007-1999
	abs.	abs.	abs.	%	%	%	abs.
poľnohospodárstvo, poľovníctvo a lesné hospodárstvo	1313	1347	1440	0,37	0,43	0,48	-127
priemyselná výroba	46323	45636	48186	12,90	14,53	16,11	-1863
stavebníctvo	18537	17452	18129	5,16	5,56	6,06	408
veľkoobchod, maloobchod, oprava	69090	57970	58751	19,24	18,46	19,65	10339
hotely a reštaurácie	8691	7836	7057	2,42	2,50	2,36	1634
doprava, skladovanie, pošta, telekomunkácie	30937	30110	30048	8,61	9,59	10,05	889
finančné sprostredkovanie	19218	16670	14199	5,35	5,31	4,75	5019
nehnuteľnosti, prenájom, obchodné činnosti	71503	58455	45314	19,91	18,61	15,15	26189
verejná správa, obrana, pov. soc. zabezpečenie	31923	20582	16990	8,89	6,55	5,68	14933
školstvo	21221	22340	24561	5,91	7,11	8,21	-3340
zdravotníctvo a soc pomoc	20348	17786	17759	5,67	5,66	5,94	2589
ostatné spol., soc. a osobné služby	20003	17846	16622	5,57	5,68	5,56	3381
SPOLU	**359107**	**314030**	**299056**				**60051**

Zdroj: Štatistické ročenky hlavného mesta SR Bratislavy.

Významnú pozíciu Bratislavského kraja v slovenskej ekonomike podporujú ukazovatele investícii do *hrubého fixného kapitálu*. Sústreďuje sa tu 20-25 % celkových investícii v SR (2002-2006, 23,5 % v r. 2006). V r. 2006 presiahli investície úroveň 100 mld. SKK (graf B.1.2). Tvorba fixného kapitálu však medziročne poklesla napr. v. r. 2001 a 2003, kým naopak, pri medziročných nárastoch kulminovala v r. 2002, a najmä v r. 2004 a 2005. Z hľadiska sektorov investovania je najvýznamnejším (podľa kumulovaných investícii 2004-2006) priemysel, s takmer 30% podielom (najmä vďaka investične náročným odvetviam automobilového a chemického priemyslu). Ďalším významným sektorom investovania sú nehnuteľnosti, s prenájmom a obchodnými činnosťami (vyše 22%). Približne rovnakú váhu v investičných aktivitách majú odvetvia veľkoobchod a maloobchod (13,3%, 2004-2006) a doprava a skladovanie (14,4%, 2004–2006). Oproti kulminácii investícii v r. 2004-2005, poklesli v r. 2006 investície v odvetviach priemyslu, veľko- a maloobchodu, dopravy a skladovania. V celom období r. 2004-2006 rastú investície rozvodných podnikov, v sektore nehnuteľností a vo verejnej správe. Vývoj indikuje posun od investične náročných odvetví k finančne menej náročným odvetviam náročným na prácu a intelekt.

Graf B.1.2: Tvorba hrubého fixného kapitálu v bež. cenách (v mil. SKK)

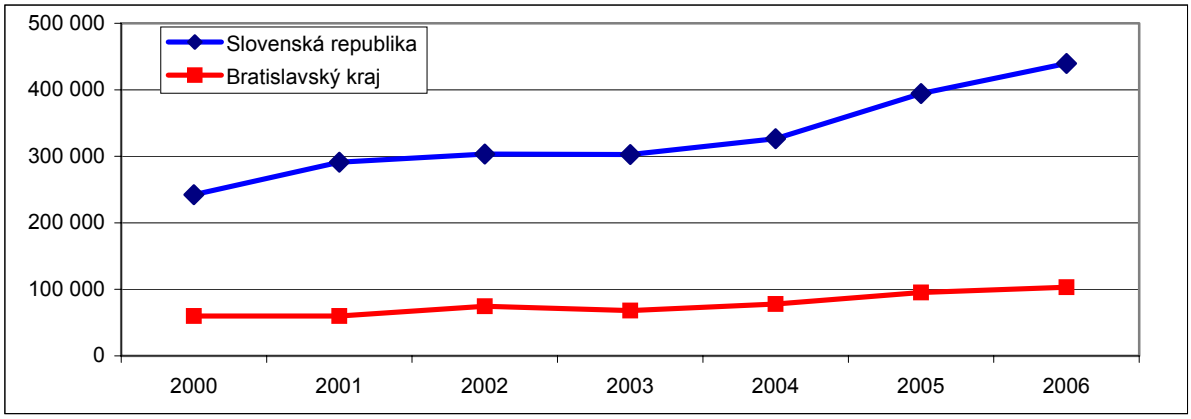

Zdroj: Štatistická ročenka regiónov Slovenska 2008.

Podobne môžeme na hodnotenie ekonomiky použiť aj informácie o hrubej *pridanej hodnote,* dostupné na úrovni Bratislavského kraja (BSK). Kým z niektorých hľadísk ekonomika Bratislavského kraja akoby strácala pozície, z hľadiska prínosu tvorbe pridanej hodnoty si svoju váhu v ekonomike SR zvyšuje. Kým na začiatku dekády ešte podiel BSK kolísal pod 25%, v r. 2005 dosiahol 27,2% a v r. 2006 26,3%. V absolútnych hodnotách narástla pridaná hodnota vo finančnom vyjadrení z 208 mld. SKK (2000) na 393 mld. SKK (2006, bežné ceny). Medziročné nárasty pridanej hodnoty kulminovali v r. 2002 (11,5%), 2004 (11,6%) a 2005 (17,1%). V r. 2006 sa tempo medziročného rastu spomalilo na 9,5%. Zo sektorového hľadiska môžeme hovoriť o troch skupinách odvetví prispievajúcich k tvorbe pridanej hodnoty v Bratislave (graf B.1.3). Prvá skupina – najdôležitejšie tri odvetvia podľa OKEČ zahrňujú priemysel, nehnuteľnosti (a prenájom, obchodné činnosti) a veľkoobchod a maloobchod (opravy atď.). Každé z nich prispievalo približne 70 mld. SKK k pridanej hodnote (2006). Z druhej skupiny stredne dôležitých odvetví, každá prispieva vytvorenou pridanou hodnotou okolo 35-40 mld. SKK (2006). Ide o odvetvia finančné sprostredkovanie, doprava (a skladovanie, pošta, telekomunikácie) a sektor verejnej správy (aj obrana, sociálne zabezpečenie). Medzi menej dôležité odvetvia môžeme zaradiť stavebníctvo a ostatné služby (pridaná hodnota u oboch nepresiahla 20 mld. SKK v r. 2006).

Graf B.1.3: Hrubá pridaná hodnota v bež. cenách podľa hlavných odvetví miestnej ekonomiky (v mil. SKK, Bratislavský kraj)

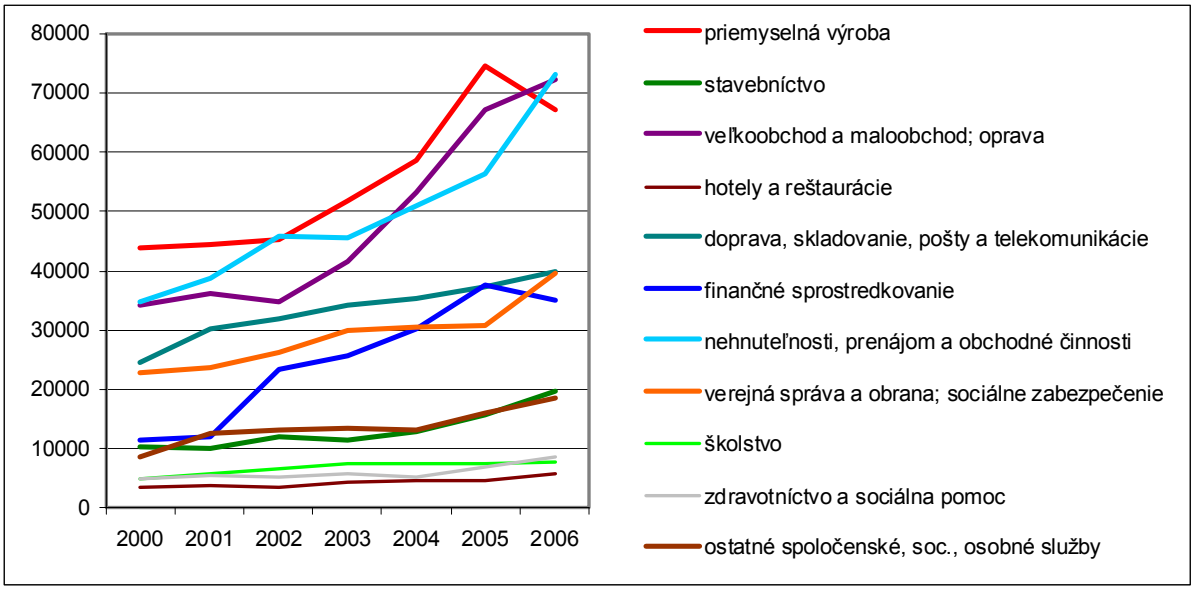

Zdroj: Štatistická ročenka regiónov Slovenska.

Pri pohľade na dostupné *individuálne korporátne informácie o pridanej hodnote* nachádzame pomerne veľký počet spoločností s pridanou hodnotou presahujúcou 0,5 mld. v r. 2007. Aj z tohto

hľadiska sú najvýznamnejšie VW a Slovnaft, každá z nich vyše 15 mld. SKK, medziročné zmeny však už nevykazujú významnejší rast, ale skôr stagnáciu. Stabilne rastie pridaná hodnota u spoločnosti Kraft (z 0,6 mld. v r. 2005 na 0,8 v r. 2007). Významne prispievajú k ukazovateľom pridanej hodnoty v Bratislave veľké národné a regionálne sieťové spoločnosti energetické spoločnosti (najmä Slovenské elektrárne, ZSE, BVS). Značným objemom prispievajú k pridanej hodnote aj dopravné podniky, u viacerých však pozorujeme v období 2005-2007 stagnáciu vývoja pridanej hodnoty (ŽSR, Eustream, Transpetrol, LPS, Letisko MRŠ). Podobne skôr stagnácia je pozorovateľná pri pohľade na ukazovatele pridanej hodnoty u telekomunikačných gigantov (Slovak Telecom – 8,8 mld. SKK, 2007; Orange 13,1 mld. SKK, 2007), kým dynamicky rastú menší poskytovatelia telekomunikačných služieb, vrátane televízie a internetu (UPC, Towercom, GTS, Swan). Najdynamickejším rastom pridanej hodnoty sa však vyznačujú spoločnosti v oblasti IT služieb a produktov. Z dostupných informácii to je napr. Siemens PSE – z 0,7 (2005) na 1 mld. SKK (2007) pridanej hodnoty, ESET – z 356 mil. SKK (2005) na 1,4 mld. SKK (2008), Soitron – z 367 mil. SKK (2005) na 788 mil. SKK (2008), ale viac ako 0,5 mld. pridanej hodnoty generujú aj Siemens ITSS a Asseco. U mnohých IT spoločností rovnako nachádzame veľmi dobrý podiel pridanej hodnoty voči celkovým tržbám presahujúci 70%. Veľmi dobré rastové charakteristiky nachádzame aj v sektore auditorských služieb, najmä u na trhu dominantných nadnárodných spoločností (napr. KPMG – z 430 mil. SKK v r. 2005 na 542 mil. SKK pridanej hodnoty v r.2007). Veľmi pozitívne sa vyvíjala pridaná hodnota v sektore obchodu na čele s nadnárodnými maloobchodnými reťazcami, distribútormi palív pre motorové vozidlá, predajcami automobilov, obchodnými zastúpeniami veľkých spoločností.

Bratislava sa nerozvinula v konkurencii okolitých metropol na mesto koncentrujúce *centrály nadnárodných spoločností* (headquarters, command and control centres) pokrývajúce aj globálne, európske, či SVE operácie. Jedným z mála prípadov je otvorenie novej centrály pre SVE spoločnosti Lanxess (celosvetovo 14,500 pracovníkov, 6.94 mld. EUR celkový predaj 2006, sídlo – Leverkusen, Nemecko). Napriek absencii nadnárodných riadiacich funkcii, Bratislava sa ekonomicky presadzuje aj vďaka rôznym podobám prítomnosti popredných svetových spoločností vo svojej ekonomike. Miestna *ekonomika je silne internacionalizovaná* a začlenená do globálnych dodávateľských a odberateľských vzťahov. Takmer všetky banky sú súčasťou medzinárodných bankových skupín. Lídrami vo výrobe sú najmä Volkswagen, Slovnaft (MOL), k menším patrí napr. SAS Automotive. V stavebníctve majú silné postavenie spoločnosti kontrolované nadnárodnými koncernami Skanska, Strabag (ZIPP), Marti Holding (Tubau), Eiffage (Tchas), či spoločnosti majúce regionálny SVE význam ako DDM Group (Doprastav, Metrostav, Subterra). V tlačiarenstve a vydavateľstvách majú silné postavenie Ringier, Burda, Daily Mail, Media Group RP, či zo Slovenska pôsobiaca SVE skupina Grafobal Group. V sektore informačných technológií a služieb je prítomnosť rovnako veľmi silná (podrobnejšie časť venovaná znalostnej ekonomike), v telekomunikáciách s centrálami spoločností T-Com, T-Mobile, Orange, O2, UPC pre Slovensko. V Bratislave pôsobia najvýznamnejšie svetové reklamné a mediálne agentúry, či už samostatne, alebo v partnerstve so slovenskými subjektmi (Wiktor Leo Burnett, Muw/Saatchi &Saatchi, Mayer/McCann-Erickson, Istropolitana/O&M a pod.). Podobne sú tu aktívne aj najvýznamnejšie auditorské spoločnosti (Ernst&Young, KPMG, PWC, Deloitte). Významne postupuje aj internacionalizácia v oblasti spoločností pôsobiacich v projekcii, inžinieringu, technickom poradenstve (napr. Doprastav). V Bratislave a okolí sa sústredili aktivity v doprave a špedícii spoločností ako DHL, TNT, K+N, Budamar). Množstvo obchodných zastúpení svetových firiem, ktoré pôsobia v Bratislave a z Bratislavy v najrôznejších segmentoch komerčnej aktivity, nie je možné vymenovať (napr. Henkel, Shell, Baumit).

Je logické, že za takejto prítomnosti zahraničných podnikateľských subjektov je Bratislava významnou *koncentráciou zahraničného kapitálu* v SR. Jej veľmi výrazná pozícia sa však postupom času znižuje, pričom je stále posilňovaná „headquarter efektom“, keďže časť investícii realizovaných, či operujúcich po Slovensku, je „registrovaná“ centrálou firmy v Bratislave (jedným z najtypickejším príkladov je napr. Whirlpool v hlavným produkčným závodom v Poprade). Z celkového objemu 882 mld. SKK zahraničných investícii umiestnených na Slovensku v r. 2006 bolo 537 mld. SKK lokalizovaných v Bratislave. To je 60,8%, kým v r. 2003 bol podiel zahraničných investícii v Bratislave z celoslovenského objemu až 65%. Svedčí to jednak o narastaní atraktívnosti a rozvoji ostatných častí Slovenska, ale aj menších investičných možnostiach pre zahraničných investorov v Bratislave. Pozoruhodná je podľa evidencie dlhodobá stagnácia zahraničných investícii v okrese Bratislava V (pravý breh Dunaja) len vo výške 6-7 mld. SKK.

Nezanedbateľnú úlohu hrá Bratislava aj v *exporte* SR, čo sa týka takmer všetkých sektorov. Nebudeme pritom venovať väčšiu pozornosť spoločnostiam, ktorých hlavné produkčné, distribučné, príp. obchodné prevádzky nie sú lokalizované v Bratislave (napr. SPP, Orange, Tesco a pod.). Zhodnotenie je limitované dostupnosťou individuálnych informácii o exporte spoločností. Jednoznačnými lídrami v exporte sú Slovnaft a jeho dcérske spoločnosti (MOL, takmer 80 mld. SKK, 2007) a spoločnosť Volkswagen (takmer 190 mld. SKK, 2007). V oblasti strojárstva, elektrotechniky, chemického priemyslu nachádzame ešte niekoľko ďalších exportérov (napr. BEZ, Slovpack). Významné miesto majú exportéri stavebných prác a dodávatelia technologických zariadení do zahraničia (Doprastav, ZIPP, Elektrovod, Exmont, PPA Control). Z hľadiska exportu sa významne presadzuje aj potravinársky priemysel v Bratislave, najmä prostredníctvom spoločností Kraft Foods a Rajo (Meggle), ktorí spoločne exportovali v r. 2007 produkty za vyše 6 mld. SKK. Pomerne významnú pozíciu v exporte v rámci stredoeurópskeho priestoru majú aj tlačiarenske a vydavateľské podniky (najmä Slovenská Grafia). Významnými exportérmi služieb sú tiež napr. dopravné a zasielateľské spoločnosti (LPS, Lindberg&Dachser). Exportérmi v oblasti ICT v r. podľa dostupných informácii sú napr. skupina Siemens – 1518 mil. SKK, 2007; ESET – 870 mil. SKK, 2007; ale aj menší ako Softec, Asseco, Swan, Microsoft Slovakia, Agem (absentujú však údaje za niekoľko významných spoločností ako napr. IBM, ktorá zamestnáva v meste približne 3000 zamestnancov).

Bratislava sa vyznačuje pomerne *dobrým podnikateľským prostredím,* typickým rastúcim počtom a vysokou koncentráciou podnikateľských subjektov. Pomerne precízny pohľad na aktívnu časť miestnej ekonomiky nám dá počet platiteľov DPH. Tých je v Bratislave registrovaných takmer 40 tisíc a tvoria 20,3% platiteľov DPH na Slovensku. Kým na Slovensku je na tisíc obyvateľov 36 platiteľov DPH, v Bratislave je ich až 92,3. Najviac ich je skoncentrovaných v mestských častiach Staré Mesto (viac ako štvrtina), Ružinov (takmer celá druhá štvrtina) a Petržalka.

Pri sledovaní základných kategórii subjektov podľa organizačnej štatistiky je základnou informáciou nárast počtu podnikov o viac ako jednu tretinu medzi r. 2004-2007 (z 26 121 na 35 954). Najvýraznejší rast sa pritom týkal malých podnikov (do 49 pracovníkov), poklesol počet stredných podnikov a narástol počet veľkých podnikov (250 a viac). Takmer jednu tretinu podnikov tvoria podniky medzinárodné a zahraničné (ich podiel na celkovom počte narástol z 12,9% na 15,5%). Zanedbateľný je podiel družstevných a verejných podnikov. Celkovo podiel podnikov registrovaných v Bratislave v rámci SR rastie. Kým v r. 2004 tu bolo 22,9% podnikov, v r.2007 už 24%. Veľmi silný je podiel akciových spoločností (44% z celoslovenského počtu, 2007), s.r.o (28% z celoslovenského počtu, 2007), ako i v obchodnom registri zapísaných podnikateľov fyzických osôb (22%). Ďaleko menší je podiel podnikateľov fyzických osôb na celoslovenskom počte (11,5%), pričom samotný počet podnikateľov stagnuje v r. 2006-2007 na počte tesne nad 46 tis. osôb.

Vhodným ukazovateľom vývoja miestnej ekonomiky je *vývoj úverov*. Sila ekonomiky Bratislavy je pozorovateľná aj výrazným podielom úverov na celkovom objeme poskytnutých úverov v SR. Celkový objem úverov v SR (v SKK i cudzích menách spolu) dosiahol v r. 2007 828 mld. SKK, pričom v Bratislavskom kraji bol 542 mld. SKK. Podiel úverov v BSK bol v tomto roku 65,4%, kým v r. 2003 bol 76,7%. Ku koncu r. 2007 bol celkový objem úverov v slovenských korunách v SR vo výške 633 mld. SKK, z čoho objem úverov poskytnutých v Bratislavskom kraji bol 387 mld. SKK. Ten tvoril 61,1% z celoslovenského objemu. Stále si však BSK udržiava pozíciu dominantného priestoru v úveroch v cudzej mene (79,3%, 2007). Dynamika rastu úverov v BSK zaostávala za dynamikou rastu úverov v SR. Objem úverov v SKK v r. 2004 dokonca v BSK medziročne poklesol (-1,3%), jedinou výnimkou v sledovaných rokoch, kedy bol medziročný rast korunových úverov vyšší v BSK ako v SR, bol rok 2006 (BSK medziročne 31,1%, SR medziročne 25,1%).

Závažnou je aj informácia o celkovej *úverovej pozícii obyvateľstva*. Úvery poskytnuté obyvateľstvu (v SKK i cudzích menách) dosiahli v SR 283 mld. SKK, a v BSK 165 mld. SKK (2007). Kým v r. 2003 tvorili úvery poskytnuté obyvateľstvu v BSK 73,1% celkového objemu úverov poskytnutých obyvateľstvu v SR, v r. 2007 to bolo už len 58,2%. Opätovne platí oveľa vyššia dynamika rastu úverov v SR oproti BSK (napr. medziročný rast korunových úverov obyvateľstvu v BSK v r. 2007 bol 15,7%, kým v SR bol 26,3%). Treba však mať na zreteli fakt, že kým na jedného obyvateľa BSK pripadá v priemere 269,6 tis. SKK úverov, na jedného obyvateľa SR len 52,4 tis. SKK priemernej úverovej zaťaženosti. S ohľadom na úverovú expanziu, ktorá pokračovala až do tretieho štvrťroku 2008, je nutné zvažovať určité limity ďalšieho rastu úverovej zaťaženosti obyvateľstva v regióne (môžu ovplyvniť úspešnosť napr. plánovaných veľkých projektov bývania).

Druhou stranou tohto pohľadu je *vývoj vkladov*. Celkový objem vkladov (SKK i cudzie meny) dosiahol v bratislavskom kraji 604,3 mld. SKK (2007), čo tvorilo 57,2% vkladov v Slovenskej republike. Od r. 2005 sa podiel vkladov v BSK v rámci SR znižuje. Dokumentuje to aj tempo rastu vkladov v BSK, ktoré bolo vyššie do r. 2005, potom sa tempo znížilo pod tempá rastu vkladov v rámci SR (medziročný rast vkladov na území BSK bol 8,5% – 2006, 12,9% – 2007, kým rast v prípade SR bol 10,9% – 2006, 13,7% – 2007). Celkom pozitívny vývoj môžeme sledovať v prípade vkladov obyvateľstva. Tieto vklady vzrástli z hodnoty 132 mld. SKK v r.2003 na 190 mld. SKK v r.2007. Kým v r. 2004 ešte vklady medziročne klesli o -1,7% (SR o -4,2%), v nasledujúcich rokoch už dosahovali slušné dvojciferné medziročné nárasty (najviac 19,9% v r. 2006). Rastová dynamika u vkladov bola až do r. 2006 vyššia v Bratislave ako v rámci celého SR, ale v r. 2007 už bola nižšia (medziročný rast BSK – 10,5%, SR – 13,1%). O odlišnosti miestnej ekonomiky hovorí aj výška vkladov na obyvateľa BSK ktorá bola v r. 2007 až 311,2 tis. SKK, kým na obyvateľa SR pripadlo v priemere len 90,1 tis. SKK. Porovnanie úverov a vkladov vychádza značne odlišne pre obyvateľov SR a BSK – kým pomer úverov k vkladom v SR je 58,1%, v prípade BSK je to až 86,6%.

Ak by sme použili pri hodnotení *priestorového členenia miestnej ekonomiky* prístup využívajúci vybrané parametre ekonomického agregátu (EA) podľa jednotlivých okresov mesta (tab. B.1.3) môžeme vidieť niekoľko osobitostí Bratislavy v súvislosti s pozíciami jednotlivých okresov Bratislava I – Bratislava V. Z tabuľky B.1.3 je zrejmá dominantnosť hodnoty EA na obyvateľa v obidvoch sledovaných rokoch v okrese Bratislava I. Hodnotou 63 272 v roku 2006 výrazne prevyšuje ostatné bratislavské okresy. Tento výsledok je dôsledkom predovšetkým vysokej koncentrácie počtu pracovných príležitostí v mestskej časti Staré Mesto v porovnaní s počtom jej obyvateľstva. Okres Bratislava I mal v roku 2006 spolu s okresom Bratislava II aj najvyššiu priemernú mzdu na zamestnanca. Ak si v tab. B.1.3 všimneme vývoj podielu jednotlivých okresov na EA Bratislavy zistíme, že podiel okresu Bratislava I pomerne výrazne poklesol, z 33,62 % v roku 1997 na 24,66% v roku 2006. Tento jav treba pripísať najmä na konto prudkému rastu ekonomiky Petržalky, t.j. okresu Bratislava V, ktorá sa z prakticky monofunkčného obytného areálu mení na územie polyfunkčné, s významným zastúpením aktivít terciéru a kvartéru. Pomerne významné zvýšenie podielu na EA Bratislavy pozorujeme aj pri okrese Bratislava IV, čo je dôsledkom predovšetkým zvýšeného výkonu priemyselného závodu Volkswagen. Aj napriek pozitívnemu vývoju ekonomiky v okresoch Bratislava IV a Bratislava V však vidíme stále pomerne ich výrazné zaostávanie za tromi ostatnými okresmi. Implikuje nám to dva úzko súvisiace závery. Po prvé, vývoj priestorového rozmiestnenia ekonomických aktivít v Bratislave v historickom kontexte dlhodobo preferoval centrálnu oblasť mesta a severovýchodné a východné oblasti, čo sa v krátkom čase 20 rokov nedá prekonať. Po druhé, v okresoch Bratislava IV a Bratislava V bola prednostne preferovaná funkcia bývania, v okrese Bratislava IV aj pre jeho veľmi vhodné environmentálne podmienky.

Tab. B.1.3: Ekonomický agregát Bratislavy podľa okresov

	Km^2	Obyv. 1997	Obyv. 2006	EA/obyv.97	EA/obyv.06	% EA BA 97	% EA BA 06
BA I	9,6	47165	41581	17921	63272	33,62	24,66
BA II	92,5	112760	109648	6603	30279	29,62	31,12
BA III	74,6	64253	61823	8016	34647	20,49	20,08
BA IV	96,6	97766	94417	2468	14446	9,60	12,79
BA V	94,2	129451	118622	1296	10212	6,67	11,35
BA	367,5	451395	426091	5569	25037	100,00	100,00

Zdroj: Regionálne porovnávania v Slovenskej republike. Štatistický úrad SR, 1998, 2007.

Zaujímavé poznatky o ekonomike Bratislavy podľa jednotlivých okresov podáva nižšia tab. B.1.4. V nej sú ukázané dva fenomény, jednoduchý rozdiel medzi podielom jednotlivých okresov na EA Bratislavy a podielom na počte obyvateľov Bratislavy v rokoch 1997 a 2006. Takisto aj tu môžeme konštatovať zníženie významnosti tohto ukazovateľa najmä pri okrese Bratislava I, pokles z hodnoty 23,18 v roku 1997 na hodnotu 14,90 v roku 2006 je významný. Aj tento pokles je spojený najmä s razantným „nástupom“ ekonomiky Bratislavy V, t.j. Petržalky a miernejším vzostupom ekonomiky Bratislavy IV. Druhý ukázaný fenomén je mimoriadne zaujímavý vzhľadom k sektorovej štruktúre ekonomiky jednotlivých bratislavských okresov. Pozoruhodným, ale nie neočakávaným zistením je skutočnosť, že v okrese Bratislava I aktivity štatisticky vedené v službách (terciér a kvartér) generujú až 95% jeho EA. Poľnohospodárstvo má v tejto mestskej časti minimálny podiel a priemysel so stavebníctvom (II) výrazne za ostatnými štyrmi okresmi zaostávajú. Vplyv priemyselného závodu VW sa zreteľne podpísal pod vysokú hodnotu EA, ktorý vo štvrtom bratislavskom okrese generuje

druhý sektor (priemysel a stavebníctvo). Pri zvyšným troch bratislavských okresoch sú podiely jednotlivých sektorov ekonomiky pomerne vyrovnané.

Tab. B.1.4: Podiely jednotlivých sektorov ekonomiky na EA Bratislavy podľa okresov

	% obyv. BA 1997	%EA / %Ob. 1997	% obyv. BA 2006	%EA/%Ob.2006	% I sektora na EA 06	% II sektora na EA 06	% III sektora na EA 06
BA I	10,45	23,18	9,76	14,90	0,04	4,96	95,00
BA II	24,98	4,64	25,73	5,39	0,20	17,02	82,78
BA III	14,23	6,25	14,51	5,57	0,59	13,72	85,69
BA IV	21,66	-12,06	22,16	-9,37	0,18	32,83	67,00
BA V	28,68	-22,01	27,84	-16,49	0,73	10,93	88,34
BA	100,00	0,00	100,00	0,00	0,30	14,71	84,99

Zdroj: Regionálne porovnania v Slovenskej republike. Štatistický úrad SR, 1998, 2007.

B.1.3 Základná štruktúra miestnej ekonomiky a jej zmeny

Postsocialistická transformácia priniesla novú štruktúru ekonomiky. Postavenie priemyslu sa znížilo, hoci stále má v ekonomike mesta významnú úlohu. Kľúčovú úlohu získali v súčasnosti služby, ktoré jednak nahrádzajú ubúdajúce miesta v iných tradičnejších odvetviach, ako aj generujú pracovné miesta navyše. Významnú úlohu má zamestnanosť vo verejných službách a správe (vplyv funkcie hlavného mesta).

Stále hrá v ekonomike Bratislavy významnú úlohu *priemysel*. Veľmi jasne to dokumentuje napr. rozsah tržieb priemyslu vykazovaný v meste. V r. 2007 to bolo 552,6 mld. SKK (2006 – 513 mld. SKK, 2004 – 431 mld. SKK). Toto pomerne impozantné číslo má však svoje pomerne jasné pozadie. Takmer 200 mld. tržieb generujú aktivity výrobcu automobilov VW, približne 140 mld. SKK sú aktivity v oblasti chemických výrob (s totálnou dominanciou Slovnaftu), približne 100 mld. SKK sú tržby rozvodných podnikov (elektrina, plyn, voda). Vývoj v týchto odvetviach, či až jednotlivých podnikoch, preto podstatnou mierou vplýval aj na objem tržieb, ale aj na ďalšie ukazovatele priemyslu, či už sa jednalo o spustenie nových modelov (VW), resp. významné technologické modernizácie (Slovnaft). Pomerne stabilná je z hľadiska tržieb báza spracovania kovov, strojárenskej výroby, výroby elektrických a optických zariadení (spolu okolo 30 mld. SKK, 2007), v značnej časti opäť napojená na automobilový priemysel. Z ostatných odvetví sú významnejšie ešte typicky mestské odvetvia ako výroba potravín a nápojov (18 mld. SKK – 2007) a tlačiarenská výroba (posledné roky okolo 5,5 mld. SKK). Svoje tradičné postavenie tu má aj výroba pre stavebníctvo a sklárstvo, presahujúca posledné dva roky 4 mld. SKK (tzv. nekovové minerálne výrobky). Význam niekoľkých odvetví v Bratislave je marginálny – výroby súvisiace s drevom, kožou, textilom a odevmi.

Z hľadiska *zamestnanosti v priemysle* (graf B.1.4) je najdôležitejšia výroba dopravných prostriedkov (VW), pohybujúca sa v posledných rokoch pomerne stabilne v rozmedzí 8-9 tis. zamestnancov. Druhý najvýznamnejší sektor z tohto hľadiska – výroba potravín a nápojov, vykazuje značný pokles zamestnanosti o jednu štvrtinu medzi rokmi 2003-2007 na 4,5 tis. zamestnancov. Pomerne stabilná je zamestnanosť v odvetví tlačiarenstva (4 tis., 2003-2007). Hlavné podniky skupiny Slovnaft zamestnávajú vyše 3000 zamestnancov (Slovnaft, Slovnaft Petrochemicals). Pomerne stabilnú zamestnanosť si udržuje kovovýroba (okolo 1800 prac., 2006-2007) a strojárstvo (3000-3200 prac., 2003-2007). Oproti rokom 2003-2005 poklesla zamestnanosť vo výrobe elektrických zariadení na 3500 pracovníkov. Rast vykázalo odvetvie nekovových minerálnych výrobkov z 1200 zamestnancov (2003) na vyše 1800 (2007). V oblasti priemyselnej výroby nenachádzame významnejšie rozvojové tendencie s výnimkou tých naviazaných na automobilovú výrobu, ktoré sa však odvíjajú aj od situácie v jadrovom podniku VW. Viaceré odvetia tu však majú svoju pomerne stabilnú bázu pôsobenia.

Stavebníctvo odráža do určitej miery rozmach miestnej ekonomiky. Mnohé výkony v Bratislave však realizujú spoločnosti neregistrované v meste, ako aj miestne stavebné firmy pôsobia mimo mesta. Tržby za vlastné výkony narástli z 19 mld. SKK (2004) na takmer 29 mld. SKK v r. 2007. Zo skorších dvojciferných medziročných rastov však medzi r. 2006 a 2007 narástli tržby v stavebníctve len o 5,6%. Pomerne miernu dynamiku rastu potvrdzuje aj menší nárast zamestnanosti v stavebníctve z 17452 (2004) na 18537 v r. 2007.

Graf B.1.4: Vývoj tržieb v priemysle v r. 2005-2007 (v mil. SKK)

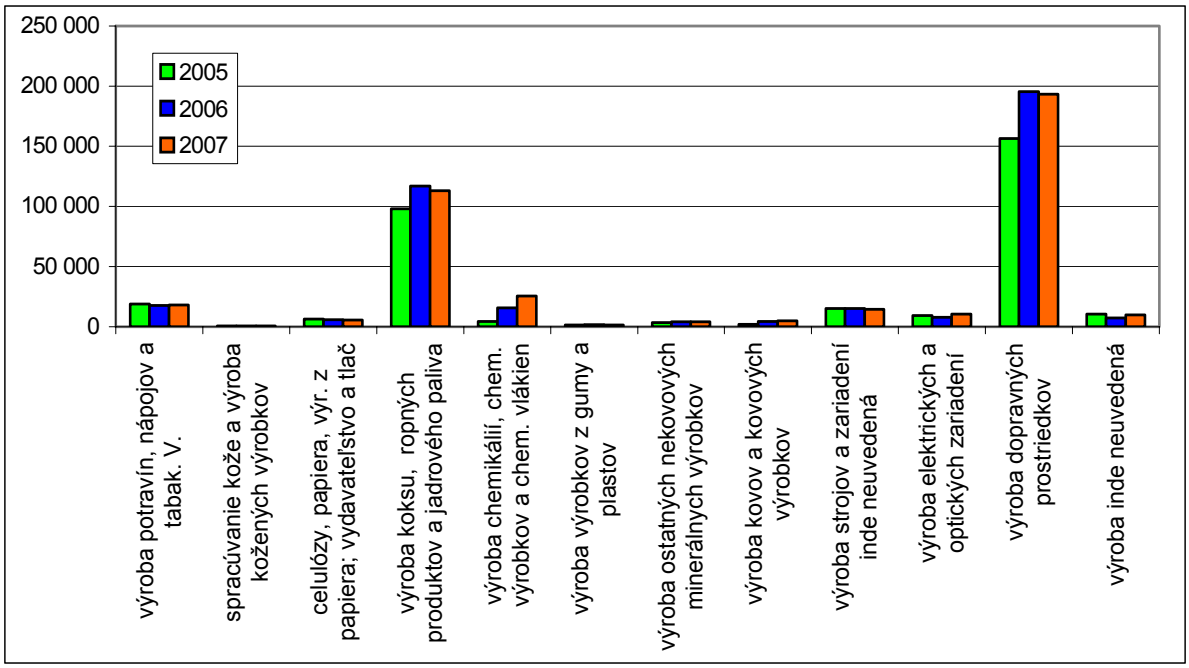

Zdroj: Štatistické ročenky Bratislavy.

Graf B.1.5: Priemerný evidenčný počet zamestnancov v priemysle v Bratislave

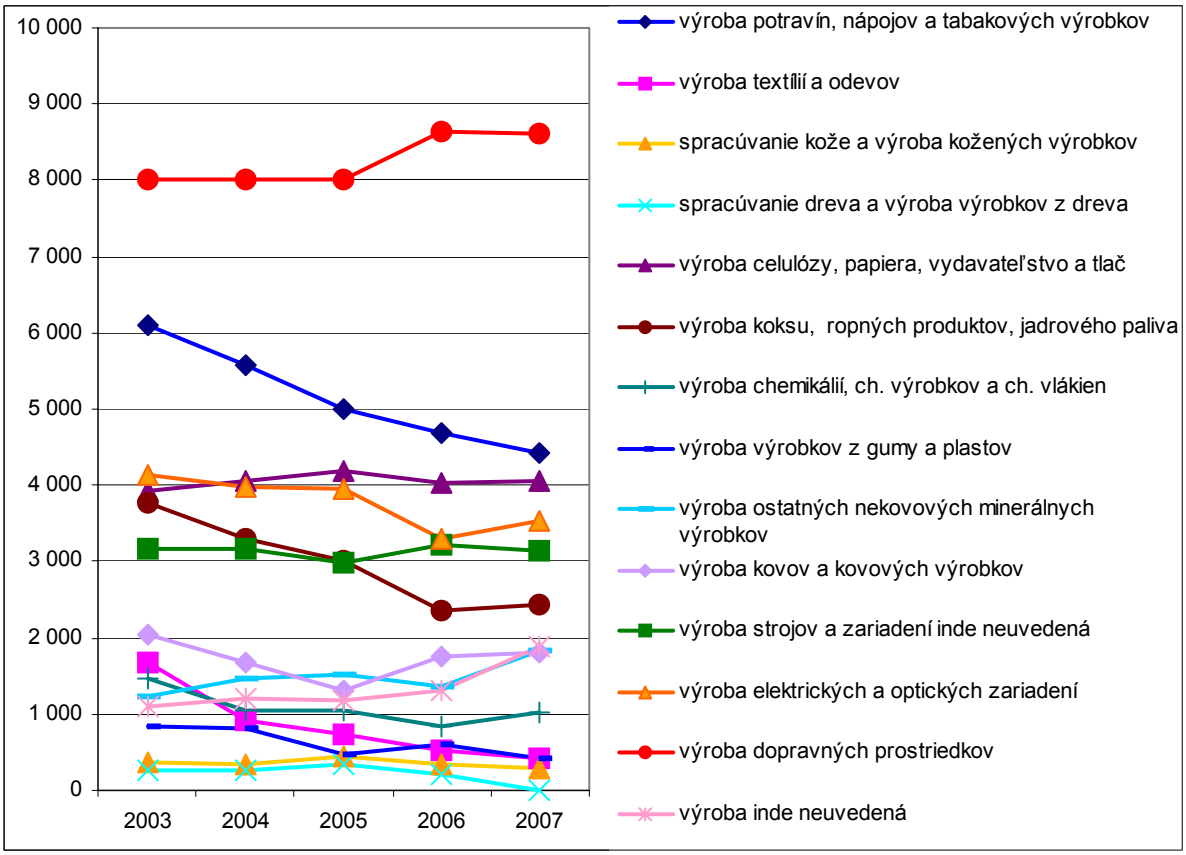

Zdroj: Štatistické ročenky mesta Bratislava 2004-2008.

Úplne iné rastové charakteristiky nachádzame v Bratislave v oblasti *sektora služieb*. Sem sa skoncentroval podstatný nárast zamestnanosti. Výnimkou je sektor doprava, pošta, skladovanie, telekomunikácie, kde napr. zamestnanosť stagnuje na úrovni 30 tis. pracovníkov (2004-2007). Napr. v subsektoroch maloobchod, veľkoobchod, opravy vzrástol počet pracovníkov z 58 tis. v r. 2004 na 69 tis. v r. 2007, alebo nehnuteľnosti, prenájom a obchodné činnosti z 58 tis.(2004) na 71 tis. (2007). Z prevažne verejných služieb narástla zamestnanosť v zdravotníctve, sociálnej pomoci a ostatných osobných službách na vyše 40 tis. zamestnancov (nárast o takmer 4,7 tis. zamestnancov). Silnú váhu v ekonomike má sektor maloobchodu, veľkoobchodu a opravy aj podľa tržieb. V r. 2007 tržby vo vnútornom obchode presiahli 400 mld. (404 mld. 2007) oproti 296 mld. SKK v r. 2004. Kým z hľadiska tržieb je najvýznamnejší veľkoobchod (bez motorových vozidiel, 171 mld. SKK, 2007), z hľadiska zamestnanosti je najvýznamnejší maloobchod (vyše 25 tis. pracovníkov v podnikoch s 20 a viac zamestnancami v r. 2007).

Veľkú pozornosť si zaslúži podrobnejší pohľad na službové aktivity v súkromnom sektore, najmä *najrôznejšie typy podnikateľských služieb*, sústredené v skupine činností nehnuteľnosti, prenájom, obchodné činnosti a ostatné služby. Tržby v tejto skupine služieb narástli medzi rokmi 2005 – 2007 z 61,2 mld. SKK na 87,4 mld. SKK (graf B.1.6). Ak odhliadneme od nárastu tržieb herní a stávkových kancelárií, potom je v tomto smere jednoznačným lídrom softwarové poradenstvo a dodávka software (nárast tržieb z 10 mld. SKK v r. 2005 na 20 mld. v r. 2007). Podobné zdvojnásobenie tržieb medzi rokmi 2005-2007 ešte môžeme sledovať u architektonických a inžinierskych činností (na vyše 5,4 mld SKK). Neprehliadnuteľný nárast tržieb zaznamenali ešte napr. aj služby na trhu práce – pracovné agentúry (z 319 mil. SKK v r. 2005 na 1,15 mld. SKK v r.2007). Svoje tržby viac ako zdvojnásobili medzi r. 2004-2007 aj účtovné, auditorské služby a daňové poradenstvo (z 3 mld. na takmer 7 mld. SKK), ako aj činnosti rádií a televízií (z 2 mld. v r. 2005 na 5,3 mld. v r. 2007). Miernejšie tempo rastu vykazujú činnosti v oblasti samotných nehnuteľností, opravy a údržby strojov a počítačov, reklamné činnosti. Prakticky nenachádzame v tejto časti služieb výrazne pomalšie rastúce, či až stagnujúce odvetvie.

Graf B.1.6: Vývoj tržieb v službách v r. 2002-2007

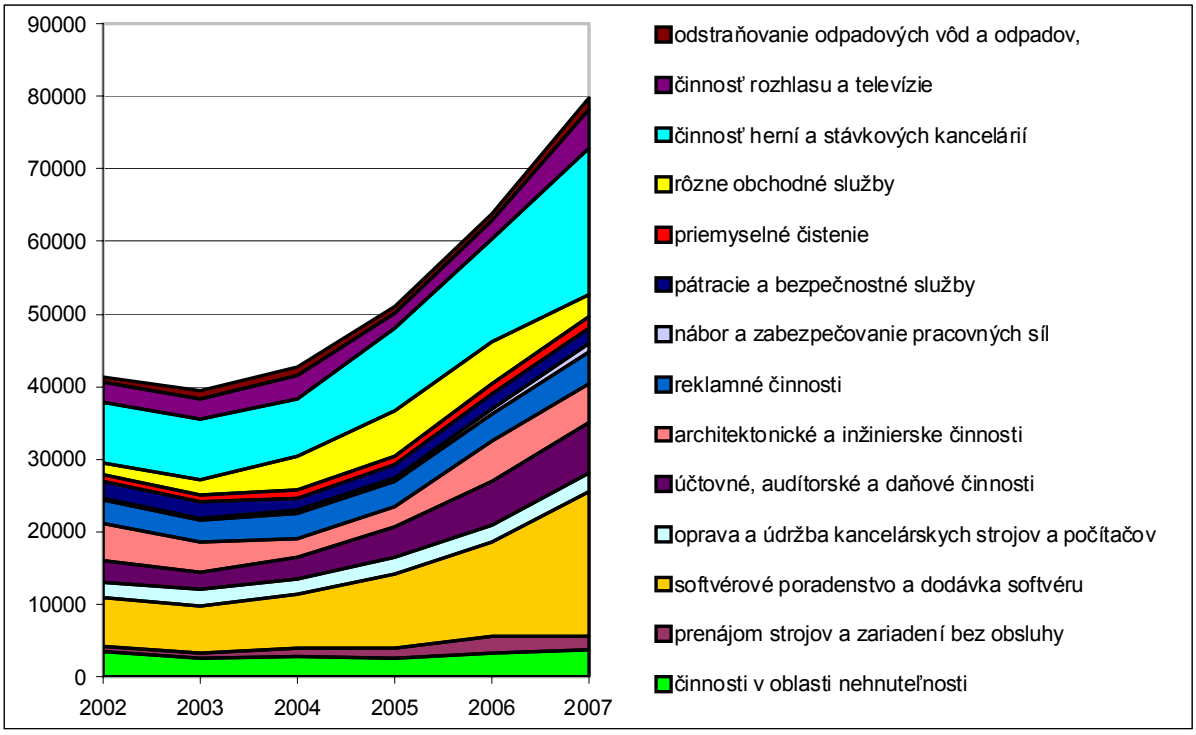

Zdroj: Štatistické ročenky hlavného mesta SR Bratislavy 2003-2008.

Významne sa Bratislava presadila ako koncentrácia aktivít v bankovníctve, poisťovníctve a finančných službách na Slovensku. Štatisticky vykazovaný sektor *finančné sprostredkovanie* zamestnával v Bratislave v r. 2007 vyše 19 tis. pracovníkov, čo je o 5 tis. viac ako v r. 1999. To

súčasne znamená takmer polovicu zamestnaných v sektore v SR (2007). Mesto je sídlom centrálnej banky – NBS. Z 26 bánk a pobočiek zahraničných bánk sídli 25 v Bratislave (výnimkou je Dexia banka sídliaca v Žiline). Až na jednu výnimku sú všetky banky pod zahraničnou kontrolou (kapitál najmä z krajín EÚ). Bankové služby v Bratislave v júni 2009 poskytovalo 258 pracovísk, oproti 190 pracoviskám v júni 2004. Vybavenosť sieťou pracovísk rastie v Bratislave značne rýchlejšie ako na ostatnom území Slovenska. Podiel bankových pracovísk v Bratislave v rámci SR dosiahol 20,8% (jún 2009), oproti 17,4% v r. 2004. Už v r. 2004 bol počet obyvateľov pripadajúcich na jednu pobočku v Bratislave len 2238 obyvateľov, kým v rámci SR bol tento počet 4945 obyv. na jednu pobočku. Podľa NBS (2009) najviac pracovísk v júni 2009 mala v Bratislave Tatra Banka (48), nasledovaná Všeobecnou úverovou bankou (40) a Slovenskou sporiteľňou (37). Podľa vlastného výskum je z priestorového hľadiska najviac pracovísk sústredených v mestských častiach Staré Mesto (87, jún 2008), Ružinov (43, jún 2008) a Petržalka (34, jún 2008). Podobne je Bratislave sídlo všetkých slovenských spoločností spravujúcich podielové fondy, ako aj 21 z 24 poisťovní pôsobiacich na Slovensku. V Bratislave sídlia okrem dvoch subjektov všetci členovia asociácie obchodníkov s cennými papiermi.

B.1.4. Cestovný ruch

Cestovný ruch patrí medzi najtypickejšie časti ekonomiky veľkých miest. Býva predmetom ich prestíže, i celkovej snahy o medzinárodné presadenie. Bratislava patrí medzi najvýznamnejšie centrá cestovného ruchu na Slovensku, spolu s Vysokými Tatrami a Piešťanmi. Kým Vysoké Tatry sú najvýznamnejším centrom rekreačného cestovného ruchu, Piešťany kúpeľného cestovného ruchu, hlavné mesto SR Bratislava je centrom predovšetkým služobného cestovného ruchu. Bratislave patrí jednoznačné prvenstvo na Slovensku v počte návštevníkov a v príjmoch ubytovacích zariadení. Ubytuje sa tu necelá pätina všetkých účastníkov cestovného ruchu Slovenska, ktorí vytvoria vyše štvrtinu z celkových tržieb ubytovacích zariadení Slovenska.

B.1.4.1. Predpoklady lokalizácie a rozvoja cestovného ruchu

Napriek tomu, že Bratislava je v súčasnosti v prvom rade centrom služobného cestovného ruchu, je potrebné spomenúť aj ďalšie formy cestovného ruchu – kultúrno-poznávací, kongresový, nákupný, vínny a gastroturizmus, ktoré sú pre Bratislavu viac alebo menej významné, ale v každom prípade perspektívne.

Služobný cestovný ruch

V súčasnosti je Bratislava bezpochyby najvýznamnejším centrom služobného cestovného ruchu na Slovensku. Súvisí to najmä so skutočnosťou, že je mestom sústreďujúcim kľúčové inštitúcie verejného ako aj privátneho sektoru, ako domáceho tak aj zahraničného na Slovensku. Tento fakt má aj pozitívne stránky, ale aj negatívne.

Za pozitívum možno považovať skutočnosť, že vo všeobecnosti účastník služobného cestovného ruchu, patrí k solventnejšej skupine účastníkov cestovného ruchu (Kowalczyk, 2001a). Vyžaduje väčšinou služby na vyššej úrovni – komfortné ubytovanie, stravovanie a ostatné služby. To znamená, že na mieste návštevy necháva viac peňazí, teda je významným ekonomickým prínosom. Toto potvrdzujú dlhodobé vysoké podiely tržieb ubytovacích zariadení Bratislavy z tržieb celého Slovenska, napr. v roku 2008 to bolo viac ako 24%. Okrem je potrebné si uvedomiť, že ktorýkoľvek účastník služobného cestovného ruchu môže byť potenciálnym budúcim účastníkom rekreačného a kultúrno-poznávacieho cestovného ruchu.

Negatívom je, že v prípade služobných ciest ide väčšinou o krátkodobé pobyty a väčšinou počas pracovného týždňa, s čím súvisí problém s obsadenosťou hotelov počas víkendu. Bratislavské hotely tento problém riešia víkendovými zľavami a rôznymi víkendovými akciami a balíkmi typu city breaks. Pred pár rokmi, keď bratislavské hotely počas pracovného týždňa boli takmer beznádejne naplnené, sa zdalo, že jediným problémom je, ako dostať účastníka cestovného ruchu do Bratislavy na víkend. Za posledných pár rokov výrazne vzrástla bratislavská ubytovacia kapacita a v súčasnosti už začína problém s ich vyťaženosťou počas celého roka, preto je potrebné posilniť v Bratislave aj predpoklady ďalších perspektívnych foriem cestovného ruchu a zlepšiť propagáciu v zahraničí.

Rekreačný a kultúrno-poznávací cestovný ruch

Bratislava bezpochyby ponúka svojím návštevníkom aj množstvo predpokladov pre rozvoj rekreačného a najmä kultúrno-poznávacieho cestovného ruchu. Napríklad v počte národných kultúrnych pamiatok, múzeí, galérií a divadiel sa hlavnému mestu nevyrovná žiadne iné mesto na Slovensku. Napriek tomu je potrebné konštatovať, že možnosti zvýšenia počtu návštevníkov nielen zo zahraničia, ale aj zo SR limituje práve nedostatok atrakcií pre rozvoj rekreačného a ale čiastočne aj kultúrno-poznávacieho cestovného ruchu.

Najnavštevovanejšia atrakcia Bratislavy podľa zdrojov Trend Top v cestovaní z roku 2007 a 2009 je zoologická záhrada, ktorá je, mimochodom, najdrahšia na Slovensku. Má najdrahšie vstupné do ZOO na Slovensku, ale lacnejšie ako v metropolách okolitých štátov, okrem Varšavy. Pritom však v rebríčku najnavštevovanejších atrakcií Slovenska je v roku 2008 až na 11. mieste (napr. v roku 2006 na 9. mieste). Počet návštevníkov Zoologickej záhrady Bratislava tvorí len tretinu resp. polovicu najnavštevovanejších aquaparkov a termálnych kúpalísk. Druhá najnavštevovanejšia atrakcia v meste je Historické múzeum na Bratislavskom hrade, ktoré v r. 2008 malo len tretinu návštevníkov zoologickej záhrady, z dôvodu začiatku rozsiahlej rekonštrukcie od apríla 2008. Ďalšie najvýznamnejšie atrakcie Bratislavy podľa návštevnosti z toho istého zdroja sú Prírodovedné múzeum SNM, Múzeum mesta Bratislavy, Slovenská národná galéria a Galéria mesta Bratislavy. Stále je však možné konštatovať, že galérie a múzeá v Bratislave sú skôr orientované a zaujímavé pre slovenského návštevníka a organizujú nedostatok podujatí, ktoré by priťahovali náročného zahraničného návštevníka, resp. ich podujatia sú málo propagované v zahraničí. Napríklad národná kultúrna pamiatka - atraktívny hrad Devín, ktorý patrí k najstarším hradom na Slovensku a je súčasťou Múzea mesta Bratislava, priťahuje množstvo návštevníkov, ale mohlo by ich byť aj viac, keby v jeho areáli bolo viac zaujímavostí a atrakcií. Je potrebné si uvedomiť, že kvôli samotným múrom hradu, nech je akokoľvek starý, sa máloktorý návštevník zdrží na hrade dlhšie, alebo sa vráti viackrát. Bolo by potrebných viac podobných, návštevníka aktivizujúcich zaujímavostí, ako bol napríklad v lete roku 2009 normanský tábor z 12. storočia.

V Bratislave je viacero kúpalísk, ale chýba aquapark, zážitkové kúpalisko, zábavný park a podobné atrakcie, ktoré by pritiahli viac účastníkov rekreačného cestovného ruchu, resp. by ich udržali v hlavnom meste dlhšie ako 1-2 dni. Existencia podobných atrakcií nie je ničím výnimočným ani v okolitých metropolách napr. Diana Erlebnisbad zážitkové kúpalisko vo Viedni, Aquapark Wesolandia vo Varšave, najväčší aquapark v Česku je Aquapalace v Prahe, novootvorený Aquaworld v Budapesti má byť druhým najväčším aquaparkom v Európe. Podobne aj zábavné parky môžu byť lákadlom pre turistov ako napr. Prater vo Viedni, Vidámpark v Budapešti. Ekonomika Bratislavy zároveň prichádza aj o príjmy od svojich obyvateľov, ktorí keď vyhľadávajú podobnú zábavu, musia ísť za hranice mesta. Napr. najbližší aquapark je Aquathermal Senec, v ktorom významný podiel návštevníkov tvoria Bratislavčania. Pomerne vysoké ceny v tomto aquaparku odzrkadľujú blízkosť Bratislavy – celodenné vstupné pre 1 dospelého cez tohoročnú letnú sezónu (v r. 2009) bolo najvyššie na Slovensku (20 EUR), dokonca vyššie ako v aquaparkoch v okolitých metropolách, až na Aquaworld v Budapešti.

Napriek zlepšenému marketingu v posledných rokoch a niekoľkým atraktívnym podujatiam (ako napr. korunovačné slávnosti, silvestrovská noc a pod.), sa „ponuka“ Bratislavy samozrejme nedá porovnávať so susednou Viedňou a tak prichádza o významné príjmy z rekreačného cestovného ruchu. Stále ju možno považovať len za centrum služobného cestovného ruchu. Z rekreačného pohľadu ostáva len strediskom tzv. city breaks (predĺžený víkend v mestských hoteloch spojený s návštevou kultúrnych predstavení, múzeí, galérií, iných pamiatok a pozoruhodností a s výletmi do okolia), čo čiastočne zapĺňa hotely v Bratislave cez víkend. Podobne je len miestom jednodňových výletov/zastávok návštevníkov prichádzajúcich predovšetkým z Viedne, či z dunajských plavieb.

V Bratislave je nutný posun k podpore rozvoja nových a atraktívnych, súčasným trendom zodpovedajúcich kultúrno-rekreačných objektov a zariadení, ktoré doplnia už existujúce objekty do variabilnejšej kombinácie. Je otázne do akej miery čakanie len na privátne riešenia je dostatočné. Môže ísť o riešenie v rámci mestských podnikov a organizácii (STARZ atď.).

Kultúrno-poznávací cestovný ruch je potrebné podporiť prípravou 1-2 hlavných „headline“ výstav v bratislavských múzeách a galériách počas hlavnej sezóny (určité smerovanie k tomu existuje vďaka koncentrácii finančných prostriedkov) so silnou marketingovou podporou (vrátane medzinárodnej).

Kongresový cestovný ruch

Kongresový cestovný ruch patrí k ekonomicky najvýhodnejším formám cestovného ruchu. Účastníci kongresov patria k najsolventnejším účastníkom cestovného ruchu (Kowalczyk, 2001a). V súčasnosti má Bratislava nedostatočné podmienky, najmä priestorové/kapacitné pre rozvoj kongresového cestovného ruchu.

Najväčšie kongresové priestory v Bratislave ponúkajú hotely v rozsahu len 300 – 450 účastníkov. Najväčšie kongresové sály v Bratislave majú hotely Holiday Inn (maximálna kapacita 450 osôb s tzv. divadelným sedením), Bonbón (400 osôb), Radisson Blu Carlton (380), Crowne Plaza (350), Holiday Inn (350), City hotel Bratislava (340), Dom športu (300). Mnohé z nich ešte popri týchto priestoroch ponúkajú aj ďalšie menšie kongresové a rokovacie priestory. Najviac kongresových a rokovacích priestorov ponúka hotel Crowne Plaza, ktorý okrem najväčšej sály London, ktorá sa dá podľa potreby rozdeliť na tri menšie, má ešte ďalších 11 miestností s celkovou maximálnou kapacitou 645 osôb. Podobne aj hotel Radisson Blu Carlton, ktorého najväčšia sála „Harmony Hall“ sa dá takisto podľa potreby rozdeliť na tri menšie, ponúka ešte ďalších 7 kongresových a rokovacích priestorov.

Bratislave však stále chýba veľký vhodný priestor, kde by bolo možné zorganizovať kongresy a konferencie pre viac ako 500, prípadne 1000 účastníkov. Jediným dostatočne veľkým priestorom disponuje Incheba Expo. Ide však skôr výstavnícky komplex, chýba tam viac menších a komfortných rokovacích priestorov (na tzv. rokovanie v sekciách) a chýba priama nadväznosť na veľkokapacitný komfortný hotel. Kongresy sa tu usporadúvajú len sporadicky, (napr. snem ZMOS-u). Pre porovnanie podobný výstavnícky komplex Messezentrum Wien s porovnateľnou výstavníckou a parkovacou kapacitou má variabilnejšie a vhodnejšie priestory na organizáciu kongresov. Ešte menej vhodné na usporiadanie na zorganizovanie veľkých medzinárodných kongresov sú ďalšie priestory, ktoré túto možnosť ponúkajú – Národné tenisové centrum, Istropolis a Reduta, keďže sú vhodnejšie na usporiadanie kultúrnych a NTC aj športových podujatí.

Okolité metropoly sú v tomto smere neporovnateľne lepšie vybavené, napr. vo Viedni je kongresové centrum Austria Center s celkovou kapacitou 15 tisíc osôb. V Prahe je Kongresové Centrum Praha s celkovou kapacitou 9300 osôb, má k dispozícii 20 sál a 50 salónikov s kapacitou od 12 do 2764 osôb, je napojený na hotel Holiday Inn Prague Congress Centre. V Budapešti sú dokonca dve kongresové centrá - nový Budapest Congress & World Trade Center a staršie Europa Hotels & Congress Center Budapest. To novšie kongresové centrum Budapest Congress & World Trade Center je vhodné na usporiadanie kongresov pre 2000 účastníkov a priamo napojené na hotelové aktivity spoločnosti Accor. Starší Europa Hotels & Congress Center je vhodný pre usporiadanie kongresov pre 500 – 700 účastníkov má jednu plenárnu miestnosť a 8 sál s kapacitou 40 – 130 osôb, je priamo prepojený na veľký hotel tvorený dvoma budovami s názvom Europa Hotels, v jednej z nich ponúka trojhviezdičkový štandard a v druhej štvorhviezdičkový.

Neporovnateľné postavenie Bratislavy s metropolami susedných štátov dokazuje rebríček miest v strednej a východnej Európe podľa počtu organizovaných kongresov v roku 2008 (ICCA 2009), kým Viedeň a Budapešť sú v prvej desiatke, Praha na 13. a Varšava na 39. – 41. mieste, Bratislava sa umiestnila na 202. – 233. mieste na svete.

Bratislava prichádza o príjmy z lukratívneho kongresového cestovného ruchu. Účastníci kongresov patria k najsolventnejším účastníkom cestovného ruchu a zostávajú v mieste konania prevažne niekoľko dní. Sú to potenciálni budúci účastníci rekreačného a kultúrno-poznávacieho cestovného ruchu, keďže programy kongresov nedávajú účastníkom dostatok času pre dôkladnejšie spoznanie mesta.

Znižuje to prestíž Bratislavy ako mesta vedy, výskumu, ako aj popredného centra podnikania a politiky, keďže značná časť kongresového turizmu sa týka aj aktivít organizovaných veľkými spoločnosťami a spoločensko–politickými organizáciami. Mesto je v tomto smere v súčasnosti nekompletne vybavené aj ako hlavné mesto (skutočné kongresy niet kde na Slovensku usporiadať). Mesto, v spolupráci s veľkými developermi, hotelovými spoločnosťami, prípadne i najväčšími univerzitami, s možnou participáciou samosprávneho kraja a štátu, by malo zvážiť iniciovanie a participáciu na formovaní komplexného kongresového centra v hlavnom meste. Po spustení novej budovy ND, vstupe do aktivít v športe (tenis, hokej, futbal), by mal nastúpiť aj tento prvok rozvojovej iniciatívy. Napríklad v prvej fáze iniciovaním vstupnej štúdie. Vzhľadom na existujúcu konkurenciu to však musí byť riešenie na súčasnej úrovni tohto náročného trhu.

Výstavníctvo

V Bratislave zatiaľ lukratívny kongresový cestovný ruch nahrádza výstavníctvo a veľtrhy. Incheba Expo je bezpochyby lídrom v slovenskom výstavníctve, určitým konkurentom je len výstavisko Agrokomplex v Nitre. Incheba poskytuje najväčšie kryté výstavné plochy na Slovensku, k dispozícii má 60 tisíc m^2, voľných 40 tisíc m^2 a 4500 parkovacích miest. Pre porovnanie Agrokomplex disponuje s viac ako 40 tisíc m^2 krytej výstavnej plochy a 50 tisíc m^2 voľnej výstavnej plochy. V priestoroch Incheby je organizovaných najviac výstav a veľtrhov na Slovensku. Ich podiel za posledné roky neustále narastal a v súčasnosti je to už viac ako 40 ročne, čo predstavuje necelých 30% všetkých veľtrhov a výstav organizovaných za rok na Slovensku (Tab. B.1.5).

Tab. B.1.5: Podiel organizovaných výstav a veľtrhov vybranými subjektami v SR

Organizujúci subjekt	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Incheba, a.s., Bratislava	16,17	14,66	19,49	27,11	26,22	29,82	29,34	29,51
Agrokomplex - Výstavníctvo Nitra, š.p.	10,53	11,64	15,38	16,27	19,51	16,96	21,56	21,86
EXPO CENTER a.s.	11,28	8,62	10,26	16,87	14,63	11,70	14,37	12,57
PSKA, s.r.o., Nitra	6,77	7,76	8,21	3,61	1,22	3,51	7,19	6,56
Dom techniky ZSVTS, s.r.o., Košice	0,00	0,00	9,23	4,82	8,54	8,19	8,38	0,00
BB Expo, spol. s r.o., Banská Bystrica	3,76	2,59	3,08	3,61	4,88	4,68	7,19	4,92
1. košická výstavná a stavebná spoločnosť	4,14	4,31	5,13	5,42	4,27	7,02	0,00	0,00
DB agentura, s.r.o., Košice	4,51	5,17	5,64	4,22	5,49	3,51	1,20	0,00
Spiš - View - Trading, spol. s r.o.	0,75	3,02	2,05	4,82	4,88	5,85	4,79	4,92
Podiel spolu (%)	**57,91**	**57,77**	**78,47**	**86,75**	**89,64**	**91,24**	**94,02**	**80,34**

Zdroj: Podhorná 2009

Najvýznamnejšie výstavy organizované v priestoroch Incheby vzhľadom na počet vystavovateľov aj počet návštevníkov sú Coneco, Autosalón ale aj ITF Slovakiatour (Tab. B.1.6). Coneco a Autosalón v Bratislave patrili k najnavštevovanejším výstavám na Slovensku, obe navštívilo viac ako 200 tisíc návštevníkov.

Tab. B.1.6: Počet vystavovateľov a návštevníkov vybraných výstav v SR (2008)

Výstava	Miesto konania	Počet vystavovateľov	Počet návštevníkov
ITF Slovakiatour	Incheba	530	62 712
CONECO	Incheba	900	208 147
Autosalón	Incheba	181	215 132
Nábytok a bývanie	Agrokomplex	485	75 917
Agrokomplex	Agrokomplex	582	72 507
Autosalón	Agrokomplex	212	171 000

Zdroj: Záverečné správy jednotlivých výstav www.incheba.sk, www.agrokomplex.sk

Incheba má podobné kapacity a výkony ako blízky Messezentrum Wien. Kapacitne sa ťažšie porovnáva s BVV v Brne s čistou výstavnou plochou viac ako 130 tisíc m^2, kde sa ročne organizuje 50 výstav a veľtrhov, ktoré navštívi viac ako 1 milión návštevníkov. Zaujímavým faktom je, že návštevnosť ani jednej z výstav a veľtrhov organizovaných v priestoroch BVV v roku 2008 neprekročilo 100 tisíc. Najnavštevovanejšie boli MSV strojárenský veľtrh, TECHAGRO a IBF stavebný veľtrh (Výročná správa 2008, BVV Veľtrhy Brno 2008.

B.1.4.2. Kapacita a výkony ubytovacích zariadení

Rozvoj pobytového cestovného ruchu nie je možný bez existencie ubytovacích zariadení. Sieť ubytovacích zariadení musí zodpovedať svojou veľkosťou ako aj štruktúrou úrovne lokalizačných predpokladov rozvoja cestovného ruchu mesta. O vhodnej lokalizácii ubytovacích zariadení na území mesta hovoríme podľa Rittera (1985) vtedy, ak sú prichádzajúcim účastníkom cestovného ruchu prístupné a ak sú im z nich prístupné všetky zariadenia a atrakcie, o ktoré majú záujem.

Vývoj, počet a štruktúra ubytovacích zariadení

Odozva spoločensko-ekonomických zmien po roku 1989 sa prejavila aj v rozvoji ubytovacích zariadení Bratislavy. Sieť ubytovacích zariadení zaznamenala výrazné kvalitatívne aj kvantitatívne zmeny. Zmena vlastníckych pomerov, niekoľkonásobná úprava kategorizácie ubytovacích zariadení, ako aj postupný vstup zahraničných hotelových spoločností na Slovensko veľmi významne ovplyvnili súčasnú štruktúru siete ubytovacích zariadení v Bratislave. V posledných dvoch desaťročiach je možné identifikovať 2 významné obdobia rozvoja siete ubytovacích zariadení v Bratislave.

Prvá polovica 90-tych rokov sa vyznačuje významnými kvantitatívnymi zmenami. Pomerne stabilný počet zariadení do roku 1989 (v r. 1989 ich bolo 17 a 3980 lôžok) sa v období do roku 1996 vzrástol na viac ako štvornásobok. Koncom roka 1996 už bolo evidovaných 71 ubytovacích zariadení (vrátane živnostníkov) a v nich 8464 lôžok. (ŠÚ SR). V nasledujúcich rokoch 1997 - 2002 bol počet ubytovacích zariadení relatívne stabilný (pohyboval sa od 58 – 69).

Ďalším významným obdobím bolo obdobie rokov 2003 až 2008, presnejšie do súčasnosti. Kým v roku 2003 podľa údajov ŠÚ SR bolo v Bratislave 74 ubytovacích zariadení s kapacitou 4 076 izieb a 8 072 lôžok, koncom roku 2008 ich bolo už 96 s celkovou kapacitou 5 378 izieb a 10 864 stálych lôžok. V posledných rokoch sa v Bratislave zvyšuje aj počet ubytovacích zariadení nižšej kategórie - tzv. hostelov. Hostely využívajú menej solventní účastníci cestovného ruchu, ale sú využívané aj na dlhodobé ubytovanie, ktoré v minulosti poskytovali početné robotnícke ubytovne na území hlavného mesta. V tomto období sa významné zmeny udiali najmä v sieti bratislavských ubytovacích zariadení hotelového typu, ktoré majú najvýznamnejšie postavenie v sieti všetkých ubytovacích zariadení, kam patria všetky kategórie hotelov, motely, botely a penzióny. Podiel penziónov z celkovej kapacity ubytovacích zariadení ako aj z ich výkonov je veľmi malý, preto sa im ďalšie analýzy už nebudú venovať. Ubytovacie zariadenia hotelového typu bez penziónov budeme nazývať spoločným názvom „hotely“.

Koncom roku 2004 bolo prichádzajúcim účastníkom cestovného ruchu v Bratislave k dispozícii 50 hotelov, ktoré mali spolu 6717 stálych lôžok a koncom roku 2008 ich bolo už 74 s celkovým počtom 8856 stálych lôžok (údaje získané vlastným výskumom). V roku 2004 bol kvôli komplexnej rekonštrukcii zatvorený bývalý hotel Forum,, opäť uvedený do prevádzky až v roku 2005 pod názvom Crowne Plaza, ako príklad „rebrandig“ stratégie siete InterContinental, v rámci ktorej bol hotel zaradený pred rekonštrukciou aj po nej. Koncom roka 2008 zas v celkovom počte bratislavských hotelov chýba hotel Sorea, ktorý je v súčasnosti v komplexnej rekonštrukcii. Najväčšia slovenská hotelová sieť Sorea avizuje jej otvorenie pod názvom Sorea Regia od septembra roku 2009. V rokoch 2003 – 2007 ročne v Bratislave pribudlo 5 až 7 hotelov (graf B.1.7). Výnimkou je rok 2005, keď bol uvedený do prevádzky štvorhviezdičkový Crowne Plaza a okrem neho bol otvorený len jediný nový trojhviezdičkový hotel Matyšák. Za významný je možno považovať rok 2007, keď bol uvedený do prevádzky prvý bratislavský päťhviezdičkový hotel Arcadia, ktorý bol do začiatku roka 2009 zaradený do rakúskej siete Vienna International. V doterajšej histórii hotelov hlavného mesta najväčší absolútny ročný prírastok bol zaznamenaný v roku 2008, keď v Bratislave pribudlo 9 nových hotelov, z nich najvýznamnejšie sú Albrecht, Avance a Tulip House. Podobný vývoj pokračuje aj v roku 2009, v prvej polovici roka bolo otvorených 6 nových hotelov, v septembri otvára Austria Trend hotel. Na rok 2010 je ohlásené otvorenie 2 ďalších luxusných hotelov Sheraton a Kempinsky a prvotriedneho Abba hotela.

Vývoj siete hotelov v hlavnom meste SR v posledných rokoch pozitívne zmenil štruktúru bratislavských hotelov. Už pred poslednou zmenou legislatívy o kategorizácii ubytovacích zariadení na Slovensku sa v Bratislave otvorili hotely, ktoré slovenská legislatíva nepoznala. V roku 2004 bol otvorený apartmánový hotel Mamaison Residence Šulekova. Vzhľadom k tomu, že spomínaný apartmánový hotel nemá reštauráciu a neposkytuje svojim hosťom ani raňajky, má problémy sa zatriediť aj v najnovšej kategorizácii ubytovacích zariadení z roku 2008, hoci táto vyhláška už kategóriu apartmánového hotela pozná.

V posledných rokoch sa zvýšila komfortnosť hotelov, keďže všetky nové hotely sú troj- až päťhviezdičkové (graf B.1.7, tab. B.1.7). Dlhé roky v Bratislave absentovalo hotelové ubytovanie na úrovni piatich hviezdičiek. Veľmi pozitívne je treba vnímať skutočnosť, že v súčasnosti už ponúka svojím návštevníkom aj ubytovanie v luxusných hoteloch Arcadia a Albrecht, aj keď ide o veľmi malé hotely, ktoré majú spolu k dispozícii menej ako 50 izieb, čo predstavuje len 1% zo všetkých hotelových izieb Bratislavy. Tulip House do konca roka 2008 uvádzalo na svojej stránke 4 hviezdičky, v súčasnosti už uvádza 5 hviezdičiek. Okrem toho veľmi významne vzrástlo aj zastúpenie troj- a štvorhviezdičkových hotelov, k čomu okrem otvorenia nových zariadení prispeli aj rozsiahle rekonštrukcie vo viacerých zariadeniach, po ktorých sa zvýšila komfortnosť vo viacerých hoteloch. Napríklad bývalý hotel Dukla, ktorý od roku 2004 požíva nový názov Apollo, patrí od roku 2005 k štvorhviezdičkovým hotelom, podobne aj Barónka (od roku 2006) a Tatra (od roku 2008). Je potrebné podotknúť, že aj apartmánový hotel Residence Šulekova, ktorý nepoužíva hviezdičky, poskytuje služby na vysokej úrovni, porovnateľnej štvorhviezdičkovým hotelom, preto je v analýzach zaradený medzi štvorhviezdičkové hotely.,

Graf. B.1.7: Vývoj počtu hotelov v Bratislave

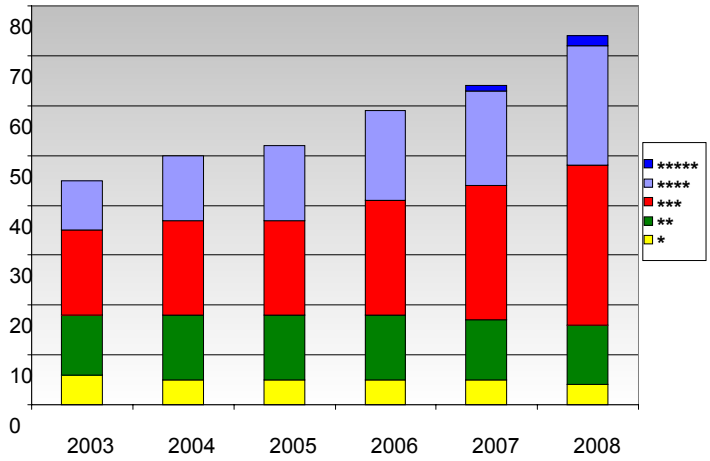

Zdroj: vlastný výskum.

Tab. B.1.7: Štruktúra hotelov v Bratislave podľa tried v rokoch 1996, 2004 a 2008

Rok	Počet objektov					Počet lôžok				
	*	**	***	****	*****	*	**	***	****	*****
1996	10	10	13	2	0	899	1222	2986	620	0
2004	5	12	20	13	0	811	1587	2734	1609	0
2008	4	12	32	24	2	507	1534	3552	3171	92

Zdroj: Bulletin 1997 KS ŠÚ SR v Bratislave, vlastný výskum.

Pozoruhodné je, že v Bratislave sa výrazne mení priemerná veľkosť hotelov podľa jednotlivých tried (tab. B.1.8). Kým v roku 1996 platilo, že hotely vyšších tried sú väčšie ako hotely nižších tried tak ako aj v okolitých metropolách (tab. B.1.9), ale napr. v Dubline to už v rokoch 2004 a 2008 neplatí (McManus, 2001). V roku 2004 boli komfortnejšie hotely v priemere menšie ako tie jednoduchšie. V súčasnosti sú priemerné veľkosti hotelov všetkých tried v Bratislave veľmi podobné až na päťhviezdičkové luxusné hotely, ktoré sú najmenšie.

Tab. B.1.8: Priemerná veľkosť hotelov Bratislavy v rokoch 1996, 2004 a 2008

Rok	Priemerný počet lôžok pripadajúcich na 1 hotel				
	*	**	***	****	*****
1996	90	122	230	310	0
2004	162	130	137	124	0
2008	127	128	111	132	41

Zdroj: Prepočítané podľa Bulletin 1997 KS ŠÚ SR v Bratislave, vlastný výskum.

Tab. B.1.9: Priemerná veľkosť hotelov v Prahe a vo Varšave

Mesto	Rok	Priemerný počet lôžok pripadajúcich na 1 hotel				
		*	**	***	****	*****
Varšava	2002	304	133	274	693	622
Praha	2000	121	201	145	308	602

Zdroj: Prepočítané podľa Kowalczyk a Szkup (2004), Kowalczyk (2004).

Štruktúra hotelov Bratislavy podľa veľkosti už bola sčasti spomenutá. Hlavné mesto Slovenska malo v roku 2004 z len 1 veľký hotel (nad 250 izieb) – štvorhviezdičkový hotel Danube, ktorý mal 276 izieb. Prevládali malé hotely (do 100 izieb), ktorých bolo 39 a len 10 stredných hotelov. Keďže v posledných rokoch pribudli v Bratislave malé hotely, je v roku 2008 pre prehľadnosť vhodné vyčleniť aj skupinu veľmi malých hotelov, ktoré ponúkajú svojim klientom 51 a menej izieb (graf B.1.8). V roku 2008 ich bolo v Bratislave až 47 zo všetkých 74 hotelov: Najmenšie bratislavské hotely sú päťhviezdičkový Albrecht a štvorhviezdičková Hradná Brána, ktoré majú k dispozícii 12 izieb a 24 lôžok. Veľké hotely v Bratislave boli dve Park Inn Danube a Nivy. Podľa počtu izieb je najväčším bratislavským hotelom štvorhviezdičkový hotel Park Inn Danube, ktorý je od januára 2008, podobne ako Radisson Blu Carlton, súčasťou hotelovej skupiny Carlson/Rezidor. Najväčší počet lôžok svojim hosťom ponúka hotel Nivy, ktorý po niekoľkoročnej rekonštrukcii zvýšil svoju kapacitu aj komfortnosť a v súčasnosti má tri hviezdičky.

Graf B.1.8: Štruktúra hotelov V Bratislave v r. 2008 podľa veľkosti

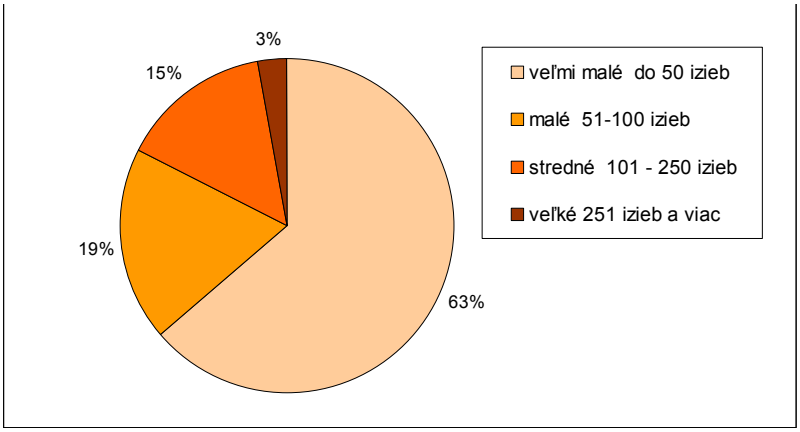

Pre Bratislavu, ale aj celé Slovensko je, porovnajúc s ostatnými krajinami V4, typický oneskorený vstup zahraničných hotelových spoločností. V posledných rokoch sa však ich zastúpenie zvýšilo. Kým na prelome tisícročí boli v Bratislave len 4 hotely prepojené na zahraničné hotelové spoločnosti (InterContinetal – hotely Forum a Holiday Inn, Best Western – hotel Best Western West a Meydan – hotel Danube), v roku 2008 bolo už 11 hotelov prepojených na väčšie aj menšie hotelové spoločnosti. Z najväčších hotelových sietí sveta okrem spomínaných spoločností InterContinental a Best Western je v Bratislave už prítomný aj Accor (hotel Ibis) a Carlson (hotely Radison Blu Carlton a od r. 2008 aj Park Inn Danube). Okrem toho sú v Bratislave zastúpené aj viaceré české hotelové spoločnosti Mamaison Residences (Mamaisom Residence), EuroAgentur (Art Hotel William) a Oreahotels (Club garni), talianska spoločnosť Carraro Hotels (Antares) a rakúska Vienna International (do začiatku roku 2009 hotel Arkadia, od roku 2009 hotel Chopin). Napriek zvýšenému počtu hotelov prepojených na zahraničné hotelové spoločnosti v posledných rokoch, ich zastúpenie je v Bratislave v porovnaní s metropolami okolitých štátov stále podstatne slabšie. Ako jeden z príkladov možno uviesť francúzsku hotelovú spoločnosť Accor Hotels, ktorej dlhé roky patrí prvenstvo v počte prevádzkovaných izieb na území Európskej Únie. Accor svoj prvý a zatiaľ jediný hotel na Slovensku

otvoril v roku 2003 - trojhviezdičkový Ibis v Bratislave. V Prahe prevádzkuje 6 hotelov (MGallery, Novotel a 4 hotely značky Ibis), vo Varšave 10 hotelov a v Budapešti dokonca 15 (tento vysoký počet však súvisí s prevzatím celých národných sietí v Poľsku a v Maďarsku). Ako ďalší príklad poslúži fakt, že z desiatich najväčších hotelových spoločností sveta sú v Bratislave zastúpené len spomínané štyri (InterContinental, Best Western, Accor a Carlson), kým v Prahe 9, v Budapešti 8 a vo Varšave 7 hotelových spoločností.

Po roku 1989 konkurenčný boj o zákazníka spôsobil výrazný posun v rozsahu a kvalite poskytovaných služieb. Tradičné jednoduchšie zameranie na ubytovanie a reštauračné služby nepostačovalo. Zlepšenie služieb smerovalo do troch hlavných oblastí. Najtypickejším príkladom bolo výrazne zlepšenie ponuky konferenčných priestorov a služieb, ktorých význam je o to väčší, že Bratislave chýba vhodný kongresový priestor, no práve konferenčné priestory hotelov ich čiastočne nahrádzajú. Okrem konferenčných služieb sa posilnili v hoteloch aj ďalšie služby o ktoré má ich dominantná klientela (účastníci služobného cestovného ruchu) záujem biznis služby a v posledných rokoch aj fitnes-wellnes služby.

Všetky tieto fakty – málo luxusných hotelov, malé hotely, oneskorený vstup a dodnes slabé zastúpenie zahraničných hotelových spoločností – sú priamym dôsledkom toho, že Bratislava nepatrí medzi najvýznamnejšie medzinárodné destinácie cestovného ruchu. V posledných úspešných rokoch veľa čerpala zo vstupu Slovenska do EÚ.

Výkony ubytovacích zariadení

Výkony ubytovacích zariadení odrážajú vývoj návštevnosti a cenovej úrovne. Výrazne boli ovplyvnené prudkým nárastom počtu a kapacity hotelov v prvej polovici deväťdesiatych rokov. Posilnený hotelový sektor v Bratislave však narazil na nižší dopyt a následne nižšie využitie svojej lôžkovej kapacity až pod 40% v druhej polovici 90-tich rokov. Novú dynamiku prináša až obdobie okolo r. 2000 a nasledujúce. Podstatná časť výkonov (vyše 80 percent) sa pritom viaže na hotely. Využitie hotelov sa výrazne zvýšilo začiatkom nového tisícročia so vstupom do EÚ.

V roku 1989 Bratislavu navštívilo takmer 450 tisíc návštevníkov na necelých 836 tisíc nocí (graf B.1.9). Čo sa týka počtu osôb bolo to maximum od roku 1970 a dôvodom zrejme boli aj politické udalosti odohrávajúce sa koncom roku 1989. V prvej polovici deväťdesiatych rokov klesla návštevnosť hlavného mesta. Až v roku 1996, keď do Bratislavy prišlo takmer 480 tisíc návštevníkov na vyše 900 tisíc nocí, sa návštevnosť dostala na úroveň roku 1989. Preto nepriamo úmerne s rastom počtu lôžok v prvej polovici deväťdesiatych rokov poklesli výkony ubytovacích zariadení. V období rokov 1996 – 2001 sa počty ubytovaných návštevníkov podľa oficiálnych údajov pohybovali medzi 425 tisíc v roku 1998 a 480 tisíc v roku 2000 a ich prenocovaní od 856,5 tisíc v roku 1997 do 962,5 tisíc v roku 1999. Potom nastáva obdobie niekoľkoročného nárastu a v roku 2003 sa v Bratislave ubytovalo 510 tisíc ľudí na vyše 1 milión nocí, v roku 2004 to bolo dokonca až necelých 582 tisíc (581 901) návštevníkov na vyše 1 117 tisíc (1 117 425) nocí. Podľa údajov ŠÚ SR od roku 2003 do r. 2007 každoročne v Bratislave pribudlo zhruba 50 tisíc návštevníkov (7-10% ročný nárast). V roku 2007 to už bolo vyše 735 tisíc (735183) návštevníkov na vyše 1 461 tisíc (1461093) nocí. Menej pozitívny bol r. 2008, keď sa síce zvýšila návštevnosť, ale ani nie o 25 tisíc návštevníkov, čo znamenal len 3% nárast, čo však znamenalo výrazný pokles využitia ubytovacej kapacity, lebo len v roku 2008 bolo v Bratislave otvorených 9 nových hotelov. Po rokoch pozitívneho vývoja je pokles návštevnosti v prvých mesiacoch roku 2009 veľmi výrazný. Prejavuje sa výrazným poklesom využití neustále rastúcej ubytovacej kapacity Bratislavy. V 1. štvrťroku 2009 oproti 1. štvrťroku 2008 využitie ubytovacej kapacity Bratislavy (CBRE, 2009) pokleslo o 25,8%, čo je, porovnajúc s metropolami susedných štátov (Budapešť -24,1%, Praha -22,9% a Viedeň -12,6%), najvýraznejší pokles.

Po roku 1989 sa zmenila štruktúra ubytovaných hostí (graf B.1.9). Kým pred rokom 1989 prevládali domáci hostia nad zahraničnými, ktorí netvorili ani polovicu zo všetkých ubytovaných (40% - 45%), po roku 1989 sa tento podiel otočil a prevládajú zahraniční návštevníci. V istej miere je to ovplyvnené tým, že sa otvorili hranice medzi bývalým východným a západným blokom, čím sa výrazne rozšíril priestor potenciálnych zahraničných návštevníkov Bratislavy. Najvýraznejšie zmeny nastali po vstupe Slovenska do EÚ. V roku 2003 tvorili zahraniční návštevníci len necelých 60% všetkých ubytovaných v Bratislave, od roku 2004 to je dlhodobo už okolo 65%, v hoteloch dokonca vyše 70%.

Graf B.1.9: Vývoj návštevnosti Bratislavy

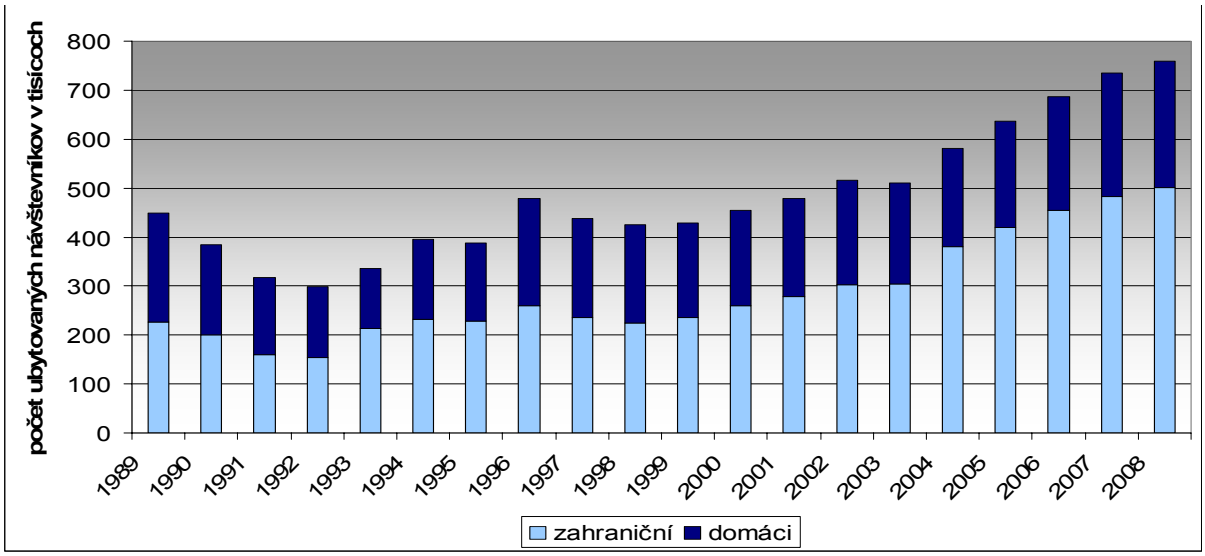

Kým tržby ubytovacích zariadení v roku 1989 dosahovali úroveň 130 miliónov Kčs, do roku 1996 vzrástli na 665 miliónov SKK. Po roku 1996, najmä v prvých rokoch nového tisícročia, ako už bolo spomínané, bol v Bratislave významnejší nárast návštevnosti a preto rast tržieb nie je spôsobený len rastom cien, ako v predchádzajúcom období. Od roku 2000 tržby za ubytovanie v hlavnom meste Slovenska prekročili hranicu 1 miliardy slovenských korún. V rokoch 2003 – 2005 tržby za ubytovanie každý rok narástali o viac ako 200 miliónov SKK, t.j. viac ako 16% medziročný nárast (graf B.1.10). V roku 2004 dokonca tržby ubytovacích zariadení Bratislavy už prekročili hranicu 1,6 miliardy SKK (1,619 miliardy SKK), z čoho tržby v hoteloch boli vyše 1,5 miliardy SKK (1,531 miliardy SKK) (ŠÚ SR). Pozitívny vývoj pokračoval do roku 2007, keď tržby za ubytovanie v Bratislave už druhý rok prekročili hranicu 2 miliardy SKK. V roku 2008 však napriek tomu, že počet ubytovaných návštevníkov Bratislavy, aj ich prenocovania oproti roku 2007 síce mierne, ale vzrástli, tržby za ubytovanie poklesli. Síce len o 1%, no v skutočnosti tento pokles predstavuje viac ako 12 miliónov SKK. Dlhodobo najväčší podiel z tržieb za ubytovanie vytvárajú hotely, zhruba 94%.

Graf B.1.10: Vývoj tržieb za ubytovanie v Bratislave

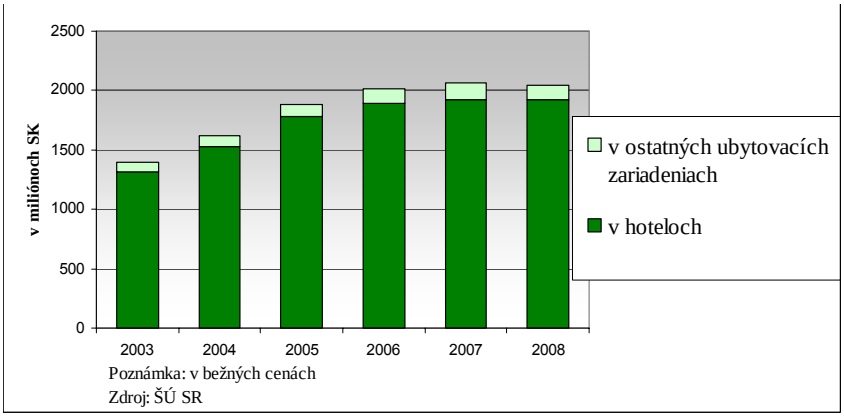

Síce zahraniční návštevníci tvoria niečo okolo 65% zo všetkých ubytovaných účastníkov cestovného ruchu Bratislavy, na tvorbe tržby ubytovacích zariadení sa podieľajú dlhodobo zhruba 80%. To potvrdzuje veľký význam propagácie v zahraničí a efektívnosť takto vynaložených prostriedkov.

Vzhľadom na zvýšenú ubytovaciu kapacitu Bratislavy v posledných rokoch a očakávané otvorenie ďalších hotelov a vývoj návštevnosti, sa dajú očakávať problémy s ich vyťaženosťou nielen v tomto roku, ale aj v najbližších rokoch. Pre existujúce problémy s vyťaženosťou sa dá očakávať, že niektoré ohlásené projekty výstavby hotelov sa neuskutočnia, alebo sa ich realizácia časovo posunie.

Je potrebné si uvedomiť, že pokles využitia ubytovacej kapacity Bratislavy nie je len dôsledkom hospodárskej krízy, ale odzrkadľuje aj nedostatky v predpokladoch lokalizácie rekreačného, kultúrno-poznávacieho a kongresového cestovného ruchu. Hoci sa jedná o situáciu v súkromnom sektore, je potrebné zvýšiť iniciatívy mesta k podpore tohto sektora napr. v oblasti marketingu, podpore aktivít, ktoré potrebujú ubytovacie kapacity (napr. súťažiť o udalosti ako MS v hokeji). Súčasne hotelový sektor musí byť dostatočne flexibilný (napr. službami, cenovo) a citlivo vnímať konkurencieschopnosť voči okolitým metropolám.

B.1.4.3. Rozmiestnenie a lokalizácia hotelov

Vzhľadom na najvýznamnejšie postavenie hotelov v sieti ubytovacích zariadení Bratislavy sa v analýze rozmiestnenia zameriame na hotely, motely a botely a budeme ich označovať spoločným názvom hotel. Jednou z podmienok úspechu hotela je jeho dobrá lokalizácia. Hotel má dobrú lokalizáciu, keď je vo vnútornej funkčnej štruktúre mesta viazaná na také činitele, ktoré vyhovujú dominantnej klientele hotela.

Rozmiestnenie hotelov

V polovici sedemdesiatych rokov minulého storočia boli všetky ubytovacie zariadenia Bratislavy sústredené do dvoch mestských častí – Staré Mesto a Ružinov. Po roku 1989 s nárastom počtu hotelov narastal aj počet mestských častí, v ktorých bol lokalizovaný hotel. Aj v roku 1996 pretrváva najväčšia koncentrácia zariadení v mestských častiach pokrývajúcich centrálnu historickú a obchodno-administratívnu časť mesta, ale hotely boli lokalizované už v ôsmych zo sedemnástich mestských častí. Po roku 1996 sa niekoľko rokov počet mestských častí, v ktorých boli lokalizované hotely nemenil. Po významnom náraste počtu hotelov v rokoch 2003 – 2004 bolo v Bratislave koncom roka 2004 už 50 hotelov, ktoré boli lokalizované v desiatich mestských častiach. Dekoncentrácia siete hotelov pokračovala aj v posledných rokoch, v ktorých bol zaznamenaný najväčší absolútny nárast počtu hotelov v Bratislave v histórii, len v roku 2008 pribudlo v Bratislave 9 nových hotelov a koncom tohto roka už ich bolo 74 a boli lokalizované v 13 zo 17 mestských častí Bratislavy (Tab. B.1.10). V posledných rokoch výrazne posilnilo svoju pozíciu Staré Mesto a centrum mesta ako najatraktívnejší faktor lokalizácie hotelov v Bratislave. Práve v Starom Meste sú lokalizované všetky päťhviezdičkové hotely a viac ako polovica štvorhviezdičkových hotelov Bratislavy. Významne vzrástol počet hotelov, ako aj ich celková lôžková kapacita.

Tab. B.1.10: Vývoj rozmiestnenia hotelov v Bratislave podľa mestských častí

	1996		2004		2008	
	Hotely	lôžka	hotely	lôžka	hotely	lôžka
Staré Mesto	10	1941	17	2336	27	3356
Ružinov	14	2677	17	3039	22	3572
Nové Mesto	5	477	7	591	10	787
Petržalka	3	181	2	167	6	487
Rača	2	372	2	304	1	235
Karlova Ves	1	80	1	110	1	110
Dúbravka	2	229	1	57	1	57
Čunovo	0	0	1	0	1	55
Záhorská Bystrica	0	0	1	0	1	54
Rusovce	0	0	1	0	1	46
Dev. Nová Ves	1	38	1	58	1	42
Vrakuňa	0	0	1	31	1	31
Devín	0	0	1	24	1	24
Bratislava	**38**	**5995**	**50**	**6717**	**74**	**8856**

Zdroj: vlastný výskum

Turisticko-ubytovacia funkcia Bratislavy vyjadrená relatívnymi ukazovateľmi výrazne vzrástla v poslednom období (Tab. B.1.11). Kým v polovici deväťdesiatych rokov pripadal 1 hotel na 10 km^2 rozlohy Bratislavy, v roku 2008 už je sieť hotelov dvakrát hustejšia a 1 hotel pripadá na 5 km^2. Výrazne sa zlepšila sieť hotelov aj v prepočte na počet obyvateľov, čo vyjadruje Defertov index turistickej funkcie (počet lôžok pripadajúcich na 100 obyvateľov), kým v roku 2004 to bolo len 1,58 lôžok na 100 obyvateľov, v roku 2008 už viac ako 2.

Tab. B.1.11: Vývoj turisticko-ubytovacej funkcie mestských častí Bratislavy

	Počet hotelov na 1 km^2			Defertov index		
	1996	2004	2008	1996	2004	2008
Staré Mesto	1,04	1,77	2,81	4,07	5,45	8,18
Ružinov	0,35	0,43	0,55	3,62	4,36	5,01
Nové Mesto	0,13	0,19	0,27	1,20	1,59	2,11
Petržalka	0,10	0,07	0,21	0,14	0,15	0,43
Rača	0,09	0,09	0,04	1,77	1,50	1,15
Karlova Ves	0,09	0,09	0,09	0,25	0,33	0,32
Dúbravka	0,23	0,12	0,12	0,59	0,17	0,17
Čunovo	0,00	0,00	0,05	0,00	0,00	5,83
Záhorská Bystrica	0,00	0,00	0,03	0,00	0,00	1,76
Rusovce	0,00	0,00	0,04	0,00	0,00	1,80
Dev. Nová Ves	0,04	0,04	0,04	0,23	0,38	0,26
Vrakuňa	0,00	0,10	0,10	0,00	0,17	0,16
Devín	0,00	0,07	0,07	0,00	2,44	2,24
Bratislava	**0,10**	**0,14**	**0,20**	**1,33**	**1,58**	**2,07**

Zdroj: prepočítané podľa údajov KS ŠÚ v Bratislave a vlastný výskum

Turisticko-ubytovacia funkcia Bratislavy je podstatne vyššia ako Košíc, ale je porovnateľná s Brnom, Varšavou, aj Budapešťou (Tab. B.1.12). Vyššie hodnoty skúmaných ukazovateľov nadobúda Praha, ktorej atraktivita z hľadiska cestovného ruchu je vyššia ako Bratislavy. Vzhľadom na tieto skutočnosti a poznajúc predpoklady, ktorými pre rozvoj a lokalizáciu cestovného ruchu Bratislava disponuje sa dá konštatovať, že momentálna hotelová ubytovacia kapacita Bratislavy je dostatočná, dokonca možno aj mierne „presýtená“.

Tab. B.1.12: Turisticko-ubytovacia funkcie vybraných miest

Mesto	Rok	Počet hotelov na 1 km^2	Defertov index
Budapešť	2007	0,30	2,00
Varšava	2002	0,24	1,53
Praha	2000	0,48	3,66
Brno	2008	0,21	1,55
Košice	2007	0,08	0,51
Bratislava	**2008**	**0,20**	**2,07**

Zdroj: Papp 2008, Danielová 2009, prepočítané podľa Kowalczyk 2004, Kowalczyk a Szkup 2004, Németh 2008

Rozmiestnenie hotelovej siete Bratislavy v relatívnych ukazovateľoch je takisto veľmi nerovnomerné (Tab. B.1.11). V posledných rokoch sa veľmi výrazne posilnila turisticko-ubytovacia funkcia Starého Mesta, kde výrazne vzrástla hotelová kapacita. Okrem Starého Mesta v roku 2008 vysoké hodnoty turisticko-ubytovacej funkcie vzhľadom na počet obyvateľov má aj Čunovo, čo vyplýva z vidieckeho charakteru mestskej časti a s tým spojeným nízky počtom obyvateľov. Nadpriemerné hodnoty majú aj mestské časti Ružinov a Nové Mesto a vzhľadom na počet obyvateľov aj Devín.

Podobne ako v iných odvetviach ekonomiky, aj v hotelových službách môžeme pozorovať formovanie geografických zhlukov, koncentrácií. Už niekoľko rokov sú na území Bratislavy jasne identifikovateľné dve veľké koncentrácie hotelov. Tá prvá na území mestskej časti Staré Mesto nazvime ho „centrálny zhluk hotelov“ a tá v západnej časti mestskej časti Ružinov tzv. „ružinovský zhluk hotelov“. Oba zhluky hotelov majú svoju špecifickú štruktúru a vývoj.

„Centrálny zhluk hotelov“ Bratislavy má stále rastúcu hustotu. Zvyšuje sa celkový štandard zhluku, keďže pribúdajú hlavne hotely päť- a štvorhviezdičkové. Zaujímavosťou je, že v rámci spomínaného zhluku na území niekoľkých 100 m^2 sa nachádzajú až tri štvorhviezdičkové hotely Park Inn Danube, Devín a Radison Blu Carlton s celkovou kapacitou 962 lôžok a 535 izieb, čo pred 5 rokmi predstavovalo takmer 60% štvorhviezdičkovej kapacity Bratislavy, v roku 2008 to je už len necelých 30% kapacity prvotriednych hotelov. V blízkej budúcnosti by mal byť celkový štandard hotelov „centrálneho zhluku“ ešte vyšší, vzhľadom na novootvorené hotely v roku 2009 a po uvedení do prevádzky ďalších hotelov, ktoré sú v súčasnosti vo výstavbe. Okrem toho, „centrálny zhluk hotelov“ má mimoriadnu kapacitu kongresových a rokovacích priestorov.

„Ružinovský zhluk hotelov“ má celkový štandard nižší, pomalší rast hustoty a nižšiu kongresovú kapacitu ako zhluk centrálny. Aj keď v súčasnosti sa práve v tejto lokalite nachádza najväčšia hotelová kongresová sála v Bratislave, po rekonštrukcii má kongresová sála hotela Holiday

Inn kapacitu 450 osôb divadelným sedením. Jadrom tohto zhluku je oblasť Bajkalskej ulice. Podľa hotelov vo výstavbe a plánovaných na území Bratislavy, zatiaľ ani v blízkej budúcnosti by sa nemal výraznejšie zvyšovať štandard ani hustota hotelov „ružinovského zhluku“.

Lokalizácia hotelov

Pri hodnotení činiteľov lokalizácie hotelov v Bratislave budeme sledovať predovšetkým polohu hotelov voči hlavným funkčným plochám a prvkom urbánneho priestoru. V prípade Bratislavy sa jedná predovšetkým o polohu voči historickému jadru mesta, obchodno-administratívnej zóne, hlavným líniám dopravného systému mesta (cesty, železnice, letisko, prístav), hlavným krajinotvorným prvkom ako rieke Dunaj, vodným plochám a lesoparkom a ďalším významným funkčným plochám (obytné komplexy, priemysel, kultúra, šport, výstavný a kongresový areál) (Korec, Husárová 1994).

Najvýznamnejšie činitele lokalizácie hotelov v urbánnom priestore sú podľa viacerých autorov (Asworth 1989, Kot a Kowalczyk 1997, Kowalczyk 2001b) centrum mesta, dopravné uzly a línie, turistické atrakcie, rôzne služby a v postsocialistických krajinách je stále jasne prítomný aj ďalší lokalizačný faktor – existencia vhodnej budovy.

V Bratislave sú jasne identifikovateľné hotely, ktoré využívajú atraktivitu centra mesta a ich počet z roka na rok rastie. Ide o klasické hotely ako Radisson Blu Carlton, Tatra a Devín, ale aj mnohé ďalšie ako napr. Crowne Plaza, dnes už Park Inn Danube, Arcadia, Albrecht, Avance, Tulip House, Marrol´s, Perugia, ale aj 3 bratislavské botely Gracia, Fairway a Marína a mnohé ďalšie.

Z turistických atraktivít v minulosti boli pre lokalizáciu hotelov v Bratislave najvýznamnejšie vodné plochy, ktoré sa využívali na rekreáciu. V súčasnosti je síce hotel lokalizovaný aj v areáli Zlatých Pieskov, aj pri Draždiaku, ale ich podiel z celkového počtu hotelov a z celkovej hotelovej kapacity je podstatne nižší, ako to bolo pred rokom 1989 ale aj v polovici deväťdesiatych rokov minulého storočia. Práve naopak, v posledných rokoch sa využila aj ďalšia významná turistická atraktivita – hrad Devín, pod ktorým bol v roku 2004 otvorený štvorhviezdičkový hotel Hradná brána.

Pre Bratislavu je typická aj veľká rozloha lesoparku na území mesta a v jeho atraktívnom prostredí je lokalizovaný štvorhviezdičkový hotel Best Western West. Pokojné prostredie lesoparku môže byť príťažlivé pre mnohých účastníkov cestovného ruchu. V posledných rokoch je čoraz viac pre lokalizáciu hotelov vyžívaná lokalita atraktívnej vilovej štvrti pri Bratislavskom hrade, ktoré ponúka takisto pokojné prostredie uprostred veľkomesta, v blízkosti centra mesta – hotely No 16, Residence MaMaison, Antares, a päťhviezdičkový Albrecht. Obe tieto lokality je možné považovať za špecifiká Bratislavy, lebo nie sú typické pre veľkomestá.

V Bratislave je veľmi veľa hotelov, ktoré sú lokalizované v budovách bývalých ale aj súčasných robotníckych ubytovní, kde tým najvýznamnejším lokalizačným faktorom je existencia vhodnej budovy, napr. Barónka, Nivy, Astra, Adonis, Turist, Prim a pod. Samozrejme, väčšina z nich má vhodnú dopravnú polohu na území mesta, a nachádza sa pri významnejších mestských komunikáciách, alebo v ich blízkosti. Pri významných mestských komunikáciách sú lokalizované aj ďalšie bratislavské hotely, napr. Holiday Inn, Aston, Junior, Medium, Miva a ďalšie.

Hotely na území veľkého mesta musia byť dobre prístupné všetkým prichádzajúcim účastníkom cestovného ruchu a z nich majú byť dobre prístupné všetky zariadenia a atrakcie o ktoré má návštevník záujem (Ritter 1985). Pre Bratislavu nie sú typické hotely, ktorých lokalizácia sa viaže na dopravné línie a uzly, napriek tomu, že ide o jeden z najvýznamnejších lokalizačných činiteľov. Výnimkou sú už spomínané hotely, ktoré sú viazané na významné vnútromestské komunikácie (napr. nábrežie, Bajkalská). Chýbajú tu hotely pri najvýznamnejších dopravných uzloch - pri letisku, pri železničnej aj autobusovej stanici.

Celé desaťročia absentuje hotel pri železničnej Hlavnej stanici. Trojhviezdičkový hotel Matyšák na Pražskej ulici, je ako jediný pešo prístupný zo železničnej stanice, aj keď nie je v jej tesnej blízkosti.

Podobne je v Bratislave podcenený aj ďalší významný lokalizačný činiteľ – Letisko M. R. Štefánika. Aj keď jeho medzinárodný význam je v porovnaní s okolitými letiskami nižší, v posledných rokoch bolo zjavné isté oživenie vďaka nízkonákladovým leteckým spoločnostiam, napriek tomu v blízkosti letiska absentuje hotel, ktorý by bol prístupný peši. Určitým posunom je otvorenie trojhviezdičkového hotela Chopin, pri diaľničnom obchvate neďaleko letiska, v polovici roku 2009.

Neexistuje priame prepojenie letiska s centrom mesta (Staré Mesto a jeho okraj), kde je najväčšia koncentrácia hotelov, mestskou hromadnou dopravou. Cez letiská prichádza významná časť návštevníkov, ktorí potrebujú ubytovanie. Z letiska premávajú len dve linky (do Petržalky, na Hlavnú stanicu).

V Bratislave akoby sa nepočítalo s tým, že železničnou, autobusovou a leteckou dopravou – okrem domov vracajúcich sa obyvateľov mesta, či dochádzajúcich za prácou – by mali prichádzať aj účastníci cestovného ruchu, ktorí sa po ceste chcú hneď ubytovať, alebo sa čo najjednoduchšie dostať do svojho hotela bez problémov s orientáciou na novom mieste a bez nutnosti platiť taxík (a Bratislava musí mať záujem o všetky kategórie turistov). Ak si návštevník Bratislavy prichádzajúci letecky ubytovanie zarezervoval v centre mesta, kde je najväčšia koncentrácia hotelov a významný podiel štvorhviezdičkových a všetky päťhviezdičkové hotely a aj väčšina hotelov zahraničných hotelových spoločností, tak buď musí v rámci MHD prestupovať, alebo sa odviezť taxíkom.

Bolo by vhodné zaviesť linky verejnej dopravy (možnosti sú rôzne) z letiska MRŠ, ktoré prechádzajú, alebo končia pri okrajoch Starého mesta (Hodžovo nám, Staromestská, Nový Most), kde je najviac hotelov (ale aj iných ubytovacích zariadení). Podobný model príchodu turistov z letiska Schwechat priamo k centru Bratislavy už existuje (linka spoločnosti Blaguss pod Nový Most). Situáciu pri Hlavnej Stanici je možné riešiť v rámci pripravovaného projektu prestavby Predstaničného námestia. Situáciu s lokalizáciou hotela pri letisku je možné riešiť následne za prebiehajúcou prestavbou terminálu a oživení leteckej dopravy po hospodárskej kríze.

B.1.5. Poznatkovo náročná ekonomika

Bratislava disponuje kľúčovými piliermi, ktoré predstavujú prostredie vhodné pre rozvoj aktivít kreatívneho sektora, resp. aktivít znalostnej ekonomiky (knowledge economy): (1) univerzity, (2) ICT infraštruktúra a aktivity, (3) inovatívne podnikateľské prostredie a (4) kultúra a kultúrne dedičstvo. Už dlhšie je známa kvalita poznatkovej bázy a pozitívnym ekonomickým vývojom (napr. Lever, 2002). Podobne sa do centra pozornosti posunuli aj odvetvia opierajúce sa o kultúru, umenie, tvorivosť, najmä reflektujúc post-industriálny model rozvoja miest a inú bázu miestnej ekonomiky súčasných veľkých miest (napr. Lazeretti, 2003; Christophers, 2007).

B.1.5.1. Vysoké školy

Bratislava je najvýznamnejším centrom školstva a vzdelávania na Slovensku. V mnohých oblastiach vzdelávania dominuje Slovensku aj jeho kvalitou. Táto úroveň je však menej pozitívne hodnotená z hľadiska medzinárodných porovnaní. Horšia medzinárodná pozícia školstva v Bratislava je dokumentovaná napr. v rámci rankingu miest SVE (Berger Consultants, 2009). Jedná sa o citlivú oblasť záujmu verejnosti, ako aj významný predpoklad úspešného napredovania v budovaní štruktúry miestnej ekonomiky založenej na poznatkoch a tvorivosti. Dostatok kvalitne pripravených odborníkov je jednou z kľúčových požiadaviek rozvoja.

Bratislava je významným centrom vysokoškolského štúdia aj v európskom meradle. Z pozitívnych aspektov môžeme upozorniť na hodnotenie prezentované Eurostatom (2007), zamerané na koncentrovanosť študentov vysokých škôl v regiónoch EÚ. Hodnotil sa pomer počtu študentov k celkovému počtu obyvateľov vo vekovej skupine 20-24 ročných. Bratislavský kraj sa umiestnil ako piaty v poradí, s podielom 106 študentov na 100 obyvateľov vo veku 20-24 rokov. Nachádzal sa za regiónmi Praha (150 študentov na 100 obyvateľov 20-24), Viedeň, Brusel a Brabant.

Pri hodnotení postavenia najvýznamnejších VŠ inštitúcii pôsobiacich v Bratislave v širšom kontexte regiónu strednej a východnej Európy platí, že mierne zaostávajú za univerzitami z okolitých post-socialistických štátov, a značne zaostávajú za univerzitami v Rakúsku (nie všetky rakúske univerzity sú uvedené v priložených výberoch z uvedených rankingov). Univerzity vo Viedni, Prahe, Budapešti, Varšave, Krakove, Ľubľane sú hodnotená vyššie (podľa niektorých hodnotení predstihujú napr. Univerzitu Komenského aj univerzity v Brne, Szegede, či Debrecene). To potvrdzujú rankingy podľa Leiden Ranking 2008, či Webometrics Ranking 2009. Podobne sa žiadna z bratislavských (a teda ani slovenských) univerzít nenachádza v najnáročnejšom „šanghajskom“ rebríčku svetových univerzít (berie v úvahu nositeľov Nobelovej a Fieldovej ceny, publikácie v najprestížnejších časopisoch ako Science, Nature a pod.), kým najvýznamnejšie univerzity väčšiny vyspelých postsocialistických štátov tam sú zachytené (Praha, Warszava, Ljubljana, Budapešť, Szeged, Krakow). Závažné je, že okrem Univerzity Komenského sa objavuje, aj to len v jednom rankingu, len

STU (993. miesto podľa Webometrics 2009), ostatné inštitúcie tu nie sú uvedené. Časť z týchto vysokých škôl však smeruje najmä do vzdelávania (niekedy výrazne do externých foriem), s menšou vedeckovýskumnou kapacitou, obmedzeným počtom pracovníkov, nehovoriac o menšej orientácii na vedecký výskum.

Školstvo, najmä to je vážne, na úrovni vysokých škôl, je nedostatočne medzinárodné. Pôsobí málo zahraničných vysokých škôl (len niekoľko spoločných programov), študuje tu málo zahraničných študentov, prichádza sem menej študentov napr. v rámci programu Erasmus, pôsobí tu málo zahraničných učiteľov, málo programov je ponúkaných v cudzích jazykoch (angličtina). Jedným z možných ukazovateľov medzinárodnej dimenzie univerzít je ich participácia v programe Erasmus. Počet študentov vyslaných na študentskú mobilitu bratislavskými vysokými školami rastie pomaly (šk. r. 2006/2007 – 690 študentov, 2007/2008 – 728 študentov). To tvorí okolo 50 % vyslaných študentov zo Slovenskej republiky. Táto tendencia pomalého rastu a malého podielu z celkového počtu študentov vo všeobecnosti, je ďaleko od cieľov deklarovaných EÚ. Bratislavské univerzity sa nenachádzajú medzi 100 univerzitami EÚ, ktoré prijímajú najviac študentov (je tam napr. KU a ČVUT Praha, Varšavská a Krakovská univerzita, údaje pre šk. r. 2006/2007). Univerzita Komenského sa ako jediná zo SR objavila medzi 100 najväčšími vysielateľmi študentov na ERASMUS (na 79. mieste). Horšia je situácia vo vysielaní učiteľov, kde sa v prvej stovke univerzít vysielajúcich najviac učiteľov na partnerské univerzity bratislavské univerzity nenachádzajú (sú tu – 11 univerzít z Poľska, 14 z ČR, zo SR Žilinská univerzita a TU Košice). Podobným ukazovateľom medzinárodnej dimenzie je aj počet zahraničných študentov. Hoci v Bratislave študuje vyše 1500 študentov zo zahraničia, takmer dve tretiny študuje na troch fakultách – Lekárskej UK, Farmaceutickej UK a Stavebnej STU (2008, UIPS). Pozícia ostatných v medzinárodnom vzdelávaní je značne obmedzená, na okraji ich záujmu.

Tab. B.1.13: Vybrané najlepšie univerzity v strednej a východnej Európe podľa Leiden rankingu (publikácie vážené "impact" faktorom)

77	AT	MED UNIV WIEN	***1.18***
131	AT	UNIV WIEN	***1.07***
139	AT	TECH UNIV WIEN	***1.05***
158	HU	EOTVOS LORAND UNIV BUDAPEST	***1.01***
162	PL	WARSAW UNIV	***1.00***
219	PL	WARSAW UNIV TECHNOL	***0.81***
223	HU	SEMMELWEIS UNIV BUDAPEST	***0.79***
230	HU	UNIV DEBRECEN	***0.75***
233	PL	JAGIELLONIAN UNIV KRAKOW	***0.74***
234	HU	BUDAPEST UNIV TECHNOL & ECON	***0.72***
235	HU	UNIV SZEGED	***0.69***
236	CZ	CHARLES UNIV PRAGUE	***0.69***
238	PL	UNIV WROCLAW	***0.64***
239	SI	UNIV LJUBLJANA	***0.63***
243	SK	**COMENIUS UNIV BRATISLAVA**	***0.58***
244	HR	UNIV ZAGREB	***0.54***
245	PL	WROCLAW UNIV TECHNOL	***0.51***
246	PL	ADAM MICKIEWICZ UNIV POZNAN	***0.51***

Zdroj: TOP 250 Universities in Európe. Leiden ranking 2008.

Tab. B.1.14: Vybrané najlepšie univerzity v strednej a východnej Európe podľa Leiden rankingu (počet publikácii)

21	AT	UNIV WIEN	***19,732***
71	CZ	CHARLES UNIV PRAGUE	***12,228***
109	SI	UNIV LJUBLJANA	***8,642***
128	PL	JAGIELLONIAN UNIV KRAKOW	***7,670***
137	PL	WARSAW UNIV	***7,223***
144	HR	UNIV ZAGREB	***6,957***
152	AT	TECH UNIV WIEN	***6,736***
206	HU	EOTVOS LORAND UNIV BUDAPEST	***4,662***
210	HU	UNIV SZEGED	***4,601***
221	PL	ADAM MICKIEWICZ UNIV POZNAN	***4,370***
225	HU	SEMMELWEIS UNIV BUDAPEST	***4,275***
232	PL	UNIV WROCLAW	***4,037***
235	HU	UNIV DEBRECEN	***3,893***
244	HU	BUDAPEST UNIV TECHNOL & ECON	***3,767***
245	PL	WARSAW UNIV TECHNOL	***3,725***
248	SK	**COMENIUS UNIV BRATISLAVA**	***3,672***

Zdroj: TOP 250 Universities in Európe. Leiden ranking 2008.

Tab. B.1.15: Poradie najlepších univerzít vo Východnej Európe

Eastern Europe rank	UNIVERSITY	World rank
1	Charles University	144
2	Lomonosov Moscow State University	186
3	Masaryk University	199
4	University of Ljubljana	225
5	Czech Technical University	293
6	Tartu University	297
7	Budapest University of Technology and Economics	307
8	Eotvos Lorand University (University of Budapest)	316
9	University of Belgrade	389
10	Jagiellonian University Krakow	417
11	University of Szeged	480
12	**Comenius University in Bratislava**	504
13	AGH University of Science & Technology, Krakow	511
14	Warsaw University of Technology	512
15	Technical University Ostrava	519
16	University of Vilnius	549
17	University of Technology Brno	560
18	Wroclaw University of Technology	578
19	University of West Bohemia	585
20	University of Maribor	614
21	Warsaw University	634
22	Adam Mickiewicz University Poznan	654
23	Wroclaw University	662
24	University of Economics Prague	679
41	**Slovak University of Technology**	995

Zdroj: Top Eastern Europe. The Webometrics Ranking of World Universities, January 2009

Len malou kompenzáciou horšej medzinárodnej pozície je popredné postavenie bratislavských univerzít v rámci rankingov slovenských vysokých škôl (podľa ARRA, 2009). Vysoké školy v Bratislave dominujú rebríčku vysokých škôl ARRA vo významných špecializáciách prírodovedného (UK – Fakulta matematiky, fyziky a informatiky a Prírodovedecká fakulta) a technického zamerania (Fakulta chemickej a potravinárskej technológie, Fakulta elektrotechniky a informatiky a ďalšie fakulty STU). Toto potvrdzuje najlepší potenciál pre progresívnejšie formy rozvoja v Bratislave oproti iným lokalitám na Slovensku. Potvrdzuje to aj pravdepodobné zaradenie UK a STU (a pravdepodobne po kratšom čase aj EU) medzi univerzity, podľa posledného procesu akreditácie (2009).

Graf B.1.11: Študenti vyslaní do zahraničia v rámci programu Erasmus

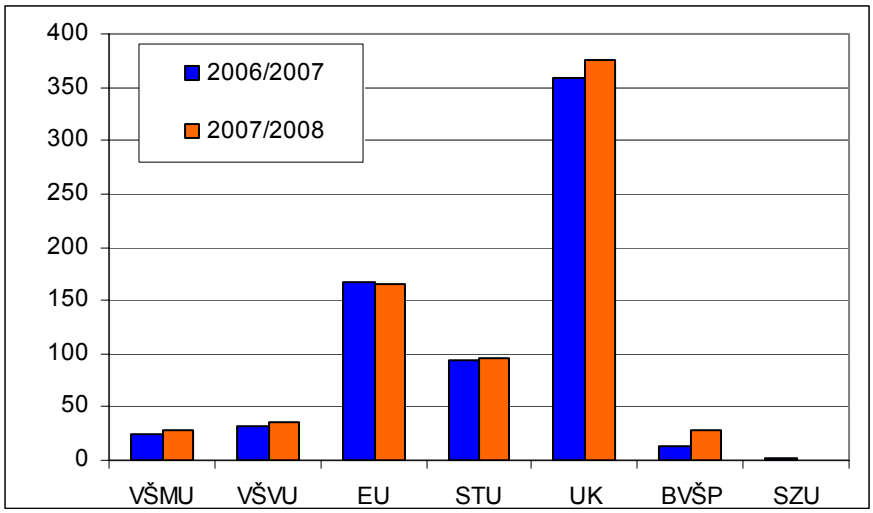

Zdroj: SAAIC – LLP – Program celoživotného vzdelávania. Erasmus – mobilita študentov a učiteľov.

Nemôžeme obísť základné kvantitatívne charakteristiky týkajúce sa vysokého školstva v Bratislave (graf B.1.12). Hoci celkový podiel vysokoškolských študentov bratislavských vysokých škôl v rámci Slovenska stúpa (53% v r. 2007), sú náznaky budúceho poklesu študujúcich. Novoprijatí denní študenti bratislavských VŠ tvoria už iba jednu tretinu celoslovenského počtu novoprijatých (2004 – 36,9%; 2008 – 33,5%). Stagnujúci počet novoprijatých študentov denného štúdia (okolo 32,5 tis. ročne) si univerzity aj v Bratislave kompenzujú nárastom vzdelávania v iných formách. Celkom na nich študuje 44 tis. študentov denného štúdia a 27 tis. študentov externého štúdia (2007). Tým je jednoznačne najvýznamnejším centrom vysokoškolského vzdelávania na Slovensku. Veľmi významné sú počty študentov v prírodovedných (UK), technických (STU), ako aj ekonomických vedách a manažmente (UK, EU). Na príprave študentov vhodných do oblasti „business“ sa podieľajú aj ďalšie vysoké školy (napr. BVŠP).

Na najvýznamnejších VŠ poskytujúcich denné štúdium v Bratislave (UK, STU, EU) narástol počet denných študentov medzi rokmi 2004 a 2008 o vyše 13%. Pri detailnejšom pohľade na fakulty, ktoré vykazujú nárast sa jedná o fakulty orientované na prírodné vedy, matematiku, informatiku, elektrotechniku, farmáciu (FMFI UK, PRIF UK, FEI STU, FIIT STU, FAF UK) a fakulty orientované na ekonomické, sociálne a manažérske vzdelanie (EU, FM UK, FSEV UK). Stagnáciu až pokles vykázali tradičnejšie odbory prípravy – medicína, chémia, strojárstvo (LF UK, FCHTP STU, SJF STU).

Graf B.1.12: Vývoj počtu študentov vysokých škôl v Bratislave.

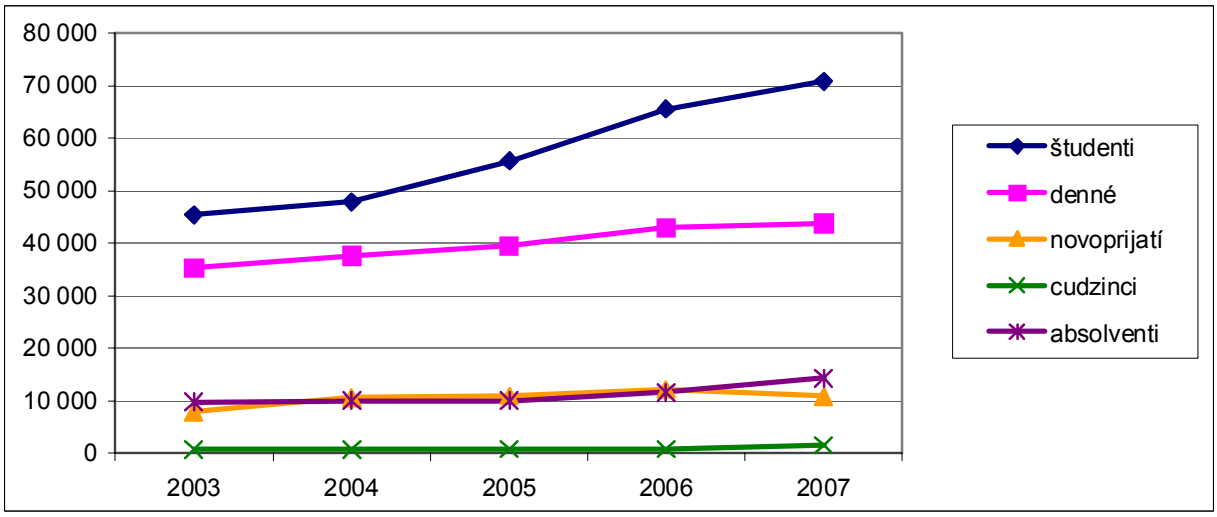

Zdroj: Štatistické ročenky mesta Bratislava

Významnú pozíciu Bratislavy v príprave odborníkov na vedeckú kariéru potvrdzuje fakt, že tu študuje vyše 53% študentov denného doktorandského štúdia na Slovensku. Najviac na prírodovedných, lekárskych a technických fakultách UK a STU. Počet doktorandov sa zvýšil z takmer 1400 (2004) na vyše 2300 (2008). Otázne je však uplatnenie takýchto počtov ukončených doktorandov pri stagnácii zamestnanosti vo vede, výskume a vysokom školstve.

Napriek kľúčovej úlohe vysokého školstva, nemôžeme sa vyhnúť hodnoteniu vybraných tendencií na nižších úrovniach školstva. Už na nich sa musí založiť dostatočne kvalitný a početný potenciál následne využiteľný na úrovni univerzít. Dostupné informácie indikujú určité otázky týkajúce sa kvality vzdelávania na stredných školách. V rankingu slovenských gymnázii podľa hodnotenia maturít z matematiky (2009) len tri z Bratislavy (Teplická, Dunajská, Tilgnerova) boli v prvej 50-tke (z toho dve v prvej desiatke), ako bolo zverejnené médiami podľa údajov ŠPÚ (Hospodárske noviny). Skoršie výsledky (2008, 2007) potvrdzujú priemernú až podpriemernú úroveň výsledkov študentov v Bratislave (podľa agregovaných výsledkov za celý BSK).

Podobne, sledovanie výsledkov v olympiádach (matematika, informatika, fyzika) na Slovensku za posledná dva roky potvrdzuje potenciál, ale aj riziká kvalitného stredoškolského vzdelávania v Bratislave. Študenti stredných škôl z Bratislavy dominujú najmä olympiáde z matematiky (napr. v prvej dvadsiatke riešiteľov matematickej olympiády v šk. r. 2008/2009 bolo 10 študentov z bratislavských gymnázií, rok predtým 6). Podobná je situácia v informatike (7 z prvých 20 v šk. r. 2008/2009 a 10 z prvých 20 v šk. r. 2007/2008), alebo fyzike (približne jedna štvrtina z prvých 20 miest patrí študentom z Bratislavy). K rizikám patrí skutočnosť, že sa jedná s totálnou dominanciou o študentov Gymnázia Grösslingova, ŠpMNDaG Teplická, Gymnázia J. Hronca. Podobné výsledky môžeme nájsť aj v prípade Pytagoriády. Tu však je úspešnosť značne nižšia.

Určitým problémom je znižovanie počtu študentov na stredných školách, čo súvisí najmä s celkovým populačným vývojom. Rastom, alebo stagnáciou počtu študentov sa vyznačujú ekonomické školy a gymnáziá, kým ostatné typy znášajú pokles počtu študentov (najmä SOUaU, ale i priemyselné školy, v období 2004-2007). Dokumentuje to trend posunu k službám, ústup od prípravy študentov pre priemysel a stavebníctvo, významný podiel pokračovania v štúdiu na vysokých školách.

Veľkým rizikom pre fungovanie školstva v Bratislave a jeho ľudské zdroje je príliš veľký mzdový rozdiel oproti iným sektorom ekonomiky (mzdová úroveň v školstve nedosahuje 60% priemernej mzdy v Bratislave). To znamená riziko permanentnej „drenáže“ a fluktuácie učiteľov a následne problém s udržaním permanentnej kvality na väčšine škôl.

Dôsledky súčasného vývoja vo vzdelávacom systéme Bratislavy môžu byť vážne. Nedostatočne rozvinutý a kvalitný systém vzdelávania značne limituje vlastnú bázu budovania znalostnej ekonomiky a kreatívnych odvetví mesta. Necháva ju závislú na podmienkach vonkajšieho prostredia. Pre mesto a Slovensko je kvalita poskytovaného vzdelania v meste kriticky dôležitá.

Značný počet študentov odchádzajúcich za kvalitným vzdelávaním zo Slovenska do zahraničia (najmä ČR) môžeme hodnotiť z viacerých hľadísk. Kým na jednej strane sa jedná o proces prirodzený a prospešný, môžeme ho interpretovať aj ako ťažko nahraditeľný odchod/stratu významnej časti kvalitného ľudského potenciálu. Časť ich odchodu je spôsobená nedôverou voči kvalite vzdelania poskytovanej slovenskými vysokými školami, teda aj tými v Bratislave. Okrem toho, významná časť študentov môže zostať v zahraničí, čo môže ohroziť efektívnosť pôsobenia vzdelávacích inštitúcii v Bratislave (málo študentov, tlak na zamestnanosť). Budúcnosť bude aj o medzinárodnej konkurencii v získavaní študentov, najmä tých kvalitných, za podmienok zhoršeného populačného vývoja v celom regióne strednej a východnej Európy. Je otázne, ako sú na túto situáciu pripravené bratislavské vysoké školy.

Bratislavské vysoké školy a súvisiace zariadenia obišla vlna výrazných investícii do modernizácie a nových objektov (najvýznamnejšie investície boli Univerzitná knižnica, čiastočne Ekonomická Univerzita), ktoré môžeme pozorovať v okolitých štátoch. Odrážalo to aj etapu podpory extenzívneho rozvoja univerzitného vzdelávania, najmä v krajských mestách SR. Keďže značná časť VŠ bola vybudovaná v 60-80-tych rokoch, prípadne sídli v starších objektoch, nutná je modernizácia značnej časti ich zariadení a objektov. Má umožniť zvýšenie kvality vzdelávania a kapacity pre vyšší počet študentov. Tento efekt je najľahšie dosiahnuteľný práve na univerzitách v Bratislave. To sa týka aj pomaly postupujúcich investícii do zvýšenia štandardov života študentov počas štúdia v Bratislave a ich kapacitné navýšenie. Je nutné, aby sa zhodnotili možnosti modernizácie, rozšírenia komplexov

a vybavenia vysokých škôl v Bratislave. Najmä ak sú možnosti financovania z fondov EÚ obmedzené, je úloha štátu, kraja a mesta v spolupráci s univerzitami dominantná. Riziko stagnácie, nepríťažlivosti, nedostatku študentov môže ohroziť ich nevyhnutný podiel na modernom formovaní miestnej ekonomiky. Jedná sa o jeden z menej a pomalšie modernizovaných sektorov sociálno-ekonomickej sféry v Bratislave. Kým privátny sektor sa podstatne reštrukturalizoval a modernizoval, nastúpili nové aktivity, verejný sektor a najmä školstvo takýto razantný prerod neabsolvovali (zdravotníctvo a kultúra o niečo viac). Musíme tiež rešpektovať, že sa jedná z ekonomického hľadiska o jeden z najdôležitejších sektorov pôsobiacich v meste, v ktorom sa v Bratislave pohybuje priamo okolo 100 tis. osôb (študenti a zamestnanci) a tečú ním stovky miliónov EUR ročne.

Značné riziko predstavuje očakávaný „populačný“ tlak nárastu počtu žiakov a študentov, v kombinácii z nedostatočne financovaným školstvom (mzdy, vybavenosť), ktorý zasiahne školy v nasledujúcom období. Tento môže priniesť riziká nedostatočných kapacít, nedostatok kvalitných učiteľov, problém udržania kvality vzdelávania, „boj“ o umiestnenie detí na kvalitnejších školách a nespokojnosť verejnosti s úpadkom značnej časti škôl. Pri nezasiahnutí verejnej moci môže vzniknúť v sfére základného a stredného školstva postupne v Bratislave rozsiahlejší systém pravdepodobne súkromných škôl. Predovšetkým však škôl výrazne spolufinancovaných rodičmi. To môže zvýšiť diferenciáciu medzi školami, i v neprospech verejných škôl. Zvýši to náklady na život v meste, zníži to prístup k dobrému vzdelaniu pre časť rodín. Môže to prerásť do citlivej verejnej diskusie.

B.1.5.2. Veda a výskum

Snahy o progresívnu orientáciu miestnej ekonomiky sa nezaobídu bez silného vedecko-výskumného a vývojového zázemia. Hoci sa v Bratislave skoncentrovala významná časť slovenského vedecko-výskumného potenciálu, tento je nedostatočne financovaný a nedosahuje významnejší počet medzinárodne porovnateľných výstupov. Nepredstavuje dostatočný impulz pre rozvoj odvetví založených na vysokých technológiách a kreativite. Neznamená moment príťažlivosti pre privátne investície do výskumu a vývoja. Tejto oblasti sa donedávna nevenovala razantnejšia pozornosť ani z hľadiska snahy o pritiahnutie takto orientovaných investícii.

Podľa správy Statistics in Focus (Eurostat, 35/2009) je bratislavský región, spolu s pražským, jedným z dvoch regiónov, ktoré sa umiestnili v prvej dvadsiatke všetkých regiónov EÚ v zamestnanosti vo výskume a vývoji (ďalej aj ako VaV) podľa podielu na celkovej zamestnanosti z nových členských štátov (údaje k 2005). Treba uviesť, že pražský región je prvý, nasledovaný regiónom Viedeň ako druhým v poradí. Bratislava je v poradí trinásta, podielom VaV zamestnanosti vo výške 3,2 %. Treba si súčasne uvedomiť, že zamestnanosť vo VaV v Prahe je vyše 21tis. a v prípade Viedne vyše 19 tis. pracovníkov, kým v Bratislavskom kraji len vyše 7 tis. pracovníkov. Naznačuje to však určité možnosti Bratislavského kraja. Neporovnateľný potenciál je však skoncentrovaný napr. v regiónoch Ile de France (vyše 130 tis.), alebo Oberbayern (vyše 80 tis.) pracovníkov vo VaV. Pozoruhodná je však prítomnosť 3 fínskych regiónov v top 20 regiónoch v podiele VaV na celkovej zamestnanosti.

V Bratislave pracuje 50% pracujúcich vo vede a výskume na Slovensku (2004 – 52,8%, 2008 – 50,2%), čo v absolútnom počte znamená 7817 pracovníkov (FTE – full time equivalent, 2008). Podstatnú časť z toho tvoria pracovníci v prírodných vedách (vyše 3000) a lekárskych a farmaceutických vedách (vyše 1600 pracovníkov). Bratislava postupne zvýšila svoj podiel na celkovej výskumnej kapacite Slovenska v prírodných vedách na 77%, a v lekárskych a farmaceutických vedách na 80,2% (2008). Menší je podiel pracovníkov v technických vedách (len 26,1% z celoslovenského počtu). Medzi rokmi 2004-2008 narástol počet len o 253 pracovníkov, čo je nedostatočné tempo (graf B.1.14).

Graf B.1.13: Vývoj počtu výskumných pracovníkov (vo FTE)

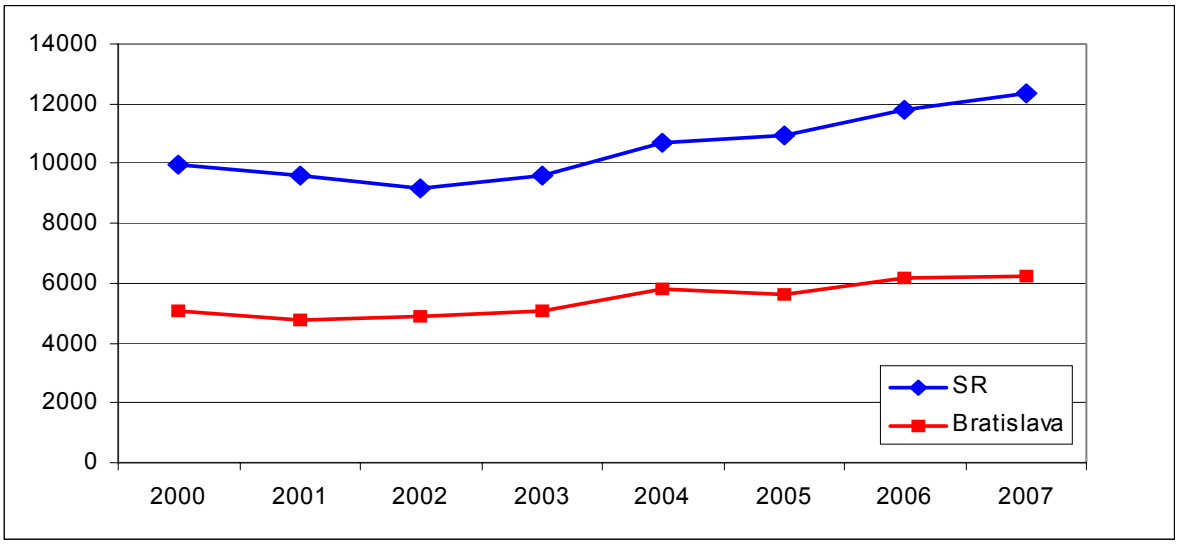

Zdroj: Štatistická ročenka mesta Bratislavy.

Graf B.1.14: Vývoj počtu pracovníkov vo vede a výskume v Bratislavskom kraji

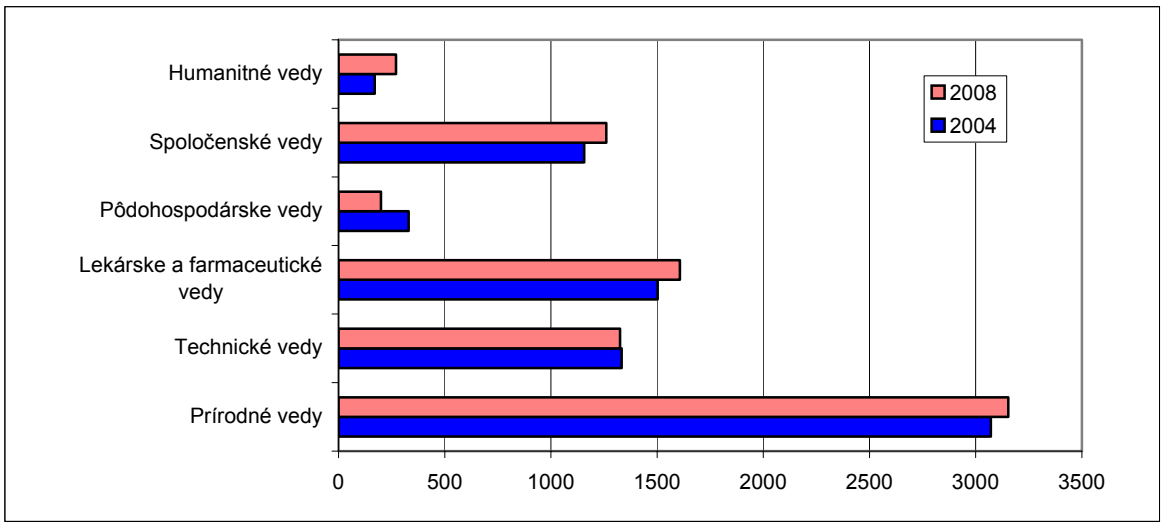

Zdroj: Štatistická ročenka regiónov Slovenska.

Výdavky na vedecko-výskumné kapacity sú porovnateľné s podielom na zamestnanosti a dosiahli 49,8% celkových výdavkov v SR (2008). Kým v r. 2004 boli výdavky 3,4 mld. SKK, v r. 2008 dosiahli 4,7 mld. SKK. Najvýraznejší nárast výdavkov môžeme pozorovať v prípade technických vied, kde sa viac ako zdvojnásobil (graf B.1.15). Významnejší nárast v sledovaných rokoch sa týkal aj prírodných vied, naopak stagnovali výdavky na lekársky a farmaceutický výskum. Napriek nárastu výdavkov je negatívom pokles kapitálových výdavkov v Bratislave voči Slovensku. Systematicky postupne poklesávajú z vyše 60% (2003) na 40% (v r. 2007). Problémom financovania je aj menší podiel výdavkov na aplikovaný výskum (863 mil. SKK, 2007) a vývoj (317 mil. SKK, 2007), ako aj skutočnosť, že podstatný nárast v období 2004-2007 sa týkal základného výskumu, kým aplikovaný výskum a vývoj vo výdavkoch stagnuje resp. mierne rastie.

Graf B.1.15: Výdavky na vedu a výskum v Bratislavskom kraji (v tis. SKK)

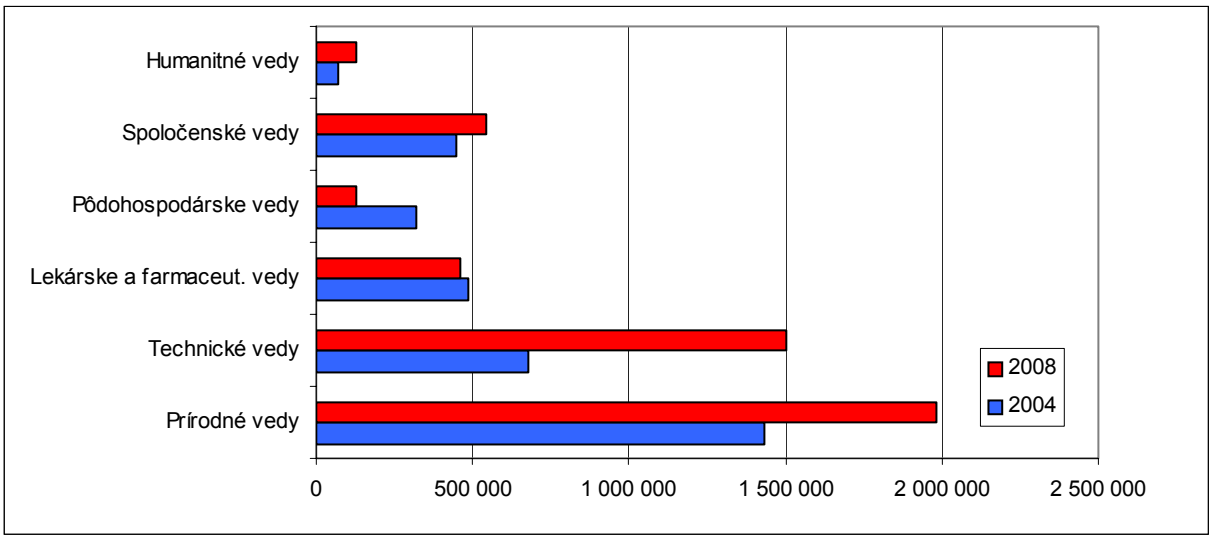

Zdroj: Štatistická ročenka regiónov Slovenska.

Jedným zo znakov odlišnosti, nižšej prestíže, či orientácie výskumu a vývoja v Bratislave sú zdroje jeho financovania. V Bratislave podstatne dominuje financovanie z vládnych zdrojov a zaostáva financovanie z privátnych podnikateľských zdrojov. V r. 2007 prevyšovali vládne výdavky podnikateľské viac ako trojnásobne. Zo sledovaných miest prevyšovali vládne výdavky na výskum a vývoj podnikateľské len v prípade Bukurešti, aj to len o 80%. U Prahy i Budapešti investície biznis sektoru významne prevyšovali vládne výdavky (2007). V prípade Viedne výdavky biznis sektoru prevyšovali vládne výdavky osemnásobne (2004, Eurostat). Výdavky vo svojej celkovej výške však rovnako zaostávajú v medzinárodných porovnaniach. Tvoria okolo 1% regionálneho HDP, čo je menej ako v prípade napr. Viedne, Prahy, ale i Lisabonu, Budapešti a Bukurešti (2004, Eurostat).

Jedným z často sledovaných efektov vedecko-výskumných kapacít je registrácia patentov v EPO (European Patent Office). To sa ukazuje slabosť vedecko-výskumných kapacít a ich orientácia na základný výskum, či publikačnú činnosť. Pri zhodnotení obdobia 2001-2005 (podľa dostupných dát) v porovnaní 6 miest (Viedeň, Stockholm, Praha, Viedeň, Lisabon a Bratislava) sa Bratislava nachádzala jeden krát na poslednom mieste (počet patentov na milión obyvateľov) a štyrikrát na predposlednom mieste (striedajúc si poradie s Lisabonom). Kým zaostávanie za regiónmi s metropolami postsocialistických krajín nebolo dramatické, porovnanie s Viedňou a Štokholmom je zdrvujúce (napr. Bratislavský kraj prepočítaných 10,5 patentu na milión obyv., Štokholm 178,2 patentu na mil. obyv., 2005). Pri pohľade na sektorovú afiláciu patentov, prevažujú patenty z oblasti informačných technológií a biotechnológií (podľa počtu patentov na milión obyvateľov).

K nedostatkom patrí, že v Bratislave nie sú efektívne aplikované miestne modifikované významnejšie koncepcie, stratégie, programy a s tým súvisiace kapacity na podporu alokácie nových vedeckých, výskumných a vývojových kapacít a investícii, ako aj iniciatívy zamerané na lepšie a na prax orientované využitie už lokalizovaného vedecko-výskumného potenciálu a to či už privátneho alebo zmiešaného, verejno-privátneho charakteru (vedecko-technický park, inkubátory a pod.). V tomto smere Bratislava zaostáva napr. aj za Brnom. Výnimkou sú aktivity BIC a plány CEPIT (ale objavilo sa v priebehu času aj niekoľko ďalších iniciatív). Neexistuje tu samostatná báza výskumu a vývoja významnejšej svetovej korporácie (hoci tu viaceré významné spoločnosti svoje aktivity na hrane výskumu a najmä vývoja umiestnili, najmä v prípade software). Dôsledkom je absencia nejakého klastra výskumno-vývojových aktivít s výrazným podielom privátnych investícii v Bratislave, nehovoriac o konkrétnom príklade vedeckého, či vedecko-technologického parku.

Dôsledky súčasnej situácie môžu byť za určitých okolnosti pomerne vážne. Bratislava zostane závislá od podstatných inovácii privezených z externého prostredia, čo je riziková pozícia pre miestnu i národnú ekonomiku. Tie totiž môžu, ale nemusia prísť. Nie je dôležité, že výskum tu je pomerne lacný, že sú tu „kapacity“, ak nemá dostatočné výstupy. Pomerne početná výskumná a vývojová báza síce nie je dostatočne financovaná, nemôžeme ju však považovať za plne efektívnu vo svojich výstupoch, nie je preto dostatočne využitá. Tlak na jej lepšie využitie, či zníženie časti kapacít,

reštrukturalizáciu je možný. Takáto báza, napriek svojej početnosti, zdá sa, že stále nie je stále dostatočne zaujímavá pre privátne financovanie z podnikateľského sektoru, ktoré je náročné na výstupy a priamu podporu svojich podnikateľských zámerov. Tieto zdroje chýbajú. Spolu s vyšším financovaním zo strany štátu by mohli priniesť vyšší efekt. Pri pokračovaní súčasnej situácie sa existujúci potenciál vedy a výskumu nestane v dohľadnej dobe významnejšou bázou rozmachu nových technologických a nových objavoch založených podnikov. Miestna veda a výskum sa nestane dostatočným impulzom rozvoja miestnej ekonomiky a vhodnou súčasťou prepojenia vedy, vývoja a praxe.

B.1.5.3. Poznatkovo náročné a kreatívne odvetvia miestnej ekonomiky

Ekonomika Bratislavy ako hlavného mesta a najvýznamnejšieho ekonomického centra krajiny nutne musí niesť rysy širokého uplatnenia odvetví založených na poznatkoch a tvorivosti. Sústreďujeme sa pritom na sektory progresívnej výroby a služieb, keďže týmto aspektom v prípade sektora vzdelávania, vedy, výskumu a vývoja sa venovali predchádzajúce časti. Bratislava sa v tejto oblasti pomerne dostatočne presadila, ale nachádzame v tejto oblasti aj niekoľko rizikových faktorov, najmä v oblasti stagnácie, jednostranného zamerania na informačné technológie a podnikateľské služby. Časť pôsobenia aktivít je ohrozená aj hospodárskou krízou. Informácie použité v tejto časti pochádzajú zo zdrojov Eurostatu, ŠÚ SR, Europe Innova a vychádzajú predovšetkým z charakteristík dostupných podľa niekoľkých úrovní podrobnosti OKEČ (NACE 1). Pri charakteristike progresívnych, poznatkovo náročných odvetví sa opierame predovšetkým o klasifikácie Eurostatu. Viaceré štúdie však využívajú modifikované ukazovatele. Podstatnú časť použitých ukazovateľov máme k dispozícii len za Bratislavský kraj. Aj v tomto prípade sa sledujú v porovnaní s vybranými mestskými regiónmi Európy.

Najširšie chápanie poznatkovo náročných služieb ponúka ukazovateľ sledovaný Eurostatom - *poznatkovo náročné služby*[14], ktorý v sebe obsahuje širokú škálu služieb od vybraných častí dopravy, cez finančné služby, podnikateľské služby, služby spojené s počítačmi, výskum a vývoj, vzdelávanie, zdravotníctvo a sociálnu prácu, atď. Podľa tejto klasifikácie narástla zamestnanosť v KIS z vyše 117 tis. (2001) na vyše 131 tis. v r. 2007. Index rastu zamestnanosti v KIS je v Bratislavskom kraji porovnateľný s Prahou, ale zaostáva za rastom v regióne Budapešti a výrazne zaostáva za rastom v regióne Bukurešti. V takto širokom chápaní majú horšie indexy rastu v uvedených rokoch aj Viedeň a Štokholm. Podielom zamestnanosti (40,5%, 2007) len tesne zaostáva Bratislava za Viedňou (41,7%) a Prahou (44,2%).

Užší pohľad prináša ukazovateľ *FRB* (finančné sprostredkovanie, nehnuteľnosti, prenájom a vybrané podnikateľské aktivity – NACE 1 – 65-67, 70, 71, 74). V týchto sektoroch pracovalo v Bratislave v r. 2001 13,7% pracovníkov. Medzi rokmi 2004 -2007 však už vykazuje stagnáciu na podiele 15,5% pracovníkov vo FRB. Táto úroveň síce zaostáva za úrovňou Viedne, Štokholmu a Prahy, predstihuje však regióny Budapešť, Lisabon a výrazne Bukurešť. Cítiť tu už menšiu dynamiku rastu sektoru finančných služieb.

Pomerne progresívnu štruktúrnu miestnej ekonomiky v Bratislave potvrdzuje aj zamestnanosť v *poznatkovo náročných trhových službách*[15]. V prípade Bratislavského kraja môžeme sledovať pozvoľný rast podielu na zamestnanosti z 9% v r. 2001 na 11,5% v r. 2007 (v absolútnom vyjadrení takmer o 10 tis. prac.). Tento podiel zamestnanosti v poznatkovo náročných trhových službách zaostáva za Štokholmom, Viedňou a Prahou. Toto zaostávanie Bratislavského kraja súvisí aj s neporovnateľne menšou úlohou vodnej a leteckej dopravy v ekonomike Bratislavy.

Inou čiastkovou kategóriou sú *iné poznatkovo náročné služby*[16], zahrňujúce najmä školstvo, zdravotníctvo, sociálnu prácu a rekreačné, kultúrne a športové aktivity. Aj v tejto oblasti sa podiel zamestnaných mierne zvýšil z 16,9% (2001) na 18,2% (2007). Nárast sa týkal najmä obdobia od r. 2004 do 2007 (z 16,7% na 18,2%). Odrážal najmä nárast zamestnanosti v zdravotníctve

[14] Eurostat, KIS - knowledge intensive services, NACE rev. 1.1 – 61,62, 64-67, 70-74, 80, 85, 92

[15] Eurostat, KIS MS - knowledge intensive market services, NACE rev. 1.1 – 61, 62, 70, 71

[16] Eurostat, KIS OT – other knowledge intensive services, NACE rev. 1.1 – 80, 85, 92

a sociálnych službách. Z tohto hľadiska je Bratislava veľmi blízko svojim podielom na zamestnanosti Viedni i Prahe, zaostáva za Štokholmom.

Špecifickou kategóriou je aj *sektor vysokých technológií* (vo výrobe a službách, vykazovaný Eurostatom ako „HTEC"). Tvorí v Bratislave asi 7% celkovej zamestnanosti. Zaostáva pritom za Štokholmom a Prahou, ale predstihuje Viedeň. Úroveň 7% je však pomerne dlhodobá úroveň, okolo ktorej ukazovatele po r. 2002 oscilujú. Výrazne však medzičasom poklesol vo Viedni, Štokholme, čiastočne i Prahe. Odráža to najmä situáciu vo výrobe, ktorej podiel klesá, vrátane sektorov orientovaných na vysoké technológie. Pozíciu Bratislavy zlepšuje jej vyšší podiel zamestnanosti vo výrobných odvetviach vysokých a stredne vysokých technológii. Z porovnávaných miest jej zamestnanosť dosahuje 6,5%, kým druhý región Budapešti 6,2%. Odráža to najmä váhu výroby automobilového priemyslu v Bratislave (patriaci medzi stredne vysoké technológie).

Bratislavský kraj patrí k popredným z hľadiska podielu zamestnanosti v poznatkovo náročných podnikateľských službách (KIBS – knowledge intensive business services). Potvrdzuje to aj štúdia Europe Innova (2009). Podiel zamestnanosti v nimi definovanom sektore bol 10,9% (vyše 39 tis., 2006). Tým sa zaradila na 10. miesto v Európskej Únii, s relatívnym ukazovateľom totožným ako Berlín (celkový počet tu však bol 135 tis. pracovníkov). Rovnaký zdroj však upozorňuje na stagnáciu tejto zamestnanosti v Bratislave v r. 2000-2006. Pozoruhodné je, že medzi desiatkou regiónov s najvyšším priemerným ročným tempom rastu zamestnanosti v KIBS v EÚ boli až 4 regióny v Rakúsku a jeden región zo Slovenska (Západné Slovensko). Medzi 20 najinovatívnejšími regiónmi v EÚ sa nachádzajú Praha a Viedeň, pričom Viedeň vykazovala najvýznamnejší ročný nárast KIBS v EÚ (2000-2006), kým Praha vykazovala pokles.

Pri podrobnejšej analýze KIBS sa prejavuje postavenie najvýznamnejších skupín aktivít. Ak využijeme často používané charakterizovanie podľa NACE 1 (72, 73, 74) tržby sa zvýšili medzi rokmi 2004 a 2007 z 43 mld. SKK na 66 mld. SKK. Najvýznamnejšiu váhu majú počítačové a súvisiace činnosti (OKEČ 72, tržby vyše 28 mld. SKK, 2007), skupina aktivít – právne, účtovné, auditorské, daňové (OKEČ 741, 7 mld. SKK). Najdynamickejšou a kľúčovou sa ukazuje tvorba software a softwarové poradenstvo (OKEČ 722, nárast z 10,2 mld. tržieb v 2005 na 20 mld. SKK v r. 2007). Miernejší nárast vykazuje a spomínaná skupina podnikateľských služieb (4,3 mld. SKK tržby v r. 2005, 7 mld. SKK tržby v r. 2007). V posledných rokoch stagnovali architektonické a inžinierske činnosti na úrovni tržieb 5mld. SKK (OKEČ 742, r. 2006, 2007).

Graf. B.1.16: Počet pracovníkov vo vybraných poznatkovo náročných a kreatívnych odvetviach (Bratislavský kraj, v podnikoch s 20 a viac pracovníkmi)

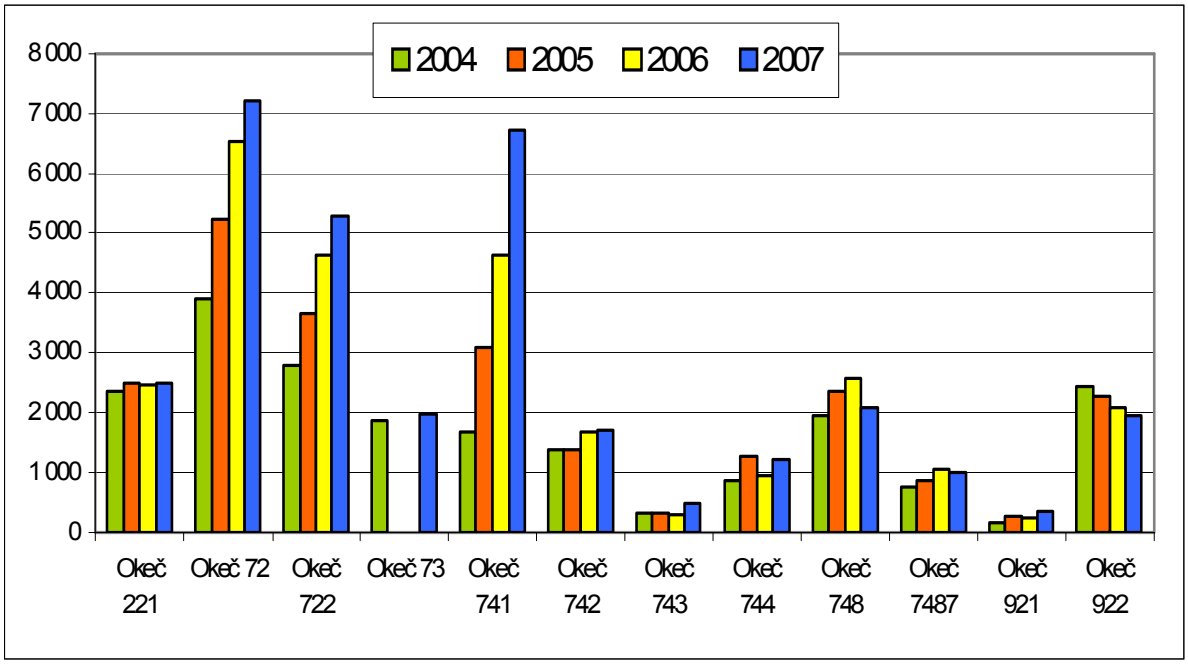

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2009

Jednou z najsledovanejších kategórii miestnej ekonomiky vo svete v poslednom desaťročí je sektor definovaný ako na tvorivosti a kultúre založený „priemysel“ (culture and creative industry). Zaraďujú sa sem odvetvia opierajúce sa o tvorivosť (napr. vydavateľské činnosti, tvorba software a počítačových hier, architektonické, reklamné činnosti, žurnalistické činnosti a tlačové agentúry, filmová produkcia, múzeá, kultúra a zábava, hudba, atď.), bez vedy, výskumu a školstva. Hoci nemáme k dispozícii kompletné charakteristiky za takto definovanú časť miestnej ekonomiky (bez malých podnikov, individuálnych údajov) jej váha aj v prípade Bratislavy nie je zanedbateľná. Tržby dosiahli v r. 2007 takmer 40 mld. SKK a počet zamestnancov takmer 14 tisíc. Pre porovnanie môžeme použiť známe informácie o zamestnanosti v takýchto odvetviach vo Viedni (100-120 tisíc, 2004) alebo v Berlíne (167 tisíc v r. 2005). Malé podniky a drobní podnikatelia prispievajú ďalšími niekoľkými miliardami tržieb a niekoľkými tisícmi zamestnancov v takto definovanom sektore. Najviac sa v takejto perspektíve presadzuje tvorba software, architektonické činnosti, vydavateľské činnosti, reklamné, rozhlasové a televízne činnosti (OKEČ 922). Práve takto definovaný sektor je typický výraznou koncentráciou najvýznamnejších subjektov v Bratislave v rámci Slovenska. Vyše 70% aktivít (merané zamestnanosťou, tržbami, počtom subjektov) v rámci SR je koncentrovaných v Bratislave. Koncentrácia týchto aktivít v Bratislave sa medzi rokmi 2004-2007 ešte zvýšila (napr. blíži sa k 100% v prípade televíznej, rozhlasovej a filmovej činnosti).

Viaceré skutočnosti poukazujú na nedostatočnú bázu, ale i slabé komerčné využitie možností kultúry a tvorivosti v Bratislave. Súvisí to s výraznou orientáciou na malý slovenský trh, menším rozsahom komerčných aktivít v oblasti kultúry, umenia, filmu, galérii. Obmedzením je malosť slovenského (i potenciálne najskôr využiteľného českého) kultúrneho priestoru viazaného napr. na jazyk. Výraznejšia internacionalizácia tu absentuje. Významnejšiu úlohu má najmä tvorba software (40% tržieb z takto definovaného sektoru), ktorý sa úspešne presadzuje na medzinárodných trhoch (najmä ESET, Siemens, Asseco).

Môžeme konštatovať, že kľúčovými odvetviami modernej časti miestnej ekonomiky sú informačné a komunikačné technológie a služby a podnikateľské služby. Práve v týchto oblastiach sa podarilo lokalizovať v Bratislave aktivity významných svetových korporácii (Siemens, Dell, HP, IBM, Lenovo, Oracle, SAP, Accenture, Ness, Johnson Control, KONE, Henkel, Allianz, Kraft, Jacob Fleming), či CEE a národných lídrov (Corinex, ESET, Soitron, Asseco, Ditec). Napr. IBM zamestnáva na Slovensku už vyše 3000 pracovníkov (Trend, 2009). Okrem tvorby software tak v Bratislave pôsobia účtovnícke, zákaznícke, servisné obchodné centrá (shared service centres) mnohých spoločností pokrývajúce región SVE, Európy, či dokonca EMEA región (napr. Dell, Lenovo, Accenture). V Bratislave sa lokalizovali centrály mnohých spoločností operujúcich v rámci Slovenska, či spravujúcich sieťové podnikanie (obchod, distribúcia, služby), vrátane svojich „back offices“. Naopak z oblasti výroby je významnejšie zastúpená len stredne vysoká náročnosť (najmä VW) a malú váhu majú odvetvia kreatívneho priemyslu.

Ak by sme hľadali nejaké riziká s ohľadom na budúci vývoj, môže ním byť príliš silná naviazanosť len na ICT aktivity a podnikateľské služby. Určitou pozitívnou črtou je aj pôsobenie automobilového priemyslu, ale je potrebné nájsť a rozvinúť aj ďalšiu časť (časti) poznatkovo náročnej ekonomiky. Zraniteľnou sa stáva lokalizácia týchto aktivít v Bratislave pri súčasnom raste nákladov pre firmy i pracovníkov. Je možný odchod do lacnejších (mzdy, priestory) menších centier na Slovensku (Košice, krajské mestá), či iných metropol (napr. Bukurešť, Sofia), najmä v prípade podnikateľských služieb. Iným rizikom je strata príťažlivosti cez prizmu vyčerpania kapacít. Najmä ľudské zdroje v terajších hlavných aktivitách sa stávajú nedostatkom (čo zvyšuje náklady na prac. silu), hlavné sú domáce zdroje pracovných síl z mesta, zázemia a Slovenska. Časť kapacít nie je dostatočne zameraná na medzinárodnú expanziu, ukazuje sa extrémna koncentrácia týchto aktivít do Bratislavy, a z nej „služba“ celému Slovensku. Zdá sa, že Bratislave sa ťažšie darí presadiť v časti poznatkovo náročných aktivít ako napr. kreatívny a kultúrny priemysel, resp. prekonať existujúce obmedzenia.

Tab. B.1.16: Počet bratislavských firiem medzi najväčšími firmami v SR podľa tržieb (2007)

	Odvetvie	Počet BA firiem medzi prvými	
		25 firmami SR	10 firmami SR
1.	Dodávatelia informačných technológií v SR	22	9
2.	Poskytovatelia IT služieb v SR	15	8
3.	Výrobcovia balíkového softvéru v SR	n	6
4.	Najrýchlejšie rastúce slovenské IT firmy	n	10
5.	Mediálne agentúry v SR	n	10
6.	Public relations agentúry v SR	n	10
7.	Výskumné agentúry v SR	n	10
8.	Audítorské spoločnosti v SR	16*	8
9.	Cestovné kancelárie a agentúry v SR	17	7
10.	Obchodné spoločnosti v SR	16	7
11.	Reklamné agentúry v SR	n	5**
12.	Vydavatelia tlačových periodík v SR	n	9***

* medzi prvými 23 firmami, **medzi prvými 5 firmami, ***medzi prvými 9 firmami
Zdroj: Trend top 200, november 2008.

B.1.6 Nezamestnanosť

Bratislava nikdy nečelila vážnejšiemu problému s nezamestnanosťou. Ani v časoch ekonomických problémov (napr. 1999-2000) miera nezamestnanosti neprekonala úroveň 8% v žiadnom z jej okresov. Aj v časoch ekonomickej krízy sa miera nezamestnanosti vo všetkých piatich bratislavských obvodoch dostala len na pomerne štandardnú úroveň. V júni 2009 už bola nad 2,00 % (Bratislava I – 2,33 % až Bratislava V – 4,42 %). Náznakom zhoršenia je nárast podielu žiadateľov o prácu v Bratislave z 2% (jún 2008) na 2,6% (jún 2009) z celkového počtu žiadateľov o prácu v SR (BA vyše 8000 žiadateľov).

B.1.6.1 Vývoj nezamestnanosti na Slovensku a v Bratislave

Sprievodným javom široko chápanej transformácie hospodárstva Československej republiky bol degresívny transformačný vývoj v celkovej zamestnanosti na Slovensku, čo sa veľmi krátko po roku 1989 prejavilo vo všeobecnom poklese pracovných miest vo všetkých odvetviach a sférach národného hospodárstva. Výnimkou bol snáď len okamžitý výrazný vzostup zamestnanosti v peňažníctve a bankovníctve, v štátnej správe, ako aj v službách pre výrobnú sféru, ktoré sa z výroby (poľnohospodárstva, priemyslu i stavebníctva) odčleňovali ako samostatné subjekty. Nezamestnanosť registrovaná úradmi práce sa v živote našej spoločnosti objavila už začiatkom roka 1990, vo februári, kedy bolo na slovenských úradoch práce evidovaných približne 2 000 uchádzačov o zamestnanie a miera nezamestnanosti dosiahla „úsmevnú“ úroveň 0,07%. Rýchle „vynorenie“ sa tohto javu malo svoju logiku, bolo spojené s neracionálnou, resp. ekonomicky neefektívnou, už viac rokov udržiavanou nadzamestnanosťou určitých skupín pracovníkov prakticky vo všetkých odvetviach hospodárstva. V priebehu roka 1990 pribúdali do evidencie úradov práce stále noví a noví uchádzači o zamestnanie a na konci roku dosiahol ich počet hodnotu približne 39 000, čo zodpovedalo hodnote miery nezamestnanosti na Slovensku 1,55%. Už v tomto období môžeme pozorovať rozdiely v regionálnej úrovni miery nezamestnanosti. Hodnota miery nezamestnanosti koncom roku 1990 sa v okresoch Slovenskej republiky pohybovala v intervale od 0,59% do 3,73%. Tento krátky „historický“ vstup ukončíme poukázaním na vývoj nezamestnanosti na Slovensku v roku 1991. V roku 1991 došlo na Slovensku k razantnému, viac menej očakávanému nárastu registrovanej nezamestnanosti. Už v januári tohto roku sa začala realizovať nová československá ekonomická reforma, ktorá mala priamy vplyv na úroveň nezamestnanosti na Slovensku. Ku koncu roku 1991 už evidovali úrady práce na Slovensku 302 000 uchádzačov o zamestnanie, pričom miera nezamestnanosti sa vyšplhala na (pre niektorých ekonómov a sociológov) neuveriteľnú hodnotu 11,82%. Stalo sa to aj napriek tomu, že v tomto roku sa ešte podarilo aktívnou politikou úradov práce umiestniť do zamestnania až 74 600 uchádzačov o zamestnanie. Spomedzi vtedajších 38 okresov Slovenska dosahovala koncom roku 1991 miera nezamestnanosti nadpriemernú republikovú úroveň až v 23 okresoch. Najmenšie prírastky oproti koncu roku 1990 a taktiež najmenšie hodnoty miery nezamestnanosti ku koncu roku 1991 zaznamenali prirodzene okresy metropolitných miest Slovenska Bratislava – mesto (6,53%) a Košice – mesto (7,30%).

Pozoruhodné je, že na začiatku nami podrobnejšie sledovaného obdobia v roku 1997 mala nezamestnanosť na Slovensku hodnotu 12,48%, čo bolo len o 0,66 percentuálneho bodu viac ako v roku 1991. Zaujímavé je však, že nezamestnanosť v bratislavských obvodoch sa za uplynulých šesť rokov podstatne znížila, pohybovala sa od 2,04% (Bratislava III) do 3,88 % (Bratislava V). V tomto období sa už prejavovala atraktivita regiónu hlavného mesta vo vzťahu k vytvárajúcim sa novým pracovným miestam vo finančníctve, obchode, službách, verejnej správe a niektorých ďalších odvetviach. Po roku 1998 môžeme pozorovať pomerne prudký vzostup nezamestnanosti na Slovensku, ktorý primerane kopíroval aj vývoj nezamestnanosti v Bratislave. Možno povedať, že tento vývoj trvajúci prakticky až do 2001 bol najskôr dôsledkom neriešenia základných problémov na Slovensku v daňovom systéme, v zdravotníctve, sociálnom zabezpečení a iných dôležitých otázok spojených s transformáciou spoločnosti. Neskôr začal vývoj nezamestnanosti reagovať na reformy vlády, ktorá nastúpila v roku 1998. Smith a Rochovská (2006) poukazujú na vplyv neo-liberálnych politických reforiem, ktoré boli urobené na Slovensku počas pravicovej vlády po roku 1998. Za najdôležitejšie z nich považujú spomínaní autori reformu sociálneho systému, dôchodkovú reformu, daňovú reformu (najmä rovná 19%-ná daň z príjmu), novelizáciu pracovného zákona, krátenie verejných výdavkov a nahradenie konceptu verejnej prospešnosti konceptom osobnej zodpovednosti. Tieto reformy sa v prvej fáze prejavili rastom nezamestnanosti, neskôr, keď začali pozitívne ovplyvňovať ekonomiku Slovenska nezamestnanosť klesala. Treba však podotknúť, čo sme naznačili už skôr, že v období po roku 1998 sa začala výrazne prejavovať polarita medzi Bratislavou a ostatným územím Slovenska a nižšej úrovni polarita medzi urbanizovanejšími západnými časťami republiky a vidieckejšími oblasťami na východe. Dôsledkom tohto vývoja bol rast regionálnych disparít na Slovensku.

Vysoká miera nezamestnanosti patrila v tomto období dlhodobo k najvážnejším ekonomickým, sociálnym a celospoločenským javom. Okrem samotnej vysokej miery nezamestnanosti mimoriadne negatívne pôsobili najmä tri jej charakteristiky: veľký podiel dlhodobo nezamestnaných, veľký počet nezamestnaných mladých ľudí a veľké regionálne rozdiely. Začiatok roka 1999 je charakterizovaný pokračujúcim nárastom počtu nezamestnaných a miery nezamestnanosti. Tento vývoj nezamestnanosti možno dať do určitej miery do súvisu s volebným víťazstvom pravicových strán vo voľbách v roku 1998. Už v roku 1999 padla ďalšia mýtická hranica, keď počet nezamestnaných na Slovensku prekročil hranicu pol milióna evidovaných nezamestnaných. Miera nezamestnanosti rástla aj v ďalších rokoch a kulminovala v roku 2001. V januári 2001 dosiahla miera nezamestnanosti na Slovensku doteraz najvyššiu hodnotu od spomínaného februára 1990, dostala sa tesne pod 20%-nú hranicu až k hodnote 19,79%. Ak to porovnáme s hodnotou 12,48% na konci roku 1997 vidíme, že nárast je skutočne obrovský.

Za pozornosť stojí aj prezentovanie troch vyššie spomínaných negatívnych charakteristík nezamestnanosti na Slovensku. Z celkového počtu približne 508 000 nezamestnaných v januári roku 2001 tvoril podiel dlhodobo nezamestnaných až 55,7%. V tomto istom roku z uvedeného celkového počtu nezamestnaných tvorili mladí ľudia vo veku 15 – 24 rokov až 31,5%. Najvyššia miera nezamestnanosti v januári roku 2001 bola v okresoch Rimavská Sobota (35,4%), Revúca (35,1%), Veľký Krtíš (33,8%), Rožňava (32,0%) a Trebišov (31,9%). Pri približne 5%-nej nezamestnanosti v piatich bratislavských okresoch (miera nezamestnanosti v bratislavskom kraji bola na konci roka 2000 6,36%) dosiahli regionálne rozdiely na úrovni okresov skutočne hrozivú hodnotu 30%. Ešte jeden fakt stojí za povšimnutie. Podľa dosiahnutého stupňa vzdelania z celkového počtu nezamestnaných osôb v januári roku 2001 tvorili nezamestnaní s najnižšou úrovňou vzdelania, t.j. osoby bez vzdelania, so základným vzdelaním a vyučení bez maturity až 61,7% celkovej nezamestnanosti. V tomto období sa na Slovensku už v výrazne prejavil v štruktúre nezamestnaných podľa vzdelania vlnový efekt, čo znamená, že osoby s vyšším vzdelaním obsadzujú miesta, kde by bola postačujúca nižšia kvalifikácia a tak osoby s najnižším vzdelaním zostávajú bez zamestnania.

Po roku 2001 začala miera nezamestnanosti na Slovensku klesať, opäť aj pričinením neo-liberálnych reforiem realizovaných vládou po roku 1998. Slovensko sa stalo atraktívnou krajinou pre zahraničných investorov, čo sa prejavilo aj v prudkom náraste priamych zahraničných investícií prichádzajúcich na Slovensko. Na konci roku 2002 bola priemerná miera evidovanej nezamestnanosti na Slovensku 17,45%, v decembri 2003 už len 15,56% a na konci roku 2005 dokonca len 10,86%. V roku 2005 klesla miera evidovanej nezamestnanosti vo všetkých piatich bratislavských okresoch pod hranicu 2,5%, v okrese Bratislava II dokonca pod 2,00%. Vláda, ktorá nastúpila po voľbách v roku 2002 si uvedomila limity ekonomiky ako aj limity a diskutabilnosť aktívnej politiky na trhu práce.

Znižovanie nezamestnanosti v roku 2003 bolo ovplyvnené hlavne realizovanými legislatívnymi krokmi v oblasti sociálnej politiky (novela zákona o zamestnanosti, novela zákona o sociálnej pomoci a novela Zákonníka práce).

Pozitívny vývoj miery nezamestnanosti na Slovensku pokračoval prakticky do tretieho štvrťroku 2008, keď najnižšia miera nezamestnanosti bola v auguste 2008, vtedy poklesla na hodnotu 7,36%. V bratislavskom kraji sa prakticky cely rok 2008 pohybovala miera nezamestnanosti pod hranicou 2 %, v Bratislave samotnej dokonca pod hodnotou 1,50%. V okrese Bratislava I bola napr. v marci 2008 hodnota miery nezamestnanosti 1,30% a v okrese Bratislava IV 1,37%. Takto nízke hodnoty nezamestnanosti pochopiteľne nie sú výhodné z hľadiska zamestnávateľov. Chýba konkurencia, zvyšujú sa platové požiadavky zamestnancov, chýbajú odborníci na vybrané druhy povolaní, trh práce je jednoducho deformovaný.

Od štvrtého štvrťroku 2008 sa vo vývoji nezamestnanosti aj na Slovensku začína výrazne prejavovať svetová finančná a hospodárska kríza. Slovenská ekonomika, ktorá je veľmi závislá na exporte začala pociťovať nedostatok objednávok zo zahraničia. Dve kľúčové odvetvia priemyslu, výroba automobilov a výroba elektrotechniky začali stagnovať, čo sa veľmi rýchlo posunulo aj do odvetví prepojených s týmito dvomi výrobami. Znižovanie počtu zamestnancov, obmedzovanie, prípadne zatváranie výroby sa stali pomerne častými javmi predovšetkým vo výrobných podnikoch Slovenska. Miera nezamestnanosti na Slovensku od augusta 2008 pomerne prudko stúpa, za desať mesiacov, do júna 2009 sa zvýšila až o 4,45 percentuálnych bodov a dosiahla hodnotu 11,81%. V tomto pomerne krátkom čase desiatich mesiacov sa dostala miera nezamestnanosti vo vybraných bývalých okresoch znovu nad hodnotu 30,00% (Rimavská Sobota 32,23%, Revúca 30,19%) a regionálne rozdiely na úrovni bývalých okresov opäť dosiahli hodnotu 30,00 %. Tento, z pohľadu Slovenska katastrofálny vývoj, paradoxne pomohol trhu práce v Bratislave. Miera nezamestnanosti sa vo všetkých piatich bratislavských okresoch dostala v júni 2009 nad 2,00% (Bratislava I – 2,33%, Bratislava II – 3,10%, Bratislava III – 2,85%, Bratislava IV – 3,06% a Bratislava V – 4,42%). Z pohľadu hodnoty miery nezamestnanosti sa dá konštatovať, že v Bratislave je „dokonalý trh práce“, na ktorom je cena práce (mzda) určovaná len pomerom medzi dopytom po práci a jej ponukou (Mareš 2002). Aj ďalšie bývalé okresy bratislavského kraja majú stále vyhovujúce miery nezamestnanosti, snáď s výnimkou Malaciek (Senec – 4,18%, Pezinok – 4,72%, Malacky – 7,83%). Netreba zvlášť pripomínať, že päť bratislavských okresov a Senec s Pezinkom boli v júni 2009 siedmimi územnými jednotkami s najnižšími mierami nezamestnanosti na Slovensku spomedzi všetkých 79 bývalých okresov Slovenska. Vývoj ekonomiky Slovenska, ale aj ekonomiky sveta naznačuje, že nezamestnanosť na Slovensku bude ešte chvíľu rásť. V najbližších mesiacoch, september až december 2009, sa k vývoju ekonomiky pridá aj pravidelný cyklus prihlasovania sa absolventov škôl na úradoch práce. Určitým náznakom zhoršenia situácie je nárast podielu žiadateľov o prácu v Bratislave z 2% (jún 2008) na 2,6% (spolu vyše 8 000, jún 2009) z celkového počtu žiadateľov o prácu v SR. Kedy príde k obratu v tomto nepriaznivom vývoji nezamestnanosti je dnes ťažko predvídať. Podľa ekonómov by k obratu malo prísť najneskôr začiatkom roku 2011.

Graf B.1.17: Vývoj miery nezamestnanosti v okresoch bratislavského kraja 1997-2008

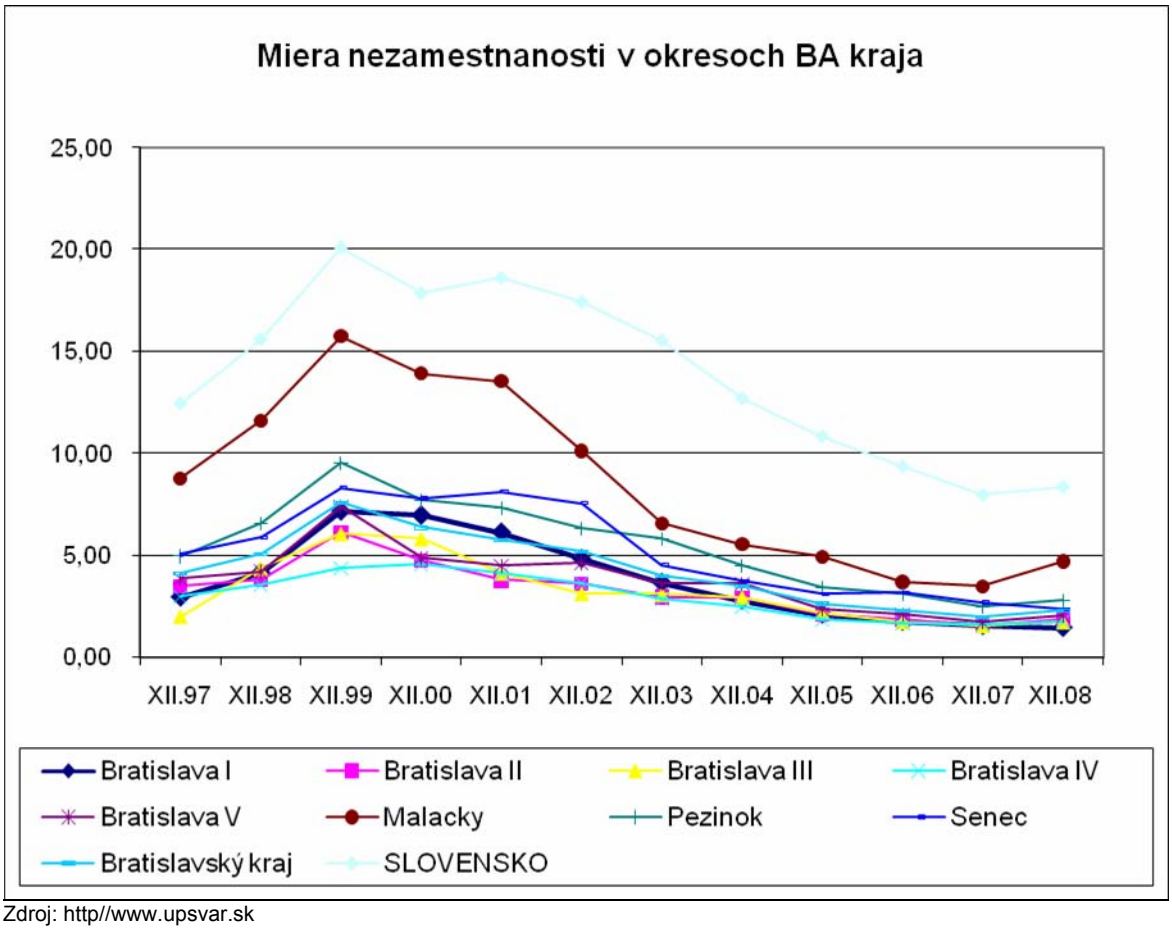

Zdroj: http//www.upsvar.sk

B.1.6.2 Vybrané štrukturálne charakteristiky nezamestnanosti

Dvoma základnými štrukturálnymi charakteristikami nezamestnanosti v ľubovoľnom sledovanom regióne sú najčastejšie štruktúra nezamestnaných podľa vzdelania, štruktúra nezamestnaných podľa posledného zamestnania a štruktúra nezamestnaných podľa doby evidencie. Štruktúra nezamestnaných podľa stupňa vzdelania v Bratislave a v jej jednotlivých obvodoch je ukázaná v priloženej tabuľke B.1.17 a na grafe B.1.18. V priloženej tabuľke môžeme súčasne porovnávať štruktúru nezamestnaných podľa vzdelania v Bratislave ako celku s jej obvodmi a medzi obvodmi navzájom. Na prvý pohľad sa zdá, že sledovanie štrukturálnej nezamestnanosti pri hodnote miery nezamestnanosti pod 2,00 % je irelevantné. Do určitej miery je tomu skutočne tak, pretože ako sme už naznačili, jedná sa vlastne o stav plnej zamestnanosti, keď existujúci nezamestnaní patria prakticky všetci do kategórie frikčnej nezamestnanosti. Na druhej strane aj pri takejto miere nezamestnanosti je dobré sledovať niektoré štrukturálne znaky, konkrétne štruktúru nezamestnaných podľa vzdelania a porovnávať ho so štruktúrou obyvateľstva podľa vzdelania.

Podľa posledného sčítania obyvateľstva v roku 2001 napr. v okrese Bratislava I najväčší podiel pripadal na obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním (31,9 %), v poradí druhá bola kategória úplné stredné odborné s maturitou (20,7 %), potom nasledovalo základné vzdelanie (9,9 %) a všeobecné stredné s maturitou (9,5 %). Odborné bez maturity malo podiel 6,1 %, učňovské 5,0 % a bez vzdelania bolo 0,09 % obyvateľov mestskej časti. Pri porovnaní týchto hodnôt s hodnotami nezamestnaných podľa vzdelania pozorujeme veľkú zhodu (rešpektujúc rozdielne roky porovnávania). Významnejšie sa odlišujú len dve kategórie, v predmetnej oblasti nebol ani jeden nezamestnaný so stredným odborným vzdelaním bez maturity (takéto vzdelanie malo 6,1 % obyvateľov mestskej časti) a podiel vyučených v štruktúre nezamestnaných bol podstatne vyšší ako podiel obyvateľstva s týmto vzdelaním (12,7 % oproti 5,0 %). Vysoký podiel nezamestnaných s vysokoškolským vzdelaním (35,5 %) odráža jednak vzdelanostnú štruktúru obyvateľstva, ale je dôsledkom aj vyššej pracovnej

mobility tohto obyvateľstva a dokončievaním štúdia v druhom polroku kalendárneho roku. Ak porovnáme podiely jednotlivých skupín nezamestnaných podľa vzdelania medzi bratislavskými okresmi navzájom, resp. jednotlivých okresov s Bratislavou ako celkom, výraznejšie odlišnosti vidíme najmä pri troch skupinách, vždy v prípade okresu Bratislava I. Bratislava I podielom nezamestnaných s vysokoškolským vzdelaním významne prevyšuje ostatné okresy i hodnotu Bratislavy a naopak, hodnoty nezamestnaných s učňovským vzdelaním a stredným odborným s maturitou sú v Bratislave I podstatne nižšie ako ostatných. Ako sme už uviedli je to do veľkej miery odrazom aj odlišnej štruktúry obyvateľstva podľa vzdelania medzi okresom Bratislava I a ostatnými okresmi.

Tab. B.1.17: Štruktúra nezamestnaných podľa vzdelania v roku 2006

Stupeň vzdelania	BA Spolu		BA I		BA II	
	počet	%	počet	%	počet	%
1. nedokončené základné a bez vzdelania	**4**	**0,1**	2	0,5	1	0,1
2. úplné základné	**607**	**12,2**	54	12,4	135	12,0
3. vyučenie	**1143**	**23,0**	55	12,7	260	23,0
4. stredné odborné bez maturity	**3**	**0,1**	0	0,0	1	0,1
5. úplné stredné s maturitou	**575**	**11,6**	44	10,1	147	13,0
6. úplné stredné všeobecné s maturitou	**405**	**8,2**	41	9,4	83	7,4
7. úplné stredné odborné s maturitou	**1183**	**23,8**	76	17,5	279	24,7
8. vyššie	**49**	**1,0**	7	1,6	4	0,4
9. vysokoškolské	**984**	**19,8**	154	35,5	211	18,7
10. vedecká výchova	**12**	**0,2**	1	0,2	7	0,6
S p o l u	**4965**	**100,0**	434	100,0	1128	100,0

Stupeň vzdelania	BA III		BA IV		BA V	
	počet	%	počet	%	počet	%
1. nedokončené základné a bez vzdelania	0	0	1	0,1	0	0
2. úplné základné	73	11,8	92	9,5	253	14,0
3. vyučenie	117	18,9	201	20,7	510	28,2
4. stredné odborné bez maturity	2	0,3	0	0,0	0	0,0
5. úplné stredné s maturitou	70	11,3	116	11,9	198	10,9
6. úplné stredné všeobecné s maturitou	50	8,1	87	9,0	144	8,0
7. úplné stredné odborné s maturitou	166	26,8	230	23,7	432	23,9
8. vyššie	11	1,8	20	2,1	7	0,4
9. vysokoškolské	128	20,6	225	23,1	266	14,7
10. vedecká výchova	3	0,5	0	0,0	1	0,1
S p o l u	620	100,0	972	100,0	1811	100,0

Zdroj: Štatistická ročenka hlavného mesta SR Bratislavy 2007. Štatistický úrad SR, Bratislava, 2007.

Pri hodnotení štruktúry nezamestnaných podľa posledného zamestnania sa očakáva, že táto bude do určitej miery odrážať profesionálnu štruktúru ekonomicky aktívneho obyvateľstva hodnoteného územia. V prípade Bratislavy môžeme konštatovať, že tomu tak aj je (ak sa to dá vôbec hodnotiť vychádzajúc s takej malej početnosti nezamestnaných). Najpočetnejšou skupinou nezamestnaných sú technickí, zdravotnícki a pedagogickí pracovníci (19,5 % z celkového počtu), dvomi ďalšími skupinami s už výrazným odstupom sú vedeckí a odborní duševní pracovníci (8,9 %) a prevádzkoví pracovníci v službách a obchode (pozri tabuľku B.1.17 a graf B.1.18).

Ak porovnáme podiely skupín nezamestnaných podľa posledného zamestnania medzi bratislavskými okresmi a s Bratislavou (pozri tabuľku B.1.18) vidíme povšimnutia hodnú skutočnosť. S výnimkou skupín vedeckí a odborní duševní pracovníci a technickí, zdravotnícki a pedagogickí pracovníci (skupiny 2 a 3) sú hodnoty podielov ostatných ôsmich skupín veľmi vyrovnané. Podiel skupiny 2 je v okrese Bratislava I podstatne vyšší ako v zostávajúcich častiach Bratislavy a v okrese Bratislava V zase podstatne nižší. Pri skupine 3 znovu okres Bratislava I prevyšuje bratislavský priemer i ostatné okresy a zo zvyšných okresov výraznejšie zaostáva tentoraz okres Bratislava III. Tieto zistenia nabádajú vysloviť dva závery. Po prvé, Bratislava vytvára vzhľadom na trh práce relatívne homogénne prostredie a preto rozdiely v pracovnej mobilite podľa zamestnania nevykazujú veľkú priestorovú diferenciáciu. Po druhé, v centre mesta je vzhľadom na jeho funkcie väčšia koncentrácia pracovných miest a preto aj vyššia pracovná mobilita skupín vedeckí a odborní duševní pracovníci a technickí, zdravotnícki a pedagogickí pracovníci. Potvrdenie týchto záverov však vyžaduje ďalšie analýzy pracovného trhu regiónu Bratislavy.

Graf B.1.18: Štruktúra nezamestnaných v Bratislave podľa vzdelania v roku 2006

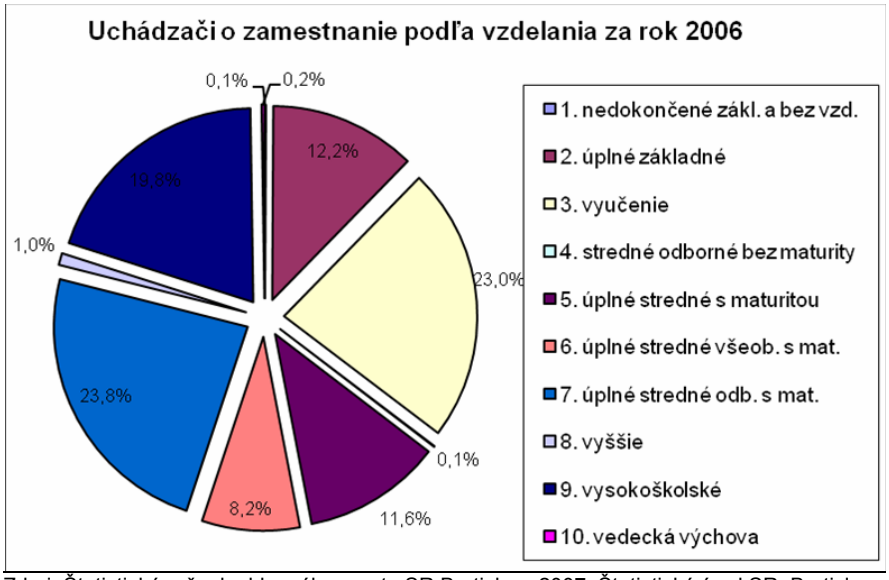

Zdroj: Štatistická ročenka hlavného mesta SR Bratislavy 2007. Štatistický úrad SR, Bratislava, 2007.

Štruktúra nezamestnaných podľa doby evidencie patrí k mimoriadne dôležitým štrukturálnym znakom nezamestnanosti. Podľa dĺžky trvania evidencie nezamestnaných, ktorá sa používa pri meraní trvania nezamestnanosti v našej štatistickej praxi rozlišujeme nasledovné druhy: krátkodobú nezamestnanosť – v trvaní do 6 mesiacov, strednodobú nezamestnanosť – v trvaní od 7 do 12 mesiacov a dlhodobú nezamestnanosť – v trvaní 13 a viac mesiacov. Nezamestnanosť nie je taká závažná a deštruktívna, ak trvá krátky čas, ak si osoba nájde zamestnanie do 6 mesiacov. Pri takomto trvaní nezamestnanosti nedochádza spravidla k psychickým zmenám a osoba sa v celku dobre adaptuje na nové pracovné miesto. Pokiaľ trvanie nezamestnanosti presiahne 6 mesiacov, môžu vznikať vážne problémy finančného zabezpečenia rodiny, zdravotné ťažkosti, stres, pričom sa veľmi výrazne sťažuje schopnosť hľadať nové zamestnanie. U mladých ľudí sa už viac ako štyri mesiace bez práce považujú za dlhodobú nezamestnanosť s vážnymi sociálnymi a psychologickými dôsledkami. Dlhodobá nezamestnanosť presahujúca 12 mesiacov je mimoriadne nežiaducim javom, pretože tu už prichádza rezignácia a vznikajú návyky nezamestnanej osoby na život bez práce.

Tab. B.1.18: Štruktúra nezamestnaných v Bratislave v roku 2006 podľa posledného zamestnania

Posledné zamestnanie podľa KZAM	BAspolu		BA I		BA II	
	počet	%	počet	%	počet	%
1. zákonodarcovia, ved. a riadiaci pracovníci	**237**	**4,8**	16	3,7	40	3,5
2. vedeckí a odb. duševní pracovníci	**440**	**8,9**	75	17,3	119	10,5
3. techn., zdrav., pedag. prac. a pracovníci.	**967**	**19,5**	100	23,0	245	21,7
4. nižší administratívni pracovníci (úradníci)	**243**	**4,9**	18	4,1	58	5,1
5. prevádzkoví prac. v službách a v obchode	**395**	**8,0**	25	5,8	89	7,9
6. kvalif. prac. v poľnohosp. a lesníctve	**11**	**0,2**	0	0,0	3	0,3
7. remes. a kvalif. výrobcovia, sprac., opravári	**203**	**4,1**	15	3,5	37	3,3
8. obsluha strojov a zariadení	**108**	**2,2**	7	1,6	32	2,8
9. pomocní a nekval. pracovníci	**305**	**6,1**	18	4,1	60	5,3
10. osoby bez pracovného zaradenia	**2056**	**41,4**	160	36,9	445	39,5
S p o l u	**4965**	**100,0**	434	100,0	1128	100,0

Posledné zamestnanie podľa KZAM	BA III		BA IV		BA V	
	počet	%	počet	%	počet	%
1. zákonodarcovia, ved. a riadiaci pracovníci	40	6,5	90	9,3	51	2,8
2. vedeckí a odb. duševní pracovníci	90	14,5	69	7,1	87	4,8
3. techn., zdrav., pedag. prac. a pracovníci.	79	12,7	167	17,2	376	20,8
4. nižší administratívni pracovníci (úradníci)	39	6,3	56	5,8	72	4,0
5. prevádzkoví prac. v službách a v obchode	46	7,4	74	7,6	161	8,9
6. kvalif. prac. v poľnohosp. a lesníctve	2	0,3	3	0,3	3	0,2
7. remes. a kvalif. výrobcovia, sprac., opravári	20	3,2	43	4,4	88	4,9
8. obsluha strojov a zariadení	14	2,3	16	1,6	39	2,2
9. pomocní a nekval. pracovníci	46	7,4	69	7,1	112	6,2
10. osoby bez pracovného zaradenia	244	39,4	385	39,6	822	45,4
S p o l u	620	100,0	972	100,0	1811	100,0

Zdroj: Štatistická ročenka hlavného mesta SR Bratislavy 2007. Štatistický úrad SR, Bratislava, 2007.

Graf B.1.19: Štruktúra nezamestnaných v Bratislave podľa posledného zamestnania v roku 2006

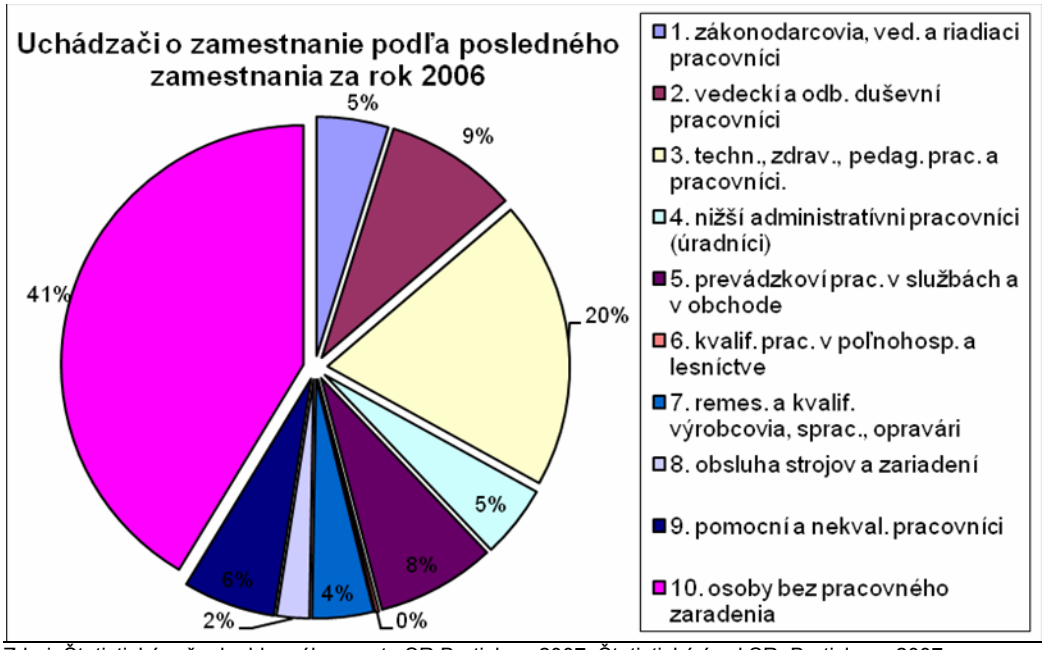

Zdroj: Štatistická ročenka hlavného mesta SR Bratislavy 2007. Štatistický úrad SR, Bratislava, 2007.

Priložená tabuľka B.1.18 a graf B.1.19 ukazujú štruktúru nezamestnaných v Bratislave na konci roku 2006 podľa doby evidencie. Na prvý pohľad je zrejmé, že tento atribút nezamestnanosti má v Bratislave dobrú bilanciu. Podiely nezamestnaných s narastajúcou dobou nezamestnanosti pomerne prudko klesajú. Nezamestnaných s dobou evidencie viac ako 12 mesiacov je z celkového počtu 20,44 %, pričom väčšinu osôb zo skupiny nezamestnaných s dobou evidencie nad 24 mesiacov možno považovať za dobrovoľne nezamestnaných. Jednotlivé okresy Bratislavy majú veľmi podobnú štruktúru nezamestnaných podľa doby evidencie, čo je pochopiteľné, pretože Bratislava je viac-menej jeden spoločný trh práce pre všetkých jej obyvateľov. Určité rozdiely od ostatných okresov vykazuje znovu okres Bratislava I, kde je veľmi vysoký podiel nezamestnaných v kategórii nad 24 mesiacov a pozorovateľne nižší v kategóriách do 3 mesiacov a 4 – 6 mesiacov. Aj tu by sa dalo konštatovať, že to nie je nič prekvapujúce a odráža to vlastne osobitosti trhu práce a demografických štruktúr obyvateľstva v ookrese Bratislava I.

Tab. B.1.19: Štruktúra nezamestnaných v Bratislave v roku 2006 podľa doby evidencie

Doba evidencie	BA spolu		BA I		BA II	
	počet	%	počet	%	Počet	%
do 3 mesiacov	1 883	37,93	131	30,18	438	38,83
4 - 6 mesiacov	1 170	23,56	81	18,66	263	23,32
7 - 9 mesiacov	525	10,57	53	12,21	117	10,37
10 - 12 mesiacov	372	7,49	35	8,06	87	7,71
13 - 18 mesiacov	385	7,75	39	8,99	91	8,07
19 - 24 mesiacov	157	3,16	18	4,15	29	2,57
nad 24 mesiacov	473	9,53	77	17,74	103	9,13
Spolu	4 965	100,00	434	100,00	1 128	100,00

Doba evidencie	BA III		BA IV		BA V	
	počet	%	počet	%	počet	%
do 3 mesiacov	232	37,42	394	40,53	688	37,99
4 - 6 mesiacov	148	23,87	229	23,56	449	24,79
7 - 9 mesiacov	61	9,84	105	10,80	189	10,44
10 - 12 mesiacov	56	9,03	66	6,79	128	7,07
13 - 18 mesiacov	56	9,03	61	6,28	138	7,62
19 - 24 mesiacov	20	3,23	24	2,47	66	3,64
nad 24 mesiacov	47	7,58	93	9,57	153	8,45
Spolu	**620**	**100,00**	**972**	**100,00**	**1 811**	**100,00**

Zdroj: Štatistická ročenka hlavného mesta SR Bratislavy 2007. Štatistický úrad SR, Bratislava, 2007.

Graf B.1.20: Štruktúra nezamestnaných v Bratislave v roku 2006 podľa doby evidencie

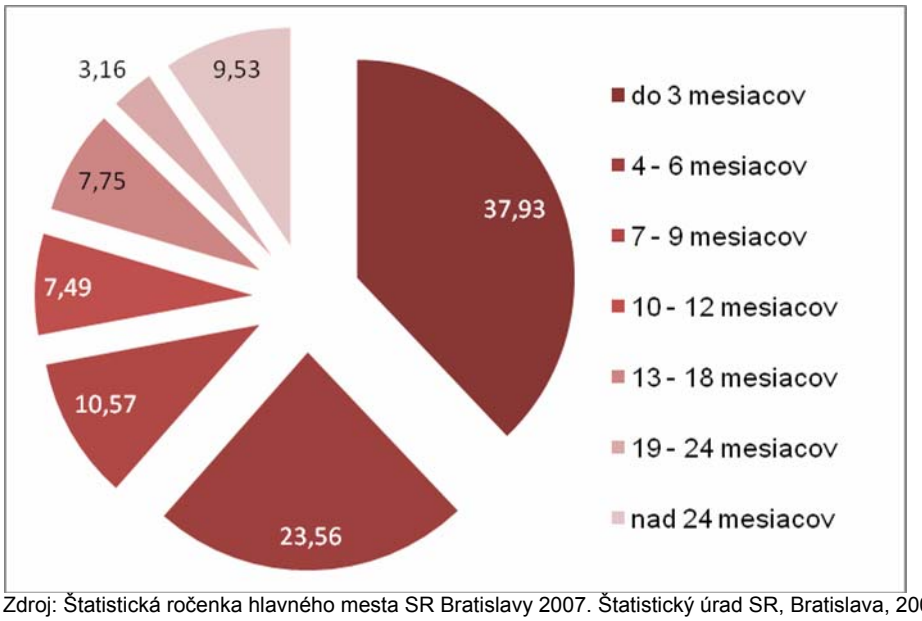

Zdroj: Štatistická ročenka hlavného mesta SR Bratislavy 2007. Štatistický úrad SR, Bratislava, 2007.

Na záver hodnotenia vývoja miery nezamestnanosti a niektorých jej vybraných štrukturálnych znakov v Bratislave je vhodné uviesť niekoľko syntetizujúcich poznámok:

a) Vývoj miery nezamestnanosti v Bratislave „kopíroval“ vývoj miery nezamestnanosti na Slovensku, pričom mesto Bratislava, resp. jeho jednotlivé okresy vykazovali v celom období od roku 1996, keď vstúpilo do platnosti nové územno-správne členenie, vždy výrazne najnižšie miery nezamestnanosti spomedzi všetkých 79 okresov Slovenska. Nie je potrebné zdĺhavo zdôvodňovať, že je to vzhľadom na pozíciu Bratislavy v regionálnej štruktúre Slovenska po roku 1989 absolútne prirodzený jav.
b) V období rokov 2005 – 2008 dosiahli hodnoty nezamestnanosti v Bratislave a v jej jednotlivých obvodoch extrémne nízke hodnoty, pohybujúce sa pod úrovňou 2%. Takto nízke hodnoty nezamestnanosti pochopiteľne nie sú výhodné z hľadiska trhu práce, značne znevýhodňujú zamestnávateľov.

c) Z hľadiska územných rozdielov v rámci Bratislavy možno považovať Bratislavu za homogénny priestor. Pri hodnotení základných štrukturálnych znakov nezamestnanosti (štruktúra nezamestnaných podľa vzdelania, štruktúra nezamestnaných podľa posledného zamestnania a štruktúra nezamestnaných podľa doby evidencie) vykazujú jednotlivé bratislavské obvody veľmi vyrovnané hodnoty. Určitou výnimkou je obvod Bratislava I, ktorý vzhľadom na osobitosti svojho trhu práce a osobitosti demografických štruktúr obyvateľstva, ktoré tu žije, má niektoré štrukturálne znaky nezamestnanosti odlišné od ostatných obvodov.

B.1.7. Mzdy

Mzdová úroveň je jedným z najdôležitejších ukazovateľov miestnej ekonomiky, Významne vplýva na konkurencieschopnosť mesta, ale ovplyvňuje aj úroveň spotreby, investovania atď. Tento súbor ukazovateľov však nemožno chápať izolovane, ale v súlade s inými ukazovateľmi miestnej populácie a pracovnej sily ako napr. jej kvalifikácia, zručnosti, návyky, nehovoriac o všeobecnejšom pracovno-právnom prostredí, v ktorom pracovná sila pôsobí a podobne. Pri hodnotení vývoja miezd využívame údaje dostupné za Bratislavu a Bratislavský kraj zo zdrojov Štatistického úradu SR, aj s ohľadom na ich dostupnosť a aktuálnosť.

Je dlhodobým známym a prirodzeným javom, že úroveň miezd v hlavnom meste je najvyššia v rámci celého Slovenska. Prvou otázkou je, ako sa vyvíja pomer medzi mzdami v Bratislave a ostatným Slovenskom. Môžeme konštatovať pomerne stabilný pomer výšky priemernej mesačnej mzdy v Bratislave voči priemernej výške mzdy na Slovensku s náznakom zbližovania v poslednom období. Tento pomer sa len minimálne zmenil medzi sledovanými rokmi 2004 a 2007. Kým priemerná mesačná mzda na Slovensku tvorila v r. 2004 62,7% priemernej mzdy v Bratislave (územná metóda), v r. 2007 to bolo 61,1% a v r. 2008 však už dosahovala 66,6%. Uvedená zmena za r. 2008 potvrdzuje lepšiu rastovú dynamiku premietnutú do miezd v zostávajúcej časti Slovenska. Nasledujúci graf B.1.21 prezentuje výraznú rozdielnosť Bratislavy od ostatnej časti Slovenska, ako aj diferenciu príjmov v rámci Bratislavy. Na porovnanie boli vybrané mestské okresy Košíc (okresy s najvyššou a najnižšou úrovňou priemernej mzdy) a okresy, ktorých pracovný trh a mzdovú úroveň významne ovplyvňujú krajské mestá (Nitra, Trnava, Trenčín, Žilina, Banská Bystrica, Prešov). S výnimkou okresu s najvyššou priemernou mzdou v Košiciach a okresu Trnava, ostatné okresy výrazne zaostávali. V prípade Bratislavy je najvyššia priemerná mzda v okrese Bratislava III, kde sú lokalizované významné a z hľadiská príjmov najlukratívnejšie spoločnosti v priemysle i službách.

Graf B.1.21: Priemerná nominálna mesačná mzda vo vybraných okresoch (31. december 2008)

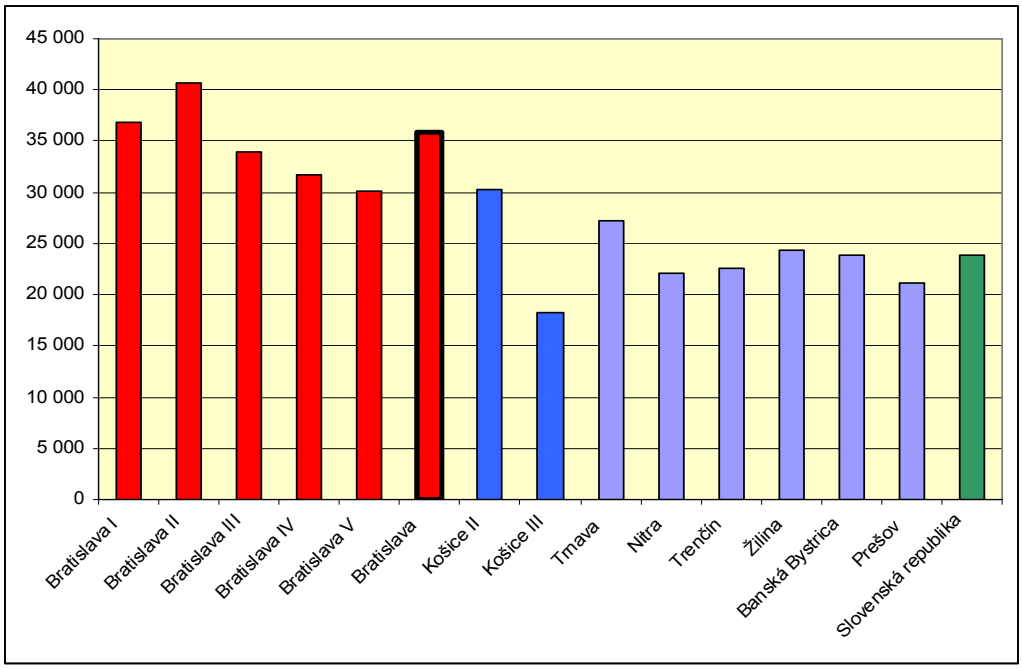

Zdroj: Štatistický úrad SR. 2009.

Táto rozdielnosť v mzdách medzi Bratislavou a Slovenskom však nie je rovnomerne rozdelená medzi jednotlivé odvetvia podľa klasifikácie ekonomických činností. Najbližšie sú si priemerné mzdy v SR a Bratislave v odvetviach so silným vplyvom verejného sektoru (školstvo a verejná správa), najmä vďaka vplyvu celoštátnych mzdových tarifných štruktúr. Napriek tomu môžeme sledovať pomalý posun k zväčšovaniu tohto rozdielu aj v týchto sektoroch (napr. mzdy v školstve na SR dosahovali v r. 2004 88,6% úrovne miezd v školstve v Bratislave, kým v r. 2007 to bolo 87,0%; v zdravotníctve sa tento pomer znížil z 83,1% na 79,4%). Oveľa väčšie rozdiely medzi príjmami v Bratislave a SR môžeme pozorovať v iných sektoroch ekonomiky. Odvetvia, v ktorých priemerné mzdy na Slovensku nedosahujú ani 70% úrovne Bratislavy v r. 2007 zahrňujú napr. nehnuteľnosti a obchodné činnosti, doprava a skladovanie/pošty/telekomunikácie, pričom ani 60% bratislavskej úrovne nedosahujú v rámci Slovenska odvetvia ako priemyselná výroba, stavebníctvo, veľko a maloobchod. Tento trend (upozorňujem, že sa jedná o roky 2004-2007) narastania rozdielov je však všeobecne platný s výnimkou malého priblíženia príjmov meraných priemernou mesačnou mzdou v sektoroch hotely/reštaurácie, ťažba nerastných surovín a finančné sprostredkovanie (ktorých váha v miestnej ekonomike je menšia). Toto potvrdzuje významnú a pretrvávajúcu príťažlivosť Bratislavy z hľadiska miezd na Slovensku.

Napriek jasne vyššej úrovni príjmov v Bratislave, v týchto úvahách musíme zohľadniť hľadisko vnútornej diferenciácie a dynamiky rastu príjmov medzi sektormi (podľa OKEČ). Príjmy sledované priemernou mesačnou mzdou narástli z 24934 SKK v r. 2004 na 32895 SKK v r. 2007, t.j. o 31,9 %. Ako však ukazuje priložená tabuľka B.1.20, medzisektorové rozdiely sú pomerne hlboké. V r. 2004 bola najvyššia priemerná mzda v odvetviach finančné sprostredkovanie, ťažba nerastných surovín, ako aj v sieťových odvetviach. Najnižšia naopak v školstve, zdravotníctve a hoteloch/reštauráciách. V r. 2007 sa k najlepšie plateným odvetviam okrem finančného sektoru, sieťovým odvetviam zaradilo aj odvetvie ekonomických činností zahrňujúce nehnuteľnosti, prenájom, obchodné a podnikateľské služby. Kým priemerná mzda v sektore finančné sprostredkovanie v r. 2007 prekročila už 50 tis. SKK, priemerná mzda v školstve ešte nestihla v tomto roku prekročiť 20 tis. SKK. Práve školstvo si udržiava najhoršiu pozíciu v Bratislave z hľadiska pomeru k priemernej mzde tohto mesta. Tá sa v oboch profilových rokoch udržiavala na úrovni 58%. Tým mu patrí priečka príjmovo najmenej príťažlivého odvetvia v miestnej ekonomike Bratislavy. Tesne je nasledované odvetvím hotely/reštaurácie, ktoré dokonca strácalo v r. 2007 viac na priemer mzdy v Bratislave ako v r. 2004. K najdynamickejšie rastúcim odvetviam z hľadiska miezd patria práve nehnuteľnosti, prenájom a obchodné činnosti, zdravotníctvo a sociálna pomoc (tu ale z nižšieho základu), a sieťové odvetvia. Z hľadiska porovnania vzťahu k priemernej úrovni mzdy v Bratislave v r. 2004 a 2007, strácajú napr. priemysel, ťažba nerastných surovín, veľkoobchod a maloobchod, ale i finančné sprostredkovanie. Mierne si z hľadiska porovnania s priemernou mzdou v Bratislave polepšili ešte zdravotníctvo a soc. pomoc, verejná správa a najviac sektor nehnuteľností, a sieťové odvetvia. Kombinácia vysokých miezd a vysokej dynamiky ich rastu sa spája najmä so spomínanými sieťovými odvetviami a ekonomickým činnosťami vykazovanými pod kategóriou nehnuteľnosti, prenájom, obchodné činnosti. Situácia je alarmujúca najmä v oblasti školstva, pri ktorom musíme predpokladať únik kvalitných ľudských zdrojov do príbuzných, lepšie platených sektorov.

Cennou informačnou bázou sú informácie o priemernej mesačnej mzde dostupné za Bratislavský kraj. Ten je širšie chápaným pracovným trhom s dominantnou pozíciou Bratislavy. Tieto údaje nám umožňujú sledovať vývoj nominálnej mesačnej priemernej mzdy na aktuálnejšej báze, aj podľa štvrťrokov a tým zachytiť už aj prvé kontúry vplyvu finančnej a ekonomickej krízy. Odhliadneme pritom od samotného vývoja výšky priemernej mzdy a zameriame sa na hodnotenie rastu/poklesu priemernej mzdy medzi po sebe nasledujúcimi rokmi resp. štvrťrokmi. Medziročné prírastky priemernej mzdy naznačujú spomalenie dynamiku rastu príjmov. Posledný krát bol rast príjmov v BSK vyšší ako rast priemernej mzdy v SR na medziročnej báze v r. 2005. Odvtedy, najmä v r. 2007 a 2007 priemerná mzda v SR rástla rýchlejšie ako v BSK. To je na jednej strane pozitívny znak zbližovania rozdielov v mzdách a rozvoja v ostatných častiach Slovenska, no na druhej strane indikuje určité problémy so stratou príjmovej dynamiky u časti miestnej ekonomiky (netreba zabúdať na vyššiu základnú bázu Bratislavy).

Tab. B.1.20: Priemerná mesačná mzdy za roky 2004 a 2007 podľa ekonomických činností (v SKK, územná metóda)

	priemerná mzda		Změna 2004 / 2007	pomer k priemeru roka	
	2004	2007		2004 (%)	2007 (%)
poľnohospodárstvo, poľovníctvo a lesné hospodárstvo	16530	21 846	132,16	66,30	66,41
ťažba nerastných surovín	35184	37 311	106,05	141,11	113,42
priemyselná výroba	28142	35 484	126,09	112,87	107,87
výroba a rozvod elektriny, plynu a vody	28404	39 558	139,27	113,92	120,26
stavebníctvo	22085	28597	129,49	88,57	86,93
veľkoobchod a maloobchod; oprava	28395	35451	124,85	113,88	107,77
hotely a reštaurácie	16512	19822	120,05	66,22	60,26
doprava, skladovanie, pošty a telekomunikácie	25780	34324	133,14	103,39	104,34
finančné sprostredkovanie	41877	50674	121,01	167,95	154,05
nehnuteľnosti, prenájom a obchodné činnosti	27459	39019	142,10	110,13	118,62
verejná správa a obrana; povinné soc. zabezpečenie	22712	30813	135,67	91,09	93,67
školstvo	14547	19125	131,47	58,34	58,14
zdravotníctvo a sociálna pomoc	15474	22084	142,72	62,06	67,13
ostatné spoločenské, sociálne a osobné služby	18929	24353	128,65	75,92	74,03
priemer	**24934**	**32 895**	**131,93**		

Zdroj: Štatistická ročenka mesta Bratislava (2005,2008), vlastné prepočty

Podobne údaje od 2.štvrťroku 2007 po 1.štvrťrok 2009 naznačujú menej jednoznačnú informáciu o vývoji miezd v regióne Bratislavského kraja. Aj v tomto prípade vykazuje priemerná mzda v SR prevažne vyššiu dynamiku rastu na štvrťročnej báze. Jedinou výnimkou sú prvé štvrťroky rokov 2008 a 2009, ktoré odrážajú najmä zvýšené príjmy za pohyblivé zložky miezd, výnosy ešte za predchádzajúci rok. V 3. štvrtine r. 2008 pozorujeme po mnohých rokoch prvýkrát pokles priemernej mesačnej mzdy v Bratislavskom kraji. Podobne kým Bratislava si ešte vylepšovala priemernú mzdu za pomerne úspešný rok 2008, priemerná mzda za prvý štvrťrok 2009 v dimenzii SR už vykazuje pokles (pozri graf B.1.23).

Graf B.1.22: Medziročný prírastok priemernej mesačnej mzdy (v %)

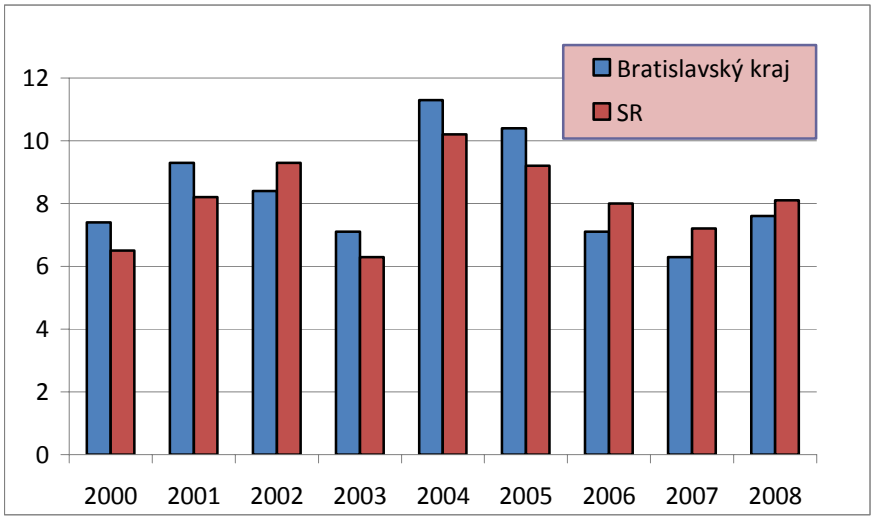

Zdroj: Štatistický Úrad SR.

Graf B.1.23: Vývoj priemernej nominálnej mzdy medzi nasledujúcimi štvrťrokmi (v %)

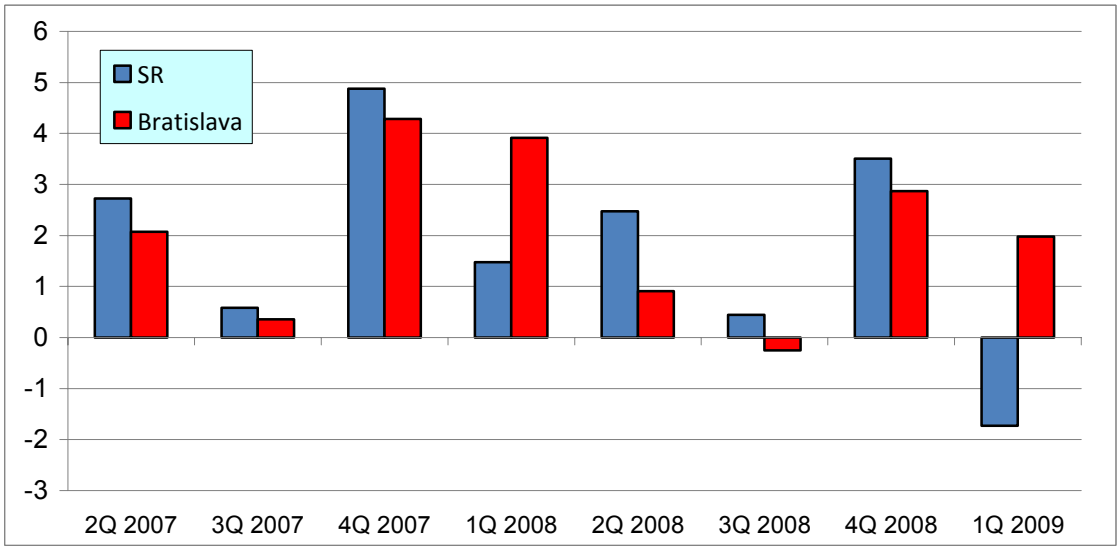

Zdroj: Štatistický Úrad SR.

Zaujímavú informáciu o váhe jednotlivých odvetví v miestnej ekonomike poskytuje prehľad o vývoji celkového objemu miezd vyplateného v sledovaných odvetviach (tab B.1.21). V roku 2004 bol najvyšší objem miezd vyplatený v priemysle (vyše 9 mld. SKK), druhým v poradí bol finančný sektor a tretí najvyšší objem miezd pochádzal z dopravy, skladovania atď. V r. 2007 už objem miezd z priemyslu bol až tretím najvýznamnejším tokom miezd, pričom na prvé miesto sa dostal sektor nehnuteľností, prenájom, obchodné činnosti (vyše 15 mld. SKK) a druhým sektorom bola verejná správa a obrana. Nárast objemu miezd je tiež najvyšší v spomínaných dvoch sektoroch (nehnuteľnosti, verejná správa), ale potom nasleduje nárast miezd vyplatených v zdravotníctve a sociálnej pomoci. Nárast váhy sektora verejnej správy. bol spôsobený aj zaradením údajov o silových rezortoch do štatistiky v priebehu sledovaného obdobia. Naopak, práve priemysel nachádzame na poslednej priečke z hľadiska nárastu vyplatených miezd v porovnaní r. 2004 a 2007. Opätovne môžeme konštatovať nízky nárast miezd vyplatených v školstve.

Tab. B.1.21: Objem miezd a náhrad mzdy vyplatených v r. 2004 a 2007 (v tis. SKK, územná metóda)

odvetvia klasifikácie ekonomických činností	2004	2007	2007/2004 %	2007-2004 abs.
poľnohospodárstvo, poľovníctvo a lesné hospodárstvo	130319	117 968	-9,5	-12351
ťažba nerastných surovín	37576	49 698	32,3	12122
priemyselná výroba	9354099	10 847 166	16,0	1493067
výroba a rozvod elektriny, plynu a vody	1810573	2 398 611	32,5	588038
stavebníctvo	2085153	2 987 959	43,3	902806
veľkoobchod a maloobchod; oprava	6609780	8 918 761	34,9	2308981
hotely a reštaurácie	663970	865 805	30,4	201835
doprava, skladovanie, pošty a telekomunikácie	7135192	9 641 960	35,1	2506768
finančné sprostredkovanie	8047363	10 693 763	32,9	2646400
nehnuteľnosti, prenájom a obchodné činnosti	7805418	15 107 351	93,5	7301933
verejná správa a obrana; povinné sociálne zabezpečenie	5518475	11 818 398	114,2	6299923
školstvo	3657749	4 522 246	23,6	864497
zdravotníctvo a sociálna pomoc	2696516	4 194 000	55,5	1497484
ostatné spoločenské, sociálne a osobné služby	2640124	3 364 562	27,4	724438
	58192307	85 528 248	47,0	27335941

Zdroj: Štatistické ročenky mesta Bratislava 2005 a 2008.

Vývoj miezd a mzdovej úrovne v Bratislave neprezentuje jednoznačnú informáciu. Bratislava sa úrovňou príjmov prestala tak výrazne vzďaľovať ostatnému územiu Slovenska. Ukazuje aj vnútornú diferencovanosť a meniacu sa úroveň príjmov, ako aj váhu odvetví v generovaní príjmov obyvateľstva. Naznačuje ústup priemyslu ako jedného z najdominantnejších sektorov a pokles jeho rastovej dynamiky a mzdovej príťažlivosti voči iným odvetviam (čo sa môže týkať najmä menej progresívnych podnikov). Najmä viaceré službové odvetvia sa vyznačujú výraznejšou dynamikou rastu priemerných príjmov. Bratislava bude musieť zvládať pomerne výrazné mzdové rozdiely, ktoré môžu ohroziť aktivity niektorých sektorov. Opätovne sa ukazuje zlá situácia sektoru školstva. Pri pohľade na hodnotenie kombinácie rastu priemernej mzdy a zamestnanosti sú lídrami podľa porovnania r. 2004-2007 odvetvia (okrem verejnej správy a obrany, ktorej pozícia je čiastočne metodickou záležitosťou) nehnuteľností a obchodné služby (atď.), veľko a maloobchod, zdravotníctvo a soc. pomoc, a ešte stále aj finančné sprostredkovanie.

Bibliografia:

ASHWORTH, G. J. (1989). Urban tourism: an imbalance in attention. In: Cooper C.P. (ed.), Progress in tourism, recreation and hospitality management, Vol 1, Belhaven Press, London, pp. 33-54

BUČEKOVÁ, I. (1999). Tendencie vývoja a priestorová diferencovanosť ubytovacích zariadení v Bratislave. *Geografický časopis*, 51, 2, Bratislava, pp. 205-218.

BUČEKOVÁ, I. (2007). Vývoj priestorovej štruktúry siete hotelov na území Bratislavy. *Geografický časopis*, roč. 59, č. 1, pp.65-81.

BUČEKOVÁ, I. (2009). A szállodák telephelyválasztása a város területén: Pozsony (Bratislava) esete. In. Michalkó G. Rátz T. (ed.) A tér vonzásában: a turisztikai termékfejlesztés térspecifikus vonásai. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, ISBN 978 963 9558830, pp. 144-157

City of Vienna, MA 27 EU-Strategy and Economic Development, 2004. An analysys of the economic potential of the creative industries in Vienna - Summary.

DANIELOVÁ, K. (2009). Rozmiestnenie hotelov v Brne. Bakalárska diplomová práca, Katedra humánnej geografie a demogeografie PriF UK Bratislava, 41p.

EUROPE INNOVA, 2009. *Knowledge intensive business services.* www.clusterobservatory.eu.

Eurostat, 2009. *Statistics in Focus* (35/2009)

Eurostat. *General and regional statistics. Economy and finance*. 2009. http://epp.eurostat.ec.

europa.eu/portal/statistics/themes

CHRISTOPHERS, B., 2007. Enframing creativity: power, geographical knowledges and the media economy. *Trans Inst Br Geogr,* 32, pp. 235–247.

INNO-Policy TrendChart, 2008. Slovak Republic.

JUVENTA – Slovenský Inštitút mládeže. Výsledky celoštátnych kôl olympiád. 2007-2009.

KOREC, P., HUSÁROVÁ K. (1994). Územie Bratislavy z hľadiska perspektívy jeho využívania. *Geographia Slovaca*, 7, Bratislava, pp. 61-73.

KOWALCZYK, A. (2004). Czynniki lokalizacji hoteli w Pradze. In Matzak A. (ed.) Lokalizacja hoteli w krajowych metropoliach Europy środkowo-wschodniej. Łódzkie towarzystwo naukowe, pp. 61-82

KOWALCZYK, A., SZKUP, R. (2004). Czynniki lokalizacji hoteli w Warszawie. In Matzak A. (ed.) Lokalizacja hoteli w krajowych metropoliach Europy środkowo-wschodniej. Łódzkie towarzystwo naukowe, pp. 45-60

KOT, A., KOWALCZYK, A. (1997). The Model of Hotel Locaton in Prague (Czech Republic), *Acta Univesitatis Carolinae, Geografphica*, XXXII, Supplementum, Praha (Karolinum), pp.349-356

KOWALCZYK, A. (2001a). Geografia hotelarstwa. Wydawnictwo Uniwersitetu Łódzkiego, Łódz.429p.

KOWALCZYK, A. (2001b). Definition and research areas in the geographical study of hotel services. *Turyzm*, 11, 2, pp.5-22.

LAZZERETTI, L., 2003. City of Art as a High Culture Local Systém and Cultural Districtualization Processes: The Cluster of Art Restoration in Florence. *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 27, 3 pp.635-48

LEVER, W.F., 2002. Correlating the knowledge-base of cities with economic growth. *Urban Studies*, 39, 5-6, pp. 859-870.

MCMANUS, R. (2001). Dublin´s changing tourism geography. *Irish Geography*, Volume 34 (2), pp.103-123.

Papp 2008,

NÉMETH, T. (2008). Analýza ubytovacích zariadení Košického kraja. Bakalárska diplomová práca, Katedra humánnej geografie a demogeografie PriF UK Bratislava, 58p

PAPP, A. (2008). Priestorová štruktúra hotelov na území Budapešti. Magisterská diplomová práca, Katedra humánnej geografie a demogeografie PriF UK Bratislava, 79p

PODHORNÁ, O. (2009). Výstavníctvo na Slovensku a jeho geografické aspekty. Magisterská diplomová práca, Katedra humánnej geografie a demogeografie PriF UK Bratislava, 96p.

RITTER, W. (1985). Hotel location in big cities. In: Vetter, F. (ed.) Großstadttourismus - Tourisme des Grandes Villes - Big City Tourism, Berlin (Verlag), pp. 355-364.

SAAIC – LLP – Program celoživotného vzdelávania. *Erasmus – mobilita študentov a učiteľov.* http://193.87.15.12/llp/sk/doc%5Cstatistiky%5CERA_06_07_statistiky.pdf

SARIO, 2008. Share Services Centers.

Senate for Economics, Technology and Women´s Issues, 2005. *Creative Industries in Berlin.* www.berlin.de/wirtschaftssenat.

Štatistický Úrad SR - Mestská správa SŠÚ. Štatistická ročenka hl. m. SSR Bratislava 1986.

ŠÚ SR: Bulletin 1997 KS ŠÚ SR v Bratislave

Štatistický Úrad SR – Krajská správa v Bratislave. Štatistická ročenka hlavného mesta SR Bratislavy 2002-2008.

Štatistický Úrad SR. Štatistická ročenka regiónov Slovenska 2008.

Štatistický Úrad SR. Databáza RegDat. 2009. http://portal.statistics.sk:8081/PXWebSlovak/

Štatistický Úrad SR. Databáza mestská a obecná štatistika. 2009. http://www.statistics.sk/mosmis/sk

Trend Analyses. Datábaza podnikov, 2009.

Príloha:

Tab. B.1.22: Najväčšie podniky v Bratislave podľa tržieb (tis. EUR)

Por.	Spoločnosť	Por. SR	Tržby 2008	Tržby 2007	Zmena k ´07	Počet zam.	Odvetvie
1.	Volkswagen Slovakia, a.s.	1.	5 373 929	6 419 704	-16,3	8 719	priemysel
2.	Slovnaft, a.s	2.	4 032 772	3 749 306	7,6	2 435	priemysel
3.	Slovenský plynárenský priemysel, a.s.	5.	2 901 974	2 434 817	19,2	1 647	energetika
4.	Slovenské elektrárne, a.s.	7.	1 960 765	1 543 916	27	5 710	energetika
5.	Západoslovenská energetika, a.s.	10.	1 110 071	961 561	15,4	1 488	energetika
6.	Orange Slovensko, a.s.	12.	863 104	833 510	3,6	1 409	telekom.
7.	Eustream, a.s.	13.	804 099	840 684	-4,4	1 088	doprava
8.	Slovnaft Petrochemical, s.r.o.	14.	640 027	753 937	-15,1	503	priemysel
9.	T-Mobile Slovensko, a.s.	15.	591 443	571 026	3,6	1 508	telekom.
10.	Pheonix Zdravotnícke zásobovanie, a.s.	18.	545 476	484 706	12,5	477	obchod
11.	OMV Slovensko, s.r.o.	20.	502 439	379 611	32,4	n	obchod
12.	Johnson Controls International, s.r.o.	21.	481 365	339 264	41,9	1 648	priemysel
13.	Slovak Telekom, a.s.	23.	470 457	494 457	-4,9	3 626	telekom.
14.	Železničná spol. Cargo Slovakia, a.s.	24.	460 964	480 648	-4,1	10 499	doprava
15.	Slov. elektr. prenosová sústava, a.s.	25.	453 976	478 693	-5,2	543	energetika
16.	Doprastav, a.s.	27.	392 592	337 961	16,2	3 095	stavebníctvo
17.	ZIPP Bratislava, a.s.	29.	365 965	228 041	60,4	1 245	stavebníctvo
18.	SPP - distribúcia, a.s.	30.	358 670	346 599	3,5	1 701	energetika
19.	Whirpool Slovakia, a.s.	31.	351 021	374 832	-6,4	1 339	priemysel
20.	Železnice SR, a.s.	37.	311 370	330 243	-5,7	17 724	doprava
21.	Tipos národná lotériová spol., a.s.	39.	295 388	257 678	14,6	109	lotérie
22.	SAS Automotive, s.r.o.	41.	284 520	348 416	-18,3	n	priemysel
23.	Škoda Auto Slovensko, s.r.o.	45.	279 063	308 385	-9,5	81	obchod
24.	SkyEurope Airlines	46.	260 926	223 202	16,9	n	doprava
25.	Shell Slovakia, s.r.o.	48.	256 268	161 099	59,1	59	obchod

n – údaj nie je uvedený
Zdroj:Trend TOP Špeciál, júl 2009

Tab. B.1.23: Vývoj miery nezamestnanosti v okresoch bratislavského kraja

	XII.´97	XII.´98	XII.´99	XII.´00	XII.´01	XII.´02
Bratislava I	2,96	4,16	7,19	6,99	6,15	4,85
Bratislava II	3,52	3,81	6,14	4,76	3,79	3,62
Bratislava III	2,04	4,38	6,08	5,83	4,14	3,16
Bratislava IV	2,97	3,55	4,39	4,57	4,11	3,65
Bratislava V	3,88	4,21	7,39	4,88	4,50	4,65
Malacky	8,78	11,63	15,76	13,95	13,55	10,13
Pezinok	4,98	6,59	9,54	7,70	7,35	6,32
Senec	5,06	5,88	8,31	7,78	8,15	7,57
Bratislavský kraj	4,11	5,06	7,59	6,36	5,79	5,18
SLOVENSKO	12,48	15,62	20,10	17,88	18,63	17,45

	XII.´03	XII.´04	XII.´05	XII.´06	XII.´07	XII.´08
Bratislava I	3,67	2,81	2,12	1,77	1,56	1,46
Bratislava II	2,96	2,92	2,11	1,85	1,56	1,87
Bratislava III	3,11	2,97	2,22	1,77	1,57	1,75
Bratislava IV	2,85	2,47	1,86	1,69	1,60	1,75
Bratislava V	3,62	3,60	2,39	2,11	1,73	2,06
Malacky	6,59	5,55	4,94	3,70	3,50	4,71
Pezinok	5,84	4,48	3,43	3,12	2,49	2,78
Senec	4,53	3,75	3,09	3,18	2,70	2,36
Bratislavský kraj	3,97	3,48	2,64	2,29	1,98	2,27
SLOVENSKO	15,56	12,72	10,86	9,4	7,99	8,39

Zdroj: Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny, www.upsvar.sk.

Ekonomika a podnikanie

Tém 1: Rast miestnej ekonomiky

Základné črty vývoja miestnej ekonomiky

Iný rast – posun od priemyslu k službám

Limity dosiahnutej internacionalizácie

Základné črty vývoja miestnej ekonomiky – v Bratislave prebehla pomerne úspešná ekonomická transformácia s využitím mnohých komparatívnych výhod, ktoré Bratislava mala a čiastočne aj stále má k dispozícii. Voči významným európskym metropolám však stále v niektorých charakteristikách zaostáva. Mení sa aj jej konkurenčná pozícia voči iným metropolám. Charakteristiky vývoja ekonomiky nie sú jednoznačné. Jej výrazne dominantná pozícia voči ostatnému Slovensku sa tiež postupne v niektorých aspektoch zmenšuje.

Zdôvodnenie:

Pri pohľade na ukazovatele dostupné za Bratislavský kraj môžeme konštatovať významný posun v ekonomickom rozvoji, najmä vďaka vývoju od prelomu posledného tisícročia. Veľmi dobre to dokumentuje základný ukazovateľ HDP na obyvateľa. Kým v r. 2000 bol len 8 900 EUR, v r. 2006 už dosiahol 19 300 EUR (Eurostat, trhové ceny). Je však menej ako polovičný v porovnaní s Viedňou (41 500 EUR v r. 2006). Napriek tomu sa podobným rastom môže pochváliť len málo regiónov v EÚ. Viac ako zdvojnásobenie HDP na obyvateľa je v kontraste s 10-15% rastom HDP na obyvateľa v sledovanom období v prípade Viedne a Štokholmu, či stagnácie HDP na obyvateľa v prípade Berlína (23700 EUR na obyv., 2006). Bratislavský kraj v tomto hodnotení dosiahol 81,9% priemeru EÚ (2006). Výstižnejší pohľad ponúka regionálny HDP meraný paritou kúpnej sily na obyvateľa v percentách priemeru EU-27. Kým v r. 2002 bol 122,4%, v r. 2006 už dosiahol 148,7%. Významne sa tým priblížil podobným ukazovateľom porovnávaných regiónov, kde tento ukazovateľ presahuje 160% (Praha, Viedeň, Štokholm), pričom ďaleko za ním zaostávajú regióny Budapešti, Lisabonu, či Bukurešti.

O zraniteľnosti konkurenčnej pozície mesta svedčí rebríček zameraný na náklady života v mestách (*Mercer Cost of Living Survey - Worldwide Ranking, 2009*). Pozícia Bratislavy sa „zlepšila“ zo 45. miesta v r. 2008, na 30. miesto v r. 2009. Treba však upozorniť na zameranie tohto rebríčka na hodnotenie nákladov života pre „cudzincov“ (napr. vyslaných pracovníkov firiem), ako aj silný vplyv kurzových pohybov na celkové hodnotenie. Oslabenie národných mien okolitých štátov spôsobilo pokles nákladov v nich, kým zavedenie Eura stabilizovalo náklady v Bratislave na vyššej úrovni. Podobné výkyvy však tento prieskum odrážal aj v minulosti (Bratislava bola už v r. 2007 na 31. mieste v tomto rebríčku). Život v Bratislave je podľa aktuálneho rankingu drahší ako napr. v Barcelone, Bruseli, Mníchove, Frankfurte, Berlíne, Lipsku, Štokholme, Glasgowe, či Birminghame, čo môže negatívne vstúpiť do rozhodovacích procesov o lokalizácii investícii v Bratislave (napr. v porovnaní so spomínanými nemeckými, či britskými mestami). Časť investícii sa týka globálnych korporácii a počíta s internacionálnou pracovnou silou, jej cirkuláciou a toto hodnotenie Bratislave v konkurencie-schopnosti nepomáha.

Z regionálne zameraných porovnaní miest v regióne strednej a východnej Európy je vhodný aktuálny prehľad *„Hot Spots in CEE - The Roland Berger CEE city ranking survey 2009”* (Roland Berger Strategy Consultants, Austria, May 2009). Hodnotené sú vybrané hlavné mestá SVE (všetky susedné štáty SR, plus Ľubľana, Moskva a Bukurešť). Pri integrálnom hodnotení sa najlepšie umiestnila Viedeň, s odstupom sledovaná Prahou a Budapešťou. Po nich nasleduje skupina troch miest s menšími rozostupmi v hodnotení – Ľubľana, Moskva a Varšava. Až za nimi sa nachádza Bratislava, s odstupom sledovaná Bukurešťou, Kyjevom a Záhrebom. Táto pozícia by sa dala považovať za očakávanú a opodstatnenú, ale minimálne príklad Ľubľany inšpiruje na možné zlepšenie pozície.

Významnú pozíciu Bratislavského kraja v slovenskej ekonomike podporujú ukazovatele investícii do hrubého fixného kapitálu. Sústreďuje sa tu 20-25% celkových investícii v SR (2002-2006, 23,5% v r. 2006). V r. 2006 presiahli investície úroveň 100 mld. SKK. Tvorba fixného kapitálu však medziročne poklesla napr. v. r. 2001 a 2003, kým naopak, pri medziročných nárastoch kulminovala

v r. 2002, a najmä v r. 2004 a 2005. Z hľadiska sektorov investovania je najvýznamnejším (podľa kumulovaných investícii 2004-2006) priemysel, s takmer 30% podielom (najmä vďaka investične náročným odvetviam automobilového a chemického priemyslu). Ďalším významným sektorom investovania sú nehnuteľnosti (spoločne s prenájmom, obchodnými činnosťami; vyše 22%). Oproti kulminácii investícií v r. 2004-2005, poklesli v r. 2006 investície v odvetviach priemyslu, veľko- a maloobchodu, dopravy a skladovania. V celom období r. 2004-2006 rastú investície rozvodných podnikov, v sektore nehnuteľností a vo verejnej správe. Dynamika rastu investícii je však vyššia v prípade SR ako v Bratislavskom kraji.

Podobne môžeme na hodnotenie ekonomiky použiť aj informácie o hrubej pridanej hodnote, dostupné na úrovni Bratislavského kraja. Kým na začiatku dekády ešte podiel BSK kolísal pod 25%, v r. 2005 dosiahol 27,2% a v r. 2006 26,3% (voči SR). V absolútnych hodnotách narástla pridaná hodnota vo finančnom vyjadrení z 208 mld. SKK (2000) na 393 mld. SKK (2006, bežné ceny). Medziročné nárasty pridanej hodnoty kulminovali v r. 2002 (11,5%), 2004 (11,6%) a 2005 (17,1%). V r. 2006 sa tempo medziročného rastu spomalilo na 9,5 %. Zo sektorového hľadiska môžeme hovoriť o troch skupinách odvetví prispievajúcich k tvorbe pridanej hodnoty v Bratislave. Prvá skupina – najdôležitejšie tri odvetvia podľa OKEČ zahrňujú priemysel, nehnuteľnosti (a prenájom, obchodné činnosti) a veľkoobchod a maloobchod (opravy atď.). Každé z nich prispievalo približne 70 mld. SKK k pridanej hodnote (2006). Z druhej skupiny stredne dôležitých odvetví, každá prispieva vytvorenou pridanou hodnotou okolo 35-40 mld. SKK (2006). Ide o odvetvia finančné sprostredkovanie, doprava (a skladovanie, pošta, telekomunikácie) a sektor verejnej správy (aj obrana, sociálne zabezpečenie). Medzi menej dôležité odvetvia môžeme zaradiť stavebníctvo a ostatné služby (pridaná hodnota u oboch nepresiahla 20 mld. SKK v r. 2006). Vývoj indikuje posun od investične náročných odvetví k menej náročným odvetviam náročným na prácu a intelekt, generujúcich značný prínos pridanej hodnoty.

Sila ekonomiky Bratislavy je pozorovateľná aj výrazným podielom úverov na celkovom objeme poskytnutých úverov v SR. Celkový objem úverov v SR (v SKK i cudzích menách spolu) dosiahol v r. 2007 828 mld. SKK, pričom v Bratislavskom kraji bol 542 mld. SKK. Podiel úverov v BSK v tomto roku bol 65,4%, kým v r. 2003 bol 76,7%. Stále si však BSK udržiava pozíciu dominantného priestoru v úveroch v cudzej mene (79,3%, 2007). Dynamika rastu úverov v BSK zaostávala za dynamikou rastu úverov v SR. Objem úverov v SKK v r. 2004 dokonca v BSK medziročne poklesol (-1,3%), jedinou výnimkou v sledovaných rokoch, kedy bol medziročný rast korunových úverov vyšší v BSK ako v SR, bol rok 2006 (BSK medziročne 31,1%, SR medziročne 25,1%).

Bratislava sa vyznačuje pomerne dobrým podnikateľským prostredím, typickým rastúcim počtom a vysokou koncentráciou podnikateľských subjektov. Pomerne precízny pohľad na aktívnu časť miestnej ekonomiky nám dá počet platiteľov DPH. Tých je v Bratislave registrovaných takmer 40 tisíc a tvoria 20,3% platiteľov DPH na Slovensku. Kým na Slovensku je na tisíc obyvateľov 36 platiteľov DPH, v Bratislave je ich až 92,3.

Ekonomika mesta nikdy nečelila vážnejšiemu problému s nezamestnanosťou. Aj v časoch zložitejšej ekonomickej situácie (napr. 1999-2000) sa miera nezamestnanosti nedostala nad úroveň 8% (v niektorom z jej okresov). Už v r. 2005 dosiahla úroveň nižšiu ako 2,5%. Pozitívny vývoj miery nezamestnanosti potom na Slovensku pokračoval prakticky do tretieho štvrťroku 2008. Miera nezamestnanosti v Bratislave sa dostala až pod hodnotu 1,50% (napr. Bratislava I v marci 2008 vykazovala hodnotu 1,30%). Takto nízke hodnoty nezamestnanosti nebývajú výhodné z hľadiska zamestnávateľov. Chýba konkurencia na trhu práce, prevažuje dopyt po práci, zvyšujú sa platové požiadavky zamestnancov, chýbajú odborníci na vybrané druhy povolaní, trh je deformovaný. Pod vplyvom krízy miera nezamestnanosti na Slovensku začala od augusta 2008 pomerne prudko stúpať. Týka sa to aj všetkých piatich bratislavských obvodov keď sa dostala v júni 2009 nad úroveň 2,00 % (Bratislava I – 2,33%, Bratislava II – 3,10%, Bratislava III – 2,85%, Bratislava IV – 3,06% a Bratislava V – 4,42%), čo paradoxne prinieslo štandardnejšie podmienky na trh práce. Náznakom zhoršenia je nárast podielu žiadateľov o prácu v Bratislave z 2% (jún 2008) na 2,6% (jún 2009) z celkového počtu žiadateľov o prácu v SR.

Je dlhodobým známym a prirodzeným javom, že úroveň miezd v hlavnom meste je najvyššia v rámci celého Slovenska. Pri sledovaní vývoja pomeru medzi mzdami v Bratislave a ostatným Slovenskom môžeme konštatovať pomerne stabilný pomer výšky priemernej mesačnej mzdy v Bratislave voči priemernej výške mzdy na Slovensku s náznakom zbližovania v poslednom období.

Kým priemerná mesačná mzda na Slovensku tvorila v r. 2004 62,7% priemernej mzdy v Bratislave (územná metóda), v r. 2007 to bolo 61,1% no v r. 2008 však už dosahovala 66,6%. Uvedená zmena za r. 2008 potvrdzuje lepšiu rastovú dynamiku premietnutú do miezd v zostávajúcej časti Slovenska.

Napriek jasne vyššej úrovni príjmov v Bratislave, v týchto úvahách musíme zohľadniť hľadisko vnútornej diferenciácie a dynamiky rastu príjmov medzi sektormi (podľa OKEČ). V r. 2004 bola najvyššia priemerná mzda v odvetviach finančné sprostredkovanie, ťažba nerastných surovín, ako aj v sieťových odvetviach. Najnižšia naopak v školstve, zdravotníctve a hoteloch/reštauráciách. V r. 2007 sa k najlepšie plateným odvetviam okrem finančného sektoru, sieťových odvetví zaradilo aj odvetvie ekonomických činností zahrňujúce nehnuteľnosti, prenájom a obchodné a podnikateľské služby. Kým priemerná mzda v sektore finančné sprostredkovanie v r. 2007 prekročila už 50 tis. SKK, priemerná mzda v školstve ešte nestihla v tomto roku prekročiť 20 tis. SKK. Práve školstvo si udržiava najhoršiu pozíciu v Bratislava z hľadiska pomeru k priemernej mzde v Bratislave. Tá sa v oboch profilových rokoch udržiavala na úrovni 58 %. Kombinácia vysokých miezd a vysokej dynamiky ich rastu sa spája najmä so sieťovými odvetviami a ekonomickým činnosťami vykazovanými pod kategóriou nehnuteľnosti, prenájom, obchodné činnosti.

Údaje od 2. štvrťroku 2007 po 1. štvrťrok 2009 naznačujú menej jednoznačnú informáciu o vývoji miezd v regióne Bratislavského kraja. Priemerná mzda v SR vykazuje prevažne vyššiu dynamiku rastu na štvrťročnej báze. Jedinou výnimkou sú prvé štvrťroky rokov 2008 a 2009, ktoré odrážajú najmä zvýšené príjmy za pohyblivé zložky miezd a výnosy ešte za predchádzajúci rok. V 3. štvrtine r. 2008 pozorujeme po mnohých rokoch prvýkrát pokles priemernej mesačnej mzdy v Bratislavskom kraji. Podobne, kým Bratislava si v prvý štvrťrok 2009 ešte vylepšovala priemernú mzdu za pomerne úspešný rok 2008, priemerná mzda v dimenzii SR v tomto období už vykazuje pokles.

Dôsledky:

Bratislava stále zaostáva za konkurenčnými metropolami v niektorých základných ukazovateľoch. Ohrozuje ju strata niektorých nákladových predností (napr. mzdy), čo zvýrazňuje nutnosť budovať inú atraktivitu ekonomiky mesta (najmä voči hlavným mestám štátov V4). Ekonomiku tiež ohrozuje vyčerpanie zdrojov voľnej pracovnej sily, prevaha dopytu na trhu práce, čo môže limitovať rozvoj časti odvetví. Podľa viacerých dostupných údajov dynamický rast Bratislavy kulminoval v r. 2005-2006, kým rok 2007 už naznačuje určitý trend poklesu rastu. Hoci ekonomika mesta nie je úplne imúnna voči krízovým javom, ukazuje pomerne značnú odolnosť vďaka službám a verejnému sektoru. Jednou z podstatných čŕt vývoja je ústup priemyslu ako jedného z dominantnejších sektorov, ako aj pokles jeho rastovej dynamiky a mzdovej príťažlivosti (najmä u menej progresívnych podnikov). Vodcovstvo v ekonomike Bratislavy preberajú služby.

Iný rast – posun od priemyslu k službám - postsocialistická transformácia priniesla novú štruktúru ekonomiky. Postavenie priemyslu sa znížilo, ale stále má v ekonomike mesta významnú úlohu. Kľúčovú úlohu majú teraz služby, ktoré jednak nahrádzajú ubúdajúce miesta v iných tradičnejších odvetviach, ako aj generujú pracovné miesta navyše. Významnú úlohy má zamestnanosť vo verejných službách a správe (vplyv funkcie hlavného mesta).

Zdôvodnenie:

Bratislava sa vyznačuje ekonomickým rozvojom transformovaným aj do zamestnanosti. Za obdobie 2004-2007 narástol počet pracujúcich v Bratislave o 45 tis. a dosiahol takmer 360 tis. pracovníkov (31.12.2007, bilancia zamestnancov vrátane malých podnikov a fyzických osôb). To je 16,4% celkovej zamestnanosti v SR, kým v r. 2004 to bolo 15,7%. Miera ekonomickej aktivity (Bratislavský kraj) v r. 2007 dosiahla 64,4% (SR – 58,8%) a miera zamestnanosti (15+, Bratislavský kraj) dosiahla 61,7% (SR 52,3%).

Podľa štruktúry zamestnanosti v Bratislave (31. 12. 2007) sú najvýznamnejšími sektormi v súčasnosti veľko- a maloobchod (a ostatné činnosti OKEČ – G) a verejný sektor (školstvo, zdravotníctvo, soc. služby, verejná správa, OKEČ – L, M, N), zamestnávajúce približne po 70 tis. zamestnancov a spolu tvoriace asi 40% zamestnanosti v meste. Zamestnanosť v priemysle bola v r. 2007 vyše 46 tis. a tvorila už len 12,9% pracujúcich v meste (oproti 16,1% v r. 1999). Kým "službové"

odvetvia výrazne napredujú vo svojej váhe v miestnej ekonomike, priemysel, stavebníctvo, doprava a skladovanie v sledovanom období skôr stagnujú.

Napriek poklesu svojej váhy z určitých hľadísk, stále hrá v ekonomike Bratislavy významnú úlohu priemysel. Veľmi jasne to dokumentuje napr. rozsah tržieb priemyslu vykazovaný v meste. V r. 2007 to bolo 552,6 mld. SKK (2006 – 513 mld. SKK, 2004 – 431 mld. SKK). Toto pomerne impozantné číslo má však svoje pomerne jasné pozadie. Takmer 200 mld. tržieb boli aktivity výrobcu automobilov VW, približne 140 mld. SKK boli aktivity v oblasti chemických výrob (s totálnou dominanciou Slovnaftu), približne 100 mld. SKK boli tržby rozvodných podnikov (elektrina, plyn, voda). Vývoj v týchto odvetviach, či až jednotlivých podnikoch, preto podstatnou mierou vplýval aj na objem tržieb, ale aj ďalšie ukazovatele priemyslu, či už sa jednalo o spustenie nových modelov (VW), resp. významné technologické modernizácie (Slovnaft). Pomerne stabilná je z hľadiska tržieb báza spracovania kovov, strojárenskej výroby, výroby elektrických a optických zariadení (spolu okolo 30 mld. SKK, 2007), v značnej časti opäť napojená na automobilový priemysel. Z ostatných odvetví sú významnejšie ešte typicky mestské odvetvia ako výroba potravín a nápojov (18 mld. SKK – 2007) a tlačiarenská výroba (posledné roky okolo 5,5 mld SKK). Z hľadiska zamestnanosti v priemysle je najdôležitejšia výroba dopravných prostriedkov (VW), pohybujúca v posledných rokoch pomerne stabilne v rozmedzí 8-9 tis. zamestnancov. Druhý najvýznamnejší sektor z tohto hľadiska – výroba potravín a nápojov – vykazuje značný pokles zamestnanosti o jednu štvrtinu medzi rokmi 2003-2007 na 4,5 tis. zamestnancov. Pomerne stabilná je zamestnanosť v odvetví tlačiarenstva (4 tis., 2003-2007). V oblasti priemyselnej výroby nenachádzame významnejšie rozvojové tendencie s výnimkou tých naviazaných na automobilovú výrobu, ktoré sa však odvíjajú aj od situácie v jadrovom podniku VW. Viaceré odvetia tu však majú svoju pomerne stabilnú bázu pôsobenia, časť odvetví takmer „zmizla“ (drevo, textil, odevy).

Úplne iné rastové charakteristiky nachádzame v Bratislave v oblasti sektora služieb. Sem sa skoncentroval podstatný nárast zamestnanosti. Výnimkou je kategória aktivít doprava, pošta, skladovanie, telekomunikácie, kde zamestnanosť stagnuje na úrovni 30 tis. pracovníkov (2004-2007). Napr. v subsektoroch maloobchod, veľkoobchod, opravy vzrástol počet pracovníkov z 58 tis. v r. 2004 na 69 tis. v r. 2007, alebo nehnuteľnosti, prenájom a obchodné činnosti z 58 tis.(2004) na 71 tis. (2007). Z prevažne verejných služieb narástla zamestnanosť v zdravotníctve, sociálnej pomoci a ostatných osobných službách na vyše 40 tis. zamestnancov (nárast o takmer 4,7 tis. zamestnancov, 2004-2007). Silnú váhu v ekonomike má sektor maloobchodu, veľkoobchodu a opravy aj podľa tržieb. Kým z hľadiska tržieb je najvýznamnejší veľkoobchod (bez motorových vozidiel, 171 mld. SKK, 2007), z hľadiska zamestnanosti je najvýznamnejší maloobchod (vyše 25 tis. pracovníkov v podnikoch s 20 a viac zamestnancami v r. 2007).

Pozornosť si zaslúži podrobnejší pohľad na službové aktivity v súkromnom sektore, najmä najrôznejšie typy podnikateľských služieb sústredené v skupine činností nehnuteľnosti, prenájom, obchodné činnosti a ostatné služby. Tržby v tejto skupine služieb narástli medzi rokmi 2005 – 2007 z 61,2 mld. SKK na 87,4 mld. SKK. Ak odhliadneme od tržieb herní a stávkových kancelárií, potom je v tomto smere jednoznačným lídrom softwarové poradenstvo a dodávka software (zdvojnásobením tržieb na 20 mld. v r. 2005-2007). Podobné zdvojnásobenie tržieb medzi rokmi 2005-2007 ešte môžeme sledovať pri architektonických a inžinierskych činnostiach (na vyše 5,4 mld SKK). Svoje tržby viac ako zdvojnásobili medzi r. 2004-2007 aj účtovné, auditorské služby a daňové poradenstvo (z 3 mld. na takmer 7 mld. SKK), ako aj činnosti rádií a televízií (z 2 mld. v r. 2005 na 5,3 mld. v r. 2007). Miernejšie tempo rastu vykazujú činnosti v oblasti samotných nehnuteľností, opravy a údržby strojov a počítačov, reklamné činnosti. Prakticky nenachádzame v tejto časti služieb výrazne pomaly rastúce, či až stagnujúce odvetvie.

Pri pohľade na dostupné individuálne korporátne informácie o pridanej hodnote sú najvýznamnejšie VW a Slovnaft, každá z nich vyše 15 mld. SKK, medziročné zmeny však už nevykazujú významnejší rast, ale skôr stagnáciu. Stabilne rastie pridaná hodnota u spoločnosti Kraft (z 0,6 mld. v r. 2005 na 0,8 v r. 2007). Významne prispievajú k ukazovateľom pridanej hodnoty v Bratislave veľké národné a regionálne sieťové spoločnosti. Veľmi pozitívne sa vyvíjala pridaná hodnota v sektore obchodu na čele s nadnárodnými maloobchodnými reťazcami, distribútormi palív pre motorové vozidlá, predajcami automobilov, obchodnými zastúpeniami veľkých spoločností. Najdynamickejším rastom pridanej hodnoty sa však vyznačujú spoločnosti v oblasti IT služieb a produktov. Z dostupných informácii to je napr. Siemens PSE – z 0,7 (2005) na 1 mld. SKK (2007) pridanej hodnoty, ESET – z 356 mil. SKK (2005) na 1,4 mld. SKK (2008), Soitron – z 367 mil. SKK

(2005) na 788 mil. SKK (2008). U mnohých IT spoločností rovnako nachádzame veľmi dobrý podiel pridanej hodnoty voči celkovým tržbám presahujúci 70 % (diametrálne odlišný napr. v priemysle). Veľmi dobré rastové charakteristiky nachádzame aj v sektore auditorských služieb, najmä v na trhu dominantných nadnárodných spoločnostiach (napr. KPMG – z 430 mil. SKK v r. 2005 na 542 mil SKK pridanej hodnoty v r.2007).

Dôsledky:

Pri úvahách o rozvoji ekonomiky mesta sa dá významnejšie počítať s priemyslom len v menšej miere. Stále je však dôležitý, pokles jeho aktivít by nebol vhodný, ponúka zamestnanosť, adekvátne mzdy, má vytvorené väzby. Je nutné zvážiť črty, rozsah a priestory pôsobenia priemyslu v meste. Miestna ekonomika sa stala závislá najmä od vývoja v službových aktivitách. Za danej pozície služieb v rozvoji mesta treba sledovať aká je spoľahlivosť a zotrvačnosť ich súčasnej úlohy v ekonomike a riziká poklesu. Netreba zabudnúť na určitý polarizačný efekt služieb, majú svoje výborne platené, ale aj „úboho“ platené miesta, ktoré môžu vstúpiť do stretu s vysokými nákladmi života v meste.

Limity dosiahnutej internacionalizácie - v Bratislave sa sústredila podstatná časť zahraničných investorov pôsobiacich na Slovensku. Napriek objemu, generovanej zamestnanosti, exportu a prestížnej pozícii mnohých spoločností, ich aktivity na Slovensku nie sú kompletné. Nesústreďujú tu najnáročnejšie firemné činnosti (riadenie, regionálne riadenie činností, výskum a vývoj, design) - v značnej časti sa jedná skôr o výrobu, riadenie aktivít na Slovensku, zákaznícke centrá, rutinné obslužné operácie a pod.

Zdôvodnenie:

Z celkového objemu 882 mld. SKK zahraničných investícii umiestnených na Slovensku v r. 2006 bolo 537 mld. SKK lokalizovaných v Bratislave. To je 60,8%, kým v r. 2003 bol podiel zahraničných investícii v Bratislave z celoslovenského objemu až 65%. Svedčí to jednak o narastaní atraktívnosti a rozvoji ostatných častí Slovenska, ale aj menších investičných možnostiach pre zahraničných investorov v Bratislave.

Je logické, že za takejto prítomnosti zahraničných podnikateľských subjektov je Bratislava významnou koncentráciou zahraničného kapitálu v SR. Jej veľmi výrazná pozícia sa však postupom času znižuje, pričom je stále znásobená „headquarter efektom“, keďže časť investícii „operujúcich“ po celom Slovensku je „registrovaná“ centrálou firmy v Bratislave. Miestna ekonomika je silne internacionalizovaná a začlenená do globálnych dodávateľských a odberateľských vzťahov. Takmer všetky banky sú súčasťou nadnárodných bankových skupín. Lídrami vo výrobe sú najmä Volkswagen, Slovnaft (MOL), k menším patrí napr. SAS Automotive. V tlačiarenstve a vydavateľstvách majú silné postavenie Ringier, Burda, Daily Mail, Media Group RP, či SVE skupina Grafobal Group. V sektore informačných technológií a služieb je prítomnosť rovnako veľmi silná (pozri časť venovanú znalostnej ekonomike), v telekomunikáciách s centrálami spoločností T-Com, T-Mobile, Orange, O2, UPC pre Slovensko. Z Bratislavy na slovenskom trhu pôsobia najvýznamnejšie svetové reklamné a mediálne agentúry, či už samostatne, alebo v partnerstve so slovenskými subjektmi (Wiktor Leo Burnett, Muw/Saatchi &Saatchi, Mayer/McCann-Erickson, Istropolitana/O&M a pod.). Podobne sú tu aktívne aj najvýznamnejšie auditorské spoločnosti (Ernst&Young, KPMG, PWC, Deloitte). V Bratislave a okolí sa sústredili aktivity v doprave a špedícii spoločností ako DHL, TNT, K+N, Budamar). Množstvo obchodných zastúpení svetových firiem, ktoré pôsobia z Bratislavy v najrôznejších segmentoch komerčnej aktivity na Slovensku, nie je možné vymenovať (napr. Henkel, Shell, Baumit).

Hoci v ekonomike Bratislavy pôsobia „big names“ svetového biznisu, ich aktivity u nás sú síce znalostne náročné, ale nie špičkové (prevláda tu okrem výroby napr. podpora predaja, účtovníctvo, technická podpora, IT zabezpečenie, zákaznícke centrá, outsourcing). K najväčším spoločnostiam so službovým zázemím v Bratislave patria IBM, DELL, HP Slovakia, Lenovo, Siemens, Accenture, Ness, Kraft, KONE, Johnson Controls (zdroj: SARIO). K pozitívam ich pôsobenia patrí ich prítomnosť, rozširovanie aktivít, či zamestananosť, ktorú generujú. Napriek ich pomerne dlhému pôsobeniu nemôžeme pozorovať posun bližšie k jadrovým firemným aktivitám. Len niektoré z významných nadnárodných spoločností v SR lokalizovali svoje službové zázemie mimo Bratislavy (napr. T-Com, T-Systems, O2). Bratislava sa však nerozvinula v konkurencii okolitých metropol na mesto

koncentrujúce centrály nadnárodných spoločností (headquarters, command and control centres) pokrývajúce aj globálne, európske, či SVE operácie.

Vďaka začleneniu do širších medzinárodných ekonomických väzieb, nezanedbateľnú úlohu hrá Bratislava aj v *exporte* SR, čo sa týka takmer všetkých sektorov. Zhodnotenie je limitované dostupnosťou individuálnych informácii o exporte spoločností. Jednoznačnými lídrami v exporte sú Slovnaft a jeho dcérske spoločnosti (MOL, takmer 80 mld. SKK, 2007) a spoločnosť Volkswagen (takmer 190 mld. SKK, 2007). V oblasti strojárstva, elektrotechniky, chemického priemyslu nachádzame ešte niekoľko ďalších exportérov (napr. BEZ, Slovpack). Významné miesto majú exportéri stavebných prác a dodávatelia technologických zariadení do zahraničia (Doprastav, ZIPP, Elektrovod, Exmont, PPA Control). Z hľadiska exportu sa významne presadzuje aj potravinársky priemysel v Bratislave, najmä prostredníctvom spoločností Kraft Foods a Rajo (Meggle), ktorí spoločne exportovali v r. 2007 produkty za vyše 6 mld. SKK. Pomerne významnú pozíciu v exporte v rámci stredoeurópskeho priestoru majú aj tlačiarenské a vydavateľské podniky (najmä Slovenská Grafia). Významnými exportérmi služieb sú tiež spoločnosti v doprave a zasielateľstve (LPS, Lindberg&Dachser). Exportérmi v oblasti ICT podľa dostupných informácii sú napr. skupina Siemens – 1 518 mil. SKK, 2007; ESET – 870 mil. SKK, 2007; ale aj menšie spoločnosti (absentujú však údaje za niekoľko významných spoločností ako napr. IBM).

Dôsledky:

Napriek absencii nadnárodných riadiacich funkcii, Bratislava sa ekonomicky presadzuje aj vďaka rôznym podobám prítomnosti popredných svetových spoločností vo svojej ekonomike. Ekonomika Bratislavy je však vo veľkej závislá na rozhodovaní centrál lokalizovaných inde, čo robí tu lokalizované aktivity potenciálne zraniteľné. Je preto nutné stále pozorne sledovať potreby tu pôsobiacich nadnárodných spoločností a tvoriť podmienky výhodné pre ich trvalé pôsobenie v meste. Stále je tu riziko možného odchodu ich aktivít do iných lokalít. Je to indikácia určitých limitov konkurencieschopnosti mesta, nielen v podnikateľskom prostredí. Takáto štruktúra aktivít znamená aj nižšie prínosy miestnej ekonomike, vrátane absencie rozsiahlejších aglomeračných efektov, ktoré by priniesla prítomnosť centrálnych úradov veľkých spoločností.

Formovanie poznatkovo náročnej miestnej ekonomiky

Vzdelávacia báza – Bratislava je najvýznamnejším centrom školstva a vzdelávania na Slovensku. V mnohých oblastiach vzdelávania dominuje Slovensku aj kvalitou. Úroveň je však menej pozitívne hodnotená z hľadiska medzinárodných porovnaní, internacionalizácie a potrieb poznatkovo náročnej miestnej ekonomiky.

Zdôvodnenie:

Hoci celkový podiel vysokoškolských študentov bratislavských vysokých škôl v rámci Slovenska stúpa (53% v r. 2007), sú náznaky budúceho poklesu. Novoprijatí denní študenti už tvoria len tretinu celoslovenského počtu (2004 – 36,9%; 2008 – 33,5%). Celkom na nich študuje vyše 70 tis. študentov (2007). Nárast vykazujú fakulty orientované na prírodné vedy, matematiku informatiku, elektrotechniku, farmáciu, ako aj fakulty zamerané na ekonomické, sociálne a manažérske vzdelanie. Stagnáciu až pokles vykázali tradičnejšie odbory – medicína, chémia, strojárstvo. Študuje tu vyše 53% študentov denného doktorandského štúdia na Slovensku, najviac na prírodovedných, lekárskych a technických fakultách (2008). Počet doktorandov sa zvýšil z takmer 1 400 (2004) na vyše 2 300 (2008).

Bratislavské (slovenské) univerzity absentujú v rebríčku 500 najlepších univerzít sveta (tzv. Shanghai ranking), nižšie medzinárodné renomé potvrdzujú aj iné rankingy (Leiden Ranking – UK v poslednej desiatke z 250 najlepších univerzít v Európe; Webometrics – 504. miesto UK a 995. miesto STU na svete, 2009). Pozitívom je, že vysoké školy v Bratislave dominujú rebríčku ARRA (2009) vo významných špecializáciách prírodovedného (UK) a technického zamerania (STU), ktoré by sa mohli stať bázou medzinárodného presadenia.

Univerzitné školstvo v meste je síce už diverzifikovanejšie, ale nedostatočne medzinárodné - málo zahraničných vysokých škôl, málo zahraničných študentov. Takmer dve tretiny z 1 500 zahraničných študentov študujú na troch fakultách - Lekárskej UK, Farmaceutickej UK a Stavebnej STU (2008, UIPS). Počet študentov vyslaných na študentskú mobilitu ERASMUS bratislavskými

vysokými školami rastie pomaly (2006/2007 - 690, 2007/2008 – 728). Bratislavské univerzity sa nenachádzajú medzi 100 top univerzitami EÚ, ktoré prijímajú najviac študentov.

Podľa niekoľkých indícii je potrebné venovať sa kvalite vzdelávania na stredných školách - v rankingu slovenských gymnázií podľa hodnotenia maturít z matematiky (2009), len tri z Bratislavy boli v prvej 50-tke (z toho dve v prvej desiatke). Skoršie výsledky (2008, 2007) potvrdzujú priemernú až podpriemernú úroveň výsledkov študentov v Bratislavskom kraji (agregované výsledky za celý BSK). Študenti stredných škôl z Bratislavy však dominujú olympiáde z matematiky, informatike, alebo fyzike. K rizikám patrí skutočnosť, že sa jedná s totálnou dominanciou o študentov niekoľkých stredných škôl (trojročný prehľad). Rastom, alebo stagnáciou počtu študentov sa vyznačujú ekonomické školy a gymnáziá, kým ostatné typy znášajú pokles počtu študentov (najmä SOU, ale i priemyselné školy, v období 2004-2007). Dokumentuje to ústup od prípravy študentov pre priemysel a stavebníctvo v prospech služieb, či pokračovania v štúdiu na vysokých školách.

Rizikom pre fungovanie školstva v meste je značný mzdový rozdiel oproti iným sektorom ekonomiky (mzdová úroveň v školstve nedosahuje 60% priemernej mzdy v Bratislave). Horšia medzinárodná pozícia školstva v Bratislava je prezentovaná napr. v rámci rankingu miest SVE vypracovanom spoločnosťou Berger Consultants (2009).

Dôsledky:

Nedostatočne kvalitný systém vzdelávania limituje vlastnú bázu budovania znalostnej ekonomiky a kreatívnych odvetví ekonomiky mesta. Bez kvalitných univerzít, špičkových absolventov sa nedá následne rozvíjať špičková veda a špičková miestna ekonomika. Necháva ju závislú na podmienkach transferov z vonkajšieho prostredia, limituje možnosti vlastného medzinárodného presadenia. Stagnácia kvality, nedostatočnej vybavenosti, zanedbanosti a nepríťažlivosti, a nakoniec aj nedostatku kvalitných študentov môže ohroziť nevyhnutný podiel univerzít na formovaní miestnej ekonomiky. Odchod významného podielu študentov za kvalitným univerzitným vzdelávaním do zahraničia má aj riziká – okrem toho, že významná časť kvalitného ľudského potenciálu môže zostať v zahraničí, môže to ohroziť efektívnosť pôsobenia vzdelávacích inštitúcii v Bratislave (málo študentov, tlak na zamestnanosť). Nedostatočná "vnútorná internacionalita" univerzít limituje následne možnosti presadiť sa v medzinárodnom prostredí (rankingy, študenti, granty, partnerstvá s „business" a pod.). Pomaly postupujúca modernizácia univerzít, študentských domov, ich obmedzené kapacity a nekomplexnosť, výška nákladov študentov spojená s pobytom v meste, tu môžu limitovať adekvátny rozvoj a príťažlivosť vo viacerých oblastiach najlepšieho univerzitného vzdelávania na Slovensku.

Otázke kvality vzdelávania na úrovni stredných a základných škôl je potrebné venovať pozornosť. Riziko predstavuje očakávaný „populačný" tlak nárastu počtu žiakov, kombinovaný s problémami financovania školstva (mzdy, vybavenosť, investície). Tento môže prehĺbiť riziká nedostatočných kapacít, nedostatok kvalitných učiteľov, problém udržania kvality vzdelávania, eventuálne až „boj" o umiestnenie žiakov na kvalitnejších ZŠ a SŠ. Pri absencii pozornosti a zásahu verejnej moci môže vzniknúť v sfére ZŠ a SŠ postupne rozsiahlejší systém alternatívnych škôl (najmä súkromných), výrazne spolufinancovaných rodičmi. To môže zvýšiť diferenciáciu medzi školami, i v neprospech verejných škôl, ako aj náklady na život v meste, zníži to prístup k dobrému vzdelaniu pre časť rodín, čo môže prerásť do citlivej verejnej diskusie. Ústup od prípravy v priemyselných školách a učilištiach môže ohroziť pôsobenie subjektov vo výrobe a nedostatok vybraných profesií.

Vedecko-výskumná báza – ekonomika veľkého mesta sa nezaobíde bez veľmi silného vedecko-výskumného zázemia. Hoci sa v Bratislave skoncentrovala významná časť slovenského vedecko-výskumného potenciálu, tento je nedostatočne financovaný a nedosahuje medzinárodne porovnateľné a ekonomicky významné výstupy. Priamy vplyv a prepojenie vedecko-výskumnej bázy v Bratislave na jej miestnu ekonomiku je otázny.

Zdôvodnenie:

V Bratislave pracuje okolo 50% pracujúcich vo vede a výskume na Slovensku (2004 – 52,8%, 2008 – 50,2%), čo znamená 7 817 pracovníkov (merané FTE, 2008). Medzi rokmi 2004-2008 počet narástol len o 253 pracovníkov. Podstatnú časť z toho tvoria pracovníci v prírodných vedách (vyše 3 000) a lekárskych a farmaceutických vedách (vyše 1 600 pracovníkov). Postupne sa zvýšil ich podiel na celkovej výskumnej kapacite Slovenska v prírodných vedách na 77%, a v lekárskych

a farmaceutických vedách na 80,2% (2008). Menší je však podiel pracovníkov v technických vedách (len 26,1% z celoslovenského počtu).

Výdavky na vedu a výskum v r. 2004 boli 3,4 mld. SKK a v r. 2008 dosiahli 4,7 mld. SKK. Najvýraznejší nárast výdavkov môžeme pozorovať v prípade technických vied, kde sa viac ako zdvojnásobil. Významnejší rast v sledovaných rokoch sa týkal aj prírodných vied, naopak stagnovali výdavky na lekársky a farmaceutický výskum. Negatívom je pokles kapitálových výdavkov v Bratislave meraným podielom v rámci SR. Poklesli z vyše 60% (2003) na 40% (v r. 2007). Menší je podiel výdavkov na aplikovaný výskum (863 mil. SKK, 2007) a vývoj (317 mil. SKK, 2007), podstatný nárast vo financovaní 2004-2007 sa týkal základného výskumu. V Bratislave podstatne dominuje financovanie VaV z vládnych zdrojov a výrazne zaostáva financovanie z privátnych podnikateľských zdrojov (v r 2007 prevyšovali vládne výdavky podnikateľské viac ako trojnásobne). V prípade Prahy i Budapešti financovanie zo súkromného podnikateľského sektoru významne prevyšovalo vládne výdavky (2007). V prípade Viedne výdavky „biznis“ sektoru prevyšovali vládne výdavky na vedu a výskum osemnásobne (2004, Eurostat).

Registrácia patentov v EPO (European Patent Office) indikuje nižšiu výkonnosť vedecko-výskumných kapacít. Pri zhodnotení obdobia 2001-2005 (podľa dostupných dát) v porovnaní 6 regiónov (Viedeň, Štokholm, Praha, Viedeň, Lisabon a Bratislava) sa Bratislava nachádzala jeden krát na poslednom mieste (počet patentov na milión obyvateľov) a štyrikrát na predposlednom mieste (striedajúc si poradie s Lisabonom).

Neexistujú väčšie a početnejšie koncepcie, stratégie, programy, kapacity na podporu alokácie nových vedecko-výskumných kapacít a investícii, resp. iniciatívy, ktoré by preferovali lepšie a na prax orientované využitie už lokalizovaných vedeckých kapacít v Bratislave, a to či už privátneho, alebo zmiešaného verejno-privátneho charakteru (vedecko-technický park, inkubátory a pod.), s výnimkou aktivít BIC a plánov CEPIT (ale objavilo sa aj niekoľko ďalších zámerov). Neexistuje tu samostatná báza výskumu a vývoja významnejšej svetovej korporácie (hoci tu viaceré na hrane najmä vývoja pôsobia, najmä v prípade software).

Dôsledky:

Bratislava vo vede a výskume predstavuje potenciál, ktorý nie je dostatočne využitý. Pomerne početná výskumná a vývojová báza nie je dostatočne financovaná, ale nemôžeme ju považovať ani za významne efektívnu vo svojich výstupoch. Nepredstavuje zatiaľ dostatočný široký impulz pre rozvoj odvetví založených na vysokých technológiách a kreativite.

Extrémna závislosť len na obmedzených zdrojoch štátu nedovoľuje rozmach a dostatočnú koncentráciu zdrojov do vybraných oblastí. Súčasná vedecko-výskumná báza nie je stále dostatočne zaujímavá pre privátne financovanie z podnikateľského sektoru, ktoré je náročné na výstupy a bádateľskú podporu svojich podnikateľských zámerov. Pri nezmenenej situácii bude čeliť absencii zahraničných investícii v tejto oblasti, čo znamená nedostatočný rozvoj vedy a výskumu v Bratislave a veľké riziko zaostávania.

Poznatkovo náročné a kreatívne odvetvia miestnej ekonomiky – Ekonomika Bratislavy ako hlavného mesta a najvýznamnejšieho ekonomického centra štátu musí niesť rysy širokého uplatnenia odvetví založených na poznatkoch a tvorivosti. Bratislava sa síce už v tejto oblasti služieb a výroby presadila, ale nachádzame v tejto oblasti aj niekoľko rizikových faktorov prílišného zamerania na informačné technológie a podnikateľské služby a zaostávanie za progresívnymi regiónmi.

Zdôvodnenie:

Najširšie priblíženie tejto časti ekonomiky ponúka ukazovateľ – poznatkovo náročné služby[17], ktorý v sebe obsahuje širokú škálu služieb od vybraných častí dopravy cez finančné služby, podnikateľské služby, služby spojené s počítačmi, výskum a vývoj, vzdelávanie, zdravotníctvo a sociálnu prácu, atď. Podľa tejto klasifikácie narástla zamestnanosť v KIS z vyše 117 tis. (2001) na

[17] Eurostat, KIS - knowledge intensive services, NACE rev. 1.1 – 61,62, 64-67, 70-74, 80, 85, 92

vyše 131 tis. v r. 2007. Pomerne progresívnu štruktúrnu miestnej ekonomiky potvrdzuje aj zamestnanosť v poznatkovo náročných trhových službách[18]. V prípade Bratislavského kraja môžeme sledovať pozvoľný rast podielu na zamestnanosti z 9% v r. 2001, na 11,5% v r. 2007 (v absolútnom vyjadrení takmer o 10 tis. prac.). Zaostávanie Bratislavského kraja v medzinárodných porovnaniach súvisí aj s neporovnateľne menšou úlohou vodnej a leteckej dopravy v ekonomike Bratislavy. Inou čiastkovou kategóriou sú iné poznatkovo náročné služby[19] zahrňujúce najmä školstvo, zdravotníctvo, sociálnu prácu a rekreačné, kultúrne a športové aktivity. Aj v tejto oblasti sa podiel zamestnaných mierne zvýšil z 16,9% (2001) na 18,2% (2007). Odrážal najmä nárast zamestnanosti v zdravotníctve a sociálnych službách. Pozíciu Bratislavy zlepšuje vyšší podiel zamestnanosti vo výrobných odvetviach vysokých a stredne vysokých technológii najmä vďaka automobilovému priemyslu v Bratislave (stredne vysoké technológie).

Bratislavský kraj patrí k popredným z hľadiska podielu zamestnanosti v poznatkovo náročných podnikateľských službách (KIBS - knowledge intensive business serices). Podľa Europe Innova (2009) bol podiel zamestnanosti v tomto sektore 10,9% (vyše 39 tis., 2006). Tým sa zaradil na 10. miesto v Európskej únii, s relatívnym ukazovateľom totožným ako Berlín, ale musíme si súčasne uvedomiť stagnáciu tejto zamestnanosti v Bratislavskom kraji v r. 2000-2006 (ten istý zdroj). Najvýznamnejšiu váhu v KIBS (podľa NACE 1 kódy 72, 73, 74) majú počítačové a súvisiace činnosti (tržby vyše 28 mld. SKK, 2007) a skupina aktivít – právne, účtovné, auditorské, daňové (7 mld. SKK). Najdynamickejšími aktivitami je tvorba software a softwarové poradenstvo (nárast z 10,2 mld. SKK tržieb v 2005 na 20 mld. v r. 2007), miernejší nárast vykazuje skupina podnikateľských služieb (4,3 mld. SKK tržby v r. 2005, takmer 7 mld. SKK tržby v r. 2007), posledné roky stagnovali architektonické a inžinierske činnosti na úrovni tržieb 5 mld. SKK (2006, 2007).

Sektor opierajúci sa o tvorivosť a kultúru (angl. culture and creative industry, CCI) je v súčasnosti jedným z najsledovanejších v ekonomikách miest. V Bratislave sa najviac presadzuje tvorba software, architektonické činnosti, vydavateľské činnosti, reklamné, rozhlasové a televízne činnosti. Nekompletné charakteristiky za takto vyčlenenú časť ekonomiky (bez malých podnikov, individuálnych údajov) ukazujú tržby v r. 2007 takmer 40 mld. SKK a počet zamestnancov takmer 14 tisíc. Väčšina, vyše 70% (merané zamestnanosťou, tržbami, počtom subjektov) CCI aktivít v rámci SR je skoncentrovaných v Bratislave (výnimkou sú napr. architektonické činnosti). Váha odvetví kreatívneho, na kultúre založeného priemyslu je menšia. Súvisí to s prevažujúcou orientáciou na slovenský trh, nedostatkom komerčných aktivít v oblasti kultúry, umenia, filmu a galérii (napr. v porovnaní s Viedňou, či Prahou). Zatiaľ tu nie je výraznejšie uplatnenie na medzinárodných trhoch, ani pôsobenie zahraničných investorov.

Kľúčovými odvetviami poznatkovo náročnej ekonomiky v Bratislave sú informačné a komunikačné technológie a služby (pričom software tvorí 40% tržieb z takto definovaného sektoru) a podnikateľské služby (KIBS), naopak z oblasti výroby je významnejšie zastúpená len stredne vysoká náročnosť (najmä VW). Práve v oblastiach ICT a KIBS sa podarilo lokalizovať v Bratislave aktivity významných svetových korporácií (Siemens, Dell, HP, IBM, Lenovo, Oracle, SAP, Accenture, Ness, Kraft, Johnson Control) či SVE a národných lídrov (Corinex, ESET, Soitron, Asseco, Ditec), pokrývajúce aktivitami región SVE, Európy, či dokonca EMEA región, kým v iných sektoroch takáto internacionalizácia chýba.

Dôsledky:

Je potrebné zvážiť riziko prílišnej orientácie len na aktivity ICT a podnikateľské služby v budúcom rozvoji. Pozitívnou črtou je aj pôsobenie automobilového priemyslu, ale je potrebné nájsť a rozvinúť aj ďalšiu časť (časti) poznatkovo náročnej ekonomiky.

Zraniteľnosť lokalizácie v Bratislave je v súčasnom raste nákladov pre firmy i pracovníkov, možný odchod do lacnejších (mzdy, priestory), menších centier na Slovensku (Košice, krajské mestá), či iných metropol (napr. Bukurešť, Sofia) je najmä v prípade podnikateľských služieb. Strata

[18] Eurostat, KIS MS - knowledge intensive market services, NACE rev. 1.1 – 61, 62, 70, 71

[19] Eurostat, KIS OT – other knowledge intensive services, NACE rev. 1.1 – 80, 85, 92

príťažlivosti sa môže prejaviť aj cez prizmu vyčerpania kapacít – najmä ľudských zdrojov v terajších hlavných aktivitách.

Časť kapacít nie je dostatočne zameraná na medzinárodnú expanziu, ukazuje sa extrémna koncentrácia týchto aktivít do Bratislavy a z nej „služba“ celému Slovensku, čo limituje potenciál rastu. Zdá sa, že Bratislave sa zatiaľ nedarí výrazne presadiť sa v časti poznatkovo náročných aktivít ako napr. kreatívny a kultúrny priemysel, resp. prekonať existujúce obmedzenia.

Cestovný ruch

Protichodné tendencie v hotelovom sektore – narastá ubytovacia kapacita, zvyšuje sa jej komfortnosť, zvyšuje sa zastúpenie zahraničných hotelových spoločností, v poslednom období však klesá návštevnosť, dochádza k ohrozeniu ekonomickej situácie hotelov a plánovaného budúceho rozvoja v tomto sektore.

Zdôvodnenie:

V posledných rokoch výrazne vzrástla ubytovacia kapacita v meste. Kým v roku 2003 podľa údajov ŠÚ SR bolo v Bratislave 74 ubytovacích zariadení s kapacitou 4 076 izieb a 8 072 lôžok, ku koncu roka 2008 ich bolo už 96 s celkovou kapacitou 5 378 izieb a 10 864 stálych lôžok. Najvýznamnejší podiel ubytovacej kapacity Bratislavy je v hoteloch. Podľa vlastného výskumu v r. 2004 bolo 50 hotelov a 6 717 lôžok a v r. 2008 už 74 hotelov a v nich 8 856 lôžok. Súčasne s tým sa zvyšuje komfortnosť hotelov. Novootvorené hotely sú vo veľkej väčšine aspoň trojhviezdičkové, v starších hoteloch prebiehajú rekonštrukcie a zvyšujú svoju komfortnosť. V roku 2007 bol otvorený po rokoch prvý päťhviezdičkový hotel (Arcadia), neskoršie pribudli ďalšie dva (Albrecht a Tulip House). V prvej polovici r. 2010 by mali byť sprevádzkované dva ďalšie väčšie hotely tejto kategórie (Sheraton, Kempinski).

Napriek zvyšujúcemu sa počtu hotelov prepojených na zahraničné hotelové spoločnosti, ich zastúpenie je v Bratislave v porovnaní s metropolami okolitých štátov stále podstatne slabšie a otvárajú tu väčšinou malé hotely. Z desiatich najväčších hotelových spoločností sveta sú v Bratislave sú zastúpené len štyri (InterContinental, Best Western, Accor a Carlson), kým v Prahe 9, v Budapešti 8 a vo Varšave 7.

Od r. 2003 veľmi výrazne vzrástol aj počet prichádzajúcich účastníkov cestovného ruchu, ktorý využili služby ubytovacích zariadení Bratislavy. Podľa údajov ŠÚ SR od roku 2003 do r. 2007 každoročne v Bratislave pribudlo zhruba 50 tisíc návštevníkov (7-9% ročný nárast). Menej pozitívny bol r. 2008, keď sa síce zvýšila návštevnosť, ale ani nie o 25 tisíc návštevníkov (+3%), čo však znamenalo výrazný pokles využitia ubytovacej kapacity, lebo len v roku 2008 bolo v Bratislave otvorených 9 nových hotelov. Po rokoch pozitívneho vývoja je pokles návštevnosti v prvých mesiacoch roku 2009 veľmi výrazný. Prejavuje sa vo výraznom poklese využití neustále rastúcej ubytovacej kapacity Bratislavy. V 1. štvrťroku 2009 oproti 1. štvrťroku 2008 využitie ubytovacej kapacity Bratislavy (CBRE, 2009) pokleslo o 25,8%, čo je najvýraznejší pokles porovnajúc s metropolami susedných štátov (Budapešť -24,1%, Praha -22,9% a Viedeň -12,6%).

Dôsledky:

Vzhľadom na zvýšenú ubytovaciu kapacitu Bratislavy v posledných rokoch a očakávané otvorenie ďalších hotelov, sa dajú očakávať problémy s ich vyťaženosťou nielen v tomto roku, ale aj v najbližších rokoch. Pre existujúce problémy s využitím izbovej kapacity sa dá očakávať, že niektoré ohlásené projekty výstavby hotelov sa neuskutočnia alebo sa ich realizácia časovo posunie. Je potrebné si uvedomiť, že pokles využitia ubytovacej kapacity Bratislavy nie je len dôsledkom hospodárskej krízy (a s tým súvisiacim poklesom podnikateľskej aktivity), ale odzrkadľuje aj nedostatky v predpokladoch lokalizácie rekreačného, kultúrno-poznávacieho a kongresového cestovného ruchu.

Nedostatočne rozvinutý kongresový cestovný ruch – nedostatočné podmienky, najmä priestorové/kapacitné pre rozvoj kongresového cestovného ruchu. Rezervy sú taktiež aj v oblasti výstavníctva a veľtrhov, ktoré v súčasnosti v Bratislave čiastočne nahrádzajú kongresový cestovný ruch.

Zdôvodnenie:

Najväčšie kongresové priestory v Bratislave majú viaceré hotely len v rozsahu 300 – 450 účastníkov (tzv. divadelné sedenie, napr. Bonbon, Radisson Blu Carlton). Niektoré z nich ešte okrem týchto priestorov ponúkajú aj ďalšie menšie kongresové a rokovacie priestory. Najviac priestorov rôznej veľkosti ponúkajú hotel Crowne Plaza a hotel Radisson Blu Carlton. Jediný priestor v Bratislave, v ktorom je možné usporiadať kongres pre 1000 účastníkov, je areál Incheba Expo. Ide však skôr výstavnícky komplex, chýba tam viac menších a komfortných rokovacích priestorov (na tzv. rokovanie v sekciách) a chýba priama nadväznosť na veľkokapacitný komfortný hotel. Kongresy sa tu usporadúvajú len sporadicky, (napr. snem ZMOS-u). Pre porovnanie, podobný výstavnícky komplex Messezentrum Wien s porovnateľnou výstavníckou a parkovacou kapacitou má variabilnejšie a vhodnejšie priestory na organizáciu kongresov. Bratislave preto stále chýba veľký vhodný priestor, kde by bolo možné zorganizovať kongresy a konferencie pre viac ako 500 účastníkov. Okolité metropoly sú v tomto smere neporovnateľne lepšie vybavené, napr. vo Viedni Austria Center (s celkovou kapacitou 15 tisíc osôb), Kongresové Centrum Praha (s celkovou kapacitou 9300 osôb) a nový Budapest Congress & World Trade Center. Neporovnateľné postavenie Bratislavy s metropolami susedných štátov dokazuje rebríček miest v strednej a východnej Európe podľa počtu organizovaných kongresov v roku 2008 (ICCA 2009), kým Viedeň a Budapešť a Bukurešť sú v prvej desiatke, Praha na 13. a Varšava na 39. – 41. mieste, Bratislava sa umiestnila na 202. – 233. mieste na svete.

Incheba Expo je bezpochyby lídrom v slovenskom výstavníctve (určitým konkurentom je len výstavisko v Nitre). Poskytuje najväčšie kryté výstavné plochy na Slovensku – 60 tisíc m^2, voľných 40 tisíc m^2 a 4500 parkovacích miest. V jej priestoroch je organizovaných najviac veľtrhov a výstav na Slovensku (viac ako 40), čo je okolo 30% všetkých veľtrhov a výstav na Slovensku (najvýznamnejšie sú Coneco, Autosalón, ITF Slovakia Tour). Má podobné kapacity a výkony ako blízky Messezentrum Wien, ale len ťažko sa porovnáva s brnenským BVV, s čistou výstavnou plochou viac ako 130 tisíc m^2 a ročne organizovanými 50 výstavami a veľtrhmi, s viac ako milión návštevníkmi.

Dôsledky:

Bratislava prichádza o príjmy z lukratívneho kongresového cestovného ruchu. Účastníci kongresov patria k najsolventnejším účastníkom cestovného ruchu a zostávajú v mieste konania prevažne niekoľko dní. Sú to potenciálni budúci účastníci rekreačného a kultúrno-poznávacieho cestovného ruchu, keďže programy kongresov nedávajú účastníkom dostatok času pre dôkladnejšie spoznanie mesta. Znižuje to prestíž Bratislavy ako mesta vedy a výskumu, ako aj popredného centra podnikania a politiky, keďže značná časť kongresového turizmu sa týka aj aktivít organizovaných veľkými spoločnosťami a spoločensko–politickými organizáciami. Mesto je v tomto smere v súčasnosti nekompletne vybavené aj ako hlavné mesto štátu (skutočné kongresy niet kde na Slovensku usporiadať).

Nedostatok atrakcií pre rekreačný a kultúrno-poznávací cestovný ruch – nedostatok atrakcií pre rozvoj rekreačného, zábavného, ale čiastočne aj kultúrno-poznávacieho cestovného ruchu limituje možnosti zvýšenia počtu návštevníkov nielen zo zahraničia, ale aj zo SR, vrátane možností trávenia voľného času obyvateľov Bratislavy. Obmedzené sú tiež možnosti usporiadania športových udalostí európskeho/svetového významu.

Zdôvodnenie:

Najnavštevovanejšia atrakcia Bratislavy podľa zdroja Trend Top v cestovaní z roku 2007 a 2009 je zoologická záhrada. Pritom rebríčku najnavštevovanejších atrakcií Slovenska je v roku 2008 až na 11. mieste (napr. v roku 2006 na 9. mieste). Počet návštevníkov Zoologickej záhrady Bratislava tvorí len tretinu, resp. polovicu najnavštevovanejších aquaparkov a termálnych kúpalísk. V Bratislave chýba aquapark, zážitkové kúpalisko, zábavný park a podobné atrakcie, ktoré by pritiahli viac účastníkov rekreačného cestovného ruchu, doplnili ponuku mesta, resp. by ich udržali v hlavnom meste dlhšie ako 1-2 dni, pričom by súčasne slúžili k tráveniu voľného času obyvateľov Bratislavy a jej zázemia. V okolitých metropolách podobných atrakcii, vrátane zábavných parkov, nachádzame viacero.

Napriek zlepšenému marketingu v posledných rokoch a niekoľkým atraktívnym podujatiam (ako napr. korunovačné slávnosti, silvestrovská noc a ďalšie) je stále možné konštatovať, že galérie a

múzeá v Bratislave sú skôr orientované a zaujímavé pre slovenského návštevníka a organizujú nedostatok podujatí, ktoré by priťahovali náročného zahraničného návštevníka, resp. ich podujatia sú málo propagované v zahraničí. Jej „ponuka“ sa samozrejme nedá porovnávať so susednou Viedňou.

Absentuje multifunkčné zariadenie s kapacitou min. 10 000 divákov pre realizáciu koncertov, príp. festivalov populárnej a rockovej hudby, či iných kultúrno-spoločenských udalostí s masovou návštevnosťou. Okolité metropoly takýmito krytými priestormi disponujú: O2 Arena v Prahe – 18 000 miest, Budapest Sportaréna – 12 500 miest, Wien Stadthalle – 16 000 miest. Bratislava má k dispozícii kryté zariadenia primárne vybudované na iné účely (Sibamac Arena v NTC – kapacita max. 6 200, Incheba Expo Aréna – kapacita max. 8 000 miest). Multifunkčné využitie budúcej hokejovej arény, či objektu iniciovaného BSK je zatiaľ nejasné. Absentuje krytý atletický štadión, umožňujúci realizáciu kompletného programu atletických majstrovstiev. Moderný zimný a futbalový štadión zodpovedajúci súčasným európskym kritériám, sú v riešení.

Možné dôsledky:

Bratislava prichádza o významné príjmy z rekreačného cestovného ruchu. Stále ju možno považovať len za centrum služobného cestovného ruchu. Z rekreačného pohľadu ostáva len strediskom tzv. city breaks, čo napomáha čiastočne zaplniť hotely cez víkend, keď absentujú „biznis“ klienti. Podobne je len miestom jednodňových výletov/zastávok návštevníkov prichádzajúcim predovšetkým z Viedne. Súčasne však ekonomika Bratislavy zároveň prichádza aj o príjmy od svojich obyvateľov, ktorí keď vyhľadávajú podobnú zábavu, musia ísť za hranice mesta.

Bratislava nemôže plnohodnotne konkurovať susedným metropolám (Viedeň, Budapešť, Praha) v usporadúvaní kultúrnych udalostí (hlavne koncertov rockovej a populárnej hudby) európskeho významu s masovou návštevnosťou. Má aj obmedzené možnosti uchádzať sa o usporadúvanie športových udalostí európskeho či celosvetového významu v porovnaní s inými európskymi metropolami, ktoré by propagovali mesto a Slovensko na celoeurópskej či globálnej úrovni.

Pozn. Pri hodnotení sa sledoval vývoj najmä v období 2004 – 2007, u časti údajov len do r. 2006. Zdrojmi vstupných informácii v tejto časti sú najmä Štatistický Úrad SR (prevažne údaje za podniky nad 20 zamestnancov), Eurostat, špecializované inštitúcie na úrovni Bratislavského kraja a mesta Bratislavy a v časti korporátnych informácii databázy Trend Analyses (podrobné údaje do r.2007, čiastočne 2008), výročné správy jednotlivých spoločností. Dostupné databázy však neobsahujú kompletné a detailné informácie. Mnohé spoločnosti neposkytujú informácie o svojich aktivitách na Slovensku. Čiastočne sa nevenujeme postaveniu celonárodných spoločností registrovaným v Bratislave.

Opierame sa aj o údaje za Bratislavský kraj, ktoré v podstatnej miere reprezentujú Bratislavu, sú rozsiahlejšie, výpovednejšie a aktuálnejšie. Pre porovnanie boli použité údaje na úrovni NUTS II, pokrývajúce vybrané hlavné mestá (prípadne aj s menším zázemím) ako Budapešť (Közep Magyarország), Praha, Viedeň, Lisabon, Štokholm, Bukurešť. Treba však pri úvahách rešpektovať ich rôzne priestorové vymedzenie.

Informácie použité zo zdrojov Eurostatu, ŠÚ SR, Europe Innova vychádzajú predovšetkým z charakteristík dostupných podľa niekoľkých úrovní podrobnosti OKEČ (NACE 1). Pri charakteristike vybraných odvetví znalostnej ekonomiky sa opierame predovšetkým o klasifikácie Eurostatu. Viaceré štúdie však využívajú modifikované ukazovatele.

Zoznam použitých skratiek

a i. – a iné
a pod. – a podobne
a.s. – akciová spoločnosť
atď. – a tak ďalej
bež. – bežné
BIC - Business and Innovation Centre
BSK – Bratislavský samosprávny kraj

CEPIT – Central European Park for Innovative Technologies Bratislava
č. – číslo
ČVUT – České vysoké učení technické
Dev. Nová Ves – Devínska Nová Ves
EA – ekonomický agregát
EMEA – Európa, Stredný východ a Afrika (? – je to ono? Str. 43)
EPO – European Patent Office
EÚ – Európska únia
FA STU – Fakulta architektúry Slovenskej technickej univerzity
farmaceut. – farmaceutické
FEI STU – Fakulta elektrotechniky a informatiky Slovenskej technickej univerzity
FCHTP STU – Fakulta chemickej a potravinárskej technológie
FIIT STU – Fakulta informatiky a informačných technológií Slovenskej technickej univerzity
FM UK – Fakulta managementu Univerzity Komenského
FMFI UK – Fakulta matematiky, fyziky a informatiky Univerzity Komenského
FRB – str. 41
FSEV UK – Fakulta sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského
HDP – hrubý domáci produkt
hl. m. – hlavné mesto
hosp. – hospodárske
HTEC – high technologie?? – str. 41
ch. – chemický
Kčs – Koruny česko-slovenské
KIBS – knowledge intensive business services
KIS – knowledge intensive services
km^2 – kilometer štvorcový
KU – Karlova univerzita
kvalif. prac. – kvalifikovaní pracovníci
LF UK – Lekárska fakulta Univerzity Komenského
m^2 – meter štvorcový
mil. – milión
mld. – miliarda
mot. voz. – motorové vozidlo
MS – majstrovstvá sveta
MSV – Medzinárodný strojársky veľtrh
napr. – napríklad
NBS – Národná banka Slovenska
ND – Národné divadlo
nekval. – nekvalifikovaní
obch. – obchodná
obyv. – obyvateľstvo
odb. – odborní
odb. s mat. – odborné s maturitou
OKEČ – Odvetvová klasifikácia ekonomických činností
pedag. – pedagogickí
poľnohosp. – poľnohospodárstvo
PRIF UK – Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského
príp. – prípadne
PSKA – Prvá slovenská kontraktačná agentúra
r. – rok
remes. – remeselní
resp. – respektíve
s.r.o. – spoločnosť s ručeným obmedzením
SJF STU – Strojnícka fakulta Slovenskej technickej univerzity
SK - Slovenské koruny
SKK – slovenské koruny
soc. – sociálne
soc. Pomoc – sociálna pomoc

spol. s r.o. - spoločnosť s ručeným obmedzením
spoloč. – spoločenské
SR – Slovenská republika
STU – Slovenská technická univerzita
SVE – stredná a východná Európa
š.p. – štátny podnik
šk. r. – školský rok
ŠÚ SR – Štatistický úrad Slovenskej republiky
t. j. – to je
tab. – tabuľka
techn. – technickí
telekom. – telekomunikačné
tis. – tisíc
TU Košice – Technická univerzita v Košiciach
tzv. – takzvané
UK – Univerzita Komenského
VaV - výskum a výskum
ved. – vedeckí
ver. – verejná
všeob. s mat. – všeobecné s maturitou
VW – Volkswagen
vzd. – vzdelanie
zákl. – základné
zdrav. – zdravotní

ZSVTS - Zväz slovenských vedeckotechnických spoločností

B.2 Priestorový a stavebný rozvoj Bratislavy

Autor: Prof. RNDr. Pavol Korec, CSc.

Rad problematík zviazaných s procesom urbanizácie krajiny a vývojom miest je pretrvávajúcim zdrojom podnetov pre ich poznávanie a riešenie. Generácie poznávajúce mestá svojich dôb spravidla hľadali odpovede na otázky inšpirované potrebou praktických riešení spontánne vznikajúcich ekonomických, sociálnych, environmentálnych a priestorových problémov. Len človek je zodpovedný za tvorbu urbanizovaného prostredia a preto sám musí prijímať rozhodnutia v zmysle želaného vzostupu kvality života v mestách, resp. minimalizáciou neželaných efektov v krajine. V uvažovaní o vývoji miest vieme, že nemáme do činenia s fenoménom selektívne generujúcim premenu limitovaného priestoru, ale skôr zmeny organizácie priestoru ohraničeného nanajvýš neostro. Takéto chápanie je vlastné aplikovanej sfére. Správa Európskej environmentálnej agentúry (2006) neriadenú urbanizáciu označuje za „hrozbu samotnej európskej kultúre“.

Vývoj miest je proces s vysokou mierou komplexnosti a je preto veľmi ťažko uchopiteľný nástrojmi empirického poznávania. Taký fenomén, ktorému dostatočne nerozumieme nie je možné bezpečne a správne diagnostikovať. Preto často nie sme kompetentní podnikať racionálne intervencie v sfére plánovania, strategického alebo územného.

Vďaka množstvu empirických výskumov vieme, že urbanizácia a samotný vývoj miest sa riadi predovšetkým trhovými zákonitosťami s výnimkou období, v ktorých trh v pravom slova zmysle dočasne neexistuje. Súčasne však vieme, že aj keď o základných faktoroch formujúcich trh v meste máme zdanlivo jasnú predstavu, faktory považované za sekundárne teoreticky jasné kontúry kriviek ponuky a dopytu v empirickej realite väčšinou celkom rozptýlia. Výsledkom sú zdanlivo takmer náhodne usporiadané zhluky urbanizovaných plôch vo vnútri miest.

Mesto je typickou priestorovou formou aglomerácie aktivít ľudskej spoločnosti. Jeho existencia vychádza z ekonomických princípov, zakladá sa na prítomnosti externalít. V priebehu historického vývoja pozorujeme všeobecný trend aglomerácie a využívania týchto externalít, v smere od rozptýlených foriem osídlenia k zhlukovaným formám, hoci tento trend nie je jednoduchý a jednorozmerný. U Tabuchiho (1998) nájdeme tvrdenie podložené experimentmi, že disperzia sa nevyhnutne objavuje ak sú dopravné náklady dostatočne nízke. Jeho simulácia zreteľne ukazuje štrukturálny prechod z disperzie k aglomerácii a redisperzii. Prechody sú podmienené technologickým vývojom, ktorý si vyžiadal čoraz vyššiu úroveň špecializácie a súčasne vzájomnej závislosti. Model, ktorý sleduje endogénnu diferenciáciu priestoru na industrializované jadro a poľnohospodársku perifériu, buduje Krugman (1991). Realizácia ekonómie mierky za minimalizácie dopravných nákladov spúšťa cyklus vzájomných lokalizačných efektov medzi producentmi a konzumentmi. Gradient medzi jadrom a perifériou vzniká zákonite aj bez exogénneho usmernenia, či už zámerného alebo plánovaného. I keď Krugman (1991) hovorí o ekonomickej geografii v mierke celej krajiny, jeho model dobre ilustruje princíp na pozadí urbánnej aglomerácie.

Rad storočí, z ktorých máme hmotné a písomné pramene zachytávajúce podstatné črty vtedajších podôb osídlenia to dokazujú. Ekonomický princíp aglomerácie aktivít však súčasne nie je realizovaný za platnosti predpokladov teoretických modelov, ktoré poznáme od ich vzniku v tradícii spájajúcej von Thünena, Christallera, Alonsa, Mutha, Millsa a ďalších. Do hry vstupujú iné ako ekonomické faktory vývoja a ich vzájomné interakcie.

Kľúčovým predpokladom priestorových teórií vysvetľujúcich podstatu urbanizačného procesu je homogénna plocha, v ktorej je lokalizovaný význačný bod, ťažisko koncentrujúce napr. trh (von Thünen) alebo zamestnanosť (Alonso). Neberú sa do úvahy ohrozenia prírodnými živlami alebo vojenské ohrozenia, v histórii podstatné. Okolo tohto bodu sa v závislosti od ekonomickej vzdialenosti vyjadrenej dopravnými nákladmi spojenými s pohybom do a z centra, zákonite vytvára koncentrická mestská štruktúra. Je výsledkom súťaže zúčastnených aktérov na trhu o pôdu. Pôda má trhovú cenu, ktorej gradient v smere z centra je určený ekonomickým potenciálom záujemcov o ňu. Mechanizmus je výsledkom agregovania individuálnych lokalizačných rozhodnutí zohľadňujúcich pomer medzi množstvom získanej pôdy a výškou dopravných nákladov do a z centra. Za istý objem prostriedkov, ktoré aktér má k dispozícii, si môže zaobstarať buď menej pôdy v blízkosti centra alebo viac pôdy vo väčšej vzdialenosti, kde však budú jeho dopravné náklady vysoké.

Každý aktér je z ekonomického hľadiska konzumentom a súčasne sa podieľa na produkcii. Konzumenti sú závislí od lokalizácie producentov, ktorí im ponúkajú súčasne služby a zamestnávajú ich. Externality plynú jednak z blízkej lokalizácie producentov medzi sebou, keďže títo sú navzájom zviazaní ekonomickými väzbami, ako aj blízkej lokalizácie konzumentov a producentov, ktorí tvoria trh pre ich produkty a služby. Vzhľadom na to, že tento modelový princíp kladieme na úvod sekcie venujúcej sa historickému vývoju sídelného procesu na území Bratislavy, všetky uvedené fenomény je potrebné vnímať v dobovom kontexte, o čo sa v nasledujúcom texte pokúsime.

Za historicky špecifickými obdobiami sa však na druhej strane pokúsime odhaliť v zásade nemenný princíp priestorovej organizácie činnosti človeka, nachádzajúci funkčné i hmotné vyjadrenie, reagujúci však na technologický vývoj meniaci ako možnosti realizácie tak i kompozíciu preferencií striedajúcich sa generácií obyvateľstva.

Prehľad podstatných čŕt historického vývoja na území Bratislavy je potrebné uviesť popisom špecifickej konfigurácie fyziografických prvkov, do ktorej bola v priebehu evolúcie urbanizačného procesu vsadená hmotná štruktúra postupne získavajúca podobu súčasného mesta. Tak isto je nutné územie súčasnej Bratislavy vnímať z hľadiska hierarchie mierok. Vhodným aspektom ich vzájomného prelínania sa je aspekt priestoru. Kým diferenciácie vo veľkej mierke majú istý limitovaný dosah na urbanizačné dianie, diferenciácie v strednej a malej mierke majú tento dosah posunutý významovo ďalej. Efekt diferenciácie v jednej mierke však nie je nezávislý na diferenciáciách v iných mierkach, čo robí z popisu, resp. vysvetlenia urbanizácie nesmierne komplexný a ťažko riešiteľný problém. Čím menej zjednodušení prijmeme, tým menej procesu vysvetlíme. Urbanizáciu však na tomto mieste namiesto explicitného zachytenia skôr zachytíme kvalitatívne a pokúsime sa zosumarizovať súvislosti vedúce k jej vyvrcholeniu v podobe priestorovej štruktúry tak ako ju pozorujeme v súčasnosti.

B.2.1 Historický vývoj a priestorová štruktúra mesta

B.2.1.1 Vývoj do roku 1945

Najstaršie hmotné relikty osídlenia na území dnešnej Bratislavy poznáme iba z jej archeológie. Počiatky osídlenia v jadre dnešnej Bratislavy sa spájajú najmä s kvalitami jej pôvodného prírodného prostredia, v ktorom sa koncentrovalo súčasne viacero žiaducich podmienok. Kontaktné územie veľkej rieky, pohoria a nížiny poskytovalo dobré možnosti pre zakladanie sídiel a získavanie obživy. Územie poskytovalo dostatok dreva, lovnej zveri, rýb, vody a úrodnej pôdy. V priestore Bratislavy je dokázaná kontinuita osídlenia už od čias prítomnosti prehistorických skupín lovcov a zberačov v staršej dobe kamennej. Toto územie je pravdepodobne svedkom počiatkov samotného sídelného procesu okolo 3. tisícročia pred našim letopočtom, kedy si na vhodných miestach ľudia postavili prvé obydlia. Najmä na reliéfnych a dopravných predpokladoch, v lokalite diaľkového transferu osôb a tovaru vznikol postupne aglomerát malých osád. O skutočných fyzických prejavoch osídlenia možno hovoriť už od neolitu. V tomto období sa objavuje poľnohospodárstvo a remeslo. Archeologické stopy sú z vyvýšených polôh (najmä pod hradným kopcom a z Mlynskej doliny) a dokladujú stopy kultúr volútovej keramiky, lengyelskej keramiky, eneolitickej kultúry kanelovanej keramiky a staršej doby železnej akalenderberskej.

V 1. storočí p.n.l. sa tu usadili Kelti a postavili si prvé trvalé sídlo mestského charakteru, oppidum. Rozprestieralo sa na veľkej ploche neskoršieho stredovekého mesta, nevylučuje sa ale ani väčšia aglomerácia. Na dnešnom hrade malo oppidum akropolu a na Kapitulskej ul. sú dokonca stopy po keltskej kamennej architektúre. Oporným bodom aj u podstatne mladšieho slovansko-avarského osídlenia (7.-8. st. n. l.) bolo hradné návršie, v tomto období však bolo hustejšie osídlené aj predpolie Devínskej brány. Za Samovej ríše bola intenzívne osídlená aj Podunajská rovina. Veľkomoravská éra bola zrejme vyvrcholením časne stredovekého osídlenia územia Bratislavy. Až do tohto obdobia siahajú korene neskoršieho priestorového vzorca osád a napokon aj morfológie dnešnej centrálnej časti Bratislavy. Základ morfológie tvorilo chránené vyvýšené hradisko s hlineno-dreveným valom z 9. storočia na Bratislavskom hrade. Opevnené veľkomoravské hradisko malo popri obrannej i funkciu náboženského a obchodného centra. Hradisko malo najmä na východe široké husto zaľudnené zázemie, predovšetkým poľnohospodárskych, rybárskych a obchodných osád.

Zdá sa, že aj po maďarskom vojenskom víťazstve sa veľkomoravské osídlenie vyvíjalo bez prerušenia. V post-veľkomoravskom podhradskom zázemí, na východnom úpätí pod kamenným palácom sa vyvíja trhová osada významom čoskoro prevyšujúca všetky ostatné. Základným

determinantom vývoja jej morfológie bola mikrolokalizácia ciest zbiehajúcich sa do dunajských brodov. Sídelným uzlom hierarchicky najvyššieho rádu bola predpokladaná križovatka ciest, ktoré viedli dnešnými ulicami Michalskou – Ventúrskou a Panskou – Laurinskou. Charakteristické rozšírenie Ventúrskej ul. je zrejme reliktom trhového protocentra. Z osady sa neskôr formuje mestečko, Al Idrisí v12. storočí popisuje Bratislavu už v podobe „stredne veľkého mesta s tesne vedľa seba budovanými kamennými domami“ (Horváth et al., 1978). Západná časť jadra tohto mesta bola románskym mestom s centrom pri dnešnom Dóme Sv. Martina. Ten sa začal stavať v roku 1302 na mieste predtým súkromnej kaplnky Sv. Martina. Zástavba pozdĺž dopravných tepien sa neskôr musela rozšíriť výstavbou bočných uličiek, do polovice 13. storočia najskôr na západ a následne aj východným smerom, kde boli vhodnejšie reliéfne podmienky. Mesto expanduje do celého dnešného historického jadra a centrum sa posúva na nové priestrannejšie Hlavné námestie. Do novej lokality sa presunuli Františkáni a v tom čase už hovoríme o gotickom meste. V poslednej tretine 13. storočia totiž románsku architektúru dopĺňa nový typ domu, dom richtára Jakuba.

V ďalšom období sa pôdorys mesta takmer nemenil, aj keď priaznivý vývoj načas zvrátil vpád Tatárov v roku 1241. Na začiatku 14. storočia sa mesto rozširuje pozdĺž hlavných príjazdových ciest do osád pod svahmi Malých Karpát. Osobitným prvkom stredovekého mesta bolo židovské geto, až do roku 1526 so synagógou na neskoršej Nedbalovej ul. Keďže mesto začalo byť husto osídlené, vyvíjajú sa za hradbami nové sídelné formy, predmestia, Osada Sv. Michala, Osada Sv. Vavrinca, osídlenie na dnešnej Vysokej ul. a na konci 14. storočia Rybárske predmestie a osídlenie na dnešnej Dunajskej, Kozej, Panenskej, Obchodnej, Špitálskej a v priestore Vydrice. Poľnohospodárske dvory sú z mesta vytláčané práve na tieto predmestia. Vznik a rozvoj predmestí sa označujú za dejinné urbanizačné procesy za účasti dobových magnátov a cudzincov. V roku 1439 je povolená stavba prvého dreveného mostu cez Dunaj. Od polovice 15. storočia až do 16. storočia prebehla úplná prestavba hradu, z 15. storočia je významnou stavbou aj Stará radnica zostavená z postupne skúpených domov. Podobne nesúrodé budovy boli adaptované aj pre Academiu Istropolitanu, stavajú sa aj nové meštiacke domy, na konci 15. storočia sú v meste vyplnené posledné prieluky a fronty záhrad. Stiesnené priestory podmienili nepravidelnosť pôdorysu gotického mesta. Veľký trhový priestor bol na konci Laurinskej ul., starý trh ešte z románskeho mesta bol na križovatke Panskej a Ventúrskej, ďalší na Hlavnom a Františkánskom námestí. Trhové mesto chránil fortifikačný systém, významnou dominantou mesta bol cirkevný komplex v západnej časti mesta pod hradným kopcom.

Renesancia začiatku 16. storočia ponechala mestu predchádzajúci ráz. Ustanovenie mesta za hlavné mesto Uhorska prinieslo ďalšie opevňovanie, rozvoj hospodárskeho zázemia, prvé koncentrované obytné štvrte a formovanie skutočného centra mesta. Sídelná štruktúra sa zásadne nerozrastala až do 17. storočia, kedy začína mesto podliehať priestorovej expanzii nielen za vnútorné hradby, ale od začiatku 18. storočia aj za palisády, výstavbou v Blumenthale na východe. Okolo novo vznikajúcich vonkajších predmestí sa buduje tretí bratislavský obranný prstenec, ochranné valy, šiance. Stavebný vývoj na hradnom vrchu končí reprezentatívnymi dostavbami paláca. V 18. storočí zástavba bratislavského historického jadra rešpektuje vo veľkej miere pôvodnú topografiu, no o súvislej stredovekej zástavbe je najmä v dôsledku vývoja v období vrcholnej prosperity Bratislavy ako uhorského hlavného mesta hovoriť problematické. Zastúpené síce sú architektonicky ucelené prvky a objekty románske, gotické a renesančné, no v tom čase sa zastarané konštrukcie len nahradzovali a modernizovali v duchu doby a módy. Faktom však je, že najvplyvnejší obyvatelia pôvodné úzke a dlhé gotické parcely spájali a mesto získalo honosnou výstavbou v 18. storočí svoje najhodnotnejšie šľachtické mestské paláce.

Nástup barokovej éry sa spája s ranobarokovým Pálffyho palácom. Až po jeho vzore vznikol arcibiskupský letný palác. Šľachtické paláce zaberajú 2-3 pôvodné parcely a budujú sa zvyčajne do výšky dvoch poschodí. Barokový charakter architektúry vystriedalo počas 18. storočia rokoko a neskorobarokový klasicizmus. Jesenákov, Keglevichov, Esterházyho a Pálffyho palác sú barokové, rokoko reprezentujú Balassov, Apponyiho, Erdődyho, Kutscherfeldov a Mirbachov palác, klasicizmus Pauliho, Zichyho a Primaciálny palác. Po roku 1775 sa začínajú búrať prekážajúce vnútorné hradby a priekopy sú zasypané. Do 18. storočia siahajú počiatky nového hospodárskeho prvku, manufaktúr, zameraných najmä na textilné produkty. V tomto období sa zásadne zhusťuje zástavba Podhradia a pozdĺž ciest do viníc sa objavujú nové sakrálne i svetské stavby.

Na začiatku 19. st. v roku 1811 vyhorel hrad, nasledujúce obdobie sa spája s úpadkom po strate štatútu hlavného mesta Uhorska. V druhej polovici 19. storočia však Bratislava hospodársky ožíva, nastupuje moderná železničná doprava a priemysel. Mesto sa rozširuje, po príchode železnice

v polovici 19. storočia sa novou urbanistickou osou stáva dnešná Štefánikova ulica pokračujúc južnejšie dnešným rušným Námestím SNP, Kamenným nám. a ďalej na Špitálsku ul. Do druhej polovice 19. storočia vzniká dnešná Štúrova ul. na mieste lesnej cesty k Dunaju a v roku 1891 je v predĺžení jej osi dokončený prvý pevný bratislavský most s nástupným priestorom dnešného Štefánikovho námestia. Tesne k mestu priliehajú nové priemyselné areály tovární, od roku 1894 fungovala továreň na káble a izolačné rúry, od 1895 rafinéria Apollo, od 1886 najväčšia čokoládovňa v Uhorsku Stollwerck a továreň na smaltovaný riad Sphinx. V rokoch 1865-67 bol regotizovaný Dóm Sv. Martina, postavila sa Hlavná stanica, paláce Esterházyho, Lafranconiho a Karácsonyiho. Z tohto obdobia sú aj vily okolo Štúrovej a Palisád. V meste začína rásť v priestore Vnútorných hôr nový urbanistický prvok, záhradné mesto s eklektickými vilovými stavbami. Záhradné mesto sa neskôr v 20. storočí rozšírilo prakticky do celej západnej polovice dnešnej mestskej časti Bratislava – Staré Mesto.

V prvej polovici 20. storočia vzniká celá štvrť s pravouhlou uličnou sieťou na mieste ľavobrežných lužných lesov, postavený je Blumentálsky kostol, neogotické domy dopĺňa nástup viedenskej a maďarskej secesie. Od roku 1914 začína premávať elektrifikovaná železnica do Viedne. V prvých desaťročiach 20. storočia sa stavia už aj mnoho skutočných moderných stavieb, vrátane moderných víl, najmä v západnej časti mesta. Raidlov pásmový plán strieda nový generálny regulačný plán, ktorý rieši najmä komunikačnú kostru na východe a severovýchode. Zásadnejším priestorovým rastom bolo na začiatku 20. storočia aj šírenie vilovej zástavby do záhradného mesta po svahoch vinohradov v západnej časti Starého Mesta. Rázny nástup medzivojnovej moderny obohatil mesto o dodnes neprekonané stavebné prvky. Postavený je komplex Avionu, neologická synagóga, Ymca, budova SAV, internát Lafranconi, Živnodom, Mestská sporiteľňa na Kamennom námestí, Bellušove družstevné domy, obchodný dom Dunaj, výšková budova Manderla, Národná banka, Karfíkov dom služieb Baťa, Harmincove Tatrabanka a Slovenské Národné Múzeum, Grémium na Gorkého ulici, Burza, Okresná sociálna poisťovňa na Bezručovej ul. a iné. Počas vojnovej Slovenskej republiky bol popod hradný vrch prerazený pôvodne cestný tunel a za jeho západným vyústením sa upravilo nábrežie pre výstavbu areálu PKO. Na konci vojny v roku 1945 utrpel veľké škody hlavne priemysel, ale poškodené boli i niektoré iné časti mesta.

B.2.1.2 Obdobie komunistického vývoja

Po skončení 2. svetovej vojny dosiahol v roku 1945 počet obyvateľov Bratislavy podľa odhadov 143 tisíc, čo znamenalo o 27 tisíc obyvateľov menej ako v roku 1930. V novom politickom a štátoprávnom usporiadaní sa Bratislava stáva sídlom viacerých centrálnych orgánov. Na základe uznesenia Zboru povereníkov zo dňa 21. decembra 1945 sa dňom 1. apríla 1946 rozšírila Bratislava o 7 obcí (Devín, Dúbravka, Lamač, Rača, Vajnory, Prievoz a Lamač, keď Karlova Ves bola pričlenená už v roku 1943), čím sa rozloha mesta takmer strojnásobila. Mesto získalo prakticky vo všetkých smeroch značné disponibilné plochy pre priestorový rozvoj. V máji 1949 sa utvoril pre výkon štátnej správy Ústredný národný výbor s okresnou pôsobnosťou s trinástimi pomocnými orgánmi - obvodnými radami (štyri vo vnútri mesta a ostatné v okrajových častiach). Už od 50-tych rokov 20. storočia sa začínajú do urbánneho prostredia Bratislavy implantovať nové prvky, ktoré sa presadili na jej severovýchodnom okraji. Tu sú počiatky bratislavských sídlisk, zatiaľ ešte z tradičných tehál a v kontexte existujúcej blokovej zástavby menšieho rozsahu. Panelový prototyp domu od Karfíka z roku 1954 dodnes stojí na Kmeťovom námestí. Morfológiu mesta zásadne pozmenili mnohé objekty a zóny vznikajúce v dôsledku rozvoja sektoru služieb a pre potreby rozširujúceho sa inštitucionálneho života. Funkcionalistická Nová pošta je prvou takouto povojnovou stavbou. Nasledujúce desaťročia priniesli mnoho stavieb, ktorých vplyv na hmotný obraz celej Bratislavy je nespochybniteľný (pamätník na Slavíne, hotel Kyjev, budovy obchodného domu Tesco, študentský domov pri Horskom parku, amfiteáter pri horskom parku, budova Slovenského národného archívu a iné). Projekt veľkého pravobrežného mesta, mestskej časti Bratislava – Petržalka, ktoré sa začalo budovať koncom 60-tych rokov a jeho dopravného prepojenia s ľavobrežnou Bratislavou sa Bratislavy zásadne dotkol novým premostením Dunaja, pre celé obdobie komunizmu typicky symbolickým spôsobom. Vybudovaním Nového mostu bola spôsobená deštrukcia Podhradia, židovskej štvrte, Suchého Mýta a Hodžovho námestia, izolácia hradného vrchu a dôsledná plošná asanácia. Podobný charakter mala súbežná transformácia Špitálskej ulice s Kamenným námestím.

V rokoch 1946 – 1970 najvýznamnejšiu zmenu do priestorovej štruktúry mesta priniesla výstavba veľkých sídlisk. V diskusii hneď po 2. svetovej vojne zvíťazil variant prestavby starých štvrtí spojený s veľkými asanáciami. Ako dôvody sa uvádzali využitie existujúcej technickej infraštruktúry,

zachovanie uceleného mestského organizmu, výhody „blízkosti“ funkčných mestských celkov, odstránenie hygienických problémov a obmedzenie záberov poľnohospodárskeho pôdneho fondu. Nová bytová výstavba sa najskôr sústredila v blízkosti priemyselných závodov (sídliská VISTRA, Biely kríž, „HABEŠ“ Krasňany, Dynamitka a pohotovostné sídlisko Slovnaft). V rokoch 1952 – 1956 začalo dôsledné plánovité riadenie rozvoja mesta, pričom v urbanistickom riešení sa dala pozorovať čiastočná orientácia na sovietske vzory z 30-tych rokov. V tomto čase sa budovali obytné komplexy východne od centra, tesne okolo zastavanej centrálnej časti (sídliská Miletičova, Košická-Páričková-Budovateľská, Malinovského-Povraznícka-Tabaková a Krasňany II. etapa). Aj po roku 1956 sa výstavba sústreďuje na východnom okraji zastavanej časti na rovinatom území. Vtedy boli vybudované veľké sídliská Februárka (3849 bytov, obdobie výstavby 1958-1967), Hostinského (1340, 1959-1962), Ružová dolina (1148, 1961-1964) a sídliská na Záhradníckej a Priemyselnej. Nesporne najrozsiahlejšia bytová výstavba v meste sa realizovala na konci tohto obdobia, v rokoch 1960-1968 v oblasti Ružinova, kde bolo vybudovaných 14 730 bytov. Rozdelenie sídliska do 4 samostatných častí umožnilo zaujímavú urbanistickú skladbu stavebných objektov. Menšie oblasti bytovej výstavby boli aj vo vzdialenejších oblastiach od centra mesta, napr. Petržalka – Vilová ul., Kramáre a Rača – Experimentálka. Výstavbou sídliska Ružinov v roku 1948 boli však prakticky vyčerpané priestorové možnosti rozvoja mesta v priaznivom východnom smere. Už pred rokom 1970 sa začala výstavba rozsiahleho sídliska západne od centra v znížených údoliach Malých Karpát, v priestore Karlovej Vsi. Do roku 1970 bolo v priestore Karlovej Vsi dokončených 4331 bytov.

Zákonom SNR č. 63/1971 Zb. a zákonným opatrením Predsedníctva SNR č. 90/1971 Zb. nastalo v roku 1971 územné rozšírenie mesta o ďalších sedem obcí: Devínska Nová Ves, Záhorská Bystrica, Vrakuňa, Podunajské Biskupice, Jarovce, Rusovce a Čunovo. Rozloha mesta dosiahla 370,5 km^2, čím sa oproti roku 1946 takmer zdvojnásobila. Aj táto zmena bola dôsledkom očakávaného rozvoja Bratislavy predovšetkým v súvislosti s očakávaným rozvojom jej obytnej funkcie. Začiatkom 70-tych rokov sa bytová výstavba sústredila najmä do lokalít Karlova Ves, Dúbravka, Rača, Podunajské Biskupice a Petržalka. Všetky tieto nové lokality rozsiahlych obytných sídlisk boli umiestnené v blízkosti pôvodných sídelných jadier pričlenených vidieckych obcí. V Petržalke sa za 10 rokov od roku 1971 do roku 1980 postavilo 14 540 bytov, v Dúbravke 12 092, v Podunajských Biskupiciach (Dolné Hony) 5047, vo Vrakuni 3343, v Rači 2464, v Karlovej Vsi 2195 a v Lamači 2069. V posledných 10 rokoch socialistickej bytovej výstavby dominovala v Bratislave Petržalka, kde sa postavilo v období od roku 1980 do roku 1991 pozoruhodných 26 073 bytov. V tomto čase sa vybudovalo aj sídlisko v Devínskej Novej Vsi s 3810 bytmi.

Urbánny rozvoj po 2. svetovej vojne výrazne zasiahol aj západnú časť centra mesta. Vzhľadom na dobrý prírodný a polohový potenciál tohto územia (rozsiahla zalesnenosť, mierna členitosť reliéfu, priaznivé veterné pomery a výhodná poloha k centru) sa „Vnútorné hory“ stali najznámejšou a najrozsiahlejšou oblasťou výstavby rodinných domov v období socialistického rozvoja mesta, domov prevažne vilového typu. Neskôr, najmä od 70-tych rokov sem postupne začínajú prenikať i iné funkcie (školská, administratívna, dopravná, vedecko-výskumná, kultúrna, športovo-rekreačná a iné) a aj výstavby väčších bytových domov.

V intraurbánnej štruktúre Bratislavy sme mohli na konci socialistického obdobia rozvoja identifikovať prakticky všetky základné črty typické pre socialistické mestá:

- funkčne aj stavebne nerozvinuté centrum,
- veľa prieluk a neefektívne využívaného územia v centrálnych častiach mesta,
- rozsiahle sídliská vo vnútornom meste priliehajúce k centru, budované po 2. svetovej vojne,
- veľké monofunkčné obytné areály „sídliskového“ typu budované po obvode mesta,
- rozsiahle areály priemyslu s nízkou intenzitou využívania územia nachádzajúce sa často v blízkosti centra,
- prítomnosť veľkého rozsahu klasického vidieckeho osídlenia v katastri mesta,
- veľká rozloha poľnohospodárskej (ornej) pôdy a lesov v katastri mesta a
- absencia základnej cestnej siete zabezpečujúcej tranzit, nadregionálne prepravy a objemné vnútromestské prepravy medzi jednotlivými časťami mesta.

B.2.1.3 Postkomunistický vývoj

Posledná vývojová etapa intraurbánnej štruktúry Bratislavy sa od predchádzajúcej oddelila liberalizáciou poľa aktérov činných v tvorbe hmotných štruktúr. V 90-tych rokoch 20. storočia iniciatívu od štátu a štátnych inštitúcií preberá konštituovaný a importovaný súkromný sektor. Súkromné aktivity a komercializácia sú na pozadí celej post-komunistickej transformácie Bratislavy. Bratislava je veľmi rýchlo rehabilitovaná s navrátením prirodzených hodnôt jednotlivým faktorom a procesom pôsobiacim na jej intraurbánnu štruktúru. Proces rehabilitácie mesta však ani po 20 rokoch zďaleka nie je ukončený. Naďalej pokračuje kvalitatívny vzostup jednotlivých priestorov transformáciou existujúcich urbánnych štruktúr a intenzifikáciou v prázdnych alebo menej intenzívne využívaných lokalitách. Podobný vývoj je typický prakticky pre celé mesto, hoci pochopiteľne, centrum mesta a ďalšie atraktívne polohy sa menia dynamickejšie. Schematické znázornenie procesov, ktoré menia v období po roku 1989 urbánne štruktúry mesta, ukazuje obr. B.2.1 (časové ohraničenie jednotlivých etáp má len rámcový charakter).

Rámcové hodnotenie transformácie urbánnej štruktúry Bratislavy možno priblížiť ukázaním nového prostredia, ktoré určuje procesy meniace po roku 1989 intraurbánnu štruktúru. Pri procesom je vhodné odlíšiť všeobecné transformačné procesy a procesy meniace jednotlivé relatívne samostatné parciálne intraurbánne štruktúry, sociálno-demografickú, funkčnú a morfologickú.

Nové „prostredie“, ktoré určuje všeobecné rámcové procesy po roku 1989:
a) politická a spoločenská transformácia spoločnosti
b) post-industriálne štádium vývoja spoločnosti
c) globalizácia

Všeobecné transformačné procesy
a) ekonomická liberalizácia
b) demokratizácia spoločnosti
c) privatizácia a reštitúcia
d) obnova lokálnej samosprávy
e) deindustrializácia a tercierizácia ekonomiky
f) vstup zahraničného kapitálu (internacionalizácia ekonomiky a pracovných síl)
g) post-moderný spôsob života

Procesy v rámci sociálno-demografickej štruktúry
a) prehlbovanie sociálnej polarizácie
b) diverzifikácia sociálnej stratifikácie
c) sociálno-priestorová diferenciácia (segregácia, separácia a i.)
d) dekoncentrácia obyvateľstva

Procesy v rámci funkčnej intraurbánnej štruktúry
a) intenzifikácia (a efektivizácia) využívania mestského priestoru
b) komercializácia (tercierizácia)
c) funkčná fragmentácia
d) deindustrializácia
e) sakralizácia
f) rozvoj obytných štruktúr s vysokým štandardom
g) rozvoj dopravných štruktúr orientovaných na cestnú dopravu
h) ekologizácia využívania mestského územia

Procesy v rámci morfologickej intraurbánnej štruktúry
a) intenzifikácia (zahusťovanie) zástavby
b) horizontálna adícia a vertikálny rast (manhattanizácia)
c) rozširovanie centra (CBD) mesta
d) revitalizácia
e) uplatňovanie princípov post-modernej architektúry
f) estetizácia zástavby

Obr. B.2.1: Základné procesy meniace urbánne štruktúry jednotlivých zón Bratislavy.

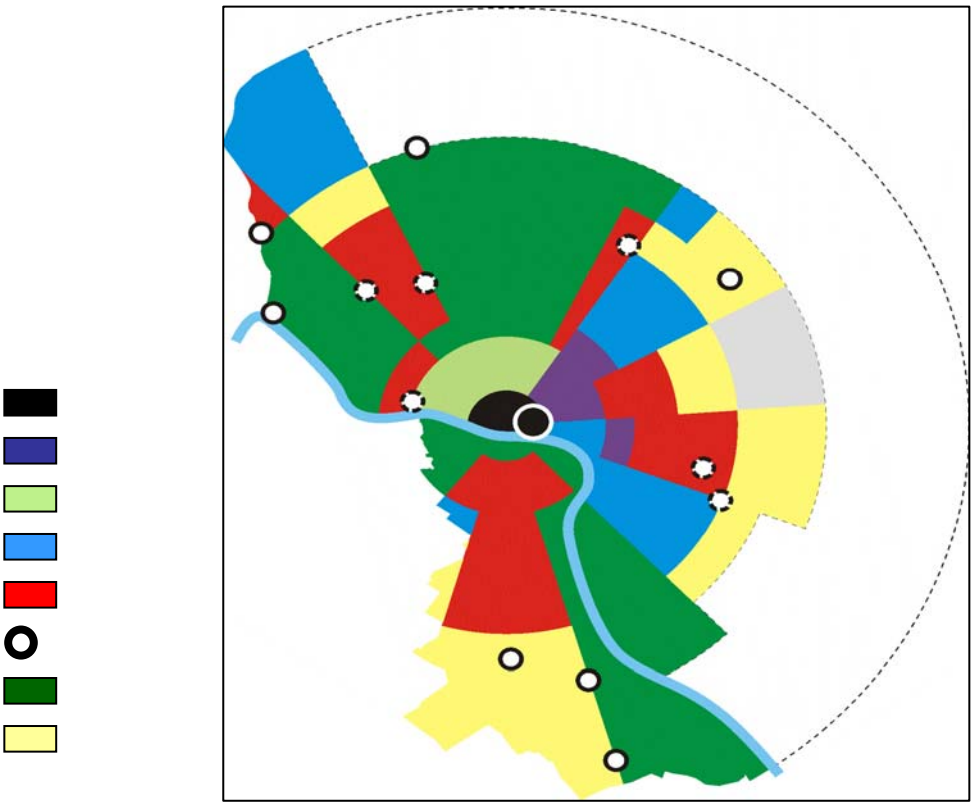

	Skoro post-socialistické mesto v iniciálnej fáze tranzície	Dospelé post-socialistické mesto v plnej fáze tranzície	Neskoré post-socialistické mesto v plnej fáze tranzície	Skoro kapitalistické mesto vo finálnej fáze tranzície
	(1990 - 1995)	(1995 - 2000)	(2000 - 2005)	(po 2005)
Centrum mesta	***Komercializácia***	***Revitalizácia a komercializácia***	***Revitalizácia a intenzifikácia***	***Komerčná citadelizácia***
Vnútorné mesto	***Komercializácia***	***Komercializácia a revitalizácia***	***Revitalizácia***	***Manhatanizácia***
Vilové štvrte		***Revitalizácia a intenzifikácia***	***Rezidenčná citadelizácia***	***Ekologizácia a intenzifikácia***
Priemyselné zóny		***Deindustrializácia***	***Polyfunkcionalizácia a revitalizácia***	***Revitalizácia***
Socialistické sídliská		***Polyfunkcionalizá-cia***	***Tercializácia a intenzifikácia***	***Stavebná rekonštrukcia***
Semi-vidiecke jadrá			***Revitalizácia a „rezidenčná suburbanizácia“***	***Revitalizácia a „rezidenčná suburbanizácia“***
Lesy				***Rezidenčná suburbanizácia***
Poľnohospodárska pôda			***Suburbanizácia***	***Suburbanizácia***

B.2.2 Funkčná a priestorová štruktúra

Európska environmentálna agentúra (2006) rozoznáva sedem skupín vplyvov iniciujúcich rast, resp. rozvoj miest: makroekonomické (ekonomický rast, vrátane reštrukturalizácie ekonomiky, globalizácia, integrácia), mikroekonomické (zvyšujúca sa životná úroveň, cena pôdy, konkurencia medzi mestami), demografické (populačný rast a proces formovania domácností), rezidenčné (nároky na plochu a preferencie obyvateľov), problémy vnútorného mesta (kvalita ovzdušia, hluk, bezpečnosť, sociálne problémy, nedostatok voľného priestoru a nízka kvalita služieb), dopravné (vysoký stupeň

individuálneho automobilizmu, existujúca cestná sieť, cena paliva, kvalita verejnej dopravy) a problémy regulačného rámca (územné plánovanie, vymožiteľnosť plánov a chýbajúca horizontálna a vertikálna koordinácia inštitucionálneho prostredia).

Jednu dôležitú poznámku je potrebné urobiť aj k samotnému pojmu priestorová štruktúra mesta. Z geografického hľadiska priestorovú štruktúru mesta treba chápať ako mnohorozmernú superštruktúru, tvorenú vzájomne previazanými a podmienenými parciálnymi intraurbánnymi štruktúrami: fyziografickou, morfologickou, funkčnou a sociálno-demografickou štruktúrou. *Fyziografickú intraurbánnu štruktúru* tvorí priestorová diferenciácia mestského územia z hľadiska jeho prírodného potenciálu (vhodnosti) pre rozvoj jednotlivých druhov mestskej zástavby. Jej hodnotenie spočíva vo fyzicko-geografickej a urbanisticko-fyziografickej analýze územia mesta a vyčlenení fyziograficko-urbanistických areálov, ktoré sú relatívne homogénne z hľadiska jeho prírodného potenciálu pre rozvoj mestskej zástavby. *Morfologickú intraurbánnu štruktúru* tvorí priestorová diferenciácia materiálnej substancie (morfologických elementov) mesta. K hlavným morfologickým elementom patria ulice, námestia, parcely a budovy. Elementy môžu vytvárať hierarchicky vyššie jednotky (uličnú sieť, urbanistické bloky, štvrte). Hodnotenie morfologickej štruktúry mesta spočíva teda v analýze pôdorysu mesta a vo vyčlenení relatívne homogénnych jednotiek na území mesta z hľadiska operácie s hlavnými morfologickými elementmi. Morfologická štruktúra mesta má pritom vonkajšiu (fyziognomickú) a vnútornú (rýdzo morfologickú) stránku. Vonkajšia stránka sa týka architektonických foriem (napr. sloh, stavebný materiál a strešná krytina budov), vnútorná sa týka urbanistických foriem (pôdorysu). Vyčlenené homogénne morfologické jednotky mesta by mali do vnútra spĺňať „homogénnosť“ v troch základných atribútoch: vznik a rozvoj približne v rovnakom čase, rovnaké funkčné využívanie a podobná architektúra. *Funkčnú intraurbánnu štruktúru* tvorí priestorová mozaika sociálno-ekonomických aktivít a ich vzťahov na území mesta. Jednotlivé sociálno-ekonomické aktivity majú tendenciu zaujímať v meste najvýhodnejšiu polohu vzhľadom k ich úlohám a vytvárať tak relatívne homogénne funkčné areály. Výskum funkčnej intraurbánnej štruktúry sa najčastejšie opiera o analýzu využitia zeme na teritóriu mesta. Najfrekventovanejšie funkčné štruktúry v meste sú obytné, priemyselné, skladovacie, dopravné, službové, odpočinkovo-rekreačné a nevyužité plochy. *Sociálno-demografickú intraurbánnu štruktúru* tvorí priestorová diferenciácia obyvateľstva, jeho dynamiky a biologických, sociálnych, kultúrnych a ekonomických charakteristík na teritóriu mesta. Sociálno-priestorová štruktúra mesta je skrytá a nedá sa odhaliť bežnými metódami terénneho výskumu.

Uvedené štyri intraurbánne štruktúry sú vzájomne úzko previazané a podmienené. Zmena jednej z nich podmieňuje transformáciu ostatných. Dynamika transformačných procesov je však u nich diferencovaná. Najzotrvačnejšou je fyziografická štruktúra. Morfologická intraurbánna štruktúra je menej trvácna, avšak najtrvácnejšia z troch antropogénnych intraurbánnych štruktúr. Menej zotrvačná je funkčná intraurbánna štruktúra a najnestálejšia a najrýchlejšie podliehajúca zmenám je sociálno-demografická intraurbánna štruktúra. Uvedené parciálne štruktúry je potrebné chápať ako komplementárne charakteristiky celej superštruktúry a preto je im potrebné venovať pri skúmaní priestorovej štruktúry mesta rovnocennú pozornosť. Priestorová štruktúra (superštruktúra) mesta je vždy okamihovým prejavom istej etapy svojho vývinu. Zahŕňa v sebe elementy starých štruktúr a naopak, vytvára predpoklady pre vznik nových štruktúr. Tým je daná potreba časo-priestorového prístupu k jej štúdiu, pretože bez poznania minulých stavov nie je možné pochopiť súčasný stav priestorovej štruktúry mesta, prípadne pokúšať sa predikovať jej ďalší vývoj.

Vo fyzicko-geografickej štruktúre možno za kľúčovú považovať skupinu vzťahov vhodnosti prírodných krajinných štruktúr pre priestorový rozvoj mesta. Je potrebné pripomenúť, že aj keď je mesto považované za fenomén umelý, spoločnosť nie je v skutočnosti oddelená od fyzicko-geografických sfér. Mestá vznikali v lokalitách vyznačujúcich sa komparatívnymi výhodami, resp. v lokalitách nekladúcich zbytočne a nákladne odstrániteľné, hoci nie nutne neprekonateľné prekážky priestorového rozvoja alebo environmentálneho charakteru. Pri hodnotení fyzicko-geografickej sféry krajiny sa pri rozvoji miest najčastejšie poukazuje na význam tvarov reliéfu, vodstva (povrchových i podzemných vôd) a veterných pomerov.

Bratislava je monocentrickou urbánnou štruktúrou, ktorá sa vyvinula okolo historického jadra, pričom aktivity mesta boli v poslednom vývojovom štádiu významne posunuté do jeho vidieckeho zázemia. Rozvoj vnútorného mesta ako aj vzdialenejších okrajových častí a periférie bol aj v postsocialistickom období výrazne determinovaný prírodnými podmienkami a existujúcou morfologickou štruktúrou. Urbanizačný priestor je jednoznačne vymedzený konfiguráciou toku Dunaja

a reliéfu vystupujúceho veľmi blízko k historickému jadru a centru viacerými údoliami oddelenými masívmi Malých Karpát. Vo viacerých lokalitách súčasného územia mesta sa nachádzali vhodné podmienky pre vznik sídiel, no primárny význam získalo a počas celej histórie si udržalo trhové mesto založené pod Hradným vrchom, priamo na ľavom brehu Dunaja. Z Bratislavského hradu a jeho podhradia vzniklo multifunkčné sídlo, ktoré na seba naviazalo typický aglomerát stredovekých mestských funkcií. Ich expanzia v podhradí bola prirodzeným prejavom urbanizácie tak ako je popísaná vyššie.

Priestorová štruktúra mesta je okolo centra organizovaná v podobe zhlukov gradujúcich pozdĺž niekoľkých osí, opäť determinovaných najmä zníženými tvarmi reliéfu, ktoré využívajú kľúčové dopravné trasy. Po západnom aj východnom úpätí Malých Karpát z centra vychádzajú dve primárne osi, využité v čase vzniku pre dodnes existujúcu trasu železnice. Na západe prechádzajú územím Záhorskej Bystrice a na východe Rače, kde mesto opúšťajú. Dvojica ďalších rozvojových osí z centra vybieha na západe proti toku Dunaja, v Lamači sa približuje prvej osi, pokračuje do Devínskej Novej Vsi, kde sa opäť v trase železnice napája na os na rakúskom území z Marcheggu do Viedne. Vyvažujúca os vo východnom smere vychádza z centra priamo na východ a pri letisku sa otáča na juhovýchod, kde pokračuje v smere osídlenia do Podunajskej nížiny. Južná rozvojová os bola otvorená pre urbanizáciu prakticky až na začiatku 70-tych rokov rozhodnutím o pravobrežnej expanzii mesta výstavbou Petržalky. Po takmer štyroch desaťročiach je už aj táto os plnohodnotnou a z územia mesta opúšťa v troch vetvách: v dvoch smeroch Wolfsthal-Hainburg a Jarovce-Kittsee a v smere Rusovce-Rajka. Poznamenajme, že ide o sedem hlavných rozvojových smerov, ktoré však nie sú nutne spoločné s hlavnými dopravnými trasami. Ide skôr o lineárne útvary gradácie hmoty morfologickej priestorovej štruktúry, dané skôr konkrétnou formou historického vývoja.

Prakticky nezávisle na uvedených prirodzených rozvojových smeroch sú do urbánneho organizmu vložené telesá novodobej dopravnej infraštruktúry. Predovšetkým je ním trasa diaľnice vstupujúca zo západu, dotýkajúca sa prvej osi v priestore Lamača. Následne využíva znížený reliéf Mlynskej doliny, prekračuje tok Dunaja, obteká zo západu Petržalku a napája sa za Rusovcami na posledný hlavný rozvojový smer, dnes ešte prakticky neurbanizovaný na kontakte s územím Maďarska. Druhá vetva diaľnice je postavená menej šťastne a dezintegruje potenciálnu pravobrežnú časť centra mesta. Os Einsteinovej ulice v smere na východ prekračuje Dunaj a popri letisku vybieha paralelne s východnou podmalokarpatskou osou v smere na severovýchod.

Vzhľadom na status morfologicky chráneného územia historického jadra sa kľúčovým pre súčasný rozvoj stal prstenec obklopujúci ho prakticky po celom obvode, no predovšetkým v kontaktných lokalitách z ktorých vystupujú uvedené hlavné rozvojové smery. Ďalej za mimoriadne atraktívne priestory treba považovať lokality kontaktu hlavných rozvojových smerov a hierarchicky najvýznamnejšej dopravnej infraštruktúry. Pripomeňme, že na jednej strane dôležitou nie je diaľnica samotná ale skôr body jej zapojenia do zvyšku dopravnej siete, na druhej strane vzhľadom na nie veľkú rozlohu mesta a vhodný reliéf na východe i západe mesta, je investične atraktívny prakticky celý priestor okolo diaľnice na území mesta.

V urbanistickej kompozícii mesta je potrebné upozorniť na významnú zmenu a z nej očakávané dôsledky. Je ňou strata bariérnej funkcie štátnej hranice, čo umožňuje expanziu urbánneho organizmu najmä do tzv. juhozápadného kvadrantu mesta, na území rakúskych prihraničných obcí ak bude zachovaná kontinuita prostredia vhodného pre tento vývoj. Umelá bariéra na východe mesta (petrochemický závod Slovnaft, letisko M. R. Štefánika, nákladná železničná stanica vo Vajnoroch a chránené územie Jurský Šúr) stále zostáva prekážkou rozvoja mesta vo veľmi výhodnom východnom smere.

Vnútorná priestorová štruktúra hlavného mesta Slovenskej republiky zahŕňa niekoľko typických morfogenetických prvkov, štandardne prítomných v mestskom organizme. Od historického jadra, husto zastavaného vnútorného mesta, starších a moderných priemyselných a dopravných zón, záhradného mesta, niekoľkých generácií obytných areálov a pričlenených semividieckych sídiel v rôznych štádiách ich vtiahnutia do urbánnej štruktúry mesta a transformácie.

V období spoločenskej transformácie bola aj v Bratislave iniciovaná jej obnova, ktorá mala nahradiť imidž starého mesta bez investícií, fyzicky zanedbanej bytovej výstavby s jednoduchou maloobchodnou sieťou, imidžom energicky sa rozvíjajúcej metropoly s prestížnou polohou a vnútroštátnymi i zahraničnými funkciami nevyhnutnými pre súčasný biznis, „high-tech“ aktivity, maloobchod a služby. Historické jadro nesúce vo viacerých smeroch identitu celého mesta sa stalo

objektom záujmu pre novozaloženú samosprávu, komerčné aktivity a rozvoj nadštandardného bývania. Turizmus sa takisto stal kreatívnym impulzom rozvoja historického jadra. Historické jadro mesta sa pomerne rýchlo funkčne a stavebne zmenilo na atraktívne územie, ako z hľadiska podnikania, tak aj z hľadiska bývania a cestovného ruchu. Podobné, aj keď menej koncentrované sily pôsobili vo vnútornom meste, ktoré je súčasťou centra a zónach pozdĺž dopravných tepien tvoriacich lineárne zhlukovanie komercializácie. Výstavba prevažne kancelárskych a polyfunkčných objektov zaplnila časť relatívne veľkého voľného priestoru v týchto lokalitách. Pravdepodobne komplikované dôvody týkajúce sa vlastníctva a plánovania sú zodpovedné za mnohé projekty, ktoré ostali nevyužité alebo len s nízkou mierou realizácie v uplynulých rokoch.

Bod zlomu, ako sme už viackrát uvádzali, nastal zhruba na prelome storočí. Priaznivé podmienky mali za následok, že investičné tlaky „lokalizovali“ mnohé nové objekty na miestach, ktoré síce boli dlho v pozornosti investorov a architektov, ale bez uskutočnenia realizácie. Rozvojový proces v zóne obkolesujúcej centrum mesta získal novú dimenziu. Rieka Dunaj so svojimi príhodnými brehmi v tesnom kontakte na centrum sa stala, vďaka viacerým otvoreným priestorom, hlavným cieľom záujmov investorov. Dve už realizované a funkčné oblasti centrá rozvoja poskytli počas výstavby ale aj pred jej začatím dobrý príklad súčasnej dynamiky v centre Bratislavy.

Prvú rozvojovú oblasť predstavuje nová koncentrácia budov umiestnená hneď vedľa centra mesta, rozširujúca sa ďalej na východ do pôvodnej mestskej výrobnej zóny. Zóna okolo hlavnej autobusovej stanice sa zmenila na novú kancelársku štvrť už počas 90-tych rokov minulého storočia. Množstvo veľkých kancelárskych komplexov, veža banky, menšie nákupné centrum a ostatné biznis objekty položili základ pre budúcnosť tejto oblasti. Treba poznamenať, že tu bolo plánované nové „biznis“ centrum už počas socializmu. Rýchla akcelerácia rozvoja v tomto priestore bola však zaznamenaná v poslednom čase. Nové, dokonca väčšie biznis centrá, druhá vztýčená veža, modernizácia masívnej socialistickej budovy tlačiarne a nové nedávno otvorené národné divadlo dali tejto oblasti úplne novú dimenziu. Neskôr prišli do tohto priestoru aj tzv. „veľkí herci“. Najväčší projekt výstavby v meste je v súčasnosti projekt Eurovea, írska investícia s pôvodom v London’s Docklands. Projekt vytvára niekoľkých polyfunkčných mestských blokov v tesnom kontakte s riekou. Očakáva sa, že tento projekt sa naplní v priebehu niekoľkých mesiacov. Pokračovaním tohto projektu je ďalší komerčný objekt, dve výškové budovy „dvojičky“, ktoré významne zasiahnu nielen do scenérie tejto časti mesta, ale do scenérie celej Bratislavy.

Druhá významná rozvojová oblasť sa nachádza na pravom brehu Dunaja, na severnom okraji Petržalky, takisto tesne v blízkosti centra mesta. Nový diaľničný systém oddeľujúci Petržalku zo 70-tych rokov 20. storočia od prevažne zeleného, stále udržiavaného riečneho pásu láka stále viac aktivít. Križovatka na západnom okraji Einsteinovej ulici „hostí“ hlavné bratislavské výstavisko Incheba, dielo neskorého socializmu a týmto priestorom vedie hlavná petržalská tepna prichádzajúca z centra. Križovatka tejto radiály s diaľnicou sa stala zázemím pre jedno z prvých nákupných centier Bratislavy (Aupark). Komplex Aupark bol nedávno rozšírený o kancelársku vežu („Aupark tower“), umiestnenie ktorej, vzhľadom na rušenie scenérie mesta, kritizuje viacero architektov. V ďalšom vývoji tohto územia množstvo ďalších nových objektov pozdĺž diaľnice sformovalo nový lineárny zhluk. Prvá a druhá zóna boli spojené novým mostom Apollo.

Tretia veľmi zaujímavá a často diskutovaná zóna spájaná s priestorovým rozširovaním centra sa nachádza na ľavom brehu rieky medzi vyústením tunela a budovou PKO. Pás zeme na západ od starého mesta bol príkladom plochy vyčistenej od pôvodnej výstavby, pričom bol situovaný na exkluzívnom mieste kontaktu rieky s historicky významným hradným kopcom. Táto plocha ostala fyzicky neurbanizovaná od roku 1960, aj napriek tomu, že bola permanentne pod silným stavebným tlakom. Polyfunkčný River Park vyrástol v susedstve PKO v uplynulých dvoch rokoch. V súvislosti s týmto objektom sa diskutuje predovšetkým o troch problémoch: (i) výrazné narušenie staročia formovanej scenérie „rieka – nábrežie – svahy Vnútorných hôr – hradný kopec“, (ii) znemožnenie rozšírenia mimoriadne zaťaženej komunikácie, spájajúcej centrum s rozsiahlymi obytnými areálmi v západnej časti mesta a zložité spojenie garáží River Parku s touto cestnou komunikáciou a (iii) neopodstatnené zvýšenie stavby o niekoľko poschodí..

Očakávaným stavebným rozvojom mesta bol rozmach zástavby rodinných vilových domov, ako aj bytových domov s vyšším štandardom pre obyvateľov s vyšším sociálnym statusom. Takýto stavebný rozvoj je koncentrovaný najmä na západ od centra mesta, na úpätí svahov Karpát a vo vybraných lokalitách vnútorného mesta. Už viac krát bolo spomínané, že zvýšený dopyt po tomto type

bývania v Bratislave bol v období postsocialistického vývoja mesta prirodzený a očakávaný. Trh bytov (nehnuteľností) v expandujúcom hlavnom meste (booming capital) podstúpil značnú obnovu len v posledných rokoch. Od obdobia, keď sa uľahčil prístup k bankovým pôžičkám spolu, čo časovo korešpondovalo s rastom príjmov obyvateľstva, sa bývanie stalo atraktívnym podnikateľským záujmom. Rozvoj výstavby vilových domov a bytových domov s vyšším štandardom je však v priestorovej štruktúre mesta sprevádzaný eskaláciou viacerých problémov. Ako prvý problém treba jednoznačne uviesť neúmerné zvyšovanie hustoty zástavby, či už sa jedná o zástavbu vo vilových oblastiach alebo zástavbu viacpodlažných obytných areálov. Druhý problém je spojený s výrazným úbytkom „zelených plôch“ mesta, či už sa jedná o záhrady, parky, lesné porasty, prípadne iné zelené plochy. Lokálne vzácne prírodné plochy, ktoré prežili desaťročia rozsiahlej socialistickej urbanizácie sú dnes vážne ohrozené intenzívnymi trhovými tlakmi. Paradoxne je to isté prostredie veľmi vysoko ohodnotené a striedavo ničené. Tretí problém je podobný druhému, ide o rozširovanie zástavby na úkor lesov Malých Karpát. Ako štvrtý problém možno identifikovať nerešpektovanie architektúry pôvodných oblastí, novou výstavbou vznikajú neestetické heterogénne celky. Ako posledný, piaty problém treba spomenúť podcenenie dopravy, dynamickej i statickej. S trochou nadsadenia možno povedať, že výstavba vilových domov a domov s bytmi vyššieho štandardu spôsobuje v jednotlivých oblastiach „bumerangový efekt“: nová výstavba domov sa orientuje na oblasti s veľmi dobrým životným prostredím (veľa zelene, nízka hustota zástavby, tiché prostredie s nízkou intenzitou dopravy, primárne dobrá architektúra a iné prednosti), samotná výstavba však všetky tieto prednosti životného prostredia „likviduje“. Nakoniec sa aj samotní noví obyvatelia pýtajú, prečo sem vlastne prišli.

Medzi najviac odolné plochy v urbanizovanom priestore mesta patria veľké socialistické bytové komplexy a čiastočne aj priemyselné zóny, aj napriek tomu, že vybrané priestorové časti z oboch zón zaznamenali rozvoj vďaka čiastkovej alebo úplnej funkčnej zmene (komercializácia a funkčná fragmentácia týchto pôvodne monofunkčných zón). Nový prístup k službám, založený predovšetkým na trhu a súkromnom podnikaní, bol takisto jeden z najsilnejších faktorov rozvoja priestorovej štruktúry mesta. Obrovské nákupné a službové centrá, hypermarkety, supermarkety a iné veľkoplošné predajne, autopredajne, benzínové pumpy, logistické centrá alebo kancelárske priestory sa veľmi jednoducho a rýchlo rozšírili v okolí atraktívnych priestorov mesta. Výnimkami spomedzi priemyselných oblastí sú zahranično-investičný automobilový závod Volkswagen na severozápade alebo naftová rafinéria Slovnaft na juhovýchodnom kraji mesta Bratislava. Priestorovú „nedotknuteľnosť“ týchto podnikov netreba nijako zvlášť zdôvodňovať.

Vo veľkých socialistických bytových komplexoch sa stali veľmi atraktívne otvorené priestorové rezervy, zelené plochy, povrchové parkovacie miesta a iné využitia zeme s nízkou intenzitou. Tieto územia sa stali subjektmi neskoršej spomínanej komercializácie. Investície všeobecne zvýšili hustotu zastavaného priestoru najmä výstavbou polyfunkčných objektov, často vhodne dobudovaných nových funkčných štruktúr, ako sa to stalo vo viacerých prípadoch v Petržalke, ktorá boli predtým synonymom monofunkčnosti. Na druhej strane vyskytol sa rad prípadov funkčnej transformácie pôvodných objektov, ktoré strácali svoj pôvodný význam (napr. kultúrny dom v Ružinove a Karlovej Vsi). Funkčná diverzifikácia medzi plochami v obytných komplexoch je realizovaná prevažne komerčným rozvojom. Výnimkou je však napr. rozvoj a výskyt sakrálnych štruktúr, ktoré sa taktiež stali uchádzačmi o postsocialistický mestský priestor.

V procese transformácie urbánnej štruktúry Bratislavy je významná úloha dopravy. Doprava sa v tejto vývojovej etape dostáva do zložitej situácie, pretože dopravná infraštruktúra, predovšetkým sieť cestných komunikácií a plochy parkovísk, nestačia reagovať na dynamiku rastu počtu automobilov, ako aj na nebývalý rast intenzity využívania osobného automobilu. Rast počtu automobilov a zvyšovanie intenzity využívania osobného automobilu je prirodzenou súčasťou nárokov novej ekonomiky a nového životného štýlu obyvateľov. Úlohy dopravy a nároky na cestnú sieť sa rapídne zvýšili aj vo vonkajších zónach mesta a v semividieckom priestore. Už sme viac krát uviedli, že semividiecka zóna Bratislavy bola výrazne rozšírená posledným pripojením obcí v roku 1971, keď pribudlo 48 percent dnešnej rozlohy mesta (7 vidieckych obcí „prinieslo“ Bratislave plochu 174,8 km²). Suburbanizácia, je v jej širšom ponímaní chápaná nielen ako presun obyvateľstva a komerčných aktivít z centrálnych častí mesta do priľahlých oblastí za hranice jeho katastrálneho územia, ale aj presun rezidenčných a komerčných aktivít vo vnútri administratívnych hraníc mestá do semividieckych oblastí stavebne oddelených od urbanizovaných centrálnych oblastí. Typické rezidenčné suburbánne predmestia narástli do rôznych rozmerov nielen vo vidieckom páse obklopujúcom Bratislavu, ale aj

okolo dobre dostupných semividieckych sídiel mesta. Rezidenčná i komerčná suburbanizácia či už za hranicami mesta alebo v jeho katastrálnom území mimoriadne zvýšila nároky na cestnú sieť nielen dotknutých oblastí, ale aj celého mesta. Pozoruhodným zistením je skutočnosť, že pomerne krátko po suburbánnych pohyboch/procesoch zaznamenávame dnes už aj opačný pohyb, ľudia sa začínajú zo suburbánnych zón vracať späť do mesta. Dôvodom návratu je mimoriadne zvýšenie časových nárokov na zabezpečenie denného chodu rodiny. Pri rodinách s deťmi sa jeden z rodičov musí zmeniť prakticky na taxikára, pričom život mu sťažuje aj komplikovaná dopravná situácia. V rannej a popoludňajšej dopravnej špičke sú zápchy a dopravné kolapsy každodenným javom. Faktom však zostáva, že suburbanizácia zmenila Bratislavu z koncentrovanej metropoly socializmu na postsocialistický metropolitný región. Túto formu mestského regiónu môžeme najlepšie definovať ako denný urbánny región alebo funkčný mestský región. Jeho podstatou je funkčné spojenie atraktívneho mesta, dynamického jadra a jeho vidieckeho zázemia. V tomto procese sa doteraz nevyužívaný hodnotný priestor otvára pre celý rad aktivít a vidiecke územie sa otvára pre predmestský rast. Bratislava sa aj vďaka tejto premene začína svojou priestorovou štruktúrou podobať modelom známych miest západnej Európy.

Unikátne črty môže získať priestorová štruktúra Bratislavy stavebným rozvojom v juhozápadnom kvadrante. Územie susediace s poľnohospodárskymi oblasťami Rakúska je už dlhšie považované za perspektívnu rezervu priestorového rozvoja mesta. Zmena funkcie štátnej hranice s Rakúskom po vstupe Slovenska do Európskej únie, zvyšujúci sa životný štandard obyvateľov Bratislavy a limitované možnosti investičných zámerov sú najvážnejšími dôvodmi, pre ktoré musíme veľmi vážne zvažovať rozvoj tohto priestoru. V tomto kontexte je potrebné podporovať rozvoj vzťahov a väzieb Bratislavy ako jadra regiónu a území v priľahlých oblastiach Rakúska i Maďarska. Jedná sa predovšetkým o rozvoj vzťahov s centrami priľahlých oblastí, s Marcheggom, Gänserndorfom, Bruckom a/L, Hainburgom a Kittsee na rakúskom území a Rajkou a Mosonmagyárovárom na maďarskom území.

B.2.3 Sociálno-demografická štruktúra Bratislavy

B.2.3.1 Úvod

Heterogenita mestského obyvateľstva patrí medzi najzreteľnejšie črty urbánneho prostredia. Diferenciácia obyvateľstva v demografických, sociálnych a ekonomických dimenziách sa odráža do rozdielov v jeho správaní a režimov využívania celého mesta, resp. jeho jednotlivých relatívne samostatných častí, ako aj do rozdielov v pohybe v priestore mesta. Obzvlášť viditeľné sú materiálne nerovnosti vychádzajúce zo zdroja diferencovaných a diferencujúcich príjmov smerujúce k nerovnakým možnostiam spotreby. Výsledkom môže byť praktické vylúčenie najslabších príjmových skupín z exluzívnejších komerčných priestorov mesta a na opačnej strane getoizované lokality, ktorým sa budú z dôvodu zvýšenej kriminality vyhýbať ostatní obyvatelia a kvôli nízkej kúpyschopnosti aj služby. Aj keď nepovažujeme za reálne očakávať v krátkom čase ohrozenie mesta prehlbovaním sociálnych rozdielov na úroveň známu z iných krajín, potenciálny problém pre Bratislavu v tomto smere nemá dôvod neexistovať. V kvalite hmotného prostredia jednotlivých areálov bývania sa odrážajú niektoré rozdiely, preferencie a materiálne možnosti ich obyvateľov. V našich podmienkach je tento vzťah prítomný v menšej miere ako v spoločnostiach, kde je vďaka dlhšej tradícii trhu s nehnuteľnosťami a vysokej mobilite obyvateľstva adresa synonymom sociálneho postavenia s predpokladaným životným štýlom, čo nachádza nezanedbateľné aplikačné možnosti v typológiách pre marketingové alebo politologické ciele. Bratislava ako metropolitné jadro postsocialistickej stredoeurópskej krajiny podlieha radu intenzívnych premien prirodzeného a indukovaného charakteru, popisu ktorých už bolo venovaného mnoho priestoru.

Rezidenčná suburbanizácia je proces odohrávajúci sa v periférnej zóne, spravidla za administratívnou hranicou mesta. Jej voľnejšia definícia pripúšťa tiež rozvoj bývania v administratívnych hraniciach mesta, no mimo jeho kompaktne zastavaného územia, resp. mimo kontaktu so zastavaným územím. V Bratislave sa takto chápaná suburbanizácia rozvinula okolo všetkých jej periférnych meststkých častí, pôvodne videckych obcí pričlenených k mestu na začiatku 70-tych rokov 20. storočia. Napriek viac ako trom desaťročiam vývoja týchto mestských častí ako územno-správnej súčasti hlavného mesta tu možno nájsť prvky indikujúce prítomnosť dvoch zložiek populácie, autochtónneho obyvateľstva a suburbanizantov. Suburbanizanti sa sťahujú do pôvodných rekonštruovaných domov v existujúcich sídlach alebo do novostavieb, ktoré rozširujú plochy bývania jednoduchou adíciou v areáloch poskytnutých pre výstavbu. Rezidenčná suburbanizácia je výsledkom

environmentálnej a ekonomickej motivácie obyvateľov pri výbere miesta bývania. Okrajové lokality sú zaujímavé kvalitou životného prostredia mimo husto obývaného a zastavaného mesta a aj cenami stavebných pozemkov. V periférnej zóne mesta môžu developerské spoločnosti realizovať priestorovo rozmernejšie projekty na trhu s bývaním v porovnaní s urbanizovaným územím, kde sa objem bytovej výstavby musí dosahovať nárastom podlažnosti. To však nemusí vyhovovať predstavám podstatnej časti potenciálnych kupujúcich. Podobný vývoj ako v periférnych mestských častiach Bratislavy je v obciach v zázemí mesta. Suburbanizáciu možno považovať za najvýznamnejší proces priestorového rozvoja mesta a vývoja jeho sociálno-demografickej štruktúry s viacerými negatívnymi ekonomickými, sociálnymi a environmentálnymi dôsledkami.

Gentrifikácia je procesom vývoja sociálno-demografickej štruktúry, prebiehajúcim v centre a vo vnútornom meste. Dochádza pri ňom k nahrádzaniu starších obyvateľov ekonomicky dobre situovanou mladou generáciou, ktorej životný štýl je spojeným s centrom mesta pracovne i mimopracovne. Gentrifikácia zahŕňa aj stavebnú revitalizáciu centrálnych častí mesta a čiastočné nahrádzanie obytnej funkcie podnikateľskými aktivitami. V Bratislave o takom procese podľa agregovaných dát nemôžeme bezpečne hovoriť. V centre mesta a v priľahlých štvrtiach vnútorného mesta však sú podmienky na jej rozvoj. Obyvateľstvo je tu v pokročilom štádiu životného cyklu, s priemerným sociálno-profesionálnym statusom a bývajú v husto zastavanom prostredí viacpodlažných bytových domov. V centre a vnútornom meste je možné pozorovať nárast záujmu o atraktívne lokality, ktoré sa obnovujú. Dáta indikujúce výmenu obyvateľov však nemáme a dokumentovať by ich mohla len vhodnejšie cielená špecializovaná výskumná stratégia. Nadstavby, prestavby podkroví a rekonštrukcie celých obytných domov sú pravdepodobne spojené so zmenou v sociálno-ekonomickej štruktúre bývajúcej komunity.

S procesmi suburbanizácie a gentrifikácie sa spája **separácia imigrantov**. Vznikajú areály obývané výhradne skupinami profitujúcimi zo súčasného polarizujúceho sa trhu práce. Separácia nachádza vyjadrenie tam, kde obyvatelia s dostatočným príjmom obsadzujú atraktívne polohy v centre, vo vnútornom meste a v periférii, kde sú niekedy fyzicky oddelení od pôvodnej komunity. V Bratislave sa rozsiahlejšia separovaná obytná zóna vyvinula napríklad v Záhorskej Bystrici. **Segregácia** je opačným procesom, keď sú obyvatelia v priestore oddeľovaní nedobrovoľne. Za segregačný v súčasnej Bratislave možno považovať iba ekonomický status. Etnické ani religiózne kategórie zatiaľ v tomto meste nezohrávajú rolu, čo celkom neplatí pre viaceré slovenské mestá, ktoré z minulosti zdedili celé segregované rómske mestské štvrte. Príklady segregovaných lokalít na báze ekonomického statusu sa objavujú vo vnútornom meste, na sídliskách a okraji Bratislavy. **Statusová regresia** obyvateľstva sa objavuje na sídliskách pokročením životného cyklu rodín, schudobňovaním obyvateľstva a zhoršovaním kvality bytového fondu. V postsocialistických mestách je tento proces podmienený predovšetkým monogeneračným charakterom sídlisk. V Bratislave nachádzame tiež staré sídliská s procesmi regresie podobnými tým, ktoré popisuje literatúra ako segregáciu demografických skupín spôsobenú špecifickou kombináciou prirodzeného starnutia a dôsledkov bytovej politiky označuje za fenomén sociálnej polarizácie v socialistickom meste.

Aké posuny nastali v sociálno-demografickej štruktúre postsocialistického mesta počas medzicenzového desaťročia premien jeho spoločensko-ekonomického prostredia? Akým smerom sa vyvíja priestorová štruktúra mestskej spoločnosti, ktorú si budeme všímať po roku 1989, t.j. po skončení obdobia typického snahami o potlačenie prirodzených rozdielov? Objavili sa v sledovanom čase v husto obývanom priestore nové črty diferenciácie alebo sa potvrdia staršie priestorové vzory? Ako možno popísať prípadné nové črty, ak našli svoj prejav v množine základných dimenzií sociálno-demografickej priestorovej štruktúry Bratislavy? Nájsť odpovede na tieto otázky sa pokúsime v ďalšom texte.

B.2.3.2 Dáta a ich spracovanie

Výber súboru vstupných premenných sme pre účely tejto štúdie vytvorili po zhodnotení viacerých prác. Cieľom bolo vytvorenie súboru ukazovateľov, ktorý by bol vhodný pre Bratislavu, postsocialistické mesto v globalizujúcom sa postmodernom svete. Vzhľadom na uvedené bol zostavený blok premenných demografického, sociálno-ekonomického a **bytového charakteru**. Posledná skupina tradičné premenné dopĺňa a nepriamo charakterizuje podmienky, v ktorých sociálne diferencované obyvateľstvo býva. Charakter bývania má významnú schopnosť odrážať mnohé demografické a najmä sociálno-ekonomické podmienky.

Pre účel štúdie je však nedostatkom predovšetkým extrémna diferencovanosť v počte obyvateľov a v hustote zaľudnenia jednotlivých urbanistických obvodov, pre využitie metódy výskumu neprekonateľne problematická. V niektorých častiach s intenzívnou bytovou výstavbou (v južnej časti na začiatku 80-tych rokov ešte nedostavanej Petržalky, v západnej časti Karlovej Vsi, v Devínskej Novej Vsi), sme použili detailnejšie členenie priestoru. Naopak, samostatné populačne poddimenzované jednotky boli včlenené do najvhodnejších susediacich útvarov, aby výsledná variabilita počtu obyvateľov bola čo najnižšia. V príspevku použité členenie Bratislavu rozdeľuje na 121 priestorových útvarov s počtom obyvateľov pohybujúcim sa od 587 do 10 971 a priemerným počtom obyvateľov 3 542. Výsledky sú potom zobrazované do priemetu zastavaných plôch s bývaním, ktorých rozloha v Bratislave s rastúcou vzdialenosťou od centra nerovnomerne ubúda.

Výber vstupných premenných zásadne ovplyvňuje spôsob a mieru odhalenia hľadanej priestorovej diferenciácie. Napriek dodržaniu radu odporúčaní a empiricky overených poznatkov je výber v konečnom dôsledku vo veľkej miere subjektívny. Je zrejmé, že to čo nezahrnieme medzi vstupy nemôžeme hľadať neskôr vo výstupoch, čím sa konkrétne myslí rola okrajových menšinových skupín obyvateľstva mesta. Po zhodnotení publikovaných štúdií, možností získania zodpovedajúcich dát a obmedzení vo vzťahu k zmene charakteru spoločensko-ekonomického kontextu od obdobia realizácie starších štúdií sme zostavili súbor 29 premenných (pozri tabuľku).

Tabuľka B.2.1: Premenné použité v analýze a ich extrémne hodnoty v Bratislave.

typ		názov	definícia	min	max
demografické	1	Hustota zaľudnenia	počet obyvateľov na 1ha plochy	0	303
	2	Index feminity	počet žien na 1000 mužov	698	1358
	3	Vek 0-14	podiel osôb vo veku 0-14 z celkového počtu obyvateľov	8,9	31,5
	4	Vek 55/60+	podiel osôb vo veku 55/60+ z celkového počtu obyvateľov	3,5	43,4
	5	Index plodnosti	počet detí vo veku 0-4 na 100 žien vo veku 15-49	5	93
socálno-kultúrne	6	Veľkosť domácností	priemerný počet osôb na cenzovú domácnosť	1,7	3,2
	7	Jednočlenné domácnosti	podiel jednočlenných domácností z celkového počtu domácností	4,3	59,5
	8	Rodinné domácnosti	podiel rodinných domácností z celkového počtu domácností	17,3	62,8
	9	Vydaté ženy	podiel vydatých z celkového počtu žien vo veku 15+	4,1	65,7
	10	Slobodní	podiel slobodných z celkového počtu obyvateľov vo veku 15+	34,3	67,3
	11	Vysokoškolské vzdelanie	počet osôb s vysokoškolským vzdel. na 1000 osôb vo veku 15+	3	53
	12	Základné vzdelanie	počet osôb so základným vzdelaním na 1000 osôb vo veku 15+	7	30
ekonomické	13	Ekonomicky aktívni	podiel ekonomicky aktívnych osôb z celkového počtu obyvateľov	43,7	65,7
	14	Ekonomicky aktívne ženy	podiel ekon. aktívnych žien z celkového počtu žien vo veku 15+	5,4	83,3
	15	Podnikatelia	podiel podnikateľov z celkového počtu ekonomicky aktívnych	6,4	19,5
	16	Robotníci	podiel robotníkov z celkového počtu ekonomicky aktívnych	6,8	50,3
	17	Pracujúci vo vybraných službách*	podiel pracujúcich vo vybraných službách* z celkového počtu pracujúcich v službách	44,2	81,6
	18	Nezamestnanosť	podiel nezamestnaných z celkového počtu ekonomicky aktívnych	3,2	18,8
migračné	19	Domáci	podiel obyvateľov narodených v mieste súčasného trvalého bydliska	1,0	46,6
bývanie a vybavenosť	20	Počet osôb na byt	priemerný počet osôb na t.o.b.	1,8	3,7
	21	Obytná plocha na osobu	priemerná obytná plocha t.o.b. na osobu	14,3	32,6
	22	Veľkosť bytu	priemerný počet obytných miestností na t.o.b.	1,7	4,5
	23	Byty -1945	podiel bytov postavených pred r. 1946 z celkového počtu t.o.b.	0,0	89,1
	24	Byty 1971-1990	podiel bytov postavených v r. 1971-1990 z celkového počtu t.o.b.	0,0	100,0
	25	Byty 1991-2001	podiel bytov postavených v r. 1991-2001 z celkového počtu t.o.b.	0,0	89,0
	26	Byty v rodinných domoch	podiel bytov v rodinných domoch z celkového počtu t.o.b.	0,0	100,0
	27	Byty s viacerými domácnosťami	podiel bytových domácností s viac ako 1 cenzovou domácnosťou	1,7	25,5
	28	Súkromné byty v bytových domoch	podiel súkromných bytov obývaných majiteľom v bytových domoch	0,0	91,2
	29	Internet	podiel obyv. vybavených počítačom s internetom v domácnosti	0,0	25,8

* veda, výskum a vývoj, školstvo, kultúra, zdravotníctvo a sociálna starostlivosť, peňažníctvo, poisťovníctvo, správa, súdnictvo, prokuratúra a ostatné nevýrobné činnosti

B.2.3.3 Regionálne typy sociálno-demografickej priestorovej štruktúry Bratislavy

Vychádzajúc z viacerých štúdií sme v priestore Bratislavy zadefinovali šesť regionálnych typov sociálno-demografickej štruktúry obyvateľstva (pozri priložená mapa).

Mapa B.2.1: Regionálne typy sociálno-demografickej štruktúry Bratislavy

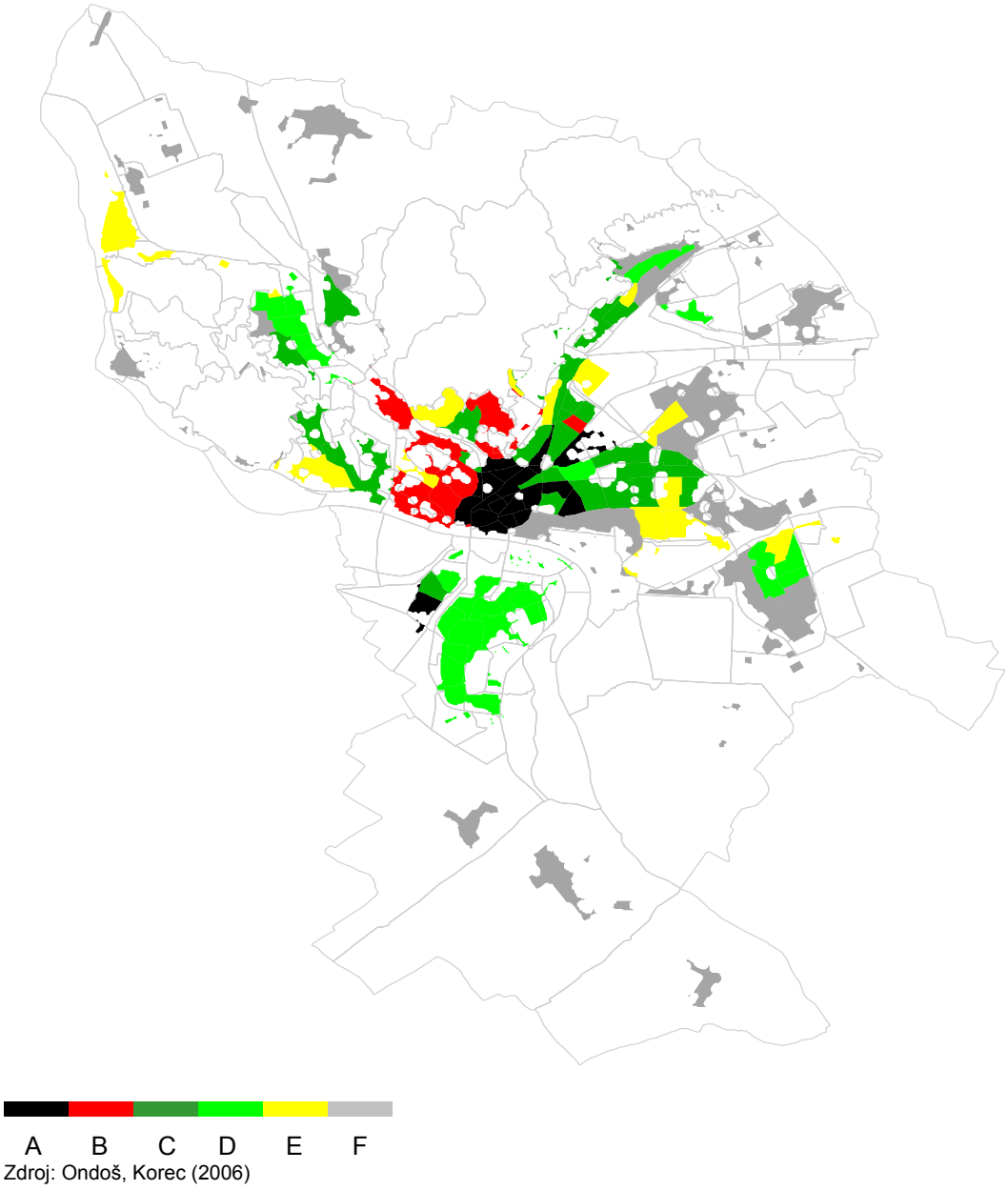

Zdroj: Ondoš, Korec (2006)

Do **typu A bolo zaradených 21 jednotiek** tvoriacich súvislú oblasť mestského centra, rozkladajúcu sa od Hradu na sever pozdĺž Štefánikovej ulice, na východ pozdĺž Radlinského ulice a na juh po nábrežie Dunaja. Areál prvého typu vybieha po Zvolenskú ulicu na Nivách, severnejšie výbežkom po Pasienky a v Petržalke izolovaným ostrovom Matador. Pre túto skupinu jednotiek je charakteristická vysoká negatívna hodnota skóre rodinného statusu, poukazujúca na pokročilejšie štádium životného cyklu rodín, nižšia pozitívna hodnota skóre ekonomického statusu, negatívna hodnota skóre statusu bývania, zanedbateľné skóre reprodukčného statusu a negatívne skóre statusu ekonomickej aktivity. Podľa premenných saturujúcich základné dimenzie možno zhrnúť, že pre jednotky typu A je charakteristický nízky podiel rodinných a vysoký podiel jednočlenných domácností, vysoký podiel domácností menšej veľkosti, malý podiel detí, vysoký podiel staršieho obyvateľstva, žien, nízky podiel ekonomicky aktívnych, slobodných obyvateľov a vydatých žien. Bývanie je

charakterizované malým počtom osôb na byt menšej veľkosti, s veľkou obytnou plochou na osobu a predvojnovým bytovým fondom. Z premenných druhej dimenzie vystupuje podiel vysokoškolsky vzdelaných, podnikateľov, pracujúcich vo vybraných službách, vybavenosť domácností internetom. Minimálny je podiel robotníkov a osôb so základným vzdelaním. K uvedenému pristupuje vyšší podiel samostatne žijúcich osôb a nezamestnaných. Typ A (žije v ňom 9,5% obyvateľstva Bratislavy) je klasickým typom mestskej populácie centra v pokročilejšej fáze životného cyklu rodín s veľmi dobrým ekonomickým statusom, bývajúcej v starých bytoch a často už samostatne. K typu A sa priradili aj observačné jednotky vzdialenejšie od centra viazané na priemyselné areály v Petržalke (Matador) alebo železnicu (železničiarska štvrť okolo Karpatskej ulice) a jednotky na východe v Novom Meste. Pre málopočetnú skupinu týchto jednotiek sú typické nižšie hodnoty sociálno-profesionálneho statusu a vyššie hodnoty reprodukčného statusu. Ide o robotnícky subtyp identifikovateľný v prípade ukončenia zhlukovania pri siedmich skupinách. Odlišuje ich aj prítomnosť mladých rodín s deťmi. Dôvodom je zrejme nižší status lokalít a z toho vyplývajúca miera dostupnosti bývania vďaka cenovej úrovni prenájmov. Túto skutočnosť možno rovnako vidieť aj ako dôsledok zvýšenej koncentrácie nižšie ekonomicky a sociálne situovaných obyvateľov týchto jednotiek.

Ako **druhý regionálny typ B sa zoskupilo 10 jednotiek**, ktoré v meste tvoria kompaktný blok na ľavom brehu Dunaja. Jednotky ležia na západ od línie Hrad, Slavín, Koliba, Vinohrady a siahajú po Krásnu Hôrku, Mlynskú dolinu, Polikliniku v Karlovej Vsi a okraj sídliska na Dlhých Dieloch. Izolovanou lokalitou je Ľudová štvrť v Novom Meste. Pre jednotky typu B je typická vysoká hodnota sociálno-profesionálneho statusu (najvyššia zo všetkých skupín) a statusu bývania, menej významná negatívna hodnota je u rodinného a reprodukčného statusu, zanedbateľné skóre má piata dimenzia. Podľa premenných je tu vysoký podiel vysokoškolsky vzdelaných osôb, podnikateľov, pracujúcich vo vybraných službách a vybavenosť domácností internetom. Minimálny je podiel robotníkov a osôb so základným vzdelaním. Vysoký je podiel bytov v rodinných domoch, typické sú veľké byty, veľká obytná plocha na osobu, vyšší počet osôb na byt, často s viacerými domácnosťami, hoci tie sú menšej veľkosti. Podiel domácich je vysoký, rovnako aj podiel vydatých žien. Je tu nižšia hustota zaľudnenia, podiel žien a jednočlenných domácností. Zanedbateľná je koncentrácia nezamestnaných. Podľa interpretácie ide o typ mestskej vilovej populácie (žije tu 3,2% obyvateľov Bratislavy), vyznačujúcej sa najvyšším životným štandardom, ku ktorému pochopiteľne patrí aj dobrá kvalita bývania. Obyvatelia tohto typu bývajú prevažne vo vilovej zástavbe. Usudzujúc z hodnoty štvrtej dimenize je typ B možno charakterizovať aj ako stabilizovaný a menej prístupný.. Jednotky tejto skupiny identifikujú najlepšie situovaný typ mestskej spoločnosti, ako pripomínajú aj iní autori, čiastočne založený ešte na predsocialistickej tradícii. Podľa týchto autorov bol charakteristický výskyt území s obyvateľstvom s vyšším sociálnym statusom aj v centre mesta, v niektorých častiach vnútorného mesta a záhradných predmestiach. Status mal tendenciu klesať v smere do periférie, najnižší bol v robotníckych štvrtiach v blízkosti priemyslu.

Tretí regionálny typ C zahŕňa 27 jednotiek rozmiestnených v meste v porovnaní s prvou dvojicou už menej kompaktne. Smerom na východ, od úrovne Justičného paláca a sídliska Pokrok, priamo nadväzuje na typ A. Pozdĺž Račianskej ulice vystupuje do periférie mesta až po Krasňany, severovýchodne od centra po Ostredky a Pošeň na východe Ružinova. Z juhu je typ C ohraničený Plynárenskou ulicou a Prievozom. Izolovaný ostrov sa objavil v Petržalke (Vilová ulica). Na západe zaberá celú Karlovu Ves s výnimkou Dlhých Dielov, Tavarikovu kolóniu v Dúbravke a Podháj v Lamači. Jednotky skupiny C sú s vysokým negatívnym skóre rodinného statusu, ktoré je tu najvýraznejšie zo všetkých typov. K tomu sa pridáva vysoké negatívne skóre statusu bývania. Sociálno-profesionálny aj reprodukčný status sú zanedbateľnými dimenziami, piaty faktor má pozitívne skóre. Podľa premenných ide o areály s nízkym podielom rodinných domácností menšej veľkosti, vysokým podielom samostatne bývajúcich osôb, malým podielom detí v rodinách a veľkým podielom starších obyvateľov, žien, malým podielom ekonomicky aktívnych a slobodných osôb. Bývanie je typické malým počtom osôb na byt, menšou veľkosťou bytov a veľkou plochou bytu pripadajúcou na jednu osobu. Nízky je podiel bytov v rodinných domoch, podiel domácich, podnikateľov, nízky podiel osôb so základným vzdelaním a naopak veľký podiel bytov v bytových domoch a vysoká hustota zaľudnenia. Pri type C ide o mestskú populáciu najstarších povojnových socialistických sídlisk (žije tu 22,0% obyvateľstva Bratislavy) s obyvateľstvom, rovnako ako v type A, v pokročilom štádiu životného cyklu rodín. Areály rozšírenia sa prekrývajú najmä s areálmi povojnovej expanzie bývania na východ mesta. Ostrov v oveľa mladšej Petržalke je územím, kde po začatí výstavby dnešného rozsiahleho sídliska našlo bývanie obyvateľstvo pôvodnej obce. Na západe sú priradené novšie sídliská v súčasnosti však už tiež s parametrami, ktoré ich zaradili do typu C.

Typ D zahrnul 30 jednotiek, ktoré vyplnili ďalšie izolované priestory vynechané predchádzajúcimi regionálnymi typmi a časť z nich prilieha k okraju kompaktného mesta. Jednotky tohto typu sa vyskytujú vo všetkých smeroch od centra. Najkompaktnejšími veľkými oblasťami sú Petržalka (okrem Matadoru a Vilovej ulice) a Dúbravka (bez svojho vidieckeho jadra), ďalej Barónka a Komisárky v Rači, Starý Ružinov a Miletičova, Podunajské Biskupice a Dolné Hony vo Vrakuni. Jednotky typu D sa vyznačujú vysokými hodnotami skóre rodinného statusu, negatívnymi hodnotami skóre troch ďalších dimenzií, hlavne reprodukčného statusu (klesá tu najhlbšie zo všetkých typov) a pozitívnym skóre piateho faktora. Podľa premenných sú populácie týchto jednotiek typické vyšším podielom väčších rodinných domácností, malým podielom samostatne žijúcich osôb, detí, ekonomicky aktívnych, vydatých žien, ako aj nízkym podielom starších osôb a žien. Bývanie sa v tomto type vyznačuje vysokým priemerom počtu osôb pripadajúcich na jeden byt, väčšími bytmi, malou obytnou plochou na osobu a dominantným socialistickým bytovým fondom. Veľa bytov je tu v bytových domoch a rovnako je vysoká aj hustota zaľudnenia. Naopak, nízky je podiel rodinných domov, bytov s viacerými domácnosťami, domácich, podnikateľov a osôb so základným vzdelaním. Spojenie uvedených charakteristík ukazuje typ D ako sídliskový typ mestskej populácie sformovanej v socialistickom období 60-tych a 70-tych rokov 20. storočia, v súčasnosti v zrelom štádiu životného cyklu rodín. Jednotky typu D obýva mierne nižšie ekonomicky situované obyvateľstvo, žijúce takmer výlučne v husto zaľudnenom priestore zastavanom panelovými bytovými domami. Typ D (zahŕňa až 42,3% obyvateľov Bratislavy) sa dá označiť za obdobu typu C v mladšom vývojovom štádiu. Dôsledky monogeneračného osídľovania priestoru mesta, typické pre socialistické obdobie, zostanú v predstavenej podobe zrejme istý čas podstatnou pozorovateľnou črtou sociálno-demografickej diferenciácie Bratislavy.

V regionálnom type E sa umiestnilo 16 jednotiek nachádzajúcich sa v rôznych častiach mesta (Dlhé Diely v Karlovej Vsi, Devínska Nová Ves, Na Hrebienku v Starom Meste, Kramáre, tri jednotky okolo Teplickej ulice v Novom Meste, sídlisko Experimentálka v Rači, Istrochem, sever Trnávky, časť Pošne, Prievoz a Vrakuňa). Pre jednotky tohto typu je charakteristické skoro identické rozloženie hodnôt skóre základných dimenzií ako v predchádzajúcom type, s výnimkou opačne orientovanej, pozitívnym skóre ohodnotenej druhej dimenzie. Populácia jednotiek typu E sa vyznačuje vysokým podielom detí, vydatých žien a vysokým indexom plodnosti, ako aj vysokým podielom rodinných domácností v najnovších bytoch postavených po roku 1991, bytov s viacerými domácnosťami v bytových domoch a nižším podielom ekonomicky aktívnych obyvateľov. V prípade skupiny E ide tretí sídliskový typ populácie, disponujúci početnou vitálnou zložkou v štádiu najmladších rodín s deťmi. Typ E (žije tu 15,9% obyvateľstva Bratislavy) možno zaradiť na koniec vývojového radu typov C, D a E. Tomu zodpovedá aj priestorové rozmiestnenie jednotiek typu E v Bratislave, ktoré sa prekrýva najmä s areálmi dobiehajúcej hromadnej bytovej výstavby, v menšej miere aj s lokalitami starších sídlisk, hypoteticky priamo prechádzajúcimi z typu C do E, ako vidno napríklad v Novom Meste, v Rači alebo v Ružinove. Populáciu po ukončení predchádzajúceho životného cyklu prirodzene nahrádzajú najmladšie rodiny. Preto možno typy C, D a E považovať za rovnocenné subtypy sídliskového regionálneho typu mestskej populácie v odlišných štádiách svojho cyklu: starom, zrelom a mladom. Všeobecne akceptovanou skutočnosťou je, že výstavbu veľkých sídelných útvarov v období socializmu determinovalo niekoľko faktorov, medzi ktorými dominujú najmä dva, požiadavka saturovať bytmi veľké prírastky obyvateľstva v mestách a ekonomické náklady bytovej výstavby. „Priemyselný spôsob“ bytovej výstavby charakteristický pre celú socialistickú strednú a východnú Európu dal charakter bývania pre približne 20-45% súčasného obyvateľstva týchto krajín. Za najvýznamnejšiu zmenu v bytovej politike v uplynulom období označuje uvedený autor zmenu vlastníctva bytov, prevažne z družstevnej a štátnej formy na súkromnú. Poznamenáva tiež, že v Bratislave, rovnako ako v ostatných mestách na Slovensku, sú naďalej prakticky využívané všetky byty v týchto sídliskách, čo je dôsledkom stále pretrvávajúceho deficitu bytov v našich mestách.

Do posledného regionálneho typu F sa zaradilo 17 jednotiek vypĺňajúcich obývanú periféria hlavného mesta s výnimkou veľkých nových sídlisk v Devínskej Novej Vsi, Rači, Podunajských Biskupiciach a vo Vrakuni. Najbližšie zasahuje k vnútorným častiam mesta z východu po Jurajov dvor juh Trnávky, z juhovýchodu priamo do centra po Pribinovu ulicu. Pre jednotky typu F je typické vysoké negatívne skóre sociálno-profesionálneho statusu a vysoké skóre statusu bývania. V obidvoch prípadoch ide o extrémne hodnoty priemerov zo všetkých skupín. Z ostatných dimenzií je významnejšie len pozitívne skóre reprodukčného statusu. Podľa rozdelenia premenných je typ F charakteristický malým podielom vysokoškolsky vzdelaných osôb, podnikateľov, pracujúcich vo vybraných službách, nízkou vybavenosťou internetom a vysokým podielom robotníkov, osôb so

základným vzdelaním, vysokým podielom bytov v rodinných domoch, väčšími bytmi, veľkou obytnou plochou na jednu osobu. Aj v tomto type pozorujeme vyšší počet osôb na byt, vyšší počet bytov s viacerými domácnosťami a minimum jednočlenných domácností. Typický je veľký podiel domácich, vydatých žien, malý podiel bytov v bytových domoch a nízka hustota zaľudnenia. Územie jednotiek patriacich do typu F obýva obyvateľstvo najviac dotknuté suburbanizáciou, hoci v hraniciach mesta nemožno hovoriť o pravej suburbanizácii. Potrebné je opäť poukázať na hypotézu prenikania lepšie situovaných obyvateľov pravdepodobne s environmentálnou motiváciou, medzi pôvodných, ekonomicky slabších a nižšie sociálno-profesionálne situovaných domácich obyvateľov. Regionálny typ F (so 7,0% populácie mesta) v sebe spája kontrastné zložky obyvateľstva, podnikateľov a robotníkov, ktorí zdieľajú vzhľadom na použité indikátory podobný charakter bývania.

B.2.3.4 Záverečné poznámky

Cieľom štúdie bolo pokúsiť sa poodhaliť súčasnú sociálno-demografickú štruktúru hlavného mesta Slovenska na základe výsledkov sčítania z roku 2001. K tejto analýze sú nevyhnutne potrebné dáta z oficiálneho sčítania, v medzicenzovom období sa nedá urobiť. Chýbajúce údaje o príjmovej úrovni obyvateľov a ich migračnom správaní, ktoré by umožnili optimálnu aplikáciu metodiky totožnú s prácami v tradičnom kapitalistickom kontexte, sa podarilo čiastočne nahradiť charakteristikami v nepriamom vzťahu (vybavenosť domácností internetom, podiel narodených v obci trvalého bydliska).

Sociálno-demografická diferenciácia Bratislavy v najhrubšej identifikovanej podobe pozostáva z oddelenia najvyššieho sociálno-ekonomického pólu mestskej spoločnosti (drahších lokalít vilovej a starej zástavby centra) a oddelenia zmiešanejších typov. Výsledok zhruba zodpovedá výstupom aj iných postupov, založených na indexoch segregácie hlavných zamestnaneckých skupín. Takými sú v jednom bloku tri monogeneračné sídliskové typy a posledný, periférny typ, kde je zmiešanie zložiek okolo pólov najviditeľnejšie. Uvažujúc ďalej o možnostiach budúcich ohrození vychádzajúcich z potenciálne konfliktnej polarizácie mestskej spoločnosti, ohrozené budú práve zmiešané lokality sídlisk (s 80% obyvateľstva) a okraj mesta (so 7%). Za bezrizikové možno považovať centrum a priľahlé zóny, kde sa budú lokalizovať len separovaní imigranti z najvyšších častí spoločenského rebríčka. Potenciálne ohrozenie vidíme v najstarších sídliskách, kde po ukončení životného cyklu generácie môže dôjsť k spoločenskej degradácii. Za najbezpečnejšie považujeme lokality vilovej zástavby, ktoré sú heterogenizácii vyvolanej vplyvom imigrácie najmenej prístupné.

Zobrazený stav sociálno-demografickej priestorovej intraurbánnej štruktúry Bratislavy je výsledkom dlhodobého zložitého vývoja. V poslednej fáze boli pôvodné očakávania významne transformované postsocialistickým prechodným obdobím. Štúdiou sme ale potvrdili, aj po uplynutí dvoch desaťročí, platnosť viacerými autormi popísaných a vysvetlených prvkov diferenciácie. S podobnou skúsenosťou, na ktorú poukazujeme v závere, nie sme sami. Veľká významnosť kontinuity vo vývoji intraurbánneho priestoru a závislosť na predchádzajúcich stavoch, vrátane dôležitého socialistického obdobia, konštatujú viacerí autori. Štyri z piatich súčasných dimenzií sociálno-demografickej štruktúry možno interpretovať ako modifikované podoby faktorov z Bezákovej (1987) práce, ktorý analyzoval tento fenomén k roku sčítania 1980: štádium životného cyklu je veľmi blízke nášmu rodinnému statusu, prakticky rovnako je zobrazený sociálno-profesionálny status, produktívny vek a ekonomická participácia zodpovedá nášmu statusu ekonomickej aktivity, veľkosť a zaľudnenie bytov statusu bývania. Pretrvanie väčšiny diferenciačných prvkov, podobnosti priestorových vzorov a rozloženie získaných regionálnych typov argumentujú v prospech prekvapujúcej stability základných rysov sociálno-demografickej štruktúry Bratislavy postihnuteľnej agregovanými štatistikami v zvolenej podobe. Kontinuita je ukázaná ako dominantná črta vývoja, napriek významnosti premien, ktoré v období pred sčítaním v meste prebehli.

B.2.4 Centrum mesta a CBD

Na centrá veľkých miest sa poukazuje ako na reprezentantov reflektujúcich kvalitu, význam a charakter celých miest. Z hľadiska priestorovej štruktúry je centrum najdôležitejším priestorom mesta, jeho funkčná štruktúra a veľkosť odráža nielen podstatu a význam mesta, ale aj jeho individualitu. Na tento fakt je potrebné upozorniť v kontexte prebiehajúcej transformácie centra Bratislavy, keď sa po roku 1989 v niekoľkých logicky po sebe nasledujúcich etapách najskôr menili funkcie, rekonštruovali budovy a zintenzívňovala zástavba vo vnútri centra a neskôr sa začalo s jeho priestorovou expanziou. Centrum mesta je mimoriadne dynamickým fórom života mesta, miestom vysokých nárokov na funkčné využívanie územia a architektúru. Centrum mesta je považované za organizačné jadro, okolo

ktorého je štruktúrovaný zvyšok mesta. Pre konkrétne mesto je priestorom typickým (vzhľadom na históriu, veľkosť a funkcie), je časťou, ktorou sa jednoznačne a zreteľne odlišuje od iných miest. Iné priestory miest už nevykazujú takú odlišnosť a individualitu.

Je potrebné dôsledne rozlišovať *vnútorné mesto*, čo je zvyčajne integrovaná časť mesta územne vymedzená zástavbou spred priemyselnej revolúcie a *centrum mesta*, ako funkčno-priestorovej kategórie s atraktívnou sieťou ulíc a námestí, v ktorej sa koncentrujú aktivity administratívne, finančné, komerčné, kultúrne aj zábavné. V zahraničnej literatúre sa možno stretnúť s pojmom *central business district (CBD)*, pod ktorým sa chápe najdostupnejšia a najcennejšia lokalita s vysokou koncentráciou komercie, s osobitnou neopakovateľnou vnútornou štruktúrou a s významnými externými aglomeračnými efektmi. Slovenský termín centrum mesta má síce komplexnejší charakter, obsahujúci aj morfologickú štruktúru a architektúru, ale zvykne sa chápať ako ekvivalent termínu central business district, prípadne *urban core*.

V povojnovom Československu bola väčšina verejných výdavkov na rozvoj miest dlhodobo nasmerovaná do sídlisk na periférii, čo spôsobilo úpadok vnútorných častí, osobitne centier, s neudržiavanými, štátom vlastnenými budovami. Toto bolo obzvlášť viditeľné vo veľkých mestách. Po politickej zmene v roku 1989 pod vplyvom nástupu súkromného sektoru a nových funkcií, vrátane prestížneho bývania a rozvoja turizmu, zaznamenávajú centrá miest na Slovensku ďalekosiahlu transformáciu. Aj v tomto prípade sú najdynamickejšie zmeny vo veľkých mestách. V Bratislave, ale podobne aj pri iných veľkých mestách, pozorujeme paradoxnú situáciu, keď vzhľadom na konflikt s pamiatkovou ochranou, neumožňujúcou vertikálnu expanziu, nastáva posun komerčných aktivít typických pre centrum do vnútorného mesta a do vonkajšieho mesta. Za paradox to možno označiť z toho dôvodu, že súťaž najziskovejších aktérov o pozície v centre sa dá pomerne jednoducho riešiť maximalizovaním profitu v obmedzenej ploche centra vertikalizáciou jeho rastu.

Priestorovo vymedziť centrum mesta je prirodzenou snahou urbanistov, sociológov, geografov, prípadne špecialistov iných vedných disciplín, ako aj samotných pracovníkov samosprávnych inštitúcií riadiacich mesto. Každý pokus exaktne územne identifikovať centrum mesta je len zdanlivo bezproblémový. Pri snahe identifikovať centrum mesta sa musíme vysporiadať s viacerými otázkami, na ktoré nie vždy existuje jednoznačná odpoveď. Ktoré aktivity sú centrálne? Čo nás oprávňuje pokladať jednu funkciu pre centrum vhodnú a inú nie? Aký podiel „centrálnych aktivít“ musí mať územie, aby sme ho mohli zahrnúť do centra? S akými základnými priestorovými jednotkami je vhodné operovať pri úvahách o plnení, resp. neplnení požiadaviek na územie centra? Aké podmienky by malo spĺňať centrum z hľadiska jeho územnej kompaktnosti, prípadne spojitosti jeho jednotlivých oblastí? Vzhľadom na vyššie uvedené poznámky sa pri metodike definičného programu centra mesta posúvame do aproximatívnej roviny.

Interpretácia výsledkov analýzy transformácie centra Bratislavy by sa mala uspokojujúco vyjadrovať k radu ponúkajúcich sa hypotéz o vývoji centra v post-komunistickom období: (1) Bratislava disponovala a stále disponuje centrom kvalitatívne, funkčne a stavebne, neadekvátnym spôsobom svojmu deklarovanému významu, (2) v post-komunistickom období sa napĺňa očakávaný rast dominancie zahraničných aktérov v centre mesta, (3) napĺňa sa takisto výlučnosť implementovania centrálnych funkcií, ako odraz znovunainštalovania trhového prostredia nielen v centre, ale v celej urbánnej štruktúre Bratislavy, (4) pozorovateľne sa využívajú možnosti na zachytenie stratenej kontinuity urbanistických princípov a vrátenie kultúrno-historických hodnôt centru, (5) minimálne časť veľmi exponovaných lokalít centra pretrváva bez hmotných a funkčných znakov zodpovedajúcich svojej polohe, (6) centrum mesta v súčasnom územnom vymedzení už nie je schopné prijať funkcie potrebné pre Bratislavu a preto je oprávnené očakávať v najbližších rokoch jeho priestorové rozširovanie.

Aj napriek deklarovanej zložitosti definovania centra mesta, zhruba pred piatimi – šiestimi rokmi bolo identifikovanie centra Bratislavy pomerne jednoduché. Mnohí bádatelia, ako aj pracovníci z praxe sa zhodovali, že priestor, ktorý možno označiť za centrum Bratislavy treba hľadať na ľavom brehu Dunaja, v hraniciach mestskej časti Staré Mesto. Táto mestská časť pozostáva z dvoch zásadne odlišných častí v zmysle všetkých štyroch subštruktúr urbanizovaného komplexu (fyziografickej, morfologickej, funkčnej ako aj sociálno-demografickej). Za centrum Bratislavy možno určiť územne kompaktný priestor zaberajúci západnú časť Starého Mesta pozostávajúci z 20 urbanistických obvodov. Sú to urbanistické obvody 001-006, 014-020, 051-055 a 209 (Ondoš, Korec 2004). Možno ho určiť aj ulicami, ktoré ho ohraničujú. Takto definované centrum zaberá takmer celé

historické jadro a kontaktnú časť na severe a severovýchode mesta. Tento kompaktný priestor obkolesujú lokality, v ktorých sa požadovaná kvalita centra mesta (predovšetkým v súvislosti s ich morfologickou štruktúrou a funkciami) viditeľne strácala. Urbanistický obvod Podhradie napr. je síce územím potenciálnej vysokej centrality, ale v súčasnosti s torzovitou zástavbou. Obvody Nemocnica-Partizánska spolu so Slavínom a Sokolovňou boli územiami s dominanciou obytnej vilovej zástavby. Obvody Tlačové centrum a Pribinova ulica boli takisto vylúčené, aj keď ide o územia desaťročia rezervované pre expanziu existujúceho bratislavského centra. Pred šiestimi rokmi tam dominovali nevyužité plochy a výrobné plochy.

V prvej fáze transformácie centra Bratislavy (približne obdobie 1990 – 2002) sa všetky podstatné zmeny odohrávali vo vnútri vyššie vymedzeného priestoru a centrum mesta sa v takomto priestorovom vymedzení významne stavebne a funkčne revitalizovalo. Počas tohto obdobia sa na fyzickej premene územia bratislavského centra podieľalo podľa zistení 512 stavebných objektov. Novopostavených bolo 69 budov a až 403 prípadov, t.j. 86,5 % diania podľa takéhoto zjednodušeného pohľadu boli rekonštrukcie. Je zrejmé, že priestorové rozloženie tohto stavebného diania nebolo rovnomerné, najvyššou koncentráciou stavebnej aktivity sa vyznačovali urbanistické obvody 005 Bratislava – historické jadro (až 120, t.j. 27% rekonštruovaných budov), 015 Charitas a 004 Pamätník SNP (Ondoš, Korec 2004). Na začiatku roku 2002 sa podarilo v spomínaných 512 rekonštruovaných, resp. novopostavených objektoch v centre Bratislavy identifikovať 1309 funkčných prvkov. Z nich bolo až 889 prvkov so zameraním na administratívne účely. Najpočetnejšie zastúpenými kategóriami z hľadiska funkčnej štruktúry boli maloobchod (244 prvkov), stravovanie a ubytovanie (150), peňažníctvo, poisťovníctvo a súvisiace činnosti (103), poradenstvo, projektovanie a reklama (83). Menej početné boli kultúra a šport (61), členské organizácie, cirkvi a politické strany (56), verejná správa, obrana a sociálne zabezpečenie (53) a cestovné kancelárie (34).

Jedným z novších príspevkov reagujúcich na tému centra hlavného mesta je Šútovcov (2002) príspevok interpretujúci „...elementárne otázky návštevníka Bratislavy: Kde tu máte mesto? Kde je tu stred? Kde tu máte City?“. Autor diskutuje na tému morfológie i funkcií, zaujíma sa o existenciu zámeru tvorby globálneho dizajnu Bratislavy, vrátanie významu centra pre mesto, ako „skutočnej metropoly, alebo iba jej paródie?“. V práci prezentuje svoj názor na základy morfologickej subštandardnosti: „Kedy prevládne zámer vybudovať na terajších chaotických a nespojitých fragmentoch rozličných urbanistických zámerov vzbudzujúcich dojem nedávneho konca vojny skutočné moderné hlavné mesto?“.

B.2.5 Priestorový a stavebný rozvoj Bratislavy (súhrn)

V reálnom priestore mesta je potrebné hodnotiť vývoj jeho priestorovej štruktúry v kontexte troch nasledovných skutočností: 1. V konfliktoch, ktoré sa spravidla pri zmenách vo využívaní územia mesta objavujú stoja proti sebe koalícia (privátna podnikateľská sféra + lokálni politici ako navrhovatelia a realizátori zmien) a opozícia (rôzni predstavitelia občianskej spoločnosti, celomestská, v prípade hlavného mesta celonárodná ochranárska elita). 2. Zdrojom konfliktu je primárne odlišný názor na zmenu, podľa koalície valorizáciu územia; investori spolu s lokálnymi politikmi hovoria o novej hodnote územia, resp. o lepšom využívaní územia, opozícia, ktorá nie je zaangažovaná na ekonomickom efekte zmeny, bráni zachovanie úžitkových hodnôt (environmentálnych, kultúrno-historických, estetických a iných); dôležitou požiadavkou smerom k opozícii je širšia občianska angažovanosť na báze informovanosti a znalosti problémov súvisiacich so zmenami funkčného využívania územia mesta. 3. Výsledkom väčšiny konfliktov je nakoniec realizácia, občas mierne upravených návrhov koalície, čo je spojené s preferovaním „výmennej hodnoty“ územia; ak je zmena kvality a hodnoty územia realizovaná v štandardnom vývojovom procese mesta, mesto sa pomerne úspešne na ňu adaptuje (okrem iného aj vzhľadom na početnosť a „mohutnosť“ takýchto zmien), ak sa zmeny realizujú v dynamickom až búrlivom období vývoja mesta, takýto vývoj nasleduje napr. po významných politicko-spoločenských zmenách v štáte a v jeho širšom priestore, meste sa prispôsobuje oveľa ťažšie (v období takéhoto vývoja je úloha lokálnych politikov podstatne náročnejšia a zodpovednejšia).

V oblasti rozvoja priestorovej štruktúry Bratislavy v období po roku 1989 boli možnosti pre jej vývoj najviac ovplyvnené dvomi skutočnosťami: (1) východiskovým stavom priestorovej štruktúry mesta z konca socialistického obdobia a (2) novými politicko-spoločenskými a ekonomickými funkciami mesta po vzniku samostatnej Slovenskej republiky.. Z čŕt priestorovej štruktúry mesta z konca socialistického obdobia, ktoré mali v sebe „zakódované“ rozsiahle zmeny v nových

podmienkach rozvoja mesta treba explicitne uviesť: (i) funkčne aj stavebne nerozvinuté centrum, (ii) veľa prieluk a neefektívne využívaného územia v centrálnych častiach mesta, (iii) veľa voľných plôch a neefektívne využívaného územia v celom urbanizovanom priestore mesta a aj v poľnohospodársky využívaných oblastiach katastra mesta, (iv) rozsiahle sídliská vo vnútornom meste priliehajúce k centru budované po 2. svetovej vojne bez výraznejších komerčných funkcií, (v) veľké monofunkčné obytné areály „sídliskového" typu budované po obvode mesta v období socialistického rozvoja, (vi) rozsiahle areály priemyslu s nízkou intenzitou využívania územia nachádzajúce sa v urbanizovanom priestore mesta, veľmi často v blízkosti centra, (vii) absencia základnej cestnej siete zabezpečujúcej tranzit, nadregionálne prepravy a objemné vnútromestské prepravy medzi jednotlivými časťami mesta.

Súhlasíme s autormi, ktorí aj napriek uvedeným faktom konštatujú, že Bratislava v podstate veľmi úspešne prekonala socialistickú industrializáciu idúcu ruka v ruke s rozsiahlou (nevyhnutnou) urbanizáciou. Bratislava sa v priebehu 40 rokov transformovala na multifunkčné pol miliónové centrum. Toto obdobie pochopiteľne zanechalo ikonografiu typickú pre socialistické mestá, ktorá je stručne popísaná vyššie. Možnosť temnej budúcnosti mesta sa našťastie nenaplnila, hoci bola dlho predpovedaná predovšetkým v kontexte preferovania osobitných tendencií urbanizmu v tomto období. Faktom však zostáva, že analogické vzory myslenia, ako u nás v období socializmu, pretrvávajú aj v moderných spoločenských systémoch, pozorujeme ich v súčasnosti aj u nás, ale vo vyspelejšej a „sofistikovanejšej" forme. V období socialistického rozvoja systém pod povrchom ideológie skoro potlačil pluralitu, základňu pre diskusiu a kontrolu jeho vlastnej riadiacej aktivity. Prvky tohto prístupu, pochopiteľne nie v takej koncentrovanej podobe, môžeme pozorovať aj dnes.

Jednu dôležitú poznámku je potrebné urobiť aj k samotnému pojmu priestorová štruktúra mesta. Z geografického hľadiska priestorovú štruktúru mesta treba chápať ako mnohorozmernú superštruktúru, tvorenú vzájomne previazanými a podmienenými parciálnymi intraurbánnymi štruktúrami: fyziografickou, morfologickou, funkčnou a sociálno-demografickou štruktúrou. *Fyziografickú intraurbánnu štruktúru* tvorí priestorová diferenciácia mestského územia z hľadiska jeho prírodného potenciálu (vhodnosti) pre rozvoj jednotlivých druhov mestskej zástavby. Jej hodnotenie spočíva vo fyzicko-geografickej a urbanisticko-fyziografickej analýze územia mesta a vyčlenení fyziograficko-urbanistických areálov, ktoré sú relatívne homogénne z hľadiska jeho prírodného potenciálu pre rozvoj mestskej zástavby. *Morfologickú intraurbánnu štruktúru* tvorí priestorová diferenciácia materiálnej substancie (morfologických elementov) mesta. K hlavným morfologickým elementom patria ulice, námestia, parcely a budovy. Elementy môžu vytvárať hierarchicky vyššie jednotky (uličnú sieť, urbanistické bloky, štvrte). Hodnotenie morfologickej štruktúry mesta spočíva teda v analýze pôdorysu mesta a vo vyčlenení relatívne homogénnych jednotiek na území mesta z hľadiska operácie s hlavnými morfologickými elementmi. Morfologická štruktúra mesta má pritom vonkajšiu (fyziognomickú) a vnútornú (rýdzo morfologickú) stránku. Vonkajšia stránka sa týka architektonických foriem (napr. sloh stavebný materiál a strešná krytina budov), vnútorná sa týka urbanistických foriem (pôdorysu). Vyčlenené homogénne morfologické jednotky mesta by mali do vnútra spĺňať „homogénnosť" v troch základných atribútoch: vznik a rozvoj približne v rovnakom čase, rovnaké funkčné využívanie a podobná architektúra. *Funkčnú intraurbánnu štruktúru* tvorí priestorová mozaika sociálno-ekonomických aktivít a ich vzťahov na území mesta. Jednotlivé sociálno-ekonomické aktivity majú tendenciu zaujímať v meste najvýhodnejšiu polohu vzhľadom k ich úlohám a vytvárať tak relatívne homogénne funkčné areály. Výskum funkčnej intraurbánnej štruktúry sa najčastejšie opiera o analýzu využitia zeme na teritóriu mesta. Najfrekventovanejšie funkčné štruktúry v meste sú obytné, priemyselné, skladovacie, dopravné, službové, odpočinkovo-rekreačné a nevyužité plochy. *Sociálno-demografickú intraurbánnu štruktúru* tvorí priestorová diferenciácia obyvateľstva, jeho dynamiky a biologických, sociálnych, kultúrnych a ekonomických charakteristík na teritóriu mesta. Sociálno-priestorová štruktúra mesta je skrytá a nedá sa odhaliť bežnými metódami terénneho výskumu.

Uvedené štyri intraurbánne štruktúry sú vzájomne úzko previazané a podmienené. Zmena jednej z nich podmieňuje transformáciu ostatných. Dynamika transformačných procesov je však u nich diferencovaná. Najzotrvačnejšou je fyziografická štruktúra. Morfologická intraurbánna štruktúra je menej trvácna, avšak najtrvácnejšia z troch antropogénnych intraurbánnych štruktúr. Menej zotrvačná je funkčná intraurbánna štruktúra a najnestálejšia a najrýchlejšie podliehajúca zmenám je sociálno-demografická intraurbánna štruktúra. Uvedené parciálne štruktúry je potrebné chápať ako komplementárne charakteristiky celej superštruktúry a preto je im potrebné venovať pri skúmaní priestorovej štruktúry mesta rovnocennú pozornosť. Priestorová štruktúra (superštruktúra) mesta je

vždy okamihovým prejavom istej etapy svojho vývinu. Zahŕňa v sebe elementy starých štruktúr a naopak, vytvára predpoklady pre vznik nových štruktúr. Tým je daná potreba časo-priestorového prístupu k jej štúdiu, pretože bez poznania minulých stavov nie je možné pochopiť súčasný stav priestorovej štruktúry mesta, prípadne pokúšať sa predikovať jej ďalší vývoj.

V tejto štúdii budeme pod pojmom priestorová štruktúra mesta rozumieť funkčnú intraurbánnu štruktúru, t.j. rozmiestnenie a vzťahy jednotlivých funkčných areálov, funkčných v zmysle dominujúcej sociálno-ekonomickej aktivity (bývanie, obchod a služby, priemysel, skladové plochy, doprava, rekreácia, poľnohospodárstvo a iné). Súčasťou pojmu priestorová štruktúra mesta je aj stavebný, resp. hmotný prejav týchto areálov.

Pri hodnotení stavebného a priestorového rozvoja Bratislavy v uplynulých 20 rokoch treba mať na zreteli ešte jednu dôležitú skutočnosť. Prirodzený rozvoj Bratislavy, prirodzený v zmysle štandardných podmienok trhovej ekonomiky, vrátane trhu s pôdou a nehnuteľnosťami, bol v Bratislave na dlhých 40 rokov prerušený. Ak by nebolo týchto „umelých“ 40 rokov socialistickej výstavby, Bratislava by sa s veľkou pravdepodobnosťou stavebne a priestorovo rozvíjala postupne a neprirodzených čŕt v jej priestorovej štruktúre, resp. deformácií jej priestorovej štruktúry by bolo podstatne menej ako ich pozorujeme dnes. Nové prvky v priestorovej štruktúre mesta nepribúdali postupne, a neviedla sa o každom z nich primeraná diskusia. Stavebný „boom“ najmä v uplynulých 10 rokoch bol veľmi dynamický a je zrejmé, že takýto rozvoj nutne prináša diskutabilné, prípadne ťažko akceptované rozhodnutia. Súčasťou takéhoto vývoja je aj oneskorená a komplikovaná likvidácia prekonaných prvkov v priestorovej štruktúre mesta.

Posledná dekáda socializmu, najmä jej druhá polovica priniesla určitý útlm priestorového a stavebného rozvoja mesta, čo úzko súviselo so značne spomaľujúcou ekonomikou štátu. Porevolučný prechod teda prišiel v situácii poklesu stavebných aktivít, registrujúc množstvo verejných projektov okolo mesta nedokončených. Post-socializmus bol spočiatku sprevádzaný ďalším úpadkom stavebných aktivít v urbánnom rozvoji, na nevyhnutné, relatívne dlhé obdobie. Navonok pokojný pozvoľný priebeh priestorového rozvoja mesta po roku 1989 však sprevádzali dramatické procesy „pod povrchom“, čím sa pripravil základ pre neskoršiu razantnú stavebnú obnovu a priestorový rozvoj mesta. Bratislava získala rastový impulz nesmiernej dôležitosti v roku 1993, po rozdelení federácie. Získaním štatútu hlavného mesta samostatného štátu bola Bratislave zrazu pridelená rádovo niekoľkokrát vyššia hierarchická úroveň, ako v sídelnej štruktúre štátu, tak aj v sídelnej štruktúre strednej Európy. Región Bratislavy bol viacerými ratingovými agentúrami, ale aj v odborných prácach, niekoľkokrát hodnotený ako jedna z najperspektívnejších vznikajúcich ekonomických zón v Európe. Preto prekvapil nízky stupeň stavebnej aktivity v meste, okrem očakávaného rastu služieb a investičnej príťažlivosti v najviac profitujúcich odvetviach novovytvorenej trhovej infraštruktúry sa nedialo prakticky nič. Takáto situácia zostala stabilná najmenej do konca 90-tych rokov. Dôvody tohto stavu sú všeobecne známe, aj keď nie jednoznačne akceptované. Zlá medzinárodná reputácia krajiny a problematické sociálno-ekonomické prostredie sa zmenili pomerne rýchlo po voľbách v roku 1998. Nová spoločenská klíma, politická dôveryhodnosť a veľmi rýchle preorientovanie sa na Európsku úniu, do ktorej sme vstúpili o polovicu desaťročia neskôr znamenalo, že širokospektrálny urbánny rozvoj, hoci značne oneskorený, mohol začať.

Urbánna dynamika, resp. stavebný rozvoj mesta môže byť zjednodušene prezentovaná ako vzájomne prepojená reťaz elementov a procesov, ktoré spolu vytvárajú špecifickosť postsocialistického urbanizmu. Ekonomická liberalizácia vytvorila priestor pre súťažné prostredie a bola na začiatku celého príbehu transformácie priestorovej štruktúry mesta. Súťaž o mesto sa prirodzene po dlhých rokoch otvorila aj zahraničných účastníkov. Predovšetkým faktory miestneho dopytu, ale aj miestnej produkcie aktivovali znásobujúcu sa špirálu stavebného rozvoja prejavujúcu sa predovšetkým v raste ponuky obchodov a služieb, priestorov pre podnikanie a rezidenčných areálov s bytmi vyššej kategórie. Znovuobjavenie stratifikovanej sociálnej štruktúry západného typu s očividnými ekonomickými rozdielmi medzi jednotlivými sociálnymi skupinami bolo na jednej strane logickým dôsledkom realizovaných zmien v spoločnosti, na druhej strane významným stimulom stavebného rozvoja mesta. Významný nárast domácich a zahraničných verejných a súkromných inštitúcií, novú štátnu administratívu zahŕňajúc, vytvoril dopyt nielen po ľudských zdrojoch, ale aj po hmotných objektoch, čo sa v ekonomickej dimenzii prejavilo neobyčajným rozvojom trhu s nehnuteľnosťami. Neskoršia stabilizácia politicko-ekonomického rámca, spomínané obdobie po roku 1998, posunula hodnotenie investičnej bezpečnosti na znesiteľnú úroveň. Zdalo sa, že trh s nehnuteľnosťami reagujúci na stále rastúci dopyt po kancelárskych a bytových priestoroch bude

prekvitať ešte dlho. Rok 2008 ako dôsledok svetovej finančnej a hospodárskej krízy však priniesol nečakané vytriezvenie. Opäť zostalo rad projektov investične rozpracovaných, stavebne nedokončených, prípadne dokončeným projektom chýba funkčné využitie. Je zrejmé, že po určitej stabilizácii a prehodnotení sa trh s nehnuteľnosťami v Bratislave opäť rozbehne, aj keď s určitým spomalením tempa v porovnaní s obdobím spred desiatich rokov.

B.2.5.1 Priestorová štruktúra postsocialistickej Bratislavy

Bratislava je monocentrickou urbánnou štruktúrou, ktorá sa vyvinula okolo historického jadra, pričom aktivity mesta boli v poslednom vývojovom štádiu významne posunuté do jeho vidieckeho zázemia. Rozvoj vnútorného mesta ako aj vzdialenejších okrajových častí a periférie bol aj v postsocialistickom období výrazne determinovaný prírodnými podmienkami a existujúcou morfologickou štruktúrou. Urbanizačný priestor je jednoznačne vymedzený konfiguráciou toku Dunaja a reliéfu vystupujúceho veľmi blízko k historickému jadru a centru viacerými údoliami oddelenými masívmi Malých Karpát. Vo viacerých lokalitách súčasného územia mesta sa nachádzali vhodné podmienky pre vznik sídiel, no primárny význam získala a počas celej histórie si udržalo trhové mesto založené pod Hradným vrchom, priamo na ľavom brehu Dunaja. Z Bratislavského hradu a jeho podhradia vzniklo multifunkčné sídlo, ktoré na seba naviazalo typický aglomerát stredovekých mestských funkcií. Ich expanzia v podhradí bola prirodzeným prejavom urbanizácie tak ako je popísaná vyššie.

Priestorová štruktúra mesta je okolo centra organizovaná v podobe zhlukov gradujúcich pozdĺž niekoľkých osí, opäť determinovaných najmä zníženými tvarmi reliéfu, ktoré využívajú kľúčové dopravné trasy. Po západnom aj východnom úpätí Malých Karpát z centra vychádzajú dve primárne osi, využité v čase vzniku pre dodnes existujúcu trasu železnice. Na západe prechádzajú územím Záhorskej Bystrice a na východe Rače, kde mesto opúšťajú. Dvojica ďalších rozvojových osí z centra vybieha na západe proti toku Dunaja, v Lamači sa približuje prvej osi, pokračuje do Devínskej Novej Vsi, kde sa opäť v trase železnice napája na os na rakúskom území z Marcheggu do Viedne. Vyvažujúca os vo východnom smere vychádza z centra priamo na východ a pri letisku sa otáča na juhovýchod, kde pokračuje v smere osídlenia do Podunajskej nížiny. Južná rozvojová os bola otvorená pre urbanizáciu prakticky až na začiatku 70-tych rokov rozhodnutím o pravobrežnej expanzii mesta výstavbou Petržalky. Po takmer štyroch desaťročiach je už aj táto os plnohodnotnou a z územia mesta opúšťa v troch vetvách: v dvoch smeroch Wolfsthal-Hainburg a Jarovce-Kittsee a v smere Rusovce-Rajka. Poznamenajme, že ide o sedem hlavných rozvojových smerov, ktoré však nie sú nutne spoločné s hlavnými dopravnými trasami. Ide skôr o lineárne útvary gradácie hmoty morfologickej priestorovej štruktúry, dané skôr konkrétnou formou historického vývoja.

Prakticky nezávisle na uvedených prirodzených rozvojových smeroch sú do urbánneho organizmu vložené telesá novodobej dopravnej infraštruktúry. Predovšetkým je ním trasa diaľnice vstupujúca zo západu, dotýkajúca sa prvej osi v priestore Lamača. Následne využíva znížený reliéf Mlynskej doliny, prekračuje tok Dunaja, obteká zo západu Petržalku a napája sa za Rusovcami na posledný hlavný rozvojový smer, dnes ešte prakticky neurbanizovaný na kontakte s územím Maďarska. Druhá vetva diaľnice je postavená menej šťastne a dezintegruje potenciálnu pravobrežnú časť centra mesta. Os Einsteinovej ulice v smere na východ prekračuje Dunaj a popri letisku vybieha paralelne s východnou podmalokarpatskou osou v smere na severovýchod.

Vzhľadom na status morfologicky chráneného územia historického jadra sa kľúčovým pre súčasný rozvoj stal prstenec obklopujúci ho prakticky po celom obvode, no predovšetkým v kontaktných lokalitách z ktorých vystupujú uvedené hlavné rozvojové smery. Ďalej za mimoriadne atraktívne priestory treba považovať lokality kontaktu hlavných rozvojových smerov a hierarchicky najvýznamnejšej dopravnej infraštruktúry. Pripomeňme, že na jednej strane dôležitou nie je diaľnica samotná ale skôr body jej zapojenia do zvyšku dopravnej siete, na druhej strane vzhľadom na nie veľkú rozlohu mesta a vhodný reliéf na východe i západe mesta, je investične atraktívny prakticky celý priestor okolo diaľnice na území mesta.

V urbanistickej kompozícii mesta je potrebné upozorniť na významnú zmenu a z nej očakávané dôsledky. Je ňou strata bariérnej funkcie štátnej hranice, čo umožňuje expanziu urbánneho organizmu, najmä do tzv. juhozápadného kvadrantu mesta na území rakúskych prihraničných obcí, ak bude zachovaná kontinuita prostredia vhodného pre tento vývoj. Umelá bariéra na východe mesta (petrochemický závod Slovnaft, letisko M. R. Štefánika, nákladná železničná

stanica vo Vajnoroch a chránené územie Jurský Šúr) stále zostáva prekážkou rozvoja mesta vo veľmi výhodnom východnom smere.

Vnútorná priestorová štruktúra hlavného mesta Slovenskej republiky zahŕňa niekoľko typických morfogenetických prvkov, štandardne prítomných v mestskom organizme. Od historického jadra, husto zastavaného vnútorného mesta, starších a moderných priemyselných a dopravných zón, záhradného mesta, niekoľkých generácií obytných areálov a pričlenených semividieckych sídiel v rôznych štádiách ich vtiahnutia do urbánnej štruktúry mesta a transformácie.

V období spoločenskej transformácie bola aj v Bratislave iniciovaná jej obnova, ktorá mala nahradiť imidž starého mesta bez investícií, fyzicky zanedbanej bytovej výstavby s jednoduchou maloobchodnou sieťou, imidžom energicky sa rozvíjajúcej metropoly s prestížnou polohou a vnútroštátnymi i zahraničnými funkciami nevyhnutnými pre súčasný biznis, „high-tech“ aktivity, maloobchod a služby. Historické jadro nesúce vo viacerých smeroch identitu celého mesta sa stalo objektom záujmu pre novozaloženú samosprávu, komerčné aktivity a rozvoj nadštandardného bývania. Turizmus sa takisto stal kreatívnym impulzom rozvoja historického jadra. Historické jadro mesta sa pomerne rýchlo funkčne a stavebne zmenilo na atraktívne územie, ako z hľadiska podnikania, tak aj z hľadiska bývania a cestovného ruchu. Podobné, aj keď menej koncentrované sily pôsobili vo vnútornom meste, ktoré je súčasťou centra a zónach pozdĺž dopravných tepien tvoriacich lineárne zhlukovanie komercializácie. Výstavba prevažne kancelárskych a polyfunkčných objektov zaplnila časť relatívne veľkého voľného priestoru v týchto lokalitách. Pravdepodobne komplikované dôvody týkajúce sa vlastníctva a plánovania sú zodpovedné za mnohé projekty, ktoré ostali nevyužité alebo len s nízkou mierou realizácie v uplynulých rokoch.

Bod zlomu, ako sme už viackrát uvádzali, nastal zhruba na prelome storočí. Priaznivé podmienky mali za následok, že investičné tlaky „lokalizovali“ mnohé nové objekty na miestach, ktoré síce boli dlho v pozornosti investorov a architektov, ale bez uskutočnenia realizácie. Rozvojový proces v zóne obkolesujúcej centrum mesta získal novú dimenziu. Rieka Dunaj so svojimi príhodnými brehmi v tesnom kontakte na centrum sa stala, vďaka viacerým otvoreným priestorom, hlavným cieľom záujmov investorov. Dve už realizované a funkčné oblasti centrá rozvoja poskytli počas výstavby ale aj pred jej začatím dobrý príklad súčasnej dynamiky v centre Bratislavy.

Prvú rozvojovú oblasť predstavuje nová koncentrácia budov umiestnená hneď vedľa centra mesta, rozširujúca sa ďalej na východ do pôvodnej mestskej výrobnej zóny. Zóna okolo hlavnej autobusovej stanice sa zmenila na novú kancelársku štvrť už počas 90-tych rokov minulého storočia. Množstvo veľkých kancelárskych komplexov, veža banky, menšie nákupné centrum a ostatné biznis objekty položili základ pre budúcnosť tejto oblasti. Treba poznamenať, že tu bolo plánované nové „biznis“ centrum už počas socializmu. Rýchla akcelerácia rozvoja v tomto priestore bola však zaznamenaná v poslednom čase. Nové dokonca väčšie biznis centrá, druhá vztýčená veža, modernizácia masívnej socialistickej budova tlačiarne a nové nedávno otvorené národné divadlo dali tejto oblasti úplne novú dimenziu. Neskôr prišli do tohto priestoru aj tzv. „veľkí herci“. Najväčší projekt výstavby v meste je v súčasnosti projekt Eurovea, írska investícia s pôvodom v London’s Docklands. Projekt vytvára niekoľkých polyfunkčných mestských blokov v tesnom kontakte s riekou. Očakáva sa, že tento projekt sa naplní v priebehu niekoľkých mesiacov. Pokračovaním tohto projektu je ďalší komerčný objekt, dve výškové budovy „dvojičky“, ktoré významne zasiahnu nielen do scenérie tejto časti mesta, ale do scenérie celej Bratislavy.

Druhá významná rozvojová oblasť sa nachádza na pravom brehu Dunaja, na severnom okraji Petržalky, takisto tesne v blízkosti centra mesta. Nový diaľničný systém zo 70-tych rokov 20. storočia oddeľujúci Petržalku od prevažne zeleného, stále udržiavaného riečneho pásu, láka stále viac aktivít. Križovatka na západnom okraji Einsteinovej ulici „hostí“ hlavné bratislavské výstavisko Incheba, dielo neskorého socializmu a týmto priestorom vedie hlavná petržalská tepna prichádzajúca z centra. Križovatka tejto radiály s diaľnicou sa stala zázemím pre jedno z prvých nákupných centier Bratislavy (Aupark). Komplex Aupark bol nedávno rozšírený o kancelársku vežu („Aupark tower“), umiestnenie ktorej, vzhľadom na rušenie scenérie mesta, kritizuje viacero architektov. V ďalšom vývoji tohto územia množstvo ďalších nových objektov pozdĺž diaľnice sformovalo nový lineárny zhluk. Prvá a druhá zóna boli spojené novým mostom Apollo.

Tretia veľmi zaujímavá a často diskutovaná zóna spájaná s priestorovým rozširovaním centra sa nachádza na ľavom brehu rieky medzi vyústením tunela a budovou PKO. Pás zeme na západ od starého mesta bol príkladom plochy vyčistenej od pôvodnej výstavby, pričom bol situovaný na

exkluzívnom mieste kontaktu rieky s historicky významným hradným kopcom. Táto plocha ostala fyzicky neurbanizovaná od roku 1960, aj napriek tomu, že bola permanentne pod silným stavebným tlakom. Polyfunkčný River Park vyrástol v susedstve PKO v uplynulých dvoch rokoch. V súvislosti s týmto objektom sa diskutuje predovšetkým o troch problémoch: (i) výrazné narušenie stáročia formovanej scenérie „rieka – nábrežie – svahy Vnútorných hôr – hradný kopec“, (ii) znemožnenie rozšírenia mimoriadne zaťaženej komunikácie spájajúcej centrum s rozsiahlymi obytnými areálmi v západnej časti mesta a zložité spojenie garáží River Parku s touto cestnou komunikáciou a (iii) neopodstatnené zvýšenie stavby o niekoľko poschodí.

Očakávaným stavebným rozvojom mesta bol rozmach zástavby rodinných vilových domov, ako aj bytových domov s vyšším štandardom pre obyvateľov s vyšším sociálnym statusom. Takýto stavebný rozvoj je koncentrovaný najmä na západ od centra mesta, na úpätí svahov Karpát a vo vybraných lokalitách vnútorného mesta. Už viac krát bolo spomínané, že zvýšený dopyt po tomto type bývania v Bratislave bol v období postsocialistického vývoja mesta prirodzený a očakávaný. Trh bytov (nehnuteľností) v expandujúcom hlavnom meste (booming capital) podstúpil značnú obnovu len v posledných rokoch. Od obdobia, keď sa uľahčil prístup k bankovým pôžičkám spolu, čo časovo korešpondovalo s rastom príjmov obyvateľstva, sa bývanie stalo atraktívnym podnikateľským záujmom. Rozvoj výstavby vilových domov a bytových domov s vyšším štandardom je však v priestorovej štruktúre mesta sprevádzaný eskaláciou viacerých problémov. Ako prvý problém treba jednoznačne uviesť neúmerné zvyšovanie hustoty zástavby, či už sa jedná o zástavbu vo vilových oblastiach alebo zástavbu viacpodlažných obytných areálov. Druhý problém je spojený s výrazným úbytkom „zelených plôch“ mesta, či už sa jedná o záhrady, parky, lesné porasty, prípadne iné zelené plochy. Lokálne vzácne prírodné plochy, ktoré prežili desaťročia rozsiahlej socialistickej urbanizácie sú dnes vážne ohrozené intenzívnymi trhovými tlakmi. Paradoxne je to isté prostredie veľmi vysoko ohodnotené a striedavo ničené. Tretí problém je podobný druhému, ide o rozširovanie zástavby na úkor lesov Malých Karpát. Ako štvrtý problém možno identifikovať nerešpektovanie architektúry pôvodných oblastí, novou výstavbou vznikajú neestetické heterogénne celky. Ako posledný, piaty problém treba spomenúť podcenenie dopravy, dynamickej i statickej. S trochou nadsadenia možno povedať, že výstavba vilových domov a domov s bytmi vyššieho štandardu spôsobuje v jednotlivých oblastiach „bumerangový efekt“: nová výstavba domov sa orientuje na oblasti s veľmi dobrým životným prostredím (veľa zelene, nízka hustota zástavby, tiché prostredie s nízkou intenzitou dopravy, primárne dobrá architektúra a iné prednosti), samotná výstavba však všetky tieto prednosti životného prostredia „likviduje“. Nakoniec sa aj samotní noví obyvatelia pýtajú, prečo sem vlastne prišli.

Medzi najviac odolné plochy v urbanizovanom priestore mesta patria veľké socialistické bytové komplexy a čiastočne aj priemyselné zóny, aj napriek tomu, že vybrané priestorové časti z oboch zón zaznamenali rozvoj vďaka čiastkovej alebo úplnej funkčnej zmene (komercializácia a funkčná fragmentácia týchto pôvodne monofunkčných zón). Nový prístup k službám, založený predovšetkým na trhu a súkromnom podnikaní, bol takisto jeden z najsilnejších faktorov rozvoja priestorovej štruktúry mesta. Obrovské nákupné a službové centrá, hypermarkety, supermarkety a iné veľkoplošné predajne, autopredajne, benzínové pumpy, logistické centrá alebo kancelárske priestory sa veľmi jednoducho a rýchlo rozšírili v okolí atraktívnych priestorov mesta. Výnimkami spomedzi priemyselných oblastí sú zahraničnoinvestičný automobilový závod Volkswagen na severozápade alebo naftová rafinéria Slovnaft na juhovýchodnom kraji mesta Bratislava. Priestorovú „nedotknuteľnosť“ týchto podnikov netreba nijako zvlášť zdôvodňovať.

Vo veľkých socialistických bytových komplexoch sa stali veľmi atraktívne otvorené priestorové rezervy, zelené plochy, povrchové parkovacie miesta a iné využitia zeme s nízkou intenzitou. Tieto územia sa stali subjektmi neskoršej spomínanej komercializácie. Investície všeobecne zvýšili hustotu zastavaného priestoru najmä výstavbou polyfunkčných objektov, často vhodne dobudovaných nových funkčných štruktúr, ako sa to stalo vo viacerých prípadoch v Petržalke, ktoré boli predtým synonymom monofunkčnosti. Na druhej strane sa vyskytol rad prípadov funkčnej transformácie pôvodných objektov, ktoré strácali svoj pôvodný význam (napr. kultúrny dom v Ružinove a Karlovej Vsi). Funkčná diverzifikácia medzi plochami v obytných komplexoch je realizovaná prevažne komerčným rozvojom. Výnimkou je však napr. rozvoj a výskyt sakrálnych štruktúr, ktoré sa taktiež stali uchádzačmi o postsocialistický mestský priestor.

V procese transformácie urbánnej štruktúry Bratislavy je významná úloha dopravy. Doprava sa v tejto vývojovej etape dostáva do zložitej situácie, pretože dopravná infraštruktúra, predovšetkým

sieť cestných komunikácií a plochy parkovísk, nestačia reagovať na dynamiku rastu počtu automobilov, ako aj na nebývalý rast intenzity využívania osobného automobilu. Rast počtu automobilov a zvyšovanie intenzity využívania osobného automobilu je prirodzenou súčasťou nárokov novej ekonomiky a nového životného štýlu obyvateľov. Úlohy dopravy a nároky na cestnú sieť sa rapídne zvýšili aj vo vonkajších zónach mesta a v semividieckom priestore. Už sme viac krát uviedli, že semividiecka zóna Bratislavy bola výrazne rozšírená posledným pripojením obcí v roku 1971, keď pribudlo 48 percent dnešnej rozlohy mesta (7 vidieckych obcí „prinieslo“ Bratislave plochu 174,8 km²). Suburbanizácia je v jej širšom ponímaní chápaná nielen ako presun obyvateľstva a komerčných aktivít z centrálnych častí mesta do priľahlých oblastí za hranice jeho katastrálneho územia, ale aj presun rezidenčných a komerčných aktivít vo vnútri administratívnych hraníc mesta do semividieckych oblastí, stavebne oddelených od urbanizovaných centrálnych oblastí. Typické rezidenčné suburbánne predmestia narástli do rôznych rozmerov nielen vo vidieckom páse obklopujúcom Bratislavu, ale aj okolo dobre dostupných semividieckych sídiel mesta. Rezidenčná i komerčná suburbanizácia či už za hranicami mesta alebo v jeho katastrálnom území mimoriadne zvýšila nároky na cestnú sieť nielen dotknutých oblastí, ale aj celého mesta. Pozoruhodným zistením je skutočnosť, že pomerne krátko po suburbánnych zaznamenávame dnes už aj opačný pohyb, ľudia sa začínajú zo suburbánnych zón vracať späť do mesta. Dôvodom návratu je mimoriadne zvýšenie časových nárokov na zabezpečenie denného chodu rodiny. Pri rodinách s deťmi sa jeden z rodičov musí zmeniť prakticky na taxikára, pričom život mu sťažuje aj komplikovaná dopravná situácia. V rannej a popoludňajšej dopravnej špičke sú zápchy a dopravné kolapsy každodenným javom. Faktom však zostáva, že suburbanizácia zmenila Bratislavu z koncentrovanej metropoly socializmu na postsocialistický metropolitný región. Túto formu mestského regiónu môžeme najlepšie definovať ako denný urbánny región alebo funkčný mestský región. Jeho podstatou je funkčné spojenie atraktívneho mesta, dynamického jadra a jeho vidieckeho zázemia. V tomto procese sa doteraz nevyužívaný hodnotný priestor otvára pre celý rad aktivít a vidiecke územie sa otvára pre predmestský rast. Bratislava sa aj vďaka tejto premene začína svojou priestorovou štruktúrou podobať modelom známych miest západnej Európy.

Unikátne črty môže získať priestorová štruktúra Bratislavy stavebným rozvojom v juhozápadnom kvadrante. Územie susediace s poľnohospodárskymi oblasťami Rakúska je už dlhšie považované za perspektívnu rezervu priestorového rozvoja mesta. Zmena funkcie štátnej hranice s Rakúskom po vstupe Slovenska do Európskej únie, zvyšujúci sa životný štandard obyvateľov Bratislavy a limitované možnosti investičných zámerov sú najvážnejšími dôvodmi, pre ktoré musíme veľmi vážne zvažovať rozvoj tohto priestoru. V tomto kontexte je potrebné podporovať rozvoj vzťahov a väzieb Bratislavy ako jadra regiónu a území v priľahlých oblastiach Rakúska i Maďarska. Jedná sa predovšetkým o rozvoj vzťahov s centrami priľahlých oblastí, s Marcheggom, Gänserndorfom, Bruckom a/L, Hainburgom a Kittsee na rakúskom území a Rajkou a Mosonmagyárovárom na maďarskom území.

B.2.5.2 Stavebný rozvoj a priestorová štruktúra Bratislavy – definovanie základných tém

Bratislava - dominantné centrum systému osídlenia SR, lokalita vyznačujúca sa výnimočnou dynamikou stavebnej činnosti a zmien priestorovej štruktúry. Vzájomný prienik dopadov trhového hospodárstva, post-industriálneho vývojového štádia a globalizácie predstavuje po roku 1989 špecifický kontext podmieňujúci súčasné stavebné aktivity v Bratislave.

Vývoj priestorovej štruktúry miest je proces s vysokou mierou komplexnosti a je preto veľmi ťažko uchopiteľný nástrojmi empirického poznávania. Taký fenomén, ktorému dostatočne nerozumieme nie je možné bezpečne a správne diagnostikovať. Preto často nie sme kompetentní podnikať racionálne intervencie v sfére plánovania, strategického alebo územného. Vďaka množstvu empirických výskumov vieme, že vývoj miest sa riadi predovšetkým trhovými zákonitosťami. Súčasne však vieme, že aj keď o základných faktoroch formujúcich trh v meste máme zdanlivo jasnú predstavu, faktory považované všeobecne za sekundárne, teoreticky jasné kontúry kriviek „ponuky a dopytu“ v empirickej realite väčšinou významne deformujú. Výsledkom sú potom zdanlivo takmer náhodne usporiadané zhluky urbanizovaných plôch, funkčných areálov, vo vnútri miest.

Bratislava je monocentrickou urbánnou štruktúrou, ktorá sa vyvinula okolo výrazne fyziograficky determinovanej lokalizácie jadra. Urbanizačný priestor mesta je jednoznačne vymedzený konfiguráciou toku Dunaja, rovinami Podunajskej a Záhorskej nížiny a členitého reliéfu Malých Karpát vystupujúcom v katastri mesta viacerými údoliami oddelenými vyššími masívmi. Priestorová štruktúra mesta bola dlho pomerne jednoducho organizovaná okolo centra v podobe zhlukov koncentrovaných

najmä pozdĺž niekoľkých osí, opäť determinovaných najmä tvarmi reliéfu, predovšetkým v západnej časti mesta a historicky založenými nadregionálnymi dopravnými cestami. Prakticky nezávisle na prirodzených rozvojových smeroch boli do urbánneho organizmu Bratislavy vložené telesá novodobej dopravnej infraštruktúry. Jedná sa predovšetkým o trasy diaľnice vstupujúce/vystupujúce zo severozápadu, severovýchodu, juhu a juhozápadu, ktoré významne determinujú a modifikujú súčasný rozvoj priestorovej štruktúry mesta.

Prirodzený stavebný rozvoj Bratislavy, prirodzený v zmysle kontinuálne štandardných podmienok demokracie a trhovej ekonomiky, vrátane trhu s pôdou a nehnuteľnosťami, bol v Bratislave na dlhých 40 rokov prerušený. Ak by nebolo týchto „umelých“ 40 rokov, neprirodzených čŕt v jej priestorovej štruktúre, resp. deformácií jej priestorovej štruktúry by bolo podstatne menej ako ich pozorujeme dnes (nielen v dôsledku socialistického vývoja mesta). Realizácia zmeny v štandardnom vývojovom procese mesta - veľmi dobrá šanca úspešnej adaptácie (okrem iného aj vzhľadom na početnosť a „mohutnosť“ takýchto zmien). Realizácia zmeny v dynamickom až búrlivom období vývoja mesta - mesto sa prispôsobuje oveľa ťažšie (v období takéhoto vývoja je úloha lokálnych politikov podstatne náročnejšia a zodpovednejšia).

V konfliktoch, ktoré sa spravidla pri zmenách vo využívaní územia mesta objavujú stoja proti sebe „koalícia“ (privátna podnikateľská sféra + lokálni politici ako navrhovatelia a realizátori zmien) a “opozícia“ (rôzni predstavitelia občianskej spoločnosti, celomestská,v prípade hlavného mesta celonárodná ochranárska elita). Koalícia hovorí o valorizácia územia, lepšom využívaní územia, opozícia (nie je zaangažovaná na ekonomickom efekte zmeny) argumentuje zachovaním hodnôt (kultúrno-historických, environmentálnych, estetických a i.).

Téma: Zachovanie prírodných, kultúrno-historických a estetických hodnôt Bratislavy

Pri stavebnom rozvoji Bratislavy je potrebné rešpektovať zachovanie kultúrno-historických, prírodných a estetických hodnôt mesta. V súčasnom stavebnom rozvoji často pozorujeme necitlivé rozhodnutia pri asanácii niektorých historických cenných stavieb, pri zásahoch do lesných komplexov, prípadne iných prírodných celkov ako aj pri potláčaní estetických hodnôt vybraných oblastí mesta.

Prírodné prvky mesta musíme chápať ako súčasť, nie kontext pribúdajúcich morfologických prvkov, novo zastavaných oblastí mesta. Mesto musí čo najskôr zachytiť trend, ktorý sa už pravdepodobne nezmení a novú morfológiu budovať na zelenom princípe. Mesto sa nemôže zbavovať svojich krajinotvorných (mestotvorných) hodnôt, akými sú v prípade Bratislavy historické budovy, vrátane niektorých priemyselných objektov, viaceré chránené prírodné útvary (NPR Jurský Šúr, Sandberg, Devínska Kobyla, lokality Dúbravská hlavica, Lamenica, Švábsky vrch v Dúbravke a iné), vinohrady, lesné komplexy Malých Karpát a lužné lesy Dunaja, botanická záhrada, medická záhrada a iné.

Podobne je dôležité v stavebnom rozvoji mesta rešpektovať estetické hodnoty vybraných oblastí mesta a estetické hodnoty mesta ako celku. V súčasnosti pozorujeme nekoncepčné rozmiestňovanie výškových stavieb. Okolo pamiatkovej zóny mesta sa vytvára akýsi prstenec, zdá sa náhodne lokalizovaných výškových stavieb, ktoré predstavujú problém nielen v obraze, estetike mesta, ale komplikujú aj dopravné vzťahy v meste. Bolo by potrebné využiť možnosť ich sústredenia do vybraných uzlov, resp. urbanistických celkov mesta, ktoré by bolo možné zakomponovať do obrazu mesta a aj dopravne zabezpečiť. Pri rozhodnutiach o lokalizácii výškových budov je dobré rešpektovať nielen ich význam pre vzťahy medzi funkčnými areálmi mesta a pre obraz mesta, ale aj vo vzťahu k orientácii v meste.

Pri rozvoji rezidenčnej výstavby v kontakte s lesným komplexom Malých Karpát na v oblasti Kramárov, Koliby, Starých Gruntov, v Rači i v iných lokalitách, ako aj pri rozvoji vilovej zástavby v Devíne a oblasti Vnútorných hôr sa významne zmenšujú plochy lesov, záhrad, prípadne iných zelených plôch. Lesy, záhrady, zelené plochy všeobecne majú na území mesta nezastupiteľnú nielen krajinotvornú a rekreačnú, ale aj ekostabilizačnú a aj hygienickú funkciu. Likvidáciou, resp. významným zmenšovaním plochy vinohradov nachádzajúcich sa na juhovýchodných svahoch Malých Karpát medzi urbanizovaným územím Bratislavy a lesmi Malých Karpát sa strácajú kultúrno-historické hodnoty mesta a narúša sa, históriou vytvorený obraz mesta.

Umiestňovanie výškových budov v Bratislave nerešpektuje základné princípy nielen architektúry a urbanistického riešenia oblastí, kde sa nachádzajú ale aj celého mesta. Výškové stavby by mali rešpektovať existujúce dominanty mesta a vytvárať nový „obraz“ mesta. V nedávnej minulosti (napr. O2 veža v Auparku) i v súčasnom stavebnom rozvoji (napr. zvýšenie podlaží dvoch budov komplexu Retro zo 17 na 25 a z 11 na 14) sa tieto skutočnosti nerešpektovali. Dobrú možnosť sústredenia výškových budov predstavujú nové projekty na obidvoch brehoch Dunaja. Osobitnú skupinu problémov s umiestnením výškových stavieb v meste predstavuje ich začlenenie do funkčnej štruktúry mesta a ich napojenie do dopravnej a ďalšej infraštruktúry (problémy s organizáciou cestnej dopravy je reálne očakávať napr. v okolí výškových stavieb s obytnou funkciou „Tri veže“ a „Obydick“). V kontexte rozhodnutí o umiestňovaní výškových stavieb a stanovovaní počtu ich podlaží je nevyhnutná transparentnosť výberových konaní a adresná zodpovednosť za rozhodnutia.

Téma: Centrum Bratislavy

Centrum mesta je jeho najhodnotnejším priestorom nesúcim jeho individualitu. Už dnes by bolo žiaduce deklarovať novo vznikajúce centrum v priestore, deklarovať jeho funkčnosť, ako aj vymedziť historické jadro ako súčasť centra.

Doteraz v priestore pomerne dobre identifikovateľné centrum mesta, nachádzajúce sa na ľavom brehu Dunaja, prežíva v súčasnosti, po predchádzajúcej stavebnej revitalizácii a intenzifikácii využívania územia, významné priestorové rozširovanie. V bezprostrednej nadväznosti na existujúce centrum sa realizovala, resp. realizuje rozsiahla výstavba na východe (oblasť Mlynských Nív a projekt Eurovea na dunajskom nábreží), na juhu (Aupark a ďalšie objekty pozdĺž diaľnice na pravej strane

Dunaja) a na západe (River Park). Stavebné aktivity vo všetkých troch smeroch budú ešte pokračovať (Vydrica v podhradí, investičné zámery v priestore západne od mosta Apollo).

Centrum mesta, rozširujúce sa po obidvoch stranách Dunaja, má potenciál saturovať požiadavky všetkých funkcií metropoly v pozícii hlavného mesta. Identifikácia a dôsledná rekonštrukcia historického jadra Bratislavy, vrátane podhradia, patrí ku kľúčovým úlohám rozvoja priestorovej štruktúry mesta. Centrum je mimoriadne dynamickým fórom života mesta, miestom vysokých nárokov na funkčné využívanie územia a architektúru.

Interpretácia výsledkov analýzy doterajšej transformácie centra Bratislavy oprávňuje k predloženiu niekoľkých hypotéz o vývoji centra v post-komunistickom období a jeho súčasnom stave: (1) Bratislava disponovala a stále disponuje centrom kvalitatívne, funkčne a stavebne, neadekvátnym svojmu deklarovanému významu, (2) v post-komunistickom období sa napĺňa očakávaný rast záujmu a dominancie zahraničných aktérov v centre mesta, (3) po roku 1989 sa takisto napĺňa výlučnosť implementovania centrálnych funkcií, ako odraz znovu nainštalovania trhového prostredia nielen v centre, ale v celej urbánnej štruktúre Bratislavy, (4) pozorovateľne sa využívajú možnosti na zachytenie stratenej kontinuity urbanistických princípov a vrátenie kultúrno-historických hodnôt centru, (5) minimálne časť veľmi exponovaných lokalít centra stále pretrváva bez hmotných a funkčných znakov zodpovedajúcich svojej polohe, (6) centrum mesta v súčasnom územnom vymedzení už nie je schopné prijať funkcie potrebné pre Bratislavu a preto je oprávnené očakávať v najbližších rokoch jeho priestorové rozširovanie.

Stavebná, funkčná a všeobecná morfologická degradácia centra Bratislavy z obdobia komunistického vývoja tohto mesta bola prekonaná. Vývoj centra v uplynulých 20 rokoch však nemožno považovať za uspokojivý. Skúsenosti ukazujú, že je v ňom nutná aktívna kooperácia súkromných aktérov, ktorých legitímnym záujmom je aj tu generovať zisk, avšak aj verejného aktéra, ktorého záujem je nekomerčný. Centrum je mestotvorné. Nesmie byť ponechané krátkodobým a úzkym preferenciám individuálnych súkromných aktérov. Malo by sústrediť len najhodnotnejšiu architektúru aká mestu môže byť v súčasnosti ponúknutá.

Je potrebné dôsledne rozlišovať „vnútorné mesto“, čím sa zvyčajne chápe jeho integrovaná časť, územne vymedzená zástavbou spred priemyselnej revolúcie a „centrum mesta“, ako funkčno-priestorovú kategóriu s atraktívnou sieťou ulíc a námestí, v ktorej sa koncentrujú aktivity administratívne, finančné, komerčné, kultúrne aj zábavné. V Bratislave, ale podobne aj v iných veľkých mestách, pozorujeme paradoxnú situáciu, keď vzhľadom na konflikt s pamiatkovou ochranou, neumožňujúcou vertikálnu expanziu, nastáva posun komerčných aktivít typických pre centrum do vnútorného mesta a do vonkajšieho mesta. Súčasný stavebný rozvoj v priestoroch tesne nadväzujúcich na doterajšie „úzke“ centrum predkladá rad dôležitých otázok na tému jednoznačnosti identifikácie centra, jeho morfológie i funkcií.

Téma: Obytné areály Bratislavy

Masívna bytová a komerčná výstavba spôsobuje v obytných areáloch mesta viaceré problémy. Investori prichádzajú za dobrými lokalitami, prípadne lokalitami pripravenými „infraštruktúrne“, novou výstavbou však zhoršujú podmienky a potláčajú atraktivitu týchto oblastí pre bývanie.

Na území mesta môžeme identifikovať niekoľko typov obytných areálov podľa sociálno-demografickej štruktúry ich obyvateľov (centrum mesta, vilové štvrte Koliby, Kramárov a Vnútorných hôr, tri typy areálov sídlisk postupne od 60-tych rokov 20. storočia a obytné areály bývalých vidieckych sídiel). Tieto typy obytných areálov sú výsledkom odlišných fyziografických (prírodných) podmienok a historického vývoja rozmiestňovania obytných areálov, resp. priestorovej štruktúry mesta. Prakticky vo všetkých obytných areáloch prebiehali v uplynulých rokoch intenzívne zmeny. Viaceré z nich možno hodnotiť pozitívne (komercializácia - nákupné a službové centrá, hypermarkety, supermarkety a iné veľkoplošné predajne, funkčná fragmentácia, revitalizácia, sakralizácia a iné). Vzhľadom na rozsah však polemickú diskusiu vyvoláva rezidenčná a komerčná intenzifikácia zástavby obytných areálov.

Atraktivita jednotlivých obytných areálov Bratislavy a kvalita ich široko chápaného životného prostredia je odlišná. Je zrejmé, že najväčší stavebný tlak je vyvíjaný na „najlepšie“ lokality mesta, ale

nadmernú intenzifikáciu môžeme pozorovať prakticky všade. Nežiaducich javov spojených s nadmernou intenzifikáciou je viac (vysoká hustota zástavby, ubúdanie zelených plôch, miešanie rôznych architektonických štýlov, vysoká intenzita dopravy a s tým spojená hlučnosť, vysoké nároky statickej dopravy a iné).

Snahy viacerých investorov o maximalizáciu zisku a využitie výrazného „boomu“ v dopyte po bytových a komerčných priestoroch mala za následok celý rad polemických rozhodnutí o novej výstavbe v existujúcich obytných areáloch. Po roku 1989 bol rozmach výstavby rodinných vilových domov, ako aj bytových domov s vyšším štandardom pre obyvateľov s vyšším sociálnym statusom očakávaný. Trh s nehnuteľnosťami v expandujúcom hlavnom meste („booming capital“) podstúpil značnú obnovu predovšetkým v posledných rokoch, po roku 2000. Od obdobia, keď sa uľahčil prístup k bankovým pôžičkám, čo časovo korešpondovalo s rastom príjmov obyvateľstva, sa bývanie stalo atraktívnym podnikateľským záujmom. Rozvoj výstavby vilových domov a bytových domov s vyšším štandardom je však v priestorovej štruktúre mesta sprevádzaný eskaláciou viacerých problémov.

Ako prvý problém treba jednoznačne uviesť neúmerné zvyšovanie hustoty zástavby, či už sa jedná o zástavbu vo vilových oblastiach alebo zástavbu viacpodlažných obytných areálov. Druhý problém je spojený s výrazným úbytkom „zelených plôch“ mesta. Lokálne vzácne prírodné plochy, ktoré prežili desaťročia rozsiahlej komunistickej urbanizácie sú dnes vážne ohrozené intenzívnymi trhovými tlakmi. Paradoxne je to isté prostredie veľmi vysoko ohodnotené a následne ničené. Tretí problém je podobný druhému, ide o rozširovanie zástavby na úkor lesov Malých Karpát. Ako štvrtý problém možno identifikovať nerešpektovanie architektúry pôvodných oblastí, novou výstavbou vznikajú neestetické heterogénne celky. Ako posledný, piaty problém treba spomenúť podcenenie dopravy, dynamickej i statickej. S trochou nadsadenia možno povedať, že výstavba vilových domov a domov s bytmi vyššieho štandardu spôsobuje v jednotlivých oblastiach „bumerangový efekt“: nová výstavba domov sa orientuje na oblasti s veľmi dobrým životným prostredím (veľa zelene, nízka hustota zástavby, tiché prostredie s nízkou intenzitou dopravy, primárne dobrá architektúra a iné prednosti), samotná výstavba však všetky tieto prednosti životného prostredia „likviduje“.

Téma: Energeticky efektívna Bratislava

Problém energetickej efektívnosti mesta je hierarchický. Od energeticky neefektívnych stavebných riešení budov až k energeticky neefektívnemu usporiadaniu častí mesta a mesta ako celku. Za predpokladu rastúcich nákladov na energie v budúcnosti sa jedná o kritický moment trvalej udržateľnosti sídla ako takého.

Rozptýlenie pribúdajúcich generácií morfológie, nových funkčných areálov mesta do obklopujúceho medzisídelného priestoru, priestoru medzi zastavaným územím mesta a vidieckym priestorom, je potenciálnym zdrojom viacerých problémov. Zbohatnutie spoločnosti vedie k preferencii súkromného priestoru spolu s ochotou znášať vyššie dopravné náklady. Ak sa tento trend priamo alebo nepriamo, vedome alebo nevedome podporí, bez dôslednej koordinácie tohto rozširovania hrozí, že priestorové rozširovanie mesta, vrátane suburbanizácie, ho premení na urbanizovaný región závislý len na individuálnej doprave. Spätná väzba bude následne nielen environmentálna ale aj globálna.

Už dnes je vybudovanie rozsiahlych obytných areálov, veľkých sídlisk po obvode mesta, v menšej alebo väčšej vzdialenosti od centra, vážnym „energetickým“ problémom. K tomu treba pripomenúť, že jednotlivé obytné areály sú s centrálnymi časťami mesta, prípadne navzájom, spojené len malým počtom „úzkych dopravných hrdiel“. Diaľnica čiastočne tento problém zmiernila, no aj napriek tomu vznikajú v cestnej sieti mesta v ranných a popoludňajších špičkách, prípadne v špičkách na začiatku a konci víkendu zložité situácie. Bohužiaľ, očakávaný morfologický vývoj Bratislavy (pokračujúca suburbanizácia, južné mesto v Petržalke, veľké projekty mesta: projekt v priestore Lamačskej brány – vedecko-výskumné a vzdelávacie centrá lokalizované v nadväznosti na Volkswagen, logistický park v priestore prístavu Pálenisko, logistický park v priestore mestskej časti Vrakuňa, technologický park v lokalite Jarovce – Kittsee, projekt športovo-rekreačného využitia vodného diela Čunovo, projekt polyfunkčného satelitu v katastri Vajnor a ďalšie, rozvoj mesta

v rakúskych prihraničných oblastiach a iné) energetickú náročnosť mesta a dopravné problémy môže zväčšiť.

Na Kolibe by mal byť na konci roku 2010 dobudovaný prvý nízkoenergetický bytový komplex „Koliba Minergo“. Projekt je zameraný na zníženie prevádzkových nákladov na bývanie. Energia na vykurovanie, chladenie a ohrev vody bude vyrábaná energeticky veľmi efektívnym spôsobom, použitím tepelných čerpadiel. Súčasťou nízkoenergetického riešenia bude aj klimatizácia. Je „na škodu veci“, že takéto riešenie nových projektov je skôr výnimkou ako pravidlom.

V prípade Bratislavy môžeme konštatovať, že po roku 1989, s miernym časovým posunom, začali pôsobiť prakticky všetky základné faktory podporujúce suburbanizáciu:

a) Zlé životné, obytné a sociálne prostredie v meste, predovšetkým v jeho panelových sídliskách a hľadanie lepšieho bývania vzhľadom na kvalitu bytu a stav životného prostredia.
b) Zvyšovanie životnej úrovne a rozširovanie vyššej strednej vrstvy a etablovanie sa početnej ekonomicky silnej vyššej triedy v Bratislave, vrátane zahraničných manažérov a pracovníkov zahraničných diplomatických služieb.
c) Vytvorenie ponuky bankových finančných produktov a štátnych finančných podpôr zameraných na podporu výstavby bytových domov a rodinných domov.
d) Vzhľadom na nerovnováhu na trhu sa rozvinula rozsiahla aktivita developerov a niektorých obecných samospráv smerom k rozvoju suburbánnej výstavby, k čomu treba prirátať aj individuálnu aktivitu samotných záujemcov o bývanie na vidieku.
e) Relatívne nízka cena poľnohospodárskej pôdy a stavebných pozemkov v zázemí mesta a do určitej miery zmiernenie ochrany poľnohospodárskeho pôdneho fondu.
f) Zlepšenie trhu s nehnuteľnosťami, uľahčenie predaja bytu v meste a následne kúpy pozemku alebo hotového rodinného domu, resp. bytového domu na vidieku.
g) Zvyšovanie stupňa individuálneho automobilizmu a zlepšovanie cestných komunikácií umožňujúcich dennú dochádzku zo suburbií do centrálneho mesta.
h) Dobré územné možnosti suburbanizácie, keď sa emigranti z Bratislavy mohli sťahovať nielen do blízkych voľných vidieckych oblastí, ale aj menších miest (Svätý Jur, Senec, Pezinok, Stupava, Malacky).

Je preto logické, že proces suburbanizácie bol (a stále je) v uplynulom období veľmi masívny. Paradoxne treba konštatovať, že negatíva suburbanizácie prevažujú nad jej pozitívami aj vo vzťahu k samotnému mestu, v našom prípade k Bratislave. Asi najvážnejším negatívom je práve zvyšujúca sa energetická náročnosť fungovania mesta a neúmerné zaťažovanie cestnej siete nielen na okrajoch mesta, ale prakticky v celom meste. Drahý automobil a druhý lacnejší na bežný deň, v priečelí domov zvýraznená dvojgaráž, to sú nielen symboly, ale aj nevyhnutnosť životného štýlu obyvateľov suburbánnej zástavby. Mestská a prímestská doprava smerujúca do suburbií nemá potrebnú frekvenciu spojov a kapacitu, preto sa denné dopravné vzťahy medzi suburbiom a centrálnym mestom uskutočňujú takmer výlučne individuálnou automobilovou dopravou. V prípade Bratislavy sú touto dopravou postihnuté všetky radiály a ostatné cestné komunikácie smerujúce z Bratislavy do jej zázemia.

Vo vyvíjajúcej sa urbanistickej kompozícii mesta je potrebné upozorniť na významnú zmenu a z nej očakávané dôsledky. Je ňou strata bariérnej funkcie štátnej hranice, čo umožňuje expanziu urbánneho organizmu najmä do tzv. juhozápadného kvadrantu mesta, na území rakúskych prihraničných obcí, ak bude zachovaná kontinuita prostredia vhodného pre tento vývoj. Južná rozvojová os bola otvorená pre urbanizáciu prakticky až na začiatku 70-tych rokov 20. storočia rozhodnutím o pravobrežnej expanzii mesta výstavbou Petržalky. Po takmer štyroch desaťročiach je už aj táto os plnohodnotnou a územie mesta opúšťa v troch vetvách: v dvoch smeroch Wolfsthal-Hainburg a Jarovce-Kittsee do Rakúska a v smere Rusovce-Rajka do Maďarska. Predovšetkým smery do Rakúska sa javia byť do budúcnosti veľmi perspektívnym priestorom pre rozvoj mesta. V tomto kontexte je všeobecná snaha predstaviteľov mesta i verejnosti podporovať rozvoj vzťahov a väzieb Bratislavy ako jadra regiónu a území v priľahlých oblastiach Rakúska i Maďarska. Jedná sa predovšetkým o rozvoj vzťahov s centrami priľahlých oblastí, s Marcheggom, Gänserndorfom, Bruckom a/L, Hainburgom a Kittsee na rakúskom území a Rajkou a Mosonmagyárovárom na maďarskom území.

Polyfunkčný projekt „Južné mesto“ v Petržalke s dominantnou obytnou funkciou výrazne zvýši nielen už doteraz enormný tlak na cestnú sieť mesta, hlavne na mosty cez Dunaj, ale aj energetické nároky na „život mesta“.

Riešenie tohto problému je potrebné začať okamžite, pretože všeobecne známe sú základné kroky, ktoré je dôležité urobiť (nultý cestný okruh, výkonný systém mestskej hromadnej dopravy, rozvíjať mesto na báze radiálno-okružného dopravného systému, preferovanie nízko energetických komplexov a iné).

Téma: Optimálne využívanie atraktívnych priestorov Bratislavy

Územie mesta ponúka stále veľa voľných plôch v atraktívnych polohách, v centre mesta, v zastavanej časti mesta i v nezastavaných oblastiach katastra obklopujúcich urbanizovanú časť. Bratislava postupne a pomerne rýchlo „zaplňuje“ tieto plochy, nie je vždy jasné či koncepčne a efektívne.

Bratislava je monocentrickou urbánnou štruktúrou, ktorá sa vyvinula okolo výrazne fyziograficky determinovanej lokalizácie jadra a následne centra mesta. Urbanizačný priestor, resp. jeho najoptimálnejší rozvoj, je jednoznačne vymedzený konfiguráciou toku Dunaja, rovinami Podunajskej a Záhorskej nížiny a členitým reliéfom Malých Karpát, vystupujúcom na území mesta viacerými údoliami oddelenými vyššími masívmi. Tieto prírodné danosti a umelá bariéra na východe od centra (priemyselný závod Slovnaft, letisko, nákladná železničná stanica vo Vajnoroch a NPR Jurský Šúr) predstavujú zložitý základný rámec priestorového rozvoja mesta. K tomuto treba pridať komplikovaný morfologický vývoj mesta v jednotlivých jeho etapách, vrátane pričleňovania okolitých vidieckych obcí. Výsledkom tohto je významne diferencovaná atraktivita jednotlivých oblastí a lokalít mesta.

Okrem centra mesta, prípadne centier jednotlivých mestských častí sú atraktívnymi priestormi mesta územia pozdĺž hlavných cestných komunikácií – diaľnic, radiál a okruhov a najmä územia v okolí križovatiek radiál s okruhmi (Račianske mýto, Trnavské mýto, križovatky Vajnorskej ul. a Trnavskej ul. s Bajkalskou ul., križovatky Tomášikovej ul. a Bajkalskej ul.. Ružinovskej ul. a Bajkalskej ul., centrum Karlovej Vsi, centrum Dúbravky a iné). Atraktívne rozvojové priestory predstavujú aj stanice osobnej železničnej dopravy, diaľkovej a prímestskej autobusovej dopravy a dôležité uzly mestskej hromadnej dopravy, ale aj bývalé priemyselné areály („brownfields“) nachádzajúce sa najmä vo východnej časti mesta. V Bratislave dnes nájdeme viac takýchto atraktívnych priestorov s nízkou intenzitou využívania, prípadne so zlým stavebným rozvojom realizovaným už v období transformácie mesta.

Považujeme za vhodné pri stavebnom rozvoji rešpektovať relatívnu autonómnosť jednotlivých mestských častí Bratislavy, pri zachovaní ich originality a funkčnej hodnoty. V mestských častiach súvisle urbanizovaného územia Bratislavy (Ružinov, Karlova Ves, Dúbravka, Lamač, Petržalka) by bolo vhodné zvýrazniť ich jadrové priestory, hlavné dopravné osi a vnútornú kompozíciu a funkcie. Tento vývoj by mohol pozitívne ovplyvniť aj energetickú náročnosť fungovania mesta.

Súčasné využívanie bývalých priemyselných a skladových plôch vo východnej časti mesta tzv. „brownfields“ (priestor ulíc Stará Vajnorská, Vajnorská, Rožňavská, Galvaniho) je príliš extenzívne. Transformácia týchto priestorov prebehla príliš spontánne a nekoncepčne. Toto územie je potrebné transformovať stavebne aj funkčne. Stavebný rozvoj by mal smerovať k intenzívnejšej kompaktnej zástavbe, funkčne by sa tu malo presadzovať celé spektrum ekonomických aktivít, od administratívy, výrobných služieb a obchodovania, až k distribučno-skladovým aktivitám.

V prebiehajúcej transformácii mesta možno pozorovať degradáciu otvoreného verejného priestoru. Mesto s miznúcim, neprístupným alebo degradovaným verejným priestorom nie je plnohodnotné. Mestský život sa odohráva vo verejnom priestore, ktorý musí byť atraktívnym priestorom pre stretávanie, tvorbu, prezentáciu alebo diskusiu. Je potrebná sústavná a systematická intervencia, nielen pre zachovanie ale aj vznik nových verejných priestorov. Opäť treba pripomenúť, že aj verejný priestor, podobne ako centrum mesta je mestotvorný.

Zoznam použitých skratiek

a i. – a iné
Bruck a/L – Bruck an der Leitha (z.nemčiny)
CBD – central business district (z angličtiny)
č. – číslo
ekon. – ekonomicky
hluk. – hluková
M. R. Štefánik – Milan Rastislav Štefánik
max – maximum/maximálne
min – minimálne/minimum
n.l. – nášho letopočtu
nám. - námestie
napr. – napríklad
obr. – obrázok
p.n.l. – pred naším letopočtom
r. – rok
resp. – respektíve
SNP – Slovenské národné povstanie
SNR – Slovenská národná rada
st. – storočie
t.j. – to je
tab. - tabuľka
tzv. – takzvané
ul. – ulica
vzdel. – vzdelaný
Zb. – zbierka

B.3 Demografický vývoj

Autor: Mgr. Branislav Bleha, PhD.

Demografická časť má v sociálno-ekonomickej analýze mimoriadne postavenie. Obyvateľstvo predstavuje primárny determinant sociálno-ekonomického rozvoja každého regiónu a mesta. Demografický vývoj v súčasnosti výrazne ovplyvňuje celospoločenský vývoj. Platí to na národnej, ale aj komunálnej úrovni. Na zreteli netreba mať iba ekonomické, ale aj sociálne aspekty (Bleha a Vaňo 2007). Pre rozhodovaciu sféru na komunálnej úrovni sú informácie o počte obyvateľstva významnejšie ako na národnej úrovni, keďže početnosť ovplyvňuje výber daní a dotácie zo štátneho rozpočtu. Napriek tomu, štruktúrne demografické charakteristiky ovplyvňujú a ich ďalšie zmeny budú ovplyvňovať sociálno-ekonomickú situáciu mesta aj inak. Najväčší význam má z tohto hľadiska štruktúra podľa veku. Štruktúru obyvateľstva a iné populačné charakteristiky možno čiastočne ovplyvniť pomocou rozlične účinných a efektívnych nástrojov. Lokálna populačná politika podľa všetkého získa na význame v čase klesajúcich počtov obyvateľov a menej početnej produktívnej zložky. V poslednom období sa aj medzi demografmi začína hovoriť o koncepte tzv. *human balance, príp. balanced human capital development* (Lutz 2008, viď implikácie a záver kapitoly).

Bratislava je veľmi pestrá populačná jednotka s výraznou dynamikou obyvateľstva, so značným potenciálom z hľadiska ďalšieho rozvoja mesta. Obyvateľstvo je ale zároveň značne priestorovo diferencované z hľadiska hustoty, socio-demografického a urbánneho charakteru jednotlivých mestských častí a ich sídlisk. Preto je analýza zameraná nielen na mesto ako celok, ale aj na nižšie jednotky – okresy, mestské časti, miestami aj na mikropolohové atribúty.

B.3.1 Rozmiestnenie a hustota zaľudnenia

Rozmiestnenie obyvateľstva má jednoznačne vplyv na priestorový rozvoj mesta a zároveň limity tohto rozvoja. Bratislava je vzhľadom na svoje administratívne hranice zaľudnená skôr extenzívne a nerovnomerne. Veľkú časť územia mesta predstavujú lesy (najmä v severnej časti) a poľnohospodárska pôda. Oficiálne bezmála 427 tisíc obyvateľov (k 31.12. 2007) žije na rozlohe 367 km^2, hustota tak činí takmer 1163 obyvateľov/km^2. Najvyššia hustota zaľudnenia je v mestských častiach Staré mesto a Dúbravka, kde presahuje 4 tisíc obyvateľov na km^2 a k tejto hranici sa blíži aj Petržalka (3977). Naopak, najnižšia je v mestských častiach Čunovo, Jarovce, Rusovce, Devín a Záhorská Bystrica, kde nedosahuje ani 100 obyvateľov na km^2. Pre korektnejšie zhodnotenie hustoty sa používajú jemnejšie indikátory špecifickej hustoty, najmä hustota na zastavanú plochu Najvyššie hodnoty, takmer dva krát väčšie ako hodnota celého mesta, dosahujú mestské časti Vrakuňa, Dúbravka, Karlova Ves a Petržalka. Hodnoty sa samozrejme bytovou výstavbou menia.

Naopak, najnižšie hodnoty dosahujú mestské časti vidieckeho charakteru. Z tohto vyplýva nepriamo určitý limit z hľadiska bytovej výstavby v zastavaných územiach, aj keď často ide skôr o mikropolohové špecifiká jednotlivých štvrtí, ktoré vplývajú na limity z hľadiska bytovej výstavby.

Graf B.2.2: Špecifická hustota zaľudnenia mestských častí (2002)

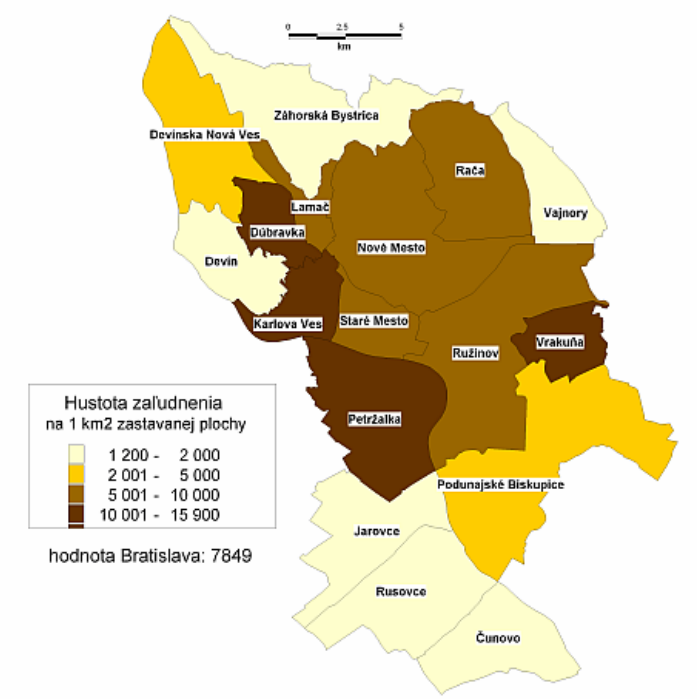

Zdroj ÚHDP KÚ, ŠÚ SR, ,vlastný prepočet, autor mapy: Bleha, B.

B.3.2 Dynamika obyvateľstva

Dynamika obyvateľstva priamo vplýva na jeho vekovú štruktúru a naopak. Ak trvá nejakú dobou nižšia pôrodnosť, prejaví sa to na vekovej štruktúre. V istom časovom posune sa táto deformácia (menšie počty obyvateľov) prejavia na pôrodnosti, keďže počty potenciálnych matiek - rodičiek sú nižšie. V Bratislave vplýva na celkovú dynamiku vo veľkej miere aj migrácia, značne intenzívnejšie ako na úrovni okresov, krajov či Slovenska. Dynamika obyvateľstva je súčasne primárnym činiteľom sociálno-ekonomického rozvoja každého mesta a regiónu. Kým počas socializmu bolo možné dynamiku ovplyvňovať, ba dokonca riadiť (hlavne cez migráciu), v súčasnosti sú populačné procesy neriadené a mnohé dokonca živelné. Neexistujú koncepcie migračnej ani populačnej politiky, ktoré by boli systematicky pretavené do podoby konkrétnych legislatívnych noriem.

Určujúcim činiteľom je pôrodnosť, na lokálnej úrovni má výrazný vplyv aj migrácia. Výrazný rast počtu obyvateľov v socialistickej etape rozvoja mesta zabezpečovala migrácia, ale aj s ňou priamo zviazaná zvýšená intenzita plodnosti, pretože migranti boli zväčša mladší rodičia. Plodnosť a pôrodnosť determinuje vývoj z podstatnej miery, najmä ovplyvňuje intenzívne starnutie zdola – znižovanie základne vekovej pyramídy. Kroky potenciálne vedúce k jej ovplyvneniu (ktorých efektívnosť je však obmedzená, viď napríklad Loužek 2002) preto možno považovať za jeden z nástrojov populačnej politiky. Pre Bratislavu, ak sa hodlá zaoberať propopulačnými opatreniami, sú preto aktuálne hlavne otázky plodnosti a migrácie.

Na grafe B.2.3 je zobrazený vývoj základných ukazovateľov dynamiky obyvateľstva mesta v posledných 15-tich rokoch. Tak ako celé Slovensko, Bratislava zaznamenala razantné zmeny vo vývoji. Možno hovoriť o troch základných etapách vývoja po roku 1989, kedy skončilo dlhotrvajúce obdobie plánovitého populačného rastu mesta. Socialistický vývoj zanechal na populácii mesta demografické „stopy“, ktoré sa prejavili po roku 1989 a prejavia sa aj v budúcnosti (predovšetkým efekt nevyrovnanej vekovej štruktúry). Prudký pokles plodnosti (po predošlom pozvoľnom poklese) spôsobil rýchly prechod prirodzeného úbytku do záporných čísel. Bratislava je určitou pionierskou populáciou v rámci Slovenska z hľadiska zmeny reprodukčného správania, kedy už pred rokom 1989 patrila k značne podpriemerným z hľadiska počtu detí narodených jednej matke (tzv. úhrnná plodnosť). V druhej polovici 90. rokov sa k prirodzenému úbytku pridružil úbytok z migrácie, ktorý z veľkej miery spôsobili nastolené suburbanizačné tendencie. Rok 1996 predstavuje zlomový bod,

kedy počet obyvateľov mesta dosiahol historicky najvyššiu hodnotu (452 288), a následne klesal až do roku 2004. Prepad po roku 2001 je dôsledkom posledného cenzu z roku 2001.[20] Za posledné obdobie vykazujú migrácia i prirodzený prírastok opätovný prechod do kladných čísel. Pri relatívne stabilnom počte zomrelých (okolo 4 tisíc ročne) mierne stúpol počet narodených (v roku 2005 opäť presiahol hranicu 4 tisíc). Toto je dôsledkom zvýšenia plodnosti žien a zároveň tým, že sú v reprodukčnom veku o niečo početnejšie ročníky. Hoci nemožno hovoriť o výraznom prírastku obyvateľstva, domnievame sa, že ide o začiatok novej etapy, ako naznačuje prognóza obyvateľstva (viď. nižšie). V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že plodnosť bratislavských žien na prelome milénií bola menej ako 1 dieťa na jednu ženu (0,95 v rokoch 2001 aj 2002, pričom v dlhodobom pohľade je potrebná hodnota 2, aby nedošlo k poklesu obyvateľstva (pri neexistencii migrácie). V poslednom období nastáva síce nepatrný, ale v rámci Slovenska nadpriemerný nárast úhrnnej plodnosti (1,17 v roku 2007). Súvisí s rekuperáciou pôrodov. O čo viac, rýchlejšie a intenzívnejšie odkladali potenciálne bratislavské matky (prvé) pôrody v 90. rokoch, o to intenzívnejšie ich teraz realizujú, s čím súvisí ďalší nárast ich priemerného veku, ktorý v roku 2007 dokonca prekročil hranicu 30 rokov, kým podľa výpočtov Šprochu (2008) je priemer miest SR 27,1, a vidieka iba 25,1 roka. Toto nie je prekvapujúce, Bratislava sa aj v ďalších indikátoroch javí ako viac „liberálna“, viac demograficky blízka západoeurópskym populáciám, od ktorých sa v zásade už ani nelíši. Súvisí to o. i. aj s vyšším podielom vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov žijúcich v meste, ktorých priemerný vek pri narodení dieťaťa a pri sobáši je tradične vyšší. Naopak, neplatí celkom, že by sa vysokoškolsky vzdelaným narodilo relatívne viac detí mimo manželstva. Ako dokladuje Šprocha (opäť citovaný), v roku 2007 sa mimo manželstva narodilo v Bratislave 24,6%, čo je pod priemerom miest SR (29,2) i SR ako celku (28,8).

Graf B.2.3: Dynamika obyvateľstva mesta 2002-2007

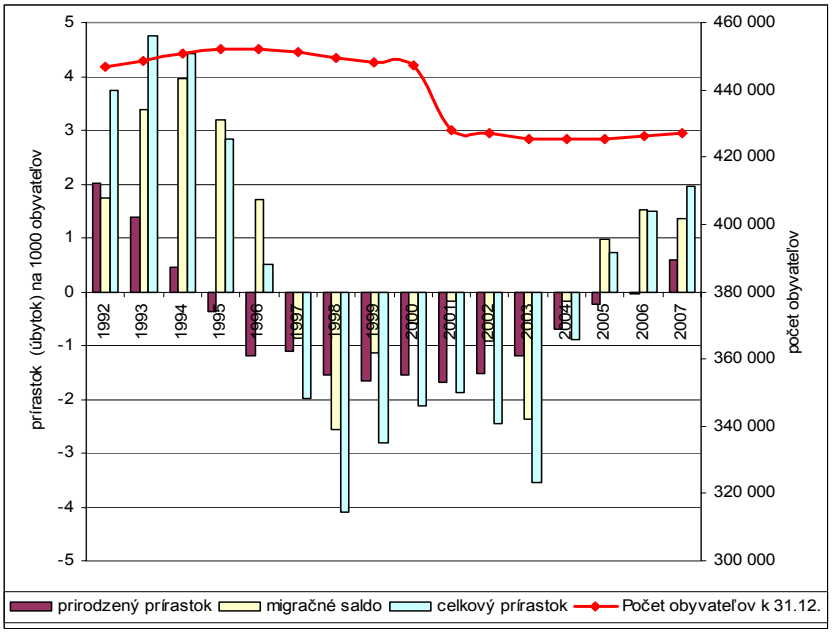

Zdroj: Bilancia pohybu obyvateľstva ŠÚ SR

Úmrtnosť je proces, ktorý sa považuje vo všeobecnosti za ľahšie prognózovateľný, a menej ovplyvňujúci výrazné zmeny populačnej dynamiky. Do budúcnosti sa význam úmrtnosti pre socio-ekonomický vývoj zvýši, minimálne z hľadiska zvýšenej potreby hrobových miest, a celkovo pohrebných služieb. Má samozrejme primárny význam aj pre demografický vývoj. Hoci sa stredná dĺžka života obyvateľov Bratislavy zvyšuje, a je najvyššia v rámci SR, vplýva zároveň na demografické starnutie zhora.[21]

[20] Tento neprirodzený zlom indikuje nepresnosti zapríčinené viacerými faktormi – nepresná evidencia migrácie, v cenze sa značný podiel ľudí neprihlási a iné. Na druhej strane, mnohí obyvatelia žijúci v suburbánnej zóne sú stále prihlásení na trvalý pobyt v hlavnom meste. Osobitnú kapitolu predstavuje prítomné obyvateľstvo s trvalým pobytom inde (cezpoľní pracovníci, zahraniční pracovníci – viď. nižšie, študenti). Zlepšenie evidencie by Bratislave pomohlo výraznejšie ako iným územiam v SR, keďže tu je spomínaný problém najvypuklejší.

[21] Stredná dĺžka života žien v bratislavských okresoch (priemer 2003-2007, podľa Meszáros 2008) okrem okresu Bratislava V, je viac ako 79 rokov. Iba ďalších 14 okresov v SR má hodnotu vyššiu ako 79, z mestských okresov Košíc iba Košice I. U mužov je rozdiel medzi okresmi Bratislavy vyšší (2 roky), najlepšie je na tom podobne ako u žien BA IV (74,49), najhoršie opäť BA V (72,40), čo je ale stále výrazne nad priemerom SR (70,51 v roku 2007).

Tento fakt spočíva v tom, že obyvatelia žijú dlhšie, a viac sa ich dožije a prežije určitý čas v dôchodkovom veku. Z hľadiska sociálno-ekonomických implikácií je dôležitejšie skúmať nádej na dožitie v zdraví (Mészaros 2009), ktorej výpočet však v podmienkach SR ešte nebol uskutočnený. Je predpoklad, že aj v tomto ukazovateli by obyvatelia Bratislavy boli na najvyšších priečkach. Relatívne dobrý zdravotný stav obyvateľstva súvisí s viacerým faktormi. Kauzálne súvislosti v tomto prípade patria k najťažšie zdôvodniteľným. Predpokladáme, že nadpriemerná stredná dĺžka života súvisí najmä s dvoma faktormi. Prvým je socio-ekonomická a demografická štruktúra obyvateľstva (viac vzdelaných a iné), lepší životný štýl v mestách (stravovacie návyky, športovanie). Druhým dôležitým faktorom je úroveň a dostupnosť zdravotnej starostlivosti vrátane rýchlej zdravotníckej pomoci. Súvislosti s kvalitou životného prostredia v mnohých slovenských regiónoch nie sú až tak zreteľné, ako by sa dalo očakávať. Každopádne, vývoj po roku 1989 (zníženie ekologickej záťaže, transformácia priemyslu) prispieva skôr pozitívne z hľadiska vývoja úmrtnosti a chorobnosti. Navyše, značná časť územia mesta patrila k tým menej zasiahnutým. Rozdiel medzi úmrtnosťou mužov a žien v prospech žien je charakteristický pre väčšinu svetovej populácie, bez výnimky pre rozvinuté krajiny. Je predpoklad konvergencie úrovne úmrtnosti podľa pohlaví, ale iba čiastočnej. Bratislavské okresy dlhodobo vykazujú podľa údajov Sociálnej poisťovne najnižšiu mieru práceneschopnosti, a to menej ako 2%. To súvisí z veľkej časti aj s mierou ekonomickej aktivity obyvateľstva, s pracovným vyťažením, väčším tlakom na produktivitu práce a ďalšími podružnými faktormi. Menej rozvinuté regióny (tradične východoslovenské okresy) dosahujú naopak nadpriemerné hodnoty.

Migrácia má v podmienkach Bratislavy špecifické postavenie. Na jednej strane Bratislava zažíva suburbanizačné tendencie, ktoré výrazne znižujú migračné saldo, na strane druhej je predpoklad, že dôjde k nárastu imigrácie po desaťročí straty obyvateľstva migráciou. Výrazne záporné migračné saldo bolo zaznamenané v období 1998-2002, kedy vrcholili suburbanizačné tendencie. Na grafe B.2.4 je žltou farbou zvýraznený hlavné „suburbanizačné pásmo“ predstavujúce obce, ktoré výrazne získavajú obyvateľstvo z Bratislavy. Ide hlavne o vidiecke obce, ale aj okresné mestá (predovšetkým Pezinok a Senec). Suburbanizácia je jav dobre pozorovateľný aj v ostatných transformujúcich sa krajinách. Prináša so sebou aj nemálo problémov, predovšetkým v doprave, ale aj problémy spolužitia autochtónneho a alochtónneho obyvateľstva (separácia a pod.). Napriek tejto strate obyvateľstva v mezoregionálnej mierke, v mierke Slovenska Bratislava predstavuje stále atraktívne územie z pohľadu migrácie. Tu sa však uvažuje o širšom metropolitnom území Bratislavy (veľmi zjednodušene Bratislavský kraj), do ktorého podľa Podoláka (2006) smerujú najefektívnejšie migračné toky z väčšiny územia Slovenska. Sú to toky, ktoré znamenajú čistý zisk z migrácie pre dané územie, a teda nie sú sprevádzané protismernou migráciou. Mnohé z týchto tokov majú efektívnosť migrácie vyššiu ako 0,5.[22] Jediný výraznejší čistý tok smerom von z tohto širšie chápaného Bratislavského regiónu (abstrahuje sa od pohybu v rámci regiónu, teda aj od väčšiny suburbanizačných presunov) podľa Bezáka (2006) je do regiónov Šaľa, Galanta a Dunajská Streda.

Špecifický migračný pohyb predstavuje migrácia v rámci hraníc hlavného mesta. Na jednej strane ide o migráciu v rámci mesta, súčasne však medzi obcami (teda mestskými časťami) a taktiež ide o medziokresnú migráciu. Na grafe B.2.5 je zobrazené vzájomné migračné saldo bratislavských okresov. Okres Bratislava II teda získal v roku 2006 viac ako 200 obyvateľov na úkor BA I, naopak, okres Bratislava IV získal viac ako 150 na úkor BA V. Menšia je redistribúcia medzi okresmi BA I-BA V, BA II-BA III, a BA III-BA IV.

[22] Efektívnosť sa počíta ako rozdiel (I-E)/ (I+E) a dosahuje hodnoty od -1 („čistá strata“) po 1 („čistý zisk“)

Graf B.2.4: Migračné väzby Bratislava – zázemie 2000-02

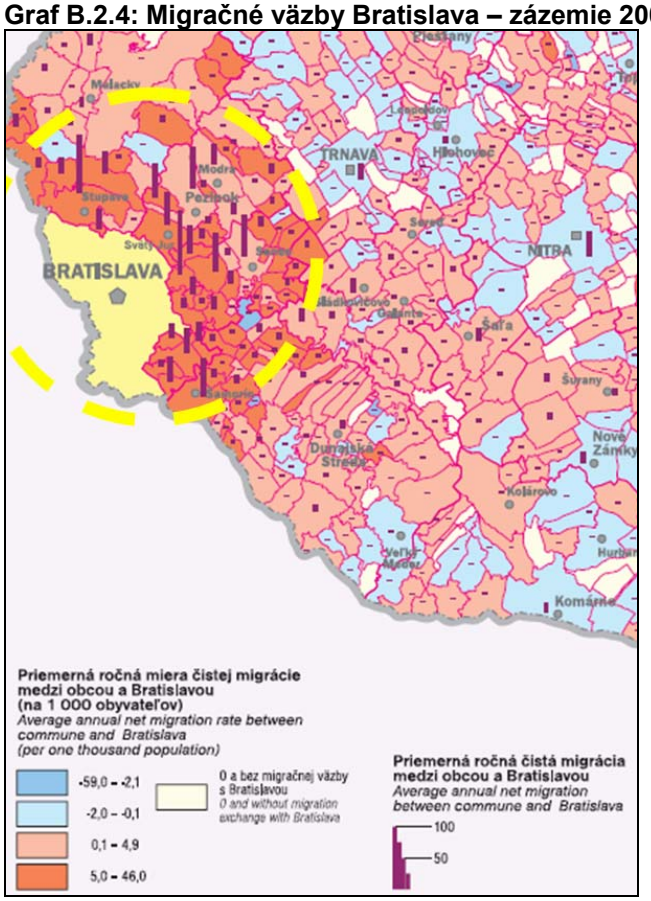

Zdroj: Prevzaté z Atlasu obyvateľstva Slovenska, autor Kurčík, Ľ.

Graf B.2.5 predstavuje migračné saldo z pohľadu vekovej štruktúry. Porovnávané navzájom sú súčty rokov 2001-2003 a 2005-2007, teda obdobie výrazného poklesu počtu obyvateľov s aktuálnym obdobím zisku z migrácie. Prechod k migračnému zisku zabezpečujú najmä mladšie produktívne vekové kategórie do 29 rokov (v rokoch 2005-07 získala Bratislava 2 206 nových obyvateľov vo veku 20-24 rokov), čo je pre Bratislavu pozitívne aj z hľadiska zabezpečenia demografickej reprodukcie, ale aj ekonomickej stránky. Na druhej strane, určité mladnutie spôsobuje odliv starších obyvateľov, zväčša do suburbánnej zóny. Aj keď aj v rokoch 2001 až 2003 Bratislava získala takmer taký istý počet obyvateľov do 30 rokov, výraznejšie strácala vo vyšších vekoch a detskom veku.

Graf B.2.5: Vzájomné migračné saldo okresov Bratislavy v roku 2006

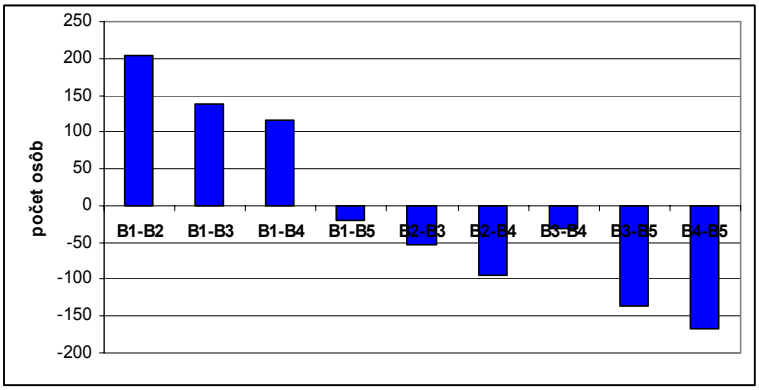

Stĺpce v kladných hodnotách – získava druhý okres na úkor prvého, v záporných hodnotách – stráca druhý okres na úkor prvého
Zdroj: ŠÚ SR, Pramenné dielo, vlastný prepočet

Graf B.2.6: Migračné saldo podľa veku 2001-2003 a 2005-2007

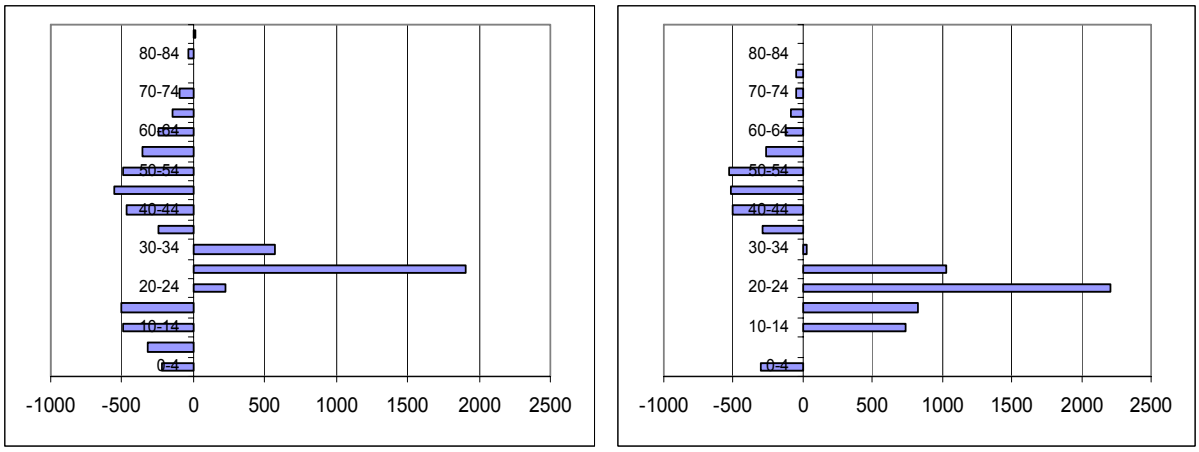

Zdroj: ŠÚ SR, Bilancia pohybu 2001-2007, vlastný prepočet

Graf B.2.7: Dynamika obyvateľstva mestských častí 1998-2007

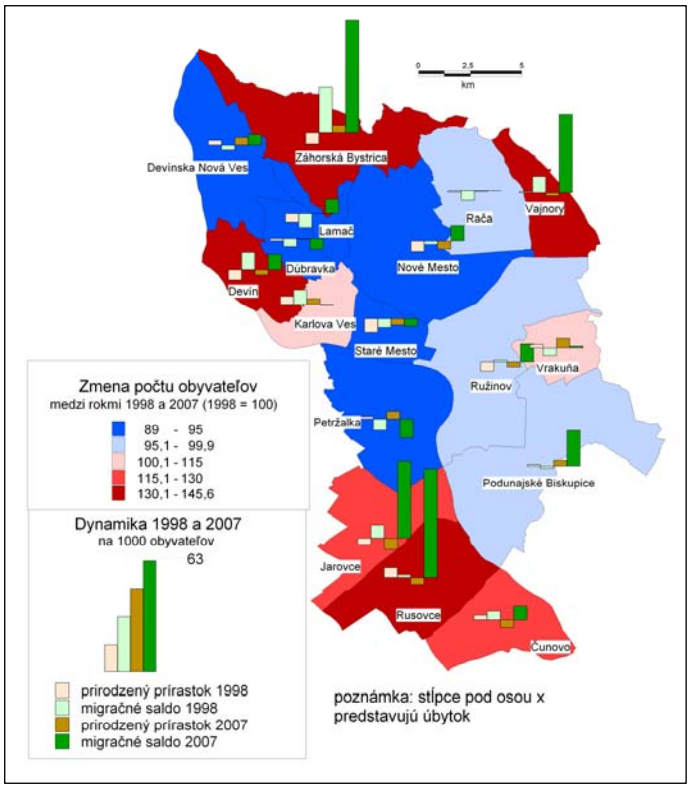

Zdroj: ŠÚ SR, Bilancia pohybu 1998-2007, autor mapy: Bleha, B.

Graf B.2.5 naznačil, že k značnému migračnému pohybu dochádza aj vo vnútri Bratislavy, dokonca aj v okresoch samotných[23]. Graf B.2.7 zobrazuje, že dynamika obyvateľstva je celkovo heterogénna. Analyzovaná bola posledná štatisticky dostupná dekáda 1998-2007. S výnimkou Karlovej Vsi svoje obyvateľstvo získali za toto obdobie iba „vidiecke“ časti Bratislavy. Existuje tu zrejmý súvis so suburbanizačnými tendenciami, aj keď nie v administratívnom slova zmysle. Celkovo, dynamika je vyššia v druhom skúmanom roku (2007), a na zmenu počtu obyvateľov vplýva hlavne migrácia, menej rozdiel medzi pôrodmi a úmrtiami (prirodzený prírastok). Najvýraznejší pokles počtu obyvateľov o viac ako 5% zaznamenali Devínska Nová Ves, Nové Mesto, Lamač, Dúbravka a Petržalka. Výrazný zisk vidieckych mestských častí však nie je neobmedzený. Je limitovaný celkovým potenciálom územia. Nadmerná imigrácia, naopak, môže vlastnosti územia, ktoré imigrantov motivovali, spätne zhoršiť.

B.3.3 Demografické štruktúry

Z demografických štruktúr najdôležitejšiu z hľadiska vývoja mesta predstavuje štruktúra podľa veku. Populácia SR a všetky jej regióny demograficky razantne starnú, najmä kvôli poklesu plodnosti,

[23] Na druhej strane, špeciálne postavenie má cezhraničná migrácia do blízkych okolitých obcí a miest Maďarska a Rakúska. Hoci nejde v kontexte celkovej migrácie o podstatné počty, ide o zaujímavý fenomén, keďže migranti menia celkový charakter týchto obcí. Nepredpokladáme, že by takáto migrácia mala ďalej vo väčšom rozsahu pokračovať.

ktorá tým zároveň zakladá ďalšie nerovnomernosti vo vekovej štruktúre, ktoré sú nepriaznivé z hľadiska dlhodobého rovnomerného vývoja. Už Easterlin (1978) v diele s mimoriadnym citačným ohlasom poukázal na význam zmien v proporciách vekových skupín (konkrétne mladších a starších produktívnych). Dobrú výpovednú schopnosť z hľadiska hodnotenia vekovej štruktúry majú viaceré ukazovatele, medzi inými priemerný vek a index starnutia (počet 65 ročných a starších na 100 obyv. 0-14 ročných). Graf B.2.8 zobrazuje proces starnutia populácie v posledných desiatich rokoch na úrovni mestských častí. V prvom rade treba skonštatovať, že Bratislava ako celok je výrazne demograficky staršia ako Slovensko, aj keď sa nevymyká z priemeru väčších slovenských miest. Vnútorne je však úroveň starnutia výrazne heterogénna. Priemerný vek populácie klesol iba v dvoch mestských častiach – Devín a Záhorská Ves, a to zásluhou imigrácie. V častiach Devínska Nová Ves, Petržalka a Vrakuňa stúpol, naopak, o viac ako 10%.

Graf B.2.8: Veková štruktúra obyvateľstva a populačné starnutie

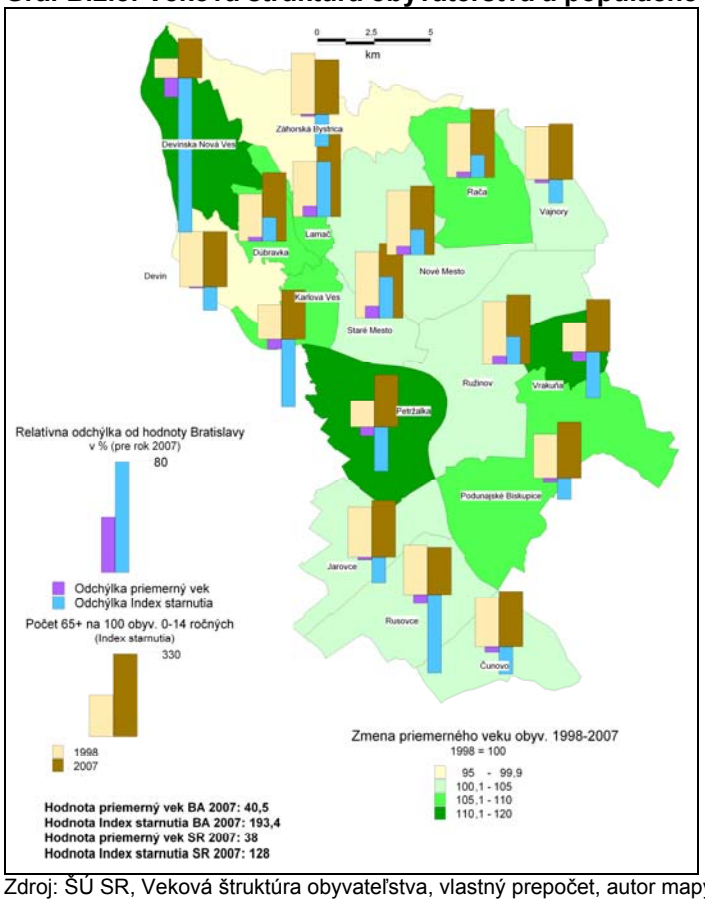

Zdroj: ŠÚ SR, Veková štruktúra obyvateľstva, vlastný prepočet, autor mapy: Bleha, B.

Napriek tomu Devínska Nová Ves, Karlova Ves, Petržalka a malé mestské časti („vidiek“) patria v rámci Bratislavy k podpriemerne demograficky starým. Index starnutia, ktorý citlivejšie reaguje na zmeny demografických procesov, je ešte výraznejšie odlišný v rámci mestských častí. Treba zdôrazniť, že na zmeny vo vekovej štruktúre vplývajú aj nerovnomernosti v nej samotnej (presun rôzne veľkých ročníkov do dôchodkového veku a pod.). Z hľadiska priemerného veku i indexu starnutia sú najstaršími časťami Nové mesto, Lamač a Staré mesto, naopak najmladšími Devínska Nová Ves, Vrakuňa, Karlova Ves, ktoré sú dokonca pod celoslovenský priemerom, čo sa priemerného veku týka.

Z ostatných demografických štruktúr z hľadiska zámeru tejto analýzy treba spomenúť hlavne priaznivú vzdelanostnú štruktúru obyvateľov mesta, ktorá súvisí s koncentráciou činností nevýrobného charakteru v meste. Bratislava jednoznačne dominuje aj pri porovnaní s ostatnými krajskými mestami, ktoré tiež prirodzene kumulujú obyvateľstvo s vyšším vzdelaním. Je to jej nespochybniteľná komparatívna výhoda. Na jednej strane priaznivá vzdelanostná štruktúra priťahuje investorov, a spätne, charakter ponúkaných pracovných miest priťahuje vysokoškolsky vzdelaných.

Graf B.2.9: Vzdelanostná štruktúra - % podiel VŠ vzdelaných v krajských mestách

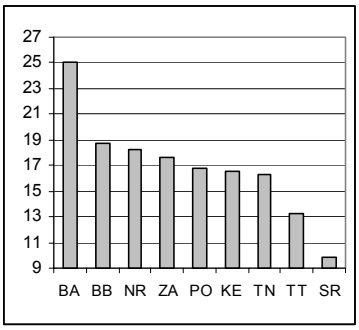

Zdroj: ŠÚ SR, publikované výsledky SODB 2001, prepočet (obyvateľstvo do 16 rokov nebrané do úvahy)

Na vzdelanostnú štruktúru v rámci mesta vplýva najmä migrácia. Suburbanizačné toky sa podľa všetkého podieľajú na stratách viac vzdelaného obyvateľstva, ktoré získavajú suburbiá.

Hoci oficiálne sa zahraničná migrácia podieľa na celkovej migrácii iba zanedbateľne (hlavne kvôli nedostatočnej evidencii[24]), v Bratislave hrá hlavne imigrácia (rôzne druhy povolených pobytov) už pomerne významnú úlohu. Aktuálne údaje k 1.1. 2008 naznačujú, že nie je veľkým prekvapením pozícia Bratislavy (kraja)[25] vzhľadom na ostatné územie SR. Z celkového počtu viac ako 41 tisíc povolených pobytov (cudzincov) k 1.1. 2008 pripadalo 12 383 (30%) na Bratislavský kraj, z toho 8784 bolo na trvalý, 3454 na prechodný, zvyšok na tzv. tolerovaný pobyt.[26]

B.3.4 Demografická budúcnosť Bratislavy

Graf B.2.10: Predpokladaný počet detí na jednu matku (úhrnná plodnosť)

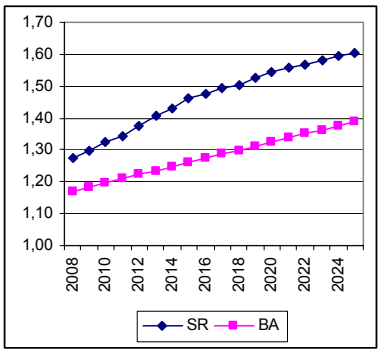

Zdroj: Bleha a Vaňo 2007, Bleha a Vaňo 2008

Budúci demografický vývoj jednoznačne ovplyvní sociálno-ekonomický rozvoj z viacerých hľadísk, predovšetkým z hľadiska početnosti a štruktúry pracovnej sily, z hľadiska prílevu sociálne stratifikovaných migrantov a zároveň odchodu migrantov vrátane úniku mozgov *(brain drain)*[27].

Plodnosť populácie Bratislavy, ako bolo naznačené vyššie, má svoje špecifiká. Plodnosť by sa mala zvýšiť v Bratislave na 1,32 dieťaťa na jednu matku v roku 2020, s predpokladom ďalšieho nárastu po roku 2020. To je výrazne pod slovenským priemerom, ktorý narastie na približne 1,6.

Napriek nárastu plodnosti a rekuperácii („návrat“ k odloženým pôrodom) pôrodov, Bratislava ako populácia s „najmestskejším“ charakterom v SR sa nebude vymykať z klasickej šablóny (nižšia plodnosť, väčšia bezdetnosť a jednodetnosť v mestskom prostredí). Vyšší ako priemer zostane aj priemerný vek matky pri prvom pôrode. Viac bežné budú pôrody matiek starších ako 35 i 40 rokov. Plodnosť bude výrazne pod dlhodobou záchovnou hodnotou 2 deti na jednu matku.

---

[24] Nedostatočná evidencia je výrazný problém, ktorý sa nedá vzhľadom na jej rozsah a závažnosť na tomto mieste rozoberať. Bližšie sa téme venuje Divinský 2005 a 2007.

[25] Pre nižšie územné celky údaje nie sú k dispozícii, je dôvodné predpokladať, že väčšina z cudzincov žije v krajskom meste, špeciálne v Bratislave.

[26] Vyššie zastúpenie cudzincov v populácii má svoje kladné i záporné stránky. Mnohí z nich sú vysokokvalifikovaní pracovníci, často však ide aj o príslušníkov podsvetia, alebo predstaviteľov čiernej a šedej ekonomiky. Z prechodných pobytov v°Bratislavskom kraji dominujú dôvody „Slovák žijúci v zahraničí“ (1091), „podnikanie“ (800), „zamestnanie“ (710), zlúčenie rodiny – reunifikácia (388).

[27] Dôležitými indikátormi sú i predikovaný počet narodených a zomrelých, pretože sa s nimi viažu viaceré služby (od pôrodníc, cez materské centrá až po pohrebné služby vrátane plánovania potreby hrobových miest). Kapitola vychádza z predpokladov a hypotéz prognózy pre slovenské okresy (Bleha a Vaňo 2008, 2009). Určujúce pre výsledky prognózy sú predpoklady plodnosti, úmrtnosti a migrácie, na základe ktorých sa kalibruje projekčný model

Graf B.2.11: Predpokladaný zisk/strata z migrácie okresov Bratislavy

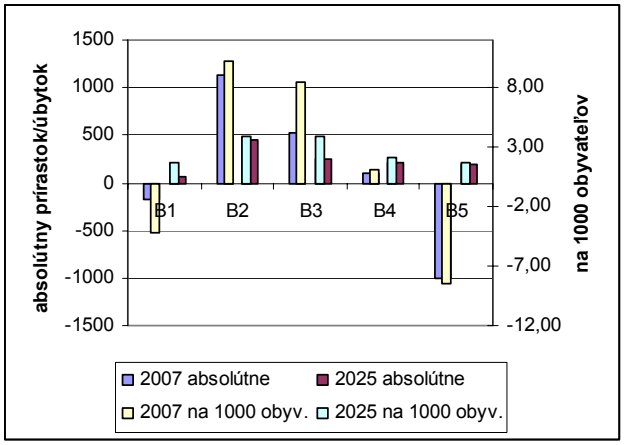

Zdroj: Bleha a Vaňo 2008

Nádej na dožitie (stredná dĺžka života) sa bude ďalej zvyšovať a zostane celkom logicky nad priemerom Slovenska i väčšiny urbanizovaných území. U mužov sa zvýši do roku 2025 v jednotlivých okresoch Bratislavy na 74,8 až 75,9 roka (Slovensko 74,39), u žien na 80,76 až 81,60 roka (Slovensko 80,51), aj keď sa regionálne rozdiely a náskok okresov s najpriaznivejšou úmrtnosťou o niečo zníži.

Veľký význam z hľadiska celkového populačného vývoja má a bude mať migrácia. Okrem vnútromestskej migrácie bude zohrávať významnú úlohu aj vonkajšia migrácia Bratislavy.

Z pohľadu piatich Bratislavských okresov najviac ziskové zostanú okresy Bratislava II a Bratislava III. Okresy Bratislava V a Bratislava I by sa mali dostať do kladných čísel, postupným doznievaním suburbanizačných tendencií, postupným zlepšovaním situácie z hľadiska prihlasovania na trvalý pobyt a pokračujúcou bytovou výstavbou, čo je v súlade s generálnym predpokladom zlepšenia migračnej situácie v meste. Migračné saldo zahŕňa samozrejme aj pohyby medzi samotnými mestskými okresmi.

V tejto súvislosti sa prejavuje vyššia atraktivita niektorých mestských štvrtí, najmä v Bratislave III a Bratislave IV. Je predpoklad, že aj doteraz stratové okresy BA I a BA V sa prehupnú do kladných čísel (bližšie rozoberajú autori Bleha a Popjaková 2007 pre Petržalku).

Z vyššie uvedených výsledkov (po kalibrácii projekčného modelu) vychádzajú prognózy, ktoré sú pre ich užívateľa najdôležitejšie. Základnými výsledkami sú vývoj počtu obyvateľov, jeho veková štruktúra a počty narodených, zomrelých a migrantov (viď vyššie). Počet obyvateľov a veková štruktúra sú výslednicou počtu narodených, zomrelých a migračného salda. Na grafe B.2.12. sú počty narodených, zomrelých a rozdiel ich počtu (prirodzený prírastok).

Graf B.2.12: Budúce počty narodených, zomrelých a prirodzený prírastok (narodení mínus zomrelí)

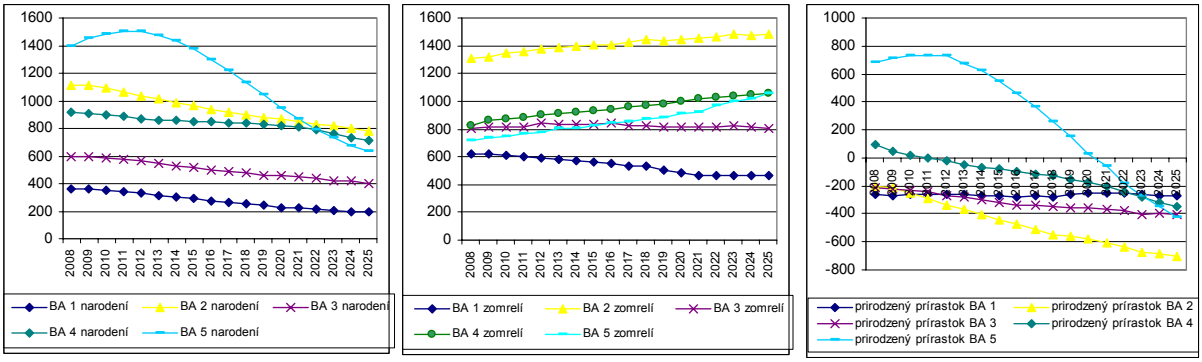

Zdroj: Bleha a Vaňo 2008

Vo všetkých Bratislavských okresoch sa očakáva pokles počtu narodených, najvýraznejšie v okrese Bratislava 5 (viac ako dvojnásobne), pretože tu je zaznamenaný najväčší pokles počtu potenciálnych matiek, napriek nárastu relatívnej plodnosti (na jednu matku). Naopak, počet každoročne zomrelých obyvateľov napriek nárastu strednej dĺžky života bude stúpať, pretože v populácii bude čoraz väčšie zastúpenie starších obyvateľov, ktorí sú viac vystavení riziku úmrtia. Logickým vyústením je výrazný pokles prirodzeného prírastku, resp. prehĺbenie prirodzeného úbytku. Okres Bratislava V s okresom Bratislava II sa prehupnú do záporných čísel. Absolútne najviac obyvateľov z hľadiska prirodzeného pohybu bude strácať okres Bratislava II. Súčasná veková

štruktúra (jej nevyrovnanosť) týmto spôsobom podstatne determinuje budúci vývoj a v konečnom dôsledku i budúcu štruktúru. Vyrovnaná veková štruktúra je preto jedným z dôležitých cieľov všeobecne chápanej populačnej politiky, pretože eliminuje „demografickú nestabilitu“ v budúcnosti. Celkovo bude Bratislava každoročne strácať (od približne roku 2018) viac ako 1 000 obyvateľov ročne, čo sa týka rozdielu medzi počtami narodených a zomrelých, pričom v súčasnosti ešte rádovo stovky získava[28]. Počet každoročne narodených klesne do roku 2025 približne o 40%, počet každoročne zomrelých stúpne približne o 14%.

Graf B.2.13: Budúci celkový prírastok

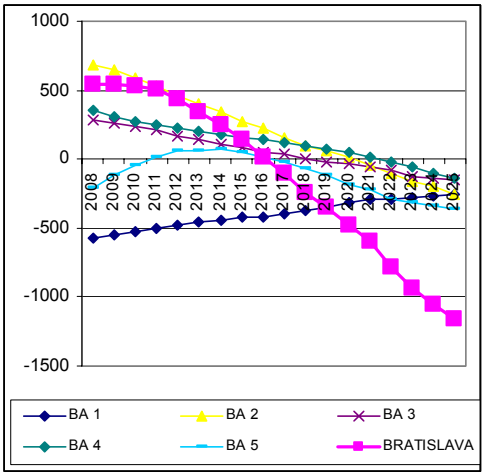

Zdroj: Bleha a Vaňo 2008

Na celkový počet obyvateľov okrem prirodzeného prírastku vplýva samozrejme aj migrácia (zisk/strata zo sťahovania)[29]. Zisk zo sťahovania rámcovo naznačil graf B.2.11.

Celkový prírastok Bratislavy a okresov je zobrazený na grafe B.2.13. Čo je podstatné, počet obyvateľov Bratislavy začne klesať už o 5-6 rokov, a to razantne. Podieľať sa na tom budú všetky okresy, kde migračný zisk nedokáže eliminovať pokles z prirodzeného pohybu. Iba vďaka predpokladanému migračnému zisku nebude Bratislava ročne strácať podstatne viac ako 1 000 obyvateľov. V čom spočíva miera neurčitosti prezentovanej prognózy (táto miera by sa mala pri každej prognóze vyjadriť) je naznačené v závere kapitoly.

Počet obyvateľov tak do budúcnosti bude s vysokou pravdepodobnosťou klesať. Po období mierneho rastu približne do roku 2015 (kulminácia na hodnotách nad 430 tis. obyvateľov), nastane pokles na hodnotu približne 424 tisíc obyvateľov. Kým okresy BA II, BA III, BA IV by mali zostať na 102-103% terajšieho počtu, BA V stratí do 2% obyvateľov, BA I dokonca viac ako 15% obyvateľov, paradoxne napriek zníženiu celkového úbytku, avšak celkom logicky vzhľadom na jeho súčasnú hĺbku.

Signifikantné zmeny prekoná v budúcnosti aj veková štruktúra. Tieto zmeny z hľadiska sociálnych a ekonomických konzekvencií budú skôr negatívne. Dôjde k jednoznačnému a nezvratnému starnutiu populácie Bratislavy, a to všetkých jej sub-populácií (okresov, mestských častí). Jednoznačne to dokumentuje graf B.2.14. Dôjde k výraznému nárastu zastúpenia obyvateľov starších ako 65 rokov v pomere k obyvateľom 0-14 ročným (index starnutia) i k nárastu priemerného veku obyvateľstva. Rýchlo bude rásť a starnúť najmä populácia okresu Bratislava V, kde sa pomer 65 ročných a starších k 0-14 ročným zvýši viac ako trojnásobne. Z hľadiska starnutia dôjde k určitej homogenizácii, približovaniu sa okresov Bratislavy navzájom. V celoslovenskom priemere bude Bratislava patriť k najstarším populáciám, v rebríčku priemerného veku okresov bude prvých päť priečok patriť práve bratislavským, v rebríčku indexu starnutia sa medzi ne vklinia iba Košice III a Košice IV. V rebríčku najvyššieho relatívneho rastu priemerného veku bude Bratislava IV a V patriť

[28] Od roku 2024 by to už malo byť viac ako 2000 obyvateľov ročne.

[29] Celkový prírastok sa vypočíta jednoducho ako NARODENÍ-ZOMRELÍ+PRISŤAHOVANÍ-VYSŤAHOVANÍ

do prvej päťky.

Graf B.2.14: Vývoj ukazovateľov vekovej štruktúry – Index starnutia, priemerný vek, % rast Indexu starnutia

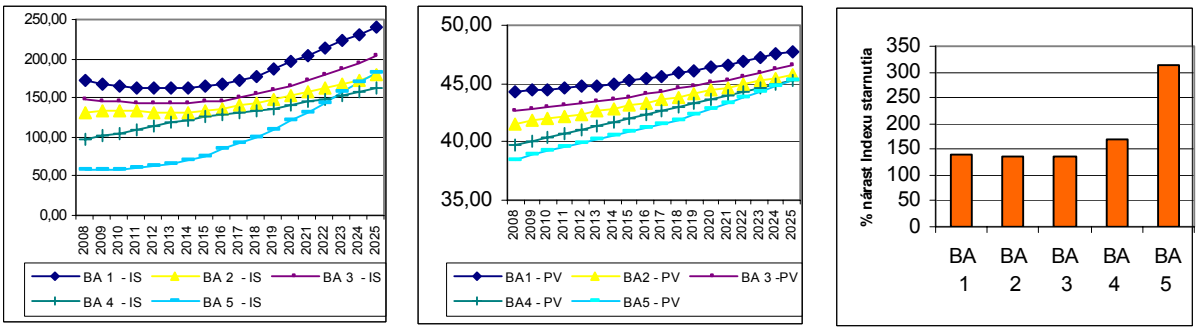

Zdroj: Bleha a Vaňo 2008, prepočet

Na grafe B.2.14: je zobrazená veková pyramída Bratislavy v rokoch 2007 a 2025. Výrazný nárast obyvateľstva vo vyššom veku je úplne zreteľný, kým počet 15-39 ročných je výrazne nižší. Index ekonomického zaťaženia (teda počet obyvateľov v predproduktívnom a poproduktívnom veku na 100 obyvateľov v produktívnom veku) sa zvýši na 57 z hodnoty 33, Index závislosti starého obyvateľstva (index dôchodkového zaťaženia) sa zvýši viac ako dvojnásobne (zo 17 na 37). Tieto indexy majú vzhľadom na otvorenosť socio-ekonomického systému len ilustratívnu funkciu (pracujúci v Bratislave netvoria dôchodok iba pre dôchodcov v Bratislave a naopak). Každopádne sa mení celkový charakter mesta, a potreby jeho obyvateľov (viď záver). Bratislava zároveň zostane mestom s výrazne vyšším podielom žien ako mužov (88 mužov na 100 žien), čo je bežné pre väčšie mestá.

Graf B.2.15: Veková štruktúra mesta Bratislava 2007 a 2025

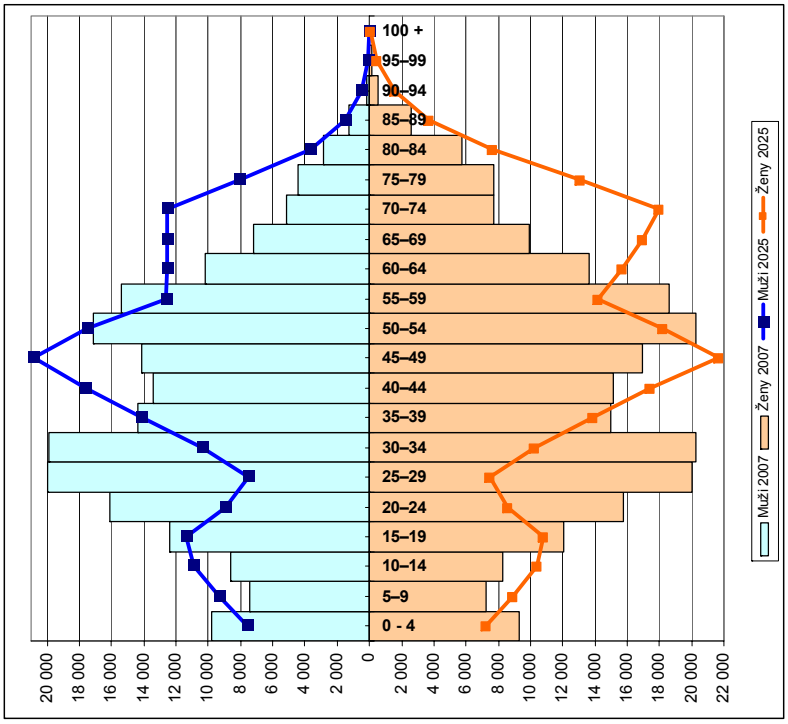

Zdroj: Bleha a Vaňo 2008, ŠÚ SR 2008

Zhrnutie a závery

Bratislava prekonala v poslednom období razantné demografické zmeny. Z celoslovenského pohľadu treba vyzdvihnúť niekoľko hlavných špecifík. Veľmi dôležitým je vysoký podiel obyvateľstva s vyšším vzdelaním. S tým však súvisí aj nižšia plodnosť, resp. pôrodnosť takéhoto obyvateľstva. Obyvateľstvo Bratislavy je rekordérom z hľadiska nádeje na dožitie. Napriek tomu sú to však hodnoty

stále zaostávajúce za vyspelými západoeurópskymi populáciami. Demografický obraz Bratislavy dlhodobo formuje migrácia. Jej charakter a intenzita sa však po roku 1989 výrazne zmenila, občas má živelný charakter. Koncentračné tendencie boli nahradené dekoncentráciou, predovšetkým suburbanizáciou, ktorá zapríčinila migračný úbytok Bratislavy na prelome milénií. Bratislava bola v tomto ohľade pionierskou populáciou v rámci SR. Ak hovoríme o špecifikách Bratislavy, nemožno opomenúť pomerne značnú priestorovú diferencovanosť demografických procesov a štruktúr v rámci Bratislavy, jednak na úrovni okresov, ale aj mestských častí a štvrtí. Výrazné sú odlišnosti najmä z hľadiska ziskov z migrácie.

Budúci populačný vývoj Bratislavy nebude priaznivý, čo sa týka počtu obyvateľov, ale najmä vekovej štruktúry. Prognóza (Bleha a Vaňo 2008) nie je z hľadiska predpokladov nijak výrazne pesimistická. Počíta s kladným migračným saldom, zvyšovaním počtu detí narodených priemerne jednej matke a zvyšovaním nádeje na dožitie. Napriek tomu by počet obyvateľov v roku 2025 nemal presiahnuť 430 000. Ako je to možné? Dôvod tkvie v tom, že Bratislava má svoju predprogramovanú vekovú štruktúru, počet narodených málo matkám v budúcnosti môže byť len a len malý, a to napriek tomu, že predikcia plodnosti je optimistická. Najvyššiu neurčitosť v prognóze má samozrejme migrácia, a je to jediný proces, ktorý by mohol ovplyvniť to, že počet obyvateľov Bratislavy nebude stagnovať, ale zvýši sa nad hodnotu 500 000. To by však Bratislava každoročne musela byť výrazne zisková a každoročný migračný zisk by musel výrazne prevážiť straty z prirodzeného úbytku (narodení mínus zomrelí), ktorý už približne po roku 2018 dosiahne každoročne viac ako 1000 osôb, pričom posledné roky Bratislava získala približne práve takéto počty ziskom z migrácie. Nastala by tak výrazná fáza reurbanizácie, výraznejšia s akou počíta oficiálna prognóza. Jednoduchý prepočet ukazuje, že Bratislava by mohla získať z migrácie okolo 100 000 obyvateľov do roku 2025, ak by bol každoročný zisk z migrácie okolo 6 až 7 tisíc obyvateľov. To však už po odrátaní tých, čo sa z Bratislavy vysťahujú, teda reálne počet prisťahovaných by musel byť ešte o to vyšší. Navyše, hodnota každoročne okolo 15 promile prírastku (v prepočte na 1000 obyvateľov) pre celé obdobie do roku 2025 je už výrazne optimistická, aj keď nie úplne nereálna. K tomu však treba pripočítať veľmi pravdepodobné straty z prirodzeného pohybu, hoci v prípade tak masívnej imigrácie o niečo nižšie (reprodukčná aktivita imigrantov je spravidla vyššia). Konečný rezultát je, že len veľmi masívna imigrácia môže výraznejšie zvýšiť počet obyvateľov mesta, s vysokou pravdepodobnosťou však nepresiahne hranicu 500 tisíc, ak cenzus 2011 neukáže, že tu skutočne žije niekoľko 10 tisíc obyvateľov, ktorí zatiaľ nie sú prihlásení na trvalý pobyt, vlastnia byty a plánujú v meste natrvalo zostať žiť[30]. V tomto kontexte možno chápať nárast, s ktorým počíta územný plán (na cca 530 tisíc), ako určitú „hornú hranicu rastu“ po naplnení sa viacerých vyššie spomenutých faktorov.

Ak možno z hľadiska počtu obyvateľov hovoriť o rôznych scenároch (stagnácia, rôzne stupne rastu), starnutie populácie mesta je viac menej nezvratné. Počet a podiel seniorov v populácii sa výrazne zvýši, čo bude mať dopad na niektoré sféry života mesta, predovšetkým na sociálne výdavky. Bratislava si v tomto nesie „záťaž“ minulého demografického vývoja, kedy sa jej veková štruktúra – hlavne vplyvom migrácie – stala nevyrovnanou, a tieto nerovnomernosti sa v budúcnosti výrazne prejavia (presun rôzne početných generácii do dôchodkového veku, z detského do produktívneho veku). Mesto sa na to musí pripraviť. Existujú v zásade dve možnosti populačných politík – *adaptačné* a *mitigačné* (Lutz 2007). Adaptačné predstavujú kroky z hľadiska prispôsobenia sa demografickej realite (prechod značne veľkej časti populácie do dôchodkového veku je nezvratnou realitou).[31] Mitigačné („zmierňujúce“) kroky vychádzajú z predpokladu, že aspoň časť demografickej reality možno zmeniť. Hoci efektívnosť a efektivita populačných opatrení je obmedzená (Bleha a Vaňo 2007), nie sú odsúdené na úplný neúspech. V prípade Bratislavy sa to týka predovšetkým oblasti migrácie. Po doznení suburbanizácie sa môže naplno prejaviť príťažlivosť Bratislavy ako hospodárskeho centra, ktorého atrakčná schopnosť je vysoká. *Pull* faktory (priťahujúce obyvateľstvo) sú značné, možno ich však ďalej ovplyvňovať (napr. cez kvalitu bývania, zlepšenie dopravy, priťahovanie investorov). Na druhej strane, treba čo najviac eliminovať ovplyvniteľné *push* faktory, ktoré „vypudzujú“ obyvateľstvo.

[30] Podľa všetkého ukáže, otázka je, do akej miery.

[31] Bratislava sa musí pripraviť na razantné demografické starnutie, ale napríklad aj vyšší počet každoročne zomrelých. Vyšší podiel staršieho obyvateľstva si bude žiadať vyšší počet pracovníkov v zdravotníctve a sociálnej sfére (opatrovatelia a pod.). Bratislava sa musí napriek zisku z migrácie adaptovať aj na poklesy počtu obyvateľov v horizonte 15-20 rokov.

V prípade Bratislavy ide najmä o záťaže spojené s veľkomestským charakterom bývania a života. Treba zdôrazniť, že aj mitigačné kroky majú svoje limity. Bytová výstavba má svoje ekologické limity, plodnosť žien napriek pronatalitným opatreniam je stále predovšetkým súkromnou záležitosťou jedinca (párov), navyše štúdie dokazujú, že viac ovplyvniteľní sú ľudia z nižších spoločenských vrstiev s nižším vzdelaním, čo nie je prípad Bratislavy. Okrem migrácie cez hranice mesta (vonkajšej migrácie) treba mať na zreteli aj vnútromestské migračné toky. Heterogenita, rozdielnosti v charaktere mestských častí a štvrtí spôsobujú odlišné tendencie migrácie, kedy niektoré (najmä) väčšie mestské časti obyvateľstvo strácajú, malé (aj niektoré väčšie) mestské časti ho získavajú, často na úkor zhoršenia celkovej kvality bývania a zahusťovania osídlenia.[32]

Aj keby sa podarilo niektoré demografické procesy ovplyvniť, Bratislava sa musí pripraviť na to, že bude nesporne patriť k najstarším mestským populáciám, výrazne sa zvýši priemerný vek obyvateľov, počet obyvateľov starších ako 65 rokov sa do roku 2025 takmer zdvojnásobí a presiahne hranicu 100 tisíc obyvateľov, kým počet obyvateľov 15-64 ročných sa zníži napriek predpokladanej imigrácii o približne 50 000 (na 271 tisíc). V neposlednom rade sa musí pripraviť na každoročné straty obyvateľstva, ktoré s vysokou pravdepodobnosťou budú presahovať 1000 obyvateľov ročne (cca od roku 2025), ale prepad do záporných čísel príde už po roku 2015[33]. Z hľadiska sociálno-ekonomických implikácií treba mať na zreteli vyššie spomenuté a analyzované demografické rozdiely v rámci mesta, aj keď ich intenzita sa podľa všetkého o niečo zníži. Hoci v súčasnosti panuje medzi ekonómami a demografmi všeobecná zhoda, že počet obyvateľov, ba dokonca ani veková štruktúra nie sú z hľadiska rozvojového potenciálu príliš dôležité[34], na úrovni mesta bude zrejme výraznejší pokles počtu obyvateľov vždy „problémom“, minimálne z hľadiska výberu daní a ďalších príjmov, pričom naopak, výška mnohých výdavkov mesta nie je viazaná na počet obyvateľov, a teda nižší počet obyvateľov neznamená v zásade nižšie výdavky (napríklad oprava ciest a iné). Predsa však, zásadné zmeny prináša so sebou zmena vekovej, sociálnej a vzdelanostnej štruktúry populácie. Aj keď možno predpokladať, že dôjde k ďalšiemu zvyšovaniu efektivity práce, zlepšovaniu kvalifikačnej a vzdelanostnej štruktúry, predsa je však starnutie populácie signifikantným javom, ktorý ovplyvní viaceré oblasti života v meste. Treba rozlišovať, že starnutie obyvateľov populačnej jednotky, akou je mesto Bratislava, môže mať iné konzekvencie ako starnutie celoslovenskej populácie. Kým napríklad pre Bratislavu môže nárast počtu zomrelých z hľadiska deficitu hrobových miest znamenať problém, detto neplatí pre Slovensko ako také. Na druhej strane, vyššie dôchodkové zaťaženie (deficit penzijného systému) nie je problémom mesta, avšak na národnej úrovni si s ním musí poradiť štátny rozpočet, bez ohľadu na odlišný podiel dôchodcov v jednotlivých sub-populáciách SR.

Bibliografia

Bezák, A. (*2006*). *Vnútorné* migrácie *na Slovensku: Súčasné trendy a priestorové vzorce*. Geografický časopis, Roč. 58, č. 1, SAV, Bratislava, *2006*, s. 15 – 44.

Bleha, B. - Popjaková, D. (2007). *Migrácia ako dôležitý determinant budúceho vývoja na lokálnej úrovni - príklad Petržalky.* Geografický časopis, Roč. 59, č. 3, s. 265-291

Bleha, B. – Vaňo, B. (2008). *Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025.* Infostat. Bratislava

Bleha, B. – Vaňo, B. (2009). *Demografická budúcnosť okresov Slovenska. Približovanie či divergencia. Infostat. Bratislava.*

[32] Nepopierateľný vplyv tu má investičná bytová výstavba. Aj developeri sa stali jedným z dôležitých činiteľov z hľadiska migračných tokov a ich efektívnosti.

[33] Aj keby došlo k výrazne vyššiemu nárastu plodnosti, a imigrácia by bola intenzívnejšia, efekt „nezmeniteľnej“ vekovej štruktúry pre budúci vývoj bude tak či onak najvýraznejší. V dlhodobom horizonte by preto mala byť konečným cieľom populačnej politiky vyrovnaná veková štruktúra, ktorú možno chápať ako jeden z modelov populačného optima. V širšom slova zmysle môžeme hovoriť o Lutzovom termíne „Human Balanced Development“. Treba poznamenať, že Bratislava nebude v rámci SR (ani Strednej Európy) výnimkou, iba niektoré problémy budú vypuklejšie.

[34] Hovorí sa o termínoch ako *population balance, balanced human capital* a iné (NGO, Lutz 2008 a iní), ktoré sú širšie, zohľadňujú kvalitu života, ekonomické aspekty. V tomto ponímaní nie je dôležitý pomer dôchodcov, indexy ekonomického či dôchodkového zaťaženia, ale schopnosť populácie sa s týmto vyrovnať a adaptovať sa na zmenené demografické podmienky.

Divinský, B. (2005). *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike Stavy, trendy, spoločenské súvislosti*, F.E. Stiftung, 216 s.

Divinský, B. (2007). *Labor market – migration nexus in Slovakia: time to act in a comprehensive way*. IOM. 229 s.

Easterlin, R. (1978). *What will 1984 be like? Socioeconomic Implications of Recent Twists in Age Sstructure,*. Demography, roč. 15, č. 4, s. 397- 432.

Kurčík, Ľ. (2006). *Migračné väzby mesta Bratislava a jeho zázemia 2000-2002*. In Atlas obyvateľstva Slovenska 2006, UK.

Loužek, M. (2002). *Odolejme svádení socialistické propopulační politiky.* Seminár: Propopulační poltika: Spása či chiméra?. Dostupné na: http://cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=497.

Lutz, W. (2007). *Adaptation versus Mitigation Policies on Demographic Change in Europe.* Vienna Yearbook of Population Research, s. 19-25.

Lutz, W. (2008).*What should be the goal of population policies? Focus on „Blanced Human Capital Development"*. Vienna Yearbook of Population Research, s. 17-24.

Meszáros, J. (2009). *Výpočet strednej dĺžky života v zdraví (metodický materiál)*. Infostat. Bratislava

Mészáros, J. (2008). *Atlas úmrtnosti Slovenska*. INFOSTAT, Bratislava.

Ouředníček, M. (2007): *Differential Suburban Development in the Prague Urban Region*. Geografiska Annaler: Human Geography 89B, roč. 2, s. 111 - 125.

Podolák, P. ed. (2006). *Priestorový pohyb obyvateľstva*. In Atlas obyvateľstva Slovenska. Bratislava, Univerzita Komenského, Prírodovedecká fakulta, s. 168.

Téma:

Budúci počet obyvateľov mesta a demografické starnutie

Dôkazy:

- Bratislava strácala obyvateľstvo do roku 2005, a to najmä masívnou suburbanizáciou. Väčšina obcí v zázemí Bratislavy získava obyvateľstvo na úkor mesta pri porovnaní vzájomných migračných relácií. Ide často o vzdelané a produktívne obyvateľstvo (hoci pracuje v Bratislave samotnej) s vyšším reprodukčným potenciálom, Bratislava tak stráca aj budúcich potenciálnych rodičov v nasledujúcej generácii. Z priestorového pohľadu zatiaľ nejde o proces, ktorý by spôsoboval markantné vyľudňovanie mestských štvrtí, či výraznejšiu zmenu ich sociálnej štruktúry. Ide o „selektívny" spôsob, kedy odchádzajú predovšetkým lepšie situovaní obyvatelia z panelákových štvrtí. Samozrejme, sociálna skladba suburbií sa zákonite mení.
- Podľa výsledkov demografickej prognózy určité oživenie zaznamenané v posledných rokoch pomerne razantne vystrieda populačný úbytok (približne po roku 2015), od roku 2020 to bude okolo 500 obyvateľov ročne s rýchlym každoročným nárastom tejto hodnoty, a to napriek tomu že prognóza je optimistická z hľadiska predpokladov plodnosti aj migračného salda. Avšak počet potenciálnych matiek začne prudko klesať (efekt terajšej nezmeniteľnej vekovej štruktúry). Počet obyvateľov by teda mal najprv rásť, potom klesať, v horizonte prognózy by mohol byť okolo 430 000 obyvateľov. Výrazne vyššie migračné saldo (aspoň 6 tisíc obyvateľov ročne) by pomohlo Bratislave prekonať polmiliónovú hranicu. Počet obyvateľov je však ovplyvnený množstvom procesov (a tie množstvom faktorov), čo prudko zvyšuje neurčitosť prognózy. Možno predpokladať, že počet obyvateľov neklesne pod 430 tisíc, ale aj napriek masívnej bytovej výstavbe (ak bude pokračovať) nepresiahne hranicu 550-590 tisíc, pretože prirodzený úbytok je vekovou štruktúrou viac menej „predprogramovaný". Ako pomerne spoľahlivý možno odhadnúť interval 430-480 tisíc obyvateľov v roku 2025 – teda viac menej stagnácia.
- Faktory neurčitosti smerujúce k budúcemu vývoju viac „nahor": a) Prihlasovanie sa obyvateľov dlhodobo žijúcich v meste „neoficiálne", b) zvýšená plodnosť, vyššia nádej na dožitie (vplyv na presnosť odhadu je však omnoho nižší). Pritom zvýšená plodnosť môže byť podmienená iba masívnou imigráciou reprodukčných skupín.
- Faktory neurčitosti smerujúce k budúcemu vývoju viac „nadol": a) Odhlasovanie sa obyvateľov fakticky žijúcich v suburbiách, b) nárast prisťahovaných nebude ekvivalentný výstavbe (väčšinu bytov kúpia obyvatelia z Bratislavy – mladá osamostatňujúca sa generácia).
- Celkovo v Bratislave viac ako inde zohráva úlohu migrácia a evidencia obyvateľstva. Nevyhnutné je počkať na výsledky cenzu 2011 už na základe prítomného obyvateľstva. Každopádne, pre mesto je problémom niekoľko desať tisíc obyvateľov dlhodobo žijúcich v meste, využívajúcich všetky služby a infraštruktúru.
- Kým budúci počet obyvateľov je neurčitý, starnutie je úplne nezvratné, s pravdepodobnosťou hraničiacou s istotou. Je to spôsobené tým, ako vyzerá súčasná veková štruktúra.
- Počet 65 ročných a starších obyvateľov na 100 obyvateľov 0-14 ročných narastie o približne 50% v mestských okresoch 1až 4, a až trojnásobne v Bratislave V. Ak vychádzame z premisy, že súčasný stav zariadení je dostačujúci (čo však nie je) a zostane konštantný, zákonite tu budú chýbať tisícky miest.
- Absolútny počet obyvateľov v dôchodkovom veku sa do roku 2025 zdvojnásobí, pričom počet 85 ročných a starších *(tzv. oldest old)* stúpne o cca 80%. Sú to ľudia, ktorí väčšinou vyžadujú už špeciálnu a nákladnú starostlivosť.

Dôsledky/výzvy:

- Pre akékoľvek mesto nie je klesajúci počet obyvateľov pozitívom, je to problém väčšiny európskych (najmä postsocialistických) veľkomiest. Problémom sú o. i. klesajúce výnosy z podielových daní.

- Určitým predpokladaným pozitívom je, že Bratislava je príťažlivá pre obyvateľov v podstate celého Slovenska, aj keď samozrejme platí závislosť, že s narastajúcou vzdialenosťou väzba klesá. V súčasnej určitej prechodnej etape v Bratislave trvalo žijú a pracujú aj „perspektívni" obyvatelia zo stredného a východného Slovenska, z ktorých mnohí plánujú v Bratislave zostať natrvalo. Zatiaľ podľa všetkého volia vyčkávaciu taktiku, upevnenie pracovnej pozície, zlepšenie situácie na trhu s bytmi. Treba dodať, že bytov je v Bratislave relatívne dosť. Relativita spočíva v tom, že keby ich bolo viac, ich cena by bola prístupnejšia (i keď to by mohlo vyvolať záujem = rast cien). Vzhľadom na špecifiká Bratislavy možno predpokladať, že existuje určitá krehká rovnováha, a rozdiel v cenovej hladine Bratislava vs. zvyšok krajiny zostane zachovaný. Veľkou výzvou je primäť týchto „pendlerov", aby sa stali trvalými obyvateľmi mesta, čo je samozrejme viaccestná úloha.
- Rastúci počet seniorov vyvoláva enormný tlak na kvantitatívny ale aj kvalitatívny nárast poskytovaných sociálnych i zdravotných služieb.
- Starnutie má aj určité psycho-sociálne dôsledky a môže byť spojené s nárastom výskytu chudoby v poslednej fáze životného cyklu.
- Celková spoločenská váha seniorov sa vďaka ich predpokladanej vyššej vitalite a spoločenskej aktivite a zároveň výraznému zvýšeniu podielu v populácii zvýši, dôjde k zmenám spoločenskej klímy v meste a jeho častiach. Petržalka a viaceré ďalšie časti mesta boli vnímané ako miesta, kde žijú „rodiny s malými deťmi". Takýto obraz sa však začne vytrácať. Populácia, kde je 30-40% seniorov, je kultúrne a sociálne úplne inou populáciou ako súčasné populácie, tobôž populácie spred 30-40 rokov.
- Súčasný počet bezbariérových dopravných prostriedkov je veľmi malý (bezbariérovo sú vybavené iba niektoré linky autobusov, no žiadne električky ani trolejbusy), a s nárastom horšie mobilných obyvateľov sa nepočítalo v socialistických blokoch, ktoré stále tvoria podstatnú časť bytového fondu.

Téma:

Nevyrovnaná veková štruktúra obyvateľstva – výrazné zárezy vo vekovej pyramíde. Do vyššieho veku sa neustále posúvajú rôzne početné generácie (predovšetkým dôsledok socialistickej imigrácie), čo vplýva na fluktuáciu z hľadiska počtu narodených a zomretých v čase. V Bratislave sa výrazne prejavuje efekt tzv. demografických vĺn a populačného a vekovo-štruktúrneho momentu. Tento problém priamo súvisí s vyššie uvedeným, pre podčiarknutie jeho významu je uvedený samostatne.

Dôkazy:

- V roku 2007 mala Bratislava 38 tisíc obyvateľov vo veku 30-34 rokov, kým 35-39 ročných je približne o 10 000 menej.
- Počet narodených sa zvýšil oproti 90. rokom, a to najmä kvôli vyššiemu počtu potenciálnych matiek, najmä v Bratislave V bude výrazne oscilovať kým nezačne definitívne klesať (v roku 2012-2013 kulminácia na cca 1 500 narodených deťoch, do roku 2025 pokles na 600 každoročne narodených detí). Je aj dôsledok stále sa meniaceho počtu matiek vo veku najvyššej plodnosti.
- V roku 2025 v troch okresoch Bratislavy – II, III, IV – bude o 50% viac detí v základno-školskom veku než je v súčasnosti, v BA V dokonca 2,5 krát viac. Pritom už súčasný „malý baby boom" spôsobuje mestským častiam problémy, v médiách sa často objavujú nespokojné mamičky (a to obrazu *baby friendly* a *imigration friendly* mesta nepridá).

Dôsledky/výzvy:

- Demografický dôsledok – akákoľvek nevyrovnanosť súčasná zakladá predpoklad pre nevyrovnanosť budúcej vekovej štruktúry (a tým pádom dlhodobej nežiaducej oscilácie).
- Oscilujúce počty detí zakladajú neustále meniace sa nároky na počet miest pre žiakov rôznych stupňov.

- Presun výraznej kohorty terajších 50-nikov do seniorského veku a celkové starnutie pôsobia na zvýšené požiadavky ohľadom hrobových miest a zdravotníckej starostlivosti., ktorá je omnoho nákladnejšia v seniorskom veku. Už o 4-5 rokov napríklad súčasné hrobové miesta v Bratislave budú zaplnené.
- Treba mať na zreteli, že akékoľvek „dopĺňanie" súčasnej vekovej štruktúry môže byť dvojsečnou zbraňou – aj migranti raz zostarnú. Preto by mala byť migrácia v ideálnom prípade rozložená do čo najväčšej časti produktívneho a reprodukčného veku.
- Špecifickú otázku predstavuje zahraničná migrácia. Zatiaľ je oficiálne na hranici 5% z celkového objemu, avšak štatistika zahraničnej migrácie je nepresnejšia, najmä na strane emigrácie (obyvatelia si nesplnia odhlasovaciu povinnosť, resp. žijú dlhodobo v zahraničí ale plánujú sa vrátiť). Hoci v Bratislave žije zďaleka najviac cudzincov v rámci SR, v celoeurópskom porovnaní ide o jedno z najhomogénnejších hlavných miest z tohto hľadiska.

Téma:

Priestorová heterogenita populačného vývoja Bratislavy. Mestské časti vykazujú rozdiely v špecifickej hustote zaľudnenia, odlišujú sa z hľadiska rozdielu medzi počtom narodených a zomrelých, a najmä v intenzite migrácie, ale aj vo vekovej štruktúre. Tento problém úzko súvisí s procesmi urbánneho vývoja – suburbanizáciou, deurbanizáciou, re-urbanizáciou.

Dôkazy:

- Špecifická hustota zaľudnenia (počet obyvateľov) na zastavanú plochu v najhustejšie zaľudnenej mestskej časti je približne 15 krát vyššia ako v najmenej husto zastavanej.
- Niektoré mestské časti za posledných 10 rokov stratili takmer 10% obyvateľov, kým viaceré narástli populačne o 30% až 45%, podieľa sa na tom hlavne migrácia – na 1000 obyvateľov niektoré mestské časti získali ročne viac ako 50 obyvateľov, iné obyvateľstvo z migrácie strácajú.
- Obyvateľstvo demograficky najmladšej Devínskej Novej Vsi je demograficky o 80% mladšie ako je celomestský priemer, čo sa týka ukazovateľa počtu 65 ročných a starších v prepočte na 100 obyvateľov mladších ako 14 rokov.

Dôsledky/výzvy:

Heterogénny vývoj nie je nič neobvyklé, avšak môže generovať problémy, najmä čo sa týka:

- Nerovnomernej potreby a dopytu po sociálnych a zdravotných službách.
- Vzniku demograficky starých štvrtí s výraznou koncentráciou starších obyvateľov a špecifickými požiadavkami na bývanie, dopravu a služby.
- Zahusťovania vybraných častí mesta a s tým spojenými problémami s dopravou (napr. denný pohyb rádovo 1000 a viac plánovaných nových obyvateľov Devína sa prejaví v intenzite dopravy v smere do centra a späť). Predtým úplne bezproblémové dopravné línie do Bratislavy (napríklad od Čiernej vody) dnes jednoznačne „trpia" v dôsledku intenzívnej suburbanizácie (iný relevantný dôvod tak prudkého nárastu tam nie je), predtým problémová situácia na ťahoch od Dunajskej Stredy a Pezinka sa stala kritickou, a to opäť predovšetkým v dôsledku suburbanizácie.
- Celkových potenciálnych zmien charakteru (objemu a smerov) dopravných tokov, s ktorými treba počítať.

Téma:

Nadpriemerná kriminalita. Všetky druhy kriminality vykazujú v Bratislave vysoké hodnoty. Bratislava je však hlavným mestom, ktoré prirodzene „viaže" určité druhy kriminality, tak ako ostatné metropoly v Európe. Každopádne, vždy je priestor na určité zníženie, minimálne v oblasti priestupkov.

Dôkazy:

- Najvyššie hodnoty za SR v rámci majetkovej, ekonomickej i násilnej kriminality v prepočte na 10 000 obyvateľov, tri krát vyššie hodnoty celkovej kriminality ako okresy najmenej zaťažené kriminalitou.
- Viac ako polovica zo všetkých drogových deliktov sa každoročne udeje v Bratislavskom kraji.
- Odhadovaný počet bezdomovcov v Bratislave je niekoľko tisíc, v ostatných krajských mestách sa odhaduje na maximálne niekoľko stoviek.
- Počet ukradnutých osobných vozidiel v Bratislave predstavuje viac ako tretinu z celoslovenského počtu krádeží.
- Dlhodobé problémy s vreckovými krádežami, žobrákmi, vysokou koncentráciou asociálnych skupín v priestoroch centra, hlavnej stanice, Pentagonu, častí Petržalky a inde. Tieto priestory sú vnímané negatívne u obyvateľov i návštevníkov.
- Mestská polícia rieši každoročne okolo 17-20 000 priestupkov mimo priestupkov v doprave, ktoré priamo súvisia s bezpečnosťou a kvalitou života (požívanie alkoholických nápojov, obťažovanie osôb, čistota a poriadok a. i.).

Dôsledky/výzvy:

- Hoci Bratislava sa bezpečnosťou zrejme nevymyká z bežného priemeru stredoeurópskych metropol, vyššie uvedené čísla nepridávajú imidžu mesta, jednak u návštevníkov domácich i zahraničných, jednak u jeho obyvateľov.
- Potenciálne môže vplývať na návštevnosť, ale aj imigračné rozhodnutia obyvateľov.
- Problematika bežných deliktov, veksláctva, obťažovania môže byť efektívne riešená ďalším posilňovaním mestskej polície, štátnej polície, a rozširovaním kamerového systému. Hoci ide o finančne nákladné aktivity, pomohli by Bratislave vybudovať si imidž bezpečného mesta, a dokonca stavať na tom aj marketingovú stratégiu.

Problém:

Problémy spojené s masívnou bytovou a komerčnou výstavbou. Razantná bytová výstavba najmä po roku 2000 spôsobuje viaceré problémy. Snaha viacerých investorov o maximalizáciu zisku a o využitie výrazného boomu v dopyte po komerčných priestoroch a predovšetkým bytov vyústila do viacerých sporov so samosprávami i občanmi (viaceré petície). Existuje navyše mnoho rozporných odborných názorov (napr. vzhľad podhradia po revitalizácii). Často sú vytýkané najmä nesúlad urbanistického riešenia s okolím, nesúlad s územným plánom, s charakterom predmetného územia (najmä výška zástavby, účel), úbytok parkovacích plôch a zároveň zvýšené nároky na statickú dopravu. S výstavbou je spojená často nedostatočná vybavenosť, dopravná a iná obslužnosť predmetných území. Na druhej strane, mnohé projekty revitalizujú prostredie, prinášajú podzemné parkovacie kapacity, služby. V Bratislave sú a stále sa stavajú čierne stavby, ani jedna ešte nebola odstránená (musí ísť o ťažko dokázateľný rozpor s verejným záujmom), mnohé sú dodatočne legalizované. Stavebníkom sa oplatí zaplatiť pokuty, a stavbu i tak dostavať. Problémom je starý stavebný zákon, nejasné kompetencie, priveľa aktérov (stavebný úrad, mesto, mestské časti, pamiatkari).

Dôkazy:

- Viaceré spory riešené i súdnou cestou (napr. podlažnosť budovy na Šancovej, spor sa tiahol roky).
- Vyjadrenia architektov i občanov k viacerým projektom (ako príklad možno uviesť Aupark kritizovaný i hlavným architektom mesta, špeciálny prípad predstavuje napríklad kauza PKO)
- Vyjadrenia starostov mestských častí i agendy politických strán k investorským zámerom (najmä pred poslednými komunálnymi voľbami), mnohé projekty napriek nespokojnosti občanov a samospráv sa nepodarilo zastaviť resp. korigovať.

- Viaceré občianske petície, nielen proti zahusťovaniu a úbytku zelene (napr. Račianske mýto – horná časť parku, Vista Tower, Dolnozemská brána v Petržalke, Hlaváčikova ulica v Petržalke), ale aj vyslovene ekologicky motivované (napr. proti výstavbe na Železnej Studienke).
- Čierne stavby sú zdokumentované, existujú dokonca web stránky (i keď nie oficiálne), kde sú uvedené i fotografiami, niektoré mestské časti využívajú pri ich odhaľovaní ortofoto mapy. Podľa časopisu TREND (10/20007) však neeviduje Ministerstvo výstavby ani jednu už odstránenú čiernu stavbu. Niektoré mestské časti ich dali odstrániť, avšak napriek tomu boli dodatočne zlegalizované (napr. pod Slavínom). Medzi dodatočne legalizované čierne stavby patria vila na Tvarožkovej ul., budova Dell na Fazuľovej ul., nadstavba na Hviezdoslavovom námestí (stavebník dostal pokutu viac ako 1 mil. SKK).
- Nepriamym dôkazom je i vyjadrenie ministra výstavby z marca 2009 pri zdôvodňovaní vyšších pokút za začatie realizácie bez stavebného povolenia a ďalších opatrení.
- Na webe možno počas krátkeho prieskumu v printových (s web stránkou) a internetových médiách nájsť niekoľko desiatok reportáží k danej problematike, ktoré jednoznačne dokazujú, že v Bratislave tento problém existuje a že je citlivo vnímaný verejnosťou.

Dôsledky/výzvy:

Dôsledky (negatívne) vyššie uvedeného možno vnímať v týchto základných rovinách:

- Rovina „fyzická“ – mnohé stavby vplývajú na kvalitu životného prostredia obyvateľov a celkovo na ich kvalitu života – zeleň, parkovacie plochy, hlučnosť, architektonické lapsusy.
- Rovina „mentálna“ – percepcia mesta obyvateľmi, návštevníkmi, narušený imidž a znižovanie pozitívneho imidžu mesta, potenciálne znížený záujem o bývanie v Bratislave.

Zoznam použitých skratiek

napr. – napríklad
resp. – respektíve
SR – Slovenská republika
tis. – tisíc

B.4 Bývanie, zdravie a sociálna situácia

B.4.1 Cenzové domácnosti

Na Slovensku sa od Sčítania z roku 1961 zisťujú údaje o tzv. cenzových domácnostiach. Cenzovú domácnosť tvoria osoby, ktoré spoločne bývajú v jednom byte na základe vzťahov v rodine alebo iných vzťahov. Najmä po roku 1989 sa výrazne mení štruktúra cenzových domácností. Na grafe 4.1 možno vidieť špecifickú pozíciu Bratislavy z hľadiska štruktúry cenzových domácností, kedy aj oproti ostatným väčším krajským mestám má najvyššie zastúpenie domácností jednotlivcov, ktorých nárast podielu na úkor rodinných domácností je dominantnou črtou vývoja po roku 1989. Kým na Slovensku v roku 2001 predstavovali domácnosti jednotlivcov 30%, v Bratislave to bolo už 37%, s rodinnými domácnosti je situácia opačná (o 10 percentuálnych bodov nižší podiel). Nie je to zistenie prekvapivé. Fenomén singles sa prejavuje najmä vo väčších menej konzervatívnych oblastiach.[35] Do budúcnosti sa predpokladá zachovanie týchto rozdielov v rámci Slovenska pri ďalšom pozvoľnom náraste hodnôt cenzových domácností. Predpokladá sa, že metodika cenzu 2011 by mohla priniesť spresnenie ohľadom cenzových domácností – podnájmov. Zreteľné rozdiely možno nájsť aj v rámci mesta, napríklad v Starom meste je podiel domácností jednotlivcov takmer 47%.

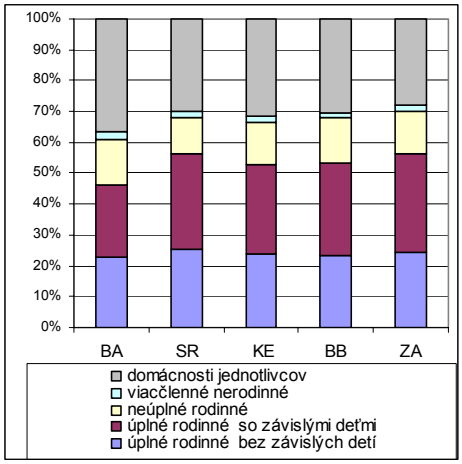

Graf B.4.1: Zastúpenie druhov cenzových domácností vo vybraných mestách a SR
Zdroj: Oficiálne výsledky SODB 2001, prepočet

B.4.2 Domový, bytový fond a výstavba

Graf B.4.2: Štruktúra domového a bytového fondu

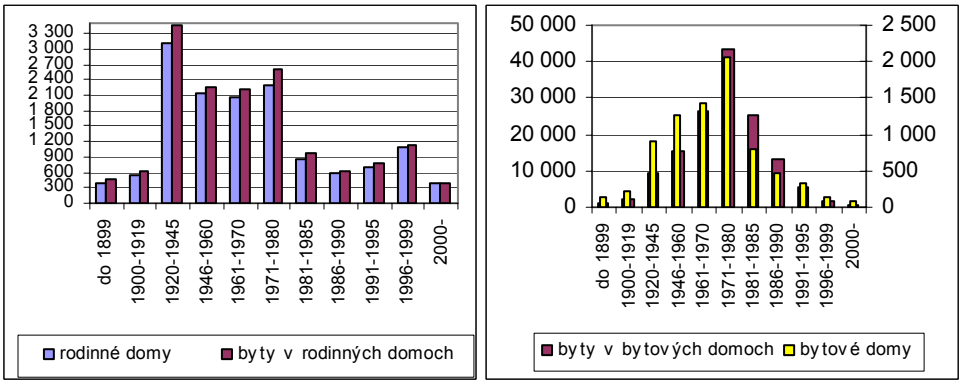

Zdroj: Oficiálne výsledky SODB 2001, do úvahy sú brané oficiálne obývané domy

Domový a bytový fond je dôležitou charakteristikou každého územia, predstavuje jednu zo základných mestoobslužných funkcií. Domový fond sa oficiálne člení na kategórie rodinné domy, bytové domy a ostatné domy , resp. graf 4.2. zobrazuje štruktúru rodinných domov (vľavo) a bytových domov (vpravo) podľa veku. Údaje samozrejme nezahŕňajú bytovú výstavbu po roku 2001, ktorá bola pomerne masívna, presnejšie údaje o tejto výstavbe z hľadiska ich počtu obyvateľov poskytne až cenzus v roku 2011. Základné rysy sú jednoznačné, dominujú celkom logicky rodinné domy a bytové domy (resp. byty, ktoré sú ich súčasťou) postavené počas socialistickej etapy. Najviac rodinných domov (obývaných) je z obdobia 1920-1945 a 1971-1980, aj v 80. rokoch však bol postavený značný

[35] Bližšie sa téme a možnostiam „merania“ týchto javov venuje štúdia Bleha – Drotován (2007)

počet rodinných domov (1583). V bytových domoch postavených počas socializmu žije viac ako polovica obyvateľov Bratislavy, pričom takmer polovica v bytoch v súčasnosti starších ako 30 rokov.

Graf B.4.3: Časovo - priestorové rozloženie bytovej výstavby

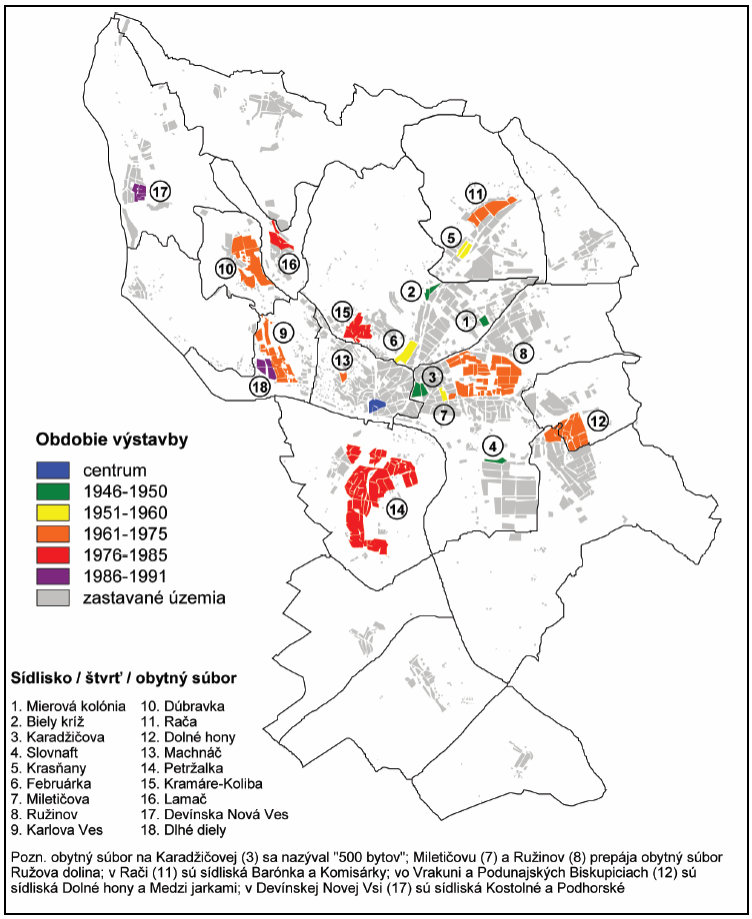

Zdroj: Prevzaté z Halás, Džupinová 2007

V 70 a 80. rokoch bolo postavených viac ako 80 tisíc bytov v bytových domoch, čo je viac ako polovica obývaných bytov v bytových domoch (k roku 2001). Sú to byty v bytových domoch, ktoré (ak nie sú zrekonštruované) sú energeticky náročné, vyžadujúce značné opravy. Postupná rekonštrukcia starších bytových domov a výstavba bytov nových (po roku 1991) bude zvyšovať kvalita bytového i domového fondu mesta, masívna socialistická výstavba však zanechá nezmazateľnú stopu na celkovej charakteristike bytového fondu Bratislavy. Porovnanie podielov bytov na celkovom bytovom fonde v Bratislave a Košiciach ukáže o niečo mladší bytový fond Košíc. [36] Byty postavené do roku 1960 tvoria v Košiciach 7%, v Bratislave 16%. Naopak byty postavené po roku 1980 tvoria v Košiciach 30%, kým v Bratislave 23%. Rozloženie bytov podľa veku dobre dokumentuje graf 4.4.

Je to celkom logický dôsledok toho, že Bratislava bola pionierskou z hľadiska masívnej socialistickej výstavby. Možno predpokladať, že sa postupne stav domového a bytového fondu zlepší a jeho priemerný vek sa zníži, hlavne vďaka intenzívnej (aj keď neporovnateľnej s 20. storočím) bytovej výstavbe, ktorá bola zaznamenaná najmä po roku 2000 (viď. nižšie). Pre celkový vývoj mesta je dôležitá najmä cena bytov, a to predovšetkým vývoj rozdielu ceny bytov v Bratislave a inde. Zníženie tohto rozdielu predstavuje zníženie bariéry trvalého prisťahovania sa určitej časti obyvateľov, ktorých napriek dobrým pracovným ponukám odrádza privysoká cena bytov (vzhľadom na ostatné územie).

[36] Košice sú jediné mesto z tohto aspektu aspoň čiastočne porovnateľné s Bratislavou.

Graf B.4.4: Porovnanie veku bytov Bratislavy a Košíc

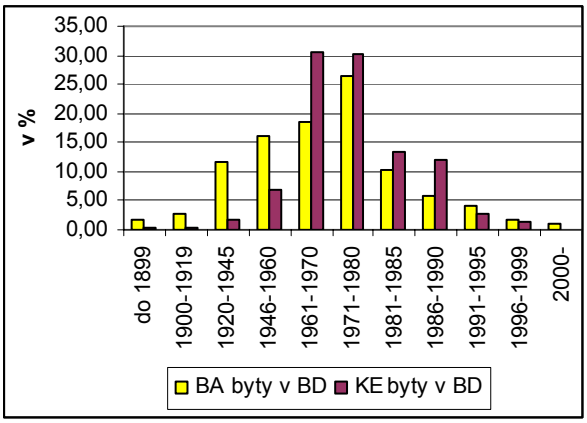

Zdroj: Oficiálne výsledky SODB 2001, prepočet, podiel na bytovom fonde podľa roku výstavby bytového domu

Graf B.4.5: Bytová výstavba v Bratislave po roku 2000 – dokončené byty absolútne resp. na 1000 obyvateľov

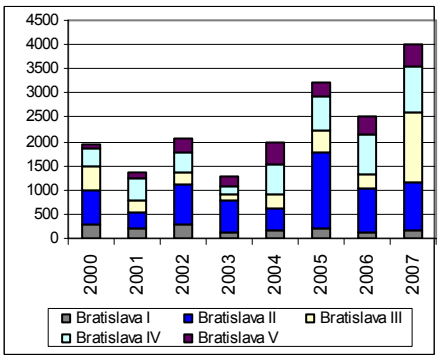

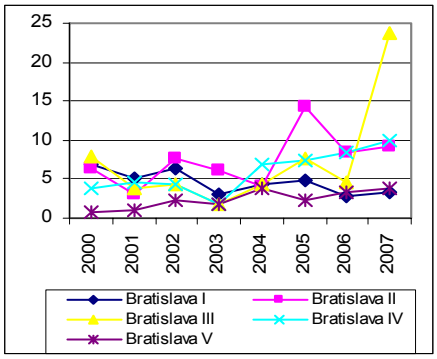

Zdroj: Štatistická ročenka Bratislavy 2008

Reálny príjem v Bratislave totiž vzhľadom na neúmerne vyššie splátky (úverov) nemusí byť vyšší ako v mieste pracoviska odkiaľ daný pracovník pochádza.

Vývoj cien bytov je osobitnou problematikou, zdôraznená tu je iba vo vyššie uvedenom kontexte. Je zrejmé, že nadpriemerná cena bytov v Bratislave je len logickým dôsledkom súhry faktorov, ktoré kreujú charakter dopytu a ponuky. Ak by mala cena bytov v Bratislave klesnúť na priemer krajských miest, či dokonca nižšie, muselo by to byť spojené s výrazným zhoršením atrakčných schopností mesta v podobe neočakávaného zníženia kvality života, či straty komparatívnej výhody vyplývajúcej z nadpriemernej ponuky pracovných miest.

Výrazné rozdiely sú celkom logicky pri porovnaní mestských častí i v rámci nich. Závisí to od charakteru jednotlivých mestských častí a ich „vidieckosti“. Investičná výstavba (nielen) bytová zažíva znovu-oživenie (viď graf B.4.4.) najmä v poslednom dekáde. Mení sa charakter stavaných bytov, zvyšuje sa štandard bytov. Bytová a komerčná výstavba (najmä) v Bratislave spôsobuje mnohé pnutia, strety obyvateľov, ochranárov s investormi, napríklad v Devíne, Rači, ale aj na Dlhých dieloch a samozrejme v Starom meste i Novom meste.

Je prirodzené, že k takýmto stretom dochádza v najväčšej miere v hlavnom meste – celoštátnej metropole, kde sa koncentruje najvyšší záujem investorov, kde sú najlukratívnejšie pozemky a v konečnom dôsledku je najväčší potenciál zisku, vyplývajúci z veľkosti záujmu, kúpnej sily, ceny bytov a iných činiteľov. Základným a dostupným ukazovateľom je počet dokončených bytov a jeho dynamika v čase. V Starom meste podobne ako v ostatných častiach Bratislavy v posledných rokoch počet dokončených bytov osciluje, ale na vyšších hodnotách ako to bolo pred 10-15 rokmi. Závisí to od konkrétnych investičných akcií dokončených v danom roku. Možno predpokladať, že v najbližších rokoch vzhľadom na rozpracované a plánované projekty bude počet dokončených bytov stúpať, aj keď je možné, že aj napriek až neprirodzene stúpajúcim cenám neuspokojí dopyt úplne. Navyše spľasnutie cenovej bubliny by dopyt ešte zvýšilo. Závisí to ale aj od ďalších faktorov ako

socio-ekonomický vývoj a s ním spojená intenzita imigrácie. Špecifický pohľad na intenzitu výstavby môže nepriamo naznačiť pomocný indikátor počet bytov na 1 000 obyvateľov daného územia. Tento ukazovateľ je najvyšší v Bratislave II a III, najnižší v Bratislave I – Starom meste a v Bratislave V. Určitým spôsobom to vyjadruje príťažlivosť a mieru investorského záujmu v jednotlivých lokalitách, resp. určité limity územia z hľadiska výstavby (Staré mesto). Počet bytov v rodinných domoch v jednotlivých rokoch osciluje na úrovni 16-36% z celkového počtu dokončených bytov. Priemerná plocha dokončených bytov v roku 2007 bola od 60,4 (Bratislava IV) po 71,6m^2 v Bratislave V. V Bratislave dochádza v poslednom období aj k výstavbe nájomných bytov. V posledných piatich rokoch bolo zrealizovaných 185 bytových jednotiek v dvoch objektoch (oba MČ Karlova Ves), v príprave sú nájomné byty v mestských častiach Dúbravka, Petržalka a Vrakuňa (podľa informácií Oddelenia dopravných systémov a výstavby).

B.4.3 Vzdelávanie a školská sieť

Dostatočná sieť kvalitných školských zariadení je pre mesto mimoriadne dôležitá. Náležite vzdelané obyvateľstvo (to jest kvalitná pracovná sila) predstavuje jeden z podstatných faktorov ekonomického rozvoja. Väčšie mestá majú situáciu „uľahčenú“ tým, že koncentrujú odvetvia s vyššou pridanou hodnotou po ich čiastočnej de-industrializácii v transformačnej etape. Mohlo by sa teda zdať, že kvalitná a primerane z hľadiska potrieb mesta primerane štruktúrovaná pracovná sila nie je problém (viac detailov je v demografickej časti) , keďže mestá prirodzene takúto pracovnú silu priťahujú, navyše majú relatívne vysoký počet škôl univerzitného charakteru a pod.[37] Toto však celkom neplatí. Pre mnohé firmy s vyššou pridanou hodnotou (IT, technológie a pod.) je stále problém aj v urbánnych priestoroch zohnať kvalifikovanú pracovnú silu v dostatočnom počte. Je to síce systémový problém na národnej úrovni, prenáša sa však aj na miestnu úroveň. Pre mesto je preto mimoriadne dôležité robiť opatrenia v dvoch smeroch: a) snažiť sa pritiahnuť kvalifikovanú pracovnú silu, ktorá pomôže zlepšiť situáciu z hľadiska kvality a diverzity pracovnej sily, b) zabezpečiť čo najlepšiu štruktúru absolventov prostredníctvom kvalitnej a pestrej siete stredných škôl, ktoré budú pripravovať absolventov jednak pre prax, jednak pre vysoké školy. Napriek tomu, že na bratislavských vysokých školách študuje veľké množstvo cezpoľných študentov, ich podiel je nižší ako v minulosti, vzhľadom na kreovanie viacerých vysokých škôl v jednotlivých regiónoch. Z toho vyplýva, že relatívne čoraz viac potenciálnych absolventov je takých, ktorých pravdepodobnosť zostať v Bratislave je vyššia, keďže tu žili (žijú). Bratislavské vysoké školy sú pomerne dobre etablované, hlavné mesto priťahuje aj niektoré súkromné univerzity a vysoké školy, ktoré tu pôsobia a keďže navyše mesto nie je ich zriaďovateľom, je nad rámce analýzy sa im podrobnejšie venovať.[38] Analýza je venovaná úrovni vzdelávania po stredné skoly. Po fiškálnej decentralizácii prešli na obce kompetencie, ktoré prinášajú viac rozhodovacích právomocí, týkajú sa ale mnohých „prirodzene“ problémových oblastí. Sem patrí aj oblasť školstva. Túto problematiku riešia viaceré zákony, napríklad č. 564/2004 Z. z. o rozpočtovom určení výnosu dane z príjmov územnej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov a nariadenie vlády SR č. 668/2004 Z .z. o rozdeľovaní výnosu dane z príjmov územnej samosprávy, ale aj zákona č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a niektoré ďalšie.

Počet detí v materských školách priamo ovplyvňuje hlavne počet detí narodených 3 až 6 rokov dozadu za predpokladu, že podiel rodičov zostávajúcich celodenne s dieťaťom doma sa nemení. Bolo by vhodné nájsť model štruktúry a kapacity MŠ, ktorý bude pripravený na niekoľkoročné výkyvy počtov narodených, a na dlhodobé znižovanie počtov detí pred vekom povinnej školskej dochádzky. Problém je podobný ako pri základných školách. Kým nastala racionalizácia siete, nastáva paradoxne nárast počtu narodených detí, ktorý potrvá niekoľko rokov. Na zreteli však treba mať dočasnosť tohto procesu. Ideálne by bolo nájsť model, ktorý tieto výkyvy neohrozia, ale zároveň prihliadať na to, že v dlhodobom horizonte počet detí bude klesať. Zriadenie nových škôl či extraordinárne rozšírenie terajších, ktorých zrušenie by bolo opäť problematické, nie je najlepšou

[37] Podľa prieskumu agentúry Merces (www.merces.sk) môže mladý praocvník do 24 rokov v Bratislave v priemere 686 EUR, kým inde v priemere len okolo 600 EUR. Priepasť v kategórii 35-44 rokov je ešte väčšia, pracovník vo veku 35-44 rokov zarába v Bratislave o 74% viac ako pracovník v Prešovskom kraji. Je to logický dôsledok štruktúry, kvality a pridanej hodnoty pracovných miest resp. miestnej odvetvovej štruktúry.

[38] Napriek tomu ale nemožno kooperáciu mesta a univerzít podceňovať ako jeden z nepriamych nástrojov rozvoja. Mesto cez spoluprácu s VÚC môže ovplyvniť napríklad štruktúru absolventov stredných škôl podľa potrieb univerzít.

cestou. V niektorých pražských obvodoch sa problém pokúšajú riešiť pomocou spájania škôl a to vertikálne i horizontálne.

Na grafe 4.6. je zobrazený počet žiakov materských škôl v školskom roku 2007/2008 podľa jednotlivých mestských častí a prepočítaná priemerná veľkosť materskej školy podľa počtu žiakov, ktorá zreteľne medzi mestskými časťami varíruje. Počet žiakov samozrejme nie je statický element. V čase ho ovplyvňuje najmä prechod rôzne početných ročníkov do vyššieho veku, pričom pri materských školách je časový posun medzi trendom zmeny počtu narodených a počtom žiakov logicky najmenší. Počet žiakov čiastočne ovplyvňuje i záujem o tieto zariadenia zo strany rodičov, kde možno badať určité zmeny v preferenciách rodičov, ktoré však nie sú výrazné. Každopádne populácia Bratislavy na základe svojho demografického charakteru podľa všetkého nadpriemerne inklinuje k využívaniu materských škôl, keďže miera ekonomickej aktivity rodičov je tu najvyššia v rámci Slovenska. V najbližších rokoch kvôli zvýšenému trendu narodených možno očakávať zvýšený dopyt o materské školy. Je preto nevyhnutné podporovať alebo zo strany mestských častí priamo zriaďovať materské centrá.

Graf B.4.6: Charakteristiky materských škôl

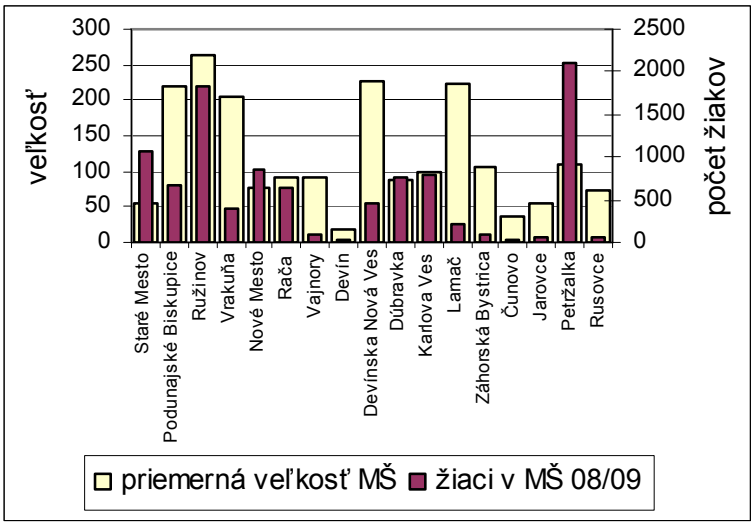

Zdroj: Štatistická ročenka Bratislavy 2008, interné materiály Odboru školstva

Graf B.4.7. zobrazuje počet žiakov základných škôl a priemernú veľkosť základnej školy v školskom roku 2008/09 podľa mestských častí, ktorá koreluje s počtom obyvateľov. Priemerná veľkosť základnej školy sa pohybuje od niečo vyše 100 (Jarovce) po takmer 500 v troch mestských častiach okresu Bratislava IV (Devínska Nová Ves, Dúbravka, Karlova Ves). Na grafe B.4.7. je výsledok odhadu počtu žiakov ZŠ do roku 2025 (porovnanie s aktuálnym stavom), odvodený z demografickej prognózy, pričom 90% interval spoľahlivosti odhadu nárastu počtu žiakov je napríklad pre Bratislavu V približne medzi 220 a 280[39]. Teda tento okres neminie viac ako zdvojnásobenie počtu žiakov. V ostatných okresoch pôjde takisto o signifikantný nárast počtu žiakov približne o 50% (s výnimkou) okresu Bratislava I. Príčina tohto nárastu tkvie v tom, že počet narodených detí (hoci postupne začne klesať), je a isté obdobie aj zostane nad hodnotami z 90. rokov, ktoré sa prejavujú v súčasnosti. Zároveň treba upozorniť na kolísavý trend počtu narodených najmä v mestských častiach s nevyrovnanou vekovou štruktúrou. Počty potenciálnych matiek sa v čase menia, a ani stabilná intenzita plodnosti (počet detí narodených jednej matke) nerezultuje v stabilnom počte narodených detí, čo zakladá ďalšiu nevyrovnanosť do budúcnosti, a tým samozrejme časovú fluktuáciu počtu žiakov. Niektoré samosprávy v zahraničí toto aspoň čiastočne eliminujú spájaním rôznych stupňov škôl do združených jednotiek, a využitie kapacít sa prispôsobuje aktuálnemu počtu žiakov na rôznych stupňoch. Ide o efektívne, avšak na uskutočnenie a manažment náročné riešenie. Napriek tomu treba hľadať aj rôzne menej tradičné riešenia. Problematika stredného školstva je

[39] Odhad nezohľadňuje z pochopiteľných dôvodov presuny žiakov medzi okresmi, čo sa nedá exaktne predpovedať.

špecifická z viacerých dôvodov. V prvom rade ide o silnejšie konkurenčné prostredie, kedy sa žiaci (rodičia) rozhodujú na základe konkrétneho zamerania školy. Základné školy sú v oveľa väčšej miere unifikované, a iba menšia časť rodičov sa rozhoduje na základe kvality základnej školy využijúc (hoci aj) vzdialenejšiu školu z inej mestskej časti.

Graf B.4.7: Počet žiakov základných škôl

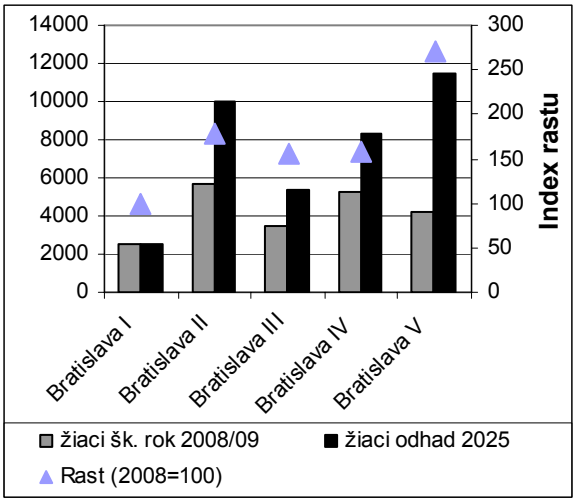

Zdroj: Ročná správa Bratislavy, Bleha - Vaňo (2008) a vlastné prepočty

Záujem o stredné školy nie je takto územne determinovaný. Okrem počtu potenciálnych žiakov (veľkosti generačných ročníkov) tak závisí na ponuke (kvalite a štruktúre) stredných škôl a aj na ich dostupnosti. Počet žiakov a následne priemerná veľkosť podľa počtu žiakov sa po roku 1989 výrazne znížila. Vplyv populačných ročníkov narodených po roku 1989 je zrejmý, a to napriek tou, že od polovice 90. rokov minulého storočia sa pokles narodených zastavil. V štruktúre škôl (graf 4.8.) od 90. rokov jednoznačne dominujú gymnáziá, Bratislava sa tak nelíši od tohto celoslovenského trendu, pričom ich zastúpenie je tu nadpriemerné z celoslovenského pohľadu. Z hľadiska početnosti gymnáziá tvorili (školský rok 2007/08) 37%, študuje na nich takmer polovica stredoškolákov. Dlhodobo klesá zastúpenie učilíšť, na ktorých študuje iba 15% žiakov. Vzhľadom na rastúci podiel študentov populačného ročníka, študujúcich na gymnáziách, možno predpokladať pokles kvality absolventov gymnázií, čo je však celoslovenský trend. Keďže však neexistuje dlhodobý (aspoň 10 a viac ročný) porovnateľný monitoring kvality, zostáva toto tvrdenie v rovine hypotézy. Špecifická je otázka prispôsobenia štruktúry absolventov regionálnemu trhu práce.

Graf B.4.8: Stredné školy v šk. roku 2007/08

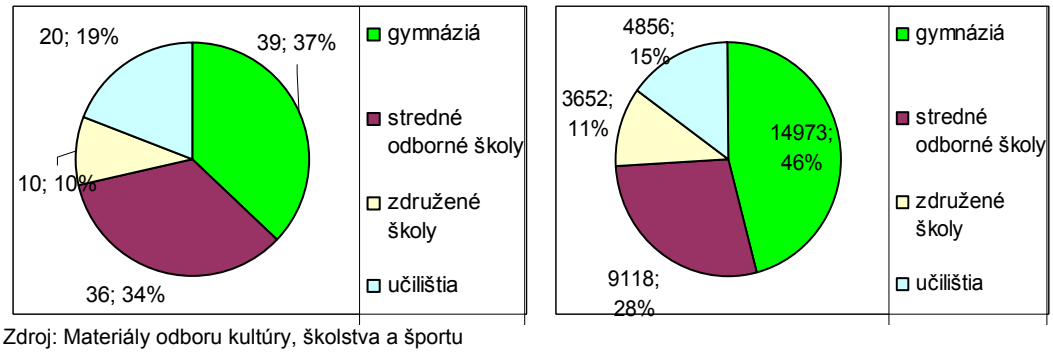

Zdroj: Materiály odboru kultúry, školstva a športu

B.4.4 Zdravotníctvo a zdravotná starostlivosť

Pozícia hlavného mesta z hľadiska koncentrácie zdravotníckych zariadení je špecifická. Nachádzajú sa tu špecializované a veľké pracoviská charakteru ústavov. V posledných rokoch dochádzalo k zvyšovaniu počtu zariadení ústavnej starostlivosti, počtu lekárskych miest, počet postelí je pomerne stabilizovaný, pričom ich využiteľnosť posledné roky osciluje okolo 70%. Zariadenia ústavnej starostlivosti s lôžkovou kapacitou sú sústredené v rámci piatich mestských častí, ktoré majú

pomerne dobrú polohu (nie sú excentricky umiestnené). Viac ako polovica je koncentrovaná v mestských častiach Ružinov a Nové mesto. Z hľadiska lôžkovej aj ambulantnej starostlivosti treba mať na zreteli odhadované minimálne zdvojnásobenie počtu osôb vo v seniorskom veku v dlhodobom horizonte. Prepočet počtu lôžok a iných ukazovateľov na 1000 obyvateľov stredného stavu je zaťažené chybou vekovej štruktúry, ktorú tento prepočet neberie do úvahy. Aj keď sa chorobnosť a zdravotný stav obyvateľstva bude ďalej zlepšovať, vyššie počty seniorov spôsobia vyšší tlak na poskytovanie dostupnej zdravotnej starostlivosti.

Graf B.4.9: Zariadenia s lôžkovým fondom (ústavná starostlivosť) na území mesta

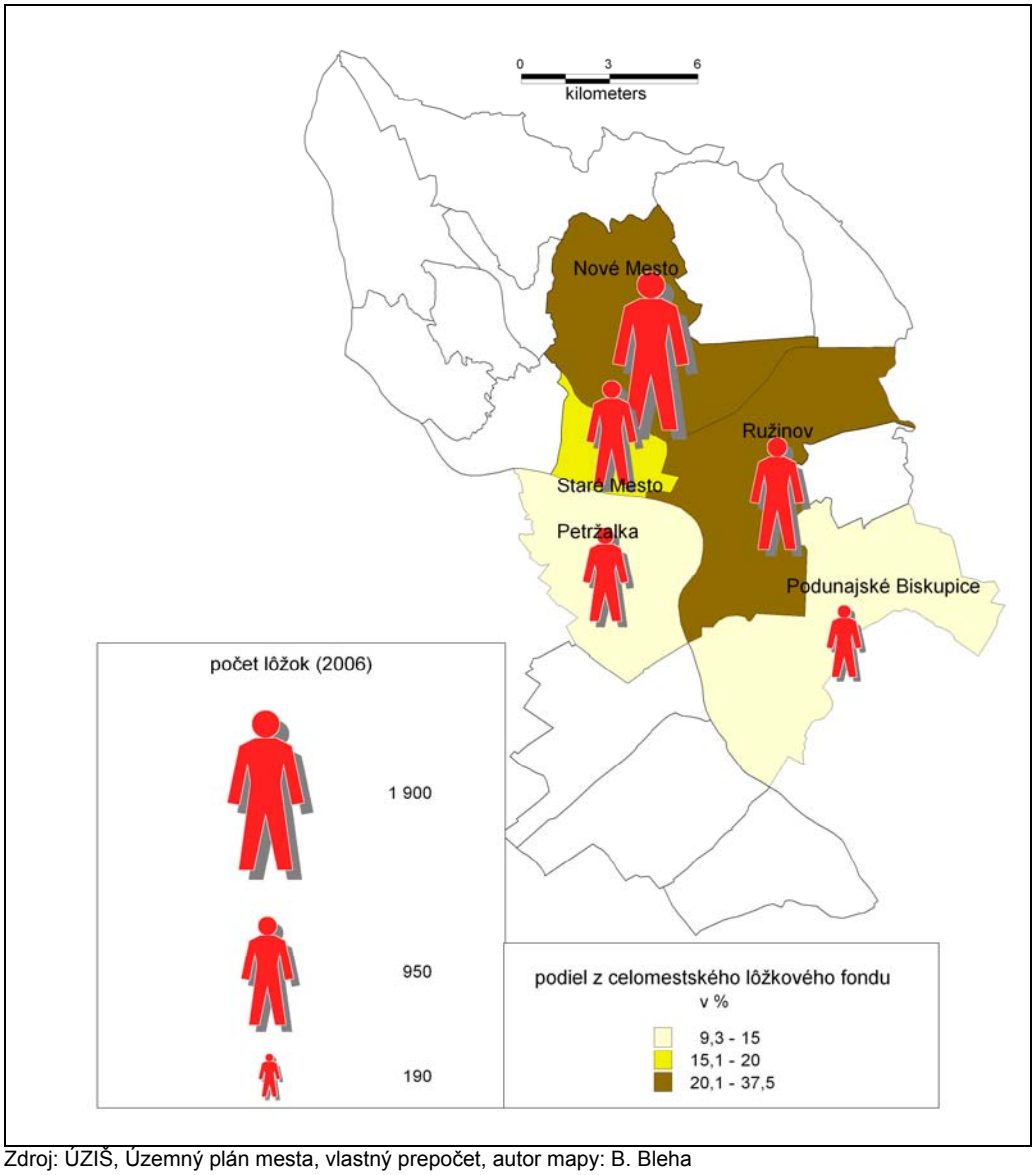

Zdroj: ÚZIŠ, Územný plán mesta, vlastný prepočet, autor mapy: B. Bleha

Špecifikom Bratislavy je, že jej zariadenia obsluhujú pacientov celého Slovenska a sú národného významu. Medzi pozitíva možno zaradiť klesajúci počet miest pripadajúci na jedno lekárske miesto (podľa ročenky Bratislavy 2008, vlastný prepočet) klesol tento počet o približne 30% na hodnotu 121 v roku 2007 (oproti roku 1990). Avšak v Bratislave ako už bolo spomenuté, je táto hodnota zaťažená značne nadregionálnou obslužnosťou niektorých pracovísk (napríklad Národný ústav srdcových a cievnych chorôb). Bratislava poskytujú nadpriemernú výučbovú základňu pre SZU a LF UK.

Populácia Bratislavy vykazuje lepšie hodnoty strednej dĺžky života a chorobnosť vyjadrená mierou pracovnej neschopnosti pre chorobu, je značne pod slovenským priemerom, v roku 2007 sa pohybovala u väčšiny okresov Bratislavy medzi 1,63 (Bratislava IV) po 1,96 (Bratislava V). Je to bežný

jav, keďže v ekonomicky produktívnejších a výkonnejších regiónoch je stabilne táto hodnota nižšia. Celoslovenský priemer sa pohybuje okolo 2,5%.

B.4.5 Sociálna a dôchodková starostlivosť

Oblasť sociálnej a dôchodkovej starostlivosti bude podľa všetkého generovať najzávažnejšie problémy súvisiace predovšetkým s demografickým starnutím populácie mesta. V kapitole je poukázané na niektoré trendy vývoja záťaže vychádzajúc z demografickej prognózy prezentovanej v kapitole venovanej demografickej analýze. Prechod viacerých kompetencií na lokálnu a regionálnu samosprávu spravil tému ešte aktuálnejšou pre lokálnych decízorov. Proces formulácie a implementácie funkčných politík takého druhu v Bratislave je dlhodobá záležitosť vrátane zapojenia neziskového tretieho sektora a súkromného sektora (Bleha a Buček 2009). Ich zapojenie možno chápať ako želateľné i žiaduce, i keď s určitou mierou regulácie. Osobitnú pozornosť je nutné venovať najmä oblasti zabezpečenia starších občanov, ktorých život v starobe sa jednak bude predlžovať, jednak ich bude pribúdať v absolútnom aj relatívnom vyjadrení. Navyše možno s veľkou pravdepodobnosťou predpokladať, že ich aktivita a zapojenosť bude vyššia, a na zreteli treba mať nielen ekonomickú ale aj sociálnu a spoločenskú stránku problému. Vysoký podiel seniorov v rámci Slovenska nikdy nebol, treba sa pripraviť aj na určité zmeny v spoločnosti zo sociologického pohľadu. A to viac sa to prejaví v starnúcich mestách, špeciálne v Bratislave. Aj vzhľadom na vyššiu kvalifikačnú a vzdelanostnú štruktúru ekonomicky aktívnych, takíto obyvatelia zostanú vo väčšej miere aktívni aj v poproduktívnom veku, budú sa viac zapájať do vecí verejných a pod. Tieto aspekty však treba riešiť v druhom slede, a zamerať sa predovšetkým na ekonomickú stránku, to jest zabezpečiť dostatok kapacít starostlivosti a pripraviť udržateľnú stratégiu z finančného hľadiska, keďže výdavky (podiel na celkových výdavkoch mesta) bude stúpať pomerne rýchlo, podľa všetkých odhadov rýchlejšie ako nárast príjmov mesta generálne spojený s rastom ekonomiky ako takej. Tu hrozí určitá marginalizácia a exklúzia seniorov založená na sociálnej a ekonomickej báze. Z tohto hľadiska sa ako užitočný javí koncept videnia starnutia ako trojuholníka zdravie, nezávislý život a mobilita (Wastl-Walter a kol. 2009).

Na zväčšovaniu významu problematiky z číro ekonomického hľadiska môže poukázať zvyšovaniu objemu vyplatených starobných dôchodkov vo finančnom vyjadrení, hoci ide o problematiku riešenú a financovanú zhora, z centrálnej úrovne. Tento vývoj zobrazuje graf 4.10. Index rastu naznačuje, že tieto výdavky každoročne rastú v priemere približne o 10%, a rast prebieha vo všetkých bratislavských okresoch. Vzhľadom na veľkosť populácie, najväčšie výdavky sú v okrese Bratislava II, ale relatívne najvyššie vzhľadom na počet obyvateľov sú celkom logicky v demograficky najstaršom okrese Bratislava I.

Ak sa berie do úvahy zariadenia sociálnej starostlivosti rozdelené podľa typu, v štruktúre podľa početnosti i kapacity jednoznačne a celkom logicky dominujú zariadenia pre dôchodcov, na ktorých zvýšenie počtu bude v budúcnosti najvyšší tlak, keďže ich počet do roku 2025 sa bude musieť minimálne zdvojnásobiť vychádzajúc z budúceho počtu seniorov (pri stabilnej miere záujmu v danej generácii dôchodcov). Bratislava disponuje pomerne pestrou škálou zariadení, ich obsadenosť sa však blíži k limitom daných zariadení, príp. ju aj prekračuje. Vzhľadom na vysokú koncentráciu ľudí bez domova je tlak aj na typy zariadení určených pre nich.

Prenos kompetencií spojený s reformou verejnej správy znamená pre mesto viacero výziev, príležitostí ale i problémov finančného a organizačného charakteru. Diverzifikovaná štruktúra podľa zriaďovateľa je každopádne pre mesto ako celok prínosom. Jedno zariadenie spadá pod Bratislavský samosprávny VÚC, pod hlavné mesto 7 zariadení pre seniorov (+ 4 zariadenia opatrovateľskej služby a 1 denný stacionár), neverejní poskytovatelia zriadili a prevádzkujú zatiaľ štyri zariadenia, a napokon mestské časti 3 zariadenia plus 5 zariadení opatrovateľskej služby (v mestských častiach Staré mesto, Petržalka, Ružinov).[40] Do budúcnosti je vhodné zachovať takúto pestrú štruktúru, a poskytnúť priestor aj ďalším neverejným poskytovateľom. Na grafe 4.11. je zobrazené priestorové rozmiestnenie zariadené pre seniorov v rámci mesta (mestských častí). Najväčšiu kapacitu v súčasnosti majú Dúbravka, Ružinov, Staré mesto a Petržalka, pričom dominantná koncentrácia zariadení spadajúcich pod magistrát je v mestskej časti Dúbravka. Kapacity bude treba v priebehu 15-20 rokov minimálne

[40] Údaje podľa Oddelenia sociálnych vecí magistrátu Bratislavy

zdvojnásobiť[41] a priestorovo ďalej diverzifikovať vzhľadom na rýchly rast počtu obyvateľov v dôchodkovom veku.

Graf B.4.10. Vývoj výdavkov na starobné dôchodky obyvateľov mesta

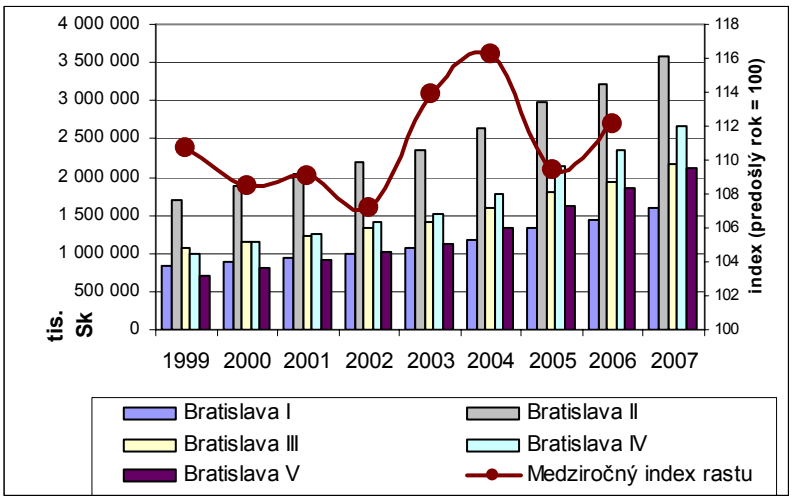

Zdroj: Štatistická ročenka 2008, databáza Regdat, vlastné prepočty

Graf B.4.11. Štruktúra zariadení sociálnej starostlivosti na území mesta

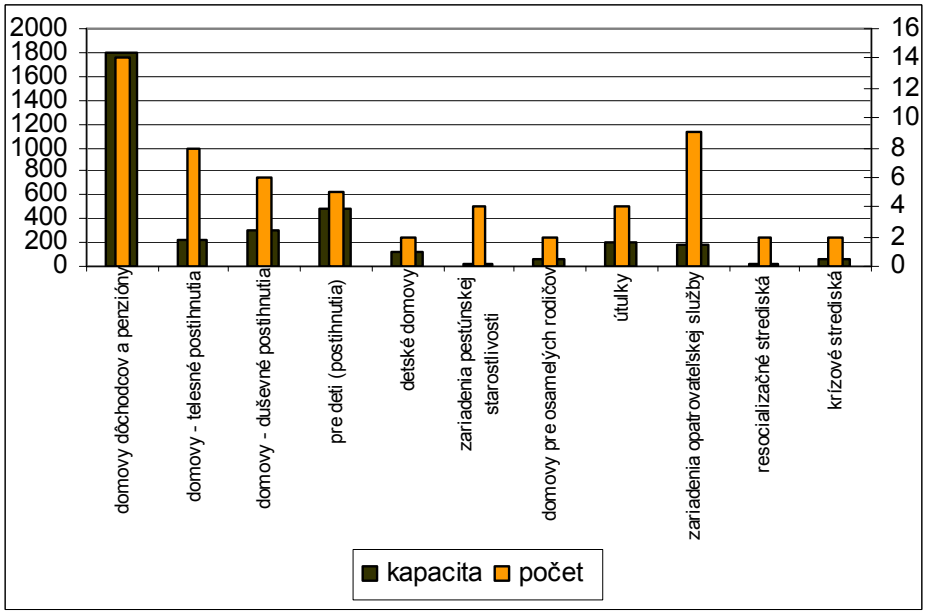

Zdroj: Štatistická ročenka 2008, vlastné prepočty, členenie podľa zákona č. 195/1998 Z. z., a č.305/2005 Z .z.

[41] Dvojnásobná nárast vychádza z jednoduchého odhadu na základe demografickej prognózy, je pravdepodobné, že sa zvýši aj miera záujmu o tieto miesta, čo tlak ešte zvýši.

Graf B.4.11: Zariadenia starostlivosti o seniorov na území mesta

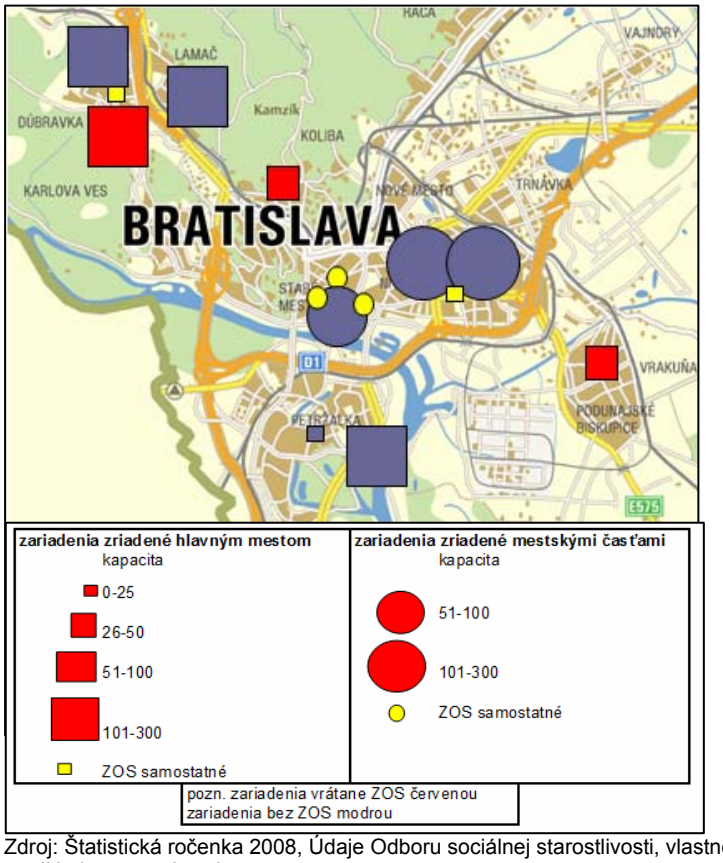

Zdroj: Štatistická ročenka 2008, Údaje Odboru sociálnej starostlivosti, vlastné prepočty, autor mapy: B. Bleha, podklad: mapy.atlas.sk

B.4.6 Kriminalita a bezpečnosť obyvateľstva

Bratislava ako hlavné a najväčšie mesto Slovenska s najviac stratifikovanou a diverzifikovanou sociálnou a ekonomickou štruktúrou, celkom prirodzene generuje problémy ohľadom kriminality a bezpečnosti, ako je skonštatované vo viacerých prácach zo zahraničia ale aj Slovenska (napr. Buček 2005). Kriminalita v meste má pritom svoje špecifické prejavy, resp. intenzitu. Jedná sa predovšetkým o menej nebezpečné, predsa však závažné prejavy – vyššia intenzita drobných krádeží, veksláctvo, žobráctvo a obťažovanie žobrákmi), krádeže motorových vozidiel, drogová problematika (vyššia prevalencia a s ňou spojená vyššia kriminalita). Na každodenný život obyvateľov a návštevníkov mesta majú vyššie uvedené delikty a trestné činy priamy dosah a v konečnom dôsledku znižujú kvalitu bývania kvalitu života ako takého. Nemožno však opomenúť ani trestné činy ekonomického charakteru, ktoré sa síce neprejavujú v uliciach, nenapomáhajú však imidžu mesta ako takého. Je celkom logické, že Bratislava so svojou ekonomickou bázou saturuje množstvo závažných ekonomických trestných činov (daňové podvody, úniky a iné).

Na celkovú bezpečnosť obyvateľov a návštevníkov vplýva aj dopravná bezpečnosť (predovšetkým čo sa týka cestnej dopravy). Analýza[42] exaktne poukazuje na celkom očakávaný výsledok ohľadom nehodovosti. Bratislavské okresy síce majú najvyššiu nehodovosť na 1000 obyvateľov, avšak závažnosť nehôd je nižšia, a v tomto rebríčku sa bratislavské okresy umiestňujú najlepšie. Aj použitím zhlukovej metódy analýza došla k záveru, že mestské okresy vytvárajú (s výnimkou Bratislavy 1) špecifický zhluk.

Krádeže automobilov síce má približne od roku 1998 klesajúcu tendenciu (na Slovensku i Bratislave), avšak v relatívnom vyjadrení sú krádeže v hlavnom meste omnoho častejšie. Ak

[42] Stankovičová a Frišták (2006)

porovnáme dostupné údaje za 8 krajov Slovenska, z viac ako 4000 krádeží v roku 2008 sa viac ako tretina udiala v Bratislavskom kraji, predovšetkým v samotnom hlavnom meste. V porovnaní počtu obyvateľov o niečo väčší Košický kraj zaznamenal štvrtinovú hodnotu ako kraj Bratislavský. Košice ako metropola východného Slovenska a viac ako dvestotisícové mesto, tak priťahujú zlodejov áut v relatívne oveľa menšej miere. Je predpoklad, že krádeže automobilov budú mať v nasledujúcich rokoch ešte mierne klesajúcu tendenciu, pritom neúmerne vysoké hodnoty Bratislavy by sa mohli znižovať rýchlejšie (aj keď zatiaľ to tak celkom nie je).

V hodnotení majetkovej, ekonomickej a násilnej kriminality[43] obsadzujú okresy Bratislavy posledné priečky. Násilná kriminalita (trestné činy na 10 000 obyvateľov) bola v hodnotenom období 2000-2002 najvyššia v okresoch Bratislava I a III, to isté platilo aj čo sa týka ekonomickej kriminality. V hodnotení celkovej kriminality počet trestných činov na 10 000 obyvateľov dosiahla hodnoty 270 a výrazne viac, pričom vo viacerých okresoch najmä južného a severného Slovenska nedosiahla ani hodnoty 100. Iba okres Bratislava IV sa javí vo viacerých ukazovateľoch priaznivejšie v porovnaní s ostatnými okresmi, avšak je stále vysoko nad celoslovenským priemerom. Úplne jednoznačne Bratislava negatívne dominuje čo sa týka drogových závislostí, aj keď štatistika počtu a podielu závislýchmôže byť čiastočne skreslená tým, že niektoré celoslovensky pôsobiace zariadenia (napríklad Centrum pre liečbu drogových závislostí). Avšak v geograficky adresnej štatistike – počte prípadov drogových deliktov v posledných rokoch jednoznačne Bratislava a jej zázemie dominujú. Kým v Bratislavskom kraji je počet týchto prípadov dlhodobo nad 1000 ročne, v ostatných krajoch v podstate nepresahuje hodnotu 200, a každý rok je viac ako polovica zo všetkých týchto trestných činov v rámci SR koncentrovaná do Bratislavského kraja. V rámci Bratislavy je nadpriemerná koncentrácia drogových trestných činov a narkomanov koncentrovaná do niekoľkých lokalít, a to najmä v Petržalke a Vrakuni. Jedná sa o tzv. Pentagon na Stavbárskej ulici, niektoré časti Petržalky (predovšetkým štvrť Kopčany). Ukazuje sa, že iba mimoriadne úsilie a vynaloženie značných finančných prostriedkov pomôžu tento problém eliminovať. Ide však skôr o nesystémové opatrenie, teda iba o vytlačenie problému do inej časti, alebo jeho priestorovú dekoncentráciu. Špecifickým v Bratislave je bytový predaj, sú to akési základné „bunky“ distribúcie, ich počet možno s veľkou pravdepodobnosťou odhadovať na stovky.[44]

Graf B.4.12: Priestupky riešené mestskou políciou

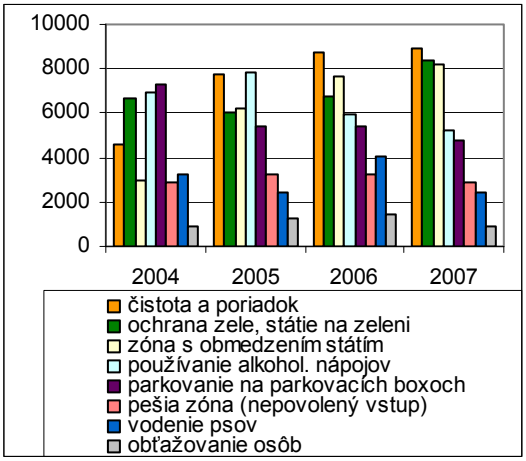

Zdroj: Ročné správy mesta 2004-2007

Okrem drogovej problematiky na každodenný život občanov a návštevníkov vplývajú priestupky riešené mestskou políciou zriadenou hlavným mestom. Na grafe 4.12. je zobrazený vývoj a štruktúra najpočetnejších druhov priestupkov, ktoré mestská polícia v danom roku riešila. V posledných rokoch sa štruktúra týchto priestupkov zásadne nemení, početnosťou dominujú tie isté kategórie. Výraznejšie (v roku 2007 až na prvé miesto) sa dostali priestupky ohľadom čistoty a poriadku, ktoré spolu s priestupkami spojené s parkovaním a dopravou tvoria podstatnú časť všetkých priestupkov. Výrazný rast dopravy nedáva veľké predpoklady na zlepšenie situácie v krátkom čase.

[43] Podľa A. Micháleka In: Atlas obyvateľstva Slovenska 2006

[44] Správa Prezídia PZ z roku 2000 hovorí o 400 takýchto bytoch v Bratislave. Bratislavu podľa téz správy možno chápať aj ako akúsi vstupnú bránu drog, počiatok reťazca v rámci priestorovej distribúcie na Slovensku.

Zaujímavú problematiku predstavuje problém vnímania (percepcie) nebezpečných miest, „miest strachu“ v rámci mesta. Na Slovensku je takýto výskum iba v úplných začiatkoch. Detailnú analýzu pre Petržalku uskutočnila Madzinová (2008). Poukázala na to, že z hľadiska tvrdých štatistických dát nie je Petržalka územná jednotka s najvyššou kriminalitou. Bol skúmaný aj pohľad obyvateľov, za najnebezpečnejšie boli považované Kopčany, ale aj Matadorka, Sad Janka Kráľa a ďalšie. Vhodným, i keď nepriamym indikátorom tu môžu byť výsledky socio-demografickej typológie (Korec a Ondoš 2006). Lokality, ktoré dosiahli menej priaznivé výsledky v socio-demografickej typológii sa často prekrývajú s miestami, kde je vyššia koncentrácia kriminality, alebo ktoré sú tak vnímané obyvateľmi. Je vysoká pravdepodobnosť, že pri celomestskom výskume by bolo považované za nebezpečné aj centrum mesta, resp. niektoré jeho časti, ako Hlavná Stanica, miesta v centre so zvýšenou koncentráciou vreckárov , žobrákov, príp. vekslákov a bezdomovcov, ktorých počet sa odhaduje v Bratislave na približne 3 tisíc. Nie je žiadna väčšia reálna šanca, že by Bratislava problém bezdomovectva reálne systémov vyriešila. Bratislava týchto ľudí celkom prirodzene priťahuje, a kým bude spoločnosť „generovať“ bezdomovcov, budú bezdomovci sústredení (predovšetkým) v Bratislave.

B.4.7 Kvalita života

Kvalita života je jednou z nosných tém výskumu v sociálnej geografii a príbuzných discíplinach. Je to však pojem veľmi ťažko uchopiteľný a hlavne veľmi ťažko merateľný. Ako píše Ira a Murgaš (2008): „Kvalita života skúma environmentálne, ekonomické, sociálne, kultúrne, psychologické, duchovné a ďalšie podmienky pre zdravý a šťastný život“. Existuje veľké množstvo definícií kvality života, ale v čom panuje relatívna zhoda je, že sa odlišujú vnútorné psychologické aspekty (spokojnosť so svojim životom) kvality života, a vonkajšie, ktoré sa zvyknú označovať aj ako kvalita životných podmienok. Mnoho krát skĺzne meranie kvality života do tejto druhej roviny, lebo je predsa len jednoduchšie uchopiteľná, a snáď i merateľná.

Objektívna dimenzia – Bratislava v rámci Slovenska

Rozsah a spektrum používaných indikátorov je veľmi pestré. Na Slovensku sa venuje kvalite života viacero odborníkov vrátane geografov. Zdá sa, že Bratislava má všetky predpoklady na to, aby patrila k najvyššie hodnoteným minimálne z hľadiska kvality životných podmienok. Bez ohľadu na to, aké konkrétne indikátory z jednotlivých oblastí budú použité (z oblasti vybavenosti, služieb, demografie, príjmov), Bratislava celkom jednoznačne patrí k regiónom s najvyššou kvalitou životných podmienok, podmienok pre život, a to najmä čo sa týka sociálnych a ekonomických aspektov, už menej z hľadiska fyzickogeografických aspektov (tu sa navyše oveľa vyššie aj vnútromestské rozdiely v rámci mesta), hoci po roku 1989 došlo k zlepšeniu kvality životného prostredia, najmä ovzdušia. Napríklad Michálek (2005, 2008) konštatuje celkom jednoznačne, že regionálne mzdové nerovnosti existujúce na Slovensku, vyplývajú (aj) z pozície Bratislavy, ktorá „narušuje všeobecne nízku úroveň miezd..“. Panuje pritom všeobecná zhoda, že príjmová situácia je jedným z kľúčových indikátorov v skupine vonkajších životných podmienok. V Bratislavskom kraji je pritom o 30% vyšší priemerný príjem, ako je celoslovenský priemer, už beztak ovplyvnený nadpriemernými hodnotami Bratislavy.

Pomerne zaujímavý prístup pri meraní jedného z aspektov kvality života ponúka Michniak (2008). Zaoberá sa rovnováhou práce a bývania. Toto je pre kvalitu života v Bratislave v súčasnej dobe intenzívnej suburbanizácie veľmi aktuálna téma. Každodenná problematická dochádzka zo a z suburbánnej zóny (viď. kapitola Doprava), ovplyvňuje vonkajšie ale predovšetkým vnútorné aspekty kvality života (časový stres, nervozita, čas strávený v automobile, ktorý mohol byť inak využitý) a pod. Samozrejme, v konečnom dôsledku sa zhoršuje aj doprava v samotnom meste, dotýka sa to tak aj obyvateľov Bratislavy. Spomenutý autor napríklad vypočítal, že z hľadiska ukazovateľa podiel pracujúcich s bydliskom v tom istom okrese, patrí k najvyšším práve v Bratislave(tá bola chápaná ako jeden celok - jeden skúmaný región, nerozčlenený na okresy). Toto nie je nijak prekvapivé. Ako autor konštatuje. Ak by sa za ukazovateľ kvality života považovala sebestačnosť okresu v zmysle možnosti pracovať v jeho rámci, viaceré okresy s väčšími okresnými mestami sú na špici rebríčka, vrátane Bratislavy. Samozrejme, tieto indikátory sú ovplyvnené predovšetkým dostupnosťou, ak väčšina ekonomickej bázy je v jadre okresu. Toto ovplyvňuje výpovednosť ukazovateľa z hľadiska kvality života, v Bratislave obzvlášť.

Veľmi dôležitým indikátorom je aj kvalita bývania. Podľa Iru (2006, In. Atlas obyvateľstva Slovenska), je tzv. Index kvality bývania vôbec najvyšší v Bratislave (na základe údajov cenzu 2001). Treba poznamenať, že ide o štatistický indikátor, ktorý nemôže zohľadniť niektoré subjektívne citlivo

vnímané parametre, ako hlučnosť a pod., ktoré sa na okresnej úrovni ťažko dajú porovnávať (hlučnosť v koncovej obci je iná ako v meste, resp. jeho centre). Vo všeobecnosti však kvalita bývania z hľadiska vybavenosti je v Bratislave veľmi dobrá.

Existujú aj príspevky, ktoré sa pokúsili zhodnotiť kvalitu života v regionálnej mierke za pomoci komplexného prístupu. Ira, Michálek a Podolák (2006) v Atlase obyvateľstva Slovenska predstavili Index kvality života (na základe údajov z roku 2001), ktorý bol odstupňovaný do piatich úrovní od veľmi nízkej úrovne po veľmi vysokú úroveň. Bratislava a niektoré urbanizované priestory predovšetkým západného Slovenska sa celkom logicky umiestnili na špici rebríčka. Autori hodnotili 6 základných dimenzií kvality života – demografickú, vzdelanostno-informačnú, bezpečnostnú, materiálnu, vybavenosti bytov a environmentálna. Výrazne priaznivé hodnoty pritom dosahuje Bratislava vo všetkých dimenziách okrem environmentálnej.

Subjektívna dimenzia – Bratislava v rámci Slovenska

Vyššie zmienené analýzy sa dotýkajú skôr objektívnej dimenzie – kvality životných podmienok. Analýza subjektívnych aspektov kvality života je samozrejme oveľa náročnejšia, a počet štúdií na danú tému výrazne menší. V zásade by sme mohli hovoriť o tom (v zhode s viacerými autormi), ako sú ľudia spokojní so svojim životom, ako sú šťastní. Jeden zo zaujímavých prístupov predstavil Kollár (2008) IN: Ira (2008).. Ide o percepciu miest základných životných funkcií. Vzdialene, aj percepcie resp. výskum sídelných preferencií. by sme mohli považovať za nepriamy subjektívny indikátor kvality života. Každopádne, na Slovensku ešte nebol spracovaný komplexný reprezentatívny prieskum napríklad na úrovni bývalých okresov, ktorý by aspoň čiastočne zodpovedal na otázku, kde sú ľudia spokojní so svojím životom, teda kde je vyššia subjektívno-psychologická stránka kvality života. Môžeme iba odhadovať, že vzdelanejší, lepšie zarábajúci a v lepšie vybavených bytoch bývajúci obyvatelia Bratislavy s lepším prístupom k službám budú spokojnejší so svojim životom, v zhode so všeobecnými zisteniami, že bohatšie národy (až na výnimky) sú v zásade šťastnejšie. Samozrejme, toto platí za predpokladu, že pocit šťastia stotožníme so subjektívnou dimenziou kvality života. Na druhej strane, obyvatelia Bratislavy živú vo viac stresových podmienkach, rýchlejšie, je tu vysoká rozvodovosť. To sú faktory, ktoré podľa všetkého pôsobia protichodne a znižujú subjektívnu kvalitu života obyvateľov mesta. Objektívne a komplexné zmeranie je však v tomto prípade mimoriadne náročné, najmä ak by malo ísť o komparatívnu analýzu – porovnanie s ostatnými regiónmi, či dokonca medzinárodné porovnanie.

Z hľadiska rozhodovacích procesov možno skonštatovať, že najdôležitejšie je ovplyvňovať kvalitu života z hľadiska sídelných preferencií a migračných rozhodnutí. Ak sú ľudia spokojní so svojom životom (na čom sa ich životné podmienky bydliska podieľajú nemalou mierou), znižuje sa pravdepodobnosť ich vysťahovania. Kvalita života, ako už bolo naznačené, má viaceré dimenzie, podstatné je ovplyvňovať životné podmienky v jednotlivých dimenziách pozitívnym smerom. Pre mesto na prvý pohľad nie je dôležité, aby malo spokojných obyvateľov, ale nie je to celkom tak. Minimálne to zvyšuje jeho imidž.

Objektívna dimenzia – vnútorná diferencovanosť mesta

Vyššie bol riešený problém kvality života v Bratislave ako celku, resp. pozícia Bratislavy v rámci regiónov (okresov) Slovenska. Už bolo naznačené, že aj okresy sú z viacerých hľadísk značne diferencované, minimálne z hľadiska dichotómie okresné mesto a vidiek. V Bratislave je problém obdobný, aj keď nejde o klasickú dichotómiu mesta a vidieka. Výsledky mnohých čiastkových analýzy (demografia, vybavenosť) poukázali na vnútornú heterogenitu mesta. Je preto nevyhnutné aj na kvalitu života nazerať ako na priestorovo diferencovaný proces. Kľúčovou otázkou pri výskume kvality života v rámci ľubovoľného mesta je výber vhodných observačných jednotiek. V Bratislave pripadajú do úvahy okresy, mestské časti, urbanistické obvody, prípadne ďalšie vlastné vytvorené priestorové jednotky. Práve s takými narába Andráško (2008). Za najvhodnejšie považuje tzv. mestské štvrte, ktoré delimitoval spájaním urbanistických obvodov. Metódami viacrozmernej analýzy identifikoval celkovo 28 premenných. Identifikovaných bolo 12 regionálnych typov z hľadiska kvality životných podmienok. Bratislava ako celok má vysokú kvalitu života, avšak rozdiely v rámci mesta možno považovať za značné, najmä viaceré enviromentálne aspekty, aspekty kvality bývania.

B.4.8 Záver a námety

Problematika rozoberaná v tejto kapitole sa týka viacerých oblastí, ktoré sú však navzájom späté. Mnohé tú popísané a analyzované problémy sú iba odrazom transformácie a razantných zmien postsocialistickej spoločnosti za posledných 20 rokov, niektoré sa prejavujú v Bratislave ako veľkomeste so zvýšenou razanciou, a niektoré sú pre Bratislavu úplne špecifické. Tých je však málo, a v podstate hoci v mizivej miere, možno ich identifikovať aj inde na Slovensku, minimálne vo väčších mestách. Týka sa to napríklad problémov s investičnou bytovou a komerčnou výstavbou, tlakom investorov, bezdomovectvom a ďalšími, ktoré sa prejavujú v hlavnom meste oveľa výraznejšie ako inde. Z hľadiska kriminality má Bratislava v podstate jedinú výhodu oproti jedinému čiastočne porovnateľnému mestu Košice, a to že nemá vo svojej priestorovo sociálno-demografickej štruktúre takú výraznú koncentráciu obyvateľov s nízkym životným štandardom a generujúcou problémy rôzneho charakteru ako je Luník IX, hoci v socio-demografickej štruktúre Bratislavy sa tiež dajú nájsť takéto priestory menšieho územného rozsahu.

Z problémov analyzovaných v kapitole za najzávažnejšie do budúcnosti možno považovať obslužnosť mesta z hľadiska sociálnych služieb. Nejde iba o samotnú kvantitatívny aspekt (mať dostatok miest v penziónoch), ale aj o diverzifikáciu a skvalitňovanie služieb, hľadanie nových komplexných foriem poskytovanej starostlivosti, ktoré sú už na západe bežne rozšírené. Jednou z prvých lastovičiek je komplexné viacgeneračné krízové centrum. V Bratislave je pomerne pestrá sieť poskytovateľov, a tento trend by bolo vhodné zachovať i do budúcnosti, okrem VÚC, magistrátu a mestských častí by sa mali ďalej podieľať aj súkromný sektor. Vzhľadom na enormný, v podstate dvojnásobný predpokladaný nárast počtu seniorov (nad 65) do roku 2025, je otázka uspokojovania ich potrieb v Bratislave výsostne aktuálna. O to viac, že dochádzalo a dochádza k ďalšej decentralizácii a prenosu kompetencií z vyššej úrovne na miestnu úroveň. Celkom určite porastie aj dopyt po zdravotníckej starostlivosti vzhľadom na oveľa vyššiu chorobnosť v seniorskom veku. Hoci bratislavské zariadenia budú potenciálne ústavne a ambulantne liečiť približne rovnaký počet obyvateľov, ich veková skladba bude zásadne odlišná, v neprospech skupín s vyššou chorobnosťou.

Vo všeobecnosti by sa mesto malo pripraviť a realizovať dve základné koncepcie. Prvou je stratégia tzv. „mitigačných - zmierňujúcich“ nástrojov. Znamená to napríklad, že nárast počtu seniorov je v zásade nezvratný, a treba sa naň pripraviť. Takéto nástroje sú pre sociálno-ekonomickú udržateľnosť úplne nevyhnutné (už teraz čaká v poradovníku v Bratislave 2 tisíc dôchodcov, a celkovo 87% zo sociálnych výdavkov v roku 2007 tvorili práve tie na seniorskú starostlivosť[45]). Druhá skupina predstavuje nástroje s určitou pridanou hodnotou. Napríklad hľadanie ciest, ako ovplyvniť demografický vývoj, resp. aspoň jeho ako tak ovplyniteľné zložky. Sem možno zaradiť rôzne priame a nepriame nástroje s rôznym stupňom účinnosti a efektívnosti. Môžu sa týkať jednak pôrodnosti (vytváranie imidžu baby friendly mesta – napríklad aj cez daňové úľavy, zľavy pre mladé rodiny, materské centrá za nízku cenu, prispôsobenie ich otváracích hodín a pod.), ale predovšetkým stimulácie imigrácie (aj cez nájomné byty), ktorá vlastne nepriamo ovplyvňuje a pôrodnosť a vekovú skladbu súčasnú i budúcu. Tu sa otvára jeden dôležitý aspekt – otázka tzv. populačného optima v zmysle „primeraného“ počtu obyvateľov. Ako naznačila kapitola o demografickom vývoji, počet obyvateľov Bratislavy sa s vysokou pravdepodobnosťou v horizonte 15 rokov bude pohybovať rádovo na úrovni súčasného stavu, avšak s negatívnym potenciálom dlhodobého poklesu. Na druhej strane, masívna bytová výstavba ako stimulátor imigrácie (časť novopostaveného bytového fondu samozrejme využijú „domáci“ – osamostatňujúci sa mladí ľudia na začiatku pracovného cyklu a iní), prináša viaceré problémy, v súčasnosti hlavne čo sa týka dopravy. Z pohľadu demografie nie je žiadny problém, aby Bratislava mala viac ako 500 tisíc obyvateľov, treba to riešiť v kontexte funkčného a priestorového. Z demografického hľadiska je dôležitejšia veková skladba, ľudský a kultúrny kapitál obyvateľov.

[45] Podľa Bleha a Buček

Bibliografia

Bleha, B. – Drotován, M. (2007). *Analýza fenoménu singles na Slovensku a v Európe*. Sociológia, roč. 40, č. 1, s. 62-81.

Bleha, B. – Buček, J. (2009). *Ageing and local social and population policy in Slovakia: the case study of Bratislava.* International Workshop, Szeged, 2009, Book of Abstracts.

Buček, J. (2005). *Urban problems and policies in Slovakia*, In: Van Kempen, R. et. al. , Urban Issues and Urban Policies in the New EU Countries. Aldershot.

Halás, M. – Džupinová, E. (2007). *Vývoj a priestorové rozloženie bytového fondu Bratislavy.* Urbanismus a územní rozvoj., roč. 10, č. 2, s. 23-31.

Ira, V. (2008). Ľudia, geografické prostredie a kvalita života. Geographia Slovaca, č. 25, SAV, Bratislava., 188 s.

Korec, Ondoš 2006. *Súčasné dimenzie sociálno-demografickej priestorovej štruktúry Bratislavy*. Sociológia, Roč. 38, č. 1, s. 49-82.

Madzinová, M. (2008). *Petržalka: Kriminalita, miesta strachu a bezpečnosť*. Diplomová práca. PriF UK. Bratislava

Michálek, A. (2005). Koncentrácia a atribúty chudoby na Slovensku na lokálnej úrovni. Geografický časopis, roč. 57., s. 3-22.

Michálek, A. 2006. *Mapy vybraných druhov kriminality,* s. 148-49., In: Atlas obyvateľstva Slovenska, UK. Bratislava.

Stankovičová, I. - Frišták, K. (2006). *Analýza dopravnej nehodovosti v okresoch Slovenska*. SAS Forum, Bratislava. Dostupné na www.sas.com/offices/europe/slovakia/documents/poster7.pdf

Wastl-Walter a kol. (2009). *Abled aging – the processes of aging and the need for flexible living conditions to quarantee independence and participation*. International Workshop, Szeged, 2009, Book of Abstracts.

Zoznam použitých skratiek

a pod. – a podobne
č. – číslo
LF UK – Lekárska Fakulta Univerzity Komenského
MČ – mestská časť
MŠ – materská škola
príp. – prípadne
PZ – policajný zbor
resp. – respektíve
SODB – Sčítanie obyvateľov, domov a bytov
SR – Slovenská republika
SZU – Slovenská zdravotnícka univerzita
tis. Sk – tisíce slovenských korún
tzv. – takzvané, takzvaný
Z. z. – Zbierka zákona

B.5 Doprava a technická infraštruktúra

B.5.1 Doprava

Rámcové východiská, dopravná poloha mesta

Bratislava ako hlavné mesto republiky má osobitú úlohu v dopravnej sieti Slovenska. Špecifickosť fungovania a vnútorného usporiadania dopravného uzla Bratislava umocňuje niekoľko geograficky významných okolností, najmä jeho excentrická a hraničná poloha v rámci štátu, blízkosť Viedne, prírodné pomery, ale i vnútorná funkčno-priestorová štruktúra mesta a jej vývoj. V 90. rokoch 20. storočia sa Bratislava vytýčením paneurópskych multimodálnych dopravných koridorov stáva križovatkou niekoľkých paneurópskych koridorov, čím tento dopravný uzol získal nový rozmer a úlohy. V priestore Bratislavy prichádza k stretu troch z týchto koridorov, konkrétne ide o koridor IV. Berlín/Norimberg – Praha – (Bratislava) – Budapest – Constanța/Thessaloniki/Istanbul, vetvu A koridoru V. s trasou Bratislava – Žilina – Košice – Užhorod – Ľvov a koridor VII. tvorený riekou Dunaj.

Z dopravného hľadiska je Bratislava významným vnútroštátnym a medzinárodným uzlom, ktorého priaznivá poloha v rámci Európy historicky predurčila toto mesto stať sa križovatkou kontinentálnych dopravných systémov. Bratislava leží v priestore, kde sa stretávajú Alpy, Karpaty, Viedenská kotlina a Panónska panva, v mieste, kde sa Dunaj prerezal cez znížené výbežky Karpát, nachádzajúce sa na rozhraní dvoch spomínaných horských masívov. Už v období stredoveku sa táto bránová poloha osvedčila, keďže tadeto viedlo viacero diaľkových obchodných ciest (Jantárová, Dunajská). V súčasnosti sa bránová poloha Bratislavy stáva jedným zo styčných bodov na rozhraní západnej a východnej Európy, pričom je tento fakt umocnený jej polohou medzi Viedňou a Budapešťou.

Osobitosťou Bratislavy ako hlavného mesta krajiny, i ako kľúčového hospodárskeho a politicko-administratívneho centra Slovenska je jej excentrická poloha v štáte, čo sa z dopravného hľadiska javí ako pomerne ojedinelé a neefektívne. Mikropoloha mesta na oboch brehoch rieky Dunaj a v priestore styku masívu Malých Karpát s riekou má za následok, že tieto prírodné fenomény sa vďaka priestorovému a hospodárskemu rozvoju mesta, a následnému rozvoju dopravy na jeho území stali bariérami v dopravnej sieti mesta. Rieka Dunaj predstavuje bariéru predovšetkým v styku ľavobrežnej časti (kde je sústredená dominantná časť pracovných príležitostí a služieb mesta) a pravobrežnej (s dominantnou obytnou funkciou). Masív Malých Karpát zasahujúci priamo k rieke Dunaj vytvára bariéru medzi západnými a východnými oblasťami ľavobrežnej časti mesta (viď obr. 1). Dôsledkom tejto polohy je koncentrácia dopravných prúdov a nárast rizika kongescií na cestných komunikáciách vo vnútornom priestore mesta. Jedným z riešení situácie je vybudovanie tzv. severnej tangenty v úseku Pražská – Jarošova, ktorá by čiastočne vyriešila problém vnútromestskej dopravy medzi západnou a východnou časťou mesta. Bez vybudovania nultého dopravného okruhu hrozí narastajúci objem tranzitnej dopravy (najmä nákladnej) prechádzajúcej po diaľničnej sieti v bezprostrednej blízkosti rozširujúceho sa centra mesta. Vďaka polohe a prírodným pomerom (reliéf) i urbanistickej štruktúre mesta sú limitované možnosti zvýšenia kapacity dnešnej hlavnej železničnej stanice a súčasnej siete železničných staníc na území mesta vo všeobecnosti.

Významnou dopravnou bariérou vždy bola a aj naďalej ostáva rieka Dunaj, cez ktorú bolo postupne vybudovaných 5 mostov: dnešný Starý most (pre cestnú, v minulosti aj železničnú dopravu, v súčasnosti v rekonštrukcii), Nový most (cestná doprava), Prístavný most (cestná i železničná doprava), most Lafranconi (cestná doprava) a most Apollo (cestná doprava). Cestné mosty cez rieku Dunaj spájajú ľavobrežnú a pravobrežnú časť mesta, zároveň slúžia pre tranzitnú dopravu (najmä most Lafranconi a Prístavný most) a sú dopravne výrazne zaťažené najmä v čase dennej dopravnej špičky. Dôvodom je nevyváženosť medzi funkciami ľavobrežnej a pravobrežnej časti mesta, keďže pravobrežná časť mesta bola v období socializmu rozvíjaná prioritne ako obytná zóna bez dostatku pracovných príležitostí, a hoci sa v tomto smere situácia mení pozitívnym smerom, spomínaný stav nevyváženosti dodnes pretrváva, čo pri náraste využívania individuálnej automobilovej dopravy (IAD) spôsobuje zvyšovanie záťaže existujúcej siete mostov cez Dunaj (viď tab. B.5.1). V roku 2004 dosahovalo dopravné zaťaženie všetkých existujúcich mostov (bez mosta Apollo, ktorý bol uvedený do prevádzky v roku 2005) hodnotu 241 tisíc vozidiel/24 hod (v roku 1995 to bolo 121 tisíc vozidiel/24 hod). Za jedno desaťročie teda narástla dopravná záťaž na mostoch cez Dunaj prakticky o 100%.

Obr. B.5.1: Vplyv polohy a prírodných podmienok na koncentráciu dopravných smerov v Bratislave

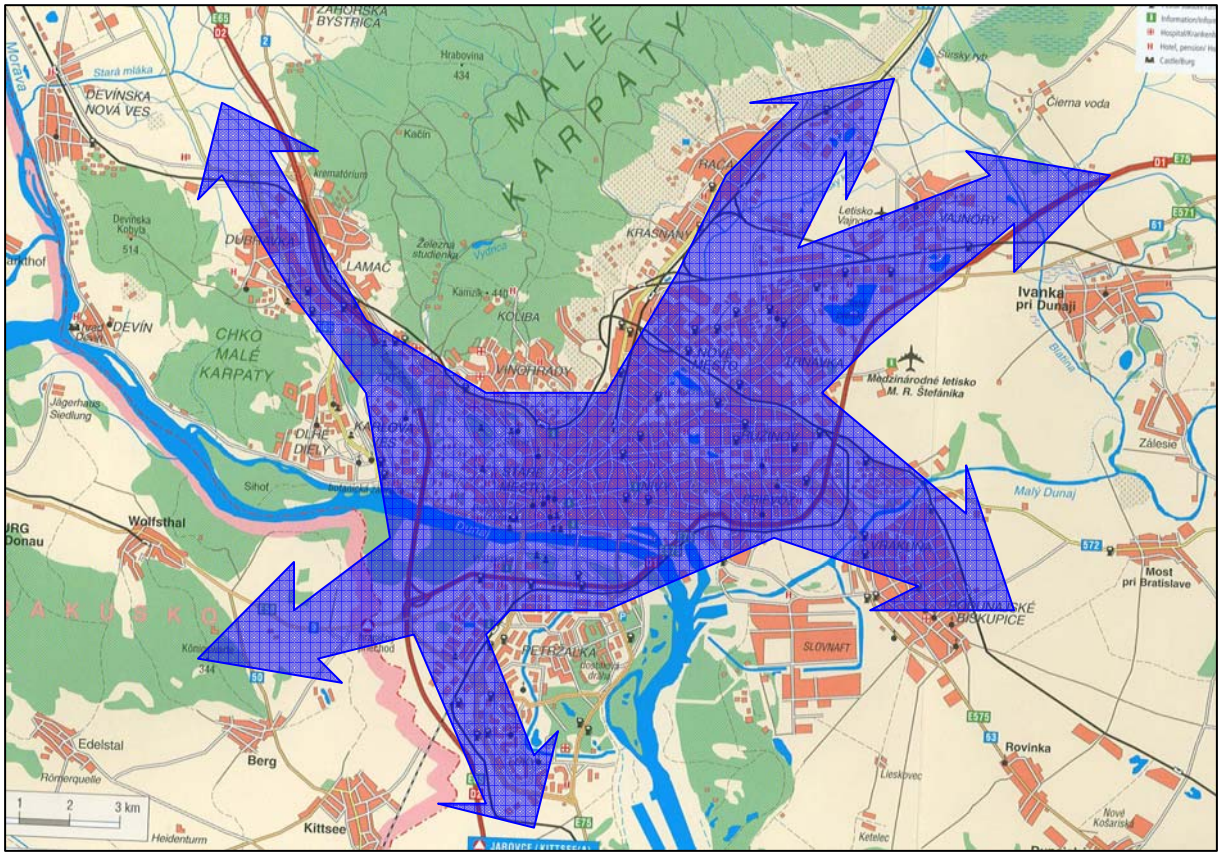

Okrem prírodných bariér pôsobilo vo vývoji dopravného systému Bratislavy niekoľko umelých bariér. Predovšetkým dlhé desaťročia pôsobili bariérne línie štátnych hraníc, ktoré zo západnej a juhozápadnej strany bránili nielen priestorovému rozvoju mesta, ale tiež v rozvoji dopravných línií.

Tab. B.5.1: Vývoj dopravného zaťaženia mostov cez Dunaj v Bratislave (bez mosta Apollo)

Most	1995	2004	Index 2004/1995
Most Lafranconi	29150	50284	1,73
Prístavný most	51700	118365	2,29
Nový most	22200	50000	2,25
Starý most	17680	22415	1,27

Zdroj: interné databázy Magistrátu hl. mesta SR Bratislavy

Dopravné väzby k okolitým metropolám

Dopravné vzťahy k metropolám okolitých krajín je možné jednoznačne kvantifikovať intenzitou osobnej dopravy (železničnej, autobusovej, leteckej, príp. riečnej). Graf B.5.2 ilustruje silu takto vyjadrených väzieb Bratislavy s Viedňou, Prahou, Varšavou a Budapeštou prostredníctvom osobnej železničnej dopravy. Graf B.5.3 naznačuje, že sila takto vyjadrených dopravných väzieb postupne vzrastá predovšetkým medzi Bratislavou a Viedňou, kým interakcia Bratislavy s ostatnými stredoeurópskymi metropolami stagnuje.

V prípade leteckej dopravy je pozoruhodné, že letecký uzol Bratislava prostredníctvom liniek osobnej dopravy interaguje v súčasnosti výlučne s Prahou (viď graf B.5.4), letecké spojenie pravidelnými osobnými linkami s Budapešťou a Viedňou nemá vzhľadom na ich blízkosť opodstatnenie. Ako naznačuje graf B.5.5, v minulosti existovala istá väzba na Varšavu, v súčasnosti však absentuje.

Graf B.5.2: Interakcia Bratislavy s vybranými metropolami strednej Európy prostredníctvom osobnej železničnej dopravy (v r. 2007)

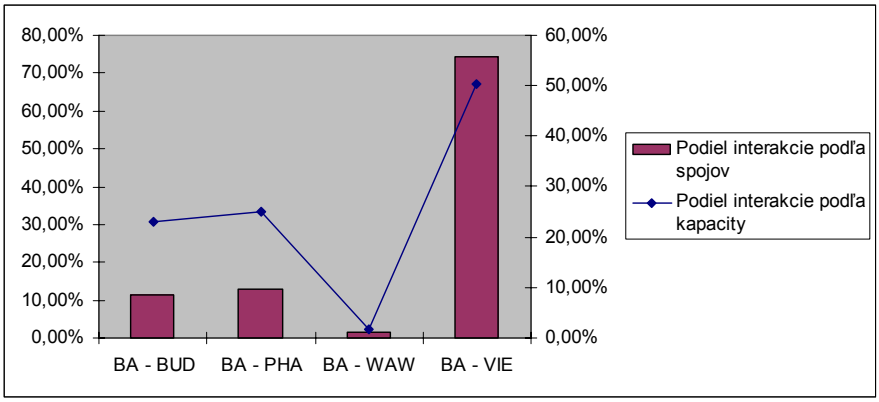

Zdroj: Borovička (2008)

Graf B.5.3: Vývoj priemerného denného počtu cestujúcich z Bratislavy do vybraných metropol strednej Európy (železničná osobná doprava)

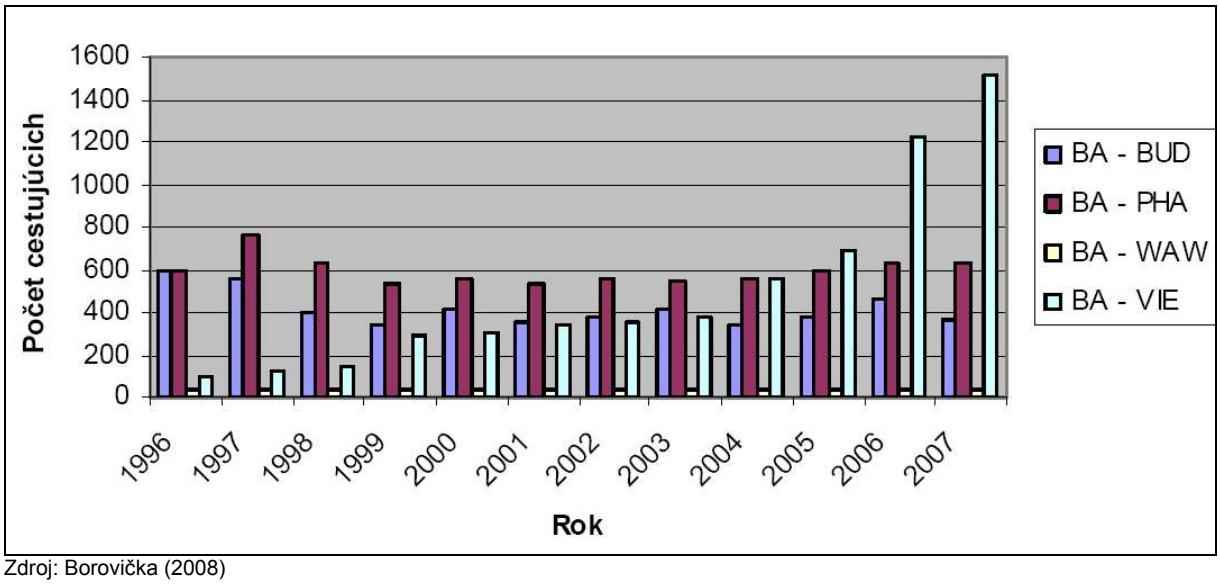

Zdroj: Borovička (2008)

Graf B.5.4: Interakcia Bratislavy s vybranými metropolami strednej Európy prostredníctvom leteckej dopravy (v r. 2007)

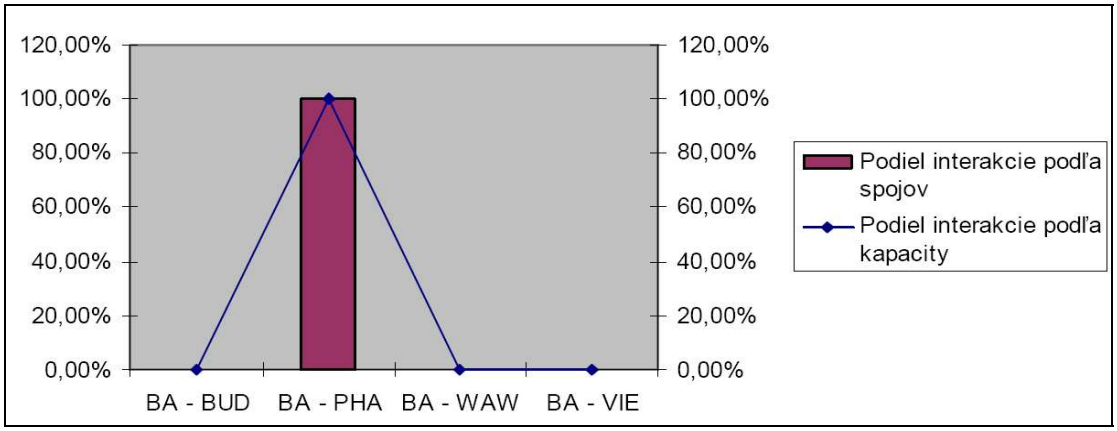

Zdroj: Borovička (2008)

Graf B.5.5: Vývoj priemerného týždenného počtu pravidelných leteckých spojov z Bratislavy do vybraných metropol strednej Európy

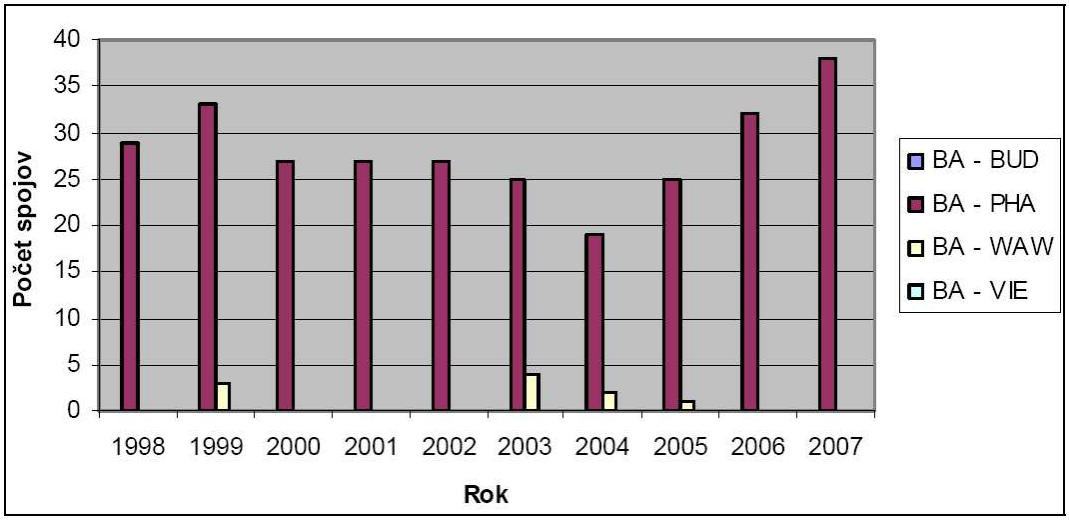

Zdroj: Borovička (2008)

Väzby prostredníctvom cestnej dopravy je možné priblížiť prostredníctvom intenzity spojení pravidelnou autobusovou dopravou, kde po období prevahy väzieb s Prahou postupne nadobudli dominanciu dopravné vzťahy Bratislava – Viedeň (viď graf B.5.6).

Graf B.5.6: Interakcia Bratislavy s vybranými metropolami strednej Európy prostredníctvom pravidelnej autobusovej dopravy (v r. 2007)

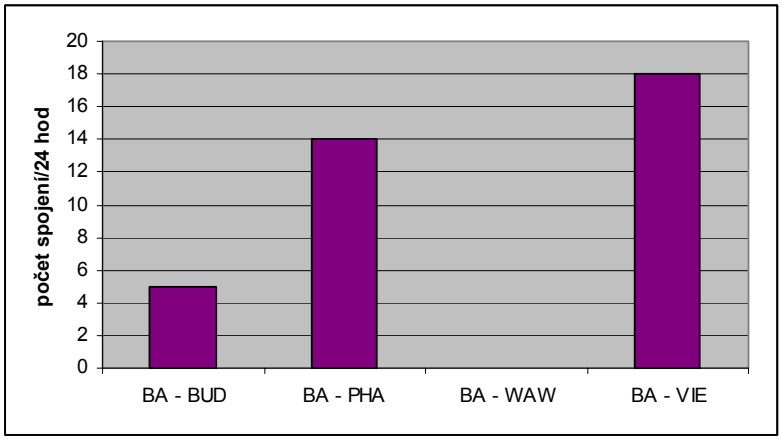

Zdroj: Borovička (2008)

Riečna doprava sa na pravidelnej báze realizuje v súčasnosti len prostredníctvom osobnej lodnej dopravy medzi Bratislavou a Viedňou (viď graf B.5.7).

Graf B.5.7 Vývoj priemerného denného počtu pravidelných spojení osobnej riečnej dopravy medzi Bratislavou a Viedňou (vzhľadom na sezónnosť v počte denných spojení ide o priemerné ročné hodnoty)

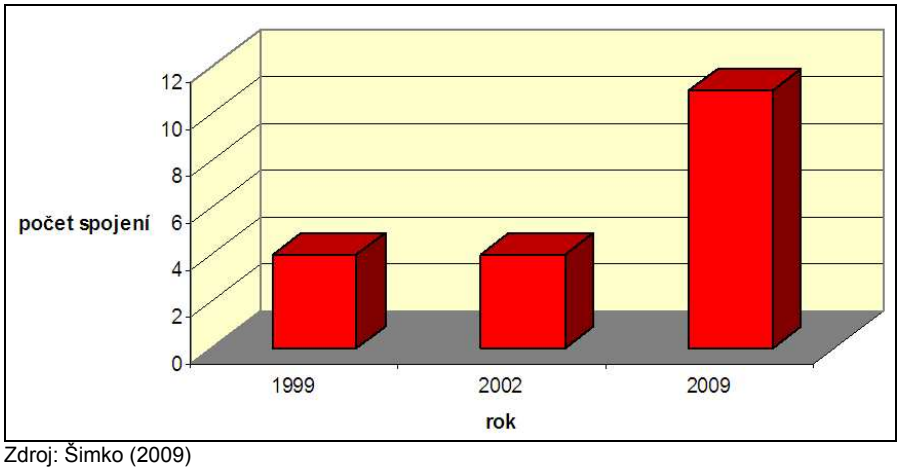

Zdroj: Šimko (2009)

Vzťah Bratislava - zázemie

Mimoriadnu záťaž dopravného systému Bratislavy spôsobuje každodenná dochádzka osôb zo zázemia mesta. Podľa dostupných údajov o trendoch vývoja prepravy osôb cez hranice mesta sa ťažisko prímestskej dopravy presúva z hromadných spôsobov prepravy na individuálny spôsob prepravy osobnými automobilmi (tab. B.5.2). Takýto vývoj spôsobuje už v súčasnosti neúmernú záťaž cestných komunikácií mesta a jeho najbližšieho zázemia v rannej a popoludňajšej špičke pracovného dňa a rastúce nároky na zariadenia statickej dopravy na území mesta. Novšie informácie o vývoji dennej prepravy osôb cez hranice mesta sú nedostupné.

Tab. B.5.2: Vývoj dennej prepravy osôb cez hranice mesta (v tis.)

Druh dopravy	1959	1968	1976	1981	1987	1995
Osobné automobily	8	16	34	45	59	122
Autobusy	15	28	45	62	66	58
Vlaky	75	65	55	52	48	46
SPOLU	98	109	134	159	173	226

Zdroj: Dopravná situácia 1996 v Bratislave. Magistrát hlavného mesta SR Bratislavy

Železničná infraštruktúra, železničná doprava

Do železničného uzla Bratislava je zaústených 6 železničných tratí zo smerov: Kúty, Trnava, Galanta, Dunajská Streda, Rajka (Maďarsko) a Marchegg/Kitsee (Rakúsko). V roku 1998 bolo otvorené nové spojenie s Rakúskom a Viedňou cez Bratislavu – Petržalku. V obvode mesta je v prevádzke spolu 14 železničných staníc, z toho 10 pre nákladnú a osobnú dopravu a 4 len pre osobnú dopravu. Dĺžka tratí na území mesta je 89,5 km, z toho 58,8 km dvojkoľajných.

V osobnej preprave zaznamenávame od polovice 90. rokov stagnáciu a následný pokles počtu vypravených (resp. prijatých) vlakov na území Bratislavy, ich počet sa v súčasnosti pohybuje v rozmedzí 120 - 130 vlakov denne (126 v roku 2006). Podiel železníc na počte osôb prepravených cez hranice mesta sa neustále znižuje v prospech cestnej dopravy, a to najmä individuálnej automobilovej dopravy (viď tab. B.5.2). V nákladnej doprave sa počet vlakov spracovaných v bratislavskom uzle pohybuje v rozmedzí 140 – 150 vlakov denne. Objem tovaru, vyloženého a naloženého v železničných nákladových bodoch (vrátane podnikových) na území Bratislavy predstavuje približne 5,5 mil. ton (v roku 2005, viď tab. B.5.3), pričom najväčší podiel na objeme naloženého a vyloženého tovaru majú stanice Bratislava-ÚNS a Bratislava-Pálenisko (v nadväznosti na riečny prístav).

Obrat cestujúcich využívajúcich každodenne stanice železničného uzla Bratislava dosiahol v roku 1995 hodnotu približne 46 000 osôb (podľa ÚPN hlavného mesta SR Bratislavy), najväčší podiel mali stanice Bratislava-Hlavná stanica a Bratislava-Nové Mesto.

Tab. B.5.3: Výkony bratislavského nákladného železničného uzla v roku 2005

stanica	Nakládka (v tonách)	Vykládka (v tonách)
Bratislava-Pálenisko	192 242	1 517 118
Bratislava-Devínska Nová Ves	327 084	224 021
Bratislava-hlavná stanica	719	7 465
Bratislava-Vajnory	4 071	74 360
Bratislava-ÚNS	2 264 586	336 119
Bratislava-Rača	23 910	14 302
Bratislava-východ	12 786	18 025
Bratislava-Predmestie	111 219	207 608
Bratislava-Filiálka	20 619	11 141
Bratislava-Petržalka	1 538	2 023
Bratislava-Rusovce	427	7 734
Bratislava-Nové Mesto	362	1 504
Bratislava-Podunajské Biskupice	28 605	74 675
SPOLU	**2 988 169**	**2 496 093**

Zdroj: interné materiály ZSSK Cargo, a. s.

Od roku 2007 prebieha príprava projektu TEN-T (Trans European Network for Transport), ktorého cieľom je zvýšiť interoperabilitu železničnej siete a integrovať Bratislavu do európskej železničnej siete vybudovaním železničnej osi Paríž – Štrasburg – Štutgart – Viedeň – Bratislava/Budapešť na vysoko výkonnú trať slúžiacu pre osobnú a nákladnú dopravu. Železničná sieť vybudovaná v rámci tohto projektu na území mesta Bratislava by mala zároveň plniť aj funkcie vnútromestskej hromadnej dopravy, predovšetkým v preprave osôb medzi pravobrežnou a ľavobrežnou časťou mesta. Projekt predpokladá na území mesta nadviazanie na existujúcu sieť železníc a železničných staníc a vybudovanie nových tratí a staníc, kľúčovým prvkom bude železničné prepojenie stanice Bratislava-Rača cez stanice Bratislava-Predmestie a Bratislava-Filiálka, novovybudované železničné zastávky Slovany, Nivy a Centrum, ďalej popod Dunaj do stanice Bratislava-Petržalka. V úseku od stanice Bratislava-Predmestie až po Petržalku bude trať viesť v podzemnom tuneli, podzemné budú i spomínané 3 železničné zastávky. Projekt počíta tiež so zapojením letiska M. R. Štefánika na železničnú trať Bratislava ÚNS – Bratislava Nové Mesto.

Možno očakávať pozitívny dopad pripravovaného projektu TEN-T v rôznych úrovniach. Z hľadiska pozície mesta v európskom priestore príde k jeho napojeniu na celoeurópsk sieť vysokorýchlostných železníc, skvalitní sa i prepojenie so susednou Viedňou, a spojenie letiska Schwechat a letiska M. R. Štefánika (to získa priamy prístup na železnicu), čo upevní i pozíciu mesta v európskom meradle. Pozitívny efekt je možné očakávať i v regionálnej doprave, ktorá by vybudovaním nových staníc, resp. zastávok získala prístup pakticky až do centra mesta. Prínos je možné očakávať i v mikromierke, keďže v priestoroch nových zastávok a staníc (resp. prestupných bodov medzi systémom mestskej dopravy príde nesporne k oživeniu a rozvoju.

Prínosom pre mesto (okrem napojenia na vysokorýchlostnú európsku železničnú sieť) bude najmä skutočnosť, že dielo zároveň umožní tunelom popod Dunaj efektívne prepojiť Petržalku s ľavobrežnou časťou mesta, časť vybudovanej infraštruktúry (stanice, železničné trate v tuneli) budú využiteľné pre nosný systém vnútromestskej hromadnej dopravy, ale tiež pre prímestskú regionálnu dopravu. Investorom projektu prepojenia železničných koridorov TEN-T v Bratislave sú Železnice Slovenskej republiky, s predpokladom spolufinancovania zo zdrojov Európskej únie, realizácia projektu by mala prebiehať v období 2011-2015.

Memorandum o spoločnom postupe v príprave, realizácii a využívaní železničnej infraštruktúry na území Bratislavy vybudovanej v rámci tohto projektu s integráciou mestskej koľajovej a železničnej koľajovej dopravy bolo podpísané v roku 2007 (podpísali ho Ministerstvo dopravy, pôšt a telekomunikácií SR, Hlavné mesto SR Bratislava a Železnice Slovenskej Republiky. Mesto Bratislava na projekt zareagovalo schválením Zmien a doplnkov v rámci VZN hl. mesta SR Bratislavy č. 12/2008. Podľa schváleného spoločného stanoviska bude táto trať budovaná ako železničná (s hmotnostným obmedzením 18 ton len pre ľahké súpravy), ktorá bude v dočasnej prevádzke využívaná električkovou dopravou o rozchode 1 000 mm a po dokončení železničného tunela TEN–T 17 pod Bratislavou (pravdepodobne do roku 2020) bude rozchod upravený na 1435 mm a napájacia sústava sa napojí na elektrickú sieť ŽSR. Duálny systém umožní prevádzku len pre špeciálne dvojsystémové koľajové vozidlá.

Cestná infraštruktúra, cestná doprava

Z hľadiska cestnej dopravy sa v Bratislave stretávajú komunikácie viacerých úrovní, pričom z pohľadu významu i objemu prepráv vynikajú cesty medzinárodného významu E – 65 (Brno Bratislava – Budapešť), E-75 (Rakúsko – Bratislava – Trenčín – Žilina – Čadca – Česko/Poľsko), E-571 (Bratislava – Nitra – Zvolen – Lučenec – Košice) a E-575 (Bratislava – Dunajská Streda – Veľký Meder – Medveďov – Maďarsko). Celková dĺžka cestnej siete na území mesta v roku 1999 bola 809 km. V Bratislave sa stretávajú diaľnice D2 Praha – Brno – Bratislava, D1 Bratislava – Žilina – Košice a D4 Bratislava – Parndorf (-Viedeň), pričom prepojenie medzi týmito diaľnicami sa uskutočňuje priamo na území mesta, v jeho zastavanej časti, resp. v jej tesnej blízkosti.

Vo vývoji Bratislavy ako cestného uzla sa už v 90-tych rokoch objavili viaceré nové impulzy, z ktorých treba uviesť prudký vzrast počtu osobných automobilov a ich hybnosti, mimoriadne zvýšenie pohybu motorových vozidiel smerom na západ do Rakúska, resp. opačným smerom, zväčšenie objemu tranzitných prepráv cez mesto, zintenzívnenie pohybu motorových vozidiel medzi jednotlivými časťami mesta, objavenie sa nových veľkých cieľov dopravy, akými sú napr. administratívne, riadiace, obchodné, skladové a iné centrá.

Bratislava predstavuje významný tranzitný uzol cestnej dopravy, v dôsledku čoho je priestor mesta vystavený objemnej tranzitnej doprave zo severozápadu (v smere od Brna a Záhorskej nížiny), západu (v smere od Viedne), juhu (v smere od Győru a Budapešti), juhovýchodu (v smere od Dunajskej Stredy a južnej časti Podunajskej nížiny), východu (v smere od Nových Zámkov, Galanty a Senca) a severovýchodu (od Žiliny/Trnavy a Nitry, ale tiež v smere od Pezinku). Zároveň je mesto Bratislava a jeho jednotlivé časti, ako i celá aglomerácia mesta dôležitým zdrojom i cieľom regionálnej i vnútromestskej dopravy. Objem tranzitnej cestnej dopravy vchádzajúcej a vychádzajúcej z aglomerácie mesta rastie, narastá tiež objem dopravy so zdrojom/cieľom v aglomerácii mesta (viď tab. B.5.4 a B.5.5).

Postupné dobudovanie a vzájomné prepojenie diaľnic D1 a D2 na území mesta, ktoré plnia funkciu neúplného diaľničného obchvatu mesta) výrazne odľahčilo ostatné hlavné cestné komunikácie (viď tab. B.5.5 a B.5.7). Osobitosťou Bratislavy je však rastúca intenzita využívania diaľnic na jej území na vnútromestskú prepravu medzi jednotlivými časťami mesta (najmä medzi východnou a západnou časťou mesta, ako i medzi Petržalkou a ostatnými mestskými časťami). Navyše existujúca diaľničná sieť zaznamenáva na vstupoch a výstupoch do/z mesta i na území mesta neustále rastúcu intenzitu dopravy, najmä nákladnej (pozri tab. B.5.4 a B.5.6). Tieto faktory spôsobili, že niektoré časti diaľničného systému na území mesta sú už v súčasnoti vystavené záťaži blížiacej sa ich limitnej kapacite.

K nárastu záťaže komunikácií ústiacich do mesta prispieva aj postupujúci proces suburbanizácie, ktorého dôsledkom je skutočnosť, že na prístupových komunikáciách v okrajových častiach mesta vzniká v rannej a popoludňajšej špičke neprimerané riziko kongescií. Počet obyvateľov denne dochádzajúcich zo suburbánnej zóny do priestoru mesta osobnými automobilmi od roku 1995 vzrástol, kapacita komunikácií na vstupe do mesta vzrástla dobudovaním diaľničného systému však len v južnom a západnom smere. Z tohto pohľadu je najkritickejší juhovýchodný okraj mesta, pretože tu napriek narastajúcej intenzívnej suburbanizácii a následnému rastu intenzity cestnej dopravy v tomto smere absentuje výkonnejšia cestná komunikácia (viď tab. B.5.5 a B.5.7).

Vzhľadom na uvedené skutočnosti je možné očakávať potrebu dobudovať tzv. nultý dopravný (diaľničný) okruh, ktorý by mal byť vybudovaný (podľa aktuálneho ÚPN hl. mesta SR Bratislavy) od križovatky diaľnic D2 a D4 v MČ Jarovce, vedený novým mostom cez Dunaj pozdĺž južnej a východnej hranice mesta po diaľnicu D1 až po Račiansku radiálu. Dobudovaním nultého diaľničného okruhu sa dosiahne vzájomné prepojenie diaľnic mimo zastavané územie mesta a odklonenie tranzitnej dopravy (najmä nákladnej) na cestnú sieť mimo zastavané územie.

Problematickými miestami v existujúcej cestnej sieti mesta sú úrovňové križovania cestných komunikácií so železničnými traťami. Tieto body majú bariérny efekt, ktorý v budúcnosti zosilnie (pri ďalšom očakávanom náraste záťaže cestných komunikácií). Z tohto hľadiska najkritickejšími bodmi v cestnej sieti sú nasledovné železničné priecestia:

- železničné priecestie na križovatke Trnavskej, Ivanskej a Vrakunskej cesty (MČ Ružinov)
- železničné priecestie na Vrakunskej ceste (MČ Ružinov)
- železničné priecestie na ul. Pri šajbách (MČ Rača)

Tab. B.5.4: Vývoj intenzity cestnej dopravy (počet vozidiel/24 hod) na diaľničných úsekoch prechádzajúcich hranicami mesta (1995 – 2005)

Diaľnice - vstup/výstup do/z mesta	1995		2005		Index 2005/1995	
	všetky vozidlá	nákladné vozidlá	všetky vozidlá	nákladné vozidlá	všetky vozidlá	nákladné vozidlá
D2 Lozorno - Lamač	9995	2320	19502	7773	1,95	3,35
D2 Rajka - Petržalka	n	n	7707	5541	n	n
D1 Vajnory - Senec	19850	2905	51307	9249	2,58	3,18
D4 Kitsee - Petržalka	n	n	4531	313	n	n

n – údaj nedostupný; Zdroj: Sčítanie dopravy 1995, 2005

Tab. B.5.5: Vývoj intenzity cestnej dopravy (počet vozidiel/24 hod) na cestných úsekoch prechádzajúcich hranicami mesta (1995 – 2005)

Úsek cesty – vstup/ výstup do/z mesta	1995	2005	Index 2005/1995
I/2 Stupava - Záhorská Bystrica	n	15159	n
I/61 Berg - Betržalka	7521	5015	0,67
I/2 Rajka – Rusovce	4049	2232	0,55
I/63 Rovinka - Pod. Biskupice	15590	23853	1,53
II/572 Most pri Bratislave - Vrakuňa	2609	10137	3,89
I/61 Ivanka pri Dunaji - Zlaté Piesky	12594	15151	1,20
III/061001 Čierna Voda - Vajnory	n	6075	n
II/502 Sv. Jur - Rača	10017	15200	1,52

n – údaj nedostupný; Zdroj: Sčítanie dopravy 1995, 2005

Tab. B.5.6: Vývoj intenzity cestnej dopravy (počet vozidiel/24 hod) na diaľničných úsekoch prechádzajúcich územím mesta (1995 – 2005)

Diaľnice - územie mesta	1995		2005		Index 2005/1995	
	všetky vozidlá	nákladné vozidlá	všetky vozidlá	nákladné vozidlá	všetky vozidlá	nákladné vozidlá
D2 Lamač	21063	3974	36140	10112	1,72	2,54
D2 most Lafranconi	22537	4106	50821	9237	2,26	2,25
D2 Petržalka - juh	n	n	17519	6458	n	n
D1 Prístavný most	50306	7485	96867	11486	1,93	1,53
D1 IKEA	n	n	63350	8166	n	n

n – údaj nedostupný
Zdroj: Sčítanie dopravy 1995, 2005

Tab. B.5.7: Vývoj intenzity cestnej dopravy (počet vozidiel/24 hod) na cestných úsekoch prechádzajúcich územím mesta (1990 – 2005)

Úsek cestnej siete	1990	1995	2000	2005
Staromestská	25400	34770	52500	61490**
Nám. 1. mája	23400	35720	46400	n
Pražská	32800	34560	43500	37713
Šancová	23700	32300	40100	41010
Dostojevského rad	20700	31540	44190	48387*
D1 Prístavný most	25600	51500	88000	96867
Einsteinova	9100	26600	45000	50805
Bajkalská	27550	51110	74000	56604
Lamačská cesta	31800	46600	59500	60676
Senecká cesta	23200	37300	60400	35834
Botanická	12100	33400	50400	52505**
Trnavská cesta	24100	37220	50200	47618
Dolnozemská cesta	17800	27950	51000	53714**
Rožňavská	23400	33340	50700	27516
Prievozská	24100	32580	39200	42326

* údaj za rok 2002; ** údaj za rok 2003; n – údaj nedostupný
Zdroj: Sčítanie dopravy 1995, 2000, 2005
interné materiály Magistrátu hl. mesta SR Bratislavy

Letecká infraštruktúra a doprava

Letisko M. R. Štefánika v Bratislave je najväčším letiskom Slovenskej republiky. Plní funkciu medzinárodného letiska strategického významu a má k dispozícii dve na seba kolmé vzletové a pristávacie dráhy s betónovým povrchom (04/22 – 2090x60 m, 13/31 – 2950x45 m). Obe boli v 80. rokoch zrekonštruované, dráha 13/31 prešla ďalšou rekonštrukciou v roku 1997, zahŕňajúcou jej predĺženie na celkovú dĺžku 3 190 metrov, takže technická úroveň i kapacita dráhového systému sú dostatočné. V marci 1998 bola uvedená do prevádzky nová riadiaca veža. Po dostavbe nového terminálu pre cestujúcich v roku 1994 sa zvýšila aj priestupnosť a kvalita odbavovacích priestorov pre cestujúcich, a tým sa vytvorili možnosti prijímať aj veľkokapacitné lietadlá. Kapacita letiska je v súčasnosti približne 2,6 milióna cestujúcich ročne. Aktuálna územnoplánovacia dokumentácia predpokladala na rok 2020 záťaž letiska na úroveň vyše 2,3 mil. cestujúcich/rok, táto úroveň bola však dosiahnutá prakticky už v roku 2008. V súvislosti s vývojom počtu cestujúcich využívajúcich služby letiska v posledných rokoch sú teda kapacitné možnosti letiska limitom jeho ďalšieho rozvoja (viď graf B.5.8). V súčasnosti prebieha ďalšia rekonštrukcia letiska spojená s vybudovaním nového terminálu, ktorá by mala zvýšiť jeho kapacitu v roku 2010 na 3,5 milióna a v roku 2012 na 5 miliónov pasažierov.

Prevádzkovateľom letiska je v súčasnosti Letisková spoločnosť Letisko M.R. Štefánika – Airport Bratislava a.s., pričom vlastníkom tejto akciovej spoločnosti je Fond národného majetku Slovenskej republiky (vlastní 64% akcií) a Ministerstvo dopravy, pôšt a telekomunikácií Slovenskej republiky (36%). Hlavné mesto SR Bratislava nemá majetkové zastúpenie v spoločnosti prevádzujúcej letisko.

Po roku 2000 príchodom nízkonákladových leteckých spoločností letisko Bratislava získalo dôležitý rozvojový impulz a stáva sa jedným z kľúčových základní nízkonákladových leteckých spoločností v strednej Európe. V sieti letísk strednej Európy získala Bratislava z hľadiska počtu cestujúcich 6. pozíciu (viď graf B.5.9).

Z hľadiska priestorovej konkurencie je hlavným konkurentom bratislavského letiska viedenské letisko vo Schwechate. Hoci kapacitne ani ponukou služieb Letisko M. R. Štefánika nemôže konkurovať viedenskému letisku (to v r. 2007 zaznamenalo 19,7 mil. cestujúcich), vytvára sa možnosť prilákať menej solventnú klientelu strednej a východnej Európy nižšou cenovou ponukou za služby letiska.

Graf B.5.8: Letisko M. R. Štefánika v Bratislave - vývoj počtu cestujúcich (1995 – 2008)

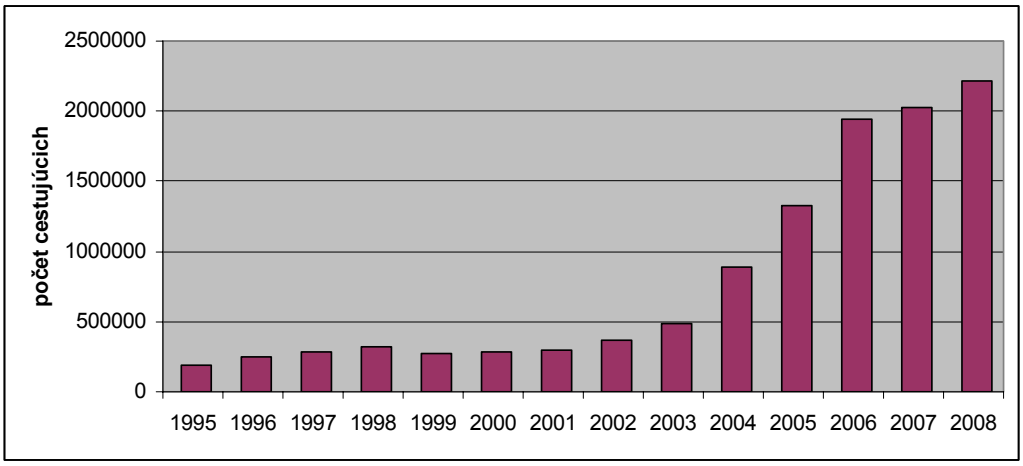

Zdroj: www.airportbratislava.sk

Graf B.5.9: Vývoj pozície letísk podľa počtu cestujúcich v krajinách V4 a Rakúsku (len letiská nad 100 tisíc pasažierov)

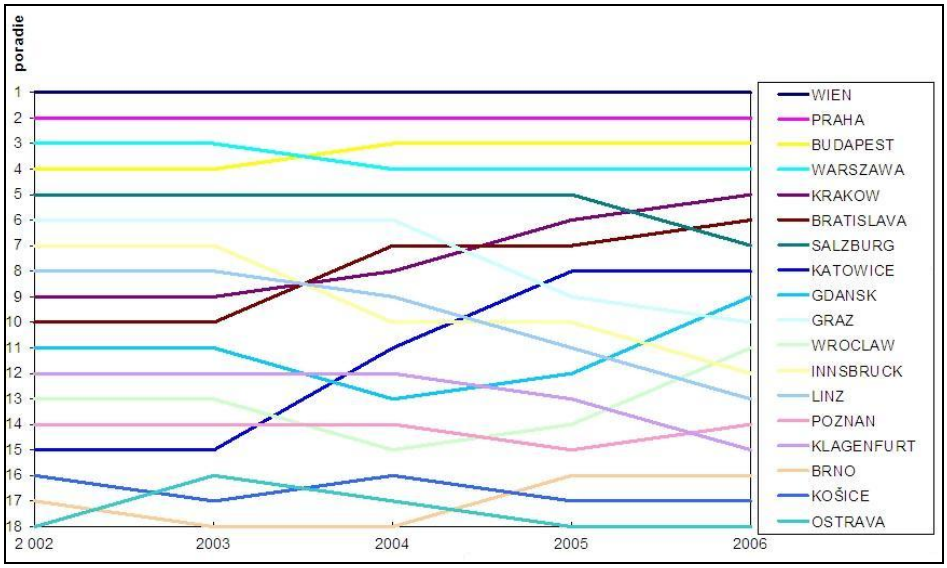

Zdroj: Latta (2007)

Z hľadiska priestorovej interakcie so zastavanou plochou mesta je potrebné konštatovať, že poloha letiska pri zohľadnení jeho ďalšieho kapacitného (i priestorového) rozvoja predstavuje bariéru v rozvoji samotného mesta severovýchodným smerom, resp narúša voľný a z hľadiska dopravného prepojenia zvládnuteľný rozvoj suburbanizácie týmto smerom. Pri predpokladanom stavebnom rozvoji mesta v smere na východ a severovýchod je možné očakávať, že limitujúcim pre tento rozvoj bude nielen areál letiska, ale tiež obmedzenia výšky zástavby v jeho blízkosti. Letisko svojou prevádzkou (prílety a odlety lietadiel) predstavuje zdroj hlukových emisií, ktorého negatívny dopad na blízke obytné zóny mesta pri očakávanej rastúcej vyťaženosti letiska bude narastať.

Infraštruktúra riečnej dopravy, riečna doprava

Po roku 1989 poklesli na Slovensku objemy prepravy lodnou dopravou, pričom okrem ekonomických príčin sa pod tento pokles podpísala i krízová situácia a vojnový stav v bývalej Juhoslávii. Po otvorení kanálového spojenia Rýn - Mohan - Dunaj sa dovtedajšie tovarové prúdy, prechádzajúce bratislavským prístavom, predĺžili vodnou cestou až k vnútrozemským prístavom severozápadnej Európy (hlavne v Nemecku) a námorným prístavom Severného mora. Bratislava sa geograficky nachádza v strede transeurópskej vodnej magistrály medzi Čiernym a Severným morom. Blízkosť Viedne a Budapešti, výhodné cestné i železničné napojenie smerom na slovenské priemyselné a hospodárske zázemie i do Českej republiky predurčuje bratislavský prístav zohrávať významnú úlohu pri výmene tovarov všetkými spomínanými smermi. Táto poloha, ani otvorenie spojenia Rýn – Mohan – Dunaj však nepriniesli očakávaný nárast vykládky a nakládky tovarov v riečnom prístave v Bratislave. V roku 2000 dosiahol objem nakládky a vykládky tovarov v bratislavskom prístave hodnotu 2,2 mil. ton, v roku 2004 to bolo 1,5 mil. ton, v roku 2006 len približne 1,2 mil. ton. Technická kapacita bratislavského prístavu je však na úrovni 5 miliónov ton, súčasné vyťaženie teda nedosahuje ani polovicu kapacity. Napriek tomu má mesto územnú rezervu pre ďalšie priestorové rozšírenie nákladného prístavu o ekologický bazén pre prekládku tekutých minerálnych produktov, pri očakávanom útlme prekládky tovarov v priestore Zimného prístavu a jeho postupnej transformácii na osobný prístav.

Naopak, v osobnej riečnej doprave zaznamenávame pozitívny trend. Okrem výletnej osobnej prepravy (tá má sezónny charakter) totiž narastá význam pravidelných lodných spojení so susednou Viedňou (viď graf B.5.7). Do roku 2006 prevádzkovala pravidelné lodné spojenie s Viedňou len spoločnosť Slovenská plavba a prístavy, a. s.. Od roku 2006 je v prevádzke systém Twin-City Liner, ako produkt projektovej spolupráce miest Bratislava a Viedeň, ktorý výrazne zvýšil priemernú dennú intenzitu lodných spojení medzi oboma mestami, ako i predĺžil plavebnú sezónu pravidelného lodného spojenia na obdobie od apríla do decembra.

Mestská hromadná doprava

História mestskej hromadnej dopravy (MHD) v Bratislave siaha do roku 1895, kedy bola uvedená do prevádzky prvá električková trať s rozchodom 1000 mm (tento rozchod sa používa dodnes). Mestská hromadná doprava na území mesta Bratislava je v súčastnosti tvorená sieťou električkových, trolejbusových a autobusových tratí, ktoré sú navzájom komplementárne. Celková dĺžka prepravnej siete MHD v rok 2007 na území mesta bola 479,4 km, z toho 39,5 km (8,2%) električkových tratí, 41,5 km (8,7%) trolejbusových a 398,4 km (83,1%) autobusových tratí. Celkový počet liniek MHD v tom istom roku bol 121 (vrátane nočných), z toho 13 električkových, 17 trolejbusových a 91 autobusových. Dopravný podnik Bratislava, a. s. mal k dispozícii 178 električiek, 90 trolejbusov a 357 autobusov (spolu 625 vozidiel). Celkovo je na území mesta približne 1200 zastávok MHD. Podľa dĺžky tratí, ale najmä s ohľadom na podiel jednotlivých subsystémov na celkových výkonoch (viď graf B.5.11) je možné skonštatovať, že nosným subsystémom MHD v Bratislave je dlhodobo autobusová doprava, čo je nepriaznivý stav nielen z ekologického hľadiska, ale tiež z pohľadu kolíznosti tohto segmetu MHD s ostatnou dopravou v cestnej sieti mesta. V roku 2006 prepravili v rámci MHD autobusy 57% všetkých cestujúcich, električky 32% a trolejbusy iba 11%.

Úroveň preferencie a bezkolíznosti električkového systému je v súčasnosti minimálna ako v centrálnej časti mesta, tak i v okrajových obytných zónach. Vývoj intenzity automobilovej dopravy si v trasách súbežných so sieťou električiek vyžiadal zriaďovanie nových zariadení cestnej svetelnej signalizácie na križovatkách, v dôsledku čoho prichádza k nárastu časových zdržaní a zníženiu atraktivity električiek pre cestujúcich. Ako udáva materiál *Návrh prepojenia dopravného riešenia Bratislavského kraja a dvoch projektov na podporu rozvoja elektrickej trakcie MHD v Bratislave*, predložený na rokovanie MZ hl. mesta v apríli 2009, najvážnejší je tento problém na Račianskej radiále, kde jazdná doba medzi konečnou na Komisárkach a okrajom centra na Račianskom mýte je 20 minút, z čoho na základe výsledkov podrobných meraní vyše 3,5 minúty (18%) predstavuje sumár zbytočných zdržaní na kolíznych miestach.

Hoci z krátkodobého pohľadu sa podarilo stabilizovať počet prepravených cestujúcich prostredníctvom MHD (po roku 2003 na úrovni približne 250 mil. cestujúcich ročne), z dlhodobého hľadiska vývoj výkonov MHD charakterizuje trend postupného poklesu počtu prepravených cestujúcich (graf B.5.11), čo so súčasným nárastom významu individuálnej automobilovej dopravy (tab. B.5.8) naznačuje postupný presun ťažiska z prostriedkov hromadnej prepravy na osobný automobil. Pri súčasnom náraste počtu denne prítomných osôb na území mesta je tento trend nevýhodný. Znižovanie výkonov systému MHD vedie k obmedzovaniu prepravnej ponuky, čo spolu s rastom cestového znižuje atraktivitu MHD v prospech individuálneho motorizmu (viď tab. B.5.8). Tento trend je citeľný napriek tomu, že mesto už od začiatku 90. rokov 20. storočia deklaruje snahu o presadenie preferencie MHD v ďalšom rozvoji dopravy osôb na území mesta.

Graf B.5.10 Vývoj počtu osobných automobilov a automobilizácie na území Bratislavy

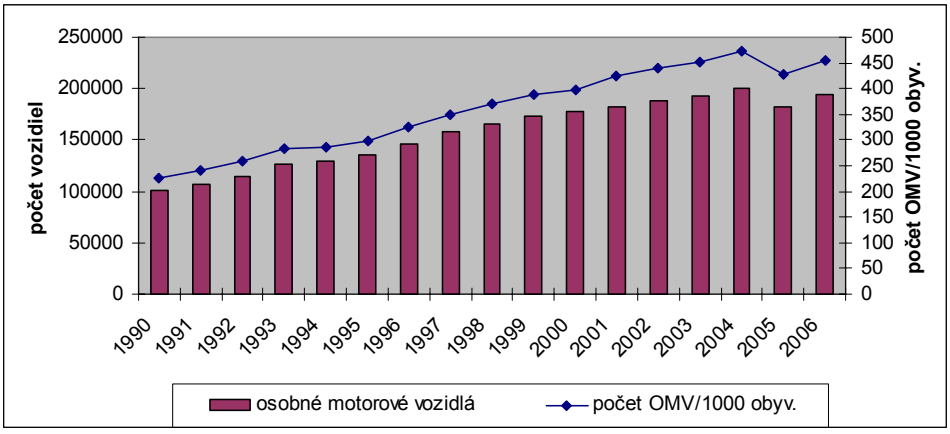

Zdroj: Štatistická ročenka hl. mesta SR Bratislavy 2000, 2007

Nárast významu a podielu individuálnej automobilovej dopravy súvisí s rastúcou automobilizáciou obyvateľstva (graf B.5.10), ako i s rozvojom terciérneho a kvartérneho sektora v meste. Nárast automobilizácie obyvateľstva sa prejavil jednak znížením podielu hromadných druhov osobnej dopravy na prepravách v rámci mesta i cez jeho hranice (viď tab. B.5.8), jednak nárastom

kongescií v cestnej sieti mesta, ktorá bola budovaná ešte v období socialistického vývoja a na takúto záťaž nebola dimenzovaná. Rast automobilizácie obyvateľstva mesta dokumentujú nasledujúce údaje na grafe B.5.10. Podľa údajov z dokumentácie aktuálneho územného plánu hl. mesta SR Bratislavy sa v roku 2020 očakáva automobilizácia obyvateľstva mesta na úrovni 500 a v roku 2030 až 510 osobných vozidiel/1000 obyvateľov.

Graf B.5.11 Vývoj počtu prepravených osôb prostredníctvom MHD v Bratislave (1990 – 2006)

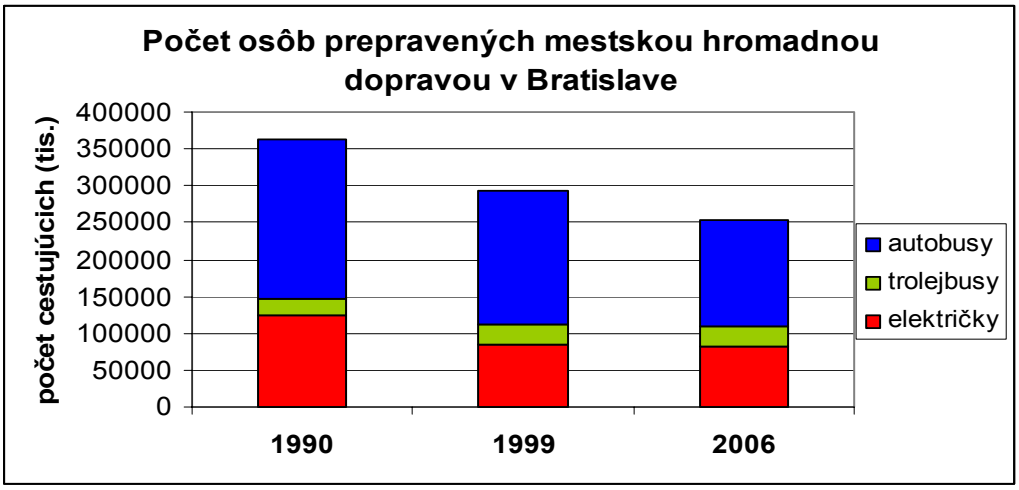

Zdroj: Územný plán hlavného mesta SR Bratislavy (2007)
Štatistická ročenka hlavného mesta SR Bratislavy (2007)

Tab. B.5.8: Vývoj deľby prepravnej práce na území mesta Bratislava (v %)

Spôsob prepravy	1981	1990	1994	2002*	2006
MHD	60,4	52,6	48,4	44,0	40,0
IAD	12,0	17,7	21,6	30,0	33,0
Peši + bicykel	27,6	29,7	30,0	26,0	27,0
Spolu	100	100	100	100	100
MHD : IAD	83:17	75:25	69:31	59:41	54:46

* zistené len u trvale bývajúceho obyvateľstva
Zdroj: interné materiály Magistrátu hlavného mesta SR Bratislavy

Politika vytvorenia tzv. nosného systému MHD, ktorý by na seba prevzal podstatný podiel prepravy osôb na území mesta, s kvalitným prepojením na prímestskú dopravu zatiaľ nebola realizovaná. V súčasnosti presadzovaný model nosného systému MHD by mal byť tvorený segregovaným koľajovým systémom spájajúcim čiastočne výhody metra (podzemnej koľajovej dráhy) v centrálnej časti mesta a segregovanej koľajovej dráhy (rýchloelektrička) v častiach mimo centra mesta. Koncept nosného systému MHD v Bratislave je postavený na štyroch radiálach smerujúcich z centrálnej mestskej zóny do:

- Petržalky
- Karlovej Vsi a Dúbravky
- Ružinova (s možným predĺžením až na Letisko M. R. Štefánika)
- Rače

Vzájomné prepojenie týchto radiál bude realizované v centrálnej časti mesta. Nosný systém MHD by mal nadviazať na systém regionálnej prímestskej dopravy (resp. integrovanej regionálnej dopravy). Efektívnosť vynaložených finančných prostriedkov na vybudovanie nosného systému MHD bude dosiahnutá len v prípade, že bude dôsledne dodržaná segregácia nosného koľajového systému od ostatnej dopravy, a to aj v trase súčasných električkových tratí.

Špecifikom Bratislavy je doposiaľ nízka miera využívania jestvujúcej železničnej siete pre vnútromestskú dopravu. Vzájomná konfigurácia železničných staníc a trasovanie železničných tratí

v rámci bratislavského železničného uzla dávajú predpoklady pre využitie železníc pre vnútromestskú osobnú dopravu v smeroch:

- západ-východ, pri jestvujúcej železničnej sieti (s využitím staníc Bratislava-Devínska Nová Ves, Bratislava-Lamač, resp. pripravovaná zastávka Lamačská brána, Bratislava-Hlavná stanica, Bratislava-Vinohrady/Bratislava-Predmestie, Bratislava-Nové Mesto, Bratislava-Vajnory a Bratislava-Podunajské Biskupice)
- sever-juh (po zrealizovaní projektu prepojenia železničných koridorov TEN-T na území mesta s využitím staníc Bratislava-Rača, Bratislava-Vinohrady/Bratislava-Predmestie, pripravovaných železničných staníc a zastávok Bratislava-Slovany, Bratislava-Filiálka, Bratislava-Nivy a Bratislava-Centrum, a jestvujúcej stanice Bratislava-Petržalka, príp. Bratislava-Rusovce)

V období rokov 2006-2007 bola experimentálne zavedená vlaková linka č. 155, spájajúca železničnú stanicu Bratislava-Predmestie a Bratislava-Východné, prevádzkovaná Železničnou spoločnosťou Slovensko v spolupráci s Dopravným podnikom Bratislava, avšak jej prevádzka bola ukončená. O jej efektívnosti, vyťaženosti či ohlase cestujúcej verejnosti nie je možné nájsť žiadnu dokumentáciu. Vo všeobecnosti je dnes možné využiť na vnútromestskú dopravu jestvujúce spoje prímestskej železničnej dopravy, avšak tieto spoje spravidla končia, resp. začínajú v staniciach Bratislava-Hlavná stanica, príp. Bratislava-Nové Mesto, bez pokračovania alebo návazných spojov do ďalších častí mesta. Pri súčasnej štruktúre pravidelných vlakových spojov prakticky nie je možné dostať sa vlakom napr. zo stanice Bratislava-Podunajské Biskupice kontinuálne (bez prestupu) do stanice Bratislava-Lamač alebo Bratislava-Rača.

Údaje o počtoch cestujúcich, ktorí v rámci vnútromestskej dopravy využívajú železnicu, nie sú dostupné. Využitie železníc na území mesta pre vnútromestskú dopravu však v sebe zahŕňa Projekt integrovaného dopravného systému (IDS) v aglomerácii Bratislavy. Tento bol prerokovaný a schválený mestským zastupiteľstvom hl. mesta SR Bratislavy v októbri 1996. Dňa 1. januára 2001 bola uvedená do prevádzky prvá experimentálna etapa tzv. Bratislavskej integrovanej dopravy (BID), ktorá zahŕňala (na základe zmluvných vzťahov medzi hlavným mestom SR Bratislavou a viacerými dopravnými spoločnosťami) možnosť využívať okrem prostriedkov MHD tiež vlaky v ktoromkoľvek smere a autobusy prímestskej dopravy v smere na Záhorie. Štatistické údaje o využívaní BID v rokoch 2001 – 2006 (nárast počtu cestujúcich z približne 882 tisíc v roku 2001 na vyše 1,5 milióna v roku 2006, čo predstavuje približne 1,7-násobný nárast) hovoria v prospech zavedenia takéhoto systému.

V ďalšej etape vznikla v roku 2005 obchodná spoločnosť Bratislavská integrovaná doprava (BID, s.r.o.) so 65% majetkovou účasťou Bratislavského samosprávneho kraja a 35% účasťou hlavného mesta SR Bratislavy. Spoločnosť BID, s.r.o. plní funkciu koordinátora IDS na území Bratislavy a Bratislavského samosprávneho kraja (v neskoršej etape sa počíta s rozšírením za hranice kraja). Dohoda o spolupráci všetkých zúčastnených strán (vrátane Dopravného podniku Bratislava, a.s. a spoločností Slovak Lines, a. s., Železničná spoločnosť Slovensko, a.s. a Železnice Slovenskej republiky, ktoré zabezpečujú regionálnu dopravu) pri realizácii BID bola podpísaná v roku 2007. Majetkovou účasťou hl. mesta SR Bratislavy v spoločnosti BID, s.r.o. by malo byť garantované plnenie záujmov mesta v rozvoji integrovaného systému dopravy. Začiatkom júla 2009 bola spoločnosť BID zapísaná do obchodného registra ako akciová spoločnosť.

Statická doprava

Aktuálny územný plán mesta konštatuje nedostatok kapacít statickej dopravy vo všetkých častiach mesta, pričom najkritickejší je stav v obytných zónach a v centre mesta. Z obytných zón chýba najviac odstavných miest v Petržalke a na Dlhých Dieloch. V obytných zónach mesta je nedostatok odstavných plôch vnímateľný najmä cez zvýšenú mieru parkovania na chodníkoch pre peších a na okrajoch zelených plôch, čo spôsobuje jednak vznik bariér pre peších a jednak devastáciu trávnikov a ostatnej mestskej zelene.

Z údajov v dokumentácii k ÚPN hlavného mesta SR Bratislavy vyplýva, že súčasný deficit kapacity parkovacích a odstavných plôch sa pohybuje na úrovni 60 tisíc parkovacích miest.

Pre riešenie statickej dopravy v centre mesto v 90. rokoch zaviedlo reguláciu dopytu po parkovacích miestach formou plošného systému plateného parkovania, ktoré zvýšilo obratovosť vozidiel parkujúcich v centre mesta, znížilo mieru dlhodobého státia a zefektívnilo využívanie parkovacích plôch. Od roku 1998 je v činnosti mestská spoločnosť Mestský parkovací systém, s.r.o., ktorá zabezpečuje realizáciu stavieb parkovísk a parkovacích garáží, prevádzkovanie parkovísk,

prenájom garáží, parkovacích plôch a boxov na miestnych komunikáciách I. a II. triedy, na chodníkoch pri prejazdných úsekoch ciest I. až III. triedy a na pozemkoch vo vlastníctve hlavného mesta. Táto spoločnosť zriadila v centrálnej časti mesta informačný parkovací systém, ktorý na základe informácií z parkovísk a parkovacích garáží informuje o obsadenosti parkovacích plôch. V mestskej časti Bratislava Staré Mesto pôsobí spoločnosť Bratislavská parkovacia služba, s.r.o., ktorá má prenajaté od mestskej spoločnosti parkovacie miesta prevažne v pešej zóne.

V zmysle prognóz spracovaných pre aktuálny územný plán mesta sa nárast počtu osobných automobilov v meste (i v suburbánnej zóne mesta) prejaví v budúcnosti zvýšeným dopytom po odstavných a parkovacích plochách a miestach. Preto územný plán predpokladá vytvorenie systému riešenia statickej dopravy na území mesta, pozostávajúceho z nasledovných krokov:

- vytvorenie predpokladov pre splnenie noriem týkajúcich sa dopytu po odstavných plochách v jestvujúcich i pripravovaných (resp. v súčasnosti realizovaných) obytných zónach
- vytvorenie predpokladov pre splnenie noriem týkajúcich sa dopytu po parkovacích miestach v rámci jestvujúcich i pripravovaných (resp. v súčasnosti realizovaných) objektov a zón občianskej vybavenosti, výroby, športu a rekreácie, verejnej a vyhradenej zelene vyžadujúcej kapacitné parkovanie (napr. cintoríny, lesoparky atď.), technickej vybavenosti, dopravných zariadení (stanice, letisko, prístavy)
- vytvorenie podmienok pre postupné znižovanie objemu cestnej dopravy smerujúcej do vybraných častí mesta (hlavne centrálnej oblasti), ktoré bude smerovať k zníženiu nárokov na parkovanie vozidiel v týchto zónach; cieľavedomými krokmi by mesto malo budovať systém záchytných parkovísk na okraji centrálnej mestskej oblasti s možnosťou odparkovať osobné vozidlo a pokračovať do cieľa cesty peši (Park&Go) alebo odstaviť vozidlo pri stanici nosného systému MHD a pri ďalšej ceste využiť prostriedky hromadnej prepravy (Park&Ride)

V rámci systému Park&Go sa uvažuje o dobudovaní parkovacích garáží v centre mesta. Systém Park&Ride by mal byť rozvíjaný v okrajových častiach mesta, avšak jeho fungovanie je podmienené realizáciou a sprevádzkovaním výkonného systému hromadnej dopravy v meste.

Riešenie statickej dopravy je aktuálnym problémom mesta nielen v súvislosti s rastúcou automobilizáciou obyvateľstva trvale bývajúceho na území mesta, ale tiež s ohľadom na proces intenzívnej rezidenčnej suburbanizácie a rastúci počet osôb denne dochádzajúcich (za prácou, vzdelaním, atď.) do priestoru mesta zo suburbánnej zóny prevažne osobnými motorovými vozidlami.

Pešia a cyklistická doprava

Podľa údajov z dokumentácie aktuálneho územného plánu mesta je na území mesta podiel pešej dopravy z celkového počtu ciest v osobnej doprave približne 30%. Pešia doprava v meste sa koncentruje na sieť peších chodníkov prakticky pozdĺž celej cestnej siete na území hlavného mesta. Špecifické postavenie má pešia doprava v centrálnej mestskej zóne, predovšetkým v priestore historického mestského centra. Sieť pešej zóny sa v Bratislave postupne rozširuje od začiatku 80. rokov 20. storočia, a postupne prišlo k jej rozšíreniu tak, že v súčasnosti súvislá pešia zóna vypĺňa takmer celú uličnú sieť historického jadra mesta. Sieť peších trás je v dopravných uzloch s vysokou intenzitou MHD a automobilovej dopravy posilnená infraštruktúrou vo forme podchodov, resp. nadchodov. Infraštruktúra pešej dopravy je na území hl. mesta SR Bratislavy v súčasnosti podrozvinutá v niektorých atraktívnych častiach centrálnej mestskej zóny, najmä na nábreží Dunaja v blízkosti Starého mosta. V súvislosti s projektmi výstavby nových obchodno-službových i obytných objektov na území mesta, ale predovšetkým podĺž rieky Dunaj bude potrebné dbať o zachovanie kontinuity existujúcich, príp. rozvoj nových peších trás. Podrobnejšie štatistické údaje o dĺžke a priestorovom rozsahu trás pešej dopravy na území Bratislavy nie je k dispozícii.

Cyklistická doprava má spolu s pešou dopravou v súčasnosti len približne 27% podiel na celkovej deľbe prepravnej práce na území mesta (viď tab. B.5.8), avšak trend rastúceho záujmu o cyklistickú dopravu na území veľkých miest prichádza spravidla s budovaním a rozširovaním siete bezpečných mestských cyklistických chodníkov (Schmeidler, 2004). Podľa údajov z Územného generelu športu a rekreácie hlavného mesta SR Bratislavy z roku 2009 je v súčasnosti na území mesta vyše 60 km cyklochodníkov vybudovaných v súlade s medzinárodnými a tranzitnými cyklotrasami a približne 39 km vedľajších cyklistických trás v trasách hlavných mestských cyklotrás. Celková dĺžka cyklochodníkov by na území mesta mala dosiahnuť približne 200 km. Rozsah siete

cyklochodníkov na území mesta je zatiaľ nedostatočný, najmä v porovnaní s inými európskymi mestami (viď tab. B.5.9).

Tab. B.5.9: Parametre siete cyklistických chodníkov vo vybraných mestách

Mesto	Dĺžka cyklistických chodníkov (km)	Hustota siete cyklistických chodníkov (km/100 km^2)	Hustota siete cyklistických chodníkov (km/1000 obyv.)
Praha	334*	67	0,27
Ostrava	172**	80	0,55
Viedeň	995*	240	0,59
Berlín	900*	101	0,26
Bratislava	99***	27	0,23

* v roku 2007; ** v roku 2004; *** v roku 2008
Zdroj: Územný generel športu a rekreácie hlavného mesta SR Bratislavy (2009); World Transport Policy & Practice (2007); Magistrát hl. města ČR Prahy – interné materiály

Absencia cyklistických chodníkov je výrazná najmä v centrálnej časti mesta, absentuje cyklistické prepojenie priestoru Hlavnej železničnej stanice, centrálnej zóny mesta, ako i priestoru Vnútorných hôr v západnej časti MČ Staré Mesto. Naopak, najrozvinutejšia sieť cyklistických chodníkov je v priestore pozdĺž rieky Dunaj (v nadväznosti na Medzinárodnú dunajskú cestu), v MČ Petržalka a Ružinov. Okrem rozvoja hlavných cyklistických trás, spájajúcich jednotlivé časti mesta, je potrebné rozvíjať sieť vedľajších cyklistických trás na území jednotlivých MČ.

B.5.2 Technická infraštruktúra

Systém technickej infraštruktúry v meste je možné rozdeliť na niekoľko subsystémov, ktoré sú analyzované v nasledujúcej časti. Všeobecne možno k tejto oblasti podotknúť, že vzhľadom na sústavne rekonštruovanú, rozširovanú a dopĺňanú komunikačnú káblovú sieť (optické siete, metalické siete) na území mesta a súbežne prebiehajúcu postupnú rekonštrukciu ostatných sietí (teplovody, vodovody, kanalizácia, plyn) je dôležité zosúladiť postup prevádzkovateľov sietí s rekonštrukciou cestných povrchov, resp. chodníkov pre peších. V súvislosti s intenzifikáciou využitia jestvujúcich zastavaných plôch (i v rámci pripravovaných nových rozvojových zón) bude nevyhnutné zabezpečiť dostatočnú kapacitu jestvujúcich a predpokladaných technických sietí.

Zásobovanie vodou, kanalizácia, ČOV

História verejného vodovodu v Bratislave siaha do roku 1886, kedy bol uvedený do prevádzky systém napájaný z vodného zdroja Sihoť. V súčasnosti sa na území mesta nachádza 7 vodných zdrojov (jeden z nich mimo prevádzky od roku 1972), ktoré ležia pozdĺž rieky Dunaj.

Pre potreby akumulácie vody slúži na území Bratislavy systém 31 zásobných vodojemov v šiestich tlakových pásmach, z toho 29 vodojemov je podzemných. Tento systém je doplnený o samostatné čerpacie stanice. Kapacita existujúcich vodných zdrojov je približne 3500 l/s. Priemerná denná potreba vody v roku 2001 dosiahla hodnotu približne 1700 l/s, takže aj pri rozvoji mesta poskytujú jestvujúce vodné zdroje dostatočnú rezervu. Kapacita úpravní vody je na úrovni 1880 l/s. Dĺžka siete verejných vodovodov na území mesta Bratislavy dosiahla v roku 2006 1105 km (nárast o 81 km oproti roku 1995, viď tab. B.5.10). Podiel domácností napojených na verejný vodovod v Bratislave dosahuje 99,9% (v roku 1995 to bolo 98,8%).

Celomestský systém zásobovania pitnou vodou je v súčasnosti stabilizovaný a svojou kapacitou spoľahlivo zabezpečuje dodávku pitnej vody na celom území mesta. Napriek trendu mierneho poklesu spotreby vody po roku 1990 (podľa ÚPN hlavného mesta SR Bratislavy, 2007) je potrebná kontinuálna údržba a rekonštrukcia technicky a kapacitne nevyhovujúcej vodovodnej siete.

Tab. B.5.10: Vybrané parametre vodovodnej siete Bratislavy v rokoch 1995 a 2006

Parameter	1995	2006
Dĺžka vodovodnej siete (km)	1024	1105
Kapacita vodných zdrojov ($l.s^{-1}$)	3168	3 495
Kapacita úpravní vody ($l.s^{-1}$)	1670	1 880
Počet obyv. zásobovaných z verejných vodovodov	446170	426 376*
Podiel obyv. zásobovaných z verejných vodovodov (%)	98,8	99,9

*vrátane obyvateľov Marianky
Zdroj: Štatistická ročenka hl. mesta SR Bratislavy (2000, 2007)

Mesto Bratislava je odkanalizované sieťou verejných a neverejných kanalizácií, ako aj sieťou vodných tokov. Dĺžka siete verejnej kanalizácie dosiahla v roku 2006 vyše 800 km (viď tab. B.5.11), podiel obyvateľov bývajúcich v domoch napojených na systém verejnej kanalizácie sa do roku 2006 zvýšil na 98,5%. Hlavným prevádzkovateľom siete verejnej kalanizácie je Bratislavská vodárenská spoločnosť, a. s..

Tab. B.5.11: Vybrané parametre kanalizačnej siete Bratislavy v rokoch 1995 a 2006

Parameter	1995	2006
Dĺžka kanalizačnej siete (km)	740	802
Kapacita čistiarní odpadových vôd (m^3/deň)	430500	414 979
Množstvo čistených odpadových vôd (tis. m^3)	75705	61 620
Počet obyv. napojených na verejnú kanalizáciu	434250	419 581
Podiel obyv. napojených na verejnú kanalizáciu (%)	96,2	98,5

Zdroj: Štatistická ročenka hl. mesta SR Bratislavy (2000, 2007)

Systém kanalizácie mesta je rozdelený na tri nezávislé subsystémy: ľavobrežný kanalizačný systém, pravobrežný kanalizačný systém (petržalský) a kanalizačných systém v povodí Moravy, pričom každý z týchto subsystémov má vlastnú čistiareň odpadových vôd (ČOV). Podobne, ako v prípade vodovodnej siete, i kapacita kanalizačnej siete v meste je v súčasnosti dostatočná, vrátane kapacity ČOV.

Energetická infraštruktúra, zásobovanie teplom

Systém zásobovania elektrickou energiou má celomestský charakter. Pre potreby Bratislavy slúžia nadradené transformovne 400/110/22 kV v Podunajských Biskupiciach a Stupave, a od roku 1994 aj transformovňa VE Gabčíkovo.

Na území mesta je niekoľko zdrojov elektrickej energie (tepelné elektrárne, závodné elektrárne a vodné elektrárne) napojených na sústavu VVN s celkovým inštalovaným výkonom cca 612 MW, v roku 2001 úroveň výroby predstavovala hodnotu približne 460 MW. Zaťaženie siete mesta po roku 1989 (s hodnotou 380 MW) mierne kleslo na 314 MW v roku 1992. V nasledujúcom období zaznamenávame kontinuálny rast hodnoty zaťaženia mesta na hodnotu 430 MW v roku 2002 (novšie údaje nedostupné).

Nárast spotreby elektrickej energie možno očakávať s rozvojom bytového fondu a služieb na území Bratislavy, resp. nárastom zaťaženia na bytovú jednotku. Rekonštrukcia jestvujúcich a výstavba nových súčastí elektrizačnej sústavy na území mesta je riešená vo vzájomnej súčinnosti s jej prevádzkovateľmi, ktorými sú Slovenská elektrizačná prenosová sústava, a. s. Bratislava a Západoslovenská energetika, a. s. Bratislava.

Vzhľadom k plánovaným projektom spojeným s rozvojom bytového fondu a očakávanými zmenami počtu obyvateľov mesta sú nároky na parametre energetickej infraštruktúry mesta aktualizované formou zmien a doplnkov k ÚPN mesta. Doteraz však neboli schválené zmeny a doplnky ÚPN týkajúce sa energetických nárokov pripravovaného nosného systému MHD.

Zásobovanie plynom

Na území hlavného mesta existuje veľmi rôznorodá skladba zariadení tepelného hospodárstva. Najväčším dodávateľom tepla na území mesta je Bratislavská teplárenská, a.s., ktorá zásobuje teplom centralizovanú distribučnú sústavu. Popri centralizovanom systéme zásobovania teplom existuje viacero nezávislých zdrojov tepla, pričom ÚPN hlavného mesta SR Bratislavy uvádza postupný pokles odberov z centralizovaného systému v prospech nezávislých zdrojov.

Systém centralizovaného zásobovania teplom (SCZT) pozostáva z 2 nezávislých sústav: Bratislava-východ a Bratislava-západ. Oba systémy využívajú ako médium horúcu vodu. V sústave Bratislava-východ fungujú ako centrálne zdroje Tp Bratislava II, Výhrevňa – Juh a externý tepelný zdroj, Paroplynový cyklus, a.s., Bratislava (PPC). Tieto zdroje sú navzájom prepojené, dodávku tepla zabezpečujú vzájomnou paralelnou spoluprácou s pokrytím MČ Nové Mesto, Ružinov a časť Starého Mesta. Sústava Bratislava-západ využíva ako zdroj tepla Tepláreň Bratislava – západ a slúži pre Karlovu Ves (vrátane Mlynskej doliny a Dlhých Dielov) a južnú časť Dúbravky. Tepelný výkon v sústavách SCZT celej Bratislavy je 734 MW, čo predstavuje zásobovanie cca 60 000 bytových jednotiek a príslušnú vybavenosť.

Ďalšími zdrojmi tepla sú blokové kotolne na zemný plyn vo veľkých obytných celkoch (Petržalka, Podunajské Biskupice, Devínska Nová Ves, severná časť Dúbravky a Lamač).

V ostatných častiach mesta, kde nie je predpoklad rozšírenia SCZT, je zásobovanie teplom riešené prakticky výlučne na báze výstavby nových decentralizovaných zdrojov na zemný plyn. Týka sa to i rozvojových lokalít. Podľa dokumentu Koncepcia rozvoja hl. mesta SR Bratislavy v oblasti tepelnej energetiky, predloženého Magistrátu hl. mesta v roku 2007 je v súčasnosti väčšina bytov v Bratislave využíva centrálne vykurovanie alebo teplo z blokových a areálových kotolní (ide o časti mesta s prevažujúcou viacpodlažnou zástavbou bytových domov, napr. Ružinov, Petržalka, Lamač, Dúbravka, Devínska Nová Ves, atď.). Len v MČ s bývaním prevažne v rodinných domoch dominuje lokálne vykurovanie na báze zemného plynu, príp. iných zdrojov.

Okrem uvedených zdrojov viaceré priemyselné areály disponujú vlastnými zdrojmi tepla, najvýznamnejšími sú Slovnaft, a.s. a Volkswagen Slovakia, s r.o. Tieto zabezpečujú potreby vlastných areálov spoločnosti a ubytovní situovaných v blízkosti areálu.

V budúcnosti je možné uvažovať o napojení spaľovne OLO, a.s. na horúcovodný systém (teplo uvoľnené pri spaľovaní komunálneho odpadu slúži v súčasnosti na výrobu elektrickej energie).

Informačná infraštruktúra

Obdobie 90. rokov 20. storočia znamenalo začiatok veľmi dynamického rozvoja telekomunikačnej infraštruktúry a s ňou spojených služieb na území hlavného mesta SR Bratislavy. Štruktúra telekomunikačných systémov dostupných na území Bratislavy je pomerne komplikovaná a zahŕňa verejné telekomunikačné systémy, neverejné telekomunikačné systémy a rádiokomunikačné systémy.

Prevádzkovateľom verejnej telefónnej siete je v súčasnosti spoločnosť Slovak Telekom, a. s. (operátor fixnej siete IP NGN). Poskytovateľov telekomunikačných služieb je viacero, najvýznamnejšími sú Slovanet, a. s., Profinet, a. s., Sirius Slovakia, a. s.. Na poskytovaní ďalších telekomunikačných služieb (rádiotelefónne a dátové siete) sa podieľajú kľúčoví operátori T-Mobile Slovensko, a.s. a Orange Slovensko, a.s..

Vplyvom liberalizácie telekomunikačného trhu a pod tlakom konkurencie postupne klesá počet bytových telefónnych staníc na území mesta, ich počet bol v roku 1995 cca 148 tisíc, v roku 2002 približne 130 tisíc, ale do roku 2006 poklesol na 113 tisíc. Zároveň v období 2002-2006 poklesol počet verejných telefónnych automatov v meste z približne 2400 na polovicu.

Dominantným poskytovateľom služieb siete káblovej televízie je v súčasnosti spoločnosť UPC Slovensko spol. s.r.o..

Z hľadiska pripojenia na internet má Bratislava oproti zvyšku Slovenska tú výhodu, že poskytuje na relatívne malom území vysokú koncentráciu obyvateľov i firiem. Porovnanie Bratislavského kraja s ostatnými regiónmi Slovenska v počte pripojených internetových zákazníkov dokumentuje graf B.5.12.

Graf B.5.12: Počet internetových zákazníkov v regiónoch SR podľa typu technológie v r.ku 2008

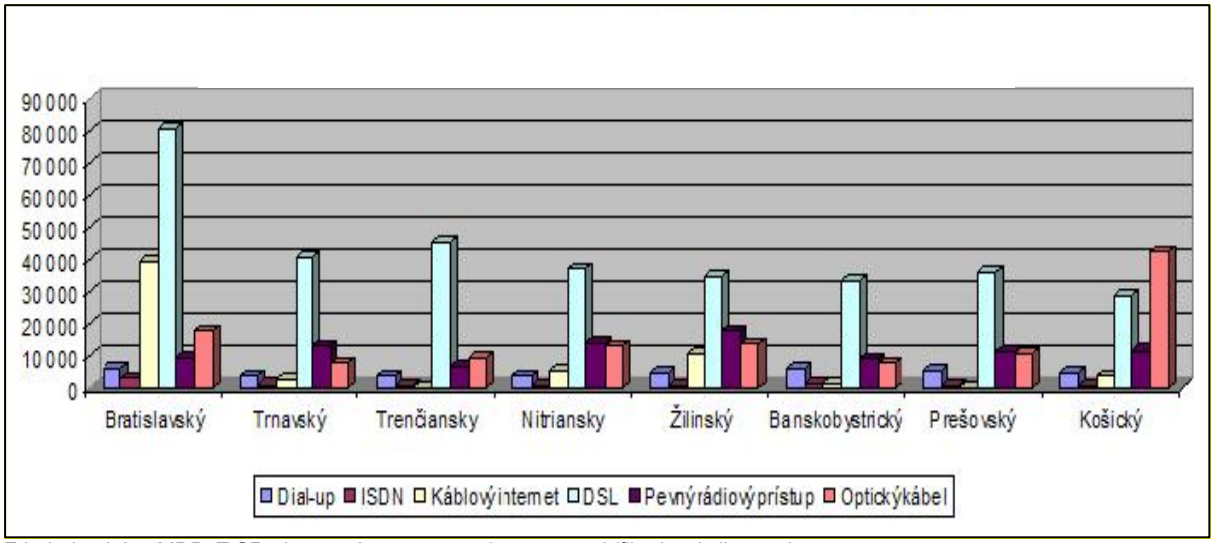

Zdroj: databázy MDPaT SR, dostupné na: <www.telecom.gov.sk/files/statistika_vud>

Zhrnutie

Bratislava ako hlavné mesto Slovenskej republiky využíva výhodnú dopravnú polohu v trojuholníku Viedeň – Bratislava – Budapešť, avšak z extrémnej polohy mesta na juhozápadnej hranici krajiny vyplýva pretrvávajúci a rastúci tlak dopravných väzieb so zvyškom Slovenska v smere východ a severovýchod. Úloha križovatky viacerých paneurópskych dopravných koridorov tiež prináša rastúci význam funkcie dopravy, čo sa prejavuje v rastúcom nároku na dopravné plochy na území mesta. Príležitosťou pre mesto v oblasti dopravy je rast významu letiska M. R. Štefánika.

Z hľadiska dopravných väzieb so susednými európskymi metropolami sú pre súčasné obdobie charakteristické slabnúce väzby s Prahou a naopak dynamicky sa rozvíjajúce dopravné prepojenia so susednou Viedňou. Takýto vývoj má pre mesto a jeho pozíciu v Európe mimoriadny význam, z výborného prepojenia blízkej Viedne v rámci celoeurópskych a globálnych dopravných väzieb môže ťažiť i Bratislava.

V súčasnom období prichádza k mimoriadnemu vyostrovaniu konfliktov medzi potrebami dopravy a ostatnými funkciami mesta, čo je zosilnené relatívne stiestnenými priestorovými pomermi mesta na styku Malých Karpát a rieky Dunaj, čiastočne bariérne pôsobí tiež štátna hranica, ktorá je zároveň západnou a juhozápadnou hranicou mesta.

Mimoriadny ekonomický rozvoj hlavného mesta mal za následok okrem iného rastúcu hybnosť obyvateľstva mesta i jeho okolia, vrátane každodennej dochádzky do zamestnania. V súvislosti s takýmto vývojom treba spomenúť proces suburbanizácie, v dôsledku ktorého dynamicky rastie intenzita dopravných väzieb medzi mestom a jeho zázemím, čo kladie mimoriadne nároky na dopravnú (hlavne cestnú) infraštruktúru zabezpečujúcu kontakt mesta a jeho okolia.

Taktiež rastie potreba vnútromestských presunov obyvateľstva. Zdá sa však, že systém mestskej hromadnej dopravy (MHD) stále nie je dostatočne atraktívny a efektívny, pri stagnujúcej výkonnosti systému MHD je však tento nárast potreby presunov realizovaný predovšetkým prostredníctvom individuálnej automobilovej dopravy. Takýto trend je však ekologicky nepriaznivý a z hľadiska limitov cestnej siete mesta technicky nezvládnuteľný.

Počet osobných automobilov v prepočte na počet obyvateľov vo všeobecnosti na Slovensku rastie, zvlášť dynamický je tento proces v Bratislave. Rastie tiež miera využívania osobného automobilu, čo kladie nároky na statickú dopravu v meste. Problémom je nedostatok odstavných plôch v obytných častiach mesta (najmä v prostredí sídlisk vybudovaných v období socializmu, s pokračujúcou intenzifikáciou zástavby a funkcie bývania), osobitým problémom je potreba vytvorenia dostatočnej kapacity parkovacích miest v centre mesta, pri zachovaní prejazdnosti komunikačnej siete centra mesta.

Príležitosťou pre riešenie vnútromestskej dopravy je realizácia nosného systému MHD, čiastočne previazaná s existujúcou i pripravovanou sieťou železničnej dopravy a rozvíjajúcim sa systémom integrovanej osobnej dopravy, fungujúcej na princípe prepojenia prímestskej a mestskej hromadnej prepravy osôb tak, aby sa hromadná doprava v meste a jeho zázemí stali atraktívnou alternatívou k osobnému automobilu. Pozornosť by mala byť venovaná tiež rozvoju alternatív k motorickým druhom dopravy.

V oblasti dopravy by mesto Bratislava malo byť pripravené riešiť problémy, ktoré v súčasnom období ešte nedosahujú kritické rozmery, avšak pri zafixovaní súčasného stavu dopravného systému mesta, resp. realizácii provizórnych a nesystematických dopravných opatrení je možné očakávať zvyšovanie frekvencie a rozsahu dopravných problémov (najmä cestných kongescií), ktoré vážne ohrozia fungovanie mesta, jeho rozvoj, životné prostredie a zdravotný stav jeho obyvateľov.

V oblasti technických sietí je potrebné aj naďalej spolupracovať so správcami tých sietí, ktoré nepatria pod kontrolu mesta tak, aby fungovanie mesta, zdravotný stav a životná úroveň súčasných i budúcich obyvateľov mesta neboli ohrozované. Hoci technické siete, ich stav a rozvoj v súčasnosti nepredstavujú v existujúcej či pripravovanej zástavbe zásadnejšie limity rozvoja, je nevyhnutné systematickejšie pristupovať k ich obnove, resp. rozvoju, najmä s ohľadom na neustále rozširovanie ich rozsahu (rozvoj najmä informačných sietí) a ich zahusťovanie v staršej zástavbe v centre mesta.

Bibliografia:

Borovička, M. (2008): Vzájomné dopravné vzťahy hlavných miest vybraných krajín strednej Európy. Diplomová práca, Katedra humánnej geografie a demogeografie, Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, 117 p.

Dopravno-urbanistická štúdia prepojenia železničných koridorov č. IV a V projektu TEN-T17 a napojenie letiska na železničnú sieť v Bratislave (návrh). Textová časť. Dopravoprojekt Bratislava, AUREX Bratislava, 2007, 120 p.

Koncepcia Bratislavskej integrovanej dopravy. BID, Bratislava, 2007, 90 p.

Latta, T. (2007): Letecká doprava na Slovensku, rozvoj letiska M.R. Štefánika, jeho výkony a postavenie v regióne strednej Európy. Diplomová práca, Katedra humánnej geografie a demogeografie, Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, 76 p.

Metodika dopravno-kapacitného posudzovania vplyvov veľkých investičných projektov. Príloha k rozhodnutiu primátora hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy č. 5/2009

Návrh dopravného riešenia územia Bratislavského kraja na základe vyhodnotenia matice prepravných vzťahov a štandardov dopravnej obsluhy, plán dopravnej obsluhy BSK. BID, s. r. o., Žilinská univerzita, Bratislava 2007, 111 p.

Návrh prepojenia dopravného riešenia Bratislavského kraja a dvoch projektov na podporu rozvoja elektrickej trakcie MHD v Bratislave. Materiál na rokovanie Mestského zastupiteľstva hlavného mesta SR Bratislavy dňa 2. apríla 2009. Magistrát hl. mesta SR Bratislavy, apríl 2006.

Nosný systém MHD – prevádzkový úsek Janíkov dvor – Šafárikovo námestie v Bratislave. Zámer podľa zák. 127/1994 Z. z., Dopravoprojekt Bratislava, 2004, 107 p.

Pucher, J., Buelher, R. (2007): At the frontiers of cycling: Policy innovations in the Netherlands, Denmark and Germany. In: World Transport Policy & Practice, Vol. 13, No 3., Eco-Logica Ltd., Lancaster, pp. 8-56. Dostupné na: <http://www.eco-logica.co.uk/WTPPdownloads.html> (cit. 24. 8. 2009)

Schmeidler, K. (2004): Mobility management k riešeniu ekologickej problematiky dopravy v mestách a regiónoch. In: Horizonty dopravy, 2/2004, Výskumný ústav dopravný, Žilina, pp. 26-30. ISSN 1210-0978

Sčítanie dopravy 1995, 2000, 2005. Slovenská správa ciest, Bratislava. Databázy 2000 a 2005 dostupné na: <http://www.ssc.sk/sk/Rozvoj-cestnej-siete/Dopravne-inzinierstvo.ssc> (cit. 17. 6. 2009)

Šimko, T. (2009): Cezhraničné dopravné väzby medzi mestami Bratislava a Viedeň. Bakalárska práca, Katedra humánnej geografie a demogeografie, Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, 64 p.

Štatistická ročenka hlavného mesta SR Bratislavy, Štatistický úrad SR, Bratislava 2000, 2007

Územný generel športu a rekreácie hlavného mesta SR Bratislavy (2009), schválený uznesením MZ č. 689/2009. Bratislava, 145 p.

Územný plán hlavného mesta SR Bratislavy 2007. Textová časť. Bratislava, 290 p.

Všeobecne záväzné nariadenie hlavného mesta SR Bratislavy č. 12/2008, z 15. decembra 2008

Výročná správa – Bratislavská teplárenská, a. s., 2006. Bratislava, 40 p.

Výročná správa za rok 2007. Dopravný podnik Bratislava, a. s., 2008, 14 p.

Vývoj dopravnej situácie v Bratislave za obdobie rokov 1990-2000. Magistrát hl. mesta SR Bratislavy – oddelenie dopravného plánovania a riadenia dopravy, Bratislava, 2002, 40 p.

Oblasť: Doprava a technická infraštruktúra

Podoblasť: Vyváženosť dopravných subsystémov mesta

***Téma:* V súvislosti s intenzívnym procesom suburbanizácie rastie objem obyvateľstva denne dochádzajúceho cez hranice mesta. Bez náležitej adaptácie prímestskej hromadnej dopravy na efektívny a dostatočne atraktívny regionálny integrovaný systém osobnej dopravy bude pokračovať preťaženie cestnej siete na vstupoch/výstupoch do/z mesta.**

(viac informácií v častiach "Demografický vývoj" a "Doprava a technická infraštruktúra")

Zdôvodnenie:

- v období 1987 - 1995 nárast počtu osôb denne prekračujúcich hranice mesta osobným automobilom z 59 tisíc na 122 tisíc, pokles počtu osôb cestujúcich železnicou zo 48 na 46 tisíc a počet osôb využívajúcich autobusovú dopravu zo 66 na 58 tisíc (novšie údaje nedostupné)
- objem cestnej dopravy prechádzajúcej cez hranice mesta vzrástol v období 1995 - 2005 nasledovne
  - na úseku D2 Lozorno – Lamač 1,95-násobne
  - na úseku D1 Vajnory – Senec 2,58-násobne
  - na úseku I/63 Rovinka – Podunajské Biskupice 1,53-násobne
  - na úseku II/572 Most pri Bratislave – Vrakuňa 3,89-násobne
  - na úseku II/502 Sv. Jur – Rača 1,52-násobne

Dôsledky:

- prekročenie kapacitnej únosnosti cestných komunikácií vchádzajúcich do/vychádzajúcich z mesta (vrátane diaľnic), nárast kongescií na cestných komunikáciách v okrajových častiach mesta
- rastúce negatívne dopady na životné prostredie mesta vyplývajúce z nadmernej záťaže cestných radiál a diaľnic na vstupe do/výstupe z mesta, rast a kumulácia časových strát pri cestovaní z/do mesta, nárast stresových situácií, z toho vyplývajúce nepriame ekonomické dopady

***Téma:* Dlhodobé zaostávanie riešenia modernizácie a reorganizácie systému vnútromestskej hromadnej prepravy osôb a chýbajúci nosný systém MHD v Bratislave majú za následok sústavný nárast miery využívania IAD v intraurbánnej doprave. Potenciál železničnej siete na území Bratislavy je nedostatočne využívaný na vnútromestskú dopravu.**

(viac informácií v časti "Doprava a technická infraštruktúra")

Zdôvodnenie:

- nepodarilo sa presadiť električkovú dopravu ako nosný segment systému MHD (v roku 2006 prepravili v rámci MHD električky 32% cestujúcich), električková doprava nie je segregovaná, prichádza k jej spomaľovaniu, čo prispieva k znižovaniu atraktivity električkovej dopravy
- autobusy ako nosný segment MHD (v roku 2006 autobusy prepravili 57% všetkých cestujúcich) nevyužívajú segregovanú infraštruktúru (alebo iba čiastočne v podobe BUS jazdných pruhov), čiže sú priamo vystavené kongesciám v cestnej sieti, resp. ich spoluvytvárajú
- dlhodobý pokles, resp. stagnácia počtu osôb prepravených MHD (v roku 1989 MHD prepravila 363 mil. osôb, v roku 2000 to bolo 221 mil. a v roku 2006 253 mil. osôb)
- absolútny počet automobilov registrovaných na území Bratislavy stúpol v období 1990 – 2006 takmer 2-násobne, rastie automobilizácia obyvateľstva (226 osobných automobilov/1000 obyvateľov v roku 1990, 456/1000 obyvateľov v roku 2006)
- využitie železničnej siete na území mesta v určitých smeroch by mohlo prevziať časť dopravnej záťaže z prostriedkov MHD, avšak v súčasnosti neexistuje nadväznosť vlakových spojov prímestskej železničnej dopravy na území mesta, prakticky nie je možné dostať sa napr. zo stanice Bratislava-Podunajské Biskupice kontinuálne bez prestupu do stanice Bratislava-Lamač alebo Bratislava-Rača, nejasné sú tiež detaily využitia plánovaného prepojenia železničných koridorov TEN-T na území mesta pre pripravovaný nosný systém MHD

Dôsledky:

- pokles podielu MHD na preprave osôb v rámci mesta, rast významu IAD - z počtu prepravených cestujúcich bol v roku 1990 pomer MHD:IAD na území mesta na úrovni 75:25, v roku 2006 to bolo 54:46
- nevyužitie potenciálu jestvujúcich i plánovaných železničných tratí a staníc pre vnútromestskú dopravu môže vyvolať zvýšené investície do systému MHD, najmä v prípade jeho preťaženia v niektorých smeroch
- narastajúca záťaž väčšiny vnútromestkých cestných komunikácií a križovatiek, rastúci tlak na statickú dopravu
- nárast negatívnych dopadov na životné prostredie mesta vyplývajúcich z nadmernej záťaže cestných komunikácií mesta, časové straty pri cestovaní, nárast stresových situácií v doprave, z toho vyplývajúce nepriame ekonomické dopady

***Téma:* Osobný automobil sa stal nielen symbolom západného štýlu života, ale pri zaostávajúcej modernizácii MHD a systému prímestskej hromadnej dopravy často výhodným dopravným prostriedkom na vnútromestskú i prímestskú dopravu. Nárast počtu osobných automobilov a zvyšovanie miery ich využívania sa prejavujú stálym deficitom počtu parkovacích a odstavných miest v Bratislave.**

(viac informácií v časti "Doprava a technická infraštruktúra")

Zdôvodnenie:

- nepriamym dôkazom rastúcich nárokov na statickú dopravu v centre mesta je zavedenie regulácie dopytu po parkovacích miestach formou plošného systému plateného parkovania v 90. rokoch 20. storočia a zavedenie informačného parkovacieho systému (tento má však len obmedzenú účinnosť)
- dokumentácia ÚPN hlavného mesta SR Bratislavy udáva, že v súčasnosti na území mesta chýba cca 60 tisíc parkovacích miest v rámci odstavných plôch
- najväčší deficit parkovacích miest je v centrálnej časti mesta, najväčší deficit odstavných plôch je v územiach mesta s najvyššou koncentráciou a najdynamickejším rozvojom funkcie bývania (Dlhé Diely, Petržalka)

Dôsledky:

- pokračujúci rast nárokov na parkovacie plochy v centrálnej časti mesta vyžaduje koncepčné riešenie zabazpečujúce na jednej strane dostatok parkovacích miest a na druhej strane prejazdnosť komunikácií (systém jednosmernej dopravy)
- nedostatok odstavných plôch v jestvujúcich i pripravovaných obytných zónach mesta, využívanie iných plôch – najmä chodníkov pre peších, parkovanie na zelených plochách - vytvára bariéry pre peších a prispieva k znehodnocovaniu zelených plôch

***Téma:* Alternatívou k motorickej doprave v mestách je doprava bicyklom, ktorá okrem efektov v oblasti zdravotnej prevencie má tiež schopnosť odľahčiť ostatné subsystémy dopravy v meste (automobilová, MHD), k tomu však musia byť vytvorené podmienky (extrémnym príkladom sú holandské mestá). Sieť cyklochodníkov v Bratislave je v súčasnosti nedostatočná, čo minimalizuje jej možnosti ovplyvniť prerozdelenie prepravných výkonov jednotlivých dopravných subsystémov v meste.**

(viac informácií v časti "Doprava a technická infraštruktúra")

Zdôvodnenie:

- pomer medzi dĺžkou vybudovaných cyklochodníkov (dopravne segregovaných) a počtom obyvateľov v meste Bratislava je 0,23 km/1000 obyvateľov (napr. Praha 0,27 km/1000 obyv., Ostrava 0,55 km/1000 obyv., Viedeň 0,59 km/1000 obyv.)
- hustota vybudovaných segregovaných cyklochodníkov na území mesta predstavuje 27 km/100 km^2 (napr. Praha 67 km/100 km^2, Ostrava 80 km/100 km^2, Viedeň až 240 km/100 km^2)
- budovanie cyklochodníkov je pomalé, z celkovej plánovanej dĺžky hlavných cyklistických trás na území mesta je vybudovaných v súčasnosti len približne 50%

- v centre mesta prakticky absentujú cyklochodníky, zaostáva tiež prepojenie centra mesta s veľkými obytnými zónami na východe a severovýchode mesta prostredníctvom segregovaných cyklochodníkov, taktiež vzájomné prepojenie väčšiny mestských častí prostredníctvom cyklochodníkov je problematické

Dôsledky:

- prejazd bicyklom z väčšiny obytných zón mesta do centra mesta, ani medzi jednotlivými mestskými časťami navzájom nie je bezpečný a bezbariérový, podobne prístup bicyklom k hlavným službovým a športovo-rekreačným areálom mesta z väčšiny mestských častí nie je bezpečný a bezbariérový, čo obyvateľov mesta odrádza od tohto ekologického spôsobu prepravy
- cyklistická doprava stále nie je dostatočne relevantnou alternatívou vnútromestskej dopravy v porovnaní s inými druhmi dopravy (hlavne IAD), čiže sa minimálne podieľa na eliminácii kongescií v cestnej sieti mesta

Podoblasť: Monitorovanie dopravných subsystémov

Téma: ***Dopravné plánovanie a dopravný management mesta sú problematické bez systematického a kontinuálneho zisťovania zaťaženosti jednotlivých dopravných subsystémov mesta. Absencia niektorých dôležitých kontinuálnych dát o vývoji prepravnej práce na území mesta predstavuje riziko, že systém verejnej dopravy ani cestnú sieť nebude možné optimálne dimenzovať vo vzťahu k ostatným funkciám mesta.***

(viac informácií v časti "Doprava a technická infraštruktúra")

Zdôvodnenie:

- posledné dáta o počte prepravených osôb rôznymi druhmi dopravy cez hranice mesta pochádzajú z roku 1995
- kontinuálne a systematické meranie intenzity cestnej dopravy na vybraných cestných komunikáciách mesta po roku 2000 nepokračuje

Dôsledky:

- pokračujúca rezidenčná suburbanizácia vytvára rastúcu potrebu každodennej dochádzky do mesta z jeho okolia: neexistujúce dáta (alebo aspoň odhady) o objeme osôb prepravujúcich sa cez hranice mesta neumožňujú odhadnúť dôsledky procesu suburbanizácie pre dopravný systém mesta, ani optimálne dimenzovať systém prímestskej hromadnej prepravy osôb
- bez navzájom porovnateľných a kontinuálne zisťovaných dát o zaťažení cestnej siete Bratislavy nie je možné optimálne dimenzovať cestnú sieť mesta pri súčasnom prudkom stavebnom rozvoji mesta a rastúcej intenzite využívania jeho územia

Podoblasť: Technická infraštruktúra

Téma: ***Budovanie nových a rekonštrukcia starých technických sietí (technické a informačné siete) sú v urbánnom priestore mimoriadne náročné na koordináciu. Pritom často prichádza k časovému nesúladu medzi týmito aktivitami, v dôsledku čoho prichádza k zníženiu kvality povrchu cestných komunikácií a chodníkov pre peších.***

(viac informácií v časti "Doprava a technická infraštruktúra")

Zdôvodnenie:

- nepriamym dôkazom je, že prichádza k opakovanému rozkopávaniu chodníkov a cestných komunikácií

Dôsledky:

- znižovanie kvality povrchu chodníkov a cestných komunikácií
- opakované vytváranie bariér v cestnej sieti a v sieti chodníkov pre pešiu dopravu

Zoznam použitých skratiek

a.s. – akciová spoločnosť
atď. – a tak ďalej
BID – bratislavská integrovaná doprava
ČOV – čistiareň odpadových vôd
hl. – hlavné
hod. – hodina
IAD – individuálna automobilová doprava
IDS – Integrovaný dopravný systém
km – kilometer
km^2 – kilometer štvorcový
l – liter
m – meter/metre
MČ – mestská časť
MHD – mestská hromadná doprava
mil. - milión
MZ – mestské zastupiteľstvo
napr. – napríklad
obr. – obrázok
obyv. – obyvatelia
OMV – osobné motorové vozidlo
PPC – paroplynový cyklus
príp. – prípadne
resp. – respektíve
s – sekunda
s.r.o. – spološnosť s ručeným obmedzením
SR – Slovenská republika
Sv. - svätý
tab. – tabuľka
tis. – tisíc
tzv. – takzvané
ÚPN – územný plán

B.6 Kultúra, umenie, šport a voľný čas

Autor: Mgr. M. Horňák, PhD.

B.6.1 Kultúra a umenie

B.6.1.1 Zariadenia pre podporu rozvoja kultúry a umenia

Územný plán hl. mesta SR Bratislavy vyčleňuje spomedzi kultúrnych zariadení tzv. celonárodné kultúrne zariadenia, ktorými sú divadlá, koncertné sály, galérie a výstavné siene a vedecké knižnice a archívy. Celomestská kapacita divadiel bola v roku 2006 4 485 sedadiel (divadelné scény opery, baletu i činohry), v roku 2007 výrazne zvýšilo kapacitu sprevádzkovanie novej budovy Slovenského národného divadla (SND) na Pribinovej ulici (o približne 1 700 miest). Celkovo bolo v roku 2006 v Bratislave 17 divadiel a 21 stálych scén.

Kapacita koncertných sál v roku 2006 bola približne 2 200 sedadiel, a okrem toho, že v súčasnosti je možné (s ohľadom na veľkosť populácie mesta) konštatovať mierny deficit kapacity koncertných sál, špecifickým problémom Bratislavy je absencia veľkokapacitnej multifunkčnej sály (s kapacitou minimálne 10 000 divákov) celonárodného významu pre usporadúvanie výnimočných športových, ale aj spoločenských a kultúrnych udalostí s masovou návštevnosťou. Udalosťami s najvyššou návštevnosťou sú spravidla koncerty populárnej a rockovej hudby osobností svetového významu. Tento nedostatok Bratislava kompenzuje usporadúvaním koncertov v otvorených priestoroch s dostatočnou kapacitou (najmä futbalový štadión Interu na Pasienkoch), s uzavretých priestorov sú týmto spôsobom využívané priestory Incheba Expo Arény (kapacita 8 000 divákov) a Národného tenisového centra (Sibamac Aréna, kapacita max. 6 200 divákov), ktorých primárny účel je však iný a nie sú vždy dostatočne technicky uspôsobené (problémy s odhlučnením). Pre porovnanie, Praha má k dispozícii multifunkčnú O2 Arenu s kapacitou až 18 000 miest, kapacita Budapest Sportarény je 12 500 miest, Stadthalle (Halle D) vo Viedni ponúka kapacitu 16 000 miest.

Kapacita múzeí v roku 2006 bola 14 525 m^2 výstavnej plochy (spolu 10 múzeí), kapacita galérií 18 576 m^2 (3 stále galérie), pričom časť z týchto zariadení má celonárodný význam (Slovenské národné múzeum, Slovenská národná galéria). Z ostatných kultúrnych zariadení je možné spomenúť kapacitu kín (vrátane amfiteátrov), ktorá v roku 2006 dosahovala 8 286 sedadiel (spolu 33 kín) a knižníc (spolu 41 knižníc vrátane pobočiek), s celkovým počtom cca 1,36 mil. knižničných jednotiek (viď tab. B.6.1).

Okrem vyššie uvedených zariadení sú na území mesta zoologická a botanická záhrada s plochou 960 tisíc, resp. 50 tisíc m^2.

Kapacity kultúrnych zariadení sú koncentrované predovšetkým v MČ Staré Mesto, ktorá tvorí prirodzené jadro s koncetráciou tradičných kultúrnych zariadení (najmä divadlá, múzeá a galérie) a v MČ Petržalka s výrazne obytnou funkciou (najmä kiná a pobočky knižníc). Z hľadiska priestorového rozmiestnenia kultúrnych zariadení na území Bratislava nie je možné identifikovať výraznejšie deficity, keďže viaceré typy zariadení (divadlá, kiná, múzeá, galérie) majú celomestskú pôsobnosť a nie je opodstatnené ich rovnomerné rozmiestnenie na území mesta. V prípade knižníc je možné skonštatovať, že v roku 2006 bola v každej MČ minimálne jedna knižnica, resp. jej pobočka.

Pokiaľ ide o tendencie vo vývoji kultúrnych zariadení, v poslednom období sa stáva rozhodujúcou ich viacúčelovosť. Ďalším trendom je spájanie obchodno-službovej funkcie s funkciou kultúrnou vo veľkých obchodno-zábavných centrách na periférii mesta. Tieto vytláčajú z trhu klasické kultúrne zariadenia (typický je trend poklesu počtu klasických kín na úkor moderných kinosál – multikín – v obchodno-zábavných centrách). Ďalším konkurentom klasických kultúrnych zariadení sú videopožičovne a požičovne DVD, ktorých bolo v roku 2006 na území mesta spolu 70. Okrem toho dnes existujú široké možnosti využívania kontaktu s kultúrou prostredníctvom elektronických médií, predovšetkým televízie sú takmer neobmedzené, dostupné prakticky pre každého, dostupnosť istých foriem kultúry (hudba, filmy, koncerty) prostredníctvom internetu je dnes veľmi dobrá a neustále sa zlepšuje, predovšetkým u mladej generácie. Z týchto dôvodov zo všetkých kultúrnych zariadení práve počet i kapacita kín, ale i knižníc v meste v posledných rokoch klesá (viď tab. B.6.1).

Zdá sa teda, že vo všeobecnosti v meste po roku 2000 klesá počet „tradičných“ kultúrnych zariadení (divadlá, kiná, verejné knižnice), klesá i záujem o návštevu týchto zariadení. Riešením by

bolo posunúť úlohu niektorých kultúrno-spoločenských zariadení smerom k ich multifunkčnosti s využitím najnovších trendov šírenia kultúrnych hodnôt prostredníctvom elektronickej siete. V súvislosti s kultúrno-spoločenskou úlohou knižníc by bolo preto vhodné podporiť také formy poskytovaných knižničných služieb, ktoré zatraktívnia knižnice pre všetky generácie (vrátane mládeže), napr. ponukou multimediálnych knižničných jednotiek, sprístupnením on-line katalógov svetových knižníc, čo vyžaduje elektronizáciu knižničných služieb. V prípade kín je možné využiť ich priestory (okrem filmovej projekcie) ako flexibilné a viacúčelové kultúrno-spoločenské zariadenia.

Tab. B.6.1: Vybrané parametre vývoja kultúrnych zariadení v Bratislave

Ukazovateľ	1995	2002	2006
Počet divadiel	9	20	17
Počet sedadiel v divadlách	2611	4066	4485
Návštevnosť divadiel (tis.)	574	656	587
Počet divadelných predstavení	1792	2648	2405
Počet knižníc (vrátane pobočiek)	47	45	41
Počet knižničných jednotiek (tis. ks)	1295	1360	1280
Počet výpožičiek (tis.)	2417	2445	1973
Počet múzeí	6	8	10
Počet galérií	2	3	3
Návštevnosť múzeí (tis.)	349	582	710
Návštevnosť galérií (tis.)	107	136	118
Návštevnosť zoologickej záhrady (tis.)	163	158	n
Počet koncertov	406	336	237
Počet kín	30	43	33
Počet sedadiel v kinách	6582	10972	8286
Návštevnosť kín (tis.)	1022	n	n

n – údaj nedostupný
Zdroj: Štatistická ročenka hl. mesta SR Bratislavy 2000, 2007

B.6.1.2 Kultúrne a umelecké aktivity, úloha mesta

Financovanie kultúrnych aktivít na území hlavného mesta SR Bratislavy sa uskutočňuje na viacerých úrovniach. Inštitúcie s celonárodnou pôsobnosťou (ako napr. Slovenské národné divadlo, divadlo Nová scéna, Slovenská filharmónia, Slovenské národné múzeum, Slovenská národná galéria, Medzinárodný dom umenia pre deti Bibiana, Ústredie ľudovoumeleckej výroby ÚĽUV a ďalšie), ktorých zriaďovateľom je Ministerstvo kultúry SR, sú financované z rozpočtových kapitol tohto vládneho rezortu. Z rozpočtu Bratislavského samosprávneho kraja sú financované 4 divadlá na území mesta (Bratislavské bábkové divadlo, Divadlo Aréna, Divadlo LUDUS, Divadlo Astorka Korzo 90).

V zriaďovateľskej pôsobnosti mesta je niekoľko kultúrnych inštitúcií, predovšetkým Mestská knižnica (4 prevádzky), Mestský ústav ochrany pamiatok a Paming (inštitúcie zaoberajúce sa ochranou a obnovou pamiatok), Mestské múzeum a Galéria mesta Bratislavy. Mesto je zriaďovateľom i Bratislavského kultúrneho a informačného strediska, ktoré organizuje kultúrne podujatia (je aj zriaďovateľom mestského komorného orchestra Cappella Instropolitana , speváckych zborov a iných umeleckých telies) a plní tiež úlohy vo vzťahu k cestovnému ruchu v Bratislave. BKIS je aj zriaďovateľom mestského komorného orchestra Cappella Instropolitana, speváckych zborov a ďalších menších umeleckých telies.

Mesto ako spoluusporiadavateľ tiež napomáha pri realizácii početných kultúrnych aktivít a udalostí.

Od roku 2003 mesto podporuje rozvoj kultúrnych a umeleckých aktivít prostredníctvom grantovej schémy ARS BRATISLAVENSIS, ktorou mesto financuje také aktivity, ktoré sa buď realizujú v Bratislave alebo propagujú Bratislavu v zahraničí, príp. v iných slovenských mestách (viď tab. B.6.2)

Tab. B.6.2: Prehľad financovania kultúry z rozpočtu hlavného mesta SR Bratislavy (kapitola bežné výdavky)

Položka	rok 2006 skutočnosť (tis. SKK)	rok 2007 skutočnosť (tis. SKK)	rok 2008 skutočnosť (tis. SKK)	rok 2009 návrh (tis. SKK)
Kultúrne služby – spolu	**150 641**	**165 380**	**182 178**	**184 228**
Bežné výdavky	**2 601**	**2 118**	**3 682**	**5 300**
Bežné transfery (kultúrne poukazy financované zo ŠR)	**137**	**0**	**121**	n
Bežné transfery (príspevky mestským organizáciám na bežné výdavky)	**145 902**	**160 515**	**175 375**	175928
v tom: Mestská knižnica	16 100	19 158	22 700	23 750
Galéria mesta Bratislavy	15 650	15 670	16 500	17 850
Mestské múzeum	16 900	18 800	22 000	22 800
Paming	19 066	23 513	28 770	32 250
Mestský ústav ochrany pamiatok	4 350	4 450	4 750	4 980
Zoologická záhrada	30 736	35 083	31 180	36 500
Bratislavské kultúrne a informačné stredisko	43 100	43 841	49 475	51 000
Príspevky neštátnym subjektom				
Ars Bratislavensis - grant na podporu umeleckých aktivít propagujúcich Bratislavu	2 001	2 747	3 000	3 000

n- údaj nedostupný
Zdroj: interné materiály Magistrátu hl. mesta SR Bratislavy

Tabuľka B.6.2 naznačuje postupný mierny nárast hodnoty výdavkov z mestského rozpočtu na prevádzku kultúrnych zariadení a kultúrne aktivity v poslednom období (v roku 2008 tvoril podiel výdavkov na kultúru približne 3,1% z celkových bežných výdavkov). Výdavky z kapitálovej časti rozpočtu do oblasti kolíše podľa realizácie pripravovaných investícií v oblasti kultúrnych zariadení, v roku 2008 predstavovali kapitálové výdavky približne 291 mil. SKK (v tom cca 60 mil. SKK na kúpu Divadla P. O. Hviezdoslava).

Mesto je zriaďovateľom viacerých zariadení pre podporu rozvoja voľnočasových aktivít (viac pozri časť Šport a voľný čas).

Jednotlivé mestské časti vytvárajú samostatné rozpočtové kapitoly pre kultúru, z nich zabezpečujú činnosť kultúrnych stredísk alebo kultúrnych aktivít na svojom území a aj činnosť prevádzok verejných knižníc.

V oblasti kultúry mesto organizuje (alebo spoluorganizuje) každoročne množstvo kultúrnych podujatí, z ktorých mnohé sa konajú pravidelne každý rok pre obyvateľov i návštevníkov mesta (niektoré majú už mnohoročnú tradíciu). Medzi najvýznamnejšie kultúrne udalosti Bratislavy tradične patrí festival Bratislavské kultúrne leto (so sériou podujatí rôzneho zamerania, vrátane Hradných slávností). Medzi novšie periodické podujatia v kultúrnej oblasti patrí silvestrovské podujatie pod názvom Partyslava, festival Bratislava pre všetkých (propagácia mestských kultúrnych organizácií), Komorné dni J. N. Hummela (venované bratislavskému rodákovi), Vianočné mosty medzi mestami, festival Devín (prehliadka historického šermu, remesiel, hudby a tanca), Medzinárodný festival detských folklórnych súborov, hudobné festivaly Musica Sacra Bratislava a Slovakia Cantat a mnohé ďalšie. Okrem periodických kultúrno-umeleckých podujatí sa v meste koná každoročne niekoľko tisíc menších podujatí, koncertov, predstavení, výstav atď. Z hľadiska zblíženia kultúr západnej a východnej Európy je nesporné, že Bratislava má potenciál usporadúvaním kultúrnych podujatí rôzneho zamerania skĺbiť obe spomínané kultúry.

B.6.2. Šport a voľný čas

B.6.2.1 Športovo-rekreačné zariadenia

Význam športových a ďalších voľnočasových aktivít realizovaných na území hlavného mesta SR Bratislavy rastie s rastúcim životným a pracovným tempom obyvateľov i návštevníkov mesta. Územie mesta Bratislava ponúka z tohto hľadiska celý rad možností pre realizovanie športových a športovo-rekreačných aktivít, a to jednak na báze prírodných podmienok, ako i na báze umelo vytvorených a vybudovaných zariadení slúžiacich pre telesný pohyb a rekreáciu.

Prirodzenými priestormi pre realizáciu športu a rekreácie na území Bratislavy sú predovšetkým (bez ohľadu na mieru a spôsob ich využitia):

- územie mestských lesov v pohorí Malé Karpaty, zasahujúcom na územie mesta (vrátane Devínskej Kobyly)
- územie oboch dunajských nábreží, priestory pozdĺž Dunaja (vrátane pobrežia vodnej nádrže Hrušov)

Umelo vytvorenými zariadeniami a priestormi pre šport a rekreáciu na území Bratislavy sú:

- štadióny (futbalové, atletické, atď.), umelé ľadové plochy a zimné štadióny, kryté telocvične, kúpaliská, kryté plavárne, tenisové areály a haly, jazdecké areály, posilňovne, lodenice a prístaviská, športové letisko, atď.
- plochy a nábrežia štrkovísk (najmä v južnej a východnej časti mesta)

Celková suma plôch súčasnej infraštruktúry športu a rekreácie má podľa ÚGŠaR 5 898 703 m^2, štruktúra plôch je nasledovná:

výkonnostný šport	33%
rekreačný šport	42%
z toho	
- športovo-rekreačné areály a zariadenia	37%
- športoviská v obytnom území	5%
rekreácia v prírodnom prostredí	4%
školská telovýchova a šport	21%

(Zdroj: ÚGŠaR, 2009)

Z hľadiska vývoja celkovej výmery plôch zariadení športu, telovýchovy a rekreácie je možné sledovať pozitívny trend zvyšovania absolútnej výmery týchto plôch na území mesta, ako i nárast hodnoty výmery v prepočte na obyvateľa (viď graf B.6.1). Problémom Bratislavy je absencia športových zariadení pre usporiadanie vrcholových športových podujatí európskej či svetovej úrovne. Existujúce zariadenia pre najvýznamnejšie futbalové (futbalový štadión Slovan na Tehelnom poli), hokejové (zimný štadión O. Nepelu) a atletické podujatia (atletický areál na štadióne Interu na Pasienkoch) nespĺňajú súčasné požiadavky z kapacitného hľadiska, ale najmä z pohľadu kvality povrchu (atletický štadión, futbalový štadión), chýbajúceho zastrešenia (atletický štadión), nevyhovujúcej kvality hľadiska (zimný štadión) a sú celkovo morálne a technicky zastaralé. V meste absentuje vyhrievané futbalové ihrisko, ani jedno futbalové ihrisko nemá umelý povrch - umelú trávu, ani jeden z futbalových štadiónov nemá zasúvaciu strechu pre ochranu divákov pred nepriaznivými vplyvmi zlého počasia a z uvedeného vyplýva, že v Bratislave sa nedá hrať futbal celoročne a v zimných mesiacoch musia byť futbalové súťaže prerušené.

Graf B.6.1: Vývoj plôch pre šport, telovýchovu a voľnočasové aktivity na území Bratislavy

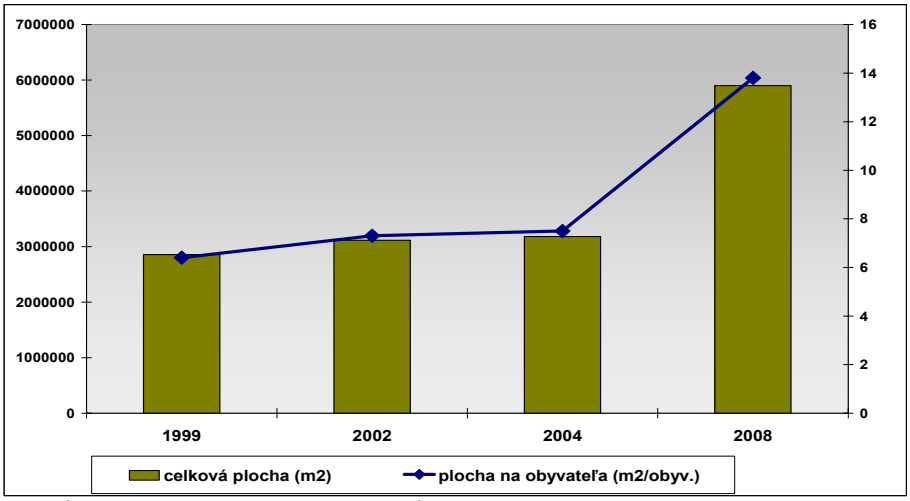

Zdroj: ÚPN hl. mesta SR Bratislavy (2007); Územný generel športu a rekreácie Hl. mesta SR Bratislavy (2009)

Graf B.6.2: Rozmiestnenie plôch športu a rekreácie na území Bratislavy (2008, priemerná plocha 13,8 m^2/obyv.)

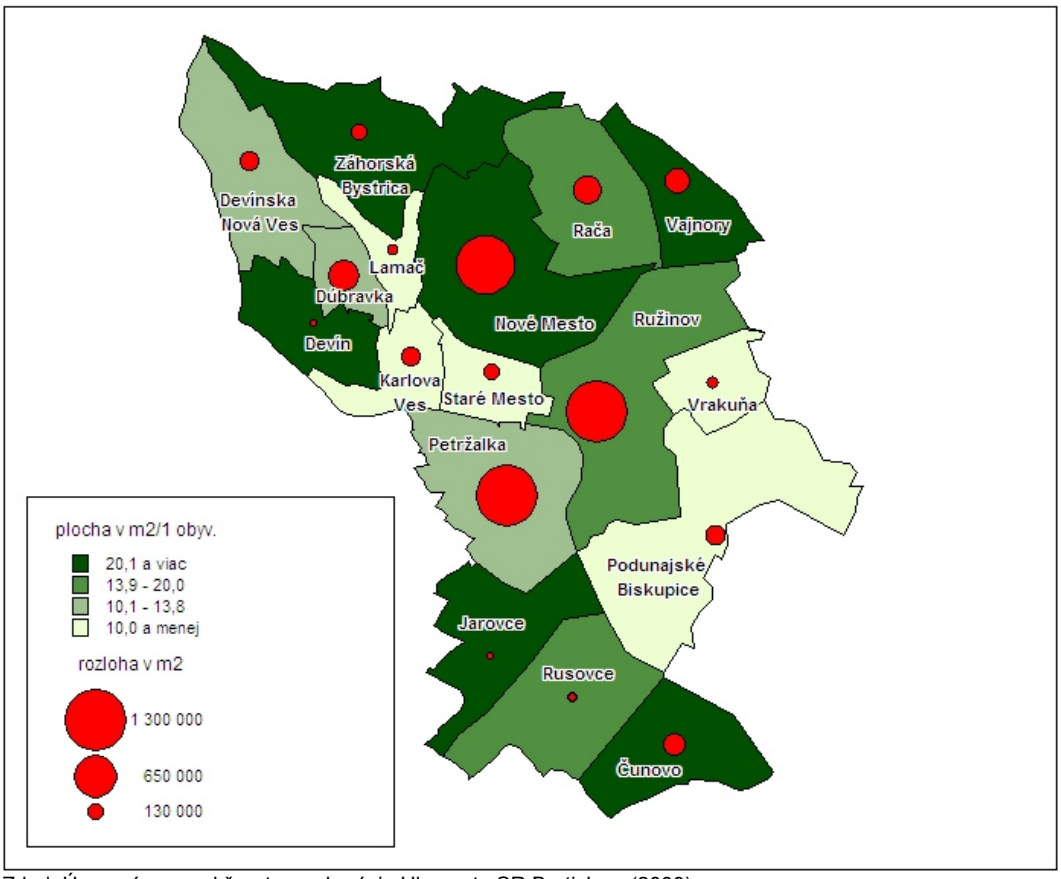

Zdroj: Územný generel športu a rekreácie Hl. mesta SR Bratislavy (2009)

Pri celkovej ploche infraštruktúry športu a rekreácie 5 898 703 m^2 pripadá na obyvateľa približne 13,8 m^2. Z pohľadu tohto indikátora (viď graf B.6.2) sú veľké disproporcie na úrovni mestských častí (2,78 m^2/obyv. v MČ Staré Mesto, 217,02 m^2/obyv. v MČ Čunovo), čo je ale dané tiež výraznými rozdielmi v počte obyvateľov mestských častí. Ak porovnáme rozdiely na úrovni 5 bratislavských okresov, podpriemerné hodnoty dosahujú okresy Bratislava I, Bratislava IV a Bratislava V, nadpriemerné hodnoty sú v okresoch Bratislava II a Bratislava III (viac ako 2-násobok

priemernej hodnoty, čo je dané lokalizáciou niektorých športových zariadení celomestského až celonárodného významu).

Pokiaľ ide o zariadenia výkonnostného športu, príznačná je ich koncentrácia do zón. Tieto zóny pôvodne vznikli na okraji súvisle zastavaného územia mesta, avšak postupným priestorovým rastom mesta sa stali integrálnou súčasťou vnútornej štruktúry mesta. Ide predovšetkým o areál na Tehelnom poli (areál futbalového štadióna, areál cyklistického štadióna, zimný štadión, areál tenisového štadióna s tenisovými kurtmi, neskôr nahradený areálom Národného tenisového centra so Sibamac Arénou) a na Pasienkoch (areál futbalového štadióna, areály viacerých športových hál, plaváreň s plaveckým bazénom, areály vonkajších futbalových ihrísk, areály tenisových kurtov a ďalšie), ktoré v súčasnosti vypĺňajú rozsiahle územia a plochy v priestore vymedzenom ulicami Vajnorská, Trnavská a Tomášikova.

Ďalšie územia s koncentráciou zariadení pre výkonnostný šport sa nachádzajú v nasledovných územiach (podľa ÚGŠaR, 2009):

- v zvláštnych urbanizovaných a krajinných prostrediach – Park kultúry a oddychu na nábreží Dunaja (so športovou volejbalovou halou), hipodróm – štátne závodisko v Petržalke (s prekážkovou a s rovinovými dráhami pre dostihy) a ďalšie,
- v bývalých predmestských štvrtiach, hlavne bývalých robotníckych kolóniách (areál futbalového ihriska v Mierovej kolónii na Magnetovej ul., areál futbalového ihriska v Trnávke na Nerudovej ul., areál futbalových ihrísk v Prievoze na Telocvičnej ul., areál futbalových ihrísk v Petržalke na Úderníckej ul. a ďalšie),
- v areáloch koncentrovaného viacpodlažného bývania (sídliská), kde boli vybudované ako súčasť športovo-rekreačnej vybavenosti sídlisk (areál futbalového ihriska FC Ružinov na Sklenárovej ul., Zimný štadión V. Dzurillu, Športová hala na Jégeho ul., areál futbalového štadióna FK ŠKP Dúbravka na Ul. Sch. Trnavského, kolkáreň AŠK Inter Bratislava na Turčianskej ul., areál futbalového ihriska TJ Spoje v Podunajských Biskupiciach na Hviezdnej ul. a ďalšie),
- v bývalých prímestských obciach, ktoré si aj po pričlenení k Bratislave zachovali do istej miery vidiecky charakter (areály futbalových ihrísk vo Vrakuni, v Rači, vo Vajnoroch, v Devínskej Novej Vsi a v Záhorskej Bystrici),
- osobitú pozíciu má areál vodných športov v Čunove, prevádzkovaný Vodohospodárskou výstavbou, š.p., využívaný tiež pre vrcholový šport.

Za plochy infraštruktúry výkonnostného športu považuje ÚGŠaR (2009) tie, ktoré sú využívané členmi športových klubov, telovýchovných jednôt, registrovaných na Ministerstve vnútra SR ako občianske združenia s pôsobnosťou na území Bratislavy (vyše 720 športových klubov, vyše 70 telovýchovných jednôt a 50 klubov turistiky). Z uvedeného dôvodu ich koncentrácia výlučne do niekoľkých zón a mestských častí je opodstatnená a nevzťahuje sa na ne potreba rovnomerného priestorového rozmiestnenia (viď graf B.6.3).

Graf B.6.3: Priestorové rozdiely v rozmiestnení plôch pre výkonnostný šport na území Bratislavy

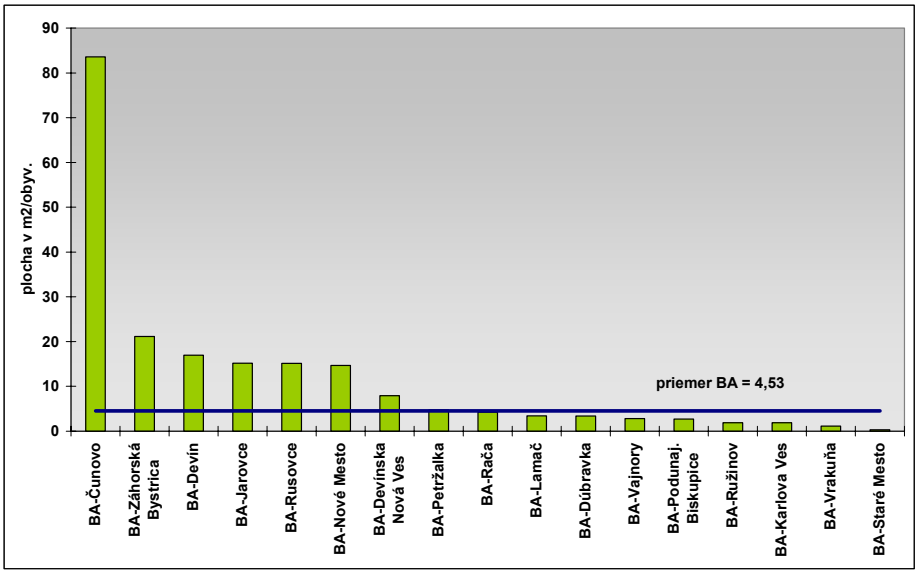

Zdroj: Územný generel športu a rekreácie Hl. mesta SR Bratislavy (2009)

Športovo-rekreačné areály a zariadenia sú rozptýlené v priestore mesta, a zväčša nevytvárajú súvislejšie zóny. Ich celková plocha je 2 468 526 m^2, v rámci tejto plochy je možné vyčleniť ešte tzv. športoviská v obytnom území (viď graf B.6.4) s výmerou 276 266 m^2. Najvýznamnejšími plochami rekreačného športu na území Bratislavy sú (podľa ÚGŠaR, 2009) Zlaté piesky v MČ Ružinov, prírodné kúpalisko Kuchajda, areál zimných športov na Kamzíku, letná bobová dráha na Kamzíku, voľnočasový areál Partizánska lúka v MČ Bratislava – Nové mesto, paintballové ihrisko a offroadová dráha v MČ Bratislava – Čunovo, jazdiareň EPONA s.r.o., areál pri vodnej ploche Vajnorka v MČ Bratislava – Vajnory, menej typickým je baseballové ihrisko v MČ Bratislava - Podunajské Biskupice a ďalšie. Aktuálny ÚPN hl. mesta SR Bratislavy uvádza pre túto kategóriu plôch a zariadení potrebu na úrovni 4 m^2/obyv., z tohto hľadiska je možné považovať pomer plôch vzhľadom k počtu obyvateľov za primeraný. V priestorovom priemete sú športovo-rekreačné plochy hlboko podpriemerne (vzhľadom na počet obyvateľov) zastúpené najmä v MČ Karlova Ves, MČ Devínska Nová Ves, MČ Staré Mesto, z menších mestských častí v MČ Jarovce a MČ Rusovce. V súvislosti s letnou sezónou sa ukazuje ako nedostatočná kapacita letných kúpalísk, ktorá je kompenzovaná prírodnými kúpaliskami. V súčasnosti využívané vodné plochy (Zlaté piesky, Kuchajda, Draždiak) sú však iba časťou toho, čo územie hlavného mesta ponúka pre sezónnu letnú rekreáciu. Ďalšími potenciálne využitými plochami sú juhozápadné nábrežie vodnej nádrže Hrušov (v MČ Čunovo), ako i nábrežie Dunaja na severnom okraji MČ Petržalky, ďalej vodné plochy (štrkoviská, riečne ramená) na území MČ Rusovce a MČ Čunovo (západne od hlavného toku Dunaja) a v MČ Vajnory, ktoré sa síce využívajú v letnej sezóne na kúpanie, ale bez náležitej infraštruktúry (čiastočne sa tento deficit rieši mobilnými sociálnymi zariadeniami a mobilnými stánkami s občerstvením – takéto riešenie je však nepostačujúce). Dôsledkom tohto stavu je rastúce znečistenie okolia týchto vodných plôch.

Športoviská v obytnom území Územný generel športu a rekreácie Hl. mesta SR Bratislavy (2009) definuje ako *„zariadenia prevažne verejne prístupné, nachádzajúce v obytnom území z predchádzajúceho obdobia budované v rámci KBV, ale aj realizované po roku 1989“*, predovšetkým ihriská rozptýlené v zástavbe, určené pre denné športovanie obyvateľov bývajúcich v lokalite, predovšetkým pre deti a mládež. Z hľadiska funkcie dominujú viacúčelové ihriská, ďalej basketbalové, volejbalové, ojedinele futbalové, minifutbalové, avšak objavujú sa aj nové trendy (skate park). Hoci na výmery športovísk ako súčasti obytného prostredia neexistujú v súčasnosti legislatívne normy ani požiadavky, predsalen stojí za zmienku, že v niektorých MČ, v ktorých bola v minulosti realizovaná tzv. komplexná bytová výstavba (Petržalka, Devínska Nová Ves) je plocha týchto športovísk dodnes hlboko pod celomestským priemerom (viď graf B.6.5).

Graf B.6.4: Priestorové rozdiely v rozmiestnení plôch rekreačného športu na území Bratislavy

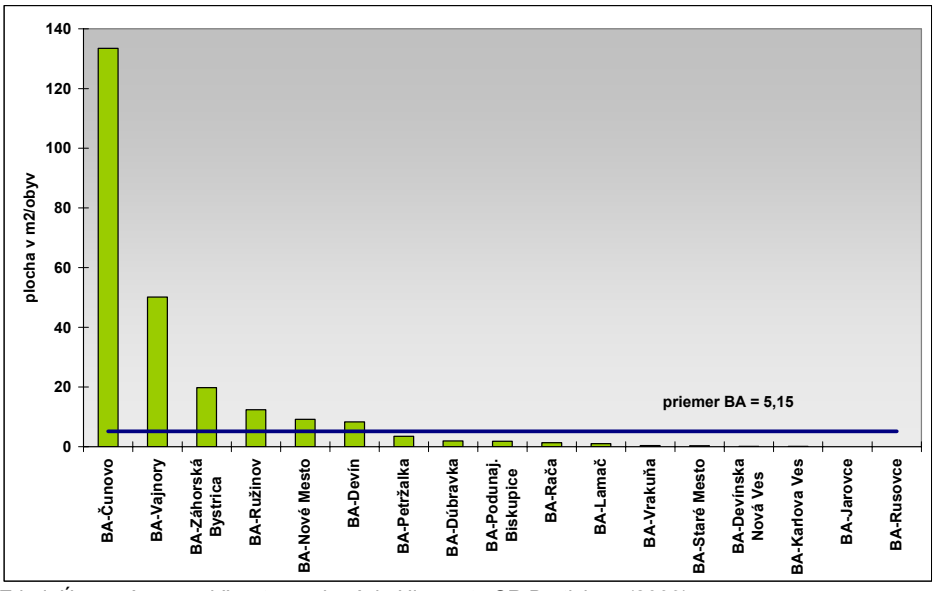

Zdroj: Územný generel športu a rekreácie Hl. mesta SR Bratislavy (2009)

Graf B.6.5: Priestorové rozdiely v rozmiestnení plôch športovísk v obytnom území na území Bratislavy

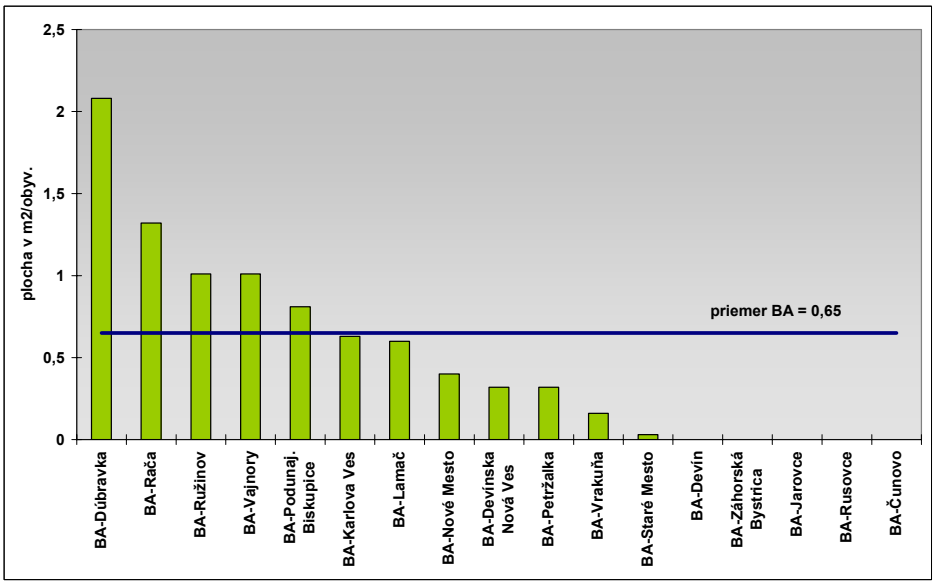

Zdroj: Územný generel športu a rekreácie Hl. mesta SR Bratislavy (2009)

Špecifickým problémom s hľadiska rozmiestnenia zariadení rekreačného aj výkonnostného športu je nerovnomerné rozmiestnenie niektorých špecializovaných krytých (a teda celoročne využiteľných) zariadení, ktoré sa tešia veľkej obľube širokej verejnosti. Ide predovšetkým o kryté plavárne a kryté zimné štadióny. Vzhľadom na ich celomestský charakter má význam hodnotenie rozmiestnenia na úrovni okresov (viď tab. B.6.3). Verejné kryté plavárne sa nachádzajú len v okresoch Bratislava II (v MČ Ružinov), Bratislava III (MČ Nové Mesto) a Bratislava IV (MČ Karlova Ves a MČ Devínska Nová Ves). Výrazný je teda deficit v okrese Bratislava I (Staré Mesto), ale najmä v populačne najväčšom okrese Bratislava V (s najľudnatejšou MČ Petržalka), kde síce sú k dispozícii kryté plavárne základných škôl, tieto sú však kapacitne vyťažené v rámci výukového programu. Podobný priestorový deficit je možné identifikovať v prípade rozmiestnenia krytých ľadových plôch. V prípade krytých športových hál a fitness centier sú deficity menej výrazné, napriek tomu najvyššie práve v okrese Bratislava V.

Tab. B.6.3: Rozmiestnenie špecializovaných krytých športových zariadení na území Bratislavy

Okres	kryté plavárne		zimné štadióny		kryté športové haly*		fitness centrá	
	počet bazénov	vodná plocha v m^2/obyv.	počet ľadových plôch	hracia plocha v m^2/obyv.	počet hál	plocha v m^2/obyv.	počet zariadení	plocha v m^2/obyv.
Bratislava I	0	0,000	0	0,000	8	0,086	7	0,034
Bratislava II	1	0,003	1	0,016	14	0,092	21	0,042
Bratislava III	3	0,022	2	0,058	14	0,311	17	0,067
Bratislava IV	2	0,006	1	0,019	8	0,040	13	0,062
Bratislava V	0	0,000	0	0,000	6	0,039	13	0,022
mesto Bratislava	6	0,015	4	0,024	50	0,097	71	0,044

* ide o viacúčelové i jednoúčelové haly, haly pre loptové hry, tenisové a stolnotenisové haly, squashové haly, bedmintonové haly slúžiace pre výkonnostný i rekreačný šport
Zdroj: Územný generel športu a rekreácie Hl. mesta SR Bratislavy (2009)

Graf B.6.6: Priestorové rozdiely v rozmiestnení plôch školskej telovýchovy a športu na území Bratislavy

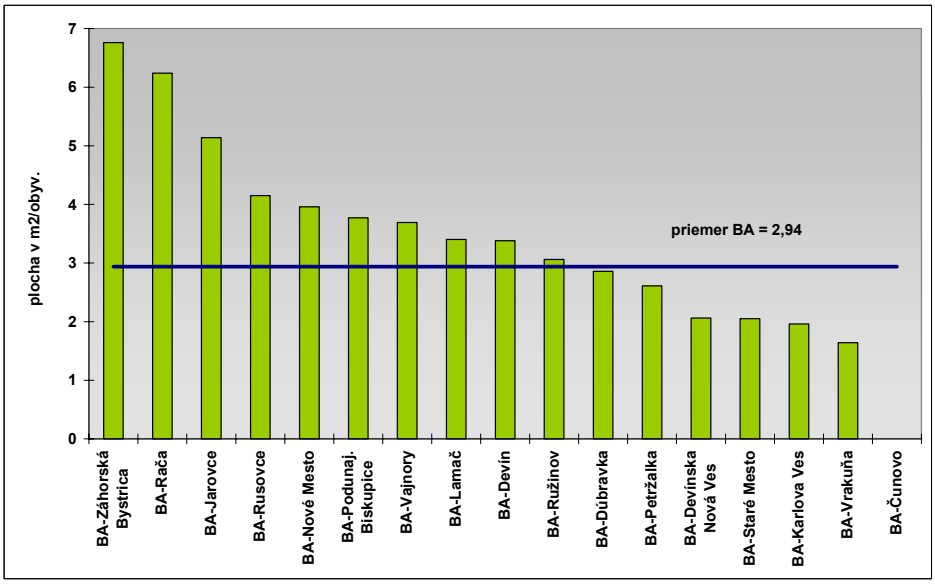

Zdroj: Územný generel športu a rekreácie Hl. mesta SR Bratislavy (2009)

Plochy školskej telovýchovy a športu sú priamo naviazané na areály škôl (všetkých úrovní) a prevažne slúžia len pre výukové potreby škôl (vo viacerých prípadoch pre niekoľko škôl zároveň), a teda je potrebné ich hodnotiť najmä vo vzťahu k rozmiestneniu žiakov a študentov. Rozmiestnenie týchto zariadení (viď graf B.6.6) hodnotí ÚGŠaR (2009) ako výrazne deficitné najmä v MČ Vrakuňa, ale tiež MČ Staré Mesto a MČ Karlova Ves, kde sa na tomto deficite podieľa najmä nedostatok športovísk slúžiacich pre základné školy. Ako však konštatuje ÚGŠaR (2009), tento deficit z technicko-stavebného hľadiska (ide o areály škôl zväčša v zastavanom území) nie je reálne odstrániť.

B.6.2.2 Športové a športovo-rekreačné udalosti v meste, úloha mesta

Hlavné mesto SR Bratislava realizuje športovú politiku prostredníctvom rokovaní mestského zastupiteľstva, komisie pre šport a rekreáciu MsZ. Športové a rekreačné aktivity tiež spadajú pod oddelenie kultúry, školstva a športu magistrátu, mestské príspevkové organizácie (Správa telovýchovných a rekreačných zariadení hlavného mesta – STaRZ a Mestské lesy Bratislava), ktoré spravujú a prevádzkujú mestské športové objekty, areály a zariadenia slúžiace verejnosti pre športové, rekreačné, príp. iné voľnočasové aktivity. Mesto tiež deklaruje, že športová politika mesta je nástrojom v oblasti primárnej prevencie sociálno-patologických a drogových závislostí mládeže.

Mesto Bratislava vlastní a prostredníctvom STaRZ spravuje nasledovné športové objekty a zariadenia:

- Zimný štadión Ondreja Nepelu
- Zimný štadión na Harmincovej ulici v MČ Dúbravka

- plaváreň na Pasienkoch
- letné kúpaliská – kúpalisko Rosnička v MČ Dúbravka, kúpalisko v Lamači, kúpalisko Tehelné pole v MČ Nové mesto, kúpalisko Delfín v MČ Ružinov, kúpalisko Krasňany a kúpalisko Rača – obe v MČ Rača a letné kúpalisko Areál zdravia Zlaté piesky v MČ Ružinov
- fitnes centrá na Drieňovej a Harmincovej ulici
- športovo-rekreačný areál na Drieňovej ulici
- tenisové haly na Drieňovej a Harmincovej ulici a vonkajší tenisový areál na Drieňovej
- spravuje a udržiava hlavné cyklotrasy v Bratislave

Vstupné poplatky do týchto mestských objektov sú na primeranej cenovej úrovni, keďže ich financovanie zabezpečuje mesto. Väčšina z týchto objektov je však už morálne a technicky zastaraná. Taktiež mestské časti vlastnia a spravujú niektoré športové plochy na ich území, mnohé z nich však tiež nespĺňajú súčasné predpisy a požiadavky a nie sú prispôsobené súčasným trendom v športových aktivitách najmä mladej generácie.

Športové aktivity na území mesta sú financované z viacerých zdrojov, predovšetkým z celomestského rozpočtu a rozpočtu jednotlivých mestských častí, ale tiež z prostriedkov pridelených z rozpočtových kapitol MŠ SR a BSK. Časť peňazí pochádza zo skúkromných zdrojov, čiastočne i z príjmov športových klubov.

Vrcholový šport organizovaný prostredníctvom telovýchovných jednôt, klubov a športových zväzov je dôležitou súčasťou športových aktivít realizovaných na území mesta. Športové a telovýchovné kluby a zväzy zastrešuje Bratislavské združenie telesnej kultúry, ktoré je odborným, metodickým a organizačným partnerom hlavnému mestu v tejto oblasti.

V Bratislave sa každý rok realizujú početné športové a telovýchovné (vrátane turistických akcií) podujatia rôzneho významu (od celomestského po medzinárodnú úroveň). Z najvýznamnejších periodických podujatí treba spomenúť cestný beh „Devín – Bratislava“, Turnaj piatich miest (Budapešť, Viedeň, Bratislava, Ľubľana, najnovšie i Záhreb), Beh Devínskou Kobylou, ako i ďalšie tradičné či menej tradičné športovo-rekreačné podujatia. Bratislava sa snaží tiež upútať pozornosť usporadúvaním niektorých významných európskych či svetových podujatí, dominujú hlavne rôzne tenisové a stolnotenisové súťaže, dostihy, basketbal, hádzaná, kanoistika a vodný slalom. Na časti podujatí sa mesto podieľa finančne, ale i organizačne. Z pohľadu výdavkov mestského rozpočtu najviac finančných prostriedkov mesto vynakladá na prevádzku zariadení pod správou StaRZ (v roku 2008 to bolo vyše 37 mil. SKK v rámci kapitálových, a takmer 52 mil. SKK v rámci bežných prostriedkov).

Zhrnutie

Rozvoj kultúrnych, športových a iných voľnočasových aktivít na území mesta je veľmi dôležitou a nevyhnutnou súčasťou existencie mesta a života jeho obyvateľov, ktorí sú vystavený rastúcemu životnému tempu a stresujúcim situáciam v zamestnaní, v doprave, či v súkromnom živote. Dostatok atraktívnych a ľahko dostupných možností realizácie kultúrnych a športovo-rekreačných potrieb obyvateľov i jeho návštevníkov nielen zvyšuje kvalitu života v meste, ale významnou mierou tiež prispieva k vytváraniu pozitívneho imidžu mesta. Kultúrne zariadenia zároveň prispievajú k distribúcii kultúrnych hodnôt, k vytváraniu kultúrneho povedomia a k zvyšovaniu vzdelanostnej úrovne obyvateľov. Športové a športovo-rekreačné zariadenia sú nevyhnutné pre udržiavanie zdravotného stavu obyvateľstva, jeho zdravého životného štýlu a spolu s kultúrnymi zariadeniami vytvárajú protiváhu k faktorom prispievajúcim k rozvoju sociálno-patologických či iných nežiadúcich javov v prostredí veľkomesta.

V oblasti kultúry je možné skonštatovať, že mesto je dostatočne aktívne v organizovaní či priamej finančnej podpore kultúrnych udalostí rôzneho charakteru a významu. Na území Bratislavy prichádza k stretu tradičnej slovenskej kultúry s európskou kultúrou typickou pre veľké kultúrne metropoly nášho kontinentu. Táto kombinácia vyplýva zo snahy Bratislavy ako hlavného mesta prezentovať miestnu, regionálnu i národnú kultúru predovšetkým zahraničným návštevníkom na jednej strane, a na strane druhej z úsilia zachytiť európske kultúrne trendy a ponúknuť ich obyvateľom mesta, Slovenska či okolitých krajín tak, aby Bratislava ponúkla dostatočne pestrú paletu kultúrnych podujatí v konkurencii susedných významných metropol.

Výhodou Bratislavy je, že na jej území sa nachádzajú kultúrne zariadenia patriace pod rôzne úrovne verejnej správy (od miestnej samosprávy cez regionálnu samosprávu, až po centrálne orgány krajiny) a zároveň sa rozvíjajú kultúrne zariadenia privátneho sektora. Rizikovým v tejto oblasti je silnejúci trend šírenia tzv. globálnej kultúry prostredníctvom elektronických médií (televízia, internet, DVD), ktoré môžu potenciálne oslabovať úlohu tradičných kultúrnych hodnôt. Toto je dôležitá a aktuálna výzva pre kultúrne zariadenia v meste pri ich snahe udržať si atraktivitu a návštevnosť zo strany obyvateľov všetkých generácií.

Športové a športovo-rekreačné udalosti takisto predstavujú dôležitú súčasť existencie mesta a sú atraktívne nielen pre obyvateľov mesta, ale tiež môžu prispieť k jeho propagácii v zahraničí a k zvyšovaniu jeho návštevnosti. Podobne ako v oblasti kultúry, aj oblasť športu a rekreácie na území mesta môže ťažiť z prelínania viacerých úrovní organizácie (od úrovne miestnych častí a mesta ako celku cez VÚC, až po Ministerstvo školstva SR), čo taktiež prináša viaceré zdroje financovania tejto oblasti. Vo všeobecnosti rozsah športových a športovo-rekreačných zariadení na území mesta rastie, kvalitatívna úroveň týchto zariadení však má svoje rezervy. Pokiaľ ide o športovo-rekreačné potreby obyvateľstva mesta, vyvstáva potreba prispôsobiť športoviská súčasným trendom a doplniť infraštruktúru pre tie športovo-rekreačné aktivity, ktoré sa nemôžu dostatočne rozvíjať pre nedostatok príslušných zariadení. V oblasti výkonnostného športu mestu chýbajú zariadenia spĺňajúce kritéria pre organizáciu športových podujatí európskeho či svetového významu.

Súčasným európskym trendom v rozvoji zariadení pre kultúru a šport je výstavba multifunkčných objektov, ktoré ponúkajú na jednom mieste dostatočnú a pestrú škálu podujatí rôzneho rozsahu (od miestneho významu až po podujatia európskeho významu s masovou návštevnosťou), pričom pestrosť, frekvencia a rozsah návštevnosti týchto (kultúrnych či športových) podujatí umožňujú redukovať finančnú podporu (pri výstavbe, prevádzke) zo strany verejného sektora (magistrátu, mestských častí) a zapojiť privátny sektor do výstavby či prevádzky takéhoto zariadenia. V Bratislave zatiaľ takéto multifunkčné zariadenie, ktorým by mohla konkurovať susedným metropolám, absentuje.

Bibliografia:

Návrh koncepcie rozvoja telesnej kultúry v hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave na roky 2009 – 2015, predložený na rokovanie Mestského zastupiteľstva hlavného mesta SR Bratislavy dňa 30.10.2008.

Plencnerová a kol. 2007): Urbanistická šúdia športového areálu na Mamateyovej ul. v MČ Bratislava-Petržalka. Bratislava, 27 p.

Štatistická ročenka hlavného mesta SR Bratislavy, Štatistický úrad SR, Bratislava 2000, 2007

Územný generel športu a rekreácie hlavného mesta SR Bratislavy (2009), schválený uznesením MZ č. 689/2009. Bratislava, 145 p.

Územný plán hlavného mesta SR Bratislavy 2007. Textová časť. Bratislava, 290 p.

Hlavné mesto SR Bratislava – Ročná správa 2005. Magistrát hl. mesta SR, Bratislava, 85 p.

Hlavné mesto SR Bratislava – Ročná správa 2006. Magistrát hl. mesta SR, Bratislava, 91 p.

Hlavné mesto SR Bratislava – Ročná správa 2007. Magistrát hl. mesta SR, Bratislava, 92 p.

Zaťko, P., Franek, D. (2009): Hluková štúdia pre stavbu: Národný futbalový štadión. Bratislava, 50 p.

Zoznam pamätihodností mesta. Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave, Bratislava, 2007

Oblasť: Kultúra, šport a voľný čas

Podoblasť: Nové kultúrne výzvy pre kultúrne zariadenia

***Téma:* V Bratislave absentuje multifunkčné zariadenie celonárodného významu s kapacitou min. 10 000 divákov pre realizáciu koncertov, príp. festivalov populárnej a rockovej hudby, ako aj kultúrno-spoločenských udalostí s masovou návštevnosťou, okolité metropoly (Viedeň, Budapešť, Praha) takýmito krytými priestormi disponujú, čím získavajú konkurečnú výhodu.**

(viac informácií v časti „Kultúra, šport a voľný čas" a „Ekonomika mesta")

Dôkazy*:*

- koncerty populárnej a rockovej hudby ako i kultúrno-spoločenské udalosti s masovou návštevnosťou sú usporadúvané v otvorených alebo krytých zariadeniach primárne slúžiacich na iné účely (športové – Sibamac Arena v NTC, futbalový štadión Inter na Pasienkoch; veľtržné – Incheba Expo Aréna), pričom kryté priestory majú maximálnu kapacitu 8 000 miest na státie
- v susedných metropolách nachádzame nasledovné priestory: O2 Arena v Prahe – 18 000 miest, Budapest Sportaréna – 12 500 miest, Wien Stadthalle – 16 000 miest

Dôsledky*:*

- technické i organizačné problémy pri organizácii koncertov a kultúrno-spoločenských udalostí s masovou návštevnosťou, zvýšené riziko hlučnosti v okolí počas koncertov populárnej a rockovej hudby
- Bratislava nemôže plnohodnotne konkurovať susedným metropolám (Viedeň, Budapešť, Praha) v usporadúvaní spoločenských (predovšetkým kultúrnych) udalostí európskeho významu s masovou návštevnosťou

***Téma:* V meste nastáva všeobecný trend poklesu záujmu obyvateľov o "tradičné" kultúrne zariadenia (divadlá, kiná, verejné knižnice, koncerty). Rastúci tlak kultúry distribuovanej prostredníctvom elektronických médií (televízia, DVD nosiče, internet) je novou výzvou pre kultúrne zariadenia v meste.**

(viac informácií v časti „Kultúra, šport a voľný čas")

Zdôvodnenie*:*

- vývoj počtu sledovaných kultúrnych zariadení v období 2002 – 2006 v meste bol nasledovný:
  - počet kín klesol zo 43 na 33, ich kapacita poklesla z 10 972 na 8 286
  - počet divadiel klesol z 20 na 17 (pozitívne je, že ich kapacita stúpla zo 4 066 na 4 485), ich návštevnosť klesla z 656 tisíc návštevníkov na 587 tisíc, zároveň postupne klesá i počet divadelných predstavení (z 2648 na 2405)
  - počet koncertov klesá (z 336 v roku 2002 na 237 v roku 2006)
  - počet verejných knižníc a ich pobočiek klesol zo 45 na 41, objem výpožičiek v nich klesol z 2 445 na 1 973
- možnosti využívania kontaktu s kultúrou prostredníctvom elektronických médií, predovšetkým televízie sú takmer neobmedzené, dostupné prakticky pre každého; dostupnosť istých foriem kultúry (hudba, filmy, koncerty) prostredníctvom internetu je dnes veľmi dobrá a neustále sa zlepšuje, predovšetkým u mladej generácie, sieť DVD požičovní (v roku 2006 ich bolo na území mesta 70)

Dôsledky*:*

- v sociálnej rovine: znižujúca sa úroveň kultúrneho povedomia založeného na tradičných kultúrnych hodnotách (literatúra, divadlo), možné dôsledky v sociálnej patológii, závislosť na elektronických médiách, internete, nezáujem o tradičné kultúrne hodnoty
- v ekonomickej rovine: otázna je ekonomická udržadeľnosť a opodstatnenosť niektorých kultúrnych a osvetových zariadení podporovaných Magistrátom hl. mesta SR Bratislavy, resp.

jednotlivými MČ; pri zachovaní ich súčasného profilu, bez ich transformácie na multifunkčné flexibilné kultúrne zariadenia hrozí znižovanie miery ich využívania obyvateľmi

Podoblasť: Zariadenia výkonnostného športu

***Téma:* Bratislava ako hlavné mesto SR má ambície realizovať športové podujatia na celoeurópskej/svetovej úrovni, v meste však chýbajú niektoré športové zariadenia umožňujúce uskutočnenie takýchto podujatí.**

Zdôvodnenie*:*

- absentuje krytý atletický štadión, umožňujúci realizáciu kompletného programu atletických majstrovstiev, existujúci atletický areál na štadióne Interu na Pasienkoch nespĺňa súčasné kritériá na realizáciu takýchto podujatí
- zimný štadión Ondreja Nepelu pred v súčasnosti prebiehajúcou rekonštrukciou disponoval nízkou kapacitou hľadiska (8 000 divákov), nosná konštrukcia štadióna s nosnými stĺpmi čiastočne bráni vo výhľade z hľadiska (je v rekonštrukcii)
- absentuje vyhrievané futbalové ihrisko, ani jedno futbalové ihrisko nemá umelý povrch – umelú trávu, ani jeden z futbalových štadiónov nemá zasúvaciu strechu pre ochranu divákov pred nepriaznivými vplyvmi zlého počasia a z uvedeného vyplýva, že v Bratislave sa nedá hrať futbal celoročne a v zimných mesiacoch musia byť futbalové súťaže prerušené (pripravuje sa výstavba Národného futbalového štadiónu)

Dôsledky:

- v Bratislave v súčasnosti nie je možné realizovať športové udalosti (atletické, futbalové, ľadový hokej) európskeho či celosvetového významu, ktoré by priniesli propagáciu mesta a Slovenska na celoeurópskej či globálnej úrovni
- Bratislava má obmedzené možnosti uchádzať sa o usporadúvanie športových udalostí európskeho či celosvetového významu v porovnaní s inými európskymi metropolami

Podoblasť: Zariadenia rekreačného športu

***Téma:* Existujú výrazné intraurbánne priestorové disproporcie v rozmiestnení niektorých v súčasnosti populárnych zariadení rekreačného športu, ale tiež v rozmiestnení a kvalite športovísk pre deti a mládež v obytnom území.**

(viac informácií v časti „Kultúra, šport a voľný čas“)

Zdôvodnenie:

- nedostatočná kapacita celoročne využiteľných krytých plavární a krytých ľadových plôch v meste i niektorých ďalších zariadení (fitnesscentrá, kryté športové haly) ich absencia je citeľná najmä v okrese Bratislava V (MČ Petržalka)
- v niektorých MČ, v ktorých bola v minulosti realizovaná tzv. komplexná bytová výstavba (Petržalka, Devínska Nová Ves) je plocha voľne prístupných športovísk pre deti a mládež dodnes hlboko pod celomestským priemerom
- chýba tiež dostatok nových trendových športových zariadení (skate parky, lanové centrá, cyklokrosové dráhy)

Dôsledky:

- absencia populárnych celoročne navštevovaných športových zariadení v blízkosti bydliska núti obyvateľov využívať príslušné zariadenia v iných častiach (okresoch) mesta, čo môže v konečnom dôsledku prispievať ku všeobecne nižšej miere využívania týchto celomestských zariadení
- nedostatok športovísk rozptýlených v obytných územiach (sídliská) a absencia nových trendových zariadení vo všeobecnosti znižuje ponuku voľnočasových aktivít pre deti a mládež,

čo môže mať následky v koncentrácii sociálno-patologických javov a v znížení zdravých športových návykov u detí a mládeže

Téma: ***Mesto Bratislava disponuje veľkým potenciálom najmä prírodných i umelých areálov vhodných pre športovo-rekreačné využitie. Kým potenciál lesných plôch na výbežkoch Malých Karpát je už v súčasnosti relatívne dobre využitý, potenciál vodných plôch na území mesta nie je dostatočne využitý pre účely sezónnej (letnej) rekreácie.***

(viac informácií v časti „Kultúra, šport a voľný čas“)

Zdôvodnenie:

- areál priliehajúci k juhozápadnému brehu vodnej nádrže Hrušov (v MČ Čunovo), ako i nábrežie Dunaja na severnom okraji MČ Petržalky sa na letnú rekreáciu (kúpanie, vodné športy) prakticky nevyužívajú
- vodné plochy (štrkoviská, riečne ramená) na území MČ Rusovce a MČ Čunovo (západne od hlavného toku Dunaja) a v MČ Vajnory sa síce využívajú v letnej sezóne na kúpanie, ale bez náležitej infraštruktúry (čiastočne sa tento deficit rieši mobilnými sociálnymi zariadeniami a mobilnými stánkami s občerstvením – takéto riešenie je však nepostačujúce)

Dôsledky:

- pri nedostatočnej kapacite kúpalísk s bazénmi sú existujúce prírodné kúpaliská Zlaté Piesky, Veľký Draždiak a Kuchajda nepostačujúce a často preťažené
- vodné plochy v MČ Rusovce, MČ Čunovo a MČ Vajnory sa využívajú neoficiálne, bez dodržiavania príslušných hygienických noriem, ich brehy a okolie bez relevantnej infraštruktúry podliehajú vysokej miere znečistenia, čo môže ohroziť kvalitu a čistotu týchto vodných plôch a v konečnom dôsledku tiež zdravotný stav obyvateľstva

Zoznam použitých skratiek

atď. – a tak ďalej
BKIS – Bratislavské kultúrne a informačné stredisko
BSK – Bratislavský samosprávny kraj
hl. – hlavné
m^2 – meter štvorcový
m^2/obyv. – meter štvorcový na obyvateľa
MČ – mestská časť
mil. – milión
min. - minimálne
MsZ – mestské zastupiteľstvo
napr. – napríklad
príp. – prípadne
resp. – respektíve
s.r.o. – spoločnosť s ručeným obmedzením
SKK – slovenské koruny
SR – Slovenská republika
STaRZ – Správa telovýchovných a rekreačných zariadení hlavného mesta
š.p. – štátny podnik
tis. – tisíc
tzv. – takzvaný
ÚGŠaR – Územný generel športu a rekreácie
ul. – ulica

B.7 Prírodné a environmentálne limity

Autor: RNDr. P. Tremboš, PhD.

Prírodné limity

Poloha a reliéf ako bariéry rozvoja

Podľa geomorfologického členenia Slovenska (Mazúr, Lukniš, 1980) na územie mesta Bratislava zasahujú tri geomorfologické celky (mapa B.7.1). Celú južnú a východnú časť územia zaberá Podunajská nížina, celok Podunajská rovina (I.). Jej súčasťou je aj Šúr (I.a). V strednej časti sa nachádzajú Malé Karpaty (II.), ktoré sa členia na Devínske Karpaty (Devínska Kobyla – 1a, Bratislavské predhorie – 1b, Lamačská brána – 1c, Devínska brána – 1d) a Pezinské Karpaty (Homolské Karpaty – 2a). Na severozápade sem zasahuje južný výbežok Záhorskej nížiny – celok Borská nížina. Jej súčasťou je Podmalokarpatská zníženina (III.1), Novoveská plošina (III.b) a Dolnomoravská niva (III.c).

Na území Bratislavy prevláda rovina so sklonom do 3 stupňov (viď mapa B.7.2). Významnú časť územia v Malých Karpatoch však zaberajú svahy so sklonom viac ako 12 stupňov.

Seizmická a radónová hrozba

Územie mesta Bratislava sa nachádza v seizmo-tektonickej zóne Verona–Semmering–Váh (mapa B.7.3). Za najrizikovejšiu oblasť (na mape kategória 2) možno považovať územie v blízkosti Dunaja a tiež Devínskej Novej vsi, Rače, Vajnôr a Podunajských Biskupíc. Možno tu očakávať maximálne intenzity zemetrasenia zodpovedajúce 7,5 MSK-64.

Podľa doterajších prieskumov (Hricko a kol., 1993) 5,7% územia mesta má vysoké a 37,6% stredné radónové riziko. K najohrozenejším lokalitám (na mape č. 3 kategória 1) patrí Devínska Nová Ves – Kolónia, sever Dúbravky, územie medzi Dúbravkou a Záhorskou Bystricou, Krasňany, Rača, Vajnory ako aj časť Petržalky.

Povodňová hrozba

Územím mesta Bratislava preteká viacero vodných tokov. Najvýznamnejšie z nich sú Dunaj a Morava. Na oboch vodných tokoch dochádza často k povodňovým situáciám.

Dunaj má v tejto časti priemerný dlhodobý prietok 2 024 $m^3.s^{-1}$. Ten sa však krátkodobo môže zvýšiť až päťnásobne. Maximálny vodný stav (991 cm) bol pri prietoku 10 370 $m^3.s^{-1}$ zaznamenaný 16. 8. 2002. Ešte väčší prietok (10 400 $m^3.s^{-1}$) bol nameraný 15. 7. 1954. Hrádze sa pozdĺž Dunaja začali systematicky budovať na ľavej strane toku od roku 1850 a na pravej strane po roku 1890. Vďaka tomu je dnes väčšina územia Bratislavy relatívne dobre chránená. Napriek tomu občas dochádza k ohrozeniu niektorých častí mesta. Tento problém sa v súčasnosti rieši.

Morava preteká územím mesta v dĺžke 10,7 km. Najviac je povodňami ohrozená priľahlá časť Devína a Devínskej Novej Vsi. K povodňovým situáciám dochádza často v dôsledku spätného vzdutia pri vysokých vodných stavoch na Dunaji do ktorého Morava ústi pod Devínom.

Potenciálnu hrozbu, najmä pri takzvaných bleskových povodniach predstavujú aj malé vodné toky, ktoré stekajú z Malých Karpát, Mláka, Vydrica, Mástsky, Mariánsky, Bystrický, Vápenický, Lamačský, Dúbravský, Račiansky potok a iné.

Vybrané hydrologické charakteristiky Dunaja, Moravy a Malého Dunaja v Bratislave obsahuje tab. B.7.1.

Tab. B.7.1: Vybrané hydrologické ukazovatele Dunaja, Moravy a Malého Dunaja

Ukazovateľ	Dunaj			Morava			Malý Dunaj		
	1999	2001	2002	1999	2001	2002	1999	2001	2002
Priemerný prietok ($m^3.s^{-1}$)	2387	2232	2689	109	104	124	28	29	28
Maximálny prietok ($m^3.s^{-1}$)	5846	5603	10390	692	321	530	43	43	36
Minimálny prietok ($m^3.s^{-1}$)	999	1040	1177	26	27	26	15	11	15
Priemerný vodný stav (cm)	366	354	395	166	168	190	220	21	218
Vodný stav najvyšší (cm)	666	643	991	541	398	494	277	260	251
Vodný stav najnižší (cm)	210	242	279	54	59	47	170	142	160

Zdroj: Štatistická ročenka hlavného mesta SR Bratislavy (2002, 2003) T. Hrnčiarová a kol.: Krajinnoekologické podmienky rozvoja Bratislavy, 2006

Ekologická významnosť

Pri priestorovom rozvoji mesta, rozširovaní zástavby, jej intenzifikácii, budovaní infraštruktúry a pod. zákonite dochádza k záberu nezastavaných plôch. Tie majú rôznu ekologickú významnosť. V prípade priestorového rozvoja na úkor ekologicky významnejších areálov sa môžu vytvárať konfliktné zóny. Účastníci sporov o ich riešenie zastávajú často protikladné názory. Proces riešenia týchto konfliktov býva časovo náročný. Preto včasná identifikácia takýchto zón, spolu s dobrou informovanosťou a prácou s verejnosťou môže výrazne uľahčiť a zefektívniť racionálne riadenie rozvoja mesta.

Územie mesta Bratislava je podľa ekologickej významnosti rozčlenené (T. Hrnčiarová a kol.: Krajinnoekologické podmienky rozvoja Bratislavy, 2006) do šiestich stupňov (viď mapa B.7.4). Na veľkej ploche sa nachádzajú ekologicky veľmi významné a významné územia. Zaberajú oblasť Malých Karpát, širšie okolie Moravy a najmä Dunaja. Potenciálna transformácia týchto plôch (a to aj v malom rozsahu) môže vytvárať významné konflikty. Územia veľmi málo významné a s minimálnym významom sa nachádzajú v poľnohospodársky intenzívne využívaných areáloch a v antropogénne silne transformovaných oblastiach s hustou zástavbou, na plochách priemyselných závodov a významných dopravných koridorov. Ich transformácia by nemala generovať výraznejšie konflikty. Hrozí tu však problém prílišnej kumulácie negatívnych vplyvov a prekročenia únosnej miery zaťaženia územia.

Mapa B.7.1: Geomorfologické členenie

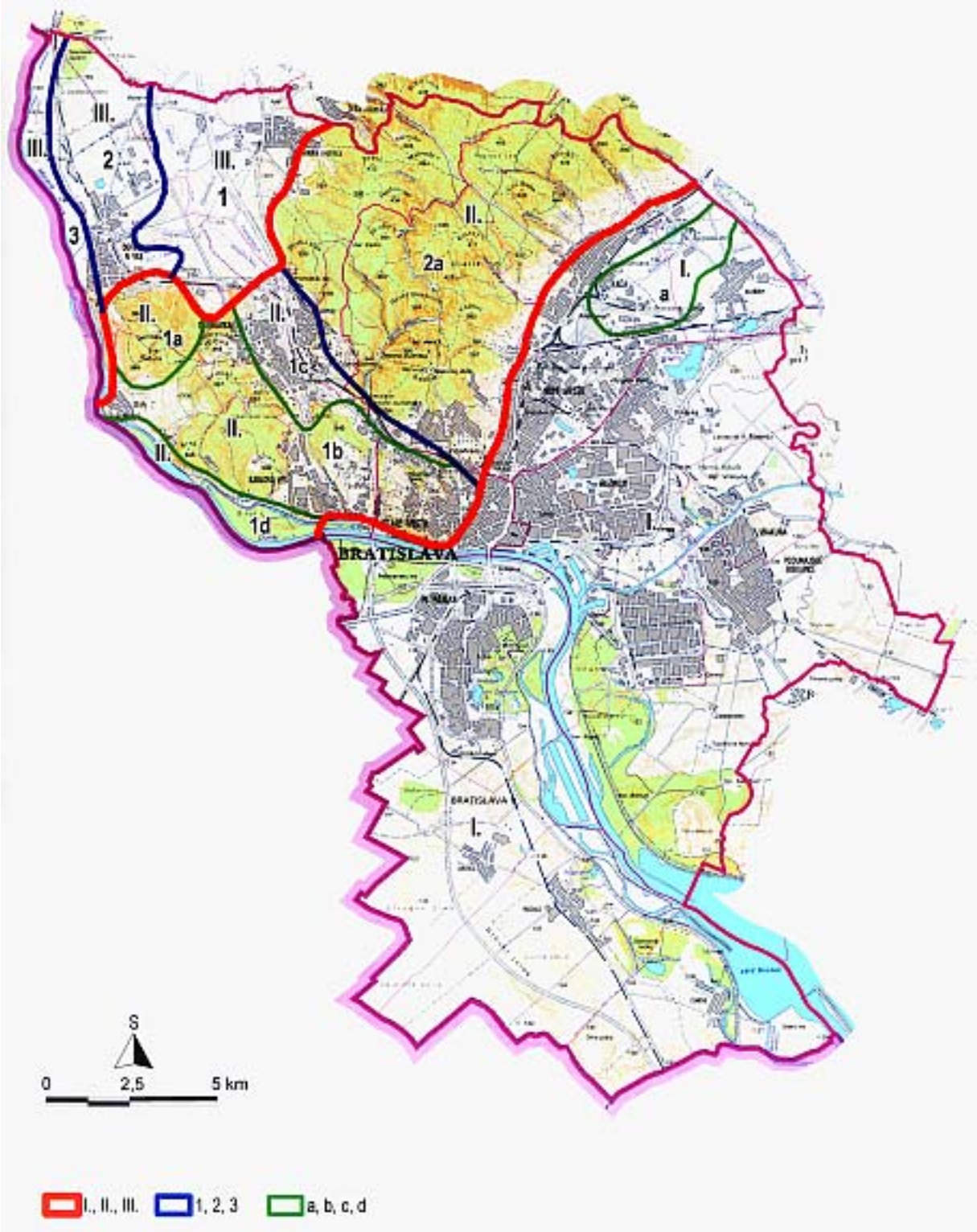

I. Podunajská rovina (Šúr – I.a), **II.** Malé Karpaty (Devínska Kobyla – 1a, Bratislavské predhorie – 1b, Lamačská brána – 1c, Devínska brána – 1d, Homolské Karpaty – 2a), **III.** Borská nížina (Podmalokarpatská zníženina – III.1, Novoveská plošina – III.b, Dolnomoravská niva – III.c)
Zdroj: T. Hrnčiarová a kol.: Krajinnoekologické podmienky rozvoja Bratislavy, 2006

Mapa B.7.2: Sklon reliéfu

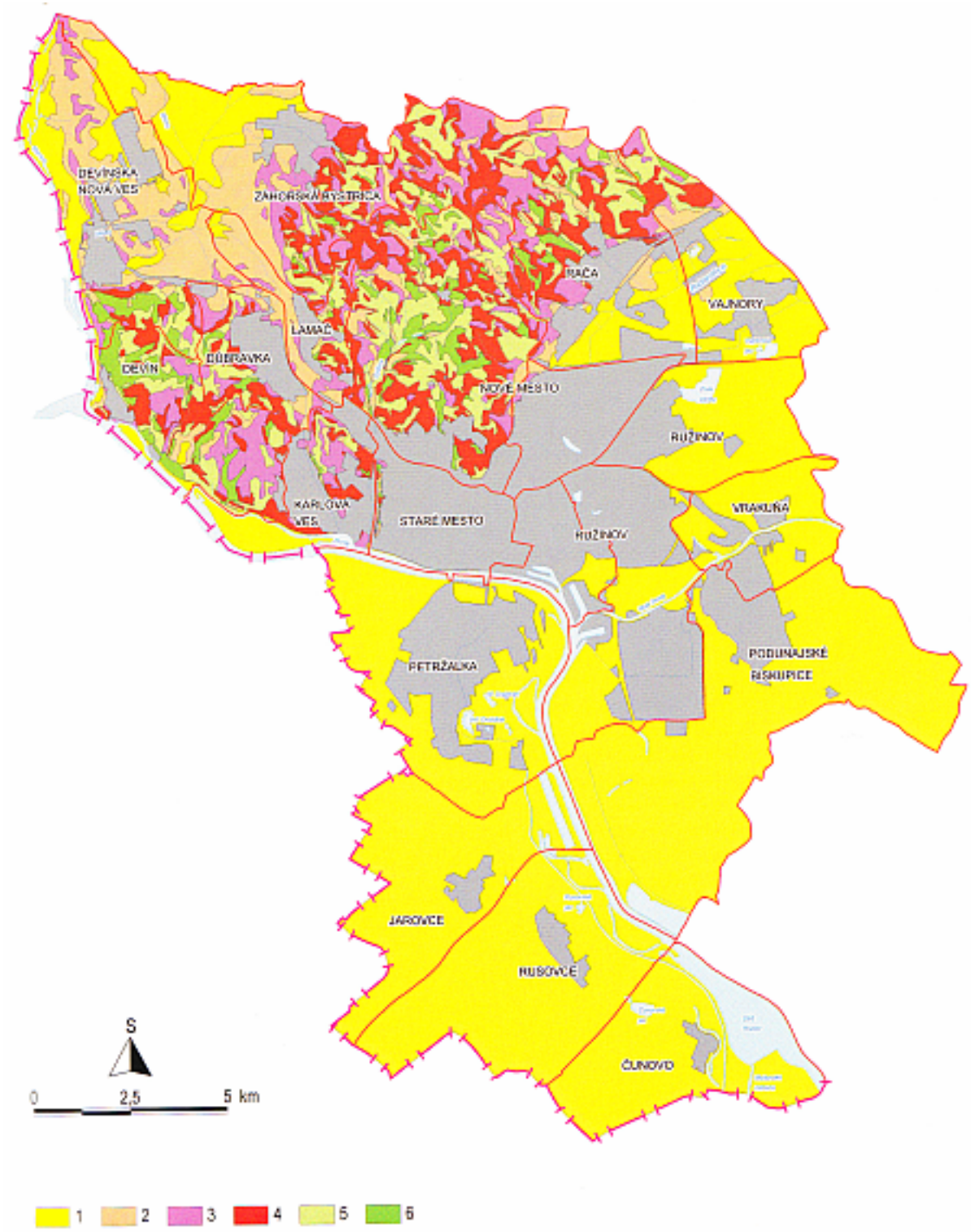

1. Do 1 , **2.** 1 – 3 , **3.** 3 – 7 , **4.** 7 – 12 , **5.** 12 – 17 , **6.** nad 17
Zdroj: T. Hrnčiarová a kol.: Krajinnoekologické podmienky rozvoja Bratislavy, 2006

Mapa B.7.3: Seizmické a radónové ohrozenie

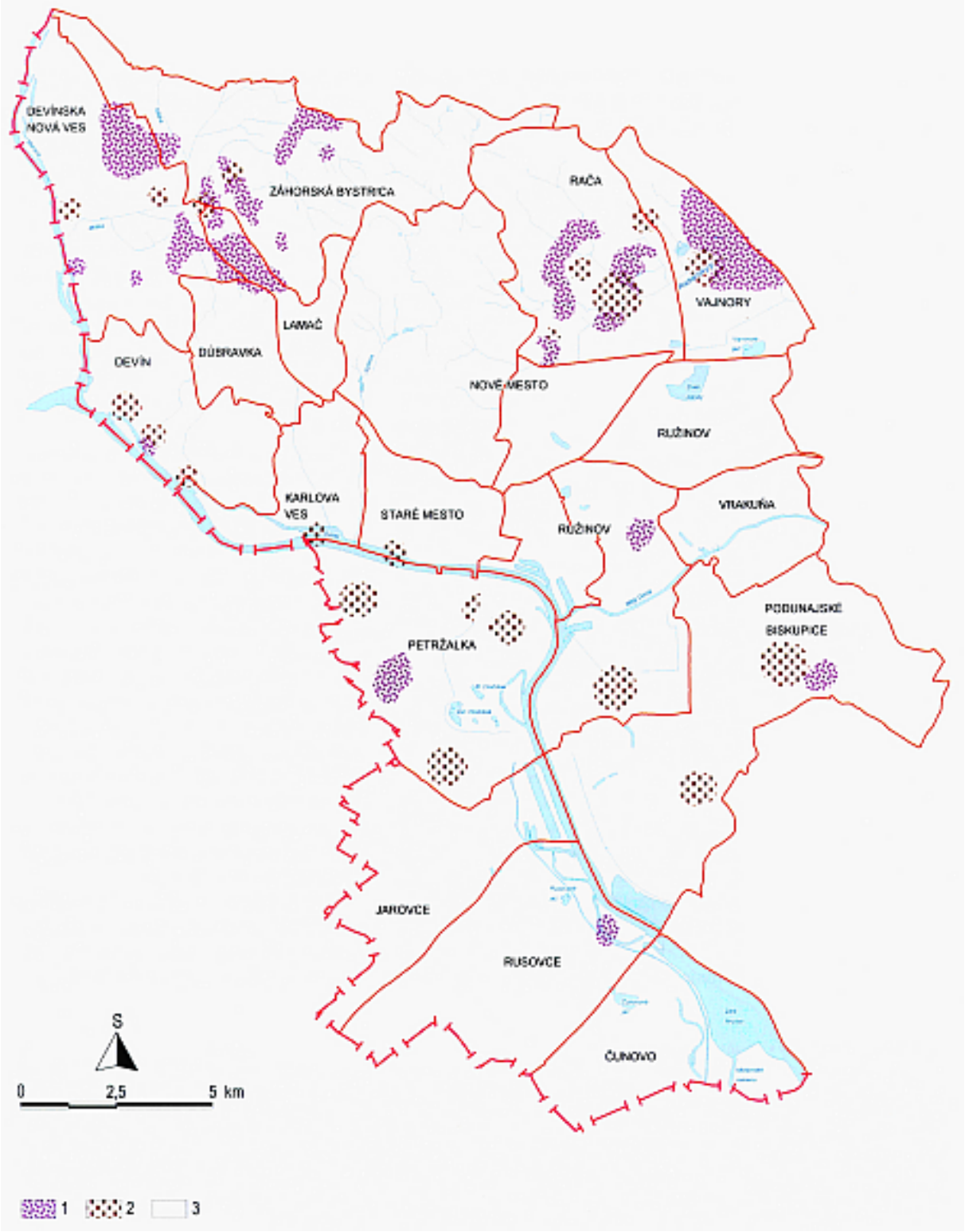

1 – vysoké radónové riziko, **2 –** epicentrá registrovaných zemetrasení a neotektonické uzly, **3 –** územie bez výskytu sledovaných javov
Zdroj: T. Hrnčiarová a kol.: Krajinnoekologické podmienky rozvoja Bratislavy, 2006

Mapa B.7.4: Ekologická významnosť územia

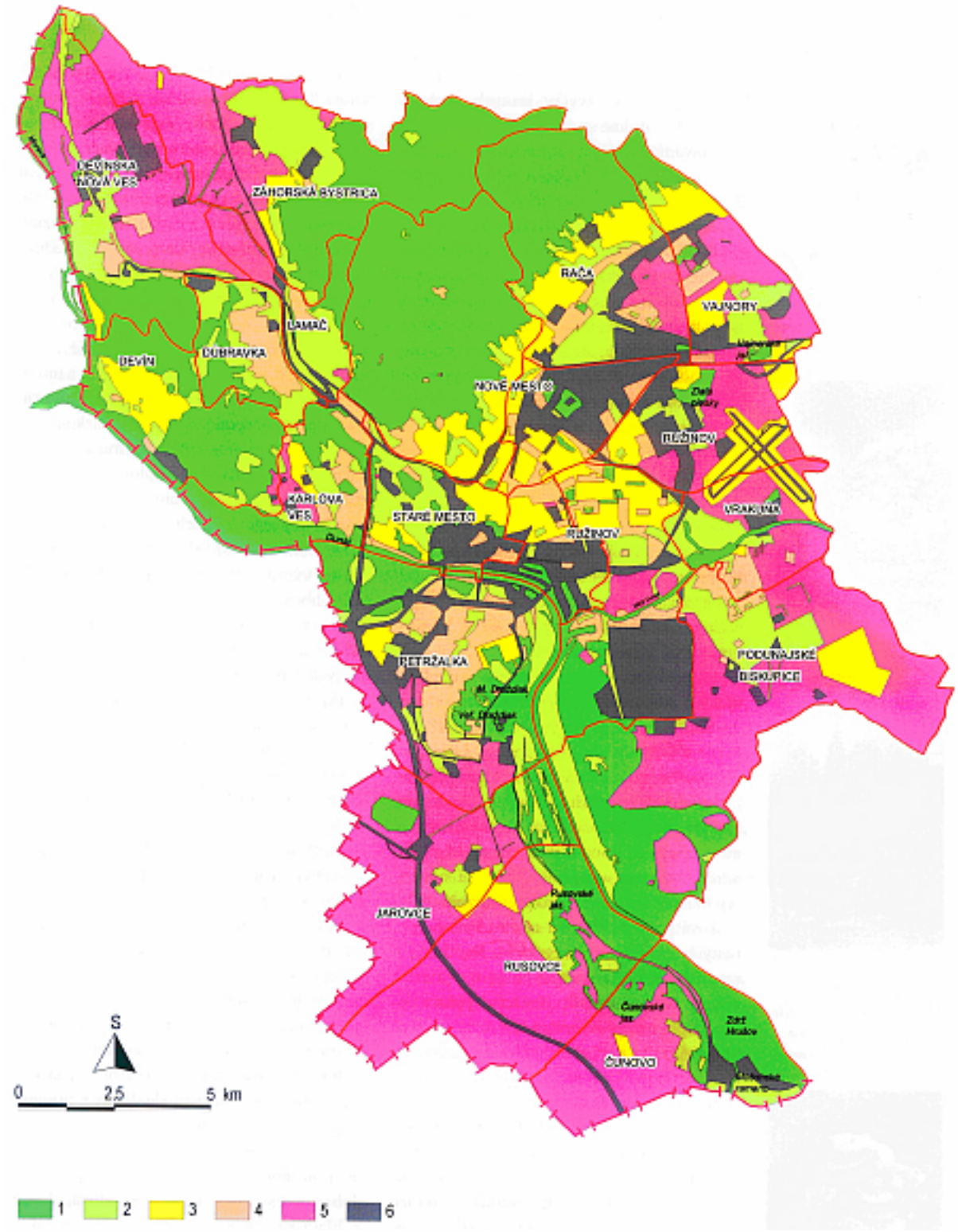

1 – ekologicky veľmi významné územie, **2 –** významné územie, **3** – stredne významné územie, **4 –** málo významné územie, **5 –** veľmi málo významné územie,

6 – územie s minimálnym významom;
Zdroj: T. Hrnčiarová a kol.: Krajinnoekologické podmienky rozvoja Bratislavy, 2006

Environmentálne limity

Hluková záťaž a znečistenie ovzdušia

Na mape č. 5 vidno, že na viacerých lokalitách sú v meste Bratislava prekročené maximálne hodnoty hlukovej záťaže a to až nad 20 dB. Dominantným producentom **hluku** je doprava.

Z hľadiska **kvality ovzdušia** patrí územie mesta k stredne až silne znečisteným oblastiam (viď mapa B.7.5). Tento stav čiastočne zmierňuje vhodná poloha mesta vo vzťahu k najväčším zdrojom znečistenia a dobrá ventilácia ovzdušia.

Imisná situácia v meste je vyhodnocovaná na základe meraní na 4 monitorovacích staniciach (Jeséniova ul., Kamenné námestie, Mamateyova ul. a Račianske mýto). Z monitorovaných škodlivín sa na imisnej záťaži najviac podieľajú oxidy dusíka. Najvyššia miera znečistenia ovzdušia je v okolí Slovnaftu, v MČ Staré Mesto, južne od Istrochemu, v okolí závodu Volkswagen Slovakia a Technického skla v Devínskej Novej Vsi.

Na znečisťovaní ovzdušia sa podieľajú najmä veľké a stredné zdroje priemyslu a to petrochemického, palivovo–energetického a automobilového. Ďalším významným zdrojom je rozsiahla výstavba a s tým súvisiace búracie, výkopové a stavebné práce i zvyšujúca sa koncentrácia automobilovej dopravy.

V roku 2006 množstvo emisií v oblasti Bratislavy mierne kleslo (okrem SO_2, ktorý zaznamenal zvýšenie takmer o 2 000 t/rok). V roku 2007 bola prekročená denná limitná hodnota na ochranu zdravia ľudí len pre PM_{10} (Bratislava - Trnavské mýto). V porovnaní s rokom 2006 klesli počty prekročení PM_{10} viac ako o polovicu. Úroveň znečistenia NO_2 je mierne nižšia ako v predchádzajúcich rokoch a pohybuje sa pod ročnou limitnou hodnotou 40 $\mu g.m^{-3}$. Ostatné znečisťujúce látky neprekročili limitné hodnoty. Vývoj množstva emisií v Bratislavskej oblasti znázorňujú grafy B.7.1, B.7.2, B.7.3 a B.7.4, najvýznamnejších prevádzkovateľov zdrojov a množstvo nimi vyprodukovaných emisií uvádzajú tab. B.7.3, B.7.4, B.7.5, stav znečistenia ovzdušia v roku 2007 je uvedený v tab. B.7.6, B.7.7, B.7.8 (Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku 2007).

Znížilo sa znečistenie olovom, to je dokumentované meraním len na monitorovacej stanici Bratislava - Mamateyova. Úroveň znečistenia benzénom bola pod limitnou hodnotou. Počet prekročení informačného hraničného prahu (IHP) koncentrácií prízemného ozónu v trvaní jednej hodiny (pre signál „upozornenie“) v roku 2007 má v porovnaní s rokom 2006 mierne klesajúcu tendenciu. Hodnota výstražného hraničného prahu (VHP) koncentrácií prízemného ozónu v trvaní jednej hodiny (pre signál „varovanie“) bola v 1 prípade prekročená na monitorovacej stanici Mamateyova. Cieľová hodnota povoleného počtu prekročení priemernej osemhodinovej koncentrácie prízemného ozónu 120 $\mu g.m^{-3}$ bola prekročená na monitorovacích staniciach Jeséniova ul. a Mamateyova ul.

Na taký veľký a priestorovo silne diferencovaný areál, akým je územie mesta Bratislava, sú štyri monitorovacie stanice príliš málo. Sporné je aj ich umiestnenie. Oba tieto faktory sťažujú dostatočne presnú extrapoláciu údajov získaných z týchto staníc.

Graf B.7.1: Množstvo emisií v Bratislavskej zaťaženej oblasti

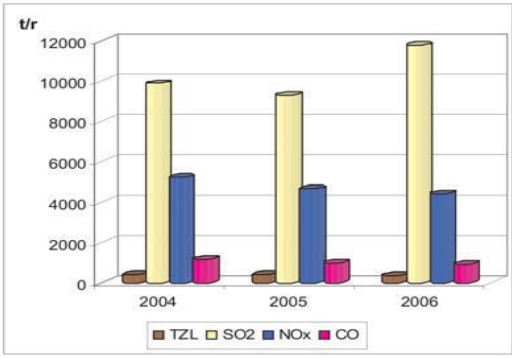

Zdroj: Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku 2007

Graf B.7.2: Vývoj ročnej koncentrácie NO_2 ($\mu g.m^{-3}$) v Bratislave

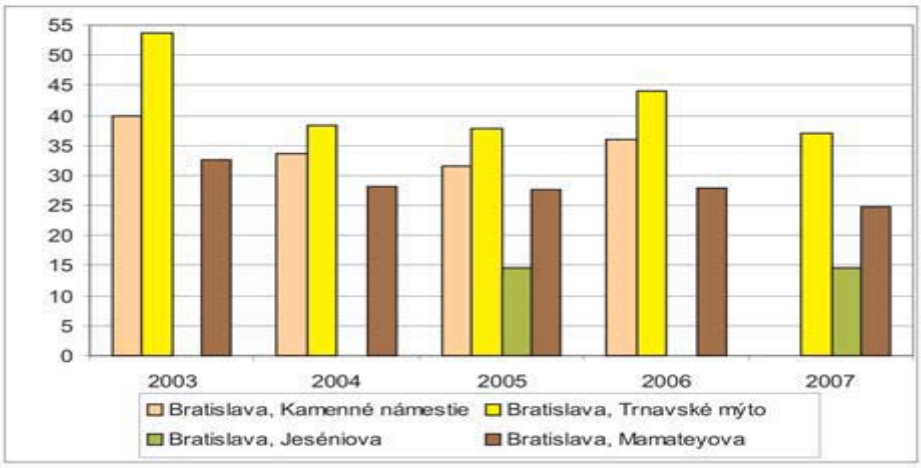

Zdroj: Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku 2007

Graf B.7.3: Vývoj ročnej koncentrácie PM_{10} ($\mu g.m^{-3}$) v Bratislave

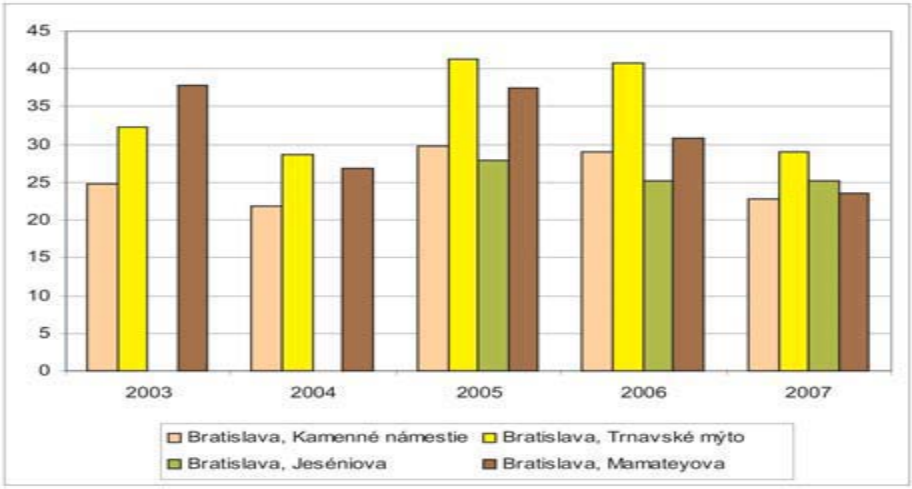

Zdroj: Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku 2007

Graf B.7.4: Vývoj ročnej koncentrácie Pb ($\mu g.m^{-3}$) v Bratislave

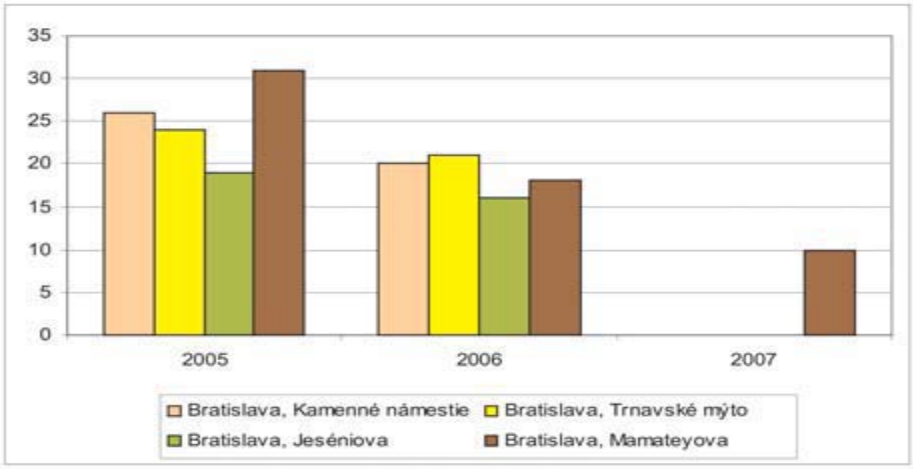

Zdroj: Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku 2007

Tab. B.7.2: Množstvo emisií TZL (t/rok) piatich najvýznamnejších prevádzkovateľov zdrojov znečisťovania ovzdušia v Bratislave

Prevádzkovateľ	2004	Prevádzkovateľ	2005	Prevádzkovateľ	2006
SLOVNAFT a.s.	309	SLOVNAFT a.s.	294	SLOVNAFT a.s.	249
Paroplynový cyklus a.s.	20	Paroplynový cyklus a.s.	19	VOLKSWAGEN SLOVAKIA a.s.	24
VOLKSWAGEN SLOVAKIA a.s.	14	VOLKSWAGEN SLOVAKIA a.s.	15	Paroplynový cyklus a.s.	18
Bratislavská teplárenská a.s., Tepláreň II	5	Bratislavská teplárenská a.s., Tepláreň západ	5	Slovnaft Petrochemicals s.r.o.	8
Bratislavská teplárenská a.s., Tepláreň západ	5	Bratislavská teplárenská a.s., Tepláreň II	5	Bratislavská teplárenská a.s., Tepláreň západ	5

Zdroj: SHMÚ, Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku 2007

Tab. B.7.3: Množstvo emisií SO_2 (t/rok) piatich najvýznamnejších prevádzkovateľov zdrojov znečisťovania ovzdušia v Bratislave

Prevádzkovateľ	2004	Prevádzkovateľ	2005	Prevádzkovateľ	2006
SLOVNAFT a.s.	9672	SLOVNAFT a.s.	9083	SLOVNAFT a.s.	11543
Istrochem a.s.	128	Istrochem a.s.	145	Duslo a.s., odštepný závod ISTROCHEM	143
Bratislavská vodárenská spoločnosť a.s.	12	Bratislavská teplárenská a.s., Výhrevňa Juh	12	Bratislavská teplárenská a.s., Výhrevňa Juh	23
Bratislavská teplárenská a.s., Výhrevňa Juh	12	AG-EXPERT s.r.o.	6	Bratislavská vodárenská spoločnosť a.s.	17
PSB Nitra, zdroj Viničné	7	PSB Nitra, zdroj Viničné	6	PSB Nitra, zdroj Viničné	5

Zdroj: SHMÚ, Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku 2007

Tab. B.7.4: Množstvo emisií NO_x (t/rok) piatich najvýznamnejších prevádzkovateľov zdrojov znečisťovania ovzdušia v Bratislave

Prevádzkovateľ	2004	Prevádzkovateľ	2005	Prevádzkovateľ	2006
SLOVNAFT a.s.	3768	SLOVNAFT a.s.	3228	SLOVNAFT a.s.	3010
Paroplynový cyklus a.s.	460	Paroplynový cyklus a.s.	496	Paroplynový cyklus a.s.	460
Odvoz a likvidácia odpadu a.s.	177	Odvoz a likvidácia odpadu a.s.	165	Slovnaft Petrochemicals s.r.o.	183
Bratislavská teplárenská a.s., Tepláreň II.	112	Bratislavská teplárenská a.s., Tepláreň II.	106	Odvoz a likvidácia odpadu a.s.	107
Bratislavská teplárenská a.s., Tepláreň Západ	97	Bratislavská teplárenská a.s., Tepláreň Západ	93	C-TERM s.r.o.	1001

Zdroj: SHMÚ, Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku 2007

Tab. B.7.5: Množstvo emisií CO (t/rok) piatich najvýznamnejších prevádzkovateľov zdrojov znečisťovania ovzdušia v Bratislave

Prevádzkovateľ	2004	Prevádzkovateľ	2005	Prevádzkovateľ	2006
SLOVNAFT a.s.	722	SLOVNAFT a.s.	604	SLOVNAFT a.s.	557
Paroplynový cyklus a.s.	46	Paroplynový cyklus a.s.	46	Slovnaft Petrochemicals s.r.o.	61
Bratislavská teplárenská a.s., Tepláreň II.	38	Bratislavská teplárenská a.s., Tepláreň II.	36	C-TERM s.r.o.	34
Bratislavská teplárenská a.s., Tepláreň Západ	32	Bratislavská teplárenská a.s., Tepláreň Západ	30	Paroplynový cyklus a.s.	29
Slovenská grafia a.s.	29	PSB Nitra, zdroj Viničné	21	Bratislavská teplárenská a.s., Tepláreň Západ	28

Zdroj: SHMÚ, Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku 2007

Tab. B.7.6: Vyhodnotenie znečistenia ovzdušia v roku 2007 v Bratislave

	Ochrana zdravia													VHP [2]	
Znečisťujúca látka	SO_2		NO_2		NO_2+MT		PM_{10}		*PM_{10}		CO	Ben-zén	Ben. +MT	SO_2	NO_2
Doba sprieme-rovania	1 hod	24 hod	1 hod	1 rok	1 hod	1 rok	24 hod	1 rok	24 hod	1 rok	8 hod [1]	1 rok	1 rok	3-hod kĺza-vý priemer	3-hod kĺza-vý priemer
Limitná hod-nota [µg.m-³]	350	125	200	40	230	46	50	40	50	40	10000	5	8	500	400
(počet prekro-čení)	(24)	(3)	(18)		(18)		(35)		(35)						
Bratislava, Ka-menné nám.							16	22,8	7	21,0					
Bratislava, Trnavské mýto			0	36,9	0	36,9	38	29,1	24	25,9	1910	1,7	1,7		0
Bratislava, Jeséniova			0	14,6	0	14,6	23	25,2	20	25,0					
ňratislava, Mamateyova	0	0	0	24,7	0	24,7	26	23,6	22	22,9				0	0

1) maximálna osemhodinová koncentrácia 2) limitné hodnoty pre výstražné hraničné prahy
** hodnoty upravené na zimný posyp a epizódy mimo územia SR*
Prekročenie limitnej hodnoty je zvýraznené.

Zdroj: SHMÚ

Zdroj: SHMÚ, Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku 2007

Tab. B.7.7: Počet prekročení informačného hraničného prahu (IHP) a výstražného hraničného prahu (VHP) koncentrácie prízemného ozónu v Bratislave

Monitorovacia stanica	IHP_{1h} = 180 µg.m^{-3}					VHP_{1h} = 180 µg.m^{-3}				
	2003	2004	2005	2006	2007	2003	2004	2005	2006	2007
Jeséniova ul.	42	0	6	11	10	3	0	0	0	0
Mamateyová ul.	32	0	8	19	17	3	0	0	0	1

Zdroj: SHMÚ, Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku 2007

Tab. B.7.8: Počet dní, v ktorých bola prekročená priemerná osemhodinová koncentrácia prízemného ozónu v Bratislave

Monitorovacia stanica	2005	2006	2007	Priemer 2005 – 2007
Jeséniova ul.	52	50	31	44
Mamateyová ul.	42	34	37	38

Zdroj: SHMÚ, Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku 2007

Znečistenie pôdnych a vodných zdrojov

Zdrojom **znečistenia pôdy** na území mesta Bratislava je najmä priemysel, poľnohospodárstvo, skládkovanie odpadov a doprava. Najviac kontaminované pôdy sa nachádzajú v oblasti mestskej spaľovne (zvýšené koncentrácie Cd, As, Zn, Ba, Ni, Pb, Co, Sb, Mn, Mo, Bi, Ag), v Rusovciach (Cu, Zn), Podunajských Biskupiciach (Zn, Pb, Hg), Rači (Cr, Ni, Cd, Sn, Pb, As, Ag), v okolí Istrochemu (Cr, Hg, Pb, As, Se), vo Vajnoroch (Cd, Zn, Cr) a Záhorskej Bystrici (Ni a Co).

Priestorová diferenciácia znečistenia pôdnych zdrojov je uvedená na mape č.6.

Dominantný podiel na **znečistení vôd** majú prevádzky chemického priemyslu a verejná kanalizácia. Takmer 90 % tvorí znečistenie organickými látkami, 69 % z toho pochádza z priemyselných zdrojov a 18 % z verejných kanalizácií. Ďalšími zdrojmi sú skládky odpadu (lokality Vlčie hrdlo, Domové role, Slovnaftská ulica, Prístavná ulica, Jamnického ulica, Hrachová ulica, Agátová ulica, Bojnická ulica, Zátišie, Krahulčia ulica, ulica H. Meličkovej, Staré Grunty, Rusovce, Vrakuňa – Majerská ulica a pod. Medzi zvlášť nebezpečné zdroje znečistenia patrí skládka chemického odpadu z Istrochemu, skládka odpadu na Mlynských luhoch, nebezpečného odpadu v Staromlynskom ramene, skládka kyslých gudrónov v kameňolome Srdce v Devínskej Novej Vsi a skládka škváry a popolčeka zo spaľovne v lokalite Vlčie hrdlo. K ďalším zdrojom možno zaradiť poľnohospodárstvo, dopravu a priesaky zo žúmp.

Priestorová diferenciácia znečistenia vodných zdrojov je uvedená na mape č. 7.

Povrchové vody. Hlavným tokom oblasti je Dunaj. Na znečistení vôd sa podieľajú priemyselné a komunálne odpadové vody, poľnohospodárska činnosť a lodná doprava. Kvalita vôd Dunaja v oblasti je nepriaznivo ovplyvňovaná aj znečistením, ktoré privádza jeho horný prítok Morava. Vplyv na kvalitu vôd Malého Dunaja majú hlavne vypúšťané chladiace odpadové vody zo Slovnaftu a splaškové odpadové vody z miest a obcí. Najnepriaznivejšia situácia je v mikrobiologických ukazovateľoch, kde množstvo koliformných baktérií, termotolerantných koliformných baktérií a fekálnych streptokokov výrazne nespĺňa požiadavky NV SR č. 296/2005 Z.z. Limitné hodnoty výrazne prekračujú aj obsahy Al a Hg. Kvalita povrchových vôd je dokumentovaná v tab. B.7.9 (Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku 2007).

Kvalita podzemných vôd sa v rámci Bratislavskej zaťaženej oblasti sleduje v 2 útvaroch podzemných vôd v kvartérnych sedimentoch a v 2 útvaroch v predkvartérnych horninách. Limitné hodnoty boli v porovnaní s požiadavkami NV SR č. 354/2006 Z.z. v roku 2007 prekročené v obidvoch útvaroch podzemných vôd v kvartérnych sedimentoch zasahujúcich do zaťaženej oblasti. Medzi najčastejšie prekračované ukazovatele patria celkovo Fe, Mn a dusičnany. Z ťažkých kovov boli prekročené limitné hodnoty Al a As. Z organických látok boli namerané prekročenia pre celkový organický uhlík, NELUI, benzén, chlórbenzén, 1,2-dichlórbenzén, 1,3-dichlórbenzén, 1,4-dichlórbenzén, 1,1,2-trichlóretén a polyaromatické uhľovodíky. Prekročené boli aj limitné hodnoty pesticídov. V oblasti pretrváva nepriaznivý stav v znečistení podzemných vôd síranmi, dusičnanmi, chloridmi, ťažkými kovmi a špecifickými organickými látkami, čo je spôsobené predovšetkým koncentráciou chemického a petrochemického priemyslu ako aj hustým osídlením.

Najviac znečistené podzemné vody boli identifikované v lokalitách Vajnory, Devín, Nivy, Podunajské Biskupice, Vrakuňa, Ružinov, Janíkov dvor a Jarovce.

Tab. B.7.9: Kvalita povrchových vôd

Tok	Miesto odberu	Počet hodnotených resp. nameraných ukazovateľov	Ukazovatele nespĺňajúce NV SR č. 296/2005 Z.z. z celkového počtu hodnotených ukazovateľov	
			počet	%
Dunaj	Karlova Ves	39	6	15
	Bratislava ľ.b.	33	3	18
	Bratislava stred	50	5	10
	Bratislava p.b.	32	3	9
	Rajka	29	6	21
Malý Dunaj	Bratislava	21	3	14
	Malinovo	16	1	6

Zdroj: SHMÚ, Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku 2007

Odpadové hospodárstvo

V poslednom období v meste Bratislava výrazne narastlo množstvo komunálneho odpadu. Podľa dokumentu „Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín“ (R. Achimský, 2009) sa množstvo komunálneho odpadu vyzbieraného spoločnosťou OLO, a.s. na základe zmluvných vzťahov s mestom Bratislava za posledných päť rokov zvýšilo zo 123 762 ton na 157 399 ton, t.j. o viac ako 27 %. Z toho zmesový komunálny odpad tvoril 121 820 ton t.j. 77,4 %. Skladba odpadu za rok 2008 je uvedená v tab. B.7.10 a v grafe B.7.6. Medziročný vývoj a zmena objemu odpadu v rokoch 2004 až 2008 je dokumentovaná v tab. B.7.11 a B.7.12 a v grafoch B.7.7 a B.7.8. Najvýraznejší nárast v tomto období bol zaznamenaný u drobného stavebného odpadu (636 %), objemného odpadu (1018 %) a u plastov (527 %). Ďalej sa venujeme jednotlivým zložkám komunálneho odpadu.

Zmesový komunálny odpad. V roku 2008 vyzbierala spoločnosť OLO, a.s. prostredníctvom kontajnerového zberu od občanov 121 819,62 ton zmesového komunálneho odpadu. To predstavuje oproti roku 2007 nárast o 3,69 %. Prevažná väčšina odpadu bola spálená a 18 872,93 ton odpadu bolo vyvezených na skládku.

Drobný stavebný odpad. V roku 2008 vyzbierala spoločnosť OLO, a.s. 4 451,97 ton stavebného odpadu, čo je nárast o 13,31 % oproti roku 2007. Zber tohto odpadu bol realizovaný len prostredníctvom zberných dvorov, prípadne odstraňovaním čiernych skládok.

Objemný odpad. Celkovo bolo v roku 2008 vyzbierané 12 620,66 ton objemného odpadu, čo predstavuje oproti roku 2007 nárast o 27,86 %.

K **separovanému zberu** pristupuje spoločnosť OLO, a.s. dvoma spôsobmi:
- aktívny zber prostredníctvom rozmiestňovania zberných nádob v meste
- pasívny zber prostredníctvom zberných dvorov a spaľovne

Aktívny zber sa zameriava na papier, sklo, plasty, tetrapaky, nápojové plechovky. Spoločnosť OLO, a.s. tento zber realizuje prostredníctvom rôznofarebných nádob.

Pasívny zber bol realizovaný prostredníctvom zberných dvorov. Sú to:
- ZD Ivanská cesta 22
- ZD Bazová 6
- ZD jednotlivých MČ

Cieľom separovaného zberu je získať od občanov čo najviac druhotných surovín v čo najčistejšej forme. To priamo ovplyvňuje výsledok a efektivitu separácie. Množstvo vyseparovaných druhotných surovín, aj vďaka ďalšiemu prírastku nádob (nárast 13,9 % oproti roku 2007), zvýšením intervalu ich vyprázdňovania a aj dobudovaním dotrieďovacieho závodu rastie, čo sa prejavilo aj na raste tržieb (graf B.7.9). V roku 2007 priniesli spoločnosti 30 855 980,- SKK (1.024.230,9 EUR), t.j. 19,1 % nárast oproti roku 2006.

Najväčší podiel predstavujú tržby za **plasty** 8 974 248,- SKK, ktoré sú aj napriek značnému nárastu zberu len o 0,5 % vyššie ako v roku 2007 z dôvodu neustále sa znižujúcej výkupnej ceny tejto

druhotnej suroviny. Náklady na separovaný zber a triedenie nie sú pokryté výnosmi z predaja druhotných surovín.

V roku 2008 vlastnými kapacitami OLO, a.s. vyseparovalo a predalo:

- 873,56 t PET fliaš - nárast o 6,48% oproti roku 2007,
- 98,02 t fólie - nárast o 4,57% oproti roku 2007,
- 43,43 t tetrapakov - pokles o 22.22% oproti roku 2007,
- 2,53 t nápojových Al obalov.

Pretože zatiaľ nie je záujem odberateľov o iné plastové obaly okrem PET fliaš a fólií, má zber plastov nízku efektívnosť. Z celkového vyzbieraného množstva 2 497,59 t (nárast oproti roku 2007 o 28,43 %) sa podarilo predať 1 017,54 t, čo predstavuje len 40,74%. Vývoj v rokoch 2004 až 2007 dokladuje tab. B.7.13, vývoj v priebehu roka 2008 znázorňuje graf B.7.10. Táto situácia by sa mala postupne meniť vznikom prevádzok s technológiami spracovania viacerých druhov plastov.

V roku 2008 spoločnosť OLO, a.s. vyzbierala 7 570,29 t **papiera** (nárast o 26,02 % oproti roku 2007). Čistota tejto suroviny bola vysoká – 90% hmotnosti z celkového množstva suroviny. Po vyseparovaní v dotrieďovacom závode sa predalo recyklátorom 6 863,23 t, (25,92% nárast oproti roku 2007). Vývoj v rokoch 2004 až 2007 dokladuje tab. B.7.14, vývoj v priebehu roka 2008 znázorňuje graf B.7.11.

Aj zber **skla** zaznamenal v roku 2008 nárast. Vyseparovalo sa 4 221,67 t, čo je o 19,60% viac ako v roku 2007. Vývoj v rokoch 2004 až 2007 dokladuje tab. B.7.15, vývoj v priebehu roka 2008 znázorňuje graf B.7.12.

Zber **železného šrotu** je realizovaný prostredníctvom zberných dvorov a magnetickou separáciou zo zvyšku po spálení odpadu v spaľovni. Množstvá vyzbierané v zberných dvoroch sú dlhodobo nízke, pretože OLO a.s. zbiera železo bezodplatne. V roku 2008 to bolo len 126,06 t, čo je nárast o 35% oproti roku 2007. Iná je situácia pri železnom šrote zo spaľovne. V roku 2008 sa magnetickou separáciou podarilo získať 1 671,92 kg železného šrotu, čo predstavuje nárast o 6,23% oproti roku 2007. Tržby za predaj železného šrotu ovplyvňuje najmä výkupná cena, ktorá sa v rámci roku 2008 pohybovala od 2,50 SKK/kg do 7,00 SKK/kg. Vývoj v rokoch 2004 až 2007 dokladuje tab. B.7.16, v priebehu roka 2008 znázorňuje graf B.7.13.

Zdrojom **elektroodpadu** je najmä jeho dovoz obyvateľmi a firmami do zberných dvorov a jeho separácia z veľkorozmerného odpadu dovezeného veľkokapacitnými kontajnermi. V roku 2008 sa predalo 396,18 t elektroodpadu (nárast o 70,69% oproti roku 2007). Vývoj v rokoch 2004 až 2007 dokladuje tab. B.7.17, v priebehu roka 2008 znázorňuje graf B.7.14.

Biologicky rozložiteľný odpad je zložka separovaného zberu, ktorej zber je upravený legislatívou od roku 2006. Realizuje sa prostredníctvom zberných dvorov a veľkokapacitných kontajnerov, umiestnených v jednotlivých mestských častiach na zmluvnom základe so spoločnosťou OLO a.s.. V roku 2008 sa vyzbieralo 1 947,15 t biologicky rozložiteľného odpadu, čo predstavuje nárast o 46,83% oproti roku 2007. Vývoj v priebehu roka 2008 znázorňuje graf B.7.15.

Zber **ostatného odpadu** je z hľadiska jeho výskytu veľmi nepravidelný a realizuje sa len formou bezplatného odovzdávania obyvateľmi v zberných dvoroch. V roku 2008 sa vyzbieralo 76,07 t, čo predstavuje pokles o 11,63% oproti roku 2007. Skladba tohto druhu odpadu v roku 2008 je uvedená v tab. B.7.18.

Efektivita separovania komunálneho odpadu je stále relatívne nízka, jej hodnoty sú pri najvýznamnejších komoditách dokumentované v tab. B.7.19 a na graf B.7.16. Lokalizácia zariadení na zneškodňovanie odpadov v Bratislave a okolí je znázornená na mape 8.

Graf B.7.5: Množstvo komunálneho odpadu v rokoch 2004-2008 (v tonách)

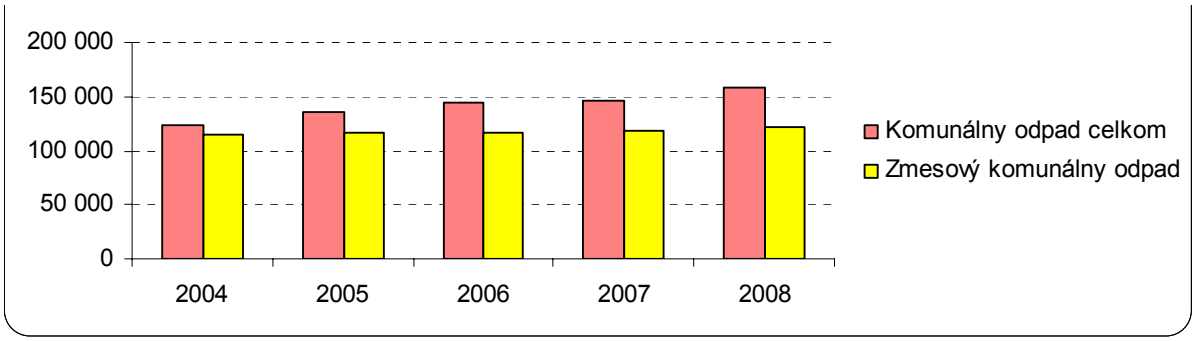

Spracované podľa: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, R. Achimský, 2009

Graf B.7.6: Skladba odpadu vyzbieraného spoločnosťou OLO a.s. v roku 2008 na základe zmluvných vzťahov s HM SR Bratislava

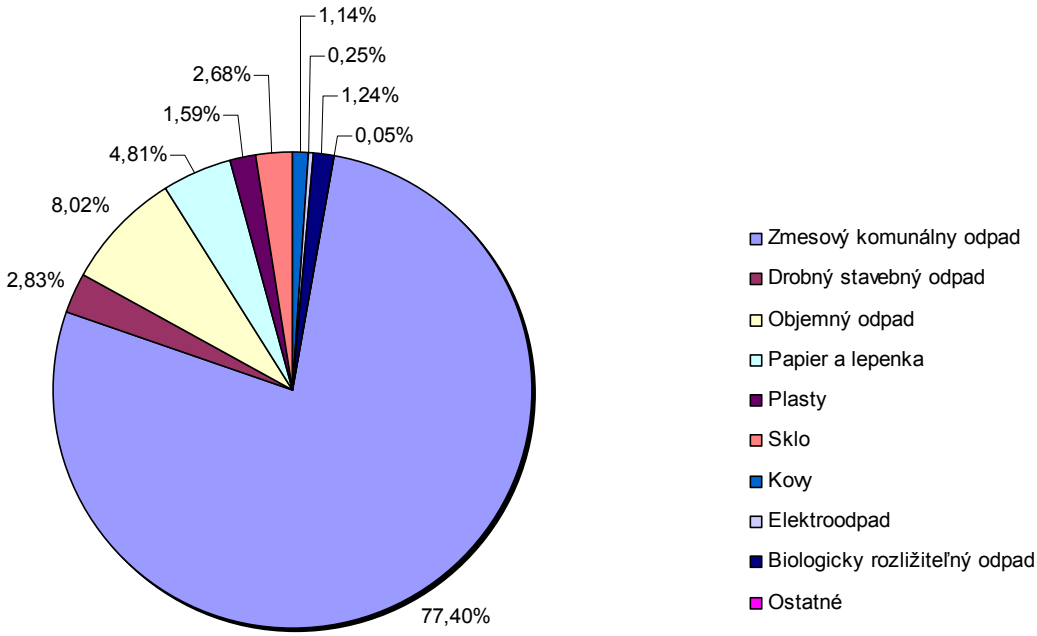

Zdroj: R. Achimský: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, 2009

Graf B.7.7: Vývoj množstva vybraných zložiek komunálneho odpadu v rokoch 2004-2008 (v tonách)

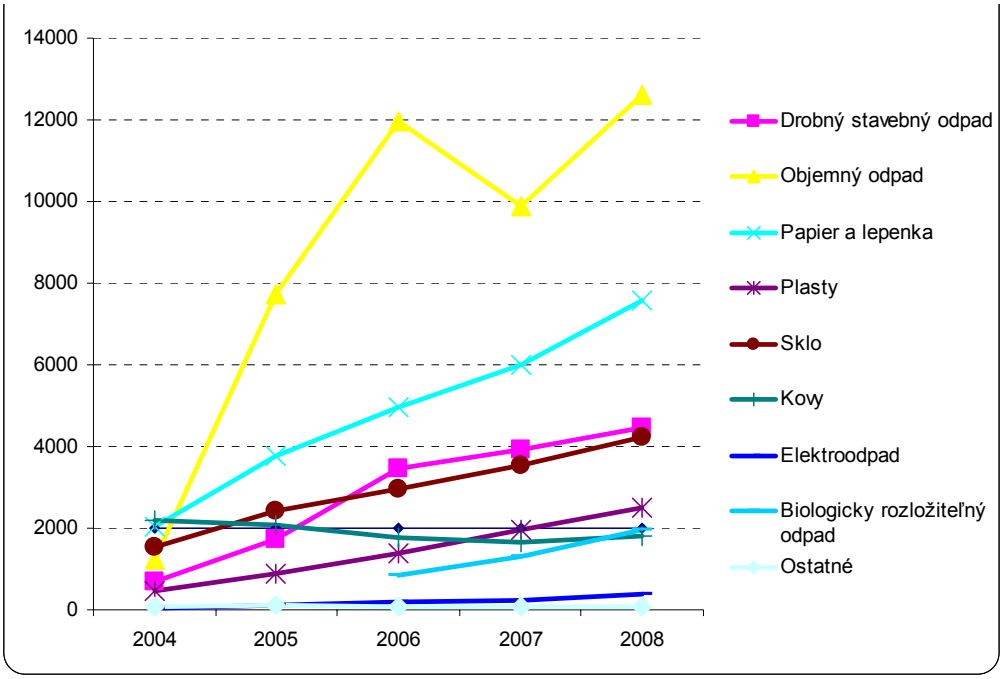

Spracované podľa: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, R. Achimský, 2009

Graf B.7.8: Zmena objemu komunálneho odpadu v rokoch 2004-2008 (v %, r. 2004 = 100%)

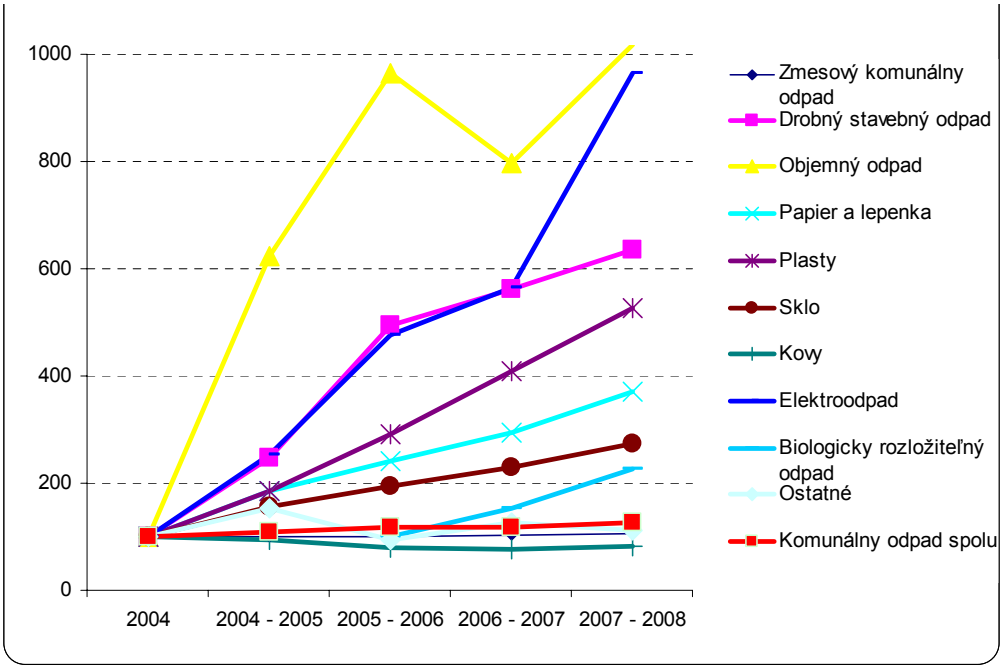

Spracované podľa: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, R. Achimský, 2009

Graf B.7.9: Tržby za vyseparovaný odpad v rokoch 2004-2008 (v mil. SKK)

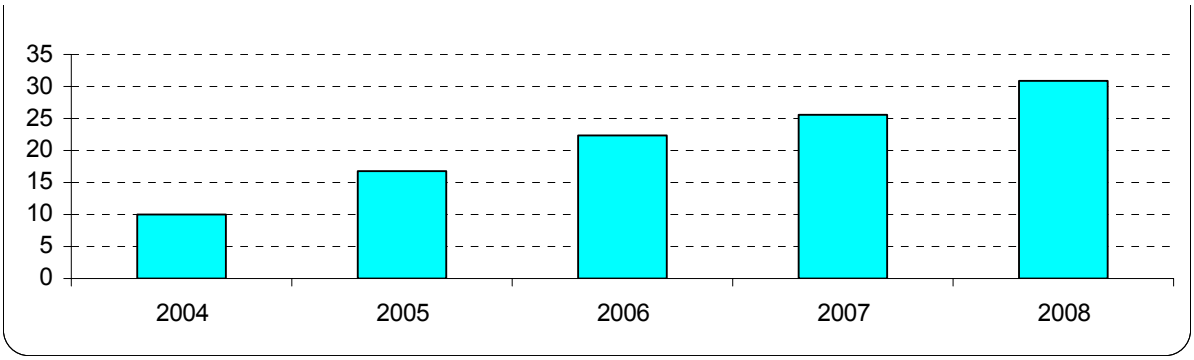

Spracované podľa: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, R. Achimský, 2009

Graf B.7.10: Mesačný vývoj vyzbieraného a vyseparovaného plastu v rámci separovaného zberu

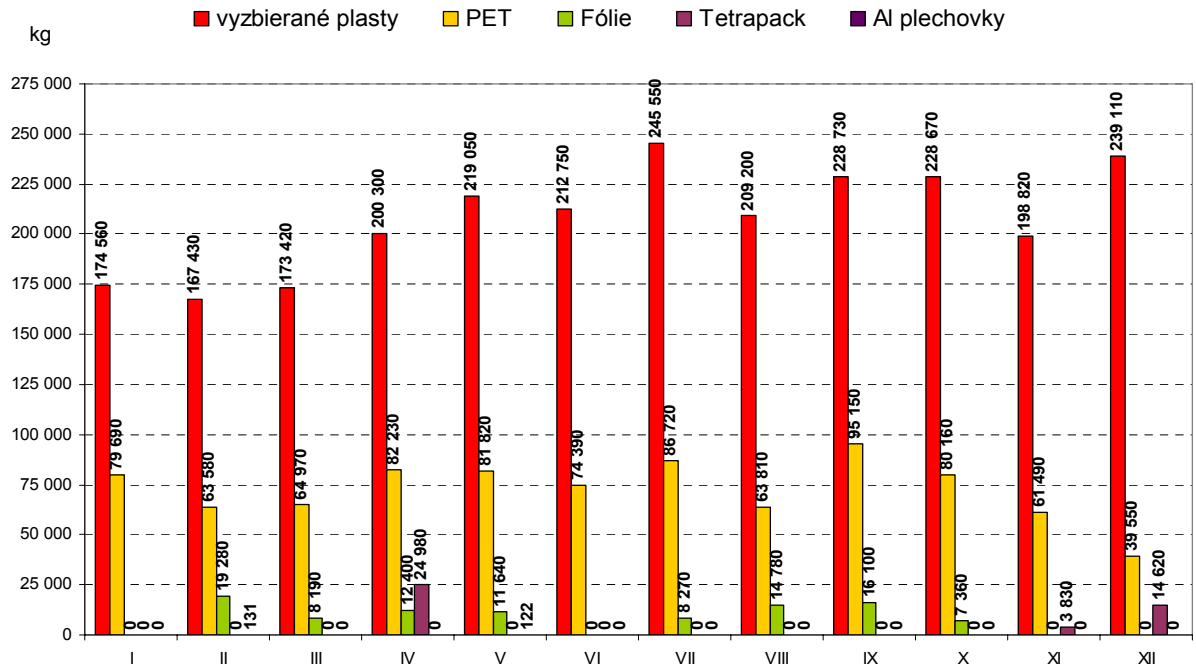

Zdroj: R. Achimský: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, 2009

Graf B.7.11: Mesačný vývoj vyzbieraného a vyseparovaného papiera v rámci separovaného zberu

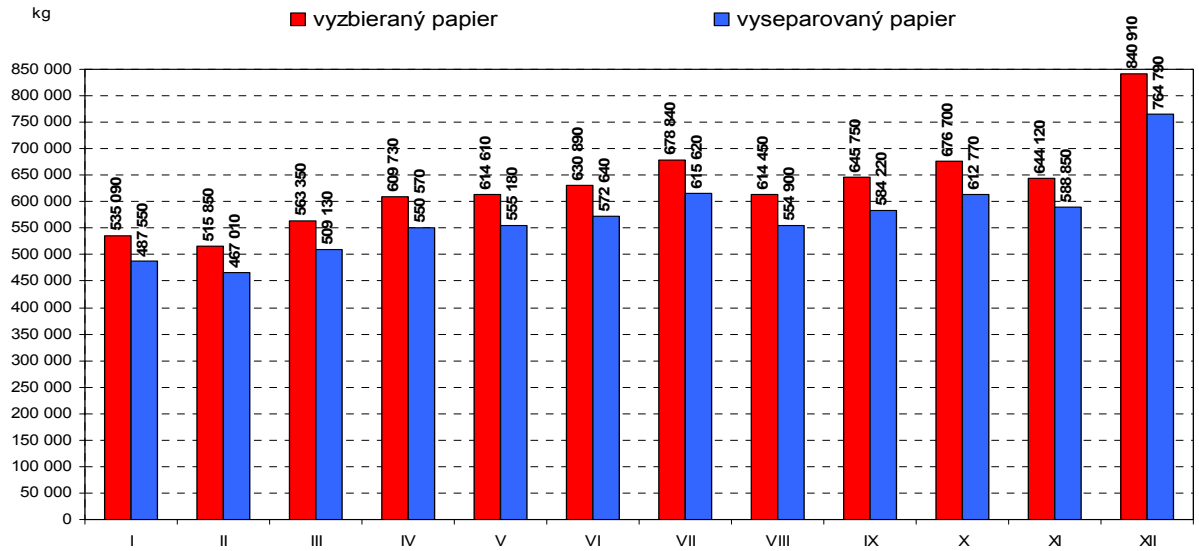

Zdroj: R. Achimský: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, 2009

Graf B.7.12: Mesačný vývoj vyzbieraného a vyseparovaného skla v rámci separovaného zberu

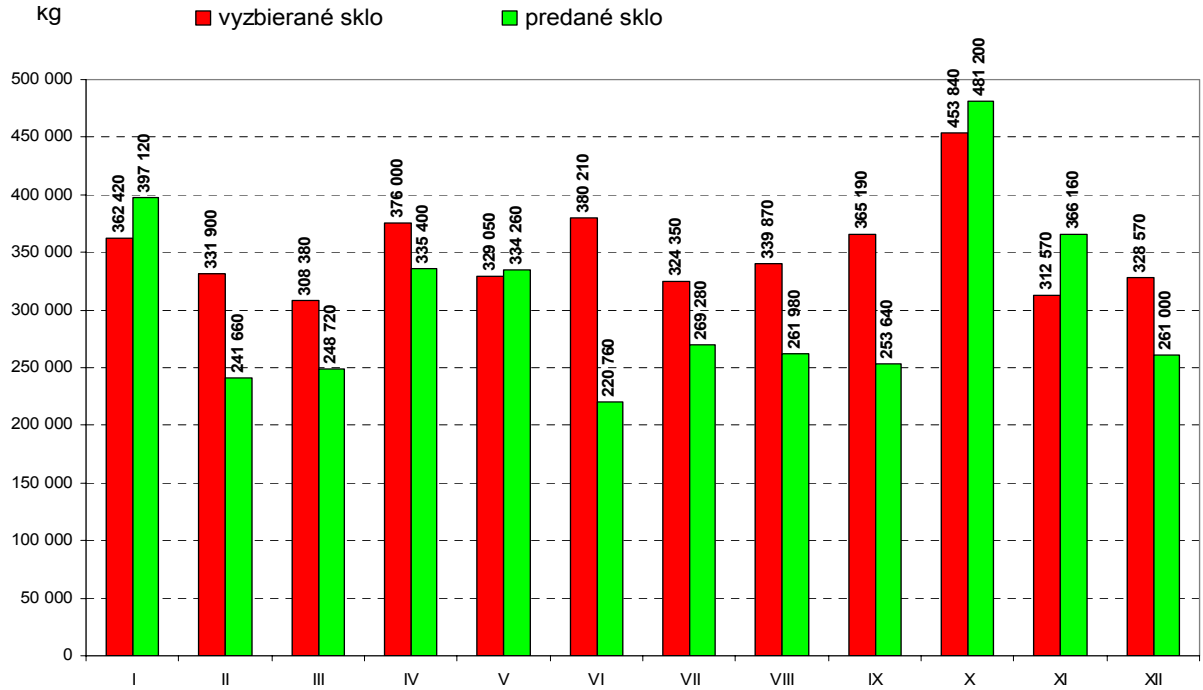

Zdroj: R. Achimský: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, 2009

Graf B.7.13: Mesačný vývoj vyzbieraného šrotu

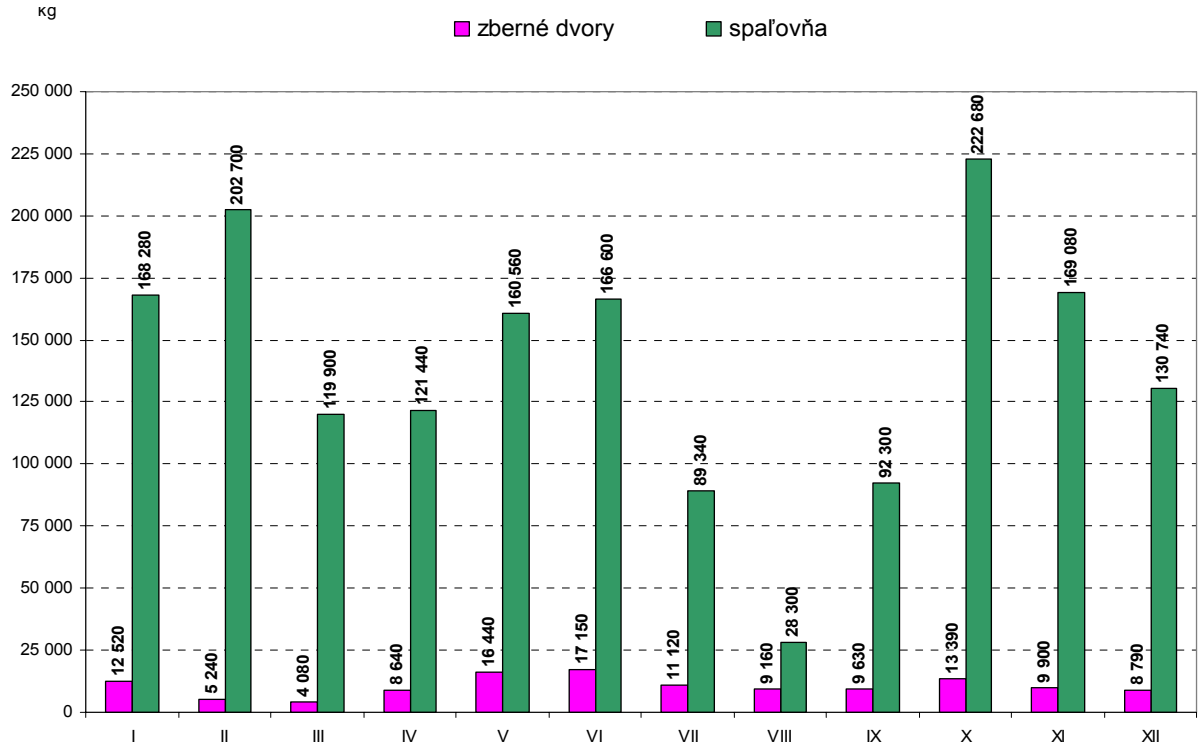

Zdroj: R. Achimský: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, 2009

Graf B.7.14: Mesačný vývoj zberu elektroodpadu

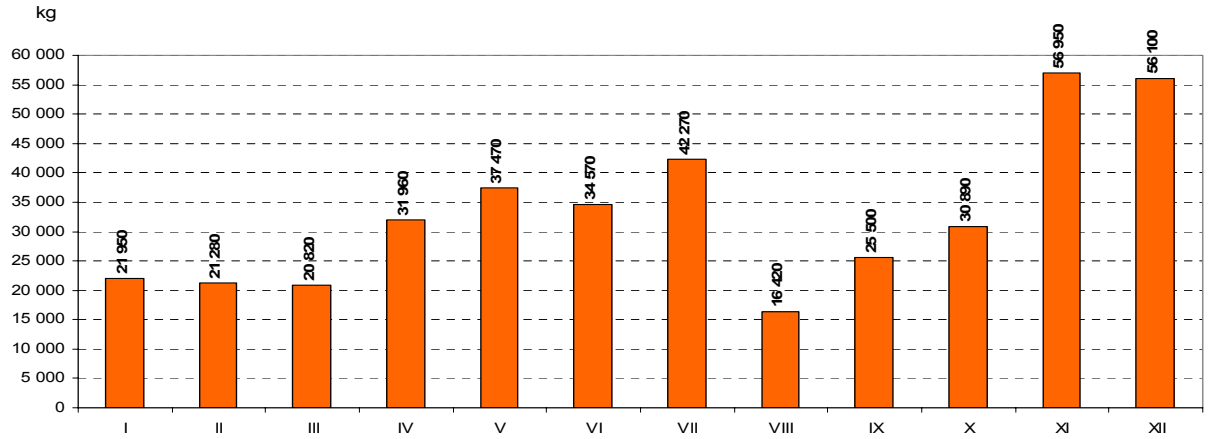

Zdroj: R. Achimský: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, 2009

Graf B.7.15: Mesačný vývoj zberu biologicky rozložiteľného odpadu

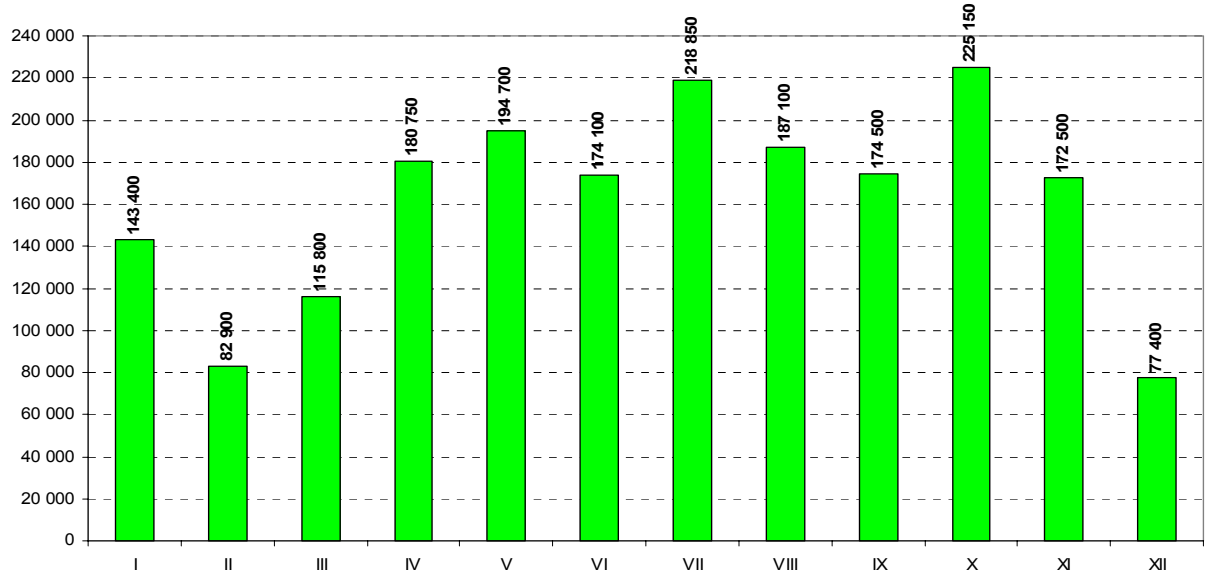

Zdroj: R. Achimský: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, 2009

Graf B.7.16: Efektivita separovania komunálneho odpadu v rokoch 2004-2008 (v %)

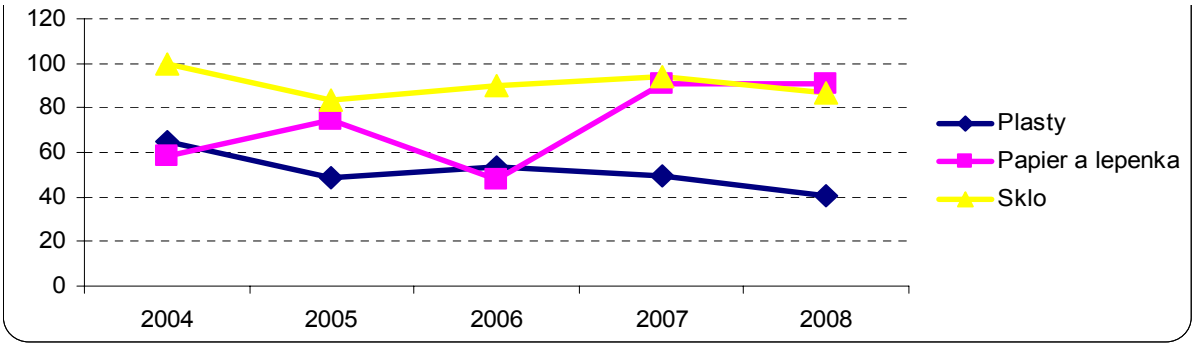

Spracované podľa: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, R. Achimský, 2009

Tab. B.7.10: Skladba odpadu vyzbieraného spoločnosťou OLO a.s. v roku 2008 na základe zmluvných vzťahov s HM SR Bratislava (v tonách)

Zložka komunálneho odpadu	2004	2005	2006	2007	2008
Zmesový komunálny odpad	115 463	116 607	117 187	117 486	121 820
Drobný stavebný odpad	700	1 724	3 467	3 929	4 452
Objemný odpad	1 240	7 733	11 957	9 871	12 621
Papier a lepenka	2 040	3 788	4 943	6 007	7 570
Plasty	474	875	1 378	1 945	2 498
Sklo	1 533	2 407	2 967	3 530	4 222
Kovy	2 204	2 083	1 773	1 667	1 798
Elektroodpad	41	104	195	232	396
Biologicky rozložiteľný odpad			861	1 326	1 947
Ostatné (batérie, žiarivky, pneumatiky)	68	104	64	86	76
Celkom	123 762	135 425	144 791	146 081	157 399
Zmena oproti predchádzajúcemu roku		9,42%	6,92%	0,89%	7,75%

Zdroj: R. Achimský: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, 2009

Tab. B.7.11: Medziročný vývoj objemu odpadu vyzbieraného spoločnosťou OLO a.s. na základe zmluvných vzťahov s HM SR Bratislava (v %)

Zložka komunálneho odpadu	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008
Zmesový komunálny odpad	100,99	100,50	100,26	103,69
Drobný stavebný odpad	246,29	201,10	113,33	113,31
Objemný odpad	623,63	154,62	82,55	127,86
Papier a lepenka	185,69	130,49	121,53	126,02
Plasty	184,60	157,49	141,15	128,43
Sklo	157,01	123,27	118,98	119,60
Kovy	94,51	85,12	94,02	107,86
Elektroodpad	253,66	187,50	118,97	170,69
Biologicky rozložiteľný odpad	x	x	154,01	146,83
Ostatné (batérie, žiarivky, pneumatiky)	152,94	61,54	134,38	88,37
Komunálny odpad spolu	109,42	106,92	100,89	107,75

Spracované podľa: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, R. Achimský, 2009

Tab. B.7.12: Zmena objemu komunálneho odpadu vyzbieraného spoločnosťou OLO a.s. na základe zmluvných vzťahov s HM SR Bratislava v rokoch 2004 – 2008 (v %, rok 2004 = 100 %)

Zložka komunálneho odpadu	2004 - 2005	2004 - 2006	2004 - 2007	2004 - 2008
Zmesový komunálny odpad	101	101	102	106
Drobný stavebný odpad	246	495	561	636
Objemný odpad	624	964	796	1018
Papier a lepenka	186	242	294	371
Plasty	185	291	410	527
Sklo	157	194	230	275
Kovy	95	80	76	82
Elektroodpad	254	476	566	966
Biologicky rozložiteľný odpad	x	x	154	226
Ostatné (batérie, žiarivky, pneumatiky)	153	94	126	112
Komunálny odpad spolu	109	117	118	127

Poznámka: pri biologicky rozložiteľnom odpade bol za východzí stav považovaný rok 2006
Spracované podľa: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, R. Achimský, 2009

Tab. B.7.13: Ročné porovnanie vyzbieraného a vyseparovaného plastu v rámci separovaného zberu (v tonách)

Zložka komunálneho odpadu	2004	2005	2006	2007	2008
Plasty – vyzbierané	473,71	875,34	1 377,91	1 945,35	2 497,59
PET fľaše - vyseparované a predané	309,06	407,72	679,05	820,38	873,56
Fólie - vyseparované a predané	0,00	16,78	56,61	93,74	98,02
Nápojové obaly - tetrapaky	0,00	0,00	0,00	55,84	43,43
Nápojové obaly - Al plechovky	0,00	0,00	0,00	0,00	2,53
Medzisúčet	309,06	424,50	735,66	969,96	1 017,54
Efektivita separovania	65,24 %	48,50 %	53,39 %	49,86 %	40,74 %

Zdroj: R. Achimský: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, 2009

Tab. B.7.14: Ročné porovnanie vyzbieraného a vyseparovaného papiera v rámci separovaného zberu (v tonách)

Zložka komunálneho odpadu	2004	2005	2006	2007	2008
Papier a lepenka - vyzbierané	2 040,00	3 788,24	4 943,27	6 006,87	7 570,29
Papier a lepenka - vyseparované a predané	1 190,96	2 818,17	2 355,08	5 450,33	6 863,23
Efektivita separovania	58,38 %	74,39 %	47,64 %	90,73 %	90,66 %

Zdroj: R. Achimský: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, 2009

Tab. B.7.15: Ročné porovnanie vyzbieraného a vyseparovaného skla v rámci separovaného zberu (v tonách)

Zložka komunálneho odpadu	2004	2005	2006	2007	2008
Sklo - vyzbierané	1 532,81	2 406,81	2 967,11	3 530,36	4 221,67
Sklo - vyseparované a predané	1532,81	2 015,67	2 670,04	3 313,30	3 671,18
Efektivita separovania	100,00 %	83,75 %	89,99 %	93,85 %	86,96 %

Zdroj: R. Achimský: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, 2009

Tab. B.7.16: Ročné porovnanie vyzbieraného kovu (v tonách)

Zložka komunálneho odpadu	2004	2005	2006	2007	2008
Kovy	2 203,61	2 083,00	1 775,16	1 667,21	1 797,98
- zberné dvory	130,87	125,52	45,09	93,38	126,06
- magnetická separácia na Spaľovni	2 072,74	1 957,25	1 730,07	1 573,83	1 671,92

Zdroj: R. Achimský: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, 2009

Tab. B.7.17: Ročné porovnanie vyzbieraného elektroodpadu (v tonách)

Zložka komunálneho odpadu	2004	2005	2006	2007	2008
- kategória 1 (veľké domáce spotrebiče)	20,46	61,40	103,77	95,81	129,22
- kategória 2 (malé domáce spotrebiče)	20,22	42,26	63,37	107,26	213,70
- kategória 3,4 (spotr. Elektronika, IT...)	0,00	0,00	27,58	29,07	53,26
Spolu	40,68	103,66	194,72	232,14	396,18

Zdroj: R. Achimský: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, 2009

Tab. B.7.18: Ročné porovnanie a skladba vyzbieraného ostatného odpadu (v tonách)

Zložka komunálneho odpadu	2004	2005	2006	2007	2008
Batérie	52,83	53,15	14,39	14,94	4,21
Žiarivky	0,22	0,50	0,67	1,63	1,08
Pneumatiky	14,52	50,34	48,44	69,58	70,78
Spolu	67,57	103,98	63,5	86,15	76,07

Zdroj: R. Achimský: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, 2009

Tab. B.7.19: Efektivita separovania komunálneho odpadu v rokoch 2004 - 2008 (v %)

Zložka	2004	2005	2006	2007	2008
Plasty	65,24	48,50	53,39	49,86	40,74
Papier a lepenka	58,38	74,39	47,64	90,73	90,66
Sklo	100,00	83,75	89,99	93,85	86,96

Spracované podľa: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, R. Achimský, 2009

Tab. B.7.20: Tržby za vyseparovaný odpad v rokoch 2004 - 2008 (v mil. SKK)

	2004	2005	2006	2007	2008
Január	600387	1464095	1307929	1895824	2606435
Február	536898	1131800	1574638	1964418	2583576
Marec	753028	1354018	1671214	1829275	2629266
Apríl	751117	1209046	1409753	1959545	3007362
Máj	479782	1113499	1727683	2233404	2772542
Jún	801240	1546842	1772813	2225810	2919156
Júl	807039	1375345	1659303	2517044	2172989
August	1093429	1491383	2644042	1932999	2532730
September	891927	1502895	2303428	2471500	3052712
Október	1177680	1589244	1687408	2436002	2434404
November	1320824	1732921	2177161	1893230	2007604
December	927602	1238574	2344630	2140550	2137205
SPOLU	**10142957**	**16751667**	**22282008**	**25501608**	**30857989**

Spracované podľa: Informácia o nakladaní s komunálnym odpadom, realizovaní separovaného zberu a recyklácie druhotných surovín, R. Achimský, 2009

Chránené územia prírody a krajiny

Značnú časť plochy mesta Bratislava zaberajú chránené územia a iné ekologicky významné areály. Z nich špecifické postavenie majú prvky územného systému ekologickej stability (ÚSES). Na území mesta sa z chránených území prírody a krajiny (viď mapa B.7.9, B.7.10, B.7.11, B.7.12, B.7.13) nachádzajú:

- **NPR** Devínska Kobyla
- **PR** Dunajské ostrovy, Fialková dolina, Gajc, Kopáčsky ostrov, Ostrovné lúčky, Štokeravská vápenka, Topoľové hony
- **NPP** Devínska hradná skala
- **PP** Devínska lesostep, Panský diel, Rosslerov lom
- **CHA** Bajdeľ, Borovicový lesík, Bôrik, Devínske alúvium Moravy, Hlboká cesta, Horský park, Hrabiny, Chorvátske rameno, Jakubovský parčík, Jarovská bažantnica, Kochova záhrada, Lesné diely, Parčík pri Avione, Poľovnícky les, Zeleň pri vodárni
- **CHKO** Malé Karpaty, Dunajské luhy
- **Chránené stromy**
- **Ramsarské lokality**
- **Chránené vtáčie územia** Dunajské Luhy (SKCHVU007), Malé Karpaty (SKCHVU014), Záhorské Pomoravie (SKCHVU016) a Sysľovské polia (SKCHVU029) – priestorový dosah jednotlivých CHVU je znázornený na mapách č. 8, 9, 10, 11
- **Územia európskeho významu** Bratislavské luhy (SKUEV0064), Ostrovné lúčky (SKUEV0269), Homoľské Karpaty (SKUEV0104), Devínska Kobyla (SKUEV0280), Devínske alúvium Moravy (SKUEV0312), Morava (SKUEV0314), Devínske lúky (SKUEV0295), Vydrica (SKUEV0388), Hrušov (SKUEV0270), Biskupické luhy (SKUEV0295)

Z prvkov ÚSES sa na území nachádza biocentrum provincionálneho významu (Devínska Kobyla), nadregionálneho významu (Bratislavské luhy, Dolnomoravská niva) a viacero biocentier regionálneho a miestneho významu. Medzi najvýznamnejšie biokoridory patrí biokoridor provincionálneho (Dunaj) a nadregionálneho významu (Alúvium Moravy, svahy Malých Karpát, Malý Dunaj). Nachádza sa tu i rad genofondovo významných lokalít a významných geologických výtvorov.

Mapa B.7.5: Znečistenie ovzdušia a hluková záťaž

Znečistenie ovzdušia: 1 – maximálny elektromagnetický smog, **2 –** stredne znečistené ovzdušie, **3 –** silne znečistené ovzdušie, **4 –** veľmi silne znečistené ovzdušie;

Hluková záťaž zo železničnej dopravy: 5 – najmenšia, **6 –** stredná, **7 –** najväčšia;

Hluková záťaž z cestnej dopravy (nad limit**): 8 –** do 10 dB (A), **9 –** 10 až 20 dB (A), **10 –** nad 20 dB (A)

Zdroj: T. Hrnčiarová a kol.: Krajinnoekologické podmienky rozvoja Bratislavy, 2006

Mapa B.7.6: Znečistenie pôdy

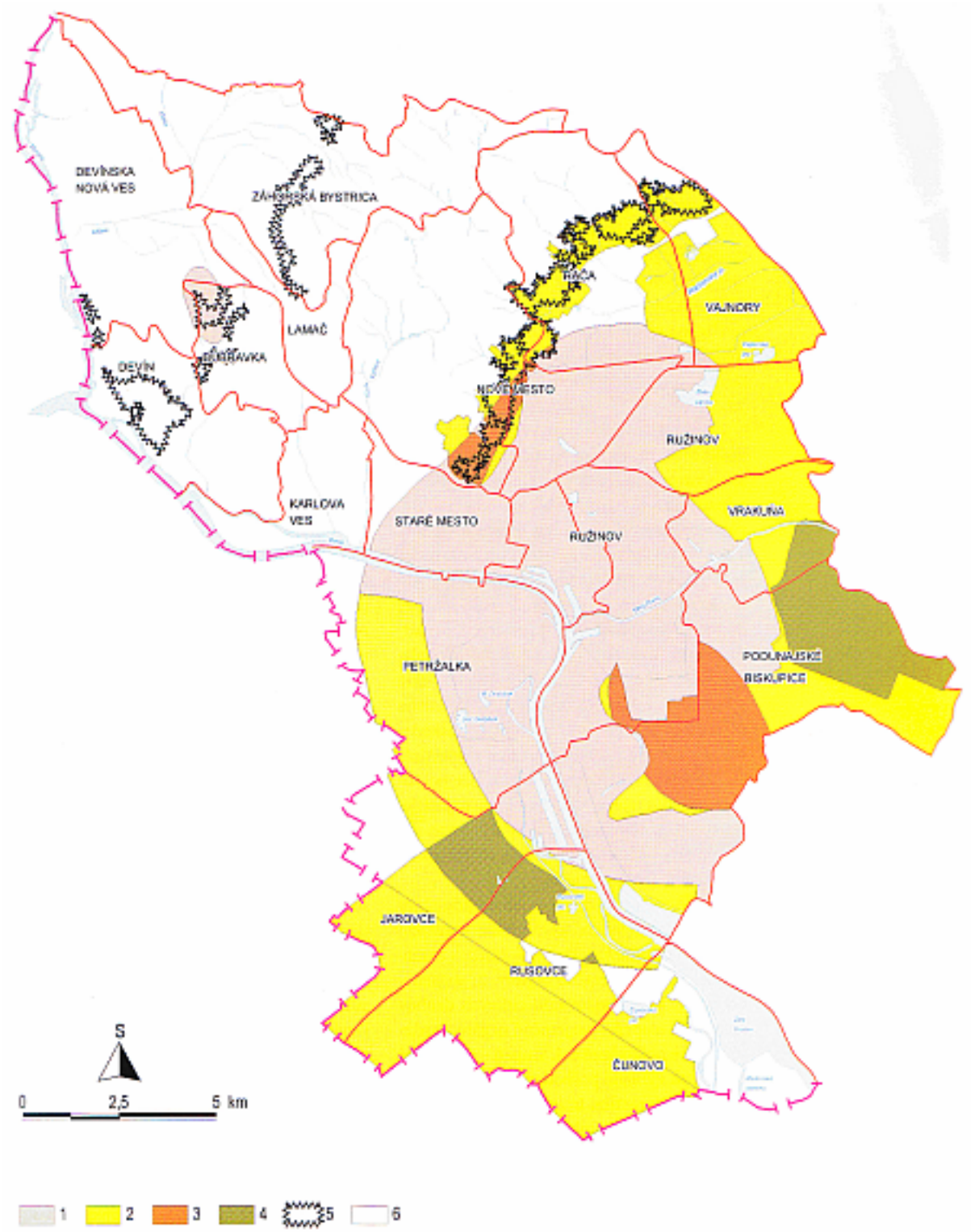

Kontaminácia pôdy následkom: 1 – priemyslu, **2 –** poľnohospodárstva,

3 –priemyslu a poľnohospodárstva, **4 –** poľnohospodárstva a aplikácie nekvalitných závlahových pôd, **5 –** erodovaná pôda, **6 –** územie bez sledovanej degradácie pôdy;
Zdroj: T. Hrnčiarová a kol.: Krajinnoekologické podmienky rozvoja Bratislavy, 2006

Mapa B.7.7: Znečistenie vody

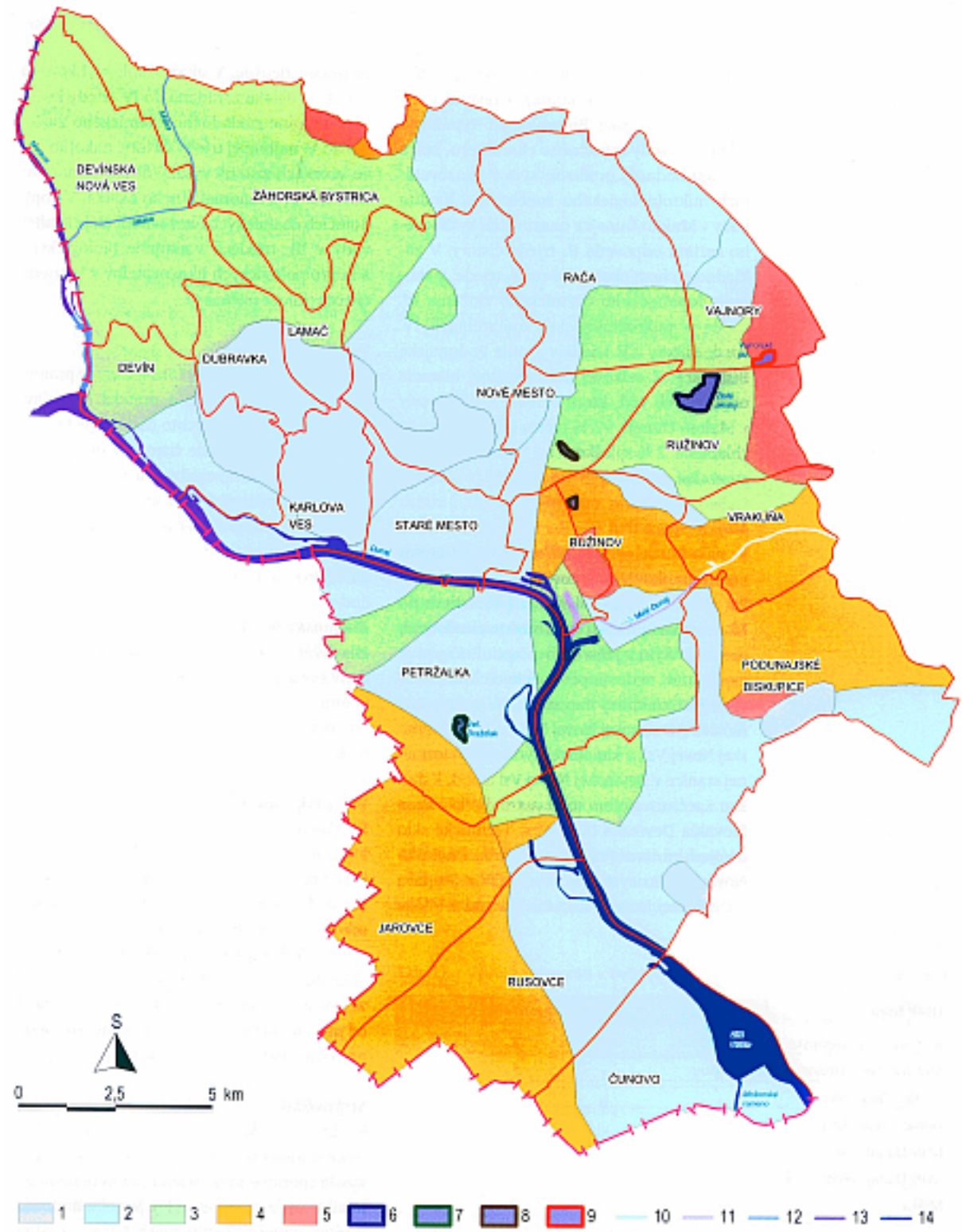

Znečistenie podzemnej vody: 1 – najmenšie ———- **5** – najväčšie;

Znečistenie vodnej plochy: 6 – najmenšie ———- **9** – najväčšie;

Znečistenie vodného toku: 10 – najmenšie ———- **14** – najväčšie;

Zdroj: T. Hrnčiarová a kol.: Krajinnoekologické podmienky rozvoja Bratislavy, 2006

Mapa B.7.8: Zariadenia na zneškodňovanie odpadov

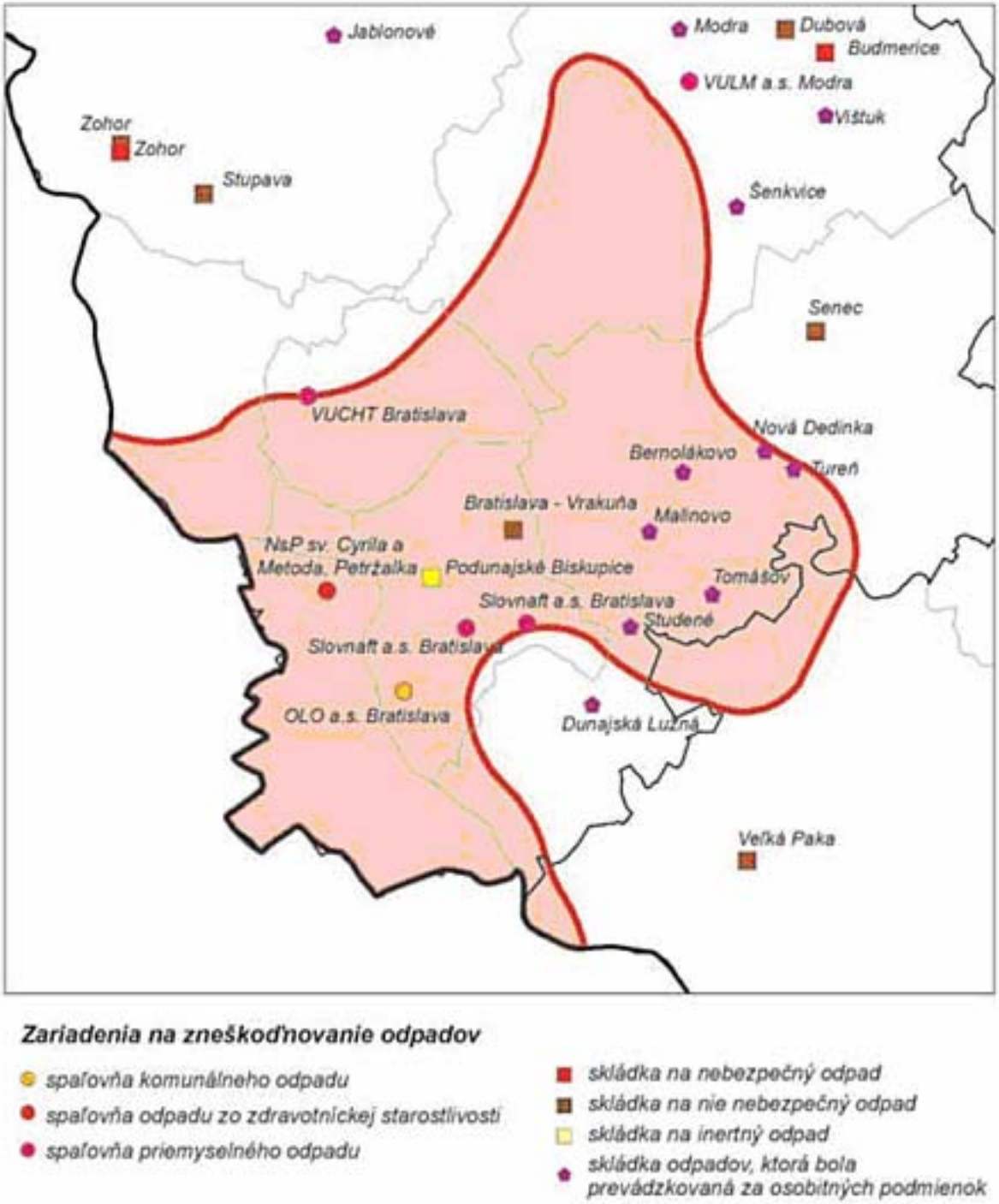

Zdroj: Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku 2007

Mapa B.7.9: Ochrana prírody a územný systém ekologickej stability

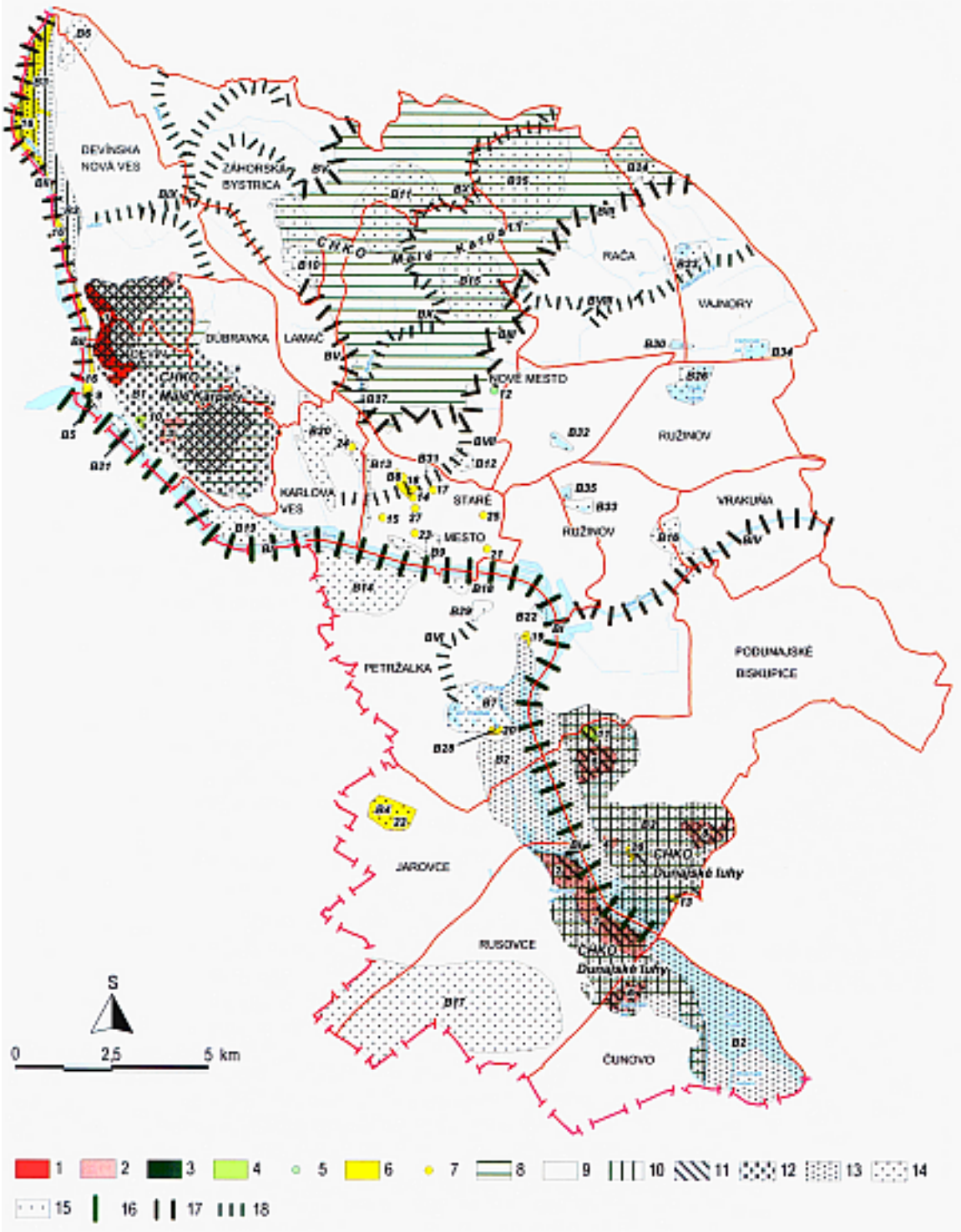

Prvky ochrany prírody: 1 – národná prírodná rezervácia (NPR), **2 –** prírodná rezervácia (PR), **3 –** národná prírodná pamiatka (NPP), **4, 5 –** prírodná pamiatka (PP), **6, 7** – chránený areál (CHA), **8 –** chránená krajinná oblasť (CHKO), **9 –** územie v 1. stupni ochrany prírody;

Chránené územia podľa medzinárodného dohovoru: 10 – medzinárodne významná mokraď podľa Ramsarského dohovoru;

Prvky územného systému ekologickej stability: 11 – jadro biocentra,

12 – biocentrum provinciálneho významu, **13 –** biocentrum nadregionálneho významu, **14 –** biocentrum regionálneho významu, **15 –** biocentrum miestneho významu, **16 –** biokoridor provinciálneho významu, **17 –** biokoridor nadregionálneho významu, **18 –** biokoridor regionálneho významu;

Označenie prvkov ochrany prírody: 1 – NPR Devínska Kobyla, **2 –** PR Dunajské ostrovy, **3 –** PR Fialková dolina, **4 –** PR Gajc, **5 –** PR Kopáčsky ostrov, **6 –** Ostrovné lúčky, **7 –** PR Štokeravská vápenka, **8 –** PR Topoľové hony, **9 –** NPP Devínska hradná skala, **10 –** PP Devínska lesostep, **11 –** PP Panský diel, **12 –** PP Rőssler dom, **13 –** CHA Bajdeľ, **14 –** Borovicový lesík, **15 –** CH Bôrik, **16 –** CHA Devínske alúvium Moravy, **17 –** CHA Hlboká cesta, **18 –** CHA Horský park, **19 –** CHA Hrabiny, **20 –** CHA Chorvátske rameno, **21 –** CHA Jakubovský parčík, **22 –** CHA Jarovská bažantnica, **23 –** CHA Kochova záhrada, **24 –** CHA Lesné diely, **25 –** CHA Parčík pri Avione, **26 –** CHA Poľovnícky les, **27 –** CHA Zeleň pri vodárni.

Označenie prvkov územného systému ekologickej stability:

Biocentrum provinciálneho významu: **B1 –** Devínska Kobyla,

Biocentrum nadregionálneho významu: **B2 –** Bratislavské luhy, **B3 –** Dolnomoravská niva,

Biocentrum regionálneho významu: **B4 –** Bažantnica, **B5 –** Devín, **B6 –** Devínske jazero, **B7 –** Draždiak, **B8 –** Horský park - Slavín, **B9 –** Hradný vrch, **B10 –** Hrubá pleš, **B11 –** Hrubý vrch, **B12 –** Koliba - Stráže, **B13 –** Machnáč, **B14 –** Pečniansky les, **B15 –** Pekná cesta, **B16 –** Prievoz - Vrakuňa, **B17 –** Rusovce, **B18 –** Sad Janka Kráľa, **B19 –** Sihoť, **B20 –** Sitina - Starý grunt, **B21 –** Slovanský (Sedláčkov) ostrov, **B22 –** Soví les, **B23 –** Šprinclov majer, **B24 –** Vajnorská dolina, **B25 –** Zbojníčka - Panský les, **B26 –** Zlaté piesky, **B27 –** Železná studienka

Biocentrum miestneho významu: **B28 –** Chorvátske rameno - juh, **B29 –** Chorvátske rameno - sever, **B30 –** Kalná, **B31 –** Kalvária, **B32 –** Kuchajda, **B32 –** Rohlík, **B34 –** Vajnorka, **B35 –** Štrkovecké jazero

Biokoridor provinciálneho významu: **BI –** Dunaj

Biokoridor nadregionálneho významu: **BII –** Alúvium Moravy, **BIII –** Juhovýchodné svahy Malých Karpát, **BIV –** Malý Dunaj, **BV –** Severozápadné svahy Malých Karpát,

Biokoridor regionálneho významu: **BVI –** Chorvátske rameno, **BVII –** Koliba - Horský park – Machnáč - Sitina, **BVIII –** Račiansky potok s prítokmi, **BIX –** Stará Mláka s prítokmi, **BX –** Vydrica s prítokmi

Zdroj: T. Hrnčiarová a kol.: Krajinnoekologické podmienky rozvoja Bratislavy, 2006

Mapa B.7.10: Chránené vtáčie územie Dunajské luhy (SKCHVU007)

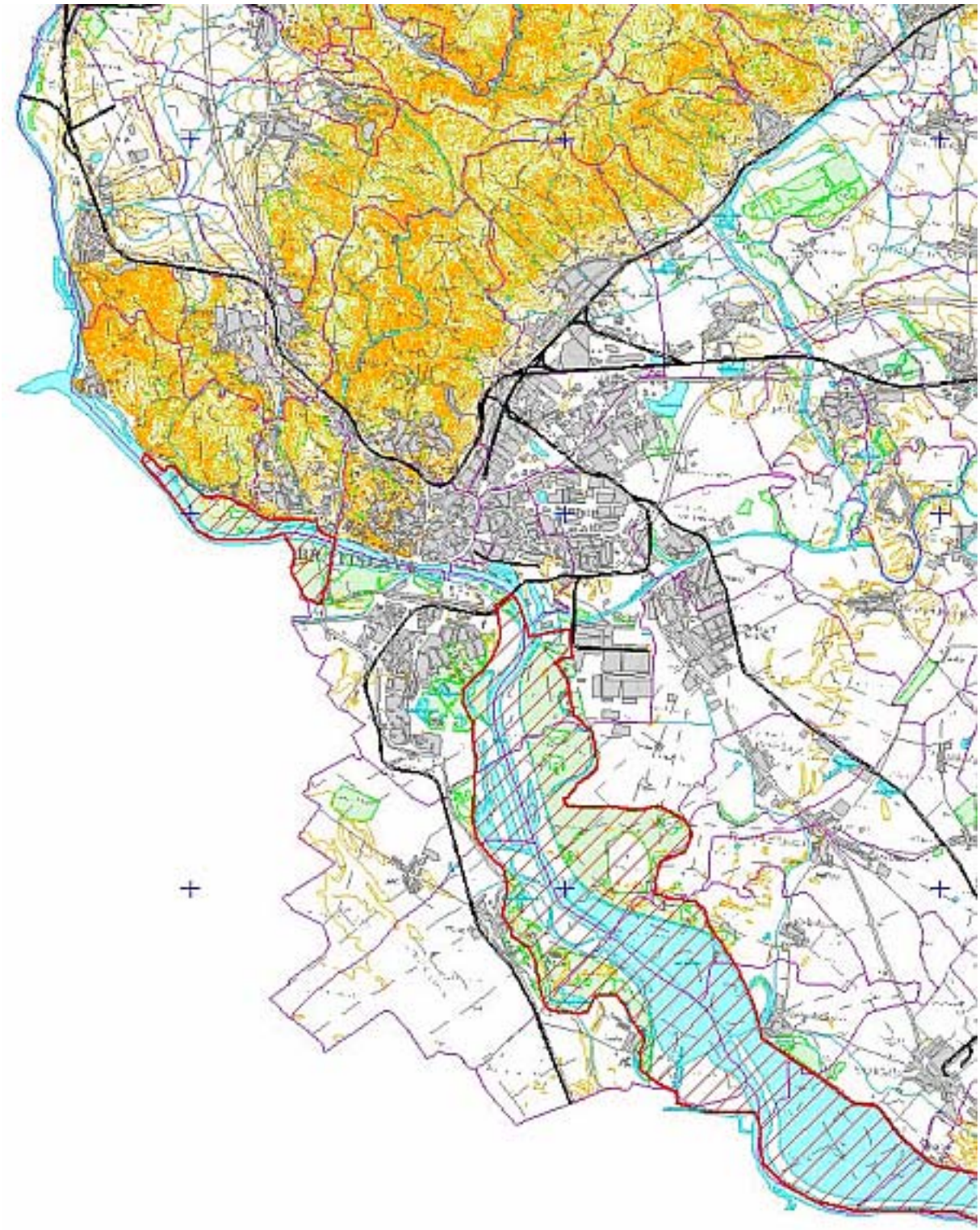

Zdroj: http://www.sopsr.sk/natura/index1.php?p=4&lang=sk

Mapa B.7.11: Chránené vtáčie územie Malé Karpaty (SKCHVU014)

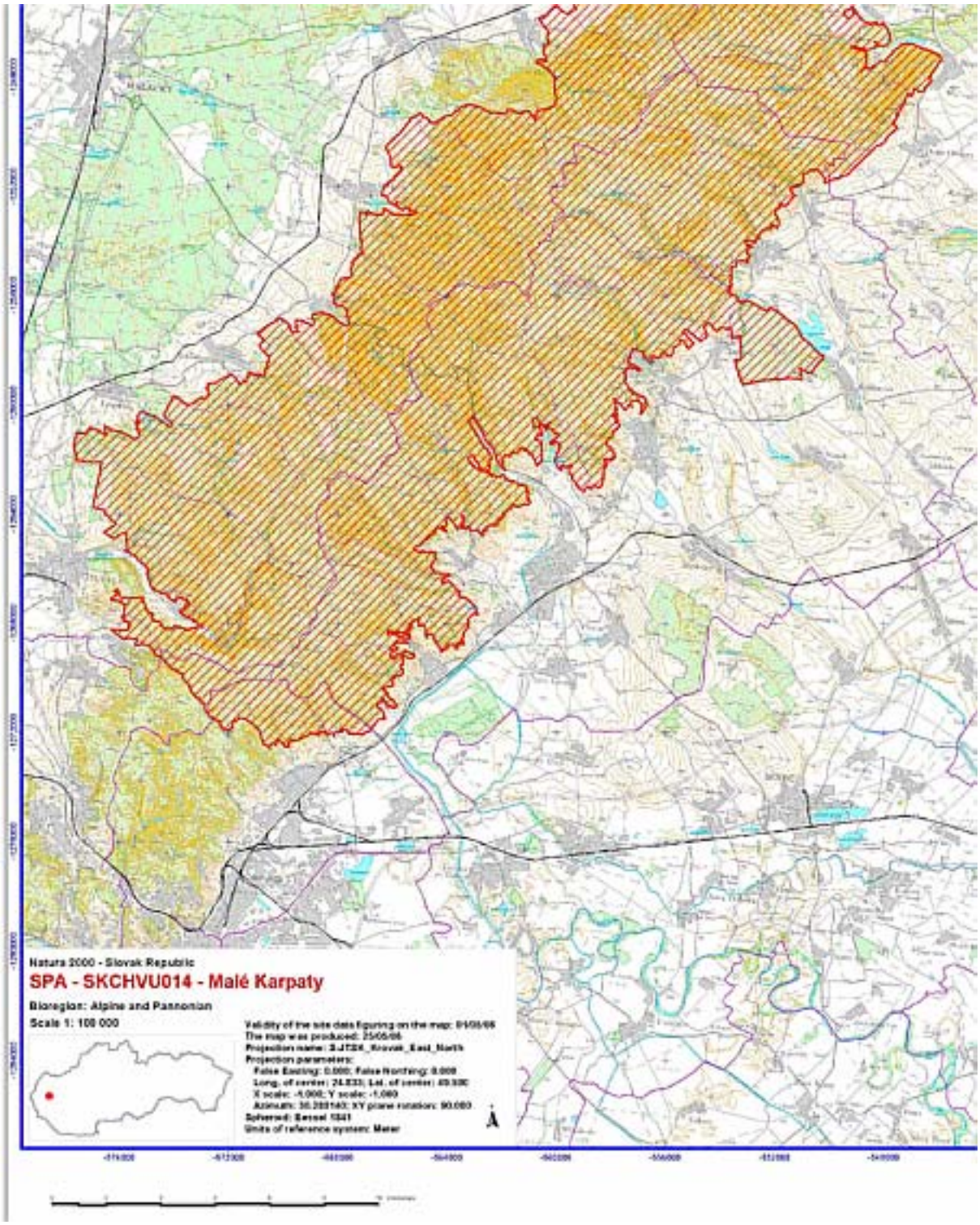

Zdroj: http://www.sopsr.sk/natura/index1.php?p=4&lang=sk

Mapa B.7.12: Chránené vtáčie územie Záhorské Pomoravie (SKCHVU016)

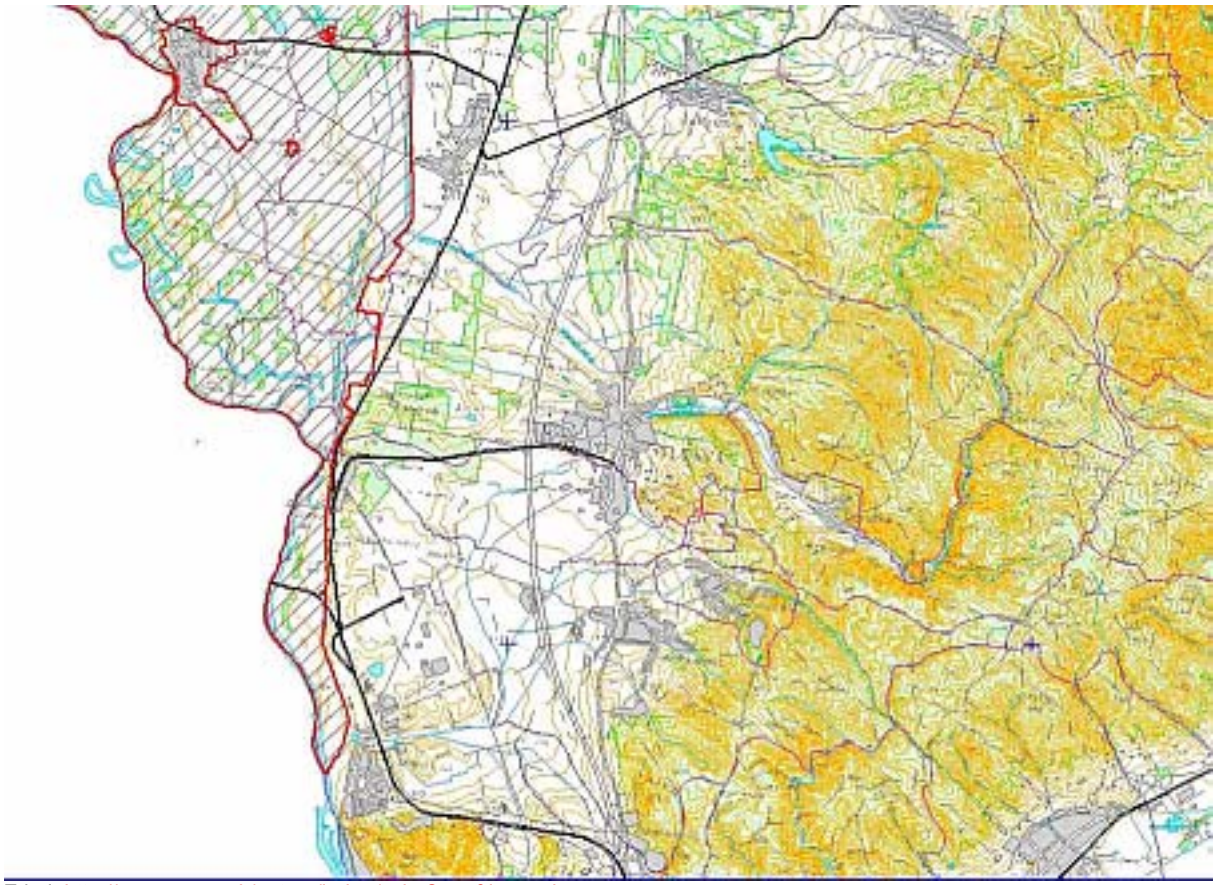

Zdroj: http://www.sopsr.sk/natura/index1.php?p=4&lang=sk

Mapa B.7.13: Chránené vtáčie územie Sysľovské polia (SKCHVU029)

Zdroj: http://www.sopsr.sk/natura/index1.php?p=4&lang=sk

Zoznam grafov, tabuliek a máp

Zoznam grafov (B.7.X)

1 Množstvo emisií v Bratislavskej zaťaženej oblasti
2 Vývoj ročnej koncentrácie NO_2 ($\mu g.m^{-3}$) v Bratislave
3 Vývoj ročnej koncentrácie PM_{10} ($\mu g.m^{-3}$) v Bratislave
4 Vývoj ročnej koncentrácie Pb ($\mu g.m^{-3}$) v Bratislave
5 Množstvo komunálneho odpadu v rokoch 2004 - 2008 (v tonách)
6 Skladba odpadu vyzbieraného spoločnosťou OLO a.s. v roku 2008 na základe zmluvných vzťahov s HM SR Bratislava
7 Vývoj množstva vybraných zložiek komunálneho odpadu v rokoch 2004 - 2008 (v tonách)
8 Zmena objemu komunálneho odpadu v rokoch 2004 - 2008 (v %, rok 2004 = 100%)
9 Tržby za vyseparovaný odpad v rokoch 2004 - 2008 (v mil. SKK)
10 Mesačný vývoj vyzbieraného a vyseparovaného plastu v rámci separovaného zberu
11 Mesačný vývoj vyzbieraného a vyseparovaného papiera v rámci separovaného zberu
12 Mesačný vývoj vyzbieraného a vyseparovaného skla v rámci separovaného zberu
13 Mesačný vývoj vyzbieraného šrotu
14 Mesačný vývoj zberu elektroodpadu
15 Mesačný vývoj zberu biologicky rozložiteľného odpadu
16 Efektivita separovania komunálneho odpadu v rokoch 2004 - 2008 (v %)

Zoznam tabuliek (B.7.X)

1 Vybrané hydrologické ukazovatele Dunaja, Moravy a Malého Dunaja
2 Množstvo emisií TZL (t/rok) piatich najvýznamnejších prevádzkovateľov zdrojov znečisťovania ovzdušia v Bratislave
3 Množstvo emisií SO_2 (t/rok) piatich najvýznamnejších prevádzkovateľov zdrojov znečisťovania ovzdušia v Bratislave
4 Množstvo emisií NO_x (t/rok) piatich najvýznamnejších prevádzkovateľov zdrojov znečisťovania ovzdušia v Bratislave
5 Množstvo emisií CO (t/rok) piatich najvýznamnejších prevádzkovateľov zdrojov znečisťovania ovzdušia v Bratislave
6 Vyhodnotenie znečistenia ovzdušia v roku 2007 v Bratislave
7 Počet prekročení informačného hraničného prahu (IHP) a výstražného hraničného prahu (VHP) koncentrácie prízemného ozónu v Bratislave
8 Počet dní, v ktorých bola prekročená priemerná osemhodinová koncentrácia prízemného ozónu v Bratislave
9 Kvalita povrchových vôd
10 Skladba odpadu vyzbieraného spoločnosťou OLO a.s. na základe zmluvných vzťahov s HM SR Bratislava (v tonách)
11 Medziročný vývoj objemu odpadu vyzbieraného spoločnosťou OLO a.s. na základe zmluvných vzťahov s HM SR Bratislava (v %)
12 Zmena objemu komunálneho odpadu vyzbieraného spoločnosťou OLO a.s. na základe zmluvných vzťahov s HM SR Bratislava v rokoch 2004 – 2008 (v %, rok 2004 = 100 %)
13 Ročné porovnanie vyzbieraného a vyseparovaného plastu v rámci separovaného zberu (v tonách)
14 Ročné porovnanie vyzbieraného a vyseparovaného papiera v rámci separovaného zberu (v tonách)
15 Ročné porovnanie vyzbieraného a vyseparovaného skla v rámci separovaného zberu (v tonách)

16 Ročné porovnanie vyzbieraného kovu (v tonách)
17 Ročné porovnanie vyzbieraného elektroodpadu (v tonách)
18 Ročné porovnanie a skladba vyzbieraného ostatného odpadu (v tonách)
19 Efektivita separovania komunálneho odpadu v rokoch 2004 - 2008 (v %)
20 Tržby za vyseparovaný odpad v rokoch 2004 - 2008 (v mil. SKK)

Zoznam máp

1 Geomorfologické členenie
2 Sklon reliéfu
3 Seizmické a radónové ohrozenie
4 Ekologická významnosť územia
5 Znečistenie ovzdušia a hluková záťaž
6 Znečistenie pôdy
7 Znečistenie vody
8 Zariadenia na zneškodňovanie odpadov
9 Ochrana prírody a územný systém ekologickej stability
10 Chránené vtáčie územie Dunajské luhy (SKCHVU007)
11 Chránené vtáčie územie Malé Karpaty (SKCHVU014)
12 Chránené vtáčie územie Záhorské Pomoravie (SKCHVU016)
13 Chránené vtáčie územie Sysľovské polia (SKCHVU029)

Téma č. 1: Prírodné limity

Poloha a reliéf

Zdôvodnenie:

Tieto faktory životného prostredia patria medzi tie, na ktoré sa zákonite viažu vlastnosti ostatných zložiek krajiny. Zároveň veľmi výrazne ovplyvňujú socioekonomický vývoj a je ich len ťažko možné zmeniť.

Výhodná **poloha** Bratislavy na brehu Dunaja, na kontakte Karpát, Álp a Panónskej panvy, do značnej miery ovplyvnila doterajší rozvoj mesta. Zároveň však, spolu s **reliéfom**, predstavujú aj bariéru, ktorej prekonanie je často finančne náročné.

Výzvy:

- **Poloha mesta na oboch stranách Dunaja** vyžaduje realizovať časovo i finančne náročnú výstavbu mostov, tie predstavujú v dopravnej sieti mesta najkritickejšie miesta
- **Masív Malých Karpát rozdeľuje mesto** na dve časti spojené úzkymi dopravnými koridormi s limitovanou kapacitou
- **Málo únosné základové pôdy a blízka hladina podzemnej vody** v miestach zazemnených riečnych ramien a iných terénnych depresií (napr. Šúr) lokálne limituje výstavbu
- **Svahy s vysokým sklonom** zaberajú značnú časť územia, často sú pokryté mocnými vrstvami svahových sedimentov, v týchto podmienkach je výstavba dopravných sietí a zakladanie stavieb náročné

Dôkazy:

- Mapa B.7.1: Geomorfologické členenie
- Mapa B.7.2: Sklon reliéfu
- Geologická mapa Bratislavy a okolia (Vaškovský, I., a kol., 1988)
- Mapa abiokomplexov (in: Regionálny územný systém ekologickej stability mesta Bratislavy, Králik a kol., 1994)
- Správy z inžiniersko-geologického prieskumu

Dôsledky:

- Nadregionálne dopravné ťahy (diaľnica, železnica) prechádzajú priamo cez mesto, tranzitná doprava výrazne zaťažuje životné prostredie
- Budovanie náročných dopravných stavieb (mosty, cestné obchvaty,...)
- Vytváranie kritických situácií počas dopravných špičiek
- Niektoré časti mesta sú v čase dopravnej špičky silne zaťažené, alebo ťažšie dostupné
- Znečistenie ovzdušia, vysoké zaťaženie hlukom, vibráciami a pod. pozdĺž dopravných línií
- Rast nákladov na zakladanie stavieb a výstavbu dopravnej infraštruktúry (výška dodatočných nákladov závisí od typu stavby a podmienok na lokalite)

Seizmická a radónová hrozba

Zdôvodnenie:

Jedným z prírodných limitujúcich faktorov pre rozvoj mesta je **seizmické ohrozenie**. Za rizikové oblasti sa považujú územia s očakávanou intenzitou zemetrasenia viac ako 6 MSK-64.

Zvýšený výskyt radónu býva uvádzaný ako takzvaná **radónová hrozba**. Ide o veľmi nebezpečný prírodný rádioaktívny plyn bez farby, chuti a zápachu. Vzniká v dôsledku rádioaktívneho

rozpadu uránu 238 v horninách. Hromadí sa v uzatvorených objektoch, kde môže dosahovať hodnoty nebezpečné pre ľudské zdravie.

Výzvy:

- Územie sa nachádza v **seizmo-tektonickej zóne**
- Časť územia má stredné až **vysoké radónové riziko**

Dôkazy:

- Územie mesta Bratislava (mapa B.7.3) sa nachádza v seizmo-tektonickej zóne Verona–Semmering–Váh. Za najrizikovejšiu oblasť (na mape kategória 1) možno považovať územie v blízkosti Dunaja. Možno tu očakávať maximálne intenzity zemetrasenia zodpovedajúce 7,5 MSK-64.
- Podľa doterajších prieskumov (Hricko a kol., 1993) 5,7 % územia mesta má vysoké a 37,6 % stredné radónové riziko. K najohrozenejším lokalitám (na mape č. 3 kategória 2) patrí Devínska Nová Ves – Kolónia, sever Dúbravky, územie medzi Dúbravkou a Záhorskou Bystricou, Krasňany, Rača, Vajnory ako aj časť Petržalky.
- Mapa B.7.3: Seizmické a radónové ohrozenie

Dôsledky:

- Prípadné silnejšie zemetrasenie môže spôsobiť značné straty na životoch a materiálne škody
- Zvýšené náklady na prípravu stavieb (pri realizácii väčších stavieb je potrebné posúdiť seizmickú a radónovú hrozbu a na základe získaných poznatkov upraviť projekty tak, aby zabezpečili požadovanú mieru bezpečnosti stavieb)
- Zvýšené náklady na realizáciu stavieb (zabezpečenie zvýšenej odolnosti stavieb voči seizmickému ohrozeniu a akumulácii radónu je finančne náročné)

Povodňová hrozba

Zdôvodnenie:

Aj keď bola a stále je protipovodňovej ochrane venovaná značná pozornosť, Bratislava v minulosti zažila viacero veľkých povodní. Posledné významné zvýšenie prietoku Dunaja, ktoré znamenalo potenciálne ohrozenie mesta, bolo v roku 2002. Môže sa kedykoľvek opakovať a ohroziť značnú časť mesta.

Výzva:

- Časť územia je **ohrozená povodňami**

Dôkazy:

- Dunaj má v Bratislave priemerný dlhodobý prietok 2 024 $m^3.s^{-1}$. Ten sa však krátkodobo môže zvýšiť až päťnásobne. Maximálny vodný stav (991 cm) bol pri prietoku 10 370 $m^3.s^{-1}$ zaznamenaný 16. 8. 2002. Ešte väčší prietok (10 400 $m^3.s^{-1}$) bol nameraný 15. 7. 1954
- Povodňami na rieke Morava je najviac ohrozená priľahlá časť Devína a Devínskej Novej Vsi, k povodňovým situáciám tu dochádza často aj v dôsledku spätného vzdutia pri vysokých vodných stavoch na Dunaji
- Potenciálnu hrozbu, najmä pri takzvaných bleskových povodniach, predstavujú aj malé vodné toky, ktoré stekajú z Malých Karpát – Mláka, Vydrica, Mástsky, Mariánsky, Bystrický, Vápenický, Lamačský, Dúbravský, Račiansky potok a iné

Dôsledky:

- Prípadné zlyhanie protipovodňovej ochrany môže spôsobiť značné materiálne škody a potenciálne i ohrozenie ľudského zdravia a životov
- Vysoké finančné náklady na realizáciu protipovodňových opatrení

- Zníženie komfortu bývania pri zvýšenom výskyte komárov po záplavách

Ekologická významnosť

Zdôvodnenie:

Pri priestorovom rozvoji mesta, rozširovaní zástavby, jej intenzifikácii, budovaní infraštruktúry a pod. zákonite dochádza k záberu nezastavaných plôch. Tie majú rôznu ekologickú významnosť. V prípade priestorového rozvoja na úkor ekologicky významnejších areálov sa môžu vytvárať konfliktné zóny. Účastníci sporov o ich riešenie zastávajú často protikladné názory. Proces riešenia týchto konfliktov býva časovo náročný. Preto včasná identifikácia takýchto zón, spolu s dobrou informovanosťou a prácou s verejnosťou môže výrazne uľahčiť a zefektívniť racionálne riadenie rozvoja mesta.

Výzva:

- Značné zastúpenie areálov s vysokou ekologickou významnosťou

Dôkazy:

- Územie mesta Bratislava je podľa ekologickej významnosti rozčlenené (T. Hrnčiarová a kol.: Krajinnoekologické podmienky rozvoja Bratislavy, 2006) do šiestich stupňov (viď mapa B.7.13). Na veľkej ploche sa nachádzajú ekologicky veľmi významné a významné územia. Zaberajú oblasť Malých Karpát, širšie okolie Moravy a najmä Dunaja. Potenciálna transformácia týchto plôch (a to aj v malom rozsahu) môže vytvárať významné konflikty. Územia veľmi málo významné a s minimálnym významom sa nachádzajú v poľnohospodársky intenzívne využívaných areáloch a v antropogénne silne transformovaných oblastiach s hustou zástavbou, na plochách priemyselných závodov a významných dopravných koridorov. Ich transformácia by nemala generovať výraznejšie konflikty. Hrozí tu však problém prílišnej kumulácie negatívnych vplyvov a prekročenia únosnej miery zaťaženia územia.
- Mapa B.7.4: Ekologická významnosť územia

Dôsledky:

- Hrozba zníženia ekologickej stability i atraktivity územia a kvality života
- Potenciálna transformácia ekologicky významných plôch (a to aj v malom rozsahu) môže vytvárať významné konflikty
- Potenciálny stret záujmov developerov, prípadne i samosprávy s inštitúciami zameranými na ochranu prírody a krajiny a verejnosťou
- Neúnosné predlžovanie schvaľovacieho procesu v prípade kontroverzných projektov

Téma č. 2: Environmentálne limity

Hluková záťaž a znečistenie ovzdušia

Zdôvodnenie:

Tieto faktory životného prostredia sú výsledkom negatívneho pôsobenia rôznych socioekonomických aktivít. V Bratislave je ich pôvodcom najmä doprava a priemysel. Výrazne znižujú kvalitu života, ohrozujú zdravie obyvateľov mesta, limitujú iné socioekonomické aktivity a tak sa stávajú obmedzujúcim činiteľom pre sociálny a ekonomický rozvoj mesta.

Výzva:

- Na viacerých lokalitách sú **prekročené maximálne hodnoty hlukovej záťaže**, dominantným producentom hluku je doprava, medzi najzaťaženejšie patrí územie pozdĺž hlavných dopravných tepien
- Stredné až **silné znečistenie ovzdušia** vo vybraných častiach mesta

Dôkazy:

- Hlukom a to až 20 dB nad limit sú zaťažené priestory pozdĺž hlavných dopravných tepien
- Najvyššia miera znečistenia ovzdušia je v okolí Slovnaftu, v MČ Staré Mesto, južne od Istrochemu, v okolí závodu Volkswagen Slovakia a Technického skla v Devínskej Novej Vsi.
- Z monitorovaných škodlivín sa na imisnej záťaži najviac podieľajú oxidy dusíka. V období od roku 2003 koncentrácia NO_2 mierne poklesla, pohybuje sa pod ročnou limitnou hodnotou 40 $\mu g.m^{-3}$. Znížilo sa znečistenie olovom. Úroveň znečistenia benzénom bola pod limitnou hodnotou. Počet prekročení informačného hraničného prahu (IHP) koncentrácií prízemného ozónu v trvaní jednej hodiny (pre signál „upozornenie“) v roku 2007 má v porovnaní s rokom 2006 mierne klesajúcu tendenciu. Hodnota výstražného hraničného prahu (VHP) koncentrácií prízemného ozónu v trvaní jednej hodiny (pre signál „varovanie“) bola v 1 prípade prekročená na monitorovacej stanici Mamateyova. Cieľová hodnota povoleného počtu prekročení priemernej osemhodinovej koncentrácie prízemného ozónu 120 $\mu g.m^{-3}$ bola prekročená na monitorovacích staniciach Jeséniova ul. a Mamateyova ul.
- Mapa B.7.5: Znečistenie ovzdušia a hluková záťaž

Dôsledky:

- Zhoršenie zdravotného stavu obyvateľov a celkové zníženie kvality života v najviac zaťažených oblastiach
- Zvýšené náklady na realizáciu protiopatrení (výmena okien, protihlukové steny...)
- Zhoršenie podmienok pre realizáciu rekreačných, kultúrnych i ekonomických aktivít v najviac zaťažených častiach mesta (napr. zníženie atraktivity pre umiestnenie letných terás,...)
- Zmena sociálnej štruktúry obyvateľstva v najzaťaženejších častiach mesta (zmena bydliska u majetnejšej časti populácie z dôvodu hľadania vhodnejšieho životného prostredia, podpora procesu suburbanizácie)
- Zvýšené nároky na dopravu v súvislosti so suburbanizáciou (denná dochádzka do mesta) a rozvojom víkendovej rekreácie obyvateľov najzaťaženejších oblastí (s cieľom aspoň na krátky čas sa dostať do menej zaťaženého prostredia)

Znečistenie pôdnych a vodných zdrojov

Zdôvodnenie:

Degradácia pôdnych a vodných zdrojov sa prejavuje nielen znižovaním produkčného potenciálu, ale aj negatívnym vplyvom na ostatné zložky životného prostredia a sprostredkovane aj na zdraví a kvalite života obyvateľov postihnutého územia.

Výzva:

- Zníženie kvality pôdnych a vodných zdrojov

Dôkazy:

- Najviac kontaminované pôdy sa nachádzajú v oblasti mestskej spaľovne (zvýšené koncentrácie Cd, As, Zn, Ba, Ni, Pb, Co, Sb, Mn, Mo, Bi, Ag), v Rusovciach (Cu, Zn), Podunajských Biskupiciach (Zn, Pb, Hg), Rači (Cr, Ni, Cd, Sn, Pb, As, Ag), v okolí Istrochemu (Cr, Hg, Pb, As, Se), vo Vajnoroch (Cd, Zn, Cr) a Záhorskej Bystrici (Ni a Co).
- Pri povrchových vodách je najnepriaznivejšia situácia v mikrobiologických ukazovateľoch, kde množstvo koliformných baktérií, termotolerantných koliformných baktérií a fekálnych streptokokov výrazne nespĺňa požiadavky NV SR č. 296/2005 Z.z. Limitné hodnoty výrazne prekračujú aj obsahy Al a Hg. Najviac znečistené podzemné vody boli identifikované v lokalitách Vajnory, Devín, Nivy, Podunajské Biskupice, Vrakuňa, Ružinov, Janíkov dvor a Jarovce
- Mapa B.7.6: Znečistenie pôdy
- Mapa B.7.7: Znečistenie vody

Dôsledky:

- Zhoršenie zdravotného stavu obyvateľov a zníženie kvality života
- Pokles kvality produkovaných poľnohospodárskych produktov
- Zmena štruktúry a pokles ekonomickej efektívnosti poľnohospodárskej výroby
- Ohrozenie rozvoja rybárstva a letnej rekreácie viazanej na otvorené vodné plochy
- Rozšírenie znečistenia aj do oblastí mimo územia mesta
- Potenciálne ohrozenie zásobovania obyvateľstva vodou z miestnych zdrojov
- Kontaminácia pôdy a poľnohospodárskych produktov pri zavlažovaní znečistenými vodami
- Zvýšené náklady na realizáciu protiopatrení (prevádzkovanie hydrologickej clony, budovanie diaľkových vodovodov,...)

Odpadové hospodárstvo

Zdôvodnenie:

Zvyšovanie objemu komunálneho odpadu, nedostatok vhodných kapacít na jeho likvidáciu, problémy s jeho zhodnocovaním a pod. vedie k rastu nákladov na túto aktivitu, k ohrozeniu životného prostredia a k potenciálnemu vzniku konfliktov (napr. pri výbere nových lokalít na skládku, spaľovňu,...).

Výzva:

- Zabezpečiť efektívny spôsob nakladania s komunálnym odpadom aj po roku 2020 keď bude dosiahnutá životnosť existujúcej spaľovne
- Zlepšiť systém separovaného zberu komunálneho

Dôkazy:

- Množstvo komunálneho odpadu vyzbieraného spoločnosťou OLO, a.s. na základe zmluvných vzťahov s mestom Bratislava sa za posledných päť rokov zvýšil zo 123 762 ton na 157 399 ton, t.j. viac ako o 27%
- Napriek rastu tržieb z predaja druhotných surovín (10 142 957,- v roku 2004, 30 857 989,- SKK v roku 2008) tieto nedokážu pokryť náklady spojené so separovaným zberom
- Mapa B.7.8: Zariadenia na zneškodňovanie odpadov

Dôsledky:

- Rast nákladov na odpadové hospodárstvo
- Pokles miery separácie odpadu
- Rast počtu čiernych skládok a nákladov na ich odstraňovanie
- Potenciálne ohrozenie životného prostredia
- Vznik možných konfliktov pri výbere vhodných lokalít

Chránené územia prírody a krajiny

Zdôvodnenie:

Vysoké zastúpenie území ochrany prírody a krajiny v hodnotenom priestore má význam pre udržanie ekologickej stability krajiny a ochranu prírodných zdrojov ale zároveň výrazne limituje stavebný rozvoj mesta a väčšinu socioekonomických aktivít.

Výzva:

- Značnú časť plochy zaberajú chránené územia a iné ekologicky významné areály

Dôkazy:

- Na území mesta (viď mapa B.7.9, B.7.10, B.7.11, B.7.12, B.7.13) sa nachádzajú viaceré Národné prírodné rezervácie, Prírodné rezervácie, Národné prírodné pamiatky, Prírodné pamiatky, Chránené areály, Chránené krajinné oblasti, Chránené stromy, Ramsarské lokality, Chránené vtáčie územia, Územia európskeho významu a rôzne prvky Územného systému ekologickej stability

Dôsledky:

- Chránené a iné ekologicky významné územia zabezpečujú ekologickú stabilitu, ochranu prírodných zdrojov, zvyšujú atraktivitu územia a kvalitu života obyvateľov mesta Bratislava
- Vysoký stupeň ochrany limituje rozvoj niektorých socioekonomických aktivít
- V prípade plánovania priamych alebo nepriamych zásahov do chránených území dochádza k sporom s inštitúciami zabezpečujúcimi manažment chránených území ako aj s občianskymi aktivistami a iniciatívami

Zoznam použitých skratiek

$\mu g.m^{-3}$ – mikrogram na meter kubický
a pod. – a podobne
a.s. – akciová spoločnosť
Al – hliník
As – arzén
Cd – kadmium
cm - centimeter
CO – kysličník uhoľnatý
č. – číslo
EUR – euro
Fe – železo
Hg – ortuť
HM SR – hlavné mesto Slovenskej republiky
CHA – chránený areál
CHKO – chránená krajinná oblasť
IHP – informačný hraničný prah
IHP_{1h} - informačný hraničný prah za hodinu?
IT – informačná technika
kol. – kolektív
$m^3.s^{-1}$ – meter kubický za sekundu
MČ – mestská časť
Mn – mangán
NO_2 – kysličník uhličitý
NPP – národná prírodná pamiatka
NPR – národná prírodná rezervácia
NV SR – nariadenie vlády Slovenskej republiky
Pb – plumbum/olovo
PET – polyetylénteftalát
PM_{10} – tuhé častice (špecifické tuhé častice znečisťujúcich latok)
PP – prírodná pamiatka
PR – prírodná rezervácia
s.r.o. – spoločnosť s ručeným obmedzením
SHMÚ - Slovenský hydrometeorologický ústav
Sk – slovenská koruna
Sk/kg – slovenské koruny za kilogram
SO_2 – kysličník siričitý
spotr. – spotrebiteľská
SR – Slovenská republika
t – tony
t.j. – to je

t/rok – tony za rok
tab. – tabuľka
ul. – ulica
ÚSES – Územný systém ekologickej stability
V mil. Sk – v miliónoch slovenských korún
VHP – výstražný hraničný prah
VHP_{1h} - výstražný hraničný prah za hodinu?
Z.z. – Zbierka zákonov
ZD – zberný dvor

C. Riadenie mesta a samospráva

Autor: Doc. RNDr. Ján Buček, CSc.

Pre potreby vstupnej analýzy bolo identifikovaných niekoľko hlavných okruhov majúcich dôležitosť v kontexte stratégie rozvoja mesta. Významne jeho fungovanie ovplyvňuje zvolený princíp riadenia a organizácie, základný legislatívny rámec a jeho adekvátny vývoj. Rozvoj a jeho riadenie nie je len záležitosťou samosprávy, ale aj ďalších aktérov, ktorí v meste pôsobia. Základné charakteristiky týchto vzťahov sa nemôžu obísť. Posledným významným okruhom rozvoja sú otázky financovania, najmä možnosti financovania rozvoja zo strany samosprávy. Podrobnejší pohľad na pôsobenie a možnosti samosprávy by mohol priniesť len hlbší audit jej celkového pôsobenia, či pôsobenia jednotlivých úrovní, alebo línií jej fungovania.

C.1 Stabilizácia celkového rámca pôsobenia samosprávy v meste

Pri akýchkoľvek strategických úvahách je potrebné rešpektovať celkový rámec pôsobenia samosprávy v Bratislave, ktorý je komplikovaný. Pôsobí v ňom viacero úrovní samosprávy. Okrem troch úrovní samosprávy je tu aj línia pôsobenia orgánov štátu so svojimi záujmami. Všetci aktéri zo sféry volených orgánov všetkých úrovní samosprávy sa musia podieľať na zdokonaľovaní fungovania tohto zložitého systému kompetencií, toku prostriedkov a vzájomnej závislosti. Kľúčovým aktérom na území mesta je celomestská samospráva mesta. Má najväčší potenciál, či sa vychádza z personálnych kapacít, disponuje najväčšími finančnými zdrojmi, alebo má rozsiahle výkonné kapacity vďaka svojim podnikom a organizáciám. BSK ako najnovší prvok samosprávy si postupne buduje miesto aktívneho pôsobenia na území Bratislavy. Nemôžeme zabudnúť aj na možnosti väčších mestských častí.

Pre Bratislavu je po r. 1989 charakteristická dlhodobo nemenená aplikácia celosvetovo pomerne rozšíreného dvojstupňového modelu samosprávy na území veľkého mesta (má ambíciu v princípe spájať prednosti ďalších dvoch modelov – unitárneho a fragmentovaného). Je logické, že optimalizácia vzťahov oboch úrovní samospráv nebola jednoduchá a krátkodobá záležitosť. Celomestská úroveň i úroveň mestských častí viackrát prezentovali a presadzovali svoje predstavy o fungovaní samosprávy. Hľadaniu optimálneho modelu nepomáha ani diverzita (napr. veľkosť) a odlišné okolnosti pôsobenia mestských častí, čo ovplyvňovalo ich záujmy a ciele. Komplikácie sa prenášali najmä do rokovaní zastupiteľstva mesta, schvaľovania a zmien štatútu mesta a do snáh o novelizáciu zákona o Bratislave. Aktuálna novelizácia uvedeného zákona z r. 2008 upravila niektoré citlivé body organizácie a fungovania samosprávy mesta, napomáha stabilizácii pôsobenia samosprávy v meste, napriek tomu ponecháva stále určitú flexibilitu na riešenie vzťahov a definovanie pravidiel prostredníctvom štatútu mesta.

Uvedené inštitucionálne prostredie s troma úrovňami samosprávy na tom istom území je ďalej doplnené pôsobnosťou viacerých inštitúcií štátnej správy (napriek čiastočnému zjednodušeniu v rámci procesov decentralizácie), v časti aktivít je pritom významným aktérom na území mesta samotný „centrálny“ štát a jeho inštitúcie. Došlo k tvorbe početného, napriek deľbe kompetencií dosť neprehľadného inštitucionálneho riadiaceho prostredia, kde dosiahnutie koordinácie, spolupráce a efektívnych spoločných výstupov je pomerne náročné. Napriek mnohým prípadom spolupráce, v danom prostredí sa môže prejaviť aj divergencia cieľov. Legitimné samostatné iniciatívy týchto aktérov zo sféry verejnej správy nemusia byť plne kompatibilné.

Bohaté a viacúrovňové inštitucionálne prostredie pôsobiace na území mesta Bratislava môže sťažovať a predlžovať prijímanie finálnych rozhodnutí o rozvojových zámeroch. Koordinácia, dosahovanie spoločných postojov, zladenie dielčich územných a sektorových stratégii môže v krajných prípadoch znamenať až neefektívnosť, konkurenciu vo vybraných zámeroch, prenos nedohody do viacerých oblastí. Na druhej strane môže umožniť kumuláciu odborných kapacít na dosiahnutie lepších riešení a koncentráciu finančných zdrojov na viaczdrojové financovanie, čím sa môže uľahčiť dosiahnutie spoločne definovaných cieľov. Súčasne Bratislava nie je len územie mesta, ale je dôležité úspešne zvládať celé svoje zázemie, celú aglomeráciu, ktorej je jadrom. Rozhodnutia samospráv prijímané v Bratislave majú pomerne široký dosah. Dobré rozvojové a strategické plánovanie si možno v budúcnosti bude vyžadovať koordináciu zámerov v dimenzii presahujúcej aj územie dnešného Bratislavského samosprávneho kraja.

Do špecifickej situácie sa dostalo mesto Bratislava aj z hľadiska vyčlenenia regiónov do nomenklatúry NUTS. V tomto členení mesta Bratislava ako integrálny útvar neexistuje. Ako región NUTS II i NUTS III vystupuje Bratislavský kraj. Nižšími jednotkami sú okresy a mestské časti, pričom paradoxne okresy po reformách už plnia skôr len štatistickú úlohu, a málo pôsobia ako jednotky s významnými úlohami v správe územia. Uvedené „vynechanie“ mesta Bratislavy z priamej identifikácie jednotkou NUTS, okrem iného sťažuje aj jej analytické skúmanie, keďže napr. neumožňuje jej priame štatistické sledovania s využitím databáz Eurostatu (hoci je to čiastočne kompenzované spracovávaním samostatnej štatistickej ročenky mesta). Toto je komplikácia pri potrebe dlhodobého a systematického sledovania vývoja Bratislavy a jej dielčích podsystémov fungovania.

C.2 Spolupráca s ostatnými aktérmi pôsobiacimi v meste

Bratislava je priestorom aktivít mnohých subjektov zo všetkých sektorov, nielen verejného sektoru. Rozvoj mesta je výsledkom ich spolupôsobenia, ktoré je plné špecifických, ako aj spoločných záujmov. Dlho vedľa seba sektory fungovali skôr paralelne, bez významnejších prienikov, okrem štandardných väzieb v zmysle legislatívy. Bratislava až v poslednom čase spolupracuje na väčších projektoch s viacerými partnermi z privátneho sektoru a štátom. Nezanedbateľná je aj spolupráca s tzv. tretím sektorom, neziskovými a nevládnymi organizáciami. Do centra pozornosti sa výraznejšie dostáva aj občan a komunikácia s ním.

Mesto a jeho partneri stále nemajú zaužívané štandardizované modely spolupráce, čelia problému nedostatku početných skúseností, jasných pravidiel, súladu v prioritách. To sťažuje efektívne spolupôsobenie so štátom a privátnym sektorom, ktoré je potom vždy realizované skôr na individuálnej, resp. projektovej báze. Dlhšie sa formuje model spoločného pôsobenia samosprávy, štátu, súkromného sektoru pri projektoch väčšej dimenzie, kde má svoje záujmy každý z aktérov. Hoci je daná situácia aj odrazom sociálno-ekonomických a politických súvislostí, je možné ju zlepšiť.

C.3 Vzťah mesto – štát

Mesto Bratislava plní pre štát jednu z jeho najvýznamnejších funkcií – funkciu hlavného mesta. Táto pozícia mesta sa dlhodobo stabilizovala a napriek viacerým historickým pokusom o „presun“ či oslabenie tejto funkcie je táto jej funkcia dostatočne pevná a garantovaná. Mesto je sídlom hlavných inštitúcii štátu s výnimkou Ústavného súdu (model lokalizácie ústavného súdu mimo hlavného mesta je však bežný v mnohých krajinách). Okrem toho je sídlom ďalších významných a štátom financovaných „národných“ inštitúcii (napr. STV, SRo, SND, SNG a pod.). Štát patrí k významným a stále rastúcim zamestnávateľom v meste, najmä vďaka procesom budovania inštitúcií centrálneho štátu po r. 1993. Táto úloha centra štátnej administratívy je na jednej strane logickou, na druhej strane môže však tiež vyvolať snahy o ďalšiu dekoncentráciu, alebo decentralizáciu časti administratívy štátu mimo mesta, ak náklady na pôsobenie štátu, resp. iné disekonómie budú príliš vysoké.

Mesto má z tohto dôvodu dôležitú úlohu pri snahách o efektívne, ale aj reprezentačné pôsobenie inštitúcií štátu. Mesto tradične malo a má významnú úlohu pri riešení potrieb adekvátneho zabezpečenia pôsobenia týchto inštitúcií. Malo by počítať so snahou udržať tieto kľúčové inštitúcie na území mesta, vrátane ich meniacich sa nárokov. Viaceré inštitúcie už modernizovali pôsobenie (SND), u iných sa tak deje (Bratislavský hrad), resp. plánuje (SNG, Reduta). Niektoré otázky sú predmetom riešenia – zabezpečenie pôsobenia prezidenta SR, možnosť budovania nových objektov slúžiacich centrálnej vláde („vládna štvrť“ či klaster vládnych budov). Tieto aktivity prispievajú prestíži a atraktivite mesta, ale znamenajú aj potenciálne budúce nároky.

Mesto a štát sa významne spolupodieľajú pri riešení optimálneho pôsobenia diplomatických misii iných štátov na území mesta. Hoci nemôžeme predpokladať významnejší nárast počtu krajín s priamym zastúpením svojich misií na Slovensku, je potrebné aj s touto eventualitou počítať. Skôr bude možné počítať s ambíciami štátov diplomaticky pôsobiacich na území Bratislavy optimalizovať, skvalitniť či rozširovať svoje pôsobenie. Stále pritom pretrvávajú niektoré kritické body, napr. umiestnenie Veľvyslanectva USA. Rovnako sa musí počítať, že stále môže časť krajín efektívne používať na svoje zastúpenie na Slovensku predovšetkým blízku Viedeň.

Mesto a štát by spoločne mali postupne prekonávať jeho slabú pozíciu v pôsobení a pritiahnutí medzinárodných inštitúcií. Zatiaľ za významnejšiu medzinárodnú inštitúciu pokrývajúcu

rozsiahlejšie územie môžeme považovať len regionálne centrum UNDP. Viaceré pokusy (najvýznamnejšia bola asi snaha získať európsky technologický inštitút) v tomto smere zatiaľ neboli úspešné z rôznych dôvodov. V tomto aspekte by mali byť v rámci možností zohľadnené aj strategické zámery rozvoja mesta, nielen štátne záujmy a záujmy iných inštitúcií štátu či politických strán a záujmových skupín. Globalizácia a posilňovanie úlohy medzinárodných inštitúcii bude naďalej ponúkať príležitosti ich umiestnenia aj do Bratislavy. A to opätovne napriek „tieňu“ susednej Viedne ako jedného z významných uzlov svetovej diplomacie a tradičného pôsobiska medzinárodných inštitúcií.

Úspešné fungovanie hlavného mesta je jednou z kľúčových úloh spolupôsobenia orgánov mesta a štátu, a teda aj úlohou štátu. Celkovú fungovanie sa musí opierať o vhodnú deľbu a zladenie funkcií medzi inštitúcie štátu a mesta. Táto spolupráca má tradíciu najmä v oblasti dopravnej infraštruktúry (cesty, mosty, letisko). Dlhodobo štát transfermi podporoval hromadnú verejnú dopravu (do fiškálnej decentralizácie). Toto je spolupráca v oblasti z finančného hľadiska neriešiteľná pre samosprávu bez spolupráce so štátom. Rovnako sa potenciál mesta značne opiera o štátne financovanie školstva a vedy, z hľadiska rozvoja mesta ide najmä financovanie aktivít univerzít a SAV. Štát a mesto však menej razantne spolupôsobia v podpore rozmachu originálnych foriem, kvalitatívneho posunu prvkov znalostnej ekonomiky, vedy, výskumu, koncentrácii zdrojov na vybrané priority. Najvýznamnejším príspevkom nedávnej minulosti je novovybudované CVTI SR. Najambicióznejší, ale súčasne aj najkontroverznejší je z viacerých hľadísk projekt Cyklotrónového centra SR.

Štát je v súčasnosti hlavný partner mesta. Jeho zainteresovanosť v Bratislave je logická, miera jeho zainteresovanosti však ťažko perspektívne definovateľná a vynútiteľná. Štát bude hľadať na území mesta možnosti svojho efektívneho pôsobenia, priestor pre svoje ciele, pričom bude musieť spolupracovať so samosprávou. Už teraz došlo k významnému posunu, keďže mesto sa stalo kľúčovým realizátorom spoločných záujmov štátu a mesta v súčasnosti v prípade niektorých verejne orientovaných objektov (významné športoviská). Zatiaľ však len pomaly dochádza k vyjasneniu a zosúladeniu dlhodobých cieľov mesta a štátu (jeho jednotlivých inštitúcii). Spolupráca je skôr „projektová“ ako systematická, a nesystematickým je zatiaľ aj celkový rámec, ktorému chýba dlhodobejšia stratégia (výnimkou je systematickejšia spolupráca a snaha o zosúladenie v oblasti dopravnej infraštruktúry). Je nádej, že sa začína formovať model, pri ktorom sa spolupráca mesta a štátu môžu rozvíjať vo viacerých oblastiach, čo umožní rozvíjať Bratislavu ako efektívne mesto.

Napriek aktivizácii štátu pri riešení potrieb na území mesta, možnosti štátu sú obmedzené, veľmi selektívne, pravdepodobne nie systematické. Bez vzájomného zosúladenia dlhodobejších cieľov a zámerov zostáva len viera v racionálny postoj tej ktorej politickej garnitúry na centrálnej úrovni voči potrebám mesta (a možnosti reprezentácie mesta presvedčiť o naliehavosti potrieb mesta a zmysle podpory zo strany štátu).

C.4 Mesto a privátny sektor

Mesto Bratislava je príkladom skôr liberálnejšieho prístupu ku komunálnej politike a rozvoju. V mnohých sférach fungovania mesta je ponechaná iniciatíva na privátnom sektore. To je jednak dôsledok zodpovednosti mesta za niektoré významné kompetencie, jednak dôsledok finančných obmedzení, ktorým samospráva čelí. Súvisí to aj s dobre rozvinutými trhovými podmienkami vo viacerých sférach života mesta najmä v posledných rokoch. Tie nenútili politiku samosprávy k extenzívnym aktivitám a priamym intervenciám. Za podmienok dynamického rozvoja mesta sa samospráva koncentrovala na svoje kompetencie – explicitne definovanú verejnú správu, verejnú spotrebu, verejné služby. Vo viacerých sférach mesto využíva svoju regulačnú úlohu, ale je otvorené rozvojovým iniciatívam.

Spolupráca s privátnym sektorom je ovplyvnená pomerne uspokojivou rastovou dynamikou miestnej ekonomiky. Mesto v tomto prípade nebolo nútené k významným vlastným rozvojovým iniciatívam mimo obligatórne stanovených kompetencií. Mohlo sa spoliehať na vytvárania všeobecnejších podmienok, usmerňovanie a využívanie/podporu ponúknutých príležitostí iniciovaných zo strany privátneho sektoru, ako aj využitie už existujúceho potenciálu. Do určitej miery to môže byť aj odrazom dlhodobo prevládajúcej „pravicovej kontroly“ na mesto, čo sa mohlo prejaviť v skôr liberálnejšom prístupe k rozvoju mesta, spoliehajúc sa na aktivity privátnych subjektov a samotnom trhu. Na druhej strane je tu určitý odstup, v snahe zachovať si určitú nezávislosť pri rokovaní mesta, rozhodovaní zastupiteľstva, ako aj snahu nevstupovať konkurenčnou verejnou aktivitou do sféry, kde

funguje dobre rozvinutý konkurenčný trh. To ale neznamená, že v meste nie sú silné záujmy a lobizmus v prospech najrôznejších projektov. Mesto súčasne musí hľadať partnerov pre uskutočnenie svojich viacerých projektov. Uskutočnilo viacero transakcií so súkromnými investormi v snahe vytvoriť priestor pre svoje vlastné zámery.

Mesto takto podporovalo privátne projekty bez svojej priamej účasti (finančnej, majetkovej), umožňovalo privátne iniciatívy vzájomnými transakciami s priamymi aktérmi rozvoja, čím napr. podporilo viaceré projekty rozsiahlejšej výstavby. Uprednostňovalo jednoduchšie a prehľadné vzťahy (kontrakty) bez expanzie spoločných podnikov s privátnym sektorom. Sofistikovanejšie formy spolupráce s privátnym sektorom sa nevyužívali vo väčšej miere. V prípade spolupráce s privátnym sektorom sa pri realizácii projektov skôr oddeľujú fázy verejné od privátnych fáz.

Z hľadiska rozvoja mesto sledovalo aktívnejšie oblasť tzv. „property development“ – rozvojové projekty zamerané na nové fyzické a priestorové štruktúry, menej iné stratégie a ciele miestneho ekonomického rozvoja. Tu bol a je výrazný priestor pre aktivitu. Vytvorenie podmienok pre investovanie do nehnuteľností najrôznejšieho charakteru a ich spoločná prezentácia (veľtrhy nehnuteľností) sa stali za posledné roky typickou aktivitou prezentujúcou dynamiku rozvoja mesta a súčasťou jeho marketingu. Je rovnako už štandardnou cestou presadzovať do týchto projektov prvky verejného záujmu, najmä v oblasti dopravnej infraštruktúry.

Práve investičný rozvoj v oblasti fyzickej štruktúry mesta však je predmetom konfliktov. Rovnako jeho len „rámcové“ regulovanie, na rozdiel od iných sfér, môže viesť k problémovým investíciám, ktoré môžu ohroziť určité priestory, záujmy skupín obyvateľstva a podnikateľských skupín. Znamenajú aj určitú vnútromestskú konkurenciu medzi paralelnými projektmi podobného zamerania, lokalizovanými a zainvestovanými v rôznych častiach mesta. Vznikajú projekty značnej dimenzie nedostatočne prepojené s mestom či jeho zázemím a nepodporené adekvátne komplexnými investíciami verejného charakteru (napr. do dopravy, zelene). Investuje sa fragmentárne podľa aktuálnych záujmov investorov, stráca sa kompaktnosť rozvoja územia mesta. Takáto líderská pozícia privátneho sektoru v rozvoji územia má svoje riziká.

Pomerne oddelené sféry mestskej „komunálnej“ sféry a privátneho sektoru dokumentuje menší počet zmiešaných podnikov. Tie sú skôr výsledkom privatizačných procesov ako vlastnej politiky mesta aktivizovať sa a podieľať sa na iniciovaní spoločných verejno-privátnych podnikov. Mesto nepodľahlo zatiaľ ani v západnej Európe zaužívanejšej možnosti postupovať formou rozvinutejších foriem verejno-privátneho partnerstva (PPP). Odrazom racionálneho prístupu je, že mesto má sformovanú stratégiu svojich podnikov. V centre pozornosti a významu sú najtypickejšie „strategické“ komunálne podniky v oblasti hlavných kompetencií (hromadná doprava, odpad). Mesto má záujem aj o pôsobenie skupiny významných podnikov, či už z hľadiska príjmov rozpočtu, prípadne funkcií poskytovaných v rámci mesta. Časť spoločností s majetkovým podielom mesta je významom marginálna – neprináša príjmy do rozpočtu, ich fungovanie už nie je pre mesto prínosom z iných hľadísk, resp. neplnia svoj účel, na ktorý boli pôvodne vytvorené. Dokumentuje to súčasne pripravenosť mesta do podobných spoluprác vstupovať, aj keď pomerne opatrne (Zámocká spoločnosť, Tehelné pole).

Z hľadiska záujmov a potrieb na rozhraní verejného a privátneho sektoru je dosť možné, že pri hľadaní/čakaní na privátne riešenia sa niektoré potreby mesta dlhodobo nebudú riešiť (otázne je napr. riešenie jedného zo vstupov do mesta cez hlavnú železničnú stanicu, kde ide o komplikovaný priestor záujmov štátu, mesta, privátnych investorov, pričom sa jedná o finančne náročný projekt). Môže sa prejaviť nutnosť užšej spolupráce mesta a privátnej sféry pri časti projektov na prieniku verejnej a privátnej sféry, na ktoré privátny sektor nebude mať sám kapacitu, no pre mesto a jeho fungovanie môžu byť dôležité. Môže to znamenať postupné skúmanie efektívnych modelov spolupráce s privátnym sektorom, až formovanie sofistikovanejšieho aplikovateľného know-how (napr. niektoré z modelov verejno-privátneho partnerstva).

Tab. C.1: Vybrané ukazovatele hopodárenia spoločností s účasťou mesta (v tis. SKK)

	Tržby			hospodársky výsledok		
	2007	2006	2005	2007	2006	2005
DOPRAVNÝ PODNIK BRATISLAVA a.s.	1036316	1029567	1023715	-75595	-197409	-181763
ODVOZ A LIKVIDÁCIA ODPADU a.s.	741089	536462	554727	86120	87062	56812
BRATISLAVSKÁ VODÁRENSKÁ SPOL. a.s.	2260721	2242324	1990435	156551	227298	315063
MESTSKÝ PARKOVACÍ SYSTÉM s.r.o.	7723	6507	6353	970	69	1183
BRATISLAVSKÁ INTEGROVANÁ DOPRAVA s.r.o.	0	0	0	-3	-1364	-445
METRO BRATISLAVA a.s.	15182	77926	499564	-8423	73632	22450
SLOVENSKÁ PLAVBA A PRÍSTAVY a.s.	1016492	824348	854731	118997	74644	53041
INCHEBA a.s.	538355	506365	509563	49153	46140	39565
KSP s.r.o.	31312	34063	29931	4419	6250	4042
NÁRODNÉ TENISOVÉ CENTRUM a.s.	71889	67465	89998	249	3600	10225
TEHELNÉ POLE a.s.	0	0	0	-96	-39	0
ČESKÉ AEROLINIE a.s. (tis. CZK)	25035319	24377078	22455928	206600	-396951	-496057
HALBART-SLOVAKIA a.s.	súdne spory					
ZÁMOCKÁ SPOLOČNOSŤ a.s.	konkurz					
HASIČSKÁ POISŤOVŇA (v konkurze) a.s.	konkurz					

Zdroj: Magistrát hlavného mesta SR Bratislava.

C.5 Mesto, tretí sektor a občania

Základným momentom vzťahu mesto – občania je volebný proces. Ten sa netýka len volieb dvoch úrovni samosprávy, ale aj ostatných volieb, kde sa formujú hlavné volebné preferencie. Účasť vo voľbách je aj odrazom celkovej miery politickej participácie občanov. Demokratickosť pôsobenia samosprávy mierne narušuje nižšia participácia vo voľbách. Účasť v miestnych voľbách je pod priemerom SR (1994 – 33,8%, 1998 – 36,7%, 2006 – 32,75%, pričom priemerná účasť v SR je približne o 15% vyššia). Účasť v parlamentných voľbách sa až tak výrazne nelíši - 57,25% (54,67% SR). Podľa politických preferencii prejavovaných vo viacerých voľbách do rôznych volených orgánov môžeme hovoriť o prevažne stredo-pravicovo orientovanej populácii bývajúcej v Bratislave. To dokumentujú výsledky najviac sledovaných parlamentných volieb. Napr. v r. 2006 tri politické strany s najvyššími politickými preferenciami boli SDKÚ 38,7%, SMER – 20,4% a KDH – 8%. Z hľadiska kompozície miestneho zastupiteľstva platí podobné zameranie. V r. 2002 – 2006 dominovali v MZ politické strany KDH – 22%, SDKÚ – 22%, DS – 10%, SMK – 5%. K významnejšej zmene nedošlo ani v nasledujúcom období 2006 – 2010. Najviac poslancov majú politické zoskupenia strán KDH-SDKU-DS s 57 poslancami, ĽS-HZDS,SF,SMER,SMK-MKP,SZ s 9 poslancami. Podobné, skôr pravicové preferencie potvrdzuje aj volebná podpora kandidátov skôr pravicových strán v prípade prezidentských volieb, či volieb do Európskeho parlamentu. Môžeme hovoriť o pomerne stabilnej prevahe politických preferencií obyvateľov, ktorá sa pravdepodobne výrazne nezmení ani v najbližších rokoch.

V súčasnej spoločnosti sa nedá adekvátny demokratický model riadenia redukovať len na voľby a inštitúcie reprezentatívnej demokracie. Veľká pozornosť sa venuje participácii občanov, ich dostatočnej informovanosti, komunikácii s inštitúciami samosprávy. Občania sú dnes v Bratislave v lepšej pozícii ako kedysi, medzi mestom (vedenie, poslanci, magistrát, podniky) a občanmi je oveľa lepšia komunikácia. Mesto využilo moderné formy organizácie komunikácie a kontaktov s občanmi prostredníctvom „front office“ a aktívne využívaného, aktualizovaného a vhodne segmentovaného webu mesta. Situáciu v meste sleduje pomerne bohaté miestne mediálne prostredie zamerané u časti médií aj explicitne len na mesto a jeho samosprávu. Časť predstavujú tlačové média kontrolované samosprávou, časť médií sledujúcich dianie v Bratislave je nezávislá.

Možnosti združovania, aktívne zapojenie združení občanov do riadenia života mesta sú využívané aj v Bratislave. Občianska spoločnosť v Bratislave je bohatá, mesto je plné rôznych asociačných aktivít, má pomerne vyspelý tretí sektor, schopný mobilizácie občanov. Celkom v meste pôsobí vyše 200 nadácií (viac ako polovica nadácií pôsobiacich v SR), okolo 6 300 občianskych združení (pätina celoslovenského počtu) a okolo 150 neinvestičných fondov (podľa registrov subjektov, september 2008). Orientovaný je na veľmi širokú škálu záujmov, ale z hľadiska mesta sú najdôležitejšie z nich tie, ktoré sa zameriavajú najmä na environmentálne otázky, ale aj otázky rozvoja mesta. Zložitejšie vzťahy s občanmi, často reprezentovanými práve časťou organizácii „tretieho sektoru“ sa prejavili pri niekoľkých viac kontroverzných projektoch (Podhradie, územný plán, „mrakodrap“ na Šancovej a pod.). Zložitejšie vzťahy s „tretím sektorom“ i niektorými privátnymi subjektmi nie sú v miestnej politike neobvyklé. Diskusie, spory, konflikty nezriedka znamenajú zdržiavanie, viacnásobné zmeny zámerov. Môžu vytvoriť „mŕtve“ body a priestory zaťažené konfliktom, ktorého prekonanie môže byť časovo i finančne náročné (extra riešenia k dosiahnutiu všeobecnejšie akceptovaného riešenia/rozhodnutia). Naopak, v časti aktivít vládne medzi samosprávou mesta a organizáciami „tretieho sektoru“ spolupráca a vzájomná podpora.

C.6 Zdroje pre verejné služby, vybavenosť a rozvoj

Mesto je s ohľadom na zdroje, ktoré má k dispozícii, zamerané na plnenie svojich kompetencií. Podobne v týchto oblastiach realizuje aj svoje investičné zámery. Napriek rastu príjmov v predchádzajúcich rokoch čelí celkovému nedostatku zdrojov na výraznejší investičný rozvoj. Na svoje potenciálne potreby a zámery má vytvorené rezervy a majetkové zdroje. Nedokáže však samotne významne finančne zasiahnuť do niektorých sfér mesta, najmä tých mimo samotných kompetencií samosprávy.

Mesto nie je jediný aktér z oblasti samosprávy, ktorý vynakladá významné zdroje na území mesta. Napriek tomu platí, že prostriedky vynakladané úrovňou samosprávy hlavného mesta sú ďaleko najvýznamnejšie. Ani kumulované prostriedky mestských častí sa nevyrovnajú prostriedkom vynakladaným celomestskou úrovňou. Ak by sme aj odčlenili finančné operácie z nižšie uvedených údajov (ovplyvnili údaje za Bratislavu v r. 2008), aj tak je rozsah prostriedkov vynakladaných mestom približne dvojnásobkom prostriedkov vynakladaných mestskými časťami. Podobne to platí aj o zdrojoch vynakladaných samosprávnym krajom, pričom ten pokrýva okrem územia Bratislavy aj tri okresy zázemia mesta. Mesto je síce najvýznamnejším aktérom na území mesta rozsahom svojich príjmov a výdavkov, ale mestské časti a samosprávny kraj sú tiež svojimi finančnými možnosťami pomerne perspektívnymi partnermi vo financovaní rozvojových projektov (pravdepodobne často viaczdrojovom).

Tab. C.2: Prehľad príjmov a výdavkov samospráv pôsobiacich na území Bratislava v r. 2008 (tis. SKK)

	príjmy	**výdavky**
Bratislava hlavné mesto SR	9 959 045	9 961 053
mestské časti spolu	3 903 066	3 535 232
Bratislavský samosprávny kraj	3 736 534	3 696 575

Zdroj: záverečné účty.

Finančné hospodárenie mesta je typické skôr obozretným prístupom s prebytkovými a vyrovnanými rozpočtami a prijateľnou zadĺženosťou. Rozpočty vykazujú skôr stagnáciu, či mierny nárast v sérii rokov, kombinované s vybranými rokmi nárastu príjmov a výdajov. Tento vývoj je pochopiteľný s ohľadom na využitie zdrojov z rezerv a úverov mimoriadnymi transfermi zo štátneho

rozpočtu. Významne sa na medziročných zmenách v rozpočtoch podieľajú zmeny v distribúcii príjmov medzi mestom a mestskými časťami a finančné operácie.

Graf C.1: Príjmy a výdavky (tis. SKK)

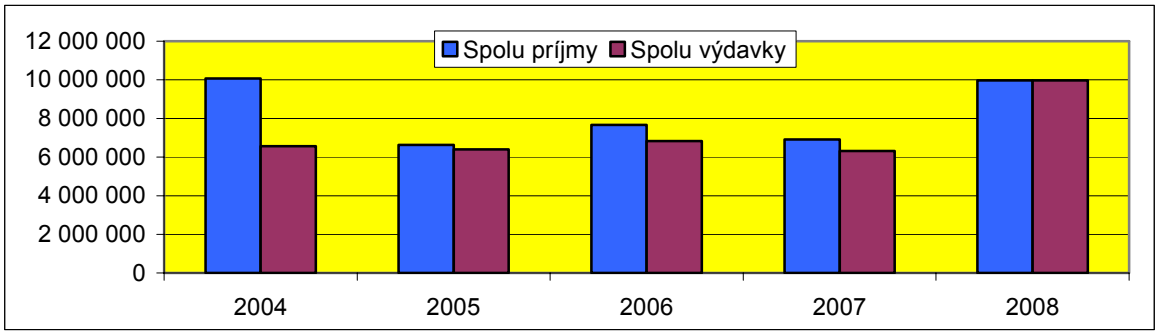

V posledných rokoch môžeme sledovať dobrý vývoj príjmovej časti rozpočtu, najmä vďaka dobre sa vyvíjajúcim daňovým príjmom. Pozitívne sa prejavoval nárast príjmov z podielových daní (podiel na výnose dane z príjmov fyzických osôb) vďaka dobrému makroekonomickému vývoju. Ešte lepší príjem z daní znížila zmena distribúcie výnosu dane z nehnuteľností medzi mestom a mestskými časťami. Došlo súčasne k stabilizácii transferov zo štátneho rozpočtu na vybrané kompetencie vďaka stanoveniu prehľadných pravidiel týkajúcich sa hlavných transferov (napr. školstvo). Priložený graf C.2 zachytáva ešte aj r. 2004 pred aplikáciou fiškálnej reformy s významnou váhou transferov zo štátneho rozpočtu. Pri daniach za špecifické služby sa jedná z podstatnej miery o poplatky za komunálny odpad.

Graf C.2: Vývoj príjmov podľa základných kategórií (tis. SKK)

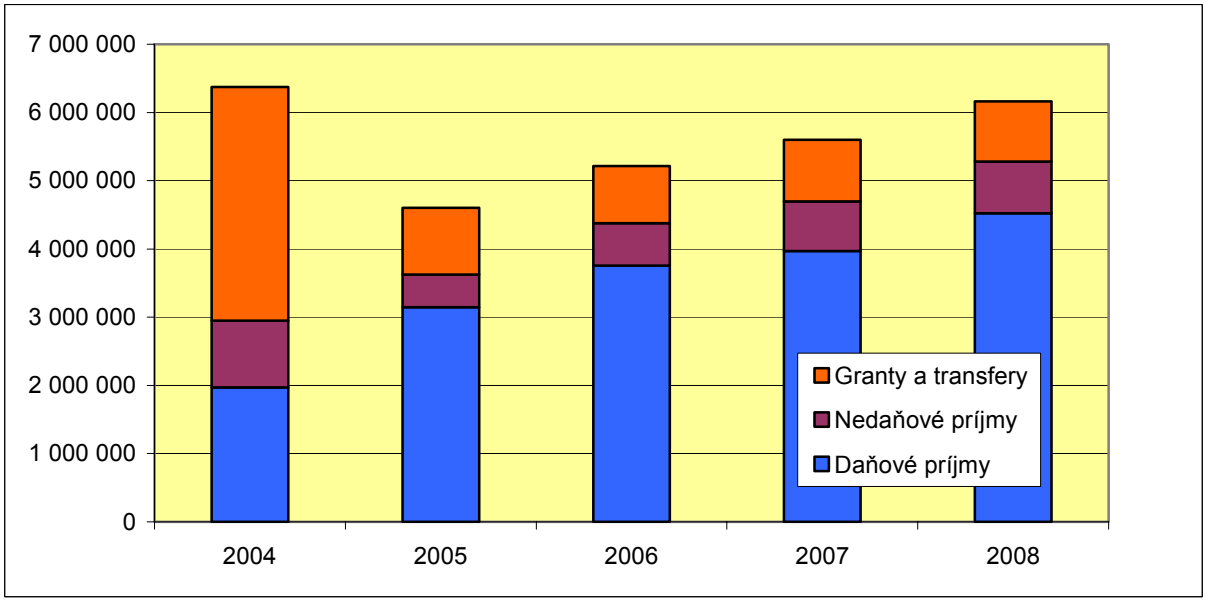

Graf C.3: Prehľad vývoja daňových príjmov (tis. SKK)

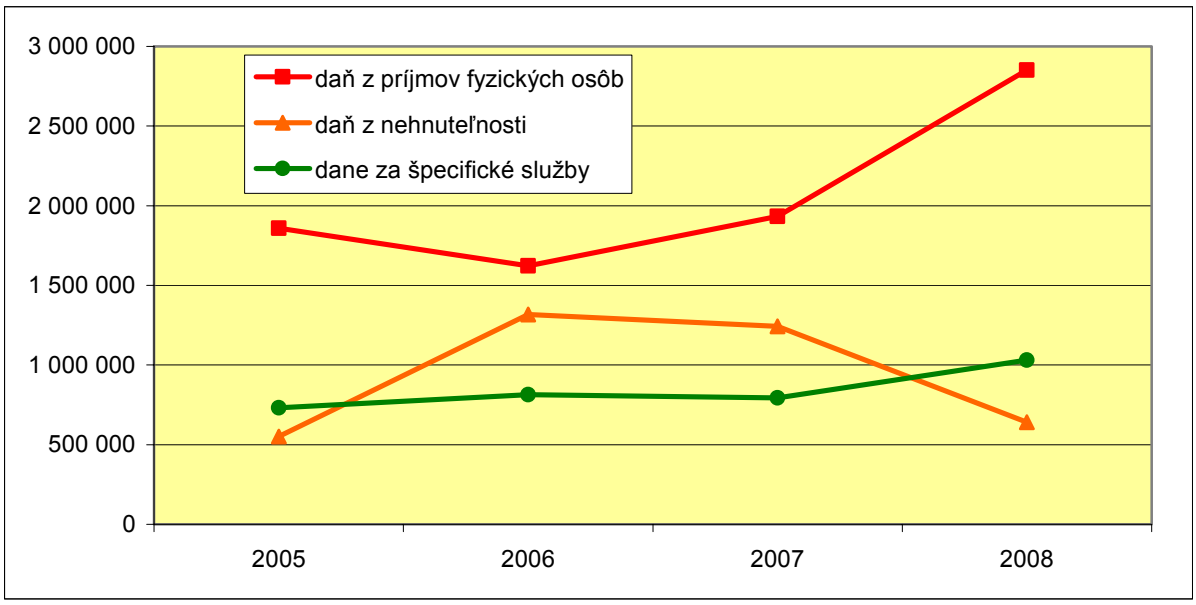

Mesto nepristúpilo k maximalizácii vlastných daňových príjmov, ktoré spravuje (stagnácia sadzieb dane z nehnuteľností), čo núka určitú možnosť ich korekcie v prospech vyšších príjmov. Jednou z možností na zvýšenie príjmov mesta napr. pre potreby rozvojových projektov, je preto napr. aktualizácia daňových sadzieb dane z nehnuteľností, ako aj prehodnotenie sadzieb podľa mestských častí. Jednou z možností je rozšírenie sadzby platnej pre Staré Mesto aj na niektoré ďalšie centrálne mestské časti. Môže ísť najmä o tie, do ktorých sa sústreďujú významné funkcie mesta, resp. tu sa formuje nové administratívne centrum mesta (Ružinov). Je však možné postupovať iným postupom a a nedržať sa administratívnych hraníc. Tu by sa vynaložené prostriedky na vyčlenenie cenovo-daňovej mapy podľa funkčného určenia priestorov a hodnoty nehnuteľností nemuselo stretnúť s odporom, ale naopak s ocenením, ako racionálnejším a spravodlivejším riešením zdaňovania nehnuteľností. Táto alternatíva je pravdepodobne priechodnejšia po prekonaní ekonomickej krízy a môže sa stať agendou zastupiteľstva zvoleného po nasledujúcich komunálnych voľbách.

Tab. C.3: Príklad nezmenených daňových sadzieb dane z nehnuteľností v Bratislave

Daň zo stavieb na ostané podnikanie, skladovanie, administratívu	r. 2005	r. 2006	r. 2007	r. 2008	r. 2009
mestská časť	**Sadzba dane (SKK/m2)**	**Sadzba dane (SKK/m2)**	**Sadzba dane (SKK/m2)**	**Sadzba dane (SKK/m2)**	**Sadzba dane (SKK/m2)**
Staré Mesto	250	250	250	250	250
Podunajské Biskupice	161	161	161	161	161
Ružinov	161	161	161	161	161
Vrakuňa	161	161	161	161	161
Nové Mesto	161	161	161	161	161
Rača	161	161	161	161	161
Vajnory	112	112	112	112	112
Devín	112	112	112	112	112
Devínska Nová Ves	161	161	161	161	161
Karlova Ves	161	161	161	161	161
Dúbravka	161	161	161	161	161
Lamač	112	112	112	112	112
Záhorská Bystrica	112	112	112	112	112
Čunovo	112	112	112	112	112
Jarovce	112	112	112	112	112
Rusovce	112	112	112	112	112
Petržalka	161	161	161	161	161

V prípade výdavkov je pozorovateľná štandardná prevaha bežných výdavkov nad kapitálovými. Kapitálové výdavky tvoria za posledné roky 25-30% celkových výdavkov (s výnimkou r. 2007) a podliehajú výkyvom v závislosti od stavu pripravovaných projektov, dostupných zdrojov, vrátane transferov. V prípade kapitálových výdavkov je náznak vplyvu rozhodnutí podliehajúcich volebnému cyklu. Volebný cyklus ovplyvňuje rozsah kapitálových výdavkov vo volebnom roku a prvom roku volebného cyklu. Naznačuje to existenciu krátkodobých, danou politickou garnitúrou vybraných cieľov pre investície. Aj na tomto prípade je citeľná potreba dlhodobejšej stratégie a formulovania cieľov, ktoré sa realizujú ako ciele pre Bratislavu, a nie priority jednej zvolenej politickej elity. Existencia príliš veľkej „medzery" v investovaní, spôsobenej volebnou výmenou politickej vládnucej elity, nie je plne opodstatnená. Snaha negenerovať investičné záväzky nasledujúcej garnitúre reprezentantov mesta je v princípe korektná, ale súčasne znamená stratu času pre realizáciu opodstatnených rozvojových zámerov. Naznačuje to potrebu rozhodnutí o prioritách (aj preto je potrebný PHSR), ktoré presahujú volebné obdobie.

Graf C.4: Základná štruktúra výdavkov mesta

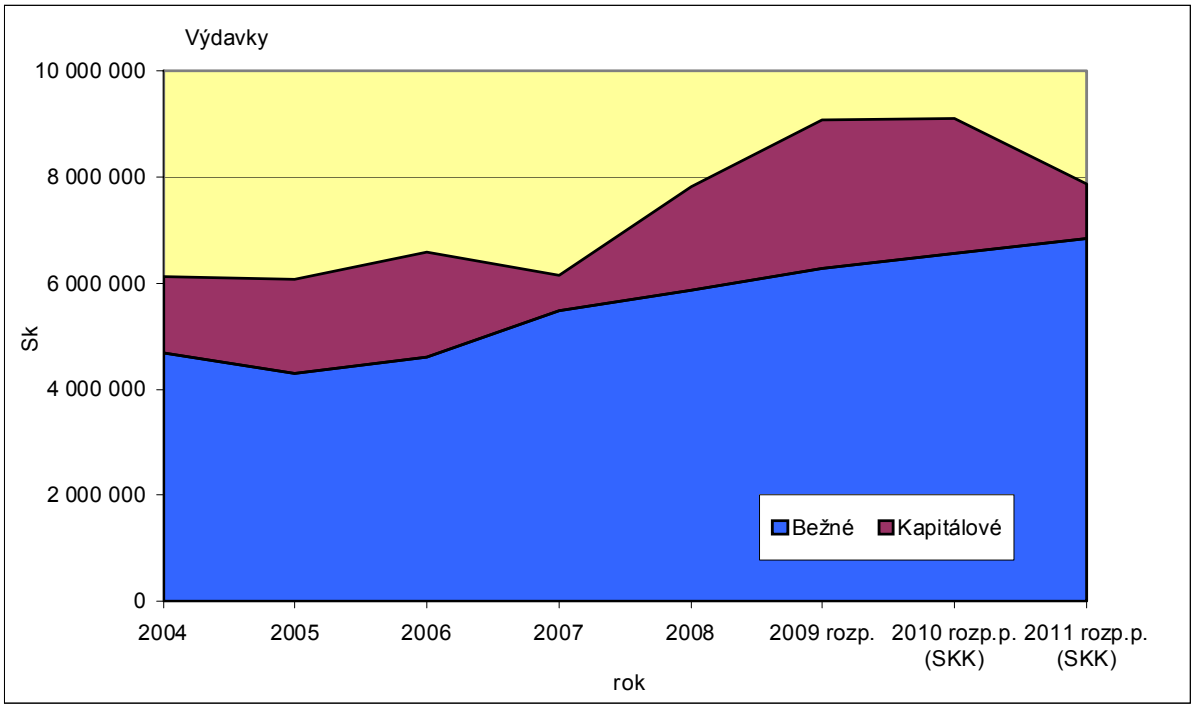

Z bežných výdavkov sú najväčšie výdavky na MHD, komunálny odpad a transfery mestským častiam (graf C.5, tab. C.4). Najmä v oblasti mestskej hromadnej dopravy je pozorovateľný nárast ročných výdavkov (2005-2008 o 45%) až na vyše 1,6 mld. SKK (2008). Výraznejšie narástli výdavky na komunálny odpad (o takmer 60% medzi rokmi 2005-2008). Podobný rast vykazujú aj mzdy a osobné výdavky, z takmer 190 mil. SKK (2005) na 300 mil. SKK (2008). Z významnejších výdavkov ešte výraznejšie rástli výdavky na mestskú políciu (medzi rokmi 2005-2008 o 45%). Ďaleko najviac však vzrástli výdavky na marketing a komunikáciu (vyše deväťnásobne). Stagnujú výdavky na cestovný ruch, rekreačné a športové aktivity, viac výdavkov smeruje do kultúry a pre kultúrne inštitúcie. Len mierne rástli v sledovanom období 2005-2008 transfery mestským častiam, či výstavba a údržba ciest. V tabuľke podľa funkčnej klasifikácie rast vykazovali aj výdavky na vzdelávanie a sociálne zabezpečenie. Významný je oddiel výdavkov na ochranu životného prostredia, ktorý okrem komunálneho odpadu zahrňuje aj čistenie komunikácii, zimnú údržbu komunikácií, či údržbu verejnej a dopravnej zelene. Značný objem výdavkov spadá do oddielu všeobecné verejné služby, kde okrem osobných výdavkov na prevádzku magistrátu patria aj výdavky na splácanie úrokov z úverov (takmer 240 mil. SKK v r. 2008). Tu sú vykazované aj transfery zo štátneho rozpočtu na decentralizované kompetencie, z veľkej časti následne delimitované mestským častiam (vyše 800 mil. SKK). Podstatná časť výdavkov na sociálne zabezpečenie sa týka starostlivosti o dôchodcov.

Graf C.5: Prehľad vývoja výdavkov

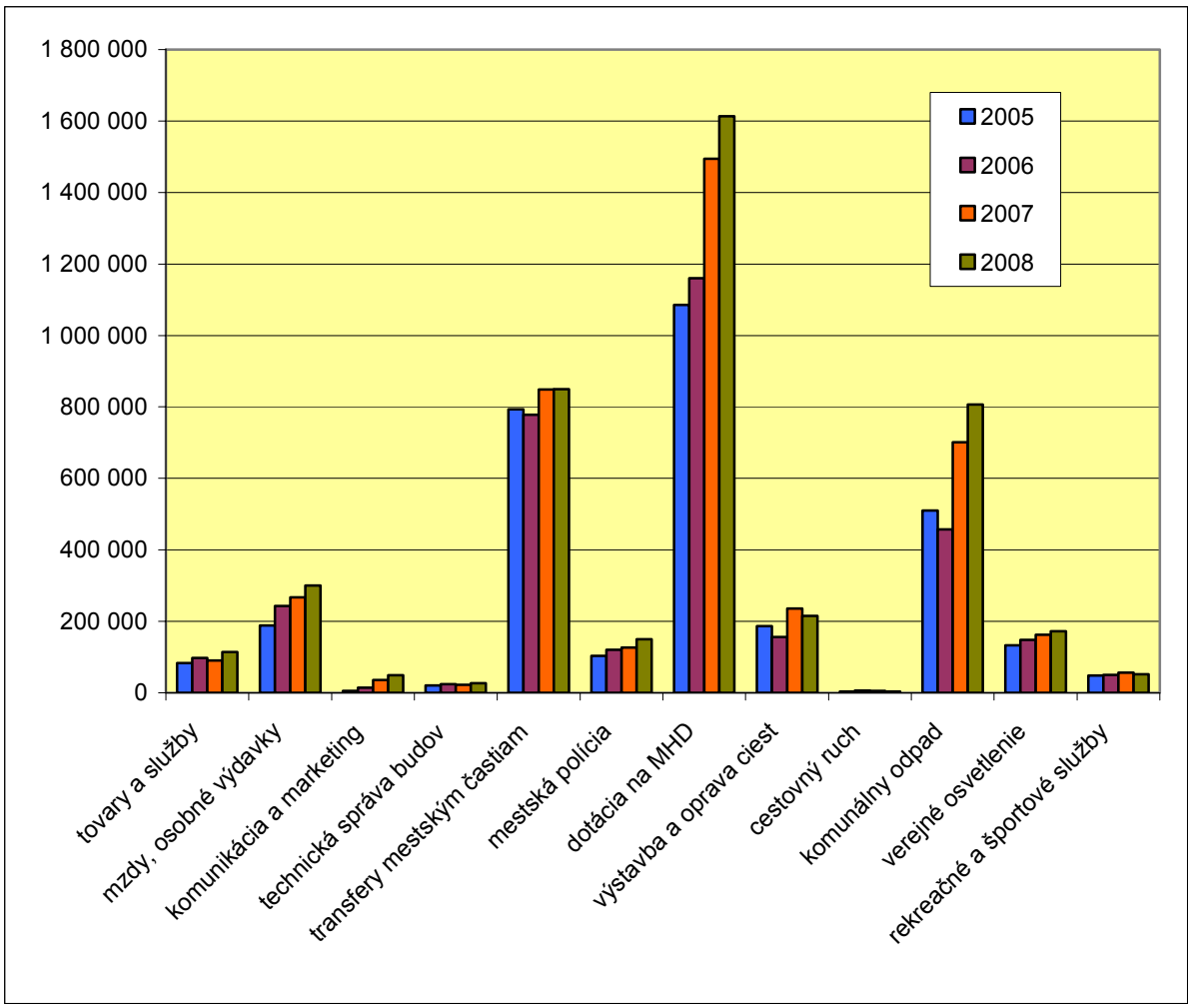

Tab. C.4: Vývoj bežných výdavkov

	2005	2006	2007	2008
Všeobecné verejné služby	1266451	1373039	1514394	1633889
Obrana	386	336	196	499
Verejný poriadok a bezpečnosť	103290	120990	126481	149931
Ekonomická oblasť	1439647	1542711	1806627	1890830
Ochrana životného prostredia	821919	836733	1054110	1111425
Bývanie a občianska vybavenosť	151858	176273	302328	321761
Zdravotníctvo	50	0	32	46
Rekreácia, kultúra a náboženstvo	183099	198340	221450	233828
Vzdelávanie	155345	166731	251397	297160
Sociálne zabezpečenie	167388	187385	200891	239782
BEŽNÉ VÝDAVKY CELKOM	4289433	4602538	5477906	5879151

Na presnejšie priblíženie tokov kapitálových výdavkov sme zvolili ich trojročný kumulatívny súčet znižujúci vplyv medziročných výkyvov. V oblasti kapitálových výdavkov dominuje výrazne investovanie v tzv. ekonomickej oblasti (čo je najmä doprava a komunikácie). Sem spadajú transfery dopravnému podniku mesta a investorskej organizácii GIB. Z ďalších je významný objem prostriedkov, ktoré smerovali do sféry všeobecných verejných služieb – v r. 2006-2008 takmer 1 mld. SKK. Sem patria aj aktívne transakcie mesta spojené s akvizíciou nehnuteľností, resp. ich správa. Investuje sa čoraz viac aj do kultúry, športu a rekreácie (napr. v r. 2008 vyše 380 mil. SKK). Tu majú najväčšiu váhu rekonštrukcie pamiatok v správe mesta. Postupne klesali výdavky v sociálnej sfére (12 mil. SKK v r. 2008).

Graf C.6: Prehľad kapitálových výdavkov – kumulované podľa oblastí v r. 2006-2008

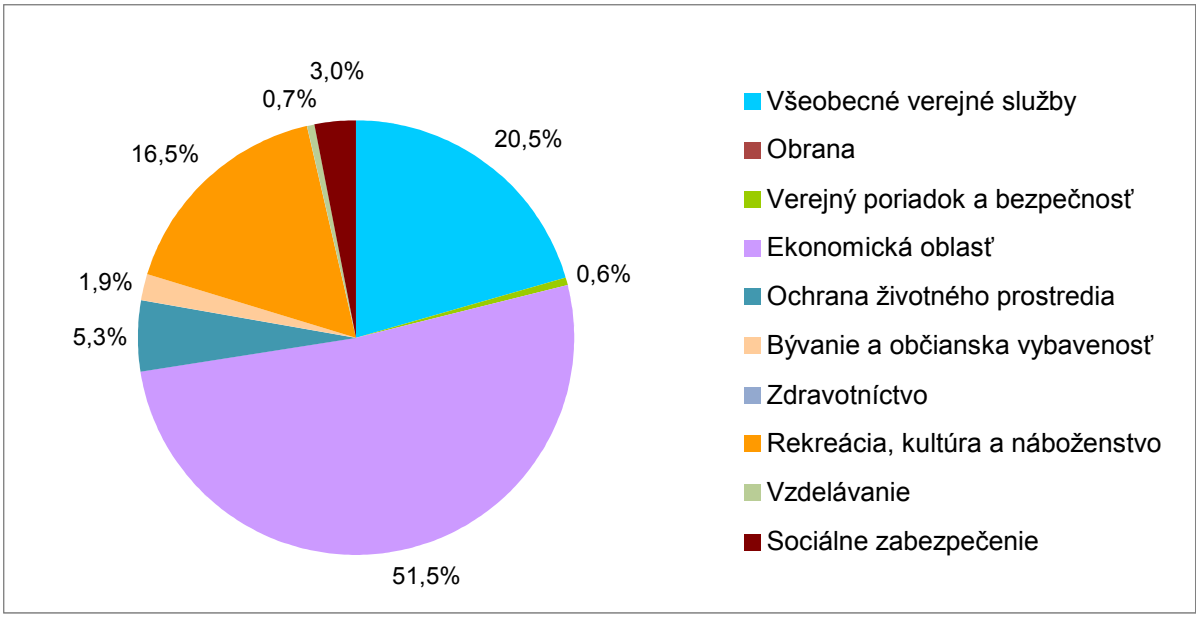

Tab. C.5: Prehľad kapitálových výdavkov – kumulované podľa oblastí v r. 2006-2008 (tis. SKK)

Všeobecné verejné služby	936245
Obrana	0
Verejný poriadok a bezpečnosť	27833
Ekonomická oblasť	2357967
Ochrana životného prostredia	241545
Bývanie a občianska vybavenosť	87243
Zdravotníctvo	0
Rekreácia, kultúra a náboženstvo	755124
Vzdelávanie	31393
Sociálne zabezpečenie	138861
KAPITÁLOVÉ VÝDAVKY CELKOM	4576211

Mesto okrem rozpočtových organizácii, čo sú najmä umelecké školy a sociálne zariadenia, využíva na realizáciu svojich funkcií aj príspevkové organizácie. Tie sa okrem svojich hospodárskych aktivít opierajú aj o príspevok z rozpočtu mesta. Na dokumentáciu prikladáme prehľad ich hospodárenia v r. 2008, ktorý je prevažne plusový. Spoločne dostali príspevkové organizácie príspevok presahujúci 1mld. SKK. Viaceré príspevkové organizácie realizujú významné zámery mesta, ako to je dobre pozorovateľné najmä vo výške kapitálového príspevku, ktoré obdržali.

Tab. C.6: Hospodárenie príspevkových organizácii mesta a príspevky mesta v r. 2008

	hospodárenie			skutočný príspevok	
tis SKK	**výnosy**	**náklady**	**výsledok**	**bežný**	**kapitálový**
Mestská knižnica	17852	17852	0	22700	380
Galéria MB	18726	18724	+ 2	16500	4449
Mestské Múzeum	25608	25608	0	22000	2550
Paming	21540	21498	+ 42	28587	155475
ZOO	40097	39980	+ 117	30189	57150
STARZ	126935	125336	+ 1599	51650	37402
BKIS	50236	49846	+ 390	49475	2338
Mestské lesy	24515	25610	- 1095	26000	1000
Marianum	99687	102988	- 3301	121900	13893
MÚOP	6049	6044	+ 5	4750	0
GIB	11103	10900	+ 203	14578	337917
Spolu	**442348**	**444386**	**-2083**	**388329**	**612554**

Mesto Bratislava sa môže oprieť o pomerne solídnu majetkovú bázu, ktorej najväčšiu časť tvoria pozemky a stavby. Samospráva plní svoj zákonný záväzok a majetok mesta zveľaďuje. Mesto je aktívne v oblasti hlavných kategórii majetku. Najvýznamnejší nehnuteľný majetok predáva, kupuje, o majetok sa stará dodatočnými investíciami. Predaje majetku sú významným zdrojom kapitálových príjmov mesta (napr. takmer 1,7 mld. SKK v r. 2008) a významne prevyšujú kúpy, či zámeny nehnuteľností do majetku mesta. S ohľadom na postoj samosprávy stagnujú majetkové účasti mesta v obchodných spoločnostiach a ostatný finančný majetok. K menej pozitívnym skutočnostiam patrí zvýšenie výšky pohľadávok (čo je všeobecnejší jav).

Graf C.7: Základné položky majetku mesta (tis. SKK, brutto)

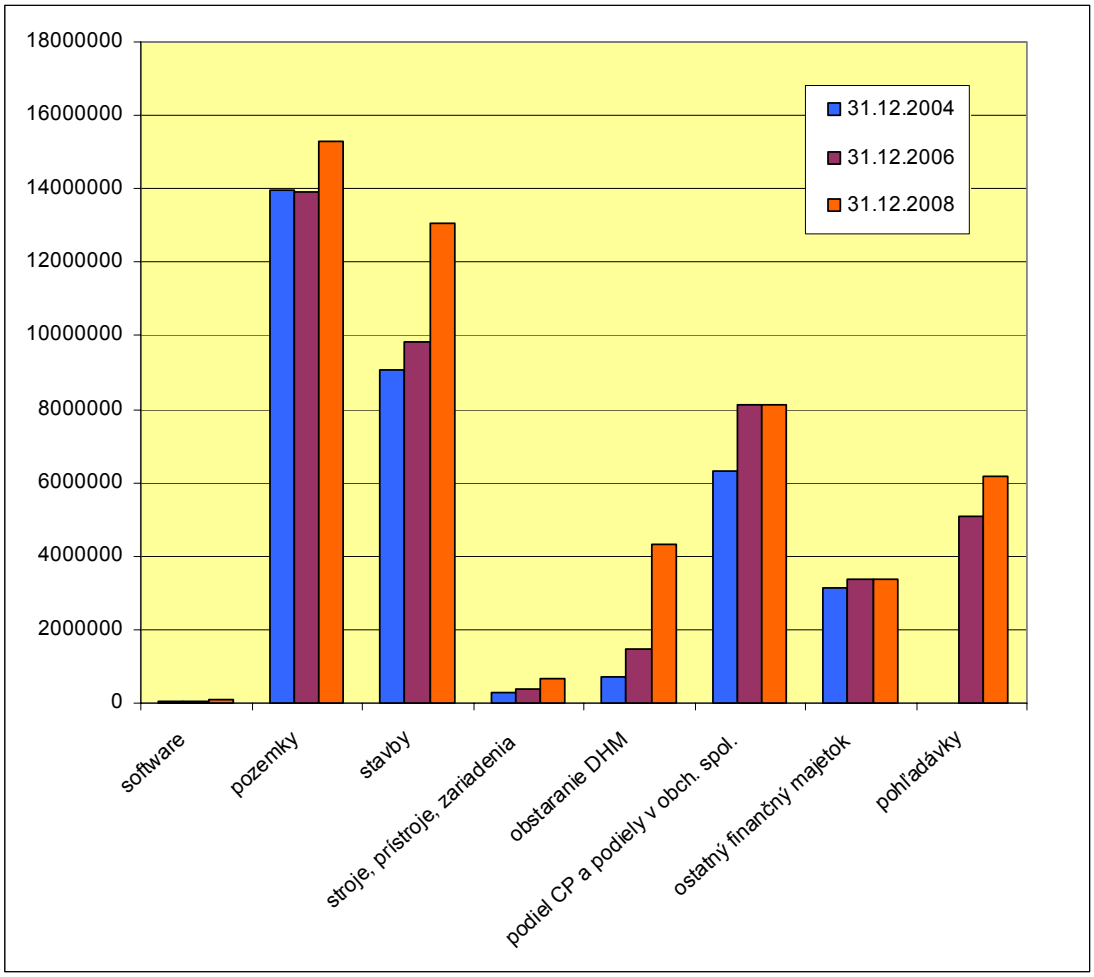

Finančné zázemie mesta je zabezpečené aj rezervami, ktoré pochádzajú najmä z úverov, len čiastočne z prebytkov rozpočtu predchádzajúcich rokov. Tieto zdroje dávajú určitú flexibilitu mestu pri realizácii svojich zámerov. Mesto dlhšie obdobie preferuje rezervy tvorené z väčšieho úveru pred menšími účelovými/projektovými úvermi. Svoje rezervy/úvery využíva opatrne, vrátane ponechania si možnosti na opätovné revolvovanie úveru v prípade jeho nevyužitie na vhodné investície, resp. nezískanie dostatočnej podpory na realizáciu uvažovaných zámerov. V rámci obsluhy dlhu Bratislava v r. 2008 vynaložila na úroky a ostatné súvisiace platby 240 mil. SKK. Mesto uskutočnilo v r. 2008 v rámci finančných transakcií výdavky vo výške 1,821 mld. SKK. Podstatnou zložkou bolo splatenie úveru vo výške 1,8 mld. SKK, pričom súčasne splácalo aj malú istinu iného úveru. Súčasne mesto prijalo úver vo výške 1,72 mld. SKK (Dexia banka Slovensko), ktorý slúžil na splatenie vyššie uvedeného úveru. Výška dlhodobých úverov mesta ku koncu r. 2008 je 4,17 mld. SKK. Rozsah záruk poskytnutých mestom nepresahuje 85 mil. SKK (31.12.2008). Mesto sa vyhlo prehnanému zadĺženiu na rozdiel od niektorých iných veľkých miest na Slovensku. Z hľadiska mestských častí sa pod nútenú správu spôsobenú neobozretnými postupmi a nadmerným dlhom dostala len mestská časť Devín.

Graf C.8: Mimorozpočtové fondy hlavného mesta SR Bratislavy (31. 12. 2008)

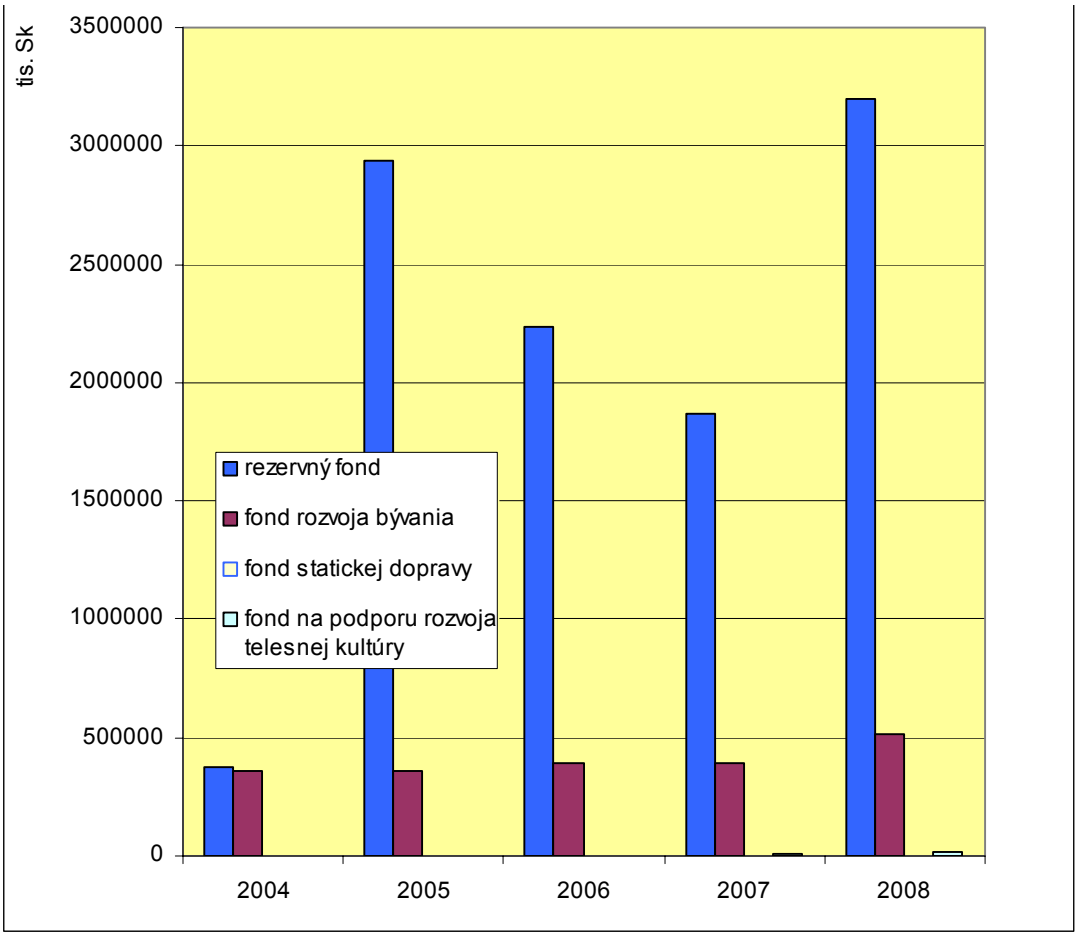

Pre získanie rámcovej predstavy o finančných dimenziách mestských častí je priložená nasledujúca tabuľka o príjmoch a výdavkoch v r. 2008. Je medzi nimi niekoľko veľkých mestských častí disponujúcich rozpočtom prevyšujúcim 0,5 mld. SKK (Staré Mesto, Ružinov, Petržalka). Ich protipólom sú malé mestské časti, ktorých rozpočty nepresahujú výšku 50-60 mil. SKK v uvedenom roku. Značné sú aj rozdiely vo výdavkoch mestských častí na obyvateľa, kde majú vyššie výdavky skôr menšie mestské časti.

Mesto sa vyhlo nadmernej expanzii svojich výdavkov a vytvorilo si dobrú pozíciu aj na zvládnutie súčasnej napätej finančnej situácie. Za situácie dynamického rastu príjmov z podielových daní mohlo byť zhovievavé pri stanovovaní svojich „vlastných“ daní (najmä dane z nehnuteľností) a má možnosť politického rozhodnutia o zvýšení časti vlastných v budúcnosti po viacerých rokoch bezo zmien.

Dostatočné rezervné fondy, doteraz skôr pasívne využívané, dávajú pomerne veľký priestor iniciatívam mesta, ktoré sú „kryté“ bez potreby zabezpečovania financovania spoluúčasti mesta. Tento prístup je vhodný, ak nedochádza k spotrebovaniu prostriedkov na množstvo malých a náhodných zámerov. Vytvára to možnosti expanzie financovania vybraných funkcii resp. prioritných investičných zámerov mesta najmä v súvislosti s najvýznamnejšou udalosťou očakávanou v blízkom čase v meste – MS v hokeji v r. 2011.

Ďaleko finančne najnáročnejšou kompetenciou mesta spôsobujúcou silné rozpočtové zaťaženie je najmä MHD, doprava a dopravná infraštruktúra všeobecne. Sem musí stále smerovať významná energia predstaviteľov mesta aj z hľadiska tlaku na potenciálnych partnerov vo financovaní tejto sféry fungovania mesta.

Tab. C.7: Prehľad príjmov a výdavkov mestských častí v r. 2008

	príjmy	výdavky	výdavky na obyv.
Staré Mesto	630 499 000	551 898 000	13 450
Čunovo	20 230 000	22 446 000	23 803
Devín	12 846 991	12 241 766	11 441
Devínska Nová Ves	156 682 000	140 858 200	8 773
Dúbravka	254 427 000	237 129 000	6 869
Jarovce	21 291 000	17 778 000	13 179
Karlova Ves	262 002 000	251 440 000	7 358
Lamač	59 378 000	87 578 000	13 275
Nové Mesto	418 987 000	385 967 000	10 341
Petržalka	724 010 000	684 514 000	6 063
Podunajské Biskupice	182 288 000	89 862 000	4 281
Rača	192 357 000	113 898 000	5 561
Rusovce	57 915 000	55 470 000	21 676
Ružinov	650 718 887	636 915 789	8 935
Vajnory	65 377 760	64 187 420	13 183
Vrakuňa	148 512 000	144 612 000	7 392
Záhorská Bystrica	45 544 574	38 437 156	12 516
spolu mestské časti	**3 903 066 212**	**3 535 232 331**	**8 245**

Bez razantných zmien v príjmoch (vyššie miestne dane, väčšie daňové príjmy a transfery od štátu, iný rozsah a využitie dlhu) má mesto malé možnosti financovať väčšie rozvojové zámery mimo hlavných kompetencií. Potrebuje spolufinancujúcich partnerov. Mesto rovnako musí čeliť problému významnému výpadku príjmov v dôsledku finančnej krízy.

Bibliografia:

Buček, Ján, 1999. The Citywide/District Relationship and the Question of Integrity: A Case Study of Bratislava. In: Kimball, J.D. ed. *The Transfer of Power – Decentralisation in Central and Eastern Europe.* Budapest (Local Government and Public Service Reform Initiative). Pp.79-96.

Buček, Ján, 2002. The role of local self-government in local development during post-socialist period: The case study of Bratislava. *Acta Universitatis Carolinae (Prague), Geographica,* 37, 2, pp. 105-119.

Buček, Ján, 2006. Post-socialist urban development, planning and participation – The case study of Bratislava City Centre. In: Enyedi, G., Kovács, Z., eds. *Social changes and social sustainability in historical urban centres – The case of Central Europe.* Pécs: Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences. Pp. 65-80.

Buček, Ján, 2008. Zdaňovanie nehnuteľností a jeho vybrané priestorové aspekty v Slovenskej republike. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, No. 50, pp. 169-176.

Magistrát mesta hlavného mesta SR Bratislava. Výročné správy 2004-2008.

Magistrát mesta hlavného mesta SR Bratislava. Záverečné účty 2004-2008.

Bratislava mestské časti – záverečné účty pre za rok 2008.

Sharpe, J., eds. 1995. *The Government of World Cities – The future of the Metro Model*. Chichester:Wiley.

Štatút hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy

Zákon č. 377 Slovenskej národnej rady z 13. septembra 1990 o hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave (jeho zmena a doplnenie zákonom č. 535/2008 Z. z.)

Oblasť: Samospráva a riadenie mesta

Téma 1: Stabilizácia celkového rámca pôsobenia samosprávy v meste

Téma 2: Spolupráca s ostatnými aktérmi pôsobiacimi v meste

Téma 3: Zdroje pre verejné služby, vybavenosť a rozvoj

Téma 1:

Stabilizácia celkového rámca pôsobenia samosprávy v meste – celkový rámec pôsobenia samosprávy v meste je komplikovaný. Pôsobí v ňom viacero úrovní samosprávy. Okrem troch úrovní samosprávy je tu aj línia pôsobenia orgánov štátu, so svojimi záujmami. Všetci aktéri sa musia podieľať na zdokonaľovaní fungovania tohto zložitého systému kompetencií, toku prostriedkov a vzájomnej závislosti.

Zdôvodnenie:

Mesto je po r. 1989 charakteristické aplikáciou celosvetovo pomerne rozšíreného dvojstupňového modelu samosprávy na území veľkého mesta. Je logické, že optimalizácia vzťahov oboch úrovní samospráv nebola jednoduchá a krátkodobá záležitosť. Celomestská úroveň i úroveň mestských častí viackrát prezentovali a presadzovali svoje predstavy o fungovaní samosprávy. Hľadaniu optimálneho modelu nepomáha ani diverzita (napr. veľkosť) a odlišné okolnosti pôsobenia mestských častí, čo ovplyvňovalo ich záujmy a ciele. Komplikácie sa prenášali najmä do rokovaní zastupiteľstva mesta, schvaľovania a zmien štatútu mesta a do snáh o novelizáciu zákona o Bratislave. Aktuálna novelizácia uvedeného zákona upravila niektoré citlivé body organizácie a fungovania samosprávy mesta, napriek tomu ponechala viaceré záležitosti i na štatút mesta. Situácia v riadení mesta je ešte skomplikovaná pôsobením ďalšej úrovne – samosprávy VÚC od začiatku tejto dekády, ktorá prevzala na seba niektoré významné kompetencie.

Uvedené inštitucionálne prostredie s troma úrovňami samosprávy v tom istom území je ďalej doplnené pôsobnosťou viacerých inštitúcií štátnej správy (napriek čiastočnému zjednodušeniu v rámci procesov decentralizácie), v časti aktivít je pritom významným aktérom na území mesta samotný „centrálny“ štát a jeho inštitúcie. Došlo k tvorbe početného, napriek deľbe kompetencií dosť neprehľadného inštitucionálneho riadiaceho prostredia, kde dosiahnutie koordinácie, spolupráce a efektívnych spoločných výstupov je pomerne náročné. Napriek mnohým prípadom spolupráce, v danom prostredí sa môže prejaviť aj divergencia cieľov. Legitimné samostatné iniciatívy týchto aktérov zo sféry verejnej správy nemusia byť plne kompatibilné.

Do špecifickej situácie sa dostalo mesto Bratislava aj z hľadiska vyčlenenia regiónov do nomenklatúry NUTS. V tomto členení mesta Bratislava ako integrálny útvar neexistuje. Ako región NUTS II, i NUTS III vystupuje Bratislavský kraj. Nižšími jednotkami sú okresy a mestské časti, pričom paradoxne okresy po reformách už plnia skôr len štatistickú úlohu a málo pôsobia ako jednotky s významnými úlohami v správe územia.

Dôsledok:

Bohaté a viacúrovňové inštitucionálne prostredie pôsobiace na území mesta Bratislava môže sťažovať a predlžovať prijímanie finálnych rozhodnutí o rozvojových zámeroch. Koordinácia, dosahovanie spoločných postojov, zladenie dielčich územných a sektorových stratégii, môže v krajných prípadoch znamenať až neefektívnosť, konkurenciu vo vybraných zámeroch, prenos nedohody do viacerých oblastí. Na druhej strane môže umožniť kumuláciu odborných kapacít na lepšie riešenia a finančných zdrojov na viaczdrojové financovanie, čím sa môže uľahčiť dosiahnutie spoločne definovaných cieľov.

Úprava niektorých ďalších bodov fungovania mesta novelizáciou zákona o Bratislave z r. 2008 napomáha stabilizácii pôsobenia samosprávy v meste, napriek tomu ponecháva stále určitú flexibilitu na riešenie vzťahov a definovanie pravidiel prostredníctvom štatútu mesta.

Kľúčovým aktérom na území mesta je celomestská samospráva mesta. Má najväčší potenciál či sa vychádza z personálnych kapacít, disponuje najväčšími finančnými zdrojmi, alebo má rozsiahle výkonné kapacity vďaka svojim podnikom a organizáciám. BSK ako najnovší prvok samosprávy si

postupne buduje miesto aktívneho pôsobenia na území Bratislavy. Nemôžeme zabudnúť aj na možnosti väčších mestských častí.

Uvedené „vynechanie“ mesta Bratislava z priamej identifikácie s jednotkou NUTS, okrem iného sťažuje aj jej analytické skúmanie, keďže napr. neumožňuje jej priame štatistické sledovania s využitím databáz Eurostatu (hoci je to čiastočne kompenzované spracovaním samostatnej štatistickej ročenky mesta).

Téma 2:

Spolupráca s ostatnými aktérmi pôsobiacimi v meste – Bratislava je priestorom aktivít mnohých subjektov zo všetkých sektorov, nielen verejného sektoru. Rozvoj mesta je výsledkom ich spolupôsobenia, ktoré je plné špecifických, ako aj spoločných záujmov. Dlho vedľa seba sektory fungovali skôr paralelne, bez významnejších prienikov, okrem štandardných väzieb v zmysle legislatívy. Bratislava až v poslednom čase spolupracuje na väčších projektoch s viacerými partnermi z privátneho sektoru a štátom.

Zdôvodnenie:

Mesto Bratislava je príkladom skôr liberálnejšieho prístupu ku komunálnej politike. V mnohých sférach je ponechaná iniciatíva na privátnom sektore. To je jednak dôsledok zodpovednosti mesta za niektoré významné kompetencie, jednak dôsledok finančných obmedzení, ktorým samospráva čelí. Súvisí to aj s dobre rozvinutými trhovými podmienkami vo viacerých sférach života mesta najmä v posledných rokoch. Tie nenútili politiku samosprávy k extenzívnym aktivitám a priamym intervenciám. Za podmienok dynamického rozvoja mesta sa samospráva koncentrovala na svoje kompetencie – explicitne definovanú verejnú spotrebu, verejné služby. Vo viacerých sférach mesto využíva svoju regulačnú úlohu, ale je otvorenosť rozvojovým iniciatívam. Mesto takto podporovalo privátne projekty bez svojej priamej účasti (finančnej, majetkovej), umožňovalo privátne iniciatívy vzájomnými transakciami s inými aktérmi, čím napr. podporilo viaceré projekty rozsiahlejšej výstavby. Uprednostňovalo jednoduchšie a prehľadné vzťahy (kontrakty) bez expanzie spoločných podnikov s privátnym sektorom. Sofistikovanejšie formy spolupráce s privátnym sektorom sa nevyužívali vo väčšej miere. V prípade spolupráce s privátnym sektorom sa skôr oddeľujú fázy verejné od privátnych fáz pri realizácii projektov.

Štát je v súčasnosti hlavný partner mesta. Okrem transferov na základné kompetencie to je aj prípad realizácie väčších projektov (investičné projekty – napr. most Apollo). Zainteresovanosť štátu v Bratislave je logická, miera jeho zainteresovanosti ťažko definovateľná a vynútiteľná. Hlavné mesto je sídlom hlavných inštitúcií štátu, sídlom ďalších významných a štátom financovaných „národných“ inštitúcií. Štát patrí k významným zamestnávateľom v meste, najmä vďaka procesom budovania inštitúcií centrálneho štátu po r. 1993. Mestu prospievajú aktivity štátu v modernizácii viacero jeho inštitúcií, kým u časti sa tak stalo (ND), u iných sa tak deje (Hrad), resp. plánuje (SNG). Štát bude hľadať na území mesta možnosti svojho efektívneho pôsobenia, priestor pre svoje ciele, pričom bude musieť spolupracovať so samosprávou. Už teraz došlo k významnému posunu, keďže mesto sa stalo kľúčovým realizátorom spoločných záujmov štátu a mesta v súčasnosti v prípade niektorých verejne orientovaných objektov (štadióny). Zatiaľ však len pomaly dochádza k zladeniu dlhodobých cieľov mesta a štátu (jeho jednotlivých inštitúcií). Spolupráca je skôr „projektová“ ako systematická, a nesystematickým je zatiaľ aj celkový rámec, ktorému chýba dlhodobejšia stratégia.

V meste absentuje viacero významnejších medzinárodných inštitúcii (je tu napr. regionálna kancelária UNDP). Globalizácia a posilňovanie úlohy medzinárodných inštitúcií však bude naďalej ponúkať príležitosti ich umiestnenia aj do Bratislavy. Aj v tejto oblasti by zladenie postupu a záujmov štátu a mesta mohlo pomôcť presadeniu sa, aj napriek susedstvu Viedne ako jedného z významných uzlov svetovej diplomacie a pôsobiska medzinárodných inštitúcií.

V súčasnej spoločnosti sa nedá demokracia redukovať len na voľby. Občania sú dnes v Bratislave v lepšej pozícii ako kedysi, medzi mestom (vedenie, poslanci, magistrát, podniky) a občanmi je oveľa lepšia komunikácia. Mesto využilo moderné formy organizácie komunikácie a kontaktov s občanmi prostredníctvom „front office“ a aktívne využívaného, aktualizovaného a vhodne segmentovaného webu mesta. Situáciu v meste sleduje pomerne bohaté miestne mediálne prostredie zamerané u časti médií aj explicitne len na mesto a jeho samosprávu. Demokratickosť pôsobenia

samosprávy narušuje nižšia participácia vo voľbách. Mesto je typické pomerne stabilnými, skôr pravicovými volebnými preferenciami.

Občianska spoločnosť v Bratislave je bohatá, mesto je plné rôznych asociačných aktivít, má pomerne vyspelý tretí sektor schopný mobilizácie občanov, orientovaný na sociálne, environmentálne problémy. Zložitejšie vzťahy s občanmi, často reprezentovanými práve časťou organizácií „tretieho sektoru“ sa prejavili pri niekoľkých viac kontroverzných projektoch. Naopak, v časti aktivít vládne medzi samosprávou mesta a organizáciami „tretieho sektoru“ spolupráca a vzájomná podpora.

Dôsledky:

Mesto a jeho partneri stále nemajú zaužívané štandardizované modely spolupráce, čelia problému nedostatku početných pozitívnych skúseností, jasných pravidiel, súladu v prioritách. To sťažuje efektívne spolupôsobenie so štátom a privátnym sektorom, ktoré je potom vždy realizované skôr na individuálnej báze. Dlhšie sa formuje model spoločného pôsobenia samosprávy, štátu a súkromného sektoru pri projektoch väčšej dimenzie, kde má svoje záujmy každý z aktérov.

Z hľadiska záujmov a potrieb na rozhraní verejného a privátneho sektoru je dosť možné, že pri hľadaní/čakaní na privátne riešenia sa niektoré potreby mesta nebudú riešiť. Môže sa prejaviť nutnosť užšej spolupráce mesta a privátnej sféry pri časti projektov na prieniku verejnej a privátnej sféry, na ktoré privátny sektor nebude mať sám kapacitu, no pre mesto a jeho fungovanie môžu byť dôležité. Môže to znamenať postupné skúmanie efektívnych modelov spolupráce s privátnym sektorom až formovanie sofistikovanejšieho aplikovateľného know-how (napr. niektoré z modelov verejno-privátneho partnerstva).

Napriek aktivizácii štátu pri riešení potrieb na území mesta, možnosti štátu sú obmedzené, veľmi selektívne, pravdepodobne nie systematické. Bez vzájomného zosúladenia dlhodobejších cieľov a zámerov zostáva len viera v racionálny postoj tej ktorej politickej garnitúry na centrálnej úrovni voči potrebám mesta (a možnosti presvedčiť o naliehavosti potrieb mesta a zmyslu podpory zo strany štátu).

Zložitejšie vzťahy s „tretím sektorom“ i privátnymi subjektmi nie sú v miestnej politike neobvyklé. Diskusie a spory však znamenajú zdržiavanie, viacnásobné zmeny zámerov. Môžu vytvoriť „mŕtve“ body a priestory zaťažené konfliktom, ktorého prekonanie môže byť časovo i finančne náročné (extra riešenia k dosiahnutiu všeobecnejšie akceptovaného riešenia/rozhodnutia).

Téma 3:

Zdroje pre verejné služby, vybavenosť a rozvoj – Mesto je s ohľadom na zdroje, ktoré má k dispozícii, zamerané na plnenie svojich kompetencií. Podobne realizuje investičné zámery v hlavných oblastiach svojich kompetencií. Napriek rastu príjmov v predchádzajúcich rokoch čelí nedostatku zdrojov. Na svoje potenciálne potreby a zámery má vytvorené rezervy a majetkové zabezpečenie. Nedokáže však samotné významne finančne zasiahnuť do niektorých sfér mesta.

Zdôvodnenie:

Finančné hospodárenie mesta je typické skôr obozretným prístupom s prebytkovými rozpočtami a prijateľnou zadĺženosťou. Rozpočty vykazujú stagnáciu v sérii rokov, kombinované s vybranými rokmi nárastu príjmov a výdajov. Tento vývoj je pochopiteľný s ohľadom na využitie zdrojov z rezerv a úverov, či vplyv zmien v distribúcii príjmov medzi mestom a mestskými časťami.

V posledných rokoch môžeme sledovať dobrý vývoj miestnych financií najmä vďaka nárastu príjmov z podielových daní (výnos dane z príjmov fyzických osôb). Došlo súčasne k stabilizácii transferov zo štátneho rozpočtu na vybrané kompetencie. Mesto nepristúpilo k maximalizácii vlastných daňových príjmov, ktoré spravuje (stagnácia sadzieb dane z nehnuteľností), či núka určitú možnosť ich korekcie v prospech vyšších príjmov.

Vo výdavkoch dominujú bežné výdavky. Kapitálové výdavky vo väčšine rokov tvoria prijateľných 25-30% celkového rozpočtu (s výnimkou r.2007). Plánovanie kapitálových výdavkov je obmedzené volebným cyklom. Z bežných výdavkov sú najväčšie výdavky na MHD, komunálny odpad a transfery mestským častiam. U časti bežných výdavkov štandardný nárast (osobné výdavky, mestská polícia, cesty, osvetlenie).

Mesto Bratislava sa môže oprieť o pomerne solídnu majetkovú bázu, ktorej najväčšiu časť tvoria pozemky a stavby. Samospráva plní svoj záväzok a majetok zveľaďuje, stagnujú majetkové účasti, zvýšili sa v sledovanom období pohľadávky (čo je všeobecný jav). Finančné zázemie mesta je zabezpečené aj rezervami, ktoré pochádzajú najmä z úverov, menej z prebytkov rozpočtu. Tieto zdroje dávajú určitú flexibilitu mestu pri realizácii svojich zámerov. Mesto dlhšie obdobie preferuje rezervy tvorené z väčšieho úveru pred menšími účelovými/projektovými úvermi. Svoje rezervy využíva opatrne, vrátane vytvorenia si priestoru na opätovné revolvovanie úveru.

Dôsledky:

Mesto sa vyhlo nadmernej expanzii svojich výdavkov a vytvorilo si dobrú pozíciu aj na zvládnutie súčasnej napätej finančnej situácie. Za situácie dynamického rastu príjmov z podielových daní mohlo byť zhovievavé pri stanovovaní svojich „vlastných“ daní (najmä dane z nehnuteľností) a má možnosť politického rozhodnutia o zvýšení časti vlastných daní v budúcnosti po viacerých rokoch bezo zmien.

Volebný cyklus ovplyvňuje rozsah kapitálových výdavkov vo volebnom roku a prvom roku volebného cyklu. Naznačuje to potrebu rozhodnutí o prioritách (preto PHSR), ktoré presahujú volebné obdobie (zatiaľ to funguje pod gesciou štátu asi len v cestnej doprave).

Dostatočné rezervné fondy dávajú pomerne veľký priestor iniciatívam mesta, ktoré sú „kryté“, bez potreby zabezpečovania financovania spoluúčasti mesta. Tento prístup je vhodný, ak nedochádza k spotrebovaniu prostriedkov na množstvo malých a náhodných zámerov.

Ďaleko finančne najnáročnejšou kompetenciou mesta spôsobujúcou silné rozpočtové zaťaženie je najmä MHD a doprava všeobecne.

Bez razantných zmien v príjmoch (vyššie miestne dane, väčšie daňové príjmy a transfery od štátu, iný rozsah a využitie dlhu) má mesto malé možnosti financovať väčšie rozvojové zámery mimo hlavných kompetencií. Potrebuje spolufinancujúcich partnerov.

Zoznam použitých skratiek

a pod. – a podobne
BSK – Bratislavský samosprávny kraj
CVTI SR – Centrum vedecko-technických informácií SR
mil. – milión
mld. – miliarda
MS – majstrovstvá sveta
napr. – napríklad
ND – Národné divadlo
PPP – public-private partnership
r. – rok
resp. – respektíve
SKK – slovenské koruny
SNG – Slovenská národná galéria
SR – Slovenská republika
tzv. – takzvaný
UNDP – United Nations Development Programme
VÚC – vyšší územný celok

B. ANALÝZA SWOT

Zmyslom analýzy **vnútorných silných a slabých stránok mesta Hlavného mesta SR Bratislavy** je pripraviť popri socio-ekonomickej analýze ďalší podklad pre rozpracovanie špecifických cieľov, opatrení a aktivít v rámci jednotlivých strategických oblastí rozvoja. Realizácia jednotlivých opatrení a aktivít by mala na jednej strane riešiť slabé stránky a posilňovať alebo využiť silné stránky.

Táto verzia analýzy SWOT nemá ambíciu byť úplne vyčerpávajúca alebo jedine správna, formulovaná bola na stretnutí pracovných skupín dňa 26.11.2009, doplnená informáciami z predchádzajúcich analýz. Bola posúdená na pracovných stretnutiach tematických skupín pre jednotlivé kľúčové oblasti 8. a 9.12. 2009 a je ďalej otvorená pripomienkam.

Vnútorná analýza (SW)

Vnútorná analýza je štrukturovaná podľa jednotlivých strategických oblastí rozvoja, ktoré boli identifikované hlavnou plánovacou skupinou pre tvorbu PHSR Hlavného mesta SR Bratislavy. Keďže kľúčové oblasti sú vzájomne prepojené a čiastočne sa aj prelínajú, mnohé z kladných alebo záporných faktorov by bolo možné zaradiť do viacerých, avšak z dôvodu ľahšej čitateľnosti sú však spomenuté iba v jednej z oblastí.

Bratislava – nadregionálne centrum

SILNÉ STRÁNKY

- štatút hlavného mesta SR;
- centrálna poloha v rámci stredoeurópského priestoru;
- súčasť tzv. zlatého trojuholníka Európy (Viedeň – Bratislava – Györ);
- blízkosť Viedne (64 km);
- dobrá dopravná dostupnosť;
- poloha na Dunaji;
- koncentrácia národných a medzinárodných inštitúcií;
- inštitucionalizácia CENTROPE - projekt spolupráce verejnej správy, podnikov a štátnych organizácií v regióne Slovensko, Maďarsko a Rakúsko;
- kvantitatívny a kvalitatívny nárast ubytovacích kapacít;
- významné centrum poznávacieho turizmu;
- prebiehajúce a pripravované celoštátne projekty (rekonštrukcia Bratislavského hradu, výstavba národného futbalového štadiónu, prestavba hokejového štadiónu);
- špecifické prírodné dedičstvo lužných lesov, ktoré je na území katastra mesta;
- ...

SLABÉ STRÁNKY

- existujúca predstava o Bratislave ako o zvýhodňovanom prostredí v porovnaní s inými regiónmi Slovenska;
- excentrické umiestenie v rámci Slovenska;
- blízkosť Viedne;
- kataster mesta siahajúci po štátne hranice s Rakúskom a Maďarskom;
- absencia centrál nadnárodných spoločností a medzinárodných inštitúcií;
- nedostatočne využívaná možnosť koordinovať aktivity rôznych inštitúcií;
- nekompletný potenciál kongresového turizmu, najmä s ohľadom na nedostatok kapacitných rokovacích priestorov;
- nedostatky v informačnom, navigačnom a interpretačnom systéme;
- obmedzujúca poloha letiska v systéme mesta a nedostatočné prepojenie s centrom mesta pre cestujúcich;
- ...

Znalostná ekonomika

SILNÉ STRÁNKY

- ústup priemyslu ako jedného z najdominantnejších sektorov a pokles jeho rastovej dynamiky a mzdovej príťažlivosti;
- podstatný nárast zamestnanosti aj rastovej dynamiky v službách;
- vysoká koncentrácia vzdelávacích inštitúcií a študentov;
- vysoká koncentrácia vedecko-výskumných pracovísk;
- existujúca všeobecne deklarovaná zhoda o potrebe rozvíjať segment znalostnej ekonomiky;
- nadpriemerne vzdelané obyvateľstvo;
- priestorové rezervy pre infraštruktúru znalostnej ekonomiky, schválené v územno-plánovacej dokumentácii;
- plány na realizáciu vedecko-výskumného parku CEPIT;
- tradícia a priestorové možnosti pre uskutočňovania akcií na výmenu know-how (výstavníctvo, veľtrhy)
- ...

SLABÉ STRÁNKY

- nižšie medzinárodné ratingové renomé bratislavských vzdelávacích inštitúcií;
- indície o klesajúcej kvalite vzdelávania na stredných školách (v rankingu slovenských gymnázií podľa hodnotenia maturít z matematiky , len tri z Bratislavy boli v prvej 50-tke);
- zaostávanie celkovej výšky výdavkov na vedu a výskum v medzinárodných porovnaniach;
- nízky podiel súkromného sektora na financovaní vedy a výskumu;
- neexistencia sofistikovanejších a úspešných programov a kapacít na podporu alokácie vedecko-výskumných kapacít a investícii (ako napr. vedecko-technické parky, inkubátory a pod.);
- absencia nástrojov podpory rozvoja znalostnej ekonomiky mestom;
- nedostatočná váha odvetví kreatívneho a na kultúre založeného „priemyslu“ (prevažuje orientáciou na slovenský trh, nedostatok komerčných aktivít v oblasti kultúry, umenia, filmu);
- nerealizovaná a v súčasnosti už neaktuálna Regionálna inovačná stratégia z roku 2002;
- absencia fyzickej infraštruktúry pre rozvoj inovácií a prenos technológií (napr. inkubátor, vedecko-technologický park a pod.);
- zatiaľ chýbajúci investor pre vedecko technologickú časť projektu CEPIT;
- ...

Kvalita života a ľudské zdroje

SILNÉ STRÁNKY

- ekonomicky prevažne stabilizované obyvateľstvo;
- nízka nezamestnanosť;
- dobrá dostupnosť širokej škály verejných služieb;
- existencia kultúrnych inštitúcií nadregionálneho a celoslovenského významu poskytujúcich bohatú ponuku kultúrnych podujatí (zbierkotvorné inštitúcie – múzeá a galérie, divadlá, hudobné telesá – Slovenská filharmónia a pod.);
- množstvo kultúrnych akcií prístupných širokej verejnosti;
- vyspelá sieť neziskových sociálnych služieb a inštitúcií;
- možnosti využívania kontaktu s kultúrou prostredníctvom elektronických médií, predovšetkým televízie takmer neobmedzené, dostupné prakticky pre každého;
- potenciál programu „otvorená škola“;
- ...

SLABÉ STRÁNKY

- demografický vývoj (v blízkej budúcnosti bude Bratislava najstarším regiónom na úrovni NUTS);
- veľký počet denne prítomných osôb (odhad 200 – 250 tisíc), na krytie poskytovania verejných služieb ktorých, nie sú finančné zdroje;
- neexistujúci komunitný plán sociálnych služieb mesta, resp. koordinačná a integračná úloha mesta pri tvorbe komunitných plánov mestských častí;
- priestorová a kapacitná diferenciácia sociálnych a iných verejných zariadení;
- neuspokojivý fyzický stav zariadení sociálnych a iných verejných služieb;
- slabá informovanosť o možnostiach sociálnych služieb;
- nedostatočne rozvinutá terénna (domáca) opatrovateľská služba;
- nestabilné financovanie zariadení a neziskových organizácií;
- obmedzená úloha mesta v rozvoji sociálneho a nájomného bývania;
- nízka bezbariérovosť zariadení verejných služieb;
- prebiehajúci všeobecný trend poklesu záujmu obyvateľov o “tradičné” kultúrne zariadenia (divadlá, kiná, verejné knižnice, koncerty);
- trend zániku niektorých centier alternatívnej kultúry;
- nedostatočná kapacita celoročne využiteľných krytých plavární a krytých ľadových plôch v meste, i niektorých ďalších zariadení (fitnescentrá, kryté športové haly);
- chýbajúce resp. ubúdajúce drobné športoviská;
- do budúcnosti nedostatočná kapacita hrobových miest;
- ...

Kvalita životného prostredia a mestského priestoru

SILNÉ STRÁNKY

- dochované kultúrne hodnoty nielen mestského, ale aj nadregionálneho, resp. európskeho významu (lokality Devín, Rusovce – antická Gerulata, Bratislavský hrad);
- rôznorodosť urbanistickej štruktúry mesta doplnená zachovanými kompaktnými centrami vidieckeho charakteru (napr. Devín, Dúbravka, Vajnory, Rača, ...);
- urbanisticky hodnotné časti mesta z 20. a 30. rokov;
- dochované prírodné hodnoty nadregionálneho významu, vrátane rozsiahlych zásob podzemných vôd;
- chránené územia a iné ekologicky významné areály, zaberajúce významnú časť mesta;
- dobrá dostupnosť prírodného prostredia;
- vysoký rekreačný potenciál;
- postupná revitalizácia centra mesta;
- existencia „brownfields“ – bývalých priemyselných areálov, vzhľadom k ich potenciálu nového využitia;
- sociálne kompaktné územie (neexistencia území obývaných veľmi chudobnými a sociálne veľmi slabými vrstvami obyvateľstva, tzv. „slumov“);
- dobré príklady angažovanosti mladých architektov v projektoch citlivých k životnému prostrediu;
- existujúca kapacita, resp. potenciál neziskových organizácií na poli debariérizácie;
- schopnosť „mobilizácie verejnej mienky“ pri kontroverzných projektoch;
- existencia Spaľovne odpadu vo Vlčom hrdle a životné prostredie neohrozujúca forma likvidácia odpadu;
- ...

SLABÉ STRÁNKY

- proces suburbanizácie – vznik energeticky a dopravne náročných riešení;
- príliš masívny až živelný rozvoj v poslednom období formou intenzifikácie aj extenzifikácie územia mesta;
- degradácia a zánik historických, architektonických a urbanistických hodnôt vo viacerých prípadoch;
- nedobudované panelové sídliská a amortizácia stavebného fondu sídlisk;
- s výnimkou Mestskej pamiatkovej rezervácie, absencia kvality verejných urbánnych priestorov
- absencia bezbariérovosti prostredia;
- degradácia územia širšieho centra ako dôsledok nedokončených rozsiahlych investičných projektov;
- absencia koncepčnej tvorby verejných priestorov, mimoriadne výrazne sa prejavujúca pri výstavbe nábrežia (vrátane protipovodňovej ochrany);
- existencia „brownfields“ – bývalých priemyselných areálov, v prípade ich kontaminácie a majetkovej nevysporiadanosti;
- fragmentácia chránených prírodných území;
- redukcia zelene v meste;
- neexistujúca pasportizácia zelene;
- proklamovaná ochrana zdrojov vody ohrozovaná rozvojovými zámermi (najmä ropovodom cez Žitný ostrov);
- vysoká hluková záťaž;
- čierne skládky;
- čierne stavby;
- závislosť na energetických zdrojoch mimo regiónu Bratislavy;
- neexistencia kapacít na likvidáciu a využitie bioodpadu;
- nedostatočná sieť zberných dvorov nielen separovaného, ale aj iného zbieraného odpadu (napr. veľkorozmerného, zeleného, elektroodpadu a pod.);
- ....

Doprava a technická infraštruktúra

SILNÉ STRÁNKY

- dobrá pešia dostupnosť centra (aj v kombinácii s MHD);
- dobudovanie tunela Sitina;
- zokruhovanie dopravy;
- dobré predpoklady mesta ako multimodálneho dopravného uzla (cestná, železničná, letecká, vodná doprava);
- potenciál využitia vodnej dopravy;
- existencia letiska;
- pokrytie mesta linkami MHD;
- existujúca koncepcia rozvoja cyklistickej dopravy v BSK;
- funkčný systém technických sietí v meste;
- kapacitná infraštruktúra pre informačné komunikačné technológie;
- ...

SLABÉ STRÁNKY

- nárast počtu osôb denne prekračujúcich hranice mesta osobným automobilom (aj z dôvodu suburbanizácie a absencie metód preferencie HD z regiónu);
- chýbajúci nultý dopravný okruh;
- poddimenzovaná cestná sieť v niektorých častiach mesta;
- sústavný nárast miery využívania individuálnej automobilovej dopravy;
- dlhodobé zaostávanie riešenia modernizácie a reorganizácie systému vnútromestskej hromadnej prepravy osôb;
- nedostatočná debarieriyácia komunikácií a prostriedkov MHD;
- kolíznosť MHD s automobilovou dopravou, chýbajúca preferencia MHD;
- absencia budovania nových a prestavby existujúcich električkových tratí mesta v súlade s európskymi trendmi, vrátane podzemných vedení v centre;
- deficit parkovacích miest vrátane chýbajúcich záchytných parkovísk (ad hoc riešenie statickej dopravy);
- absentujúci kontinuálny a konzistentný zber a vyhodnocovanie údajov o doprave v meste;
- neexistujúci generel dynamickej a statickej dopravy;
- malá pozornosť venovaná využívaniu železničnej dopravy pre vnútromestské potreby;
- nesystematické dobudovávanie infraštruktúry cyklistickej dopravy najmä v centre mesta;
- absencia moderných trendov ukľudňovania dopravy;
- nedostatočná sieť zberných dvorov separovaného odpadu;
- malý podiel využívania obnoviteľných zdrojov energie;
- slabá koordinácia prevádzkovateľov sietí a spolupráca s mestom;
- zlý fyzický stav rôznych zložiek technickej infraštruktúry v niektorých častiach mesta;
- nepripravenosť technickej infraštruktúry pre rozvojové územia;
- ...

Správa a riadenie mesta

SILNÉ STRÁNKY

- kvalitná a informatívna webová stránka;
- fungujúci „front office“ – služby pre občana;
- obozretné rozpočtové hospodárenie mesta, vrátane úverového zaťaženia;
- trend zlepšovania verejných služieb (kapacity aj kvality);
- zlepšujúca sa prezentácia mesta navonok;
- pomerne vyspelý tretí sektor, schopný mobilizácie občanov, orientovaný na sociálne, environmentálne problémy;
- bohaté mediálne prostredie zamerané na Bratislavu;
- príprava PHSR participatívnou metódou so zapojením kľúčových aktérov
- ...

SLABÉ STRÁNKY

- komplikovaný celkový rámec pôsobenia samosprávy v meste, zložitá orientácia v kompetenciách jednotlivých zložiek (mestské časti, mesto, samosprávny kraj);
- malá synergia medzi úrovňami samosprávy;
- koncentrácia samosprávy na vykonávanie vlastných kompetencií bez prílišných ambícií vystupovať proaktívne a koordinačne aj v iných oblastiach;
- ťažko zrozumiteľná slabá orientácia občanov a v niektorých prípadoch aj pracovníkov verejnej správy v systéme samosprávy;
- malé prepojenie, koordinácia, výmena informácií a využívanie spoločných databáz medzi rôznymi mestskými inštitúciami;
- rezervy v plnohodnotnom a interaktívnom využívaní webovej stránky mesta;
- malá orientácia „na klienta“;
- nedostatočné zapájanie verejnosti do rozhodovacích procesov samosprávy;
- občanmi pociťovaná odtrhnutosť zástupcov mesta od reálnych potrieb obyvateľov, zvýraznená neuskutočňovaným prieskumom názorov pri príprave projektov;
- zo strany občanov pociťovaná netransparentnosť pri rozhodovaní (vo verejnom obstarávaní);
- absentujúce sofistikovanejšie formy spolupráce s privátnym sektorom (napr. PPP projekty);
- nevysporiadaná a roztrieštená majetko-právna štruktúra nehnuteľností;
- viacero prípadov prevodu majetku mesta a mestských častí súkromnému sektoru bez zadefinovania verejných záujmov;
- pomalé spracovávanie a schvaľovanie koncepčných dokumentov bez účasti verejnosti pri príprave;
- zložitý a právne nejednoznačný územný plán mesta, absencia územných plánov zón, ktoré by pokryli celé územie mesta;
- absencia architektonických súťaží návrhov na riešenie verejných priestorov a výstavbu, resp. rekonštrukciu významnejších objektov mesta;
- ...

Analýza vonkajších faktorov (OT)

Analýza vonkajších faktorov sa zaoberá takými faktormi, ktoré presahujú rámec pôsobnosti mesta, ako sú ekonomické zmeny na medzinárodnej, celoštátnej a regionálnej úrovni, zmeny zákonov a nariadení, sociálne a politické zmeny, technologické a demografické zmeny. Mesto by sa na jednej strane malo snažiť maximálne využívať príležitosti, ktoré ponúka vonkajšie prostredie, ale a tiež zabezpečiť, aby vonkajšie hrozby mali čo najmenší negatívny vplyv na realizáciu týchto plánov.

Významným aspektom vonkajšej analýzy je rozhodnutie, ktoré okolnosti a trendy sú pre mesto dôležité a čo implikujú pre činnosť na miestnej úrovni. Príležitosti a hrozby sa líšia podľa toho, či predstavujú skutočnú príležitosť, t.j. niečo, na čo je treba sa pripraviť a využiť to, alebo naopak sa dopady nedajú ovplyvniť. Často sa tiež stáva, že rovnaká skutočnosť je z určitého pohľadu príležitosťou a z iného hrozbou.

Politické a legislatívne zmeny

PRÍLEŽITOSTI:

- meniace sa postavenie a prístupy verejnej správy v EÚ, prenos participatívnych zahraničných postupov;
- harmonizácia s európskym právom v oblasti participácie občanov;
- zavedenie viacročného programového rozpočtovania;
- možnosť aktívnejšieho zapojenia mesta do prípravy národného referenčného rámca na budúce programové obdobie;
- samostatný operačný program Bratislavský kraj
- ...

OHROZENIA:

- problematické aj vyčlenenie bratislavského kraja ako NUTS II aj NUTS III, Bratislava ako integrálny útvar v tejto nomenklatúre neexistuje (nižšie sú už okresy a mestské časti);
- obmedzená možnosť Bratislavy čerpať finančné prostriedky zo zdrojov EÚ;
- centralizácia verejných financií;
- schematické vnímanie politickej polarizácie („pravicová“ Bratislava vs. „ľavicová“ vláda;);
- legislatívne zmeny obmedzujúce participáciu občanov v niektorých procesoch (EIA);
- extenzívny výklad a užívanie inštitútu vyvlastnenia;
- slabá vynútiteľnosť práva;
- zákonne problematický výkon stavebného konania, vzhľadom ku skutočným odborným kapacitám k tejto prenesenej kompetencii štátu na samosprávu;

...

Ekonomické zmeny

PRÍLEŽITOSTI:

- rozširovanie zóny voľného obchodu o ďalšie oblasti (Balkán, východ);
- relokácia niektorých častí nadnárodných spoločností (regionálnych centrál, dátových centrál) do Bratislavy;
- rastúci dopyt po špecifických oblastiach cestovného ruchu;
- ...

OHROZENIA:

- príchod podnikateľských zoskupení, prinášajúcich neetické praktiky;
- prílišná orientácia na automobilový priemysel;
- ...

Sociálne a demografické zmeny

PRÍLEŽITOSTI:

- prilákanie významných medzinárodných športových akcií;
- trend zdravého životného štýlu;
- trend oživovania a revitalizácie verejných priestranstiev;
- medzinárodná imigrácia;
- atraktivita Bratislavy pre ľudský potenciál z iných častí Slovenska;
- ...

OHROZENIA:

- pokračujúci proces suburbanizácie;
- „kult peňazí“ potlačujúci význam iných aspektov života;
- potenciálny medzigeneračný hodnotový konflikt;
- záťaž (najmä na verejnú infraštruktúru) občanmi do Bratislavy dochádzajúcimi za prácou;
- medzinárodná imigrácia;
- prílišná angažovanosť špekulatívnych investícií v niektorých realitných projektoch v Bratislave;
- ...

Technologické zmeny

PRÍLEŽITOSTI:

- zavádzanie a efektívne využívanie E-governmentu;
- využívanie informačných technológií „na diaľku“;
- prepájanie informačných systémov (aj pre zlepšovanie dopravy...);
- ...

OHROZENIA:

- prudký vývoj informačných a komunikačných technológií, vyžadujúci neustále investície na predchádzanie zaostávaniu;
- zahltenie dátových sietí;
- negatívny vplyv technológií (civilizačné odcudzenie);
- pokračujúca rýchla motorizácia spoločnosti, nároky na intenzitu prepravy;
- ...

Environmentálne zmeny

PRÍLEŽITOSTI:

- rastúca cena vody a z toho vyplývajúce efektívnejšie zhodnotenie vodných zdrojov Bratislavy;
- rastúca cena potravín a z toho vyplývajúce zhodnotenie ornej pôdy;
- ...

OHROZENIA:

- zvyšovanie negatívnych vplyvov ekonomických činností na životné prostredie v dôsledku vysokého hospodárskeho rastu;
- pretrvávajúca vysoká energetická náročnosť ekonomiky a nedostatočný podiel energetickej dodávky z obnoviteľných zdrojov energií;
- klimatické zmeny;
- vyčerpanie neobnoviteľných zdrojov;
- úbytok biodiverzity;
- zhoršovanie zdravotného stavu obyvateľstva
- chemizácia a toxikácia prostredia;
- nadmerná produkcia odpadov;
- záber poľnohospodárskej pôdy;
- ohrozenie spodných vôd;
- ...

C. METODIKA TVORBY PROGRAMU HOSPODÁRSKEHO ROZVOJA A SOCIÁLNEHO ROZVOJA HLAVNÉHO MESTA SR BRATISLAVY NA ROKY 2010 – 2020

Plánovanie miestneho rozvoja je nevyhnutným prvkom systematického riadenia rozvoja, ktorý lokalite umožňuje lepšie sa vyrovnať s prebiehajúcimi zmenami vonkajšieho prostredia, využiť komparatívne výhody a potlačiť existujúce nevýhody, napomáhať kvalitatívnemu a kvantitatívnemu hospodárskemu a sociálnemu rastu, ktorý prinesie zlepšenie životnej úrovne obyvateľov.

V zmysle zákona č. 503/2001 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov je Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce/mesta strednodobý programový dokument, ktorý obsahuje najmä:

- analýzu hospodárskeho rozvoja, sociálneho rozvoja, environmentálneho rozvoja a rozvoja kultúry obce, hlavné smery jej vývoja, ustanovenie cieľov a prvoradých potrieb,
- úlohy a prvoradé potreby v rozvoji technickej infraštruktúry, sociálnej infraštruktúry, v starostlivosti o životné prostredie, vo vzdelávaní, v kultúre a v ďalších oblastiach podľa § 3 ods. 2 zákona č. 503/2001 Z. z.,
- návrh finančného a administratívneho zabezpečenia.

V súčasnosti sú pripravované legislatívne zmeny, podľa ktorých by mala v budúcnosti platiť nová definícia:

Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce je strednodobý rozvojový dokument, ktorý je vypracovaný v súlade s cieľmi a prioritami ustanovenými v národnej stratégii a zohľadňuje ciele a priority ustanovené v programe hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja vyššieho územného celku, na území ktorého sa obec nachádza a je vypracovaný podľa záväznej časti územnoplánovacej dokumentácie obce. Vypracovanie programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce zabezpečuje obec pri uplatnení partnerstva.

Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce pozostáva z analyticko-strategickej časti a programovej časti.

Analyticko-strategická časť obsahuje najmä:

- súhrnnú geografickú, kultúrno-historickú a sociálno-ekonomickú charakteristiku obce a charakteristiku stavu vybavenosti a obsluhy územia obce,
- hodnotenie a analýzu hospodárskej situácie, sociálnej situácie, environmentálnej situácie a situácie v oblasti kultúry a vybavenosti a obsluhy územia obce,
- analýzu väzieb strategických dokumentov v oblasti regionálneho rozvoja s územím obce,
- určenie rozvojového potenciálu a limitov rozvoja územia obce, definovanie podmienok udržateľného rozvoja obce,
- stratégiu rozvoja obce, pri zohľadnení jej vnútorných špecifík, ktorá určí hlavné smery, priority a ciele rozvoja obce,
- analýzu finančných potrieb a možností financovania programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce.

Programová časť obsahuje najmä:

- zoznam opatrení a aktivít pre zabezpečenie realizácie programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce,

- inštitucionálne zabezpečenie a organizačné zabezpečenie realizácie programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce,
- finančné zabezpečenie jednotlivých opatrení a aktivít, inštitucionálnej a organizačnej stránky realizácie programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce,
- systém monitorovania a hodnotenia plnenia programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce s ustanovením merateľných ukazovateľov,
- časový harmonogram realizácie programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce.

Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja Hlavného mesta SR Bratislavy (ďalej „PHSR“) musí vychádzať z osobitného postavenia Bratislavy ako hlavného mesta Slovenskej republiky, ktoré je definované predovšetkým Ústavou SR a zákonom č. 377/1990 Zb. o hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave v znení neskorších predpisov.

Hlavné mesto SR Bratislava (ďalej „Bratislava“) plní funkciu politického, kultúrneho, obchodného, vedeckého a spoločenského centra Slovenska so silným postavením a vzťahmi v širšom stredoeurópskom priestore. Ako najsilnejšia aglomerácia, má Bratislava osobitný vzťah k Bratislavskému samosprávnemu kraju. PHSR preto musí zohľadňovať všetky tieto špecifiká s osobitnými hospodárskymi a sociálnymi danosťami a potrebami.

Pri spracovávaní PHSR sa adekvátnym spôsobom prihliada na Metodickú príručku pre vypracovanie Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky, pokiaľ táto metodika neustanovuje inak.

PRINCÍPY TVORBY PHSR

Zásady pre prípravu PHSR

- **spracovanie rozvojového programu – proces zameraný na realizáciu strategických zmien** - program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja má byť zameraný na strategické témy, dosiahnutie významných zmien a dlhodobých dopadov. Rozvojový program neslúži na operatívne riadenie bežných úloh samosprávy, hoci aj takáto bežná agenda môže mať dopad na rozvoj územia a ovplyvňovať ho.

- **spolupráca medzi verejným a súkromným sektorom** - hoci spracovanie rozvojového programu je iniciované samosprávnymi orgánmi, od počiatočných etáp je do procesu zahrnutý súkromný sektor a neziskový sektor. Podstatou spracovania rozvojového plánu je hľadanie zhody a spoločného prospechu pre predmetnú územnú jednotku, na ktorej sa podieľajú všetky dôležité subjekty, ktoré majú právomoc či schopnosť budúci vývoj ovplyvňovať alebo k nemu priamo prispievať.

- **časové hľadisko – dlhodobý výhľad, ale krátkodobá realizácia** - rozvojové programy hľadajú dlhodobú perspektívu, avšak súčasne realizáciu dohodnutých opatrení resp. projektov predpokladajú iba v krátkodobom a strednodobom výhľade.

- **selektívnosť rozvojového programu -** program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja územia sa zaoberá rozvojom predmetnej územnej jednotky ako celku, v systémovej previazanosti. Súčasne však vyberá podstatné a najdôležitejšie strategické problémy a témy, pre ktoré následne hľadá riešenia. PHSR je strategicky a problémovo orientovaný dokument, ktorý musí účelovo vyberať iba obmedzený počet tém, ktoré môže riešiť. Táto selekcia prebieha počas celej doby spracovávania rozvojového programu na všetkých úrovniach.

- **zameranie rozvojového plánu „dovnútra“, na vlastné potreby a zdroje** - určujúcou charakteristikou rozvojového plánu je jeho podriadenosť miestnym resp. regionálnym potrebám.

- **monitorovanie a vyhodnocovanie** - monitorovanie rozvojového programu sa vzťahuje k realizácii čiastkových aktivít, projektov a opatrení a slúži pre riadenie realizácie programu. Hodnotenie rozvojového programu sa vzťahuje k dopadom jeho intervencií v území, slúži aj pre aktualizáciu PHSR a k jeho postupnému prispôsobovaniu prebiehajúcim zmenám.

Návrh zapojenia kľúčových aktérov rozvoja do tvorby PHSR

Zapojenie kľúčových aktérov rozvoja do tvorby rozvojového dokumentu je podstatným stavebným prvkom metodiky. Ide o účasť širokého spektra rozvojových aktérov, pôsobiacich na území mesta Bratislavy alebo aj v blízkom okolí. Princípom priameho zapojenia týchto aktérov je – s ohľadom na ich potenciál – prispieť k následnej realizácii PHSR, čo je z hľadiska úspechu rozvojového programu kľúčové.

Rozvojoví aktéri budú priebežne zoznamovaní s výsledkami analýz a následne sa budú aktívne podieľať na spracovaní strategickej aj operačnej časti programu rozvoja, na stanovení strategických tém, priorít a na rozhodovaní o opatreniach pre realizáciu priorít.

Vzhľadom k predpokladanému počtu rozvojových aktérov, ktorí budú do procesu spracovania programu zapojení, aj vzhľadom ku komplexnosti samotného programu, sa uplatní nasledovná štruktúra úrovní, na ktorých sa aktéri rozvoja budú zapájať do spracovania programu:

- **riadiaci výbor** – úzky, v podstate manažérsky orgán, zastupujúci magistrát a najvýznamnejších stakeholderov (zainteresované subjekty s osobitným zreteľom na zastúpenie mestských častí apod.). Konkrétni aktéri budú odporučení podľa výsledkov stakeholder analýzy.

- **subkomisie** - prvá pracovná úroveň pri spracovaní PHSR. Ich úlohou bude príprava a predbežné prerokovanie rozhodnutí. Do subkomisií budú popri politických a iných rozhodujúcich predstaviteľoch prizvaní odborníci na jednotlivé témy, ktoré budú subkomisie prerokovávať. Subkomisie sa budú zostavovať pre nasledovné špecifické úlohy:
  - spracovanie SWOT analýzy. Subkomisie budú využívať informačnú bázu vytvorenú v analytickej etape odborníkmi.
  - príprava a prerokovanie návrhov jednotlivých častí programu - globálnych a strategických cieľov, priorít a opatrení resp. projektov. Počet subkomisií bude stanovený v súlade s počtom strategických tém.

- **odborné pracovné skupiny** – druhá pracovná úroveň pri príprave programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta. Na tejto úrovni nebudú prijímané závažné rozhodnutia, ale bude sa tu odohrávať odborná a technická príprava takýchto rozhodnutí, budú sa navrhovať a prejednávať možné riešenia čiastkových problémov rozvoja mesta. Na tejto úrovni by sa mala rozpracovať najmä operačná časť PHSR, ako aj prvé návrhy opatrení a projektov. Účasť v odborných pracovných skupinách je tiež jednou z foriem, ako do spracovania programu rozvoja zapojiť rôzne záujmové skupiny verejnosti, napríklad zástupcov občianskych aktivít. Počet pracovných skupín bude daný počtom priorít resp. čiastkových tém v jednotlivých prioritách.

Zapojenie rozvojových aktérov na všetkých úrovniach sa bude uskutočňovať formou pravidelných stretnutí, ktorých účastníci budú navrhovať a prerokovávať strategickú časť, priority a opatrenia programu rozvoja, s využitím dostupných analytických podkladov, vlastných skúseností, vlastných potrieb a záujmov, v kontexte potrieb celého mesta.

Spôsoby realizácie rozvojových programov

Rozvojové programy (v zmysle verejných intervencií) je možné uskutočňovať rôznymi spôsobmi, program ako celok je však vždy realizovaný čiastkovými projektmi, ktorých nositeľom nie je iba jediná inštitúcia (správca či nositeľ programu, resp. manažér programu), ale rôzne inštitúcie a organizácie, pôsobiace v danom území. Rozdiely v spôsobe realizácie programov vyplývajú z toho, ako je v rámci programu zabezpečený výber a uskutočnenie či presadenie jednotlivých projektov. Výber a uskutočnenie jednotlivých projektov (a teda realizácia programu) súvisia s pôvodom a s rozsahom finančných zdrojov ako aj s postavením a s kompetenciami inštitúcie, ktorá je nositeľom programu.

Rôzne spôsoby, ktorými sa môže program realizovať, priamo určujú obsah, štruktúru, spôsob spracovania a zamerania programového dokumentu a teda aj pravidlá a formu vlastnej realizácie. Existujú dva základné spôsoby realizácie rozvojových programov:

- ***realizácia grantovým spôsobom - formou priamej a nepriamej podpory projektov,*** ktorými sa napĺňajú ciele programu. Nositeľom resp. predkladateľom projektov môže byť aj niekto iný než nositeľ programu. V tomto prípade je vopred známy pôvod a rozsah finančných prostriedkov, ktoré budú na realizáciu použité. O použití týchto prostriedkov rozhoduje inštitúcia, ktorá program ako celok realizuje (nositeľ programu).

Programový dokument v tomto prípade nemôže obsahovať konkrétnych nositeľov projektov, ani konkrétne projekty, ale iba vymenovanie aktivít, ktoré sú v rámci programu či jeho opatrení podporované, určenie možných nositeľov resp. predkladateľov projektov a viac či menej rozpracované podmienky, za ktorých bude podpora jednotlivým projektom poskytnutá.

Typickým, vysoko formalizovaným príkladom tohto typu programov sú operačné programy pre fondy EÚ.

- ***priame a riadené uskutočňovanie konkrétnych, vopred vybraných projektov***, ktorých nositelia sú vopred známi. Program rozvoja je v tomto prípade spoločnou dohodou rôznych organizácií a inštitúcií o tom, čo každá z nich môže vykonať a vykoná pre naplnenie cieľov a zámerov programu. Jednotlivé organizácie, pôsobiace v danom území, sa v takomto programe zaväzujú sledovať spoločný záujem a realizovať v jeho prospech konkrétne projekty, prevažne z vlastných zdrojov (ľudských, materiálnych, finančných) alebo sa zaväzujú pracovať na získaní vonkajších zdrojov pre realizáciu aktivít, na ktorých sa zúčastnené strany dohodli.

Programový dokument v tomto prípade musí obsahovať jednotlivé konkrétne projekty vrátane identifikácie ich nositeľov a orientačných krokov, smerujúcich k realizácii projektov.

Obidva vyššie uvedené prístupy je možné do určitej miery a za určitých podmienok kombinovať. Oba vychádzajú z predpokladu, že rozvoj územia je možné zabezpečiť iba koordinovaným úsilím viacerých rôznych organizácií a inštitúcií a spoločným zapojením viacerých zdrojov (finančných, ľudských, materiálnych, organizačných).

ETAPY SPRACOVANIA PHSR A ICH OBSAH

Posúdenie existujúcich podkladových a východiskových dokumentov

Pred vlastným zahájením prác je potrebné mať dostatočný prehľad o existujúcich dokumentoch, ktoré môžu slúžiť pre budúci program ako podkladové materiály alebo ako východisko či rámec. Tieto materiály môžu:

- poskytnúť informácie pre ďalšie etapy prípravy programu, uľahčiť a zrýchliť tak analytickú etapu;
- poskytnúť (hoci aj čiastočne) východisko či rámec pre strategickú časť programu, buď preto, že obsahujú určité strategické témy, využiteľné pri rozhodovaní o zameraní programu rozvoja alebo preto, že predstavujú názor iných subjektov na rozvoj Bratislavy (napr. Bratislavského samosprávneho kraja, centrálnych organizácií a pod.)

Za najvýznamnejšie materiály považujeme:

- územný plán a územno-plánovaciu dokumentáciu vrátane územno-plánovacích podkladov, najmä prieskumy a rozbory;
- prieskumy a analýzy, uskutočňované pre iné účely, v niektorých prípadoch napríklad prieskumy verejnej mienky;
- strategické, koncepčné a rozvojové materiály hlavného mesta SR Bratislavy, napríklad stratégiu rozvoja Bratislavy, sektorové koncepcie a podobne, strategické, koncepčné a rozvojové materiály mestských častí, vyššieho územného celku;
- sektorové a tematické stratégie štátu – napríklad stratégia rozvoja konkurencieschopnosti Slovenska, koncepcia rozvoja cestnej siete v SR a podobne;
- operačné programy, ktoré svojimi intervenciami zasahujú aj Bratislavu.

Program rozvoja, ako strednodobý strategický dokument s dlhodobým výhľadom, musí tieto strategické a koncepčné materiály zhodnotiť a mala by byť posúdená ich využiteľnosť pre ďalšie etapy procesu.

Spôsob realizácie:

expertné posúdenie spracovateľom programu v spolupráci so zadávateľom.

Predpokladané minimálne výstupy:

krátka správa, sumarizujúca závery a východiská, vyplývajúce z posudzovaných materiálov, ktoré budú použité pre ďalšie práce na programe.

Analytická etapa – vstupné analýzy

Problematika rozvoja Bratislavy je vzhľadom k veľkosti mesta a k množstvu funkcií, ktoré sa v ňom sústreďujú, veľmi komplexná. Prihraničná poloha Bratislavy a blízkosť Viedne pridávajú k rozvojovej problematike ďalšie faktory. Pomerne zložitý a dynamický proces vyplýva z postupne prebiehajúcej zmeny postavenia mesta v sieti európskych metropol a z postupného zapájania Bratislavy do medzinárodných ekonomických procesov.

Analytická etapa predstavuje veľmi dôležitý vstup a informačnú základňu pre kvalifikované rozhodovanie v ďalších etapách spracovania programu. Informácie, získané v analytickej etape budú slúžiť jednak jednotlivým aktérom resp. zainteresovaným subjektom (stakeholderom), ktorí v neskorších krokoch vstúpia do procesu spracovania programu, ale budú tiež použité ako východiskové informácie pre spracovateľov programu.

Analytická etapa sa bude musieť zamerať aj na postavenie Bratislavy v širšom zázemí, pretože mesto je jadrom rozsiahlejšieho regiónu, ktorý v určitých aspektoch zahŕňa aj celé Slovensko.

Vzhľadom k celkovému koncepčnému zameraniu programu rozvoja Bratislavy na posilnenie postavenia mesta v strednej Európe a na jeho lepšie zapojenie do medzinárodných ekonomických procesov sa budú analýzy zameriavať na otázky, ktoré vychádzajú z uvedeného koncepčného zamerania. Vstupné analýzy budú uskutočnené v niekoľkých úrovniach a v niekoľkých okruhoch:

- **analýzy a expertné mapovanie postavenia Bratislavy** v rámci strednej Európy a v rámci siete európskych metropol. Pôjde o identifikáciu európskych a globálnych trendov vývoja metropolitných miest a o analýzu pozície Bratislavy v ich kontexte, o identifikáciu výziev (v podstate externých), ktorým mesto v súčasnosti čelí či bude pravdepodobne čeliť v budúcich rokoch;

- **cielené a špecializované socio-ekonomické analýzy**, pre určenie podstatných faktorov rozvoja Bratislavy a pre popis povahy týchto faktorov a ich prejavov v meste a v jeho okolí. Na rozdiel od predchádzajúcich častí sa tieto analýzy sústredia na vnútorné podmienky mesta;

- **doplnkové analýzy** budú aktualizovať, spresňovať či dopĺňať vybrané informácie zo skôr spracovaných materiálov, ktoré budú pre ďalšie etapy prác potrebné, ale z predchádzajúcich podkladov nebudú priamo použiteľné;

- **prieskumy** – v prípade špecifických potrieb a nedostatku sekundárnych informačných zdrojov budú uskutočnené doplňujúce vlastné prieskumy – napr. prieskum potenciálu vedy, výskumu a inovačných možností medzi rôznymi rozvojovými aktérmi, prieskumy podnikateľského prostredia (mapujúci názory hlavných podnikateľských subjektov), prieskumy názorov verejnosti na špeciálne témy a podobne;

- **analýza dopadov predchádzajúcich programov** – pôjde predovšetkým o analýzu výsledkov programov a projektov mesta Bratislavy, výsledkov a dopadov uskutočnených projektov financovaných zo zdrojov EÚ a podobne.

Predpokladá sa, že analýzy (okrem vlastných prieskumov) budú uskutočnené prevažne na základe a s využitím existujúcich informačných zdrojov, napr. Štatistického úradu SR, rezortných informácií (napr. Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny), medzinárodných zdrojov dát a podobne.

Zmyslom analytickej etapy je vytvoriť rámcový prehľad problémových okruhov a problémov rozvoja mesta Bratislavy a určiť alebo odhadnúť ich pôvod, hlavné príčiny a možné dôsledky. Na základe tejto analytickej etapy budú navrhnuté problémové tematické okruhy, ktoré bude riešiť program rozvoja mesta.

Spôsob realizácie:

expertné spracovanie analýz spracovateľským tímom

Predpokladané minimálne výstupy:

séria analytických dokumentov a výsledkov prieskumov.

Stakeholder analýza – analýza aktérov rozvoja

Táto analýza je samostatnou súčasťou analytickej etapy. Neslúži k poznaniu procesov a problémov v meste, ale k identifikácii a stručnému popisu rozvojových aktérov a k výberu budúcich účastníkov procese plánovania – spracovania programu rozvoja Bratislavy.

Pri stakeholder analýze je najskôr určený rozsiahly súbor aktérov potenciálne významných z hľadiska rozvoja mesta. Medzi takýchto aktérov je možné zaradiť:

- veľké podniky, najmä výrobné;
- menšie, ale niečím významné podniky, napr. pracujúce v progresívnych odvetviach, inovatívne alebo zamerané na vývoj, prípadne aktívne v odvetviach, ktoré sú v Bratislave žiaduce, ale nedostatočne zastúpené, a pod.;
- zástupcovia finančných inštitúcií;
- inštitúcie verejnej správy – samospráva hlavného mesta, mestských častí a samosprávneho kraja, prípadne relevantná miestna štátna správa;
- štátna správa v prípadoch, kedy jej rozhodovanie priamo ovplyvňuje život mesta – napr. zástupcovia ministerstva dopravy;
- ďalšie organizácie verejnej sféry, významné pre život mesta – napr. vysoké školy, kultúrne zariadenia, Slovenská akadémia vied, dopravný podnik mesta, správa ciest, železnice a pod;
- nezisková sféra, občianske iniciatívy.

Stakeholder analýza nadväzuje na analýzu problémov mesta a má štyri kroky:

1. Identifikácia skupín alebo aktérov, ktorí sú významní alebo relevantní z pohľadu identifikovaných problémových okruhov či problémov.
2. Popis ich úloh, (známych alebo predpokladaných) záujmov, kapacity a relatívneho významu vo vzťahu k problémom či problémovým okruhom identifikovaným v predchádzajúcich etapách.
3. Identifikácia potenciálu pre spoluprácu či konflikt medzi popísanými aktérmi.
4. Interpretácia poznatkov, výber stakeholderov relevantných pre jednotlivé úrovne plánovacieho procesu.

Spôsob realizácie:

metodické vedenie spracovateľom programu, vlastná identifikácia a analýza a hodnotenie stakeholderov za pomoci užšieho vybraného okruhu zástupcov zadávateľa a zástupcov mestských častí.

Predpokladané minimálne výstupy:

odporúčanie pre výber stakeholderov pre jednotlivé úrovne plánovacieho procesu.

Informačná príprava plánovacieho procesu, prezentácie analýz aktérom rozvoja

V priebehu a po dokončení analytickej etapy je nutné s výsledkami analýz oboznámiť aktérov rozvoja – stakeholderov. Informačná príprava je jednou z kľúčových podmienok úspechu pri spracovaní programu rozvoja.

Dôvody pre priebežnú informačnú prípravu plánovacieho procesu sú nasledovné:

- problematika rozvoja Bratislavy je komplexná a zložitá, výsledky expertne spracovávaných analýz budú pravdepodobne rozsiahle a preto je nutné prezentovať a interpretovať ich aktérom rozvoja postupne;
- priebežné poskytovanie informácií pripraví aktérov rozvoja na ich účasť v ďalších etapách spracovania PHSR a zapojí ich do procesu ešte pred začiatkom prác na návrhovej strategickej časti programu;

- priebežné poskytovanie informácií je zároveň spôsob, ako výsledky analýz a ich predbežné závery neformálne diskutovať s rozvojovými aktérmi, čo na jednej strane prispeje k interpretácii výsledkov analýz a súčasne aktérom rozvoja umožní zoznámiť sa a porozumieť najširšiemu tematickému zameraniu programu.

Formy, ktorými bude prebiehať informačná príprava plánovacieho procesu:

- **informačné semináre a workshopy** – budú kombinovať prezentácie výsledkov analýz z diskusií aktérov rozvoja. Informačné workshopy a semináre majú obsahovať tiež interaktívnu časť, v ktorej budú aktéri rozvoja pracovať so získanými informáciami a predbežne diskutovať o dôsledkoch či záveroch, ktoré z analytických prác vyplývajú pre návrhovú strategickú časť;

- **konferencia** – mala by byť usporiadaná pred zahájením plánovacieho procesu, na záver analytickej etapy, s cieľom oboznámiť veľké množstvo aktérov rozvoja s výsledkami a závermi analytických prác a umožniť širokú diskusiu ich možných dôsledkov pre plánovaciu časť procesu spracovania PHSR;

- **prezentácia informácií odbornej a širokej verejnosti** – v priebehu analytických prác a v priebehu vlastného plánovacieho procesu by priebežné výsledky mali byť prezentované na internetovej stránke projektu, formou informačných listov, medializáciou v tlači a pod.

Spôsob realizácie:

totožný s vyššie popísanými formami, ktorými sa bude informačná príprava uskutočňovať.

Predpokladané minimálne výstupy:

informačné semináre či workshopy v priebehu analytickej etapy, vždy v nadväznosti na dokončenie častí prác. Záverečná konferencia.

Vlastný plánovací proces – spracovanie PHSR

Obsahom predchádzajúcich etáp bola analýza a popis problémov a problémových okruhov mesta Bratislavy a jeho zázemia z pohľadu rozvojových potrieb. Po tom, čo budú známe informácie o hlavných rozvojových problémoch či problémových okruhoch, je možné v postupných krokoch začať navrhovať riešenia týchto problémov.

Stanovenie strategických tém PHSR

Táto etapa je nevyhnutným vstupom pre návrhy riešení v ďalších častiach procesu. Rôzne analýzy poskytnú základné informácie o rôznych problematikách a problémoch Bratislavy, z ktorých je nevyhnutné vybrať obmedzený počet strategických tém, ktorými sa program rozvoja mesta Bratislavy bude zaoberať.

Strategické témy budú vybrané s ohľadom na celkové strategické zameranie programu rozvoja, ktorým je posilnenie a zlepšenie pozície Bratislavy v sieti európskych (stredoeurópskych) miest, lepšie zapojenie Bratislavy do tejto siete, ako aj zlepšenie konkurenčného postavenia Bratislavy voči najbližším veľkým mestám (najmä voči Viedni a Budapešti), riešenie kľúčových sociálnych a hospodárskych potrieb Bratislavy.

Z uvedenej východiskovej podmienky vyplýva, že sa na jednej strane bude jednať o prierezové témy, ktoré sa budú týkať niekoľkých sektorov či skupín funkcií mesta. Na druhej strane musia byť témy dostatočne komplexné, budú preto pravdepodobne zahŕňať viacero čiastkových problémov alebo čiastkových problémových okruhov.

Pre dlhodobú platnosť a uskutočniteľnosť programu rozvoja je nevyhnutné, aby o strategických témach rozhodlo partnerstvo významných miestnych rozvojových aktérov.

Z vyššie uvedených dôvodov vyplýva, že analytická časť – zber a interpretácia informácií o meste – je neobyčajne dôležitou etapou procesu spracovania rozvojového programu, rovnako kľúčová a nezanedbateľná je však aj informačná príprava.

Spôsob realizácie:

kombinácia komunitného a expertného prístupu – samospráva a rozvojoví aktéri rokujú a rozhodujú o strategických témach s podporou expertov, ktorí majú podrobnú znalosť výsledkov a záverov analytickej časti.

Predpokladané minimálne výstupy:

určenie a stručný popis strategických tém.

Podrobnejšie analýzy vybraných strategických tém PHSR

V nadväznosti na rozhodnutie o strategických témach je vhodné získať pre tieto témy ďalšie čiastkové a spresňujúce informácie. Rozsah či podrobnosť potrebných informácií bude záležať na zameraní a rozsahu predchádzajúcich vstupných analýz a na tom, aké strategické témy budú vybrané. Nemusí pritom nevyhnutne ísť iba o analýzy, ale často iba o dodatočný zber informácií a podrobnejšie zistenie stavu vo vybraných problematikách, ktoré sú obsiahnuté v strategických témach.

Podrobnejšie analýzy strategických tém prinesú informácie o tom:

- aké čiastkové problémy, problémové okruhy a potreby rozvoja daná strategická téma obsahuje (vrátane napríklad čiastkových sektorových tém resp. problémov);
- aké sú príčiny problémov alebo situácie, ktorými sa strategická téma zaoberá;
- aké sú dôsledky uvedených problémov či situácií v živote mesta;
- prípadne ak existujú všeobecné riešenia.

Konečným krokom, na základe podrobných analýz, je rozhodnutie a popis čiastkových problémov v rámci strategických tém – akési „témy v strategických témach“.

Spôsob realizácie:

expertná realizácia s využitím dát a vstupov zo vstupných analýz a s využitím ďalších dátových zdrojov, prípadne prieskumov v teréne.

Predpokladané minimálne výstupy:

čiastkové špecializované analýzy v oblastiach, na ktoré budú zamerané strategické témy.

SWOT (PEST) analýza a dohoda o poslaní PHSR

Účelom SWOT analýzy je prehľadne popísať a usporiadať podľa významu a dôležitosti informácie a poznatky z predchádzajúcich etáp spracovania PHSR. SWOT analýza má vo všeobecnosti dve časti:

- **vnútorná analýza** (analýza silných a slabých stránok) – je zameraná na faktory, ktoré sú ovplyvniteľné intervenciami a aktivitou miestnych aktérov rozvoja.

Táto analýza sa bude pripravovať zvlášť pre každú zo strategických tém. Bude využívať výstupy a závery predchádzajúcich analytických prác, informačná príprava je preto pre ňu neobyčajne dôležitá. Musí zabezpečiť, aby všetci zúčastnení aktéri boli oboznámení s výstupmi analýz, ich závermi a dôsledkami pre budúci rozvoj mesta.

- **vonkajšia analýza** (analýza príležitostí a hrozieb) – je zameraná na faktory, ktoré sú intervenciami a aktivitou miestnych aktérov rozvoja v zásade neovplyvniteľné a ktorým sa musí program rozvoja a jeho opatrenia prispôsobiť alebo ich využiť vo svoj prospech.

Medzi vonkajšie, neovplyvniteľné faktory patria napríklad zmeny v európskej či globálnej ekonomike, regulačné zásahy zo strany vlády či EÚ, demografický vývoj a pod. Na rozdiel od vnútornej analýzy sa táto analýza člení podľa kategórií vonkajších príčin – niekedy sa nazýva analýzou PEST, t.j. zmeny v oblasti P = politickej, E = ekonomickej, S = sociálnej a demografickej, T = technologickej.

Poslanie PHSR – je to vyjadrenie účelu vlastného plánovacieho dokumentu pri rozvoji mesta a tiež vyjadrenie významu a úloh jednotlivých aktérov rozvoja, ktorí sa na spracovaní a najmä realizácii PHSR budú podieľať. Poslanie musí byť formulované v rámci obmedzení, daných vymedzenými strategickými témami rozvoja mesta a vlastne je vyjadrením toho, prečo je PHSR spracovávaný a realizovaný, akému účelu má slúžiť. Poslanie, na rozdiel od vízie, je teda zamerané „dovnútra“ plánovacích štruktúr, nie navonok.

Spôsob realizácie:

komunitný prístup – budú vybraní rozvojoví aktéri a pozvaní do subkomisií pre vnútornú a vonkajšiu analýzu a pre stanovenie poslania PHSR.

Predpokladané minimálne výstupy:

SWOT analýza usporiadaná podľa tematických okruhov.

Spracovanie návrhovej časti programu rozvoja

Jadrom PHSR je jeho návrhová časť, v ktorej sú popísané globálne a strategické ciele a na ne nadväzujúce návrhy riešení v podobe priorít a opatrení resp. projektov. Spracovanie návrhovej časti nadväzuje na predchádzajúce prípravné a analytické etapy a na prvé kroky vlastného plánovacieho procesu.

Návrhová časť bude spracovaná s dvojakým časovým výhľadom:

- **strategická úroveň** s výhľadom najmenej na 10 rokov vrátane strategickej vízie mesta Bratislavy (môže byť navrhnutá vízia rozvoja Bratislavy do roku 2025)

- **operačná úroveň** s výhľadom na 10 rokov (v prípade niektorých významných infraštruktúrnych stavieb aj na dlhšie obdobie).

Návrhová či programová časť PHSR bude spracovaná v krokoch, ktoré na seba budú vzájomne nadväzovať. Táto časť bude mať v prípade Bratislavy 2 úrovne, z ktorých každá bude ešte ďalej členená.

Prvá úroveň PHSR – **strategická úroveň**, či stratégia PHSR bude mať dve čiastkové úrovne, ktorými sú globálne ciele a strategické ciele. Ako súčasť stanovenia globálnych cieľov môže byť tiež navrhnutá vízia rozvoja Bratislavy do roku 2025, resp. na dlhšie obdobie:

- **globálne ciele** - budú formulované vždy jeden pre každú strategickú tému, ako nasmerovanie či vyjadrenie toho, k čomu sa má nakoniec dospieť pri riešení strategickej témy. Každý globálny cieľ bude obsahovať stručný popis, zdôvodňujúci a vysvetľujúci jeho obsah;

- **strategické ciele** - budú formulované ako čiastkové ciele, ktoré až vo svojom súhrne zabezpečia dosiahnutie globálneho cieľa. Predpokladané strategické ciele budú obsahovať 2-3 (najviac 4) úrovne pre každý globálny cieľ a spolu budú tvoriť špecifikáciu a rozvetvenie globálnych cieľov. Pre formuláciu strategických cieľov sú dôležité závery z čiastkových analýz strategických tém, prípadne tiež závery vyplývajúce zo vstupných analýz, pretože strategické ciele musia byť zamerané na príčiny čiastkových problémov a čiastkových problémových okruhov, z ktorých pozostáva príslušná strategická téma. Každý špecifický cieľ bude mať stručný popis a zdôvodnenie.

Globálne ciele budú spolu so strategickými cieľmi postúpené na rozpracovanie príslušným pracovným subkomisiám pre strategické témy. Globálne a špecifické ciele a ich popisy pre všetky strategické témy budú spolu tvoriť strategickú časť PHSR. Následne budú vytvorené odborné pracovné skupiny, ktoré budú najnižšou úrovňou pre návrhy priorít a opatrení.

Druhá úroveň PHSR – **operačná úroveň,** bude mať tiež dve úrovne, ktorými sú priority a opatrenia:

- **priority** – budú formulované ako hlavné prioritné oblasti intervencií PHSR, vždy v počte 2-5 priorít pre každú strategickú tému. Priority budú navrhnuté v nadväznosti na skôr formulované strategické ciele, avšak nepredpokladá sa, že každý strategický cieľ nevyhnutne musí mať svoju príslušnú jedinečnú prioritu. Vzťah medzi prioritami a strategickými cieľmi môže byť voľnejší – niektoré strategické ciele môžu mať svoju vlastnú prioritu, iné môžu byť napĺňané dvoma či troma prioritami súčasne a naopak, jedna priorita môže smerovať k naplneniu dvoch strategických cieľov. Každá priorita bude popísaná tak, že bude obsahovať:
  - vysvetlenie, ktorý problém či problémový okruh vo vzťahu k strategickému cieľu rieši a akým spôsobom;
  - aké výsledky sa pri realizácii intervencií v príslušnej priorite očakávajú (vstup do stanovenia indikátorov);
  - ako sa priorita viaže ku strategickému cieľu (akým spôsobom prispieva k jej dosiahnutiu);
  - k akým ďalším prioritám a akým spôsobom sa priorita viaže, teda ktoré ďalšie priority podporuje alebo ktoré iné priority musia byť realizované, aby intervencie v danej priorite mali zmysel a viedli k očakávaným výsledkom;

- **opatrenia** – sú podrobnejším rozpracovaním priorít, zastupujú najnižšiu operačnú úroveň programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja, pomocou opatrení je PHSR v skutočnosti realizovaný. Za opatrenia je možné považovať celý rad nástrojov, ktoré môžu mať rôzne formy, od projektov, cez špecializované programy a pod. V každej priorite budú navrhnuté 2-4 opatrenia, nie je vylúčené, že v niektorých prípadoch pôjde aj o väčší počet opatrení resp. projektov. Opatrenia sú vlastne jednotlivé čiastkové intervencie, preto je pre ne úplne nevyhnutná úzka vzájomná koordinácia.

Priority budú spolu s opatreniami navrhnuté odbornými pracovnými skupinami a vždy ešte prerokované subkomisiami pre strategické témy.

Spôsob realizácie:

komunitný prístup – budú vybraní aktéri rozvoja a pozvaní do subkomisií a do odborných pracovných skupín pre stratégiu a pre stanovenie priorít a opatrení PHSR.

Predpokladané minimálne výstupy:

Návrhová programová časť PHSR, obsahujúca stratégiu, priority a opatrenia.

Operačná úroveň PHSR

Operačná úroveň programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Bratislavy musí byť rozpracovaná až do úrovne konkrétnych predstaviteľných akcií, ktoré budú mať reálne a jednoznačne kvantifikovateľné výstupy, výsledky a dopady.

Základným prvkom realizácie rozvojového programu je projekt s konkrétnym nositeľom – zodpovednou organizáciou a osobou. Realizácia niekoľkých konkrétnych projektov bude napĺňať dlhodobejšiu prioritu, podobne ako dosiahnutie dlhodobých priorít bude viesť k naplneniu globálneho cieľa.

Typológia opatrení rozvojového plánu

Termín *opatrenie* je pomerne široké a všeobecné označenie. Zároveň obsahuje viacero kategórií, ktoré sú zadefinované a popísané nižšie:

- **investičný projekt** – väčšinou ide o stavbu, dopravnú alebo inú infraštruktúrnu investíciu a pod. Charakteristickým rysom investičného projektu je relatívne vysoká finančná a technická náročnosť, potreba štúdie ekonomickej a finančnej uskutočniteľnosti, organizácia výberového konania na kompletnú dodávku alebo čiastkové subdodávky, riadiace aktivity, odborný dozor, a pod. Kapitálová investícia môže byť aj akvizícia objektu, pozemku alebo iných aktív do majetku mesta, avšak v kontexte rozvojového plánu, pričom konečné využitie týchto aktív je súčasťou opatrenia. Investícia je väčšinou dlhodobého charakteru;

- **neinvestičný projekt** – hoci každý projekt stojí peniaze, náklady na neinvestičné (tzv. „mäkké“) projekty pozostávajú najmä z prevádzkových alebo jednorazových výdavkov, ktoré nemajú charakter dlhodobej investície. Príkladom neinvestičného projektu môže byť financovanie prevádzkových nákladov centra podpory podnikania, poskytovanie sociálnych služieb, osvetová a vzdelávacia činnosť, a pod.;

- **program -** v prípadoch, kedy bude účelné motivovať určité správanie, vyvolať investície, motivovať poskytovanie určitých potrebných, ale chýbajúcich služieb, ktoré by súkromný sektor z dôvodu trhovej nerentability nemohol poskytovať, bude vhodné pristúpiť k realizácii tzv. programu. Program má pasívnejší charakter než projekt a môže pozostávať napríklad z grantovej schémy. Dobré programy vyžadujú kofinancovanie zo strany žiadateľov (realizátorov), majú svoju propagáciu, evaluačný a monitorovací systém pre vyhodnocovanie efektivity. Príkladom programu môže byť grantový systém mesta na uskutočňovanie kultúrnych či spoločenských akcií a aktivít pre mládež;

- **iniciatíva, kampaň** - je širšia snaha o dosiahnutie istej výraznej zmeny. Napríklad, ak je výsledkom analýzy SWOT a podrobnejších socioekonomických prieskumov zistenie, že obyvatelia mesta sa so svojím prostredím nedostatočne identifikujú a podobne, môže mesto reagovať iniciatívou, ktorá obsahuje množstvo aktivít od PR (public relations, t.j. vzťahy s verejnosťou), cez zapájanie verejnosti do konkrétnych akcií a pod. Na jednej strane ide o mäkký projekt, ale niektoré časti môžu mať charakter grantov, alebo môže nasledovať organizačné opatrenie apod. Propagačné a mediálne aktivity komunikácie s verejnosťou tiež nebudú jednorazovými projektmi, ale súčasťou dlhodobejších iniciatív;

- **organizačné a legislatívne opatrenia** - posledným typom akcií, ktoré sa pravdepodobne budú realizovať na základe rozvojového programu, sú organizačné a legislatívne opatrenia. Tieto môžu byť súčasťou projektov, ak pôjde o jednorazové alebo dočasné riešenia; ak však napríklad bude účelné zriadiť v štruktúre magistrátu nové oddelenie napríklad pre riadenie realizácie celej série projektov (napr. v oblasti konkurencieschopnosti), pôjde o organizačné opatrenie. Ďalším príkladom môžu byť vstupy mesta do verejno-súkromných spoločností na realizáciu projektov typu PPP (public-private partnership) a pod. Do tejto kategórie patria aj zmeny organizačnej štruktúry, procesné analýzy a zmeny procesov a iné. Medzi legislatívne opatrenia patria najmä návrhy nariadení, ktoré bude schvaľovať Mestské zastupiteľstvo

hlavného mesta SR Bratislavy a ktoré zároveň budú prispievať k naplneniu priorít a cieľov programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta.

Vo všeobecnosti nie je možné u vyššie uvedených typoch opatrení predpokladať vzájomnú exkluzivitu a nezávislosť. Súčasťou investičných projektov budú často štúdie (neinvestičné projekty) alebo jednorazové kampane (iniciatívy). Naopak, na základe štúdií (napr. využitia územia) môžu vznikať (alebo byť prehodnocované) investičné projekty, ktoré v dobe prvého spracovania rozvojového programu nebude možné špecifikovať.

Špecifikácia opatrení - minimálny rozsah informácií o opatrení

Aby program hospodárskeho a sociálneho rozvoja bol nielen zoznamom dobre mienených akcií, ale aby bol aj skutočným návodom pre realizáciu, bude potrebné, aby popis každého opatrenia obsahoval základné informácie a merateľné ukazovatele, ktoré budú slúžiť ako zadanie pre realizáciu a ako štruktúra pre riadenie, kontrolu, monitoring a evaluáciu aktivít.

Tento minimálny rozsah informácií je potrebné vymedziť nasledovne:

- **názov opatrenia**;
- **typ projektu**;
- **ciele a popis opatrenia**;
- **nositeľ opatrenia**;
- **spolupráca**;
- **výstupy, aktivity a vstupy**;
- **financovanie**.

Finančný plán

PHSR Bratislavy bude obsahovať rôzne typy opatrení, ktoré predstavujú rôznu finančnú náročnosť.

Najdrahšie na realizáciu budú tvrdé infraštruktúrne projekty a stavby, najmenej náročné budú najrôznejšie iniciatívy a kampane. Programy, ktoré budú cielené na motiváciu určitých potrebných aktivít budú na jednej strane predstavovať vynaložené prostriedky, na strane druhej môže byť v oprávnených prípadoch vyžadované dofinancovanie žiadateľom, a tak dôjde k zvýšeniu celkovej čiastky investovanej do rozvoja mesta.

Mäkké projekty nebudú v realizačnej fáze až tak nákladné, budú skôr náročné na osobnú zainteresovanosť zodpovedných a spolupracujúcich osôb a subjektov.

Indikatívny finančný plán špecifikuje pre každú prioritu a na každý rok finančný prídel. Ide o finančný prídel plánovaný ako príspevok z rozpočtu mesta a iných verejných a súkromných zdrojov.

Okrem plánovaných zdrojov z rozpočtu mesta sú pre realizáciu PHSR dôležitou súčasťou vonkajšie zdroje s cieľom maximálne využiť externé možnosti na kofinancovanie opatrení PHSR.

Vonkajšie zdroje bude predstavovať štátny rozpočet a jeho programy podpory, programovacie dokumenty EÚ, ktorými sa na Slovensku realizuje štrukturálna pomoc a iné vonkajšie verejné, ale aj súkromné zdroje.

Okrem vlastných a vonkajších verejných zdrojov bude pri realizácii PHSR dôležitou úlohou zabezpečenie súkromných prostriedkov. Reálnou možnosťou sú projekty typu PPP, kedy sa verejný a súkromný sektor podelia o investičné náklady a prevádzku spôsobom, ktorý je obojstranne výhodný

a týmto združením prostriedkov môžu byť realizované akcie, ktoré by pre každý zo sektorov samostatne neboli atraktívne.

Zabezpečenie realizácie PHSR

Príprava PHSR je kreatívnym procesom, ktorý vyžaduje zapojenie čo najširšieho okruhu reprezentantov verejného a súkromného sektora s potrebnými znalosťami a skúsenosťami a rozdielnymi pohľadmi na budúcnosť mesta. Na druhej strane, zabezpečenie realizácie PHSR je úlohou manažérskou, ktorá vyžaduje podrobný dohľad nad aktivitami mnohých jednotlivcov a súkromných aj verejných organizácií. Návrh formy zabezpečenia a riadenia realizácie PHSR stanoví inštitucionálne a organizačné zabezpečenie a spôsob práce riadiacich aj výkonných zložiek zodpovedných za realizáciu PHSR.

Harmonogram realizácie

Harmonogram realizácie obsahuje rozvrh jednotlivých činností, ktoré vedú k vytvoreniu a realizácie PHSR v časovej osi horizontu programu, a to v členení podľa problémových okruhov.

Monitorovanie a hodnotenie

Úspešná realizácia PHSR závisí aj od kvalitného systému monitorovania a hodnotenia. Cieľom monitorovania je zabezpečiť konzistentné a pravidelne dopĺňané štruktúrované informácie o plánovaných, realizovaných a ukončených projektoch. Získané monitorované údaje sa v nasledujúcich procesoch ďalej analyzujú a vyhodnocujú.

Proces hodnotenia využíva ako svoje vstupy všetky dáta získavané v procese monitorovania. Výstupom procesu hodnotenia, resp. celého procesu monitorovania a hodnotenia, sú hodnotiace a monitorovacie správy. Hodnotiace správy sa zameriavajú na vyhodnotenie efektívnosti a účinnosti realizovanej aktivity. Pri hodnotení účinnosti sa skúma:

- celkový prínos realizovaných opatrení k cieľom stanoveným v PHSR,
- vzťah medzi plánovanými a realizovanými opatreniami.

Komunikačná stratégia

PHSR je dôležitým nástrojom pre riadenie rozvojových aktivít v meste. Znalosť jeho tvorby, vízie, priorít a zámerov medzi podnikateľmi, obyvateľmi a inštitúciami v meste je jedným z predpokladov jeho úspešnej realizácie. Preto je dôležité, aby s jeho výslednou aj aktuálnou podobou bola oboznamovaná široká verejnosť a cieľové vybrané inštitúcie. Propagácia PHSR a spojitosti projektov a aktivít s ním bude jednou z úloh riadenia realizácie.

Komunikačná stratégia obsahuje ciele, cieľové skupiny, obsah informácie a formu, čiže komunikačné nástroje, aktivity a ich časový rozvrh. Kvalitná komunikačná stratégia obsahuje tiež nástroje monitoringu a vyhodnocovania účinnosti. U väčších projektov a iniciatív bude vhodné mať samostatnú komunikačnú stratégiu, ktorá bude podporná k celkovej komunikačnej stratégii PHSR Bratislavy.

Hodnotenie nadväznosti na relevantné programy vyššieho stupňa

Koncepcie, stratégie či programy vyššieho stupňa či vo všeobecnosti programy iných subjektov – štátne programy, operačné programy štrukturálnych fondov (napr. Operačný program Bratislavský kraj) – predstavujú jeden zo zdrojov, ktoré môžu financovať priority a opatrenia, navrhnuté v PHSR Bratislavy. Súčasne tiež plánované aktivity iných subjektov, na ktoré nemá Bratislava bezprostredný vplyv alebo tento vplyv nemôže účinne využiť, môžu rozvojové aktivity a ciele mesta priamo aj nepriamo, pozitívne či negatívne, ovplyvňovať. Takýmito aktivitami iných subjektov môže byť napr. výstavba diaľnice či cestného obchvatu okolo Bratislavy, veľké intervencie

v oblasti životného prostredia v meste či v jeho okolí, intervencie operačných programov pre regionálnu dostupnosť na ostatnom území SR a pod.

Z tohto dôvodu je nutné pri realizácii PHSR jeho intervencie koordinovať s programami a intervenciami iných subjektov, hoci PHSR Bratislavy je chápaný ako autonómny dokument. Je preto treba už pri samotnom spracovaní PHSR skúmať jeho nadväznosť na iné programy. Toto skúmanie by sa malo odohrať v dvoch úrovniach:

- hodnotenie súladu priorít PHSR Bratislavy so zameraním a obsahom iných programových dokumentov, s cieľom dosiahnuť synergický efekt intervencií či identifikovať prípadné konflikty a navrhnúť spôsob, ako minimalizovať ich negatívny vplyv;
- hodnotenie súladu opatrení PHSR Bratislavy s plánovanými intervenciami iných programov, s cieľom identifikovať finančné zdroje, ktoré by mohli slúžiť k realizácii intervencií PHSR Bratislavy.

Spôsob realizácie:

tieto činnosti budú súčasťou príslušných plánovacích aktivít v dobe spracovania jednotlivých úrovní PHSR. Hodnotenie bude spracované expertným spôsobom.

Predpokladané minimálne výstupy:

stručná správa o nadväznosti či vzťahu PHSR a jeho priorít voči iným programom.

NÁVRH OBSAHU PHSR

1. Úvod, vysvetlenie vzniku, účelu a procesu spracovania PHSR Bratislavy; *odporúčaný rozsah 2-3 strany.*

2. Sumarizácia záverov vstupných analýz a z nich odvodené východiská pre zameranie PHSR; *odporúčaný rozsah 20-30 strán*.

3. Strategické témy – popis strategických tém a záverov vyplývajúcich z doplnkových analýz; *odporúčaný rozsah 5-10 strán*.

4. SWOT analýzy a poslanie PHSR, *odporúčaný rozsah 5-10 strán*.

5. Stratégia PHSR; *odporúčaný rozsah 5-10 strán:*
   a. Vízia Bratislavy 2020.
   b. Globálne ciele.
   c. Strategické ciele.

6. Operačná časť PHSR; *odporúčaný rozsah 20-25 strán:*
   d. Priority.
   e. Prehľad opatrení (podrobné špecifikácie opatrení budú zaradené v prílohách).

7. Finančný plán; *odporúčaný rozsah 3-5 strán*.

8. Zabezpečenie realizácie; *odporúčaný rozsah 5-10 strán.*

9. Hodnotenie nadväznosti na relevantné programy vyššieho stupňa; *odporúčaný rozsah 3-5 strán*.

10. Záver; *odporúčaný rozsah 3-5 strán*.

Prílohy PHSR:

I. Vstupné analýzy v plnom rozsahu.
II. Stakeholder analýza.
III. Doplnkové analýzy strategických tém v plnom rozsahu.
IV. Špecifikácie opatrení.

ZÁVER

Základným cieľom Programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja Hlavného mesta SR Bratislavy ako kľúčového strategického a rozvojového dokumentu v strednodobom horizonte je analýza hospodárskych a sociálnych daností a potrieb Bratislavy a definovanie príslušných cieľov a opatrení, ktoré napomôžu rozvoju Bratislavy s ohľadom na potreby občanov hlavného mesta. Neoddeliteľnou súčasťou PHSR bude aj návrh finančného a organizačného zabezpečenia jeho realizácie a návrh systému monitorovania a hodnotenia jeho plnenia.

Spracovanie tohto dokumentu je postavené na princípe partnerstva so všetkými relevantnými subjektmi a na báze otvorenej spolupráce s mestskými časťami. V procese spracovávania a schvaľovania programu bude kladený osobitný dôraz na komunikáciu so širokou verejnosťou.

Ambíciou pripravovaného rozvojového programu Bratislavy, s ohľadom na existujúce legislatívne podmienky, v ktorých Bratislava vykonáva svoje samosprávne funkcie, a s ohľadom na rozpočtové možnosti mesta, aj kapacity ďalších verejných aj súkromných zdrojov, je vytvoriť organizačne aj finančne realizovateľný program rozvoja s maximálnou podporou všetkých zainteresovaných partnerov a verejnosti.

Predpokladaný termín predloženia materiálu Mestskému zastupiteľstvu hlavného mesta SR Bratislavy na schválenie je jún 2010.

D. ZOZNAM HLAVNEJ PLÁNOVACEJ SKUPINY

SAMOSPRÁVA A JEJ ORGANIZÁCIE

Magistrát hlavného mesta mesta BA

Mestská časť Bratislava - Devínska Nová Ves

Mestská časť Bratislava - Petržalka

Mestská časť Bratislava - Podunajské Biskupice

Mestská časť Bratislava - Rača

Mestská časť Bratislava - Ružinov

Mestská časť Bratislava - Vajnory

Mestské lesy v Bratislave

Mestské zastupiteľstvo

Mestské zastupiteľstvo

Mestské zastupiteľstvo

Bratislavská vodárenská spoločnosť, a.s.

Bratislavské kultúrne a informačné centrum

Dopravný podnik Bratislava, a.s.

Mestský parkovací systém

Múzeum mesta Bratislavy

Odvoz a likvidácia odpadu (OLO a.s.)

VEREJNÝ SEKTOR

Bratislavský samosprávny kraj

Ekonomická univerzita Bratislava

Fakultná nemocnica s Poliklinikou Bratislava

IUVENTA

Krajský pamiatkový úrad

Krajský školský úrad

Ministerstvo dopravy, pôšt a telekomunikácií SR

Ministerstvo školstva SR

Rada mládeže Bratislavského kraja

Slovenská agentúra pre cestovný ruch

Slovenská akadémia vied

Slovenská akadémia vied ÚSTARCH

Slovenská akadémia vied, Ekonomický ústav

Slovenská akadémia vied, Sociologický ústav

Slovenská technická univerzita

Slovenské národné múzeum

Univerzita Komenského

Železnice SR

MIMOVLÁDNE ORGANIZÁCIE

ArTUR

Asociácia organizácií zdravotne postihnutých občanov SR

Bratislavské regionálne ochranárske združenie

Ekofórum

eSlovensko, o.z.

Iniciatíva Bratislava otvorene

Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť

Krajské športové centrum Bratislava

Mestský výbor Slovenského zväzu ochrany prírody a krajiny

Nadácia pre deti Slovenska

Občianske združenie mhd.sk

Občianske združenie Proti prúdu

Socia - nadácia na podporu sociálnych zmien

Únia materských centier

PODNIKATEĽSKÝ SEKTOR

Bratislava Hotels Association

Bratislavská regionálna komora SOPK

Eset, s.r.o., Bratislava

IBM Slovensko, spol. s r.o.

Orange Slovensko, a.s.

Republiková únia zamestnávateľov

Slovenská asociácia malých podnikov

Slovenská banková asociácia

Slovenská komora architektov

Slovenská komora stavebných inžinierov

Slovenská spoločnosť sprievodcov cestovného ruchu

Slovenský plynárenský priemysel, a.s., Bratislava

Slovenský živnostnenský zväz

Volkswagen Slovakia, a.s., Bratislava

Západoslovenská energetika, a.s.